

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Bartha Ákos

Törzsökösök, rongyosok, turániak

Németellenes magyar fajvédelem 1938–1945

X 363.483

Bartha Ákos

Törzsökösök, rongyosok,
turániak

Németellenes magyar fajvédelem,
1938–1945

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ
Budapest, 2023

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001461523

Szakmai lektor
Ablonczy Balázs

X 363483

Kiadja a Nemzeti Közszerzői Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Benkő Krisztina
Olvasószerkesztő: Tomka Eszter
Korrektor: György László
Tördelőszerkesztő: Fehér Angéla

ISBN 978-963-531-915-2 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-916-9 (PDF)
ISBN 978-963-531-917-6 (ePUB)

© A szerző, 2023
© A kiadó, 2023

Minden jog védve.

Tartalom

Közelítés a darázs-fészekhez	7
Törzsökös magyarok	19
Egy fogalom és gazdái	19
A Törzsökös Magyar Nemzetségek Szövetsége	23
A Törzsökös Magyarok Tábora	27
Sárkánnyal a csodaszarvas és a nyilaskereszt ellen	33
A törzsökös népfront kísérlete	37
Viták és viharok	42
Rongyos gárdisták	47
A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége	47
Szabadcsapatok – korlátokkal	56
Versengő narratívák	70
Népi írók Sorakozója – a jobboldalon	86
Az 1939-es választás: mindenki mindenki ellen?	101
Nyilasok és rongyosok	112
Németellenesség	133
Szűts Iván Nemzeti Táborában	149
Turáni vadászok	157
Elárvult fajvédők dühöngője	157
Legitimisták vonzásában	169
Szervezeti struktúra 1938 után	175
Szuverenista birodalomépítők	204
Együtt	233
Az „Új Európa” ellen	233
Megszállottak	243
Fasiszták vagy antifasiszták?	255
Rövidítések jegyzéke	265
A képek forrásai	267
Levéltári források	269
Magyarországi gyűjtemények	269
A Hungaricana.hu portálon keresztül elérhető levéltári anyagok	273
A szerző magángyűjteménye	273
Külföldi gyűjtemények	274
Interneten elérhető anyagok	274
Sajtóforrások	275
Felhasznált irodalom	303
Névmutató	323

Közelítés a darázsfészekhez

„Azt írja nekem Budapestről egy kiválóan képzett, európai műveltségű, élénk vérmérsékletű, nacionalista magyar, dr. Vákár Arthur kormányfőtanácsos úr öméltósága, hogy Békéscsabán szervezzem be a »Turáni Vadászokat«. Megtisztelő levelét ide-oda forgattam, de [...] nem tudtam nyitjára jönni, hogy [...] hol keressem a turánokat, akik egyúttal vadászok. Informáltatni kellett magamat, míg végre a divatos légáramlat megértette velem, hogy egy új fajvédő alakulatról van szó. Még föl sem ocsúdtam a kámforos bódulatból – a Sárkányok propagandairatát hozza a posta, hogy a törzsgyökeres magyarok szervezetbe tömörülnek és ennek a fajvédő társaságnak csak [az] lehet tagja, aki kimutatja, hogy két nagyapja közül az egyik legalább ősmagyar volt, vagy a mohácsi vész előtt itt élt a drága honban.”¹

Ezeket a maliciózus sorokat Oroszlány Gábor, a határrendőrség Marosvásárhelyről elszármazott nyugalmazott főfelügyelője vetette papírra 1938 decemberében.² Oroszlány a klasszikus 19. századi liberális nemzeteszme (mindenki magyar, aki annak érzi és vallja magát) alapján utasította vissza és figurázta ki a „fajvédelem égisze alatt” folytatott „politikai propagandát”.³ Az említett levélírónak hasonló gyökerei voltak, mint Oroszlánynak. Az illető, vagyis Vákár P. Artúr Erdélyben (Gyergyószentmiklóson) született középosztálybeli családban és az 1919-es impériumváltáskor hagyta el kényszerűen szülőföldjét. Előtte függetlenségpárti nyomdatulajdonosként, publicistaként és szerkesztőként vált ismertté. Lapját, a *Csikvármegyét* az 1916-os román betörés után már Budapesten nyomtatták, ahol Vákár az Erdélyi Szövetség egyik legaktívabb lobbistájaként ténykedett. 1917-ben még elsősorban erdélyinek, s csak másodsorban magyarnak tartotta magát az örmény származású redaktor, aki Trianon után a revíziós propagandából is alaposan kivette a részét. Neve az Erdélyi Menekültek Segítő Hivatalának megalapítójaként és a Magyar Állatvédők Országos Egyesületének elnökeként is ismert,⁴ továbbá a liberális nemzeteszme helyett fajvédő alapokra helyezkedő titkos társaság, a Magyar Testvéri Közösség (MTK) egyik szellemi atyjaként is számontartja őt a szakirodalom.⁵

¹ O. G.: A sárkány. *Békésmegyei Közlöny*, 1938. december 8. 1. (Oroszlány Gábor a lap főmunkatársa volt.)

² Meghalt Oroszlány Gábor, volt maroshelyi [sic!] lapszerkesztő. *Magyar Szó*, 1939. október 24. 2.

³ O. G. (1938): i. m.

⁴ Egry Gábor: Regionalizmus, erdélyiség, szupremácia. Az Erdélyi Szövetség és Erdély jövője, 1913–1918. *Századok*, 147. (2013), 1. 22–28.; Diós István – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon* 14. Budapest, Szent István Társulat, 2009. 694–695.

⁵ Az erdélyi gyökerekből sarjadó, a Horthy-korszakban a Honszeretet Egyesület fedőszerve alatt, sejtyszerű struktúrában és szigorú titoktartás mellett működő MTK olyan fajvédő szervezet volt, amely a tagságuk által értett magyarság szellemi, politikai és gazdasági megerősödését tűzte ki célul. Elsősorban személyes kapcsolatokon keresztül – például a minisztériumokban és más fontos közületekben – fejtették ki politikai tevékenységet, mindamelllett a népi mozgalomhoz kapcsolódó folyóiratok (*Magyar Élet*, *Tiszántúl*) finanszírozásában is részt vállaltak. Nem pártpolitikai alapon szerveződtek, ám – változó intenzitású és irányú – kötődéseik annál inkább voltak, így például 1942 elején Imrédy Bélát és a Magyar Megújulás Nemzetiszocialista Pártszövetséget (MMNP) védték. Változékony pártpreferenciáik következtében olyan

Vákár P. (és nem nevesített társa) azonban nem az MTK-ba, hanem két jóval kevésbé ismert – és a Közosséggel ellentétben nyilvános – fajvédő szervezetbe, a Turáni Vadászok Országos Egyesületébe és a Törzsökös Magyarok Táborába próbálta beszervezni a nyugalmazott határrendészt. Kötetemben ennek a két szervezetnek, valamint a rongyos gárdának hivatalos keretet biztosító Magyar Fajvédők Országos Szövetségének a bemutatására vállalkozom. E látszólag önkényes témaválasztás oka, hogy megítélésem szerint a fent említett három alakulat volt a németellenes magyar fajvédelem – kívülről is jól azonosítható – motorja 1938 és 1945 között. Mivel történetük meglehetősen szövevényes és ideológiai terhelte, először röviden felvázolom a kötet fogalmi kereteit, előrebocsátva, hogy egyes fogalmak univerzális meghatározása és ekképp való kezelése a gyakorlatban nem mindig lehetséges. A gondok oda vezethetők vissza, hogy a kortársak többsége nemigen bibelődött a fogalomhasználati következetességgel. Magát a *faj* fogalmát is eltérő értelemben (rassz, etnikum, nemzet) használták – nem csupán a különböző szerzők, de gyakorta egyazon szerző is, akár ugyanabban a szövegben, beszédben. Az utókorra maradt fogalmi homályt egyszerű slendriánság vagy nagyon is kimért politikai számítás egyaránt okozhatta.

Legfontosabb ernyőfogalmunk – Vonyó József és Paksa Rudolf nyomán⁶ – a *jobboldali radikalizmus*, más néven *szélsőjobboldal*. Ebbe a kategóriába egyaránt beletartoznak az 1919-es ellenforradalom nyomán megerősödő, Gömbös Gyula nevével fémjelvezhető magyar *fajvédők* és a harmincas években tömegmozgalmakba tömörülő, a totalitárius államért síkra szálló honi *nemzetiszocialisták*, köztük az 1944. október derekán hatalomra jutó hungaristák. Bár a hungarista mozgalom közismert jelképét, a zöld nyilaskeresztet a Meskó Zoltán által 1932-ben alapított Nemzeti Szocialista Magyar Földműves- és Munkáspárt használta először,⁷ s a szimbólum utóbb megannyi magyar nemzetiszocialista alakulat jelképe, a „nyilas” megnevezés pedig a nemzetiszocialista mozgalmakra általánosan használt gyűjtőfogalom lett, ebben a könyvben – a félreértések elkerülése végett – *nyilasok* vagy *hungaristák* alatt csakis Szálasi Ferenc változó nevű pártjainak tagságát értem az 1938 és 1945 közti időszakban. *Náciellenesnek* a nemzetiszocializmus ideológiája ellen fellépő erőket nevezem (elkerülendő a kissé nehézkes „nemzetiszocializmus-ellenes” formulát), míg a *németellenes* jelzőt kettős értelemben

eltérő ideológiájú személyek lehettek a közösség tagjai, mint a nemzetiszocialista Baky László vagy az embermentő Soos Géza. 1944 márciusában a szervezet körlevélben exponálta magát az előnyösnek mondott német megszállás mellett, egyúttal bejelentette működése felfüggesztését is. 1947-ben fontos szerepet játszott ez a körlevél az ellenük indított monstre perben, jóllehet a tagok jelentékeny része az ellenállást választotta 1944-ben. *Részletesen:* Székér Nóra: *Titkos Társaság: a Magyar Testvéri Közösség története*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2017. Az Imrédy-kapcsolathoz: Kovács Sándor: Kodolányi János és Simándy Pál levelezése. In Sulyok Bernadett (szerk.): *Krizistől a feloldásig. Konferenciakötet Kodolányi János születésének 120. és halálának 50. évfordulója alkalmából*. Budapest, MMA, 2021. 189.

⁶ Vonyó József: *Jobboldali radikálisok Magyarországon, 1919–1944*. Második, javított és bővített kiadás. Pécs, Kronosz Kiadó, 2021.; Paksa Rudolf: *A magyar szélsőjobboldal története*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2012.

⁷ Paksa Rudolf: *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója*. Budapest, Osiris Kiadó – MTA BTK TTI, 2013. 339.

használok. Így tekintek egyrészt a Német Birodalom külpolitikáját elítélő személyekre és mozgalmakra, másrészt a magyarországi németiség irányában megfogalmazott kritikus – etnicista – álláspontokra is.

A németellenesség, mint minden gyűjtőfogalom, eltakarja ugyan az árnyalatokat – látni fogjuk: vitéz baráti Huszár Aladárt⁸ egy fél világ választotta el Gödér Páltól –, mégis ez az attitűd volt a három szervezet jellegadó – már a korban is számontartott – közös nevezője. Hont Ferenc színházzesztéta is ezeket, vagyis „Héjjas Iván rongyosgárdáját”, a „Törzsökös Magyarokat” és a Turáni Vadászok Országos Egyesületét (TVOE) nevesítette külön blokként – saját marxista nyelvezetével: „németellenes reakciósként” – a krasznajarszki antifasiszta iskolában 1944/45 telén papírra vetett magyarországi helyzetképében.⁹ Németellenességük egyik fő oka, hogy a „törzsökösök”, a „turániak” és a „rongyosok” úgy kergették tovább a két világháború között a magyar birodalmi álmokat, hogy mindeközben markánsan elhatárolódtak a revízió egyetlen jelentős motorjától, Németországtól, valamint annak államideológiájától, a nácizmustól (jóllehet ez az ideológia sokukra delejezően hatott). Ám a külpolitikai vonatkozásokon túl azért is nevezem e szervezeteket németellenesnek, mert a magyarországi német kisebbség – a nácizmussal egybemosott – jogharcához szintén elutasítóan viszonyultak. S bár a II. világháború alatti németellenesség egy olyan értéktelített fogalom, amelyhez pozitívan szokás viszonyulni, a valóság ennél jóval összetettebb. Mert hiszen mit gondoljunk arról a rongyos gárdistáról, aki fegyverrel korteskedik az 1939-es választásokon a Volksbund ellen, pár hónappal később szabadcsapatot szervez Lengyelország megsegítésére, heves antiszemitizmussal gerjeszti a zsidóellenességet (amelynek maga is haszonélvezője), majd 1944 végén szervezett módon menti az üldözötteket?¹⁰

A magyar *fajvédelem* megértését nagyban nehezíti már maga a fogalom is, amely a Horthy-korszak divatos buzzwordje volt, hasonlóan a szintén soha nem definiált „szegedi gondolathoz” vagy „keresztény-nemzeti” jelzőhöz. Ezek a fogalmak éltek a maguk életüket a kor jobboldali közéletében, s mindenki valami hasonlót, de nem egészen ugyanazt értette alattuk. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a fajvédelem századelőn összeállt ideológiai csomagjának tartalma nemcsak személyenként, de időben is változott, s a harmincas évektől a honi német- és nácibarát erők szintén előszeretettel hivatkoztak a fogalomra. A nürnbergi alapokon nyugvó harmadik zsidótörvényt (1941) közkeletűen „fajvédelmi törvénynek” nevezték, Bosnyák Zoltán, vagyis a német mintára létrehozott

⁸ Huszár következtetlenül használta nevét publikációiban. Könyvünkben a vitézi cím nélküli formát használjuk.

⁹ Hont Ferenc feljegyzései Krasznajarszokban, 1944–1945 telén. PtSzL V. 867. fond, h-61, Hont Ferenc, 6., 9.

¹⁰ Bartha Ákos – Pócs Nándor – Szécsényi András: Egy hosszán „ébredő” túlélőművész. Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971). I. rész. *Múltunk*, 64. (2019), 2. 138–180. Bartha Ákos – Pócs Nándor – Szécsényi András: Egy hosszán „ébredő” túlélőművész. Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971). II. rész. *Múltunk*, 64. (2019), 3. 234–276.

Zsidókérdéskutató Magyar Intézet vezetője, pedig külön kötetet szentelt azoknak, akiket ő a magyar fajvédelem úttörőinek tartott.¹¹

A fajvédelem tehát hasonlóan terhelt fogalom, mint a németellenesség, csak éppen ellenkező előjellel. Előbbi kifejezés menthetetlenül összegabalyodott a faji politikával, a 20. századi népiértékekkel, mindenekelőtt a holokauszttal. Pedig a faj (*race*) mai értelmében használt fogalma már a 19. század derekán hódított Európában, s a századelőn Budapesten is felvirágzott a természettudomány eszköztárát az emberi társadalmak tervezésére is alkalmazni szándékozó biológizmus. A darwinista alapokon nyugvó eugenika ekkoriban még elsősorban baloldali projekt volt, és a polgári radikális Madzsar József a Tanácsköztársaság népbiztoshelyetteseként igyekezett a gyakorlatba átültetni főbb eredményeit.¹² Az ellenforradalom uralomra jutásával azonban a jobboldali radikálisok által évtizedek óta propagált, a Nagy Háború derekán a magyar középrétegek máig ható törésvonalaihoz is nagyban hozzájáruló szélsőséges antiszemitizmus vált az eugenika legfontosabb motorjává, megközelítési módjává és irányává.¹³

A fajbiológiai szemlélet a fajvédelem táborán belül sem vált általánossá, sőt meghatározóvá sem. Jól példázza mindezt *A Cél* című periodika, amely 1916-ban előbb radikális antiszemita, fajvédő orgánummá, majd a húszas években – Méhely Lajos keze alatt – kifejezetten fajbiológiai folyóirattá vált.¹⁴ S miközben Méhely a fajvédők ünneplott tudósa, állandó vendége és hivatkozási pontja lett, a külön professzor tudományosnak látszó érvelését ugyanők „jórészt meg sem értették, de ha meg is értették valamit belőle, bizonyosan nem követték”.¹⁵ A meg nem értés valószínűsíthető – például – az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME) talpasainál, akik a fajvédelmet lényegében a zsidóvérezzel azonosították. Ám mindeközben a mozgalom első vonalában egyetemet végzett, képzett, középosztálybeli egzisztenciák szerepeltek – s mint vezetők éppen ők hívták meg Méhelyt a rendezvényekre. Az ő különös attitűdjükhöz az asszimiláció kusza identitáskonstrukciói, illetve a politikusi észjárás sajátosságai adhatják a kulcsot. Vagyis Méhely patológus antiszemitizmusa imponálhatott ugyan számukra, az univerzális biológizmus aligha lett volna szerencsés politikai útravaló a német ősökkel rendelkező Gömbös Gyulának, Eckhardt Tibornak és Ulain Ferencnek, az osztrák háttérű Lendvai Istvánnak, a szlovák felmenőkkel (nem) büszkélkedő Zsilinszky Endrének (és Zsabka Kálmánnak), valamint számos társuknak, akik talán származásukat is kompenzálták jobboldali radikalizmusukkal.¹⁶

Nem teljesen meglepő tehát, hogy Zsilinszky 1921-ben éppen *A Cél*-ban határolódott el udvariasan Méhelytől, kifejtve, hogy a politikában „a magyar fajnak feltétlenül egy tágabb fogalmát kell megállapítani”.¹⁷ Két évvel később ugyanígy nyilatkozott Gömbös, aki a nemzetgyűlés nyilvánossága előtt kritizálta Méhelyt.¹⁸ Zsilinszky Méhely lapjában pontosította: „csak azok az egészen, vagy részben idegen vérűek vehetők fel a magyarság erkölcsi és faji közösségébe, akik gondolkodásukkal, érzületükkel, faji öntudatukkal, testi-lelki mivoltukkal, ösztöneikkel egyek és elválaszthatatlanok tudnak lenni a magyarsággal” – írta 1923-ban a fajvédők vezető propagandistája, aki – társaival egyetemben – e beolvasásra alkalmatlannak gondolta a zsidóság tömegeit.¹⁹ Vagyis a fajvédők kevésnek tartották az asszimiláció parancsának engedelmeskedő honpolgárok saját identitását, s a trianoni valóság mögé álmódott magyar birodalmat „a vér, a történelem és a világnézet hármasságaként” meghatározott magyarsággal tervezték felépíteni.²⁰ A fajbiológiai gondolkodás zenitjén akadtak köztük, akik a vért emelték ki ebből a hármasságból és visszatartották Méhelyhez, ám jellemző módon ők is németellenes kontextusban tették mindezt.²¹ A fajvédők heves antiszemitizmusa és ködös szemlélete hozzájárult a jogállami intézmények lebontásához és a zsidóellenes törvénykezéshez, miközben többük személyes sorsa a német- és náciellenes küzdelmekben és a zsidómentésen keresztül a mártíriumba vezetett.

Mindez abból fakad, hogy a fajvédő program nem szűkíthető le az antiszemitizmusra. Nézetrendszerük másik fontos sarokpontja integer revizionizmusuk volt, vagyis Gömbös és társai a történelmi Magyarország határainak visszaszerzését tűzték ki célul. Frontélményeik is szerepet játszottak abban, hogy militaristák lettek, ami nem egyszerűen katonai agitációt jelentett esetükben, hanem politikai kultúrát és mentalitást is. „Lovasított szerkesztőik” felismerték a sajtó közvélemény-formáló szerepét, ezért különös gondot fordítottak a propagandára. Duplán voltak ellenforradalmárok, mivel nem csupán a Tanácsköztársaság kommunizmusát, de az őszirózsás forradalom köztársasági szellemiségét is elvetették. Mind a két berendezkedést a magyar történelmi hagyományoktól idegennek gondolták, de markáns kritikával illették a szerintük idegen elemek – mindenekelőtt a „zsidók”²² és a németek – térfoglalását eredményező dualizmus kori liberális politikát is, amely elmulasztotta az időszerű politikai-gazdasági-társadalmi

¹¹ Idézi: Paksy Zoltán: *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932–1939*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2013. 59., 21. Zsilinszky 1925-ben, vitézzé avatásakor vette fel édesanyja családnevét, ezzel is demonstrálva magyarságát.

¹² Kund Attila: Méhely Lajos és a magyar fajbiológiai kísérlete (1920–1931). *Múltunk*, 57. (2012), 4. 247.

¹³ Idézi: Bartha Ákos: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és utóélet*. MTA BTK TTI, 2019. 106.

¹⁴ Zsilinszky Endre: Fajvédelem. *Nógrádi Hírlap*, 1922. március 5. 1.

¹⁵ „Az a tévhitet is eloszlatja pontos vizsgálatai alapján Méhely professzor, hogy nincsenek már tisztavérű magyarok. [...] Fajképünk hasonlíthatatlanul kedvezőbb, mint a birodalmi németiségé, melyről a német anthropológusok is elismerik, hogy német fajta nincs a világon, s még a lehetősége sincs meg annak, hogy ilyent [sic!] létre lehessen hozni Németország sokféle, össze-vissza keveredett fajú lakosságából.” Méhely: *Vér és faj*. Sorakozó, 1940. július 5. 6.

¹⁶ Az idézőjel arra utal, hogy nem csupán ’izraelita vallású’ értelemben, hanem a valláshagyó, zsidó származású magyar állampolgárokra is vonatkoztatták a kifejezést.

¹⁷ Bosnyák Zoltán: *A magyar fajvédelem úttörői*. Budapest, Stádium Kiadó, 1942.

¹⁸ Hatós Pál: *Rosszfiúk világforradalma. Az 1919-es magyarországi Tanácsköztársaság története*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2021. 275–278.

¹⁹ Bihari Péter: *Lövészárkok a hátszágban: középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2008. 245–255.

²⁰ Godinek Ibolya: Fajvédő eszme *A Cél* című folyóiratban. *Valóság*, 57. (2014), 2. 40–47.

²¹ Gyurgyák János: *Magyar fajvédők. Eszméletörténeti tanulmány*. Budapest, Osiris Kiadó, 2012. 89.

²² Karády Viktor – Kozma István: *Név és nemzet. Családnév-változtatás, névpolitika és nemzetiségi erőviszonyok Magyarországon a feudalizmustól a kommunizmusig*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. 211.

reformokat, s ezzel hozzájárult az 1918-as összeomláshoz. A történelmi Magyarország bukásában azonban nagyobb felelősségrészt osztottak ki Károlyi Mihály és Kun Béla uralmának. Rendszerüket az összeomlással összefüggésben anarchiaként értelmezték, ezért hangoztatták oly sokszor a rendet. Az 1918-as bukásért elsősorban a „zsidók”, a polgári radikálisok, a szabadkőművesek és a kommunisták „defetizmusát”, a nemzetiségek ármánykodását és a nagyhatalmak érzéketlenségét okolták.

Gömbösék az államvezetésben „erős kezet” – autokráciát, a korszak elején diktatúrát – szerettek volna látni és a gazdasági élet átszervezésében is nagyobb szerepet szántak volna az államnak. Etatisták voltak, vagyis a vágyott „keresztény nemzeti” reformokat az állam által, elsősorban a „zsidóság” rovására és a „keresztény” (értsd: nem „zsidó”) középrétegek javára tervezték lebonyolítani. Mivel a tősgyökeres magyar parasztságban vélték felfedezni a magyarság nemzetfenntartó erejét, saját „keresztény-középosztálybeli” érdekeik mellett különös figyelmet szenteltek a vidéknek, jóllehet pártjuk és mozgalmuk kifejezetten urbánus jelenség volt. Ez az attitűd vezette el Gömbös Gyulát a kisgazdapárti frakcióba 1920-ban, Eckhardt Tibort a Kisgazdapárt élére 1932-ben, s ezért lett Bajcsy-Zsilinszky Endre a radikális földreform híve a harmincas évekre, az évtized második felétől a Kisgazdapárt politikusként.

A fajvédők *homo novus*ok voltak a Tanácsköztársaság bukása után újraformálódó politikai arénában. Hevességük nem is palástolta rutintalanságukat. Részben ezzel magyarázható, hogy nem népszerűségük csúcsán, az ellenforradalom első éveiben alapították meg beszédes nevű alakulatukat, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Pártot, hanem 1924-ben, vagyis akkor, amikor a Bethlen István fémjelezte politikai-társadalmi konszolidáció sikerrel vetett gátat bármiféle radikalizmusnak. A mindenki által csak „Fajvédő Pártnak” nevezett formáció a szabad királyválasztás mellett tett hitet, Magyarország „agrárszellemben való újjászervezését” tervezte, a „gazdasági liberalizmus” elleni küzdelemben pedig támaszkodtak volna a „népies erők” is. A gazdasági életben a „zsidóság” radikális, társadalmi részarányának megfelelő visszaszorítását tervezték, valamint vám- és adóreformot, illetve a földreform „gyors, részrehajlatlan és lelkiismeretes” végrehajtását követelték. A magyarság „nagyszerű világtörténelmi küldetését” vizionálták, „politikailag független, területileg és gazdaságilag életképes” Magyarországot akartak, és „keresztény” szellemben szervezték volna újjá az országot. A magántulajdonra alapozva hirdettek munkásvédelmet, korporációs alapon képzelve el az osztályellentétek felszámolását. Céljaik között szerepelt a független közigazgatás, a decentralizált államigazgatás és a keresztény, „faji alapú” népnevelés is.²³

A „Fajvédő Párt” pár éven belül atomjaira hullt, miután az 1926-os választáson megsemmisítő vereséget szenvedett. A párt soraiból a pártvezéren, Gömbös Gyulán kívül csupán Borbély-Maczky Emil jutott be a parlamentbe, később hozzájuk csatlakozott Kontra Aladár és Héjjas Iván. Az ismertebb (bukott) fajvédők közül Bajcsy-Zsilinszky Endre kilépett a pártból, és 1928-ban lapot (*Előrs*), 1930-ban saját pártot (Nemzeti

²³ Gergely Jenő – Glatz Ferenc – Pölöskei Ferenc (szerk.): *Magyarországi pártprogramok 1919–1944*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1991. 101–109.

Radikális Párt – NRP) alapított. Eckhardt Tibor a Magyar Revíziós Liga alelnöke lett, majd 1931-ben függetlenként került vissza a törvényhozásba, hogy aztán 1932 végétől a Kisgazdapárt elnöke legyen. Bell Miklós, Zsirkay János, Lendvai István visszavonult a pártpolitikától, Ulain Ferenc a kisgazdákhoz csatlakozott. Budaházy Miklós és Dánér Béla autóbalesetben veszítették életüket 1930-ban.²⁴ A legfontosabb fajvédő politikus, vagyis Gömbös Gyula mindeközben a parlamentben elkezdett közeledni korábbi ellenfeléhez, Bethlen Istvánhoz és a kormánypárthoz. Összességében, a harmincas évekre a fajvédő mozgalom annak ellenére defenzívába szorult, hogy a kormánypártba viszszaalavíró Gömbös 1932 és 1936 között az ország miniszterelnöke lett. A mozgalom szempontjából fontosabbnak bizonyult ugyanis, hogy Hitler felemelkedésével, majd hatalomra jutásával új konkurencia ütötte fel a fejét a szélsőjobb oldalon: a vallásos alapokat újpogány mítoszokkal ötvöző, a biológiaiailag definiált rasszokat rangsorba állító, s Németországban csakhamar totális diktatúrát kiépítő nemzetiszocializmus.

A két világháború közötti időszak külpolitikai történései tulajdonképpen minden magyar fajvédőt el kellett (volna) juttassanak a harsány *náciellenesség*ig, amely a harmincas évek magyar közéletében kibogozhatatlanul összefonódott a *németellenességgel*. Többük el is jutott – méghozzá a prominensek közül – eddig az eszméig. A fajvédelem és a nemzetiszocializmus különbségeire mégsem csupán Szabó Dezső,²⁵ Lendvai István,²⁶ baráti Huszár Aladár,²⁷ Bangha Béla,²⁸ Bajcsy-Zsilinszky Endre²⁹ vagy éppen Budaváry László³⁰ pályafutása a példa. A németellenesség (s ezáltal a náciellenesség) bele volt kódolva a magyar fajvédelem függetlenségi hagyományhoz kapcsolódó nézetrendszerébe, vagyis annak mintegy logikus következményének tekinthető. A fajvédő világlátás szerint ugyanis az általuk értett „magyar faj” állandó defenzívában van, mivel folyamatosan külső erők ostromolják és belső erők metélyezik. A fajvédők ebbe az értelmezési keretbe helyezték a trianoni békeszerződést, adaptálva a német tördőféselméletet, jóllehet az I. világháborús fegyvertársról sem csupán elismerően nyilatkoztak.

A kuruc hagyomány ápolása közkedvelt megnyilvánulási formája volt már a 19. századi Habsburg-ellenességnek is (hogy csak Thaly Kálmán munkásságára utaljunk e helyütt), sőt, éppen ez a törés – vagyis a Habsburgokhoz fűződő viszony – emelkedett a legfőbb közjogi problémává a dualizmus hosszú évtizedeiben, vagyis akkor, amikor

²⁴ Vonyó József: *Gömbös Gyula és a hatalom: egy politikussá lett katonatiszt*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2018. 219. Bartha (2019): i. m. 142.

²⁵ Szabó tudományos igényű, modern szemléletű biográfiája még várat magára. Addig is – tengernyi visszaemlékezés és tanulmány mellett – forráskritikával használhatóak: Nagy Péter: *Szabó Dezső*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964. Gombos Gyula: *Szabó Dezső*. München, Molnár József (Auróra Könyvek), 1966.

²⁶ Veszprémy László Bernát: A másik Lendvai. Lendvai István publicisztikája 1936 és 1944 között. In: Ujváry Gábor (szerk.): *Veritas Évkönyv 2016*. Budapest, Magyar Napló, 2017. 185–203.

²⁷ Nagy László: *Az Ipolytól Dachauig – baráti Huszár Aladár élettörténete*. Budapest, Rozetta Stúdió Kft., 2018.

²⁸ Klestenitz Tibor: *Pajzs és kard. Bangha Béla élete és eszmeisége*. Budapest, Századvég Kiadó, 2020. Bartha (2019): i. m.

³⁰ Veszprémy László Bernát: „Zöld bolsevizmus”. Budaváry László nyilasellenességének ellentmondásai. *Kommentár*, (2021), 1. 44–52.

a Horthy-kori politikusok szocializálódtak. Csak a Nagy Háború volt képes ideiglenesen lecsendesíteni a kuruc narratívát. „Ezt tárgyalni csudaszép dolog, de csak a háború után” – fogalmazott Komáromi János 1916-ban,³¹ s a két világháború közti korszak ismert írója nem is késlekedett sokat. 1921-ben a kurucokról mint rongyos gárdáról adott ki gyűjteményes kötetet,³² s a két témát még a katolikus *Nemzeti Ujság* kritikusa is egynek érezte.³³ A Horthy-korszakban a németellenesség vagy legalábbis a német expanziótól való félelem a magyar közéletben – hol búvópatakként, hol heves ideológiai csaták formájában – végig jelen volt, s korántsem csak a politikai baloldalt jellemezte.³⁴ A magyarországi radikális jobboldal az 1921-es nyugat-magyarországi felkelést – s benne a rongyos gárda részvételét – előszeretettel interpretálta „kurucos” revíziós sikerként,³⁵ kiemelve, hogy „a rongyos gárda késő kurucok bátor utódjai”.³⁶

Hogy ugyanakkor a Bécs-ellenesség nem jelentett automatikusan németellenességet, azt a magyar és német jobboldali radikálisok húszas évek eleji kooperációs kísérletei is bizonyítják, bár a fajvédők elsősorban nem Hitlerrel, hanem a nála ekkor még jóval nevesebb (és idősebb) Erich Ludendorff tábornokkal keresték a kapcsolatot.³⁷ Mindez poroszos neveltetésű, fegyverbarátságon edződött és mérhetetlenül csalódott, vesztes katonatisztek aktuálpolitikai érdekszövetsége volt, kevés ideológiával és még kevesebb reménnyel. A függetlenségi gondolatba oltott fajvédelemnek ugyanakkor integráns része volt a heves antiszemitizmus, amely olyan dualizmus kori alapokra támaszkodhatott, mint a Függetlenségi Pártból az 1880-as évek derekára az Országos Antiszemita Párt parlamenti frakciójába átlavírozó Verhovay Gyula munkássága.³⁸ Az I. világháború éveiben a Függetlenségi Párt jobboldali radikálisai a *Virradat* és az *Uj Nemzedék* című lapok körül gyülekeztek, és leghangosabban Szekfű Gyula botránykönyvvé vált munkája (*A száműzött Rákóczi*, 1913) ellen indított hajszában hallatták hangjukat. Kacziány Géza és társai támadásainál fontosabb, hogy ebből a körből emelkedett ki Milotay István, a jobboldali radikalizmus számos árnyalatát kipróbáló, nagy tehetségű publicista. Megemlítené továbbá, hogy a Nagy György vezette Köztársasági Pártban működött az a kör, amely magja lett a IV. Károly második visszatérési kísérlete után megalakult Habsburgellenes Ligának. Ez pedig „a Fajvédő Párt egyik kis csírája volt” Szabó Miklós történész szerint.³⁹

³¹ Komáromi János levele Harsányi Istvánhoz. Bécs, 1916. december 11. Idézi: Jaskóné Gácsai Mária: *Komáromi János írói világa és a regényforma lehetőségei*. Doktori (PhD-) értekezés. PPKE, 2013. 48.

³² Komáromi János: *Rongyos Gárda. Tizenhat elbeszélés*. Budapest, Pallas Irod. és Nyomdai Rt., 1921.

³³ K.: Komáromi János kurucregénye. *Nemzeti Ujság*, 1922. november 26. 6.

³⁴ A kormányzó vonatkozásában lásd: Ungváry Krisztián: *Horthy Miklós: a kormányzó és felelőssége, 1920–1944*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2020. 170–184.

³⁵ Például: Rongyos kurucok. *A Nép*, 1922. január 4. 6.

³⁶ m. e.: Jeltelen sírok. *Szózat*, 1923. október 12. 7.

³⁷ Vonyó (2018): i. m. 201–202.

³⁸ Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmétörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001. 344–346., 715–716. Verhovayt „az első fajvédő képviselőként” méltatja: A ceglédi Turul Törzs példaadó munkája. *Sorakozó*, 1939. április 14. 7.

³⁹ Szabó Miklós: *Az újkonzervativizmus és a jobboldali radikalizmus története 1867–1918*. Budapest, [k. n.], 2015. 388.

Az egyik legfontosabb fajvédő ideológus, Szabó Dezső már egy évtizeddel Hitler hatalomra jutása előtt szemben állt a németekkel. „Különösen veszélyesnek tartjuk azt a leplezetlen német agitációt, mely az utóbbi években mind fokozottabb erővel folyik. Vigyáznunk kell, az erős német faj a történelem egy váratlan zökkenésénél megint felülkerülhet, s a brutális német imperializmus hatalmi álmában egy hajszálnyival sem vár kevésbé irtóztos sors ránk” – fogalmazott 1923-ban.⁴⁰ Az 1925-ös locarnói egyezmény, amely csupán Németország nyugati határait szavatolta, a fajvédő tábor egy másik meghatározó (jóllehet ekkorra igencsak elárvult) ideológusát, vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endét fordította meg külpolitikailag. „Nekünk Nyugat-Magyarország nem presztízskérdés: az élet kérdése. Mi nem mondhatunk le a történelmi határokról éppen ott, ahol a német kolosszussal érintkezünk, s nem engedhetjük behorpasztani a bordánkat éppen attól a hatalomtól, amely a csendes kulturális beszűremkedés módszereivel félelmetesen csúszik előre országunk és nemzetünk szíve felé, és amellyel szemben ezer éven át kellett véres harcokban védekeznünk” – foglalta össze a történelmi alapvetésű fajvédő geopolitikát Bajcsy-Zsilinszky 1927 végén.⁴¹

Hitler 1933-as hatalomra jutásával a németellenes fajvédő proféták és híveik hamar csapdahelyzetbe kerültek. Az általuk is hön áhított revízió ugyanis egy saját felfogásuk szerint is az ország szuverenitását veszélyeztető nagyhatalom segítségével vált elérhetővé. Hitler egyszerre jelentette a határrevízió reményét és a „gyarmatvízió” veszélyét.⁴² „A Németországgal való szorosabb viszony nemcsak az önálló magyar államgondolat halálát jelentené, hanem a magyar lélek s a magyar kultúra önállóságának és hivatásának odadobását, fölládozását is” – fogalmazott Féja Géza 1933 májusában hamisítatlan fajvédő érveléssel.⁴³ A végzettől érkező ajándékot – hogy Márai Sándor szavait kölcsönözzük e helyütt – mégsem utasította vissza sem Féja, sem más fajvédők (ahogyan annak idején Márai sem⁴⁴), mivel a revíziót mindannyian történelmi jussként értelmezték. Ez az ellentmondás a németellenes magyar fajvédelem egész intézményrendszerét feszítette, miközben nem csak ők szorongtak. A náci expanzió miatt még egy olyan „jellegzetes magyar fasiszta szervezetben” is akadtak kritikus hangok, mint amilyen állítólag a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) volt. A MOVE 1944-es, az egylet által kiadott reprezentatív történetében az egyik szerző Zrínyi Miklóst idézve erről írt: „török helyett osztrák jármot kaptunk nyakunkba, cserébe, jó néhány száz évre. »Drang nach Westen« helyett »Drang nach Osten«-t. Ami akkor igaz volt, igaz ma is” – tette hozzá a szerző.⁴⁵ Ez nem eseti kiszólás volt. Az 1938-ban kiadott MOVE Nemzetvédelmi Káté

⁴⁰ Idézi: Péterfi Gábor: *Szabó Dezső és Féja Géza Trianon-reflexiója és külpolitikai nézetei*. Budapest, L'Harmattan, 2011. 59–60.

⁴¹ Vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre: Osztrák–magyar Locarno? *Magyarság*, 1927. december 7. 1. Részletesen: Pritz Pál: A fajvédők külpolitikai nézetei, 1918–1936. *Századok*, 124. (1990), 5–6. 617–669.

⁴² Romsics Gergely: *Nép, nemzet, birodalom. A Habsburg Birodalom emlékezete a német, osztrák és magyar történetpolitikai gondolkodásban, 1918–1941*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2010. 329.

⁴³ Idézi: Péterfi Gábor (szerk.): *Trianon és a revízió. A népi írók tanulmányai, cikkei és feljegyzései (1920–1944)*. Budapest, Osiris Kiadó, 2021. 243.

⁴⁴ Vö. Márai Sándor: Horthy Miklós felszabadította Kassát. *Pesti Hírlap*, 1938. november 12. 2.

⁴⁵ Szeder János (szerk.): *MOVE 1918–1943*. Budapest, MOVE Nyomda, 1943. 34.

hasznos gondolatokat közölt,⁴⁶ a Bosnyák Zoltán idézett könyvét 1942-ben megjelentető, jobboldali kiadványokra szakosodott Stádium Kiadó vezetői közül pedig éppen ez év elején kezdtek többen megínogni németbarátságukban.⁴⁷

Könyvük főszereplői – vagyis a törzsköcs magyarok, a rongyos gárdisták és a turáni vadászok – abban voltak egyedülállóak a magyar fajvédők között, hogy a fajvédelem németellenes élet 1938 tavaszától a háború végéig intézményesen, markánsan és következetesen képviselték,⁴⁸ vezetőik közül többen meghatározó alakjai – egyesek mártírjai – lettek az 1944-es magyar ellenállásnak. Abszurd módon tehát e szervezetek pontosan azok ellen a „kiforratlan új eszmék és áramlatok, idegen szelek, sőt tornádók” ellen küzdöttek, amelyektől Oroszlány is óvta a magyarságot bevezetőnk elején idézett cikkében.⁴⁹ Liberálisok, konzervatívok és németellenes fajvédők (miképp a szociáldemokraták is) ilyen vihartöltő új eszmének tartották a nemzetiszocializmust, amely a Harmadik Birodalom expanzív külpolitikájának szolgálatába állítja a honi németiséget, s ezáltal belülről is bomlasztja a magyarságot. Elsősorban németellenességükből táplálkozott nyilasellenességük, mivel a hungaristákat a németek kiszolgálóinak tartották, s zavaros, bolsevistának tartott ideológiájuktól is ódzkodtak.⁵⁰ Mindez azért figyelemre méltó, mert a náci Németországhoz fűződő viszony a magyar közélet jó részében nem statikus állapot, hanem dinamikus változó viszonyrendszer volt, s a Berlinből elrendezett „Új Európa” gondolata 1940 nyarán csúcsra jutott a revíziós sikerekkel megnagyobbodott Magyarországon (is).⁵¹ A Molotov–Ribbentrop-paktum idején az 1939 előtti történetírásban piedesztálra emelt kommunisták sem forszírozták az antifasiszta harcot (ahogyan a nyilasok sem az antibolsevistát).⁵²

A kötet lapjairól kirajzolódó, esetenként a szociáldemokratákhoz (sőt, akaratlanul, a kommunistákig) is utat találó, legitimista-liberális-fajvédő kapcsolati háló gyökei az 1937. október 10-i „körmendi kézfogásig” vezethetők vissza, amikor is Sigray Antal, Rassay Károly és Eckhardt Tibor együtt tett hitet a szabadság, a parlamentarizmus és a függetlenség mellett, valamint a diktatúra és az „idegen érdekek” kiszolgálói ellen. Közös kiállásukat a *Népszava* is üdvözlölte.⁵³ A törekény német- és nyilasellenes egységfront fajvédelmi szárnya a következő év tavaszán, az Anschlusst követően intézményesült, amikor is a trianoni Magyarország határos lett egy expanzív államideológiájú,

⁴⁶ Dósa Rudolfné: *A MOVE – egy jellegzetes magyar fasiszta szervezet. 1918–1944.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972. 214–215.

⁴⁷ Saly Dezső: *Szigorúan bizalmas! Fekete könyv: 1939–1944.* Budapest, Anonymus, 1945. 457.

⁴⁸ A következetesség alól csupán a rongyos gárda hetilapjának egyes cikkei jelentenek kivételt.

⁴⁹ O. G. (1938): i. m. 1.

⁵⁰ A konzervatívok vonatkozásában legújabbban: Béla Bodó: Faith, Family and Fatherland. Conservatism and Right Radicalism in Interwar Hungary. In Marco Bresciani (szerk.): *Conservatives and Right Radicals in Interwar Europe.* London, Routledge, 2021. 189.

⁵¹ Juhász Gyula: *Uralkodó eszmék Magyarországon 1939–1944.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1983. 104.

⁵² Olivier Wieviorka: *The Resistance in Western Europe, 1940–1945.* New York, Columbia University Press, 2019. XIII.; Sipos Balázs: Szovjetbarát és szovjetellenes nyilas propaganda 1939–1941. *Múltunk*, 41. (1996), 2. 118–132.

⁵³ Kardos József: *Legitimizmus. Legitimista politikusok Magyarországon a két világháború között.* Budapest, Korona Kiadó, 1998. 249–256.

nyolcvanmilliós birodalommal. 1938 márciusában nem lehetett tudni, hogy „a német vezérkari térképeken melyik ország felé hajlanak az előrenyomulási irányt jelző égővörös nyilak, és vad rémhírek zaklatták fel a kedélyeket”, miközben a már újévkor „1938 a miénk” feliratú röplapokkal kampányoló nyilasok aktivizálódására a budapesti német követ is felfigyelt.⁵⁴ S bár a náciaknak nem volt mestertervük az európai német hegemonia megvalósítására,⁵⁵ Hitler pedig nem tervezte Magyarország megszállását (ekkor még), mérvadó náci politikusok 1938 áprilisában sem tartották evidensnek az új közös határt,⁵⁶ egy évvel később pedig egy német újság hasonló tónusú cikke miatt tiltakozott a magyar Külügyminisztérium.⁵⁷

1938 nyarán és őszén Bécsben felvonuló tüntetést rendeztek „Sopron és környéke Németországhoz csatolásának kikényszerítéséért”, a határ körzetében pedig egyre több pángermán agitátor érkezését észlelték a magyar hatóságok.⁵⁸ A nyilasok sem lankadtak. Az éppen Nemzeti Szocialista Magyar Párt nevet viselő alakulat működését az a Hubay Kálmán professzionalizálta éppen, aki „egyértelmű elköteleződést ígért az eszmeileg rokonnak tekintett Berlin–Róma tengely irányába”.⁵⁹ A nyilasokkal szemben erélytelennek bizonyuló Darányi Kálmán kormányfő már 1938 májusának derekán megbukott, és sokan nagy reményekkel néztek az új miniszterelnök, Imrédy Béla kormányfősege elé. Imrédy a Gömbös-kormány pénzügyminisztereként, a Magyar Nemzeti Bank (MNB) – kiváló angolszász kapcsolatokkal rendelkező – elnökeként, majd a Darányi-kabinet közgazdasági minisztereként szerzett hírnevet magának. A közvélemény emellett a gazdaságfejlesztés (s benne a fegyverkezés) érdekében indított győri program, valamint az első zsidótörvény egyik kidolgozójaként is ismerte a hithű katolikusként számontartott jobboldali technokrata politikust, aki az Országos Frontharcos Szövetség értekezletén „fantáziátlan fantasztaként” és „magyartalan magyarokként” emlékezett meg a nyilasokról.⁶⁰ Ekkor keletkezett írásában nem is hivatkozott külföldi mintákra, ehelyett kifejezetten „magyar fajvédelemről beszélt”.⁶¹ Itt kezdődik a történetünk.

⁵⁴ Sipos Péter (szerk.): *Imrédy Béla és a Magyar Megújulás Pártja.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970. 31.

⁵⁵ Tim Kirk: Nazi Plans for a new European Order and European Responses. In Johannes Dalfinger – Dieter Pohl (szerk.): *A New Nationalist Europe Under Hitler. Concepts of Europe and Transnational Networks in the National Socialist Sphere of Influence, 1933–1945.* London, Routledge, 2019. 71.

⁵⁶ Tóth Imre: *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig.* Pécs, Kronosz Kiadó, 2020. 375–376.

⁵⁷ HU MNL OL K63, 253. doboz, 1939, 21/7, I., 284–287. A nyugatmagyarországi „pángermán” propagandára: HU MNL OL K63, 21/7, II., b., 72–109.

⁵⁸ Tóth (2020): i. m. 367., 376.

⁵⁹ Paksa (2012): i. m. 122.

⁶⁰ Imrédy miniszterelnök a tűzharcos eszme megbecsüléséről. *Pesti Hírlap*, 1938. június 14. 5.

⁶¹ Vonyó (2021): i. m. 447. Imrédy reformterveiben a sokat emlegetett 1938. nyári olaszországi és németországi látogatás nem tartalmi szempontból hozott változást, hanem a vágyott reformok kivitelezésének sebességét és az ehhez szükségesnek gondolt hatalomcentralizációs elképzeléseket illetően. Vonyó (2021): i. m.

Törzsökös magyarok

Egy fogalom és gazdái

A „törzsökösség” egyike a magyar eszmetörténet olyan elszabadult fogalmainak, amelyet antiszemita és zsidók egyaránt használtak a két világháború között. Meg persze mások is, teljesen más kontextusban és jóval korábban. Csokonai Vitéz Mihály a 18. század alkonyán a moldvai csángókat emlegette „törzsökös magyarokként”,⁶² s a későbbiek során ez az értelmezés, vagyis az „őshonos” maradt a meghatározó. Jászi Oszkár és Szabó Ervin is magától értedődően és ilyen értelemben használták a fogalmat a *Huszedik Század* 1917-es körkérdésére adott válaszukban (ahol mindketten amellet érveltek: van Magyarországon zsidókérdés).⁶³ Egy „város bennszülött lakossága” „az itt régóta élő néprétegek saját természetes szaporulatából épül fel s így annak törzsökös lakosságát alkotja” – fogalmazott a statisztikus Thirring Gusztáv,⁶⁴ és az antiszemita törvénykezés statisztikai megalapozásáról gondoskodó Kovács Alajos sem használta másképp a fogalmat.⁶⁵ Örök kérdés marad ugyanakkor: milyen régóta kell adott helyen élnie egy közösségnek az őshonossághoz? A békésebb időkben csupán filoszokat megmozgató probléma a zsidótörvények idején húsba vágó (politikai és egzisztenciális) kérdéssé vált. *A Magyar Zsidók Lapja* pontosan ezért értekezett „törzsökös magyar zsidóságról” a második zsidótörvény utáni defenzívában, éppen Kovács adataira reagálva.⁶⁶ Ám a nagy tekintélyű antiszemita statisztikus annak ellenére sem faji értelemben használta a fogalmat, hogy mások utóbb ezt olvasták ki soraiból.⁶⁷

⁶² Csokonai Vitéz Mihály: Marosvásárhelyi gondolatok (1798). In *Csokonai Vitéz Mihály: Versek. Válogatott versek*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2000. 44.

⁶³ A zsidókérdés Magyarországon. A Huszedik Század körkérdése. Budapest, Társadalomtudományi Társaság, 1917. 98., 145–146.

⁶⁴ Thirring Gusztáv: *Budapest főváros demográfiai és társadalmi tagozódásának fejlődése az utolsó 50 évben*. I., 1. rész. Budapest, Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 1936–1937. 97.

⁶⁵ Kovács Alajos: Városaink egymásközi népcseréje. *Városi Szemle*, 23. (1937) 5. 668–670.

⁶⁶ A magyar zsidóság 70 százaléka már itt élt a szabadságharc idején. Válasz Kovács Alajosnak. *A Magyar Zsidók Lapja*, 1939. június 1. 13. Vö. továbbá: Laczó Ferenc: *Felvilágosult vallás és modern katasztrófa* közt. *Magyar zsidó gondolkodás a Horthy-korban*. Budapest, Osiris Kiadó, 2014. 99.

⁶⁷ Thirringével egyező törzsökösfogalomhoz például: Kovács Alajos: Kik magyarosították meg Budapestet? *Uj Magyarország*, 1939. március 8. 1. Karády Viktor szerint Kovács 1938 után elkezdte „használni az »árja« faji ragozást egyes publikációiban a zsidótörvények éveiben, megkülönböztetve a »törzsökös magyarokat« a német, szláv és egyéb árájktól valamint természetesen a zsidóktól”. Karády Viktor: A magyar nemzetiségi statisztika a „zsidó térfoglalásig” és az „őrségváltásig”. *socio.hu* 5. (2015), 2. 14. A szerző állítása alátámasztására saját társszerzős munkájára hivatkozik. Karády–Kozma (2002): i. m. 127. Az itt közölt, állítólag „a jeles statisztikus által kidolgozott összesítő táblázat” az egyes „népfajok” („törzsökösök”, „németárja”, „szlávárja” stb.) különböző értelmiségi foglalkozási szférákban elfoglalt becsült arányait közli. Csakhogy Kovács egyáltalán nem használja ezt az értelmezési keretet és a táblázatot sem közli Karády által hivatkozott munkájában. Kovács Alajos: A nevek és névváltoztatások statisztikája. *Statisztikai Szemle*, 8. (1930) 3. 228–240. Karády az innen „extrapolált számok” kapcsán a *Sárgány* folyóirat 1938. decemberi számára is hivatkozik. Azonban innen nem a számok, hanem az említett faji alapú elnevezések származnak, amiket a lap – egyetlen hivatal névmagyarosítási adataira nyomán általánosított – „becslése”

A Kovácsot félreinterpretálók közé tartoztak azok a „törzsökös magyarok” is, akik 1938 novemberében léptek a forrongó magyar közélet porondjára. Kulcsfigurájuk, baráti Huszár Aladár jellegzetes alakja a magyar fajvédelmi gondolatnak. Régi középnemesi családból származott, és lelkesen harcolt az I. világháborúban, hogy aztán hasonló pályát fusson be, mint Bajcsy-Zsilinszky Endre, Szabó Dezső vagy éppen Lendvai István. A felsorolt ideológusokhoz képest ugyanakkor fontos különbség, hogy baráti Huszár jobban és tartósabban kötődött az ellenforradalmi *mainstream*hez, és magához az ellenforradalomhoz is. 1919 január végén Balassagyarmat városparancsnokaként szerepet játszott a csehek kiverésében, majd ellenforradalmi karrierjét a *Bujdosó könyv* szerzője, Tormay Cécile bűjtatásával alapozta tovább a Tanácsköztársaság idején. Bár a vörösteror Nógrádban nemigen szedett áldozatokat,⁶⁸ a vörös bosszú elől pedig baráti Huszár utóbb a „csehszlovák hatóságok oltalma alá” menekült,⁶⁹ a fegyveres ellenállás és a halálos üldözöttség későbbiek során is előszeretettel hangoztatott belépője szépen ívelő pályára tette a harmincas éveit taposó fiatalembert. Baráti Huszár a húszas években több vármegye főispánja, 1932 és 1934 között pedig Budapest főpolgármestere volt. „Gömbös-fiókaként” tartották számon, és 1932 őszén be is lépett a kormánypártba, miközben a főváros élén élvezte Wolff Károly Keresztény Községi Pártjának támogatását is. Főpolgármestersége idején azonban többször szembekerült a miniszterelnökkel, mivel nem tudott azonosulni Gömbös hatalomgyakorlásával, pártszervezési módszereivel.⁷⁰ Baráti Huszárt lemondása után az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) elnökének nevezte ki a kormányzó. Ebbéli pozícióját egészen a német megszállásig betöltötte. OTI-elökként egyúttal a felsőház tagja is lett, ami további súlyt adott az 1942 végén titkos tanácsossá kinevezett, majd a Bethlen István nevével fémjelzett Magyar Nemzeti Társaskörbe is meghívott notabilitás megnyilatkozásainak. Baráti Huszár kiállásaival Kállay Miklós külpolitikáját és a függetlenségpárti, háborúellenes Magyar Történelmi Emlékbizottságot is támogatta.⁷¹

Összemos Kovács adataival. Vö. Számok szava. *Sárkány*, 1. (1938), december. 5–6. A sárkányos statisztika komolytalanságát érzékelteti, hogy a budapesti kereskedelem és az ipar „eljárásodását” a Baross Szövetség (BSZ) címjegyzékéből, névelemzéssel igyekeztek bizonyítani. Makay László: *Törzsökösök, árják és zsidók a főváros iparában és kereskedelmében. Sárkány*, 2. (1939), 3. 11–12.

⁶⁸ Hatos (2021): i. m. 373.

⁶⁹ Ablonczy Balázs: *Száz év múlva lejár? Újabb Trianon-legendák*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2022. 117.

⁷⁰ Baráti Huszár komolyan vette Gömbös 95 pontját, ezért is kellett csalódnia. Székfoglalójában a közéleti tisztaság és a függetlenség fontosságán túl hangsúlyozta a munkásság iránti rokonszenvét és az antiszemitizmussal való szembehelyezkedést is, ami „összecsend a Gömbös-kormányprogramjában megfogalmazottakkal”. Feitl István (szerk.): *A főváros élén. Budapest főpolgármesterei és polgármesterei 1873–1950*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2008. 76. Főpolgármesteri búcsúbeszédében az autonómia fontosságát hangoztatta. Gergely Jenő: *A Keresztény Községi (Wolff) Párt 1920–1939*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2010. 310. Vö. Gergely (2010): i. m. 285.

⁷¹ A Magyar Történelmi Emlékbizottság felhívása. *Népszava*, 1942. március 1. 7.; Nagy (2018): i. m. 330–337.

Baráti Huszár Aladár, Budapest főpolgármestere

Tormay Cécile egykori megmentője publicisztikai munkásságában öntudatos jobboldaliként, Horthy Miklós kormányzó híveként és magyar fajvédőként kardoskodott a Szent István-i állameszme és Nagy-Magyarország mellett, miközben a világháború idején – bolsevizmus- és szovjetellenes nézetei ellenére – nemcsak a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek,⁷² de a halálra ítélt Schönherz Zoltán mellett is kiállt. Sőt, 1942 januárjában tárgyalta is a kommunista Schönherzcel a Centrál kávéházban.⁷³ Az OTI-vezérnek „a francia és angol orientációt követő” *Magyar Nemzet*ben megjelent cikkeit a parlamentben is szóvá tették a nyilasok,⁷⁴ akik a szerintük félszívvel végrehajtott OTI-s őrségváltást is felemlítették neki ugyanitt.⁷⁵ Nem véletlenül. Baráti Huszár publicisztikai következetes, nyílt nyilas- és németellenes beállítottságról tettek tanúbizonyságot, jóllehet szerzőjük 1938-ban úgy fogalmazott, ha német lenne, náci lenne⁷⁶ – hasonlóképpen, ahogyan Bajcsy-Zsilinszky is az olaszok számára ideális államformaként méltatta a fasizmust.⁷⁷ Csakhogy mindkét fajvédő ideológus úgy gondolta, Mussolini és Hitler államideológiája teljesen idegen a „magyar lélektől” (Bajcsy-Zsilinszkyénél: „vérmérséklettől”), ráadásul a német és a magyar külpolitikai célok is összeegyeztethetetlenek. Baráti Huszár a végesen terjedő, Magyarországra is importált nemzetiszocializmusra

⁷² Baráti Huszár Aladár: *Küzdelem a magyarságért*. Budapest, Hungária, 1941. 92., 159.

⁷³ Nagy (2018): i. m. 333.

⁷⁴ Maróthy Károly felszólalása. KN 1939, VII. kötet 552. (1940. november 19.)

⁷⁵ Vajna Gábor felszólalása. KN 1939, XIII. kötet 506. (1942. június 10.)

⁷⁶ „Őszintén bevallom, ha német lennék, szívvel, lélekkel és a meggyőződés minden erejével ott állnék a mögött a Hitler vezér és kancellár mögött, aki visszaadta porba sújtott nemzetének öntudatát és a német erőt és hatalmat oly magaslatokra emelte, amelyet eddig ennek a nagy népnek a történelme sem ismert.” Baráti Huszár Aladár: Talán szabad még Magyarországon magyarnak lenni? *Magyar Nemzet*, 1938. november 23. 6.

⁷⁷ Bartha (2019): i. m. 202–203.

valamiféle új európai „kozmpolitizmusként” tekintett, amely lebontja az „ösi” magyar alkotmányosságot és nemzetkaraktert,⁷⁸ végső soron pedig magát az államot is.

„A valódi értelemben vett magyar impériumot és magyar politikát csak akkor tudunk teremteni, ha önállóak és függetlenek voltunk” – fogalmazott baráti Huszár 1941-ben, s e következetesen vallott nézete miatt került szembe a nyilasokkal, illetve minden olyan politikai erővel, amely a magyar jövőt Berlin sikereihez kötötte. Legalább ennyire fontos volt számára az említett „magyar lélek” – ez nála a nemzetté válás fő kritériuma –, így elsődleges feladatnak tartotta a „nemzetté magasztosult nép lelkiségét csorbítatlanul és érintetlenül megőrizni”. Baráti Huszár szerint „a magyarság a maga történelmi fejlődésében elsősorban nem vér és faj, hanem lélek és eszme”, ám rögvést le is szűkítette ezt a hamisítatlanul liberális álláspontot. Szerinte ugyanis az 1918–1919-es forradalmakhoz vezető zsidó, és a harmincas évektől elburjánzó német disszimuláció megmutatta, hogy „a magyar lelkiség és eszme csorbítatlanul, változatlanul a maga teljességében elsősorban azoknál él, akiknél azt a vérség és fajiság alátámasztja”.⁷⁹ Vagyis: „mi vérünkben hordozzuk ezt a lelket és más lelket nem tudunk viselni”.⁸⁰ Ez volt a „törzsökös” mozgalmak defenzív és alapvetően ellentmondásos (a faji politika ellen faji szelekcióval érvelő) eszmei kiindulópontja.

Baráti Huszár először 1938 márciusának végén a nyilasoknak még át nem játszott *Magyarság* hasábjain, Pethő Sándor egyik vezércikkén felbuzdulva körvonala a mozgalom céljait, arra szólítva fel „minden aggódó törzsökös magyarembert [sic!] és minden idegennyelvű, de hűséges magyart”, hogy egy olyan társadalmi szervezetbe tömörüljenek, „amelynek egyedüli célja azt a magasztos ideált szolgálni, hogy Magyarország legyen a magyaroké”. Köntörfalazás nélkül megfogalmazta: „mi törzsökös magyarok már kezdünk torkig lenni az ifjúságok ugrálásával. Én sem akarok reakciós, liberális, vagy éppen baloldali politikát. Évtizedek óta állok a jobboldali keresztény nemzeti politika szolgálatában, de létkérdéseinket nem idegen formula szerint, hanem az ősi magyar történelmi tradíciók és a magyar lelkiség szellemében kívánom megoldani.”⁸¹ A felhívás nyomán két vonalon indult meg a szervezkedés. Először a magyar nemesi családok jelentkeztek;⁸² közülük is elsőként a Dessewffy nemzetség tett hitet is a „törzsökösség” mellett, 1938 májusának elején. A nemzetség „testvéri jobbát” nyújtotta a magyar paraszt felé, akikkel – mint az 1944-es Magyar Front (MF) létrehozásában oroszlánszerepet játszó gróf Dessewffy Gyula fogalmazott – osztoznak „a törzsökös magyar származásban,

e földnek szeretetében, a földhöz való jogunkban, a hazáért ontott vér áldozatában, nemzeti függetlenségünk védelmében”. Az egybegyűlteket üdvözlő Dessewffy arról nem szólt, hogy földjükkel is osztoznának-e az arra áhító parasztsággal, s erről baráti Huszár sem ejtett szót a középosztály kapillárisait elzáró zsidó és német polgárságot ostromozva.⁸³ Mindenesetre ő maga ettől a kétszázötven fős összejeveteltől – ahol a Pongráczok, Perczelek, Kenesseyek és Szélek is képviseltették magukat – számította a törzsökös mozgalom kezdetét.⁸⁴ Az „ezeréves történelmi osztály” reprezentánsai azért kezdtek szervezkedni, hogy visszavegyék a „magyar nemzeti élet irányítását”. Ennek nyomán 1938. június 2-án tizenhét nemzetség határozta el, hogy „a szentistváni állameszme jegyében a keresztény és magyar nemzeti suprematía alapján” szövetséget alapít, amelynek „tagjai az egyes nemzetségek tagjaiból alakított egyesületek lesznek”. Az előkészítő bizottság javasolta, hogy a nemzetségi egyesületekbe „rang és társadalmi állásra tekintet nélkül” vegyenek fel minden nemzetségtagot, tehát az elszegényedetteket is. „Így lesz biztosítható egy korszerű, igazi, nagy magyar keresztény összefogás” – fogalmazott a csatlakozási felhívásuk.⁸⁵

A Törzsökös Magyar Nemzetségek Szövetsége

Az alakulóban lévő Törzsökös Magyar Nemzetségek Szövetsége (TMNSZ) 1938. november 8-án adott először hírt magáról. „Ennek a szövetségnek az a célja, hogy a magyar eredetű, vagy szívben és észben magyarrá vált réteg számára megnyíljon a belső honfoglalás lehetősége az idegen szellem fertőzésével szemben” – tudósított a *Magyar Nemzet*,⁸⁶ míg a *Nemzeti Ujság* azt is megemlítette, hogy a TMNSZ a Magyar Nemzeti Szövetség (MNSZ) dísztermében ülésezett. „Helye van itt mindenkinek, akiről feltehető, hogy itt élt és nemzedékeken keresztül sajátja lett a nemzeti gondolkodás” – adott (nem túl egzakt) választ Dessewffy Sándor az őshonosság örök kérdésére.⁸⁷ Egyértelműbb volt

⁷⁸ Baráti Huszár Aladár: Gondolatok egy külföldről jött levél nyomán. *Magyar Nemzet*, 1941. február 14. 4.

⁷⁹ Baráti Huszár Aladár: *Gondolatok a világháború alatt*. Budapest, Rege, 1943. 132. A nyilasokat is főképp azért támadta, mert nem elég „völkisch”-ek, nem azt hirdetik, „hogy Magyarországot a magyar faj supremáciájára kell alapítani és felépíteni”. Baráti (1943): i. m. 336. A bekezdés további idézetei: Baráti (1943): i. m. 17., 168., 125.

⁸⁰ Baráti Huszár Aladár beszéde. Jegyzőkönyv a TVOSZ miskolci csoportjának a Zenepalotában 1943. szeptember 12-én megtartott alakuló közgyűléséről. HU MNL BAZML IV. 1925. b. 26. d. 4.

⁸¹ Baráti Huszár Aladár: „Magyarország legyen a magyaroké”. *Magyarság*, 1938. március 30. 9.

⁸² „Kezdetben vala a nemzetségek szervezkedése: oly jelenség, amely nem volt egészen mentes rendi csökevényektől” – jegyezte meg epésen a törzsökösök radikális szárnyával szimpatizáló történész. Vö. Ferdinándy Mihály: A törzsökösök: forma és szerep. *Pesti Napló*, 1939. február 12. 30.

⁸³ „Ha mások azt mondják, hogy az ő szavuk a kornak szava, a mi szavunk – az ezeréves magyar szó.” Gróf Dessewffy Gyula és Huszár Károly beszéltek a Dessewffy nemzetség összejevetelén. *Pesti Napló*, 1938. május 7. 2. Dessewffy – saját földreformpartiságát kiemelve – visszaemlékezésében nem ejtett szót „törzsökös” szerepvállalásáról. Vö. Dessewffy Gyula: *Tanúvallomás*. Budapest, Agroinform, 1997. 5–99. Az általa és Barankovics István által szerkesztett *Az Ország Útja* című orgánumban napirenden volt a „törzsökösség”. Vö. például: Roykó Viktor: Magyarság, kereszténység, zsidóság. *Az Ország Útja*, 2. (1938) 5. 328–335. f. f.: Van-e jelentékeny törzsökös lakosság Budapesten? *Az Ország Útja*, 5. (1941) 4. 154–156.

⁸⁴ Kenessey Péter: Mi az a Törzsökös Magyarok mozgalom? Elmondja: Huszár Aladár. *Az Est*, 1938. november 23. 3.

⁸⁵ A törzsökös magyar nemzetségek szövetsége előkészítő bizottságának levele Ujfalussy Lajosnak. d. n. HU MNL OL P1563 20-156.

⁸⁶ „Nem látjuk biztosítva a magyar lelkiség szupremáciáját” – mondta Huszár Aladár. *Magyar Nemzet*, 1938. november 9. 6.

⁸⁷ Mellette és baráti Huszár mellett Pongrácz Jenő, Ocskay Rudolf, Fáy Aladár festőművész, Marcell Ágoston gimnáziumi tanár, Görgey György tábornok, Szinyey-Merse Jenő képviselő és Balás Károly egyetemi tanár szólalt fel a rendezvényen. Vö. Huszár Aladár érdekes előadása a magyar lélek történelmi jogairól. *Nemzeti Ujság*, 1938. november 9. 8.

külpolitikai céljuk. „A mi utunk a történelmi Magyarország útja” – fogalmazott baráti Huszár a revizionista propagandaszervezet említett helyiségében,⁸⁸ mielőtt jellegzetesen magyar fajvédelmi premisszákon nyugvó történelmi fejtegetésbe kezdett volna. Eszerint „egész történelmünk azzal telt el, hogy a magyarság állandóan védekezett a létét elnyelni akaró szomszédokkal szemben”, miközben a magyar népesség egyre fogyott. A „zsidó lelkeség térfoglalása” vezetett az 1918–1919-es forradalmakhoz, míg „úgy érezzük, hogy ma idegen eszméáramlataink hatása alatt leginkább a nem asszimilált vagy disszimilált német származású magyar intelligencia az, amely az ő saját lelke parancsai szerint akarja a magyarság útját kijelölni”. Velük szemben „mi nem akarunk sem faji, sem vérségi elméleten lovagolni, mert tudjuk, hogy keverék népek vagyunk” – vallotta a szónok, aki „több helyet és levegőt” követelt a „törzsökös magyaroknak”, akikkel egyenértékűnek vallotta a magyarsághoz hű „idegenajkúakat” is.⁸⁹ Immáron nyilvánossá vált a TMNSZ fő célja is, ami nem volt más, mint hogy a „vezető osztályba” visszaintegrálják a szerintük 1867 óta folyamatos pozícióvesztésben lévő „törzsökös” magyar nemességet.⁹⁰

Az „idegen szellem fertőzése” kapcsán emlegetett nyilasok azonnal találva érezték magukat. Hubay Kálmán már másnap vezércikkben reagált a „kékvérű” törzsökösök (illetve a szabadkőművesek és a katolikus Egyházközségi Munkásszakosztályok [EMSZO]) szerveződésére. A nyilas főorganizátor jó érzékkel támatta a németellenes front gyenge pontját, rámutatva, hogy „a cseh kérdés soha szőnyegre nem került volna a német nemzeti szocializmus dinamikája nélkül”. Hubay tagadta a német és a magyar birodalmi gondolat összeegyeztethetlenségét, míg az időszerűtlennek és illetlennek mondott törzsökös szerveződést arisztokrata intrikának állította be.⁹¹ A plebejus pozícióból elhangzott vádakát másnap határozottan visszautasította baráti Huszár,⁹² miközben a TMNSZ ismét összegyűlt az MNSZ székházában. Az újabb összejövetelen a Dessewffy, a Jekelfalussy, a Kállay, az Ocskay, a Dobay, a Fáy, az Eördögh, a Görgey, a Krúdy és a Balás családok is részt vettek. Az egyik felszólaló, Ocskay Rudolf, a Tanácsköztársaság alatt kirobbant ellenforradalmi monitorlázas résztvevője félreérthetetlen célzással óvott mindenkitől, aki „karlendítésekkel akarja megmenteni a magyarságot”.⁹³ Ocskay később Mód Aladár marxista klasszikusára (*400 év küzdelem az önálló Magyarországért*)⁹⁴ rálicitálva „500 esztendő véres küzdelmeiről” szólt a német „nagyosztrák álmokként” csomagolt „völkisch gondolatot” ostromozva.⁹⁵ A törzsökösök sajtóközleményeken

⁸⁸ Az MNSZ-hez: Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 2009. 107–108.

⁸⁹ „Nem látjuk biztosítva a magyar lelkeség szupremáciáját” – mondta Huszár Aladár. *Magyar Nemzet*, 1938. november 9. 6.

⁹⁰ „A törzsökös magyarság minden vonalon háttérbe szorult...” A „Törzsökös Magyarok” mozgalmának célkitűzései és eredményei. *Szabadság*, 1938. november 26. 5.

⁹¹ Hubay Kálmán: Mi készül itt? Avagy Hitler és a magyar lovagiasság. *Magyarság*, 1938. november 10. 1.

⁹² Baráti Huszár Aladár: Nem kékvérűség a törzsökös magyarok szervezkedése. *Magyar Nemzet*, 1938. november 11. 6.

⁹³ v. m.: Hadat üzennek a törzsökös magyar családok „az idegen szellemiség szálláscsinálóinak”. *8 Órai Újság*, 1938. november 10. 7.

⁹⁴ Mód Aladár: *400 év küzdelem az önálló Magyarországért*. Budapest, Szikra Könyvkiadó, 1951.

⁹⁵ *A Törzsökös Magyar Nemzetségek Szövetsége értesítője*, 1. (1939) 1. 5–6.

keresztül is polemizáltak a nyilasokkal, akik nem voltak restek felvenni az eléjük dobott kesztyűt,⁹⁶ felemelve például baráti Huszár azon felmenőit,⁹⁷ vagy a Kenessey és Dessewffy nemzetség azon beházasodott nőtagjait,⁹⁸ akiket nem tartottak törzsökösnek. A vita ekkoriban elég szabadon folyt, különösen az 1939 szeptemberét követő cenzurális viszonyok tükrében. A *Délmagyarország* vezércikkírója például köntörfalazás nélkül papírra vethette, hogy „a törzsökös magyarok mozgalma a zsidókérdés elrendezésén túl a Hungarizmus megtévesztő címébe burkolt germán szellem terjeszkedésének akar gátat emelni”.⁹⁹

A TMNSZ alakuló közgyűlését 1939. január 15-én tartották több száz fő jelenlétében, annak a Kenessey Pongrácnak az elnöklete alatt, aki 1944 őszén Ilona utcai lakásán a magyar ellenállás nagykoalíciójának, az MF-nek a prominenseit bújtatta.¹⁰⁰ Történelmi hagyományokon alapuló, „keresztény, nemzeti irányú szellemi közösségük” az „elhomályosodott magyar lelkeség felébresztését”, az „átható nemzeti öntudat” fejlesztését, a „törzsökös magyar nép védelmét” és „erkölcsi támogatását” tűzte ki feladatul.¹⁰¹ A szervezet alapszabálya azt is leszögezte, hogy a szövetségnek nem lehet olyan tagja, akiben vagy házastársában „zsidóvér” folyik.¹⁰² Kizárólag úgynevezett „ősfoglalókat”, vagy „törzsökös családok” tagjait fogadhattak soraikba, esetleg olyanokat, akiknek „ősei évszázadok óta élnek az ország területén és a törzsökös magyarsághoz való tartozásukat kimagasló érdemekkel szerezték meg”. Elnökük báró Pongrácz Jenő lett, alelnök gyanánt Péchy Lászlót, Újhelyi Pétert, Ocskay Rudolfot, Kenessey Pongrácot és baráti Huszár Aladárt, ügyvezető igazgatónak pedig Dessewffy Sándort választották meg. „A magyar nemesség sohasem képezett zárt kasztot, az idők folyamán felvette soraiba fokozatosan a magyar parasztság minden rétegét. A törés csak akkor jelentkezett, amikor a török dúlás után a történelmi nemesség megritkuló sorai nem a parasztságból nyertek utánpótlást, hanem az idegen származású polgári rétegek, a zsidóság és svábság ékelődtek be a nemesség és a felemelkedni vágyó parasztság közé” – foglalta össze történelemszemléletüket baráti Huszár, aki aztán némi képzavarral arról értekezett, hogy ez az idegen „ék” tudatosan igyekezett „éket verni a magyar nemesség és a parasztság széles tömegei közé.” „A magyar parasztságnak, amely vér a vérünkből, szintén törzsökös magyar, mi vagyunk a hivatott vezérei” – fejtegette többek közt a jelen lévő Makay Miklósnak, aki

⁹⁶ Papíros-sárkányok. *Magyarság*, 1938. november 22. 5. Vö. baráti Huszár (1938): i. m. (Talán szabad még...) 6.

⁹⁷ Felemlégeti: baráti Huszár (1943): i. m. (Gondolatok...) 280. Baráti Huszár negyvenes évek eleji publicisztikájában a zord valóság elől egyre inkább a konzervatív kultúrfilozófiába menekült.

⁹⁸ Baráti Huszár Aladár törzsökös magyarjai. *Összetartás*, 1938. december 4. 3. A nyilasok a (valóban tudománytalan) törzsökös névelemzést is kritizálták. Baráti (1938): i. m.

⁹⁹ A Sárkány-mozgalom. *Délmagyarország*, 1939. január 3. 1.

¹⁰⁰ Kállai Gyula: *Életem törvénye*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1980. 561. A TMNSZ rendezvényén az utóbb embermentésben jeleskedő pannonhalmi főapát, Kelemen Krizosztom is előadott. Vö. Ocskay Rudolf előadása a törzsökös családok védelméről. *Magyar Nemzet*, 1939. április 4. 6.

¹⁰¹ Alapszabály. *A Törzsökös Magyar Nemzetségek Szövetsége értesítője*, 1. (1939) 1. 14.

¹⁰² Dessewffy Sándor: Tájékoztató a Törzsökös Magyar Nemzetségek Szövetségről. *Magyar Nemzet*, 1939. január 22. 16.

a törzsszövetség gondolat „talpasait” szervezte egységbe – bármiféle gyámság elvi elfogadása nélkül.¹⁰³

Bár a TMNSZ 1939 májusában már huszonöt nemzetséget foglalt magában,¹⁰⁴ a törzsközs nemesek igen gyorsan kikoptak a magyar közéletből. 1941-ben már baráti Huszár sem ezt a fórumot használta, helyette inkább megalapította a békésebb nevű Régi Magyar Családok Szövetségét (RMCSSZ),¹⁰⁵ amely 1944-ben átvette a Baán Kálmán szerkesztette *Magyar Családtörténeti Szemle* kiadását. Figyelemre méltó, hogy a családszövetség alapszabályban rögzített céljai szinte szóról szóra megegyeztek a TMNSZ-éivel. Egyetlen szó kivételével: A „törzsközs magyar nép védelme és legmesszemenőbb erkölcsi támogatása” helyett ugyanis már csupán „a magyar nép védelme és legmesszebbmenő erkölcsi támogatása” szerepelt az új szervezet célkitűzései között.¹⁰⁶ Az ideálok mindazonáltal nem sokat változhattak, amit az is bizonyít, hogy baráti Huszár 1943 októberében az RMCSSZ teljes tagságát beléptette az ekkor már az egész németbarát jobboldal által támadott Turáni Vadászok Országos Szövetségébe (TVOSZ), akikkel együttműködési megállapodást is kötöttek.¹⁰⁷ Ekképp nem különösebben meglepő, hogy az RMCSSZ 1944. február 10-én tartott összejövetelén – baráti Huszár Aladár bevezető szavai után – a „magyar faji öntudatról” hallhattak előadást az egybegyűltek.¹⁰⁸ Ez azonban már a lecsengés vége volt. A nemesi törzsszövöksöktől már 1939-ben Makay aktívabb és látványosabb szerveződése ragadta magához a kezdeményezést és jobbra ők polemizáltak a törzsszövöksök nevében a közélet fórumain, míg baráti Huszár magányos harcot vívott a nyilasokkal és az imrédystákkal (Lendvai Istvánhoz hasonlóan).

1938 novemberében azonban a két törzsszövöksvonalat még kevesen tudták megkülönböztetni. Baráti Huszár ezért egész oldalas cikkben részletezte céljait *Az Est* hasábjain. Saját mozgalmát kiváltó okaként azt jelölte meg, hogy a magyar társadalom „vezető rétegeiben” az első zsidótörvény által a zsidóságnak fenntartott húsz százalékot sem éri el azok száma, akik „nevük, származásuk és vérségük alapján mondhatják magukat magyarnak”. A cikk kitért rá, hogy két szorosan összedolgozó törzsszövöks szerveződés fut párhuzamosan. Baráti Huszár szerint először a törzsszövöks nemesi családok léptek porondra, míg „a másik sínpáron [...] azok a törzsszövöksök haladnak, akik vérségileg és származásilag [a] magyar parasztságban és a parasztságból feltörő értelmiségi rétegben keresik és találják meg őseiket”. Utóbbiak alapították meg a Huszár szerint máris huszonnégy szervezetből álló mozgalmat, amely előbb a Törzsszövöks Magyarok Tömörülése – Sárkányos Mozgalom nevet viselte, majd mint Törzsszövöks Magyarok Tábora (TMT) szerepelt a közéletben. A sárkányosok pártpolitika-mentes, pontosabban tagságuk

számára „teljes világnézeti és politikai” szabadságot biztosító mozgalmát vitéz Makay Miklós vezette.¹⁰⁹

A Törzsszövöks Magyarok Tábora

Makay Miklós¹¹⁰ 1899-ben született Budapesten. Bölcsészettudományt is hallgatott, ám végül közgazdász végzettséget szerzett, miközben 1920 és 1924 között a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP, 1939 után: SZDP) tagja volt. Ekkoriban a *Huszádi Század* segédszerkesztőjeként tevékenykedett.¹¹¹ 1928-ban éppen Vámbéry Rusztem lapjában vázolta fel az általa elképzelt „Keletközépeurópai Államszövetséget”, „melynek megvalósulása a Páneurópa felé tett leghatalmasabb lépésnek számítana” – fogalmazott kissé szerénytelenül.¹¹² Makay 1926-tól a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara hivatalnokaként dolgozott, a harmincas évek derekán pedig a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara Magyar Nemzeti Bizottságának szakosztályi titkáráként foglalkoztatták. Ekkor már a *Külügyi Szemle* közölte beszámolóit.¹¹³ Makay nevét a szélesebb közvélemény 1937-ben ismerhette meg, amikor a népi írókkal szervezkedett együtt a Márciusi Front megalapításáért.¹¹⁴ „Nagyon mulatságos, kicsit dogmatikus ember” volt – emlékezett meg róla pikírt Bibó István, aki szerint a TMT mögött „talán Kozma Miklós állott”.¹¹⁵ A dogmatikusnak mondott – egykoron szocdem és polgári radikális – kamarai előadó 1938-ban már „vitéz Makay Miklósként” szervezte meg az első zsidótörvény elleni, számos neves értelmiségi által aláírt tiltakozást.¹¹⁶ Ekkor az állampolgári jogegyenlőség fontosságára hivatkozva

¹⁰⁹ Kenessey Péter: Mi az a Törzsszövöks Magyarok mozgalom? Elmondja: Huszár Aladár. *Az Est*, 1938. november 23. 3. A sárkányosok szerint a mozgalom csak az íróknak rendezett november 15-i vacsorán került érintkezésbe a szintén novemberben berobbanó TMNSZ-szel. Vö. Mit akar a törzsszövöks magyarok tömörülése? *Sárkány*, 1. (1938), 1. 3–4.

¹¹⁰ A két világháború közötti magyar közéletben három Makay Miklós is tevékenykedett. Ennek következtében a TMT vezetőjét jószerével az egész honi történetírásszakma – beleértve jelen sorok íróját is – összekeverte Makay Miklós (1900–1978) vegyész-mérnökkel, akit az 1944-es budapesti ellenállásban játszott szerepe miatt először halálra, majd tízéves fegyházbüntetésre ítélték 1944 decemberében. A „törzsszövöks” Makay azonban nem azonos sem vele, sem pedig Makay Miklós (1905–1977) református lelkésszel, vallásánál, vallásbölcsészével. Vö. Ugrián Gábor levele Makay Miklósnak. 1941. máj. 2. HU MNL OL Z194 2.d. 15. *A budapesti egységes hálózathoz (Budapest és környéke) betűrendes távbeszélő névsora 1939. május*. Budapest, 276. Elítélték Makay Miklós nyilas támadóját. *Esti Kurir*, 1939. január 24. 4.

¹¹¹ Halasi László (szerk.): *Budapesti közéleti névmutató 1945–1950 II*. Budapest, BFL, 1988. 133.

¹¹² Makay Miklós: A keletközépeurópai államrendszer problémája. *Századunk*, 3. (1928), 608. (A munka önálló füzetként is megjelent.)

¹¹³ Révai Nagy Lexikona, XI. Kiegészítés A–Z. Budapest, Révai, 1935. 584. Vö. például Makay Miklós: Világ gazdasági Szemle. *Külügyi Szemle*, 9. (1932), 2. 191–194. Makay Miklós: Világ gazdasági Szemle. *Külügyi Szemle*, 9. (1932), 3. 328–329.

¹¹⁴ Salamon Konrád: *A Márciusi Front*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980. 89., 118.

¹¹⁵ Huszár Tibor (szerk.): *Bibó István (1911–1979). Életút dokumentumokban*. Budapest, 1956-os Intézet – Osiris Kiadó – Századvég Kiadó, 1995. 47–48.

¹¹⁶ *Egyenlőség*, 1938. május 5. 2. (cím nélkül) Nyerges András: *Makó szomszédja Jeruzsálem. Történelem, politika, sajtó, irodalom 1993–2013*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2014. 178. Makay beosztásához a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamaránál: *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz*, 14. (1938–1939), 1–2. 99.

¹⁰³ „Az idegenek ne tanítsanak bennünket arra, hogy ki a magyar!” – mondotta Huszár Aladár, a Törzsszövöks Magyarok Szövetségének vasárnapi közgyűlésén. *Hétfé Reggel*, 1939. január 16. 10.

¹⁰⁴ Szüllő Géza beszéde a Széll-nemzetség vacsoráján. *Magyar Nemzet*, 1939. május 23. 9.

¹⁰⁵ Baráti Huszár Aladár: Ami Jarosséknak nem tetszik. *Magyar Nemzet*, 1941. március 28. 4.

¹⁰⁶ A Régi Magyar Családok Szövetsége alapszabálya. *Magyar Családtörténeti Szemle*, 10. (1944), 2. 47.

¹⁰⁷ T. V. hírek. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 234.

¹⁰⁸ A Régi Magyar Családok Szövetségének Rovata. *Magyar Családtörténeti Szemle*, 10. (1944), 3. 72.

utasította vissza a keresztény őrsváltást.¹¹⁷ Ám Makay nemcsak a Vitézi Rendnek (VR), hanem a Frontharcos Szövetségnek is a tagja volt ezekben az években,¹¹⁸ így kisebb botrányt okozott, amikor 1939 tavaszán a Rassay Károly vezette Polgári Szabadság Párt listáján próbált meg a törvényhozásba jutni.¹¹⁹ Nem is járt sikerrel, ráadásul ellenzéki kiállásai miatt a Vitézi Szék (VSZ) kizárta a rend-tagjai közül (a nyilas programmal próbálkozó vitézekhez hasonlóan).¹²⁰

A „sárkányos” szervezet egy alkalmi asztaltársaságból kinövő alakulat volt, amely néhány nappal Hubay Kálmán „kékvérüségét” emlegető vezércikke után ült össze. A „Törzsökös Magyarok Budapesti Asztaltársaságában” azok a tollforgatók kaptak helyet, „akik értelmiségünk törzsökösen magyar származású kisebbségének önvédelmi gondolatát világnézetükre és pártállásukra való tekintet nélkül, mint elsők és úttörők jelenítették meg”.¹²¹ Illusztris társaság költötte el együtt a vacsoráját a stílusosan az Alkotmány étterembe vitt rendezvényen. Baráti Huszár és Makay mellett megjelent itt a Független Kisgazdapárt országos főtitkára, Nagy Ferenc, a népi írók köréből pedig Féja Géza, Szabó Zoltán, Szabó Pál, Kodolányi János, Ortutay Gyula és Veres Péter is. Nem hiányzott a megújuló politikai katolicizmust képviselő Katona Jenő és Horváth Béla, a polgári radikális – de a honi fajvédelem századelős bölcsőjénél már szerepet vállaló¹²² – Csécsy Imre, valamint Balla Antal és Ferdinandy Mihály történész-publicista sem.¹²³ Féja utóbb bár szabadkozott részvétele miatt, dacosan vállalta, hogy „ha már fajvédelem, akkor legyen csakugyan törzsökös magyar fajvédelem. [...] Ha már fajról van szó, akkor ez a faj csakis »kelet népe« lehet, a honfoglaló magyarság vérbeli s szellemi leszármazottjai”. Ilyen értelemben hirdetett „átütőerejű” népi magyar „nacionalizmust” a *Viharsarok* szerzője,¹²⁴ aki a törzsökös „kuruzslás” miatt aggódó amerikai ismerőst is igyekezett megnyugtatni.¹²⁵

A két szervezet kapcsolata nem volt súrlódásoktól mentes. Baráti Huszár általában tisztelettel szólt a sárkányosokról, Makay pedig üdvözölte a törzsökös nemesek szerveződését, egyértelművé téve, hogy a sárkányosok bár „talán” radikálisabbak a szociális

haladás terén, értékelik a „jószándékú magyar konzervativizmust”.¹²⁶ A törzsökös unió mégsem jött létre, mert a TMNSZ részéről Péchy alelnök – nem melleleg: kormánypárti képviselő – 1939 februárjában az egyik kormánylapban elhatárolódott a politikai célzatúnak, radikálisnak és kirekesztőnek mondott TMT-től.¹²⁷ Pedig a TMNSZ is politizált. Baráti Huszár az alakuló közgyűlésen – a novemberi hallgatás után – immáron a földkérdésben is megszólalt, bár csupán annyit kért, hogy „a felaprózandó magyar föld elsősorban a törzsökös magyar parasztság képviselőinek jusson”. Az első zsidótörvényre utalva ugyanakkor arról is beszélt, hogy nem kérnek „olyan fajvédelmet, amely a kitaszított zsidók helyére idegeneket ültet”. Ezután hosszasan dicsérte a német bajtársak erejéit, kifejtve, hogy „német és szláv halalomtörökvések ütközőpontjában állunk”, sőt arra is utalt, hogy a magyar revíziós sikereket keleten „velünk ellentétes, erősebb akarat állította meg” – jelesen a németek.¹²⁸

A korabeli lexikonszócikk szerint a TMT célja „a származás szerint is magyar elemek túlsúlyának biztosítása a magyar középosztályban és vezető értelmiségben, anélkül, hogy a fajelmélet alapján állna v[agy] a nem magyar származásúakat a magyarságból kirekeszteni, ill[etve] állampolgári és gazdasági jogaikban korlátozni kívánna”.¹²⁹ Erdemes azonban a visszafogott megfogalmazás mögé tekinteni, amire elsősorban a szervezet kiterjedt sajtóanyaga nyújt lehetőséget. Innen tudjuk, hogy a TMT a jelentkezőket névelésmérés alapján szelektálta; munkásokat és parasztokat akkor fogadtak soraikba, ha „magyar családnevük” volt, értelmiségi és középosztálybeli tagjaiknak pedig okmányokkal kellett bizonyítaniuk, hogy nagyszüleik közül legalább kettő „eredeti és nem magyarosított törzsökösen magyar hangzású családnévvel bírt”.¹³⁰ Vagyis a sárkányosok „a családnevet tekintették olyan objektív kritériumnak, amelynek alapján egyértelműen eldönthető, ki a magyar, s ki nem”.¹³¹ Céljuk „a 80 százalékban törzsökösen magyar származású népnek, valamint értelmiségünk és középosztályunk mindössze 25–30 százalékban törzsökösen

¹¹⁷ Vitéz Makay Miklós: Hideg fejjel... *Ujság*, 1938. május 1. 5.

¹¹⁸ Nyilasvilág Budapest uccáin. *Egyenlőség*, 1938. augusztus 18. 2.

¹¹⁹ Május 9. *Új Magyarország*, 1939. május 9. 6.

¹²⁰ Vö. L. Nagy Zsuzsa: *Liberális pártmozgalmak, 1931–1945*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986. 114.; Kerepeszki Róbert: *A Vitézi Rend 1920–1945*. Máriabesnyő, Attraktor Kiadó, 2013. 82–84.

¹²¹ Ezen a földön a magyar legyen az úr! A törzsökös magyarok asztaltársaságának vacsorája. *Magyar Nemzet*, 1938. november 16. 7. Az önvédelem – mint említettük – az egyik legfontosabb magfogalma a magyar fajvédelemnek és ekképp a törzsökös mozgalmaknak is. Vö. például: „Magyarországon szabad az öntudatra ébredt és völkisch alapra helyezkedő németeknek Bundot alapítani és büszkének lenni a maguk fajiságára, csak nekünk törzsökös magyaroknak nem szabad egyesülnünk, hogy a mi magyar lelkiségünket védjük és oltalmazzuk saját hazánkban.” Baráti Huszár Aladár: Válasz annak, akit nem bántott senki. *Magyar Nemzet*, 1939. július 29. 4.

¹²² Godinek (2014): i. m. 40–43.

¹²³ A névsorhoz vö. Társasvacsoránk – a sajtóvisszhang. *Sárkány*, 1. (1938), 1. 12.

¹²⁴ Féja Géza: „Törzsökös magyarok”. *Magyarország*, 1938. november 17. 7.

¹²⁵ Féja Géza: Békésy-Bonyák Antalnak a törzsökös magyarok mozgalmáról. *Magyarország*, 1939. február 22. 11.

¹²⁶ „Az idegenek ne tanítsanak bennünket arra, hogy ki a magyar” – mondotta Huszár Aladár, a Törzsökös Magyarok Szövetségének vasárnapi közgyűlésén. *Hétfé Reggel*, 1939. január 16. 10.

¹²⁷ A Törzsökös Magyar Nemzetségek Szövetségének programjáról nyilatkozik Péchy László országgyűlési képviselő. *Esti Ujság*, 1939. február 19. 3. Téves tehát az a megállapítás, miszerint „már évek óta létező »törzsökös« asztal- és baráti társaságok, mint a »Törzsökös Magyarok Budapesti Asztaltársasága« (Makkay Miklós) és az OTI elnöke, baráti Huszár Aladár által vezetett »Törzsökös Magyar Nemzetségek és Családok Szövetsége« egyesültek a Sárkányos Mozgalomban.” Juhász (1983): i. m. 13.

¹²⁸ Baráti Huszár kiindulópontja szerint a magyar „történelmi nemesség [...] demokratikus intézmény volt, mert állandóan kiegészült és felvette soraiba a magyar parasztság legkiválóbbjait”. Az „öslakók” effajta társadalmi mobilitását zárták el a „bevándorlók”. Vö. Megalakult a Törzsökös Magyar Nemzetségek Szövetsége. Baráti Huszár Aladár helyet követelt a magyaroknak Magyarországon. *Magyar Nemzet*, 1939. január 17. 9.

¹²⁹ *Új Idők Lexikona. XXIII–XIV. kötet*. Budapest, Singer és Wolfner, 1942. 5906.

¹³⁰ Mit akar a „Sárkányos mozgalom”? *Magyar Nemzet*, 1938. november 20. 17. A méltányossági kivételekhez: Juhász (1983): i. m. 15.

¹³¹ Gyurgyák (2012): i. m. 220. A magyar fajvédelmi szervezetek névmagyarosítási láza a keresztneveket is elérte. A turáni vadászok „magyar gyermekeknek magyar nevet adjatok” jelszóval indítottak „mozgalmat”. „A cél az, hogy magyarságunk újszülött gyermekeinek a magyartalan nevek helyett szépen csengő, ősmagyar hangzású neveket adjanak.” Vö. Magyar gyermeknek magyar nevet! *Szentesi Napló*, 1942. február 13. 6.

magyar származású kisebbségének magyaránú megszervezése társadalmi és gazdasági érdekeinek védelmére” – fogalmaztak. Az önmagukra „nem offenzív, hanem defenzív”, „nem jobboldali és nem baloldali” törzsökös érdekvédelmi szervezetként tekintő sárkányosok a törzsökös őrségváltás hívei voltak, és ennek megfelelően a készülő második zsidótörvény törzsökös kontingensének igényét is megpendítették a *Magyar Nemzet*ben. Sőt, elvárták volna azt is, hogy „ne csak a szabad értelmiségi foglalkozások körében és a gazdasági életben, hanem a hivatali értelmiség körében is korlátoztassék az idegen származású elemek” aránya.¹³² Ezeket a sorokat ugyanakkor hiába keressük a Rassay Károly lapjában szintén 1938. november 20-án közzétett „tájékoztatásban”, amely szerint céljaikat „szabad és nemes eszközökkel folytatott versenyben” kívánják elérni.¹³³

1938 decemberétől már egy teljesen autentikus forrás is rendelkezésünkre áll a TMT ideológiájának feltérképezéséhez. Ekkor jelent meg a *Sárkány* című folyóirat első száma, amely „a törzsköcs magyar nép és az értelmiség magyar származású kisebbségének önvédelmi lapjaként” definiálta magát. A saját bevallás szerint eleinte ötezer példányban, évente tízszer piacra dobott lapot Makay László és vitéz Makay Miklós szerkesztette.¹³⁴ A beköszöntőben (*Magyarok vezére*) „Otrantó hőse”, vagyis Horthy Miklós kormányzó előtt hódoltak, ami bevett gyakorlat volt a korszak új lapjainál. Az már kevésbé, hogy ugyanezen az oldalon Ady Endre költeményét (*Én nem vagyok magyar?*) tették közzé.

A TMT budapesti asztaltársaságokból és értelmiségi munkaközösségekből alakult meg, kifejezetten azzal a céllal, hogy az eredményes magyar fajvédelem érdekében olyan „elvadult szektákat” is becsatornázzon, mint amilyen a turáni egyistenhívők közössége, „a virrasztókoppányság hívei, a turáni szabadvadászok, Árpád-népe mozgalom”, vagy éppen a „Toldi Kör”. Makayék külön tagozatot működtettek a parasztságnak, a munkásságnak és az értelmiségnek,¹³⁵ és határozottan a népi írók felé húztak. A *Sárkányban* ekképp nemcsak Bajcsy-Zsilinszky Endre könyvét (*Egyetlen út: a magyar paraszt*), de az első számú népi agrárszakértő, Kerék Mihály opus magnumát (*A magyar földkérdés*) is méltatták, valamint reklámozták a *Szabad Szót*, (valamint a *Magyar Nemzetet* is). A népiekhez fűződő kapcsolatra vall továbbá, hogy több verset adott a lapnak a sárrétudvari Nagy Imre, míg Féja Géza itt közölte a hatvanéves Szabó Dezső előtt tisztelgő írását.¹³⁶ A sárkányosok vállalták, hogy minden évben kitaníttatnak egy, az agrárszegénységből kiemelkedni vágyó gyermeket – amennyiben annak családja szintörzsökös.¹³⁷

A Sárkány 1939/2-es száma részletezte a TMT politikai programját. Makayék – miképp a népiek – „hárommillió holdra terjedő földreformot”, munkásbarát adórendszert

és szociálpolitikát, a gazdasági visszaélések letörését és új kereskedelmi és iparpolitikát követeltek. A második zsidótörvénnyel szembeni alternatívájuk a szerintük kisebbségben lévő törzsszöcs magyar értelmiséget védte volna „emberségesen” és „méltányosan” „az árja és a zsidó hasonlaltak térhódításával szemben”. Ez volt a Kisgazdapárt főtitkára által is programponttá tett „Numerus Hungaricus”.¹³⁸ A TMT a németbarát szélsőjobboldalra utalt, amikor elvárták „a nemzetellenes és alkotmányellenes lázítás kiirtását” és az „alkotmányellenes pártszervezkedések tilalmát”, ugyanakkor szót emeltek a szabadságjogok helyreállításáért is. Ezen túlmenően pedig „további alkotmánybiztosítékokat” tartottak volna kívánatosnak a végrehajtó hatalom túlsúlyával szemben. Kínos témát feszegetett az „egymillió földmunkás választójogának visszaadására” vonatkozó igényük, hiszen ez az őszirózsás forradalom vívmányára utalt. A programtervezet a megértő kisebbségi politika és „magyarcélú dunavölgyi” külpolitika igényével zárult.¹³⁹

A TMT programja tehát a korszak egyik fő csapdája, a zsidókérdés kivételével demokratikus célokat fogalmazott meg. Mindezek után – és különösen az TMNSZ-szel összehasonlítva – meglepőnek mondható a folyóirat markáns fajbiológiai nyelvezete és ilyen irányú céljai, amelyet – a törzsökös nemzetségektől szintén eltérően – osztályharcos szemlélettel ötvöztek. Cikkeik szerint a liberális jelszavakkal teletűzdelt dualizmus idején „a feudális reakció és az azt kiszolgáló idegen uralom álparlamentáris, elzárkózó, antiszociális parazitái hemzsegetek”, aminek következtében a háromszázezer fős középosztálynak csak egyharmada tekinthető törzsökösnek, a maradék kétharmadon előbb a „zsidó akció”, majd az „árják”, s a „sváb reakció” osztozott, miközben a törzsökös magyar nép ki volt rekesztve a hatalomból.¹⁴⁰ A törzsökös magyarok és zsidók mellett visszatérő jelleggel „árjákról” (s nem németekről) írtak, miközben „totális és defenzív fajvédelmet” hirdettek – offenzív módon. Nézetük szerint ugyanis az első zsidótörvény csak az árják számát növelte meg a zsidótlanított középosztályban, a törzsökös magyarokét nem, ezért utóbbiaknak maguknak kell visszaszerezni elvesztett pozícióikat. A cél érdekében nem ódzkodtak az eugenikától sem. Egy lelkes TMT-tag, Hidvégi István nyugalmozott orvos-ezredes a törzsökös „fajtatisztaság” megőrzése érdekében a megfelelő házastárs kiválasztását hangoztatta: „Az ember büszke szokott lenni a lovának, kutyájának s egyéb állatainak fajtatisztaságára. Nem természetes-e tehát, ha mi, Törzsökös Magyarok, ezeken felül a saját magunk fajtatisztaságára is büszkéek vagyunk?” – tette fel a (költői) kérdést Hidvégi, aki hosszasán ecsetelte az „állatnemesítés” mintáján elképzelt, családfakutatás alapján biztosított egészséges utódnemzés előnyeit.¹⁴¹ Ez nem egyedi hóbort volt. A TMT-hez csatlakozókat „törzskönyvezték”, s a *Sárkányban* csak

¹³² Mit akar a „Sárkányos mozgalom”? *Magyar Nemzet*, 1938. november 20. 17.

¹³³ A Törzsökös Magyarok nyilatkozata. *Esti Kurír*, 1938. november 20. 4.

¹³⁴ A példányszámhoz: A törzsökös mozgalom újjászervezése. *Sárkány*, 2. (1939), 4–5. 1.

¹³⁵ A Törzsökös Magyarok Tömörülése megalakul. *Sárákány*, 1. (1938), 1. 4.

¹³⁶ Féja Géza: A hatvanéves Szabó Dezső, *Sárkány*, 2. (1939), 3. 3. A cikk (és maga a *Sárkány*) nem szerepel a népi írók bibliográfiájában. Vö. Varga Rózsa – Patyi Sándor: *A népi írók bibliográfiája. Művek, irodalom, mozgalom 1920–1960*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972. A földreformra vonatkozó véleményükhöz, tervezetükhöz részletesen: Dóka Tamás: Az elsorvadt földreform. *Sárkány*, 2. (1939), 3. 5–6.

¹³⁷ Vitéz Makay Miklós: A sárkányos fiúk. *Sárkány*, 2. (1939), 1. 1–2.

¹³⁸ Nagy Ferenc Szabó Pál tízéves írói jubileumán fogalmazta meg a „parasztmozgalom tízparancsolatát”. Vö. Ne azok prédikálnak, akik Haynauval jöttek ide! *8 Órai Ujság*, 1939. január 28. 5.

¹³⁹ Mit követel a törzsökös magyar nép? *Sárkány*, 2. (1939), 2. 1.

¹⁴⁰ Törzsökös, totális fajvédelmet! *Sárkány*, 1. (1938), 1. 2.

¹⁴¹ Hidvégi István: A törzsközség és az átöröklés. In *Magyar gondolatok*. Budapest, TMT, 1942. 11. Cikkét kisebb módosításokkal a turáni vadászoknál is közölte. Hidvégi István: Az átöröklés. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve, 1943*. Budapest, TVOE, 1943. 66–69.

„törzskönyvezett törzsökös magyarok cikkeit” közölték.¹⁴² A lap 1939. februári száma már a hatóságoknak is sok volt. Zalai Szalay László „Zord idők...” című németellenes írása miatt az ügyészség sajtó útján elkövetett nemzetiség elleni izgatás büntette címén indított eljárást az író ellen.¹⁴³ A Sulyok Dezső által védett Zalai Szalayt végül a bíróság felmentette a nem sajtónyilvános tárgyaláson,¹⁴⁴ a sorozat pedig hasonló hangnemben folytatódott a lap hasábjain.

A törzsökös örségváltók állasközzvetítésre is vállalkoztak. Makay nyílt levélben fordult a „zsidó vállalatokhoz”, hogy az első zsidótörvény miatt „kényszerűségből elbocsátott alkalmazottjaik helyét ne beszivárgott árják foglalják el, hanem olyan vérszerinti törzsökös magyarok, akik az állam és nemzethűség szempontjából sem esnek kifogás alá és a közéleti felfogás tekintetében úgy a szélsőjobboldali, mint a szélsőbaloldali bolsevizmus eszmevilágától távol állanak” – utaltak a nyilas mozgalmakra is. Makayék nem a magyar közigazgatás hagyományos komótoságával vetették magukat a munkába és reggel nyolctól este kilencig várták a törzsökös munkavállalók jelentkezését, akik hirdetéseiket ingyen közzölhetnék (és közölték is) a *Sárkány*-ban. Ugyanebben a közleményükben a „magyar keresztény vállalatokat” arra kérték, hogy új alkalmazottként törzsökös magyarokat vegyenek fel, vagy amennyiben ez semmiképpen sem megoldható, akkor azokra a helyekre, „amelyeket a fennálló és bevezetendő különféle zsidótörvények szabad rendelkezésre fognak hagyni, inkább vegyenek maguk is fel az úgynevezett »félvérek« közül magyar + zsidó összetételüket, mint olyanokat, akikről bizonyos, hogy százszázalékosan nem magyarok” (vagyis németek).¹⁴⁵

A kigazdapárti *Kis Újság* támogatta a „jogos” és „okos” javaslatot,¹⁴⁶ a Szabó Pál által szerkesztett *Szabad Szó* pedig a „legtisztább eszmei útként” ajánlotta a sárkányos mozgalmat az „intellektuális magyarság” számára. A sárkányos programot ugyanakkor nemigen tanulmányozhatták, mivel hitvallásukat azzal zárták, hogy „magyar itt a csabai paraszt, a méhkeréki román, avagy a mezőberényi kigazda” is.¹⁴⁷ Az 1939-es választások előtt a *Sárkány* hasábjain értékelte pártpalettán mindenesetre a Kigazdapárt kapta a legjobb osztályzatot,¹⁴⁸ 1942 tavaszán pedig a Kigazdapárt elnöke, Tildy Zoltán az országgyűlésben védte meg a „törzsökösöket” Imrédy Béla támadásától (amely az SZDP-re

is irányult).¹⁴⁹ Még beszédesebb, hogy egy 1945-ből fennmaradt TMT-címtárban a Kigazdapárt teljes élvonalát megtaláljuk.¹⁵⁰

Sárkánnyal a csodaszarvas és a nyilaskereszt ellen

Imrédy Béla híveinek ellenszenve nem volt új keletű. Imrédy még miniszterelnökként, 1938 utolsó hónapjaiban a hivatásrendi állam tervével, diktatórikus módon igyekezett kifogni a szelet a nyilasok vitorlájából. Ez a kísérlet nem nyerte el a konzervatív elit tetszését (sem), míg a fajvédőket megosztotta a váratlan kísérlet. Baráti Huszár óvta a kormányfőt a vármegyerendszerre épülő magyar alkotmányosság megbontásától, majd beszédét Deák Ferencről vett idézete tette egyértelművé. „Nekünk egészen mindegy, hogy miként kormányozzák a Lajtán túl élő népeket, nekünk az a kötelességünk, hogy megőrizzük ősi alkotmányunkat, tradícióinkat és szokásainkat.”¹⁵¹ A TMT 1939 januárjában határolódott el Imrédy Béla miniszterelnök – németesnek tartott – Magyar Élet Mozgalmától, mivel szerintük a „Csodaszarvasos Mozgalom a szociális haladás, különösen a földreform tekintetében távol van attól, hogy radikális kielégítő megoldást jelentsen”. Ebből a sajtótudósításból tudható, hogy 1939 elején sorait erősítette vagy legalábbis szimpatizált a „törzsökösökkel” többek között Szabó Dezső, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Móricz Zsigmond, Kodolányi János, Zilahy Lajos, Veres Péter és Féja Géza is.¹⁵² Makay ekképp jelölte ki mozgalmuk helyét a magyar közéletben: „mi, törzsökös magyarok a Márciusi Front és a Rongyos Gárda között állunk”.¹⁵³

Imrédy zajos bukása után a sárkányosok valósággal szárnyalni kezdtek. „Nagy nemzeti ellenállást” hirdettek, és megalapították a „Nemzetvédelmi Munkaközpontot”, ahol az általuk Magyarország elleni hírlaptámadásnak minősített külföldi anyagokat gyűjtötték. A központba „propaganda- és elhárító”, valamint „belföldi magyar kisebbségi” osztályt is terveztek,¹⁵⁴ mígnem törzsökös híveik számára létrehozták a Sárkányos Mozgalom Petőfi Táborát. Bár Makayék úton-útfélen hangoztatták, hogy nem tekintenek az államhű nem törzsökösökre másodrangú állampolgárként, a petőfis sárkányosok tagdíja – jövedelmi határok szerint – mégiscsak 40 fillér és 2 pengő között mozgott, míg a „törzsökösök” ennek feléért is beléphettek.¹⁵⁵ A petőfis törzsökösök működéséről nem sokat tudunk. Valószínűleg csupán papíron működtek, ahogyan a német származásúak Ankerschmidt Társasága, a Nemzethű Szláveredetű Magyarok Tömörülése, vagy éppen

¹⁴² *Sárkány*, 1. (1938), 1. 9. (reklám)

¹⁴³ Eljárás indult Szalay László író ellen egy németellenes cikke miatt. *Kis Újság*, 1939. január 31. 3. Szalay szerint idegen származású értelmiségünk „nagy része” hazaáruló lett, amiért a szerző számonkérését helyezett kilátásba. Zalai Szalay László: Zord idők. *Sárkány*, 2. (1939), 1. 7–8.

¹⁴⁴ Zalai Szalay Lászlót felmentették. *Sárkány*, 2. (1939), 3. 3.

¹⁴⁵ Vitéz Makay Miklós: A Sárkányos Mozgalom kérése a zsidó vállalatokhoz. *Esti Kurír*, 1939. január 15. 4. A hamarosan átvett új központban (Budapest, V. ker. Zsitvay Leó utca 16. II. em. 12.) már lanyhult a törzsökös állásbörzések lelkesedése: munkaközvetítőjük úri módon, kilencről egyig állt az érdeklődők rendelkezésre. Vö. Hétfőn nyílik meg a Törzsökös Magyarok közhelyisége és munkaközvetítője. *Nemzeti Újság*, 1939. január 19. 9.

¹⁴⁶ Helyet a magyarnak! *Kis Újság*, 1939. január 15. 1. A kigazdapárti vezérek közül Vásáry és Bajcsy-Zsilinszky mellett Nagy Ferenc is tartott beszédet „törzsökös” vacsorán. Vö. „A mi koreszménk: az ezeréves magyar gondolat!” *Magyar Nemzet*, 1940. április 20. 6.

¹⁴⁷ Napról-napra. *Szabad Szó*, 1939. március 19. 1.

¹⁴⁸ Bibiti Gedeon: Választások előtt. *Sárkány*, 2. (1939), 3. 9–10.

¹⁴⁹ KN 1939, XIII. kötet 104. (1942. március 19.) és 116. (1942. március 20.)

¹⁵⁰ HU MNL OL P1083 II. II. 123. 5. (A Törzsökös magyarok táborának címjegyzéke).

¹⁵¹ FN 1935, IV. kötet 14. (1938. december 3.)

¹⁵² Politikai élet. *Újság*, 1939. január 13. 8.

¹⁵³ Mit követelnek a törzsökös magyarok? *Az Est*, 1939. február 25. 10.

¹⁵⁴ Nemzetvédelmi munkaközponthoz alakítanak a törzsökös magyarok. *Magyar Nemzet*, 1939. február 16. 10. Részletesen vö. Nemzetvédelmi Munkaközpont alakul. *Sárkány*, 2. (1939), 2. 13.

¹⁵⁵ Állításuk szerint a kormányfő bukása óta olyan tömegek jelentkeztek mozgalmukba, hogy a felbukkanó megbízhatatlan elemek kiszűrésére bevezették az ajánlási rendszert is. Vö. A tömeges jelentkezés miatt a legszigorúbb igazolást vezette be a Sárkányos Mozgalom. *Magyar Nemzet*, 1939. február 16. 9.

a keresztény vallású zsidók Pálos Szövetsége¹⁵⁶ mögött is elsősorban törzsökös szándékok, esetleg néhány fellelkesült barát és legfeljebb néhány összejeövetel állt.

Makayék üdvözölték az új, „törzsökös” miniszterelnököt, Teleki Pált, jöllehet a megörökölt (cikkük címének gót betűs tipográfiával nyomatékositott) „kereszténymzeti» árja program”, vagyis az új zsidótörvény-javaslat vállalása, a törzsökös kádercsere elmaradása és az elsikkadni látszó földreformtervek miatt kritikusak maradtak kormányával szemben.¹⁵⁷ Makay ekkoriban – ellentétben baráti Huszárral¹⁵⁸ – a „numerus hungaricus”, tehát a törzsökös zárt szám mellett kampányolt, amihez értelmiségi „származásstatistikai” adatfelvételt várt volna el, hogy elkülöníthetők legyenek a „törzsökös”, a „szlávárja” és a „németárja” származásúak, akik között szerinte 20-40-40% az arány. Makay 5-10 év alatt a közhivatalokban 60%-ra, a szabadfoglalkozású értelmiség körében 50%-ra tornáztatta volna fel a „törzsökösarányt”, miközben megfelelő egyetemi felvételi és munkafelvételi rendszerrel biztosította volna, hogy a „törzsökösök” aránya ezekben a szektorokban idővel a magyarság általa megállapított össztársadalmi arányait is elérje. Ez ugyanis a „magyar faj védelmét szolgálja” – fogalmazott. Makay úgy vélekedett, a második zsidótörvény tervezete mellözi a magyarság szempontjait, embertelen módon munkanélkülivé teszi a kis zsidókat, és az „árjakat” hozza helyzetbe, ezzel pedig honvédelmi kockázatokat rejt magában. Különösen „ha volna egy olyan irányunkban rosszindulatú külső hatalom, amely saját térhódításának érdekében” kihasználná ezt az öngyöngítést – fogalmazott óvatosan, mégis egyértelműen a TMT motorja,¹⁵⁹ aki továbbra is kiállt az üldözött népi írók mellett (szerinte „legfeljebb kettő kivételével” mind törzsökösök).¹⁶⁰

Mivel kampányuknak nem lett semmi fogantatja, április elején Makayék terjedelmes memorandummal fordultak a felsőházhhoz. Úgy gondolták, az új zsidótörvény-javaslat csupán az „árjak” további térfoglalását fogja eredményezni a zsidóság rovására, pedig az „távrolról sem mutatja a nemzettől való elidegenülés és visszahasonulás oly megdöbbentő tüneteit, mint éppen ez az árjaság”. A TMT szerint az átgondolatlanul mondott őrségváltásba a gazdaság is beleroppanhat, ráadásul az egészségből ismét kimarad a komoly földreformra (hiába) váró „törzsökös” magyarság.¹⁶¹ Az emlékirat kapcsán Milotay István lapja nem is mulasztotta el a zsidóbérencség billogját sütni a törzsökösökre,¹⁶² akiknek megtámadására a Kozma Miklós vezette Magyar Távirati Iroda (MTI) is teret biztosított.¹⁶³ Még a TMNSZ – így baráti Huszár is – elhatárolódott a sárkányos

memorandumtól,¹⁶⁴ amely a Német Birodalom destruáló szándékát sejtette a törvénytervezet mögött.¹⁶⁵ A talán csak politikai okokból kikényszerített elhatárolódás ellenére baráti Huszár továbbra is állandó előadója volt a TMT vacsoráinak, emellett programadó írást adott a sárkányos szervezet által kiadott *Magyar gondolatok* című kis füzetecskébe, ami Pattantyús Ábrahám Dezső beköszöntője szerint a (szervezeti megjelölés nélküli) „Törzsökös Magyarok névjegye”. A törzsökös egységet demonstrálta az is, hogy baráti Huszár a TMNSZ alakuló közgyűlésén elhangzott 1939-es beszédének szövegét adta a TMT kiadványába.¹⁶⁶

A még egy éve sem működő sárkányos mozgalmat Makayék 1939 nyarán megkísérelték újjászervezni. Az állítólag húszezres példányszámúra duzzadt *Sárkány* névtelen vezércikkírója ennek okát az állandósuló anyagi gondokkal, vagyis a tömegével kiküldött ingyenes mutatószámok sovány argumentumával magyarázta, ám valószínűbb indok, hogy a törzsökös mozgalom „az utóbbi hónapokban kissé megtorpant”.¹⁶⁷ Ezen a ponton érdemes átgondolni a szervezet valós súlyát a korabeli közéletben. A kezdetekkor, 1938 vége felé a szerveződő törzsökös alakulatok egyértelműen megütötték a korabeli közélet ingerküszöbét. A baráti és az ellenséges sajtó is címlapokon, vezércikkekben foglalkozott baráti Huszár és Makay szerveződéseivel. Ami utóbbit illeti, egy baráti sajtóhíradás szerint ekkoriban ezrével, sőt tízezzel léptek be a TMT-be,¹⁶⁸ s maguk a sárkányosok már ekkor arra panaszkodtak, hogy „hetekig nem tudtunk lépést tartani a szervezet fejlődésének ütemével”.¹⁶⁹ A *Pesti Napló* úgy tudta, a TMT tagsága 1939. február vége felé megközelítette a négyezer főt,¹⁷⁰ a valamikor 1939 második felében keletkezett hatósági jelentés pedig egyenesen huszonötezer tagról írt (véltetően túlzó módon), hozzátéve, hogy vidéken „csak szórványosan” voltak jelen a „törzsökösök”.¹⁷¹ A sajtóban természetesen ezeket a szórványokat nagy garral kürtölték világgá, így tudjuk, hogy Pécssett¹⁷² és Szegeden¹⁷³ is megvetették lábukat. A törzsökös mozgalmak mindazonáltal – miképp a magyar közélet egésze – Budapest-centrikusak voltak.¹⁷⁴

¹⁶⁴ MOT, 1939. április 5. 61. A TMNSZ és a TMT céljait egybeemlő tárgyalja: Johancsik János: A Magyar Nemzet „szellemi honvédelme” és az antifasiszta függetlenségi mozgalom, 1938–1939. *Századok*, 104. (1970), 1. 108.

¹⁶⁵ K. Farkas Claudia: Ravasz László és a magyarországi zsidótörvények. *Századok*, 133. (1999), 4. 812.

¹⁶⁶ Baráti Huszár Aladár: Mít akarunk? In *Magyar gondolatok*. Budapest, TMT, 1942. 5–10. Vö. 3.

¹⁶⁷ A törzsökös mozgalom újjászervezése. *Sárkány*, 2. (1939), 4–5. 1–2.

¹⁶⁸ „A törzsökös magyarság minden vonalon háttérbe szorult...” A „Törzsökös Magyarok” mozgalmának célkitűzései és eredményei. *Szabadság*, 1938. november 26. 5.

¹⁶⁹ A mozgalom. *Sárkány*, 2. (1939), 1. 16.

¹⁷⁰ A törzsökös magyarok sárkányos mozgalmának programja. *Pesti Napló*, 1939. február 24. 8.

¹⁷¹ ÁBTL 4.1. A-550, 61.

¹⁷² Pécssett is megalakult a Törzsökös Magyarok csoportja. *Magyar Nemzet*, 1940. október 16. 7.

¹⁷³ Szegedi törzsökös magyarok. *Délmagyarország*, 1940. november 21. 1.

¹⁷⁴ A fővárosi sárkányosoknak szervezkedésük csúcspontján asztaltársasága volt a Krisztina Gyöngye (I. ker., Alagút utca 5.), a Gül Baba (II. ker., Margit körút 2.) és a Debrecen étteremben (VII. ker., Rákóczi út 88.), a Pilvax (IV. ker., Pilvax-köz) és a Múzeum kávéházban (Múzeum körút és Sándor utca sarka), valamint özvegy Gaal Istvánné vendéglőjében (X. ker., Beszkárt-sporttelep). A Törzsökös Magyarok Tömrölése. 8 *Orai Ujság*, 1939. január 21. 10.

¹⁵⁶ Pikó Döme: A svábság és a zsidóság becsületese, nemzethű rétegei maguk is szervezkednek. *Sárkány*, 2. (1939), 1. 13–14.

¹⁵⁷ Pikó Döme: Törzsökös miniszterelnök „kereszténymzeti” árja programmal. *Sárkány*, 2. (1939), 2. 3.

¹⁵⁸ Baráti Huszár elvetette a „túlzók” (a sárkányosok) által hirdetett „numerus hungaricus”. Baráti Huszár (1941): i. m. (Küzdelem a magyarságért) 121., 127.

¹⁵⁹ Makay Miklós: Az egyetlen út a numerus hungaricus. *Sárkány*, 2. (1939), 2. 3–4.

¹⁶⁰ M. M.: Néppel a népért. *Sárkány*, 2. (1939), 2. 7.

¹⁶¹ Törzsökös magyar fajvédelmet! A Törzsökös Magyarok Táborának emlékirata a magyar országgyűlés felsőházának tagjaihoz a zsidótörvényjavaslat tárgyalása alkalmából. *Sárkány*, 2. (1939), 3. 2.

¹⁶² Április 2. *Új Magyarság*, 1939. április 2. 4.

¹⁶³ MOT, 1939. április 4. 39.

Az 1939 nyarára „megtorpanó” sárkányos mozgalom úgy döntött, augusztustól csökkentett oldalszámon és maximum tízezer példányban jelenteti meg a függetlenségére továbbra is kényes *Sárkányt*, „ha ugyan a készülő újabb sajtótörvény nem fojtja végleg torunkba a szót”.¹⁷⁵ A cikkíró megérezhette a bajt, bár nem tudjuk, hogy az új sajtótörvény, vagy netán a világháború kitörése okozta végül a *Sárkány* megszűnését. Bizonyára nem tett jót a lap reputációjának Makay liberális kalandja sem az 1939-es pünkösdi választásokon, bár nem ő, hanem Makay László neve került le az utolsó szám impresszumáról. Ekképp a vitézi címétől megfosztott Makay Miklós lett az utolsó lapszám felelős szerkesztője és kiadója egy személyben. A sárkányosok – Iparkamarában dolgozó – vezetője ekkoriban Varga József új iparügyi miniszterbe vetette hitét, s a Horthy-korszak első „törzsökös” miniszterének nevezte Vargát egy nagyszabású TMT-összejövetelen, ahol Lovas Sándor, az Építőmesterek Ipartestületének alelnöke a Lengyelországban (később bemutatandó módon) kompromittálódott rongyos gárda mellett protestált.¹⁷⁶

A TMT 1939 augusztusában magyar–lengyel, magyar–angol és magyar–francia munkaközösséggel tette egyértelművé külpolitikai orientációját.¹⁷⁷ Ezek működéséről nem sokat tudunk – egyetlen mozzanatot leszámítva. A TMT Lengyelország németek általi lerohanása után, 1939. szeptember 8-án „néma tiszteletadást” rendezett Bem József budapesti szobránál. A szobor talapzatára elhelyezett „babérkoszorút övező lengyel és magyar szalag a következő felírást viselte: Bem József szellemének – a Törzsökös Magyarok Tábora. A kisebb küldöttség pár percig némán, levett kalappal tisztelgett a szabadságeszme hőseinek emlékműve előtt, az odasereglett pár száz főnyi törzsökös magyar pedig a téren szétszórva, minden hangos tüntetés nélkül, néma meghatottsággal, levett kalappal tisztelgett” – tájékoztatott a sajtó rövidke híradása a már a bevezetett gyülekezési tilalom alatt megrendezett néma tüntetésről.¹⁷⁸ Ez volt Magyarországon az első háborúellenes tüntetés – több mint két évvel a Ságvári Endre által a Batthyány-örökmécsesnél hasonló forgatókönyv alapján megrendezett, utóbb minden középiskolás történelemtankönyvbe bekerülő demonstráció előtt. Ságváriék 200–300 szervezett munkásfiatalja és egyetemistája 1941. október 6-án sétált az esti órákban az örökmécses közelében, hogy aztán megadott jelre egyszerre vonuljanak a térre, ahol Jambrich József az emlékműre helyezte „vörös virágból készült, nemzetiszínű szalaggal átkötött koszorújukat. A koszorún »A magyar szabadságért – a magyar infjuság« felirat szerepelt.”¹⁷⁹ Ám nem ez az utóbbi kultikus nemesült akció, hanem a törzsökös koszorúzás volt az első (kényszer szülte) háborúellenes „flashmob” Magyarországon.

A „törzsökösök” mindazonáltal jobban szerettek vacsorázni, mint tüntetni. 1939. december elején Bajcsy-Zsilinszky Endre volt a vezérszónok a TMT vacsoráján, ahol egy másik kisgazdapárti képviselő, Vásáry István, valamint vitéz Görgey György nyugalmazott tábornok és baráti Huszár is felszólalt,¹⁸⁰ ismételten kivíva ezzel a németbarát jobboldali sajtó haragját.¹⁸¹ Bajcsy-Zsilinszky – a népi írókhoz hasonlóan – elsősorban a parasztságot tekintette „törzsökös magyarnak”, a honfoglaló magyarság vér szerinti leszármazottjainak. Ennek kapcsán Hóman Bálint adott vitriolos választ a magyar németellenes fajvédelem vezéralakjának egy parlamenti vitában. A vallás- és közoktatásügyi miniszter jól érzékelhetően történészként megszólalva mutatott rá a törzsökös mozgalmak ideológiai inkoherenciájára, miközben saját német és vitapartnere szlovák származását is a nagyközönség elé tárta. „[...] nagyon sokat olvasok két-három év óta törzsökös magyarokról, de nem tudom, kik azok a törzsökös magyarok. (Derűtség.) Akárkitől olvastam cikkeket, pamfleteket, újságbéli elmélkedéseket, mindannyian másképpen magyarázzák. (Bajcsy-Zsilinszky Endre: A parasztság!) Kérem, a képviselő úr így magyarázza, mások úgy magyarázzák, hogy az ősi, tősgyökeres magyar nemzetségek leszármazottai” – fogalmazott Hóman, aki a sárkányos mozgalom névválasztásán is élcelődött egy kicsit.¹⁸² A tekintélyes historikusként is jegyzett vallás- és közoktatásügyi miniszter kritikája bizonyára hozzájárult ahhoz, hogy néhány hónappal később a TMT beszüntette a sárkányszimbólum használatát. „A vezetőség szerint ilyen totemállatokra nincsen szükség” – adták hírül egy törzsökös vacsoráról tudósító, cenzorok luggatta cikkben.¹⁸³

A törzsökös népfront kísérlete

Néhány nappal a világháború kirobbanása előtt „Felvidéki” álnévvel rövidke olvasói levél jelent meg a *Magyar Nemzet*ben. A névtelenségbe burkolódzó szerző az erdélyi, a felvidéki és az anyaországbeli németiség disszimilációja miatt azt várta, hogy „aggódó szociáldemokraták, szorongó hangú levélírók Dunántúlról, törzsökös magyarok, rongyos gárda, turáni vadászok és a többi magyarok feleszmélnek végre”, és a tettek mezejére lépnek.¹⁸⁴ Bár az idők járása pár nap múlva látványosan megnehezült, a közös

¹⁸⁰ A jobb és a jobbik oldal... *Népszava*, 1939. december 2., 3. A fajmagyarság erősödését látjuk – mondják a törzsökös magyarok. *Magyar Nemzet*, 1939. december 2., 5.

¹⁸¹ Et fecerunt magnum aldumas... *Új Magyarság*, 1939. december 3. 4. Törzsökös magyarok vacsoráznak... *Magyarság*, 1939. december 3. 14.

¹⁸² Mozgalmuk „a sárkányos liga” nevét vette fel, amelyet tudvalevőleg Cillei Henrik (sic!) alapított a magyar főurak háttérbe szorítására Luxemburgi Zsigmonddal és Garai Miklóssal. Ennek a ligának a nevét vélték méltónak arra, hogy felvegyék, mint törzsökös magyarok. (Derűtség.) Hóman Bálint felszólalása. *KN* 1939. 3. kötet 520. (1939. november 29.) (Hómann Cillei Hermannra gondolhatott.) A TMT szimbóluma, a sárkány, a törzsökösök szándéka szerint egy harcias „ősmagyar motívum” volt, amely a Luxemburgi Zsigmond király által alapított Sárkány lovagrendre is utalt. Vö. Honnan vette nevét a Sárkányos Mozgalom? *Sárkány*, 1. (1938), 1. 6.

¹⁸³ „A magyar nem lesz rabszolga”. A Törzsökös Magyarok Tábora az idegen befolyások ellen. *8 Órai Újság*, 1940. február 16. 5.

¹⁸⁴ Felvidéki: Mire várunk még? *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 29. 10.

¹⁷⁵ A törzsökös mozgalom újjászervezése. *Sárkány*, 2. (1939), 4–5. 1–2.

¹⁷⁶ Új erővel indul meg a törzsökös magyarok szervezkedése. *Az Est*, 1939. augusztus 5. 6. A Sárkányos Mozgalom pestszenterzsébeti zászlóbontásán pedig az MFOSZ és a rongyos gárda képviseltette magát. A Sárkányos Mozgalom pestszenterzsébeti zászlóbontása. *Magyar Nemzet*, 1939. április 7.

¹⁷⁷ Törzsökös magyar–lengyel kulturális munkaközösség alakul. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 20. 23.

¹⁷⁸ A Törzsökös Magyarok tiszteletadása Bem szobránál. *Az Est*, 1939. szeptember 10. 5.

¹⁷⁹ Pintér István: *Magyar antifasizmus és ellenállás*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1975. 39. Az antifasizma, háborúellenes tömegtüntetésről három szervező: Dancs József, Koós Béla, Vida Ferenc. *Társadalmi Szemle*, 37. (1982), 3. 88.

fellépést a világegés sem sodorta el teljesen. Bajcsy-Zsilinszky tudósítása szerint egy novemberi sárkányosvacsorán „együtt szónokolt a felvidéki felsőházi tag, Szüllő Géza, a kormánypárti Szabó Gusztáv, a kisgazdapárti Vásáry István és a szociáldemokrata Szeder Ferenc”.¹⁸⁵ Szabó kivételével ugyanők 1940 januárjában is összejöttek egy törzsökös vacsorán, ahol baráti Huszár is beszélt. Hogy miről, arra csak következtetni tudunk a *Magyar Nemzet* cenzorok csonkította sajtótudósításából. Azt ellenben közölték a lapok, hogy a szociáldemokrata politikus a finn háborúra utalva a bolsevizmus elleni küzdelemre késznek nevezte a magyar munkásságot beszédében.¹⁸⁶ Szeder nem egyedül ment a „sárkánybarlangba”: „mintegy 10 szociáldemokrata középfunckionáriussal jelent meg” a vacsorán, vagyis egyértelműen pártját képviselte.¹⁸⁷ A lényegét illetően az SZDP főtitkára, Szakasits Árpád is hasonlóan látta ekkoriban a külpolitikát, mint utódja, vagyis Szeder. Szakasits ugyanis azt jósolta a világháború kitörése után, hogy Magyarország „két áramlat: a germán és a szláv hatalmi törekvések keresztútjába kerül”, ezért „az egész munkásosztály csak helyeselheti” a Teleki-kormány külpolitikáját.¹⁸⁸

A „törzsökös népfront” karikatúrája

¹⁸⁵ Bajcsy-Zsilinszky Endre: Előre „törzsökösök!” (Levél egy nem törzsökös barátomhoz). *Független Magyarország*, 1939. november 18. 3.

¹⁸⁶ Szüllő Géza: Sohasem hajoltunk meg az erősebb előtt és sohasem ütöttük meg a gyengébbet. *Magyar Nemzet*, 1940. január 20. 5. Szüllő, Szabó, Vásáry és Szeder novemberben is felszólalt egy TMT-vacsorán. Szüllő Géza felszólalása az erdélyi szellemről a Törzsökös Magyarok vacsoráján *Magyar Nemzet*, 1940. november 16. 6.

¹⁸⁷ Pintér István: A Szakszervezeti Tanács 1940. januári nyilatkozatához. *A Politikai Főiskola Közleményei*, 9. (1979), 1. 79.

¹⁸⁸ Szakasits 1939-es referátumát szó szerint idézi: A Szociáldemokrata Párt XXXIII. kongresszusi jelentése az 1939–1942. évekről. Budapest, 1942. december 13. PtSzL V. 308. fond 4. ő. e., 16.

A szociáldemokrata kiállás nem hatotta meg a szovjetek iránt már csak a német–szovjet szövetség miatt is megértő nyilasokat. Szerintük „megszületett a legkomikusabb politikai csók: a legradikálisabb faji türelmetlenséget hirdető törzsökösök és a minden fajiságot tagadó marxizmus gyönyörű találkozása”.¹⁸⁹ Másképpen, mégis hasonlóan elítélő módon vélekedett minderről a valódi „minden fajiságot tagadó marxizmus”, egészen pontosan a moszkvai magyar kommunista emigráció, akik nemes egyszerűséggel „kis parlamenti kreténnek” aposztrofálták a szerintük urakhoz dörgölődő „törzsökös” szociáldemokrata „Kapisztrán” – vagyis Szeder.¹⁹⁰ A heves támadások ellenére a következetes náciellenességen alapuló törzsökös-szociáldemokrata kapcsolatok tovább mélyültek. Alapjuk a *Magyar Nemzet* „szellemi honvédelme” volt, amelyre a szociáldemokraták részéről Millok Sándor rezonált pozitívan.¹⁹¹ A nyitás következtében a törzsökösök elégségs belvárosi helyiségeiben 1941 nyarán már szociáldemokrata fiatalok is tartottak összejöveteleket,¹⁹² 1943 tavaszán pedig az SZDP 1943–1944. évi vezetőképző tanfolyamain előadás-sorozatokat tartó Gáspár Zoltán lépett fel egy zárt körű TMT-teaesten.¹⁹³ A munkásság és a polgárság párbeszéde tehát nem a *Népszava* (Lendvai István által is méltatott) híres karácsonyi számával kezdődött 1941 decemberében,¹⁹⁴ hanem már két és fél évvel korábban elindította azt Szabó Zoltán rovata.

Makayék 1940-ben újabb csatlakozókkal gyarapodtak. Márciusban Pattantyús Ábrahám Dezső, a harmadik szegedi kormány miniszterelnöke tette tiszteletét a TMT szabadságvacsoráján, ahol a polgári radikális Csécsy Imre is megjelent. Pattantyús Szederhez hasonlóan a finn példával hozakodott elő. „A szabadság erejéről szólva megállapította, hogy ha a finn nemzet a totalitás elve alapján áll, nem tudott volna megbirkózni a hatvanszoros totalitások túlerővel”, vagyis a Szovjetunióval.¹⁹⁵ A „szegedi gondolat első és igaz, még törzsökösen magyar szellemű képviselője” (aki ellenforradalmi karrierje előtt Károlyi Mihály államtitkára volt) arról is beszélt, hogy a „szegedi gondolatot” kisiklatták, „a magyar szellemtől idegen tényezők sajátították ki és telítették a saját osztályfoglaltságuk és gyűlöletük lelkiségével”. Nem tudni, Pattantyús az „osztályfoglaltság” kapcsán kikre gondolt, de baráti Huszár ugyanezen a vacsorán megtartott beszéde a cenzurális körülmények ellenére is egyértelmű volt: „Ez a föld nem idegenek élettere. Ez ellen a beállítás ellen, amely mellett a kifelé sandító honárulók némán mennek el,

¹⁸⁹ Törzsökösök. *Magyarország*, 1940. január 20. 1–2.

¹⁹⁰ Pervy Péter (Gábor Andor): TMT, vagy Szeder, a Kapisztrán. *Uj Hang (Moszkva)*, (1940), 3. 110–111.

¹⁹¹ Pethő Tibor: *A Magyar Nemzet története, 1938–2018*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2018. 53–56.; Závodszyk Géza: *A kolozsvári alma matertől a Magyar Nemzet rostrumáig*. Pethő Sándor (1885–1940). Budapest, Kronosz Kiadó – MTT, 2019. 269–275.

¹⁹² Jobbágy Károly: Tanítások három postai levelezőlapon – Emlékezés Veres Péterre. *Kortárs*, 17. (1973), 6. 983.

¹⁹³ A Törzsökös Magyarok májusi teája. 8 Órai Ujság, 1943. május 22. 7. Vö. Csaplár Ferenc: Gáspár Zoltán (1901–1945), *Tiszatáj*, 25. (1971), 12. 1149.

¹⁹⁴ Pintér (1975): i. m. 48–52. A karácsonyi szám legnagyobb szenzációja Szekfű Gyula szereplése volt, akit – saját szavai szerint – Millok Sándor „szólított fel”, hogy írjon a munkáslap ünnepi számába. Szekfű Gyula: A szabadság fogalma. *Népszava*, 1941. december 25. 17.

¹⁹⁵ A TMT „márciusi kiáltvánnyal” tisztelt 1848 emléke előtt. Vö. A Törzsökös Magyarok Táborának szabadság vacsorája. *Magyar Nemzet*, 1940. március 15. 6.

mi lelkünk minden erejével tiltakozunk. Inkább elpusztulunk az utolsó emberig, de ez a véráztatta szent föld a jövőben is mindig és kizárólag a magyarok élettere lesz és marad. De a veszély nemcsak kívülről fenyeget. A legfontosabb, hogy először a házuk táján, a saját portánkon csináljunk végre rendet” – utalt felettébb harciasan a Német Birodalom államideológiájára és annak honi adaptálóira.¹⁹⁶

Pattantyús – Debrecen szülöttje – azonban nemcsak régi (ellen)forradalmár, de még régebbi függetlenségi párti politikus is volt, s az általa képviselt, fajvédő dallamokra újrhangszerelt kuruc hagyomány még a liberális körök számára is emészthetővé tette a törzsökös vacsorát (amit aligha véletlenül rendeztek rendszeresen a Debrecen étteremben). A „függetlenségi és 48-asok régi gárdája” levélben köszöntötte a TMT-t, s bár annak faji ideológiájától rögvest elhatárolódtak, a németellenes függetlenségi frontban melléjük álltak.¹⁹⁷ Kun Zsigmond, a Pénzügyi Tisztviselők Országos Egyesületének titkára később úgy emlékezett, az egyesületében, illetve a Magyarországi Magántisztviselők Országos Szövetségében szerepet vállaló „függetlenségi októbristák, radikálisok, Kossuth pártiak” a kezdetektől támogatták a „törzsökös” mozgalmat, sőt részt is vettek a munkájukban.¹⁹⁸ A TMT 1941. márciusi – sajtótudósítás szerint soha nem látott tömegeket vonzó – vacsoráján már Bartha Albert „öszirózsás” hadügyminiszter is felszólalt, többek között Horváth Béla költő társaságában,¹⁹⁹ aki az elejétől fogva támogatta a mozgalmat.²⁰⁰

A törzsökös-függetlenségi szövetség Bakó Lászlónak is feltűnt, aki álságos módon elvárta volna a(z így is egyértelmű) törzsökös „frázisok” feloldását.²⁰¹ Bartha kapcsán kell megemlíteni, hogy a negyvenes évektől egyre több egykori főtiszt tette tiszteletét a TMT rendezvényein. A sztálingrádi csata fordulópontján megtartott összejövetelt a fajnemesítési tervei kapcsán már említett Hidvégi István nyitotta meg, a szintén jelen

¹⁹⁶ Március 15. ünneplése a nagy Március szellemében. A Törzsökös Magyarok Táborának márciusi szabadságvacsorája. *A Csonkamagyarország*, 1940. március 25. 1.

¹⁹⁷ „Mi ugyan távol állunk minden fajpolitikától és a március 15-i szellemnek megfelelő függetlenségi és 48-as alapdogma szerint nemzetiségre, fajra, felekezetre, rangra és osztályra való tekintet nélkül magunkhoz ölelünk mindenkit, aki a szentistváni gondolat jegyében Magyarország függetlenségének és minden idegen befolyástól mentes önállóságának becsületes híve. De a mai napon szeretettel gondolunk törzsökös testvéreinkre is, mint olyanokra, akik e nehéz időben kurucos, meg nem alkuvo magyar magyarsággal harcolnak Boeckai István, Bethlen Gábor, II. Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos és Petőfi Sándor Magyarországaért és egy független, biztos jobb jövőért.” Vö. Szabadságvacsorát tartottak a Törzsökös Magyarok. *Ujság*, 1940. március 17. 9.

¹⁹⁸ L. Nagy (1986): i. m. 102–103.

¹⁹⁹ Horváth félreérthetetlenül ostromozta „cseh-örmény gypüstemestereket”, akik „keleti kukoricássá akarják varázsolni az ezeréves magyar birodalmat”. Vö. A törzsökös magyarok jogairól és feladatairól beszéltek a szónokok a Törzsökös Magyarok Táborának márciusi vacsoráján. *Magyar Nemzet*, 1941. március 8. 5.

²⁰⁰ „Vállaltuk ezt a szervezkedést, noha meggyőződésünk, nemcsak mint magyaroknak, hanem mint keresztényeknek is, hogy a faj az erkölcsi értékek rendjében még másodlagos szerepet sem tölthet be. Mindenkor ezt hirdette az Anyaszent egyház is, zsámolyánál a néger és kínai püspökökkel, a világ minden népeivel” – fogalmazott Horváth Béla: Törzsökös magyarok. *Esti Kurír*, 1938. november 19. 7. A TMT nézeteit tükröző írása: Horváth Béla: Itthon vagyunk. *Sárkány*, 1. (1938), 1. 10. verse (*Karácsonyi lecke*), 11.

²⁰¹ „Ha egy ködös agyak által elképzelt új Habsburg monarchia [sic!] elnyomatásától féltik a magyar népünket, ebben egyetértünk” – tette hozzá cinikusan a nemzetiszocialista politikus. Bakó László: Magyar népi szervezethez! *Magyarság*, 1941. március 20. 1.

lévő Tombor Jenő pedig a katonai helyzet ismertetését azzal utasította vissza, hogy „nincs szükség arra, hogy szakértő véleményt mondjon, mert ma mindenki előtt tisztán áll a helyzet”.²⁰² Nehéz-Posony József személyében olyan büntetőjogász is erősítette a törzsökösök sorait, aki 1941–1942-ben a délvidéki partizánokat védte a haditörvényszéken.²⁰³ Baráti Huszár ekkorra már egészen biztosan elérte a németek ingerküszöbét. Egyik náciellenes cikkére a *Deutsche Zeitung* főszerkesztője szeretett volna reagálni, ám ennek megjelenését Ullein-Reviczky Antal, a Miniszterelnökség sajtóosztályának vezetője nem engedélyezte.²⁰⁴ A „törzsökösök” spiritus rectora 1943 őszén a személyes helytállás fontosságát hangsúlyozta a Szent István példájával szemléltetett németellenes küzdelemben. „Én magam is végigjáróm az ország minden városát és igyekszem fel-emelni szavamat a fajtám boldogulásának érdekében. Megölhetnek engem, eltehetnek láb alól, de abban megakadályozni nem tudhatnak, hogy saját fajtámmal szemben utolsó csepp véremig ne teljesítsem kötelességemet” – fogalmazott.²⁰⁵

Pattantyús csatlakozása sem volt múltó epizód a TMT történetében. A néhai miniszterelnök 1941-ben az TMT elnöke lett,²⁰⁶ majd a Törzsökös Magyar Ügyvédek választási bizottságának vezetőjévé is megválasztották.²⁰⁷ A sarkányos célokkal szimpatizáló budapesti ügyvédek ekkor már két és fél éve szervezkedtek. A „keresztény-árja” fajvédelmi politikát folytató MÜNE-vel rivalizálva külön keretet szerettek volna biztosítani a „törzsökösöknek” az ügyvédkamarában, ahol azok szerintük kisebbségben voltak. A működő szervezetként csak a sarkányos agyakban létező „Törzsökös Magyar Ügyvédek Tömörülése” anyaegyesületükhöz hasonlóan „Numerus Hungaricus” akart bevezetni a saját szakmájukban, mert számításaik szerint 15%-nyi törzsökös magyar ügyvédre 50% zsidó és 35% árja jut.²⁰⁸ Kisvártatva a TMT az új törzsei tanácsstagok kinevezését is kifogásolta, mivel kevésnek tartották közöttük a „törzsökösöket”.²⁰⁹ A törzsökös-örösváltás azonban sehol sem járt sikerrel, a negyvenes évekre pedig le is került a napirendről. Makayt ekkor már a németellenes platform szélesítése foglalkoztatta. Ő maga még a legitimista Apponyi Albert Társaság rendezvényeire is eljárt. „A magyar nemzeti függetlenség önértetét

²⁰² „A törzsökös magyarság türelmes és humanista.” *Magyar Nemzet*, 1942. november 21. 7.

²⁰³ Markos György: *Vándorló fegyház*. Budapest, Magvető, 1971. 65–66. Vö. *Esti Kurír*, 1939. február 14. 4.

²⁰⁴ Józ András (szerk.): „...a háború szolgálatában”. Főszerkesztői értekezletek, 1942. szeptember 22. – 1943. augusztus 25. Budapest, Napvilág, 2007. 119. (1943. január 13.)

²⁰⁵ „A szentistváni gondolat nem jelentheti azt, hogy Magyarországon félretoljuk a magyart”. Baráti Huszár Aladár beszéde a törzsökös magyarok összejövetelén. *8 Órai Ujság*, 1943. november 20. 3. Az ellenoldal reakciója nem is maradt el: Félreértések elkerülése céljából... *Függetlenség*, 1943. november 21. 4. Az ekkoriban fellendülő TMT-hez: L. Nagy Zsuzsa: A liberális polgári ellenzék 1943–44-ben. *História*, 4. (1982), 3. 18. Az utolsó (mínusz) sajtóhír törzsökös rendezvényről: *Magyar Nemzet*, 1944. január 18. 7.

²⁰⁶ Politikai élet. *Ujság*, 1941. február 1. 4.

²⁰⁷ A Törzsökös Magyarok Táborának ügyvéd tagjai. *Nemzeti Ujság*, 1941. július 20. 10.

²⁰⁸ Körlevélüket közli: Szervezkednek a törzsökös magyar ügyvédek. *Magyar Nemzet*, 1939. február 7. 7. Névsorukhoz: Megalakult a Törzsökös Magyar Ügyvédpolitikai Szervezet. *Esti Kurír*, 1939. február 14. 4. Saját számításaik „gondos tanulmányok” mellett informális tájékozódáson és névelemzésen alapultak. Vö. Az ügyvédpolitika új útja. *Sárkány*, 2. (1939), 1. 10–11. Reformtervükhöz: Törzsökös Magyar Ügyvédpolitikai szervezet alakult. *Sárkány*, 2. (1939), 2. 11–12.

²⁰⁹ Törzsökös magyarok tiltakozása törzsei tanácsstagok kinevezése ellen. *Magyar Nemzet*, 1939. április 5. 4.

és a magyarság mindenkori dunavölgyi döntő szerepét” harcosan propagáló, pártok feletti társaság elnöke tagjaik sorába is meghívta „a Törzsökös Magyarok vezetőjét”.²¹⁰

Viták és viharok

Nem meglepő módon a törzsökösök elsősorban a nyilasokkal vívtak (egyre durvább) csörtéket. Nem csupán a sajtó hasábjain. Baráti Huszár először csak fenyegető levelet kapott,²¹¹ majd Rátz Kálmánnal már párbajozott is,²¹² míg Makay Miklóst,²¹³ illetve Makay Lászlót az utcán támadták meg nyilasnak vélt férfiak.²¹⁴ A hungaristák a sárkányos mozgalmat „reakciónak” nevezték – még hozzá kétféle értelemben is. Egyrészt a kor-szellemre adott válasznak tartották (ezt maguk a sárkányosok sem gondolták másképp), másrészt viszont az általuk szitokszóként használt marxi nyelvezet szerint is elítélték a „csáklás vizekben lubickoló öreg reakciókat”.²¹⁵ Ez a fajta generációs különbség mutatkozott meg abban is, ahogyan a „törzsökösök” összeomlás-analógiáját utasították vissza. Baráti Huszárék szerint ahogyan a zsidóság bomlasztása vezetett el az 1918-as összeomlásig, úgy húsz évvel később a nyilas lázítás fenyeget hasonló veszéllyel. A hungaristák ellenben úgy vélekedtek, hogy különös ezt a vádat olyanoktól hallaniuk, akik képtelenek voltak megakadályozni az 1918-as eseményeket, és lényegében most sem tudnak szabadulni a zsidóság ígézetéből.²¹⁶

Am nem csak a nyilasok tartották ókonzervatívnak („csáklásnak”) a törzsökösöket. Miután az Észak-Erdély visszatérte alkalmából rendezett törzsökös vacsorán Zilahy Lajos – egyébként a törzsökös ideológiának is ellentmondva – a magyarság fogalmának klasszikus liberális felfogása mellett tett hitet („százszázalékos magyarnak tartunk mindenkit, legyen az német, vagy szláv, vagy bármiféle nevű és nemzetiségű, aki magyarul

érez”), ráadásul külön kiemelte, hogy a zsidóságra sem gondol másképp,²¹⁷ a törzsökösöket a kormány sajtó is a „neo-csáklás és zsidó offenzíva” társutasának nevezte.²¹⁸ Zilahy ösztűz alá került: a nyilasok és a kormánylapok mellett a népi *Magyar Élet* is támadta. Míg Fitos Vilmos lapja Zilahy újonnan alapított orgánumával szellemeskedett („Híd a zsidóság felé”),²¹⁹ addig a vészkorszak alatt elpusztított debreceni zsidó irodalomtörténész, Kardos Albert nyílt levélben üdvözölte Zilahy bátor kiállását.²²⁰ A kölcsönös ellenszenv nyomán nem meglepő, hogy a Szent István-i állameszmény alapjain álló törzsökösök felléptek a Hubay–Vágó-féle hírhedt, nagy felháborodást keltő nyilas nemzetiségi javaslat ellen is.²²¹

A nyilasok és más németpártiak támadásai mellett a németellenes táborból is nagy számban érkeztek kritikák a törzsökösök irányába, igaz, ezek stílusát nem lehet a nyilas gyűlölethullámhoz hasonlítani. 1939 elején a *Magyar Nemzet*ben bontakozott ki komoly polémia a baráti Huszár által generált mozgalmak körül. A követ a kor ünnepezt írója, a bánsági német származású családban született Herczeg Ferenc dobta be az állóvízbe, rámutatva, hogy a nem törzsökösök „a magyar nemzet mostoha gyermekeinek fogják magukat érezni”.²²² Hasonlóan vélekedett a szintén egyszerre Sárkány- és Volksbund-ellenes „Bácskai sváb”, aki álneves olvasói levélben kérte ki magának a megkülönböztetést,²²³ heves ellenreakciót váltva ki határozott fellépésével.²²⁴ Itt kell megemlíteni, hogy ez az érvelés a nemzetiszocialista argumentációból sem hiányzott. Herczegékel lényegében egyezően értékelte a „törzsökösöket” Pándi (Pölcz) Antal, a Nyilaskeresztes Front képviselője. „[...] szívvel-lélekkel benne vagyunk ebben a nemzetben, s most jönnek olyanok, akik bennünket ki akarnak rekeszteni ebből az anyai szeretetből, meg akarnak bennünket rövidíteni. [...] nem szolgálja a nemzet érdekét az, aki a törzsökösséget keresi. [...] Én nem szégyellem azt, hogy német származású vagyok [...], de büszke vagyok arra, hogy őseim ebbe a hazába jöttek be [...] Nemcsak német nemzetiségű területnek vagyok a képviselője, hanem horvát nemzetiségű területé is és mivel bírom a nyelvüket,

²¹⁰ Ugron Gábor levele Makay Miklósnak. 1941. május 2. HU MNL OL Z194 2.d. 15.

²¹¹ Baráti Huszár Aladár: „Hagyjam abba a törzsökös mozgolódást? *Magyar Nemzet*, 1939. március 8. 4.

²¹² Nagy (2018): i. m. 315. Rátz (eredetileg: Rác) Kálmán (1888–1951) huszártisztként, majd virtigli fajvédő ellenforradalmárként indult, s még a harmincas évek derekán is Gömbös híveként jutott be a parlamentbe. 1938-ban aztán a Nyilaskeresztes Párthoz csatlakozott, majd hungarista parlamenti képviselő lett. 1939 végén Szálasiék is otthagyták, s diszkrét kormánytámogatással Független Magyar Szocialista Párt néven németellenes nyilas ellenpártot alapított. A Molotov–Ribbentrop-paktum idején néhány hétig Moszkvában buzgólkodott a szovjet–magyar kereskedelmi és kulturális kapcsolatok erősítésén. Mindeközben figyelemre méltó tudományos munkásságot folytatott; az 1943-ban megjelent *Oroszország történetét* a német megszállás után be is tiltották. Rátzot ekkor a németek a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolták, ahonnan „befolyásos németbarát magyar politikusok” közbenjárásának köszönhetően június végén térhetett vissza. Ekkor már Rákosi egykori védőügyvédjének segített csomagot küldetni Mauthausenbe, miközben a cionistákat is támogatta. A háború után ezek a gesztusok nem segítettek rajta: elszigetelődött, majd emigrált, és Svájcban hamarosan meg is halt. Bartha Ákos: *Véres város. Fegyveres ellenállás Budapesten, 1944–1945*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2021. 155–156.

²¹³ Vitéz Makay utcai támadója a bíróság előtt. *Ujság*, 1938. november 29. 9.

²¹⁴ Nyilas támadás. *Népszava*, 1939. február 28. 4.

²¹⁵ Törzsökösök. *Magyarság*, 1940. január 20. 1–2.

²¹⁶ Huszár Aladár törzsökös magyarjai. *Összetartás*, 1938. november 13. 3.

²¹⁷ Zilahy Lajos Erdélyről és a magyar népiség fogalmáról beszélt a Törzsökös Magyarok vacsoráján. *Magyar Nemzet*, 1940. szeptember 28. 7.

²¹⁸ Csak törzsökösen! *Függetlenség*, 1940. szeptember 28. 3. Ez az epitheton ornans tartósan bizonyult a németbarát szélsőjobb oldalon. Az imrédysta Oláh György a baráti Huszár által is fémjelzett turáni vadászokat „Szittya Csáklások Lovászegyletének” nevezte. Oláh György: Legifjabb Pathó Pál magánnézetei: 1. A tagozatok feltűnő sikeréről. 2. Egy nagyon susogó híradóról. *Egyedül Vagyunk*, 1943. szeptember 24. 7.

²¹⁹ Idézi: Ungváry Krisztián: A szociálpolitika etnicizálása. In Ablonczy et al.: *Gróf Bethlen István és kora*. Budapest, Országház Könyvkiadó, 2014. 180. Vö. Zilahy törzsökös zsidái. *Magyarság*, 1940. október 2. 3.

²²⁰ Kardos Albert: Levél Zilahy Lajoshoz. *Ujság*, 1940. október 1. 4. A vitához hozzászólt a törzsökösrendezvényeken szintén rendszeresen feltűnő Kern Aurél is. Kern Aurél: Asszimiláció és disszimiláció. *Ujság*, 1940. október 6. 4.

²²¹ Növekvő tiltakozás a nyilasok állambontó tervete ellen. *Ujság*, 1940. június 15. 5.

²²² Vö. baráti Huszár Aladár: Még egyszer a törzsökös mozgalomról. *Magyar Nemzet*, 1939. január 21. 4. Herczeg Ferenc: Régiek és újak. *Pesti Hírlap*, 1939. január 22. 1. (Idézet innen.) Baráti Huszár Aladár: Ki a magyar? *Magyar Nemzet*, 1939. január 28. 4.

²²³ Bácskai sváb: „Beszivárgott svábok”. *Magyar Nemzet*, 1939. január 18. 10. Hasonló szellemű olvasói levél „egy asszimiláns »árjától«”: Az állampolgárság rostája. *Szabadság*, 1939. február 4. 3.

²²⁴ „Öreg kuruc” és Szentcs János válaszeveleikhez: *Magyar Nemzet*, 1939. január 20. 10.

belenézek a lelkükbe. Azok az emberek is csak azt várják, amit mi, egy sem akar elmenni ebből a hazából” – tette hozzá Pándi 1940 nyarán.²²⁵

A *Magyar Nemzet*nél aligha tartották őszintének az efféle, a nemzetiszocialista táborból érkező megnyilvánulásokat. A lap álláspontját Szilágyi Sándor belső munkatárs hosszú vezércikkei fogalmazták meg. A németek által 1944 decemberében Budapesten meggyilkolt „Szidor” a „sárkányos” elvek mellett tette le a garast, hevesen támadva fajvédelem helyett nemzetvédelmet hirdető, német származású és magyar honhoz hű vitapartnerét. Az illető, vagyis Müller János ügyvéd szerint „veszedelmes mezőnyökre [sic!] kalandozott a magyar politikai élet, amikor a származás kapcsán jogokat vél adni és elvonni egyes állampolgáraival kapcsolatban”.²²⁶ Szidor ezzel szemben a törzsökös-mozgalmat jogos önvédelemnek tartotta, s arra biztatta a magyarsághoz hű német származásúakat, hogy először a saját portájukon söprögessenek.²²⁷ A *Magyar Nemzet* a későbbiek során is feltűnő részletességgel számolt be a törzsökösöket érintő eseményekről, teret engedve az ellenvéleményeknek is. Összességében a törzsököskampányt a lap hasábjain 1939 nyarán kibontakozó, s méltán híressé lett „szellemi honvédelem” jelentős előzményeként, egyben elfeledett side-projektjeként értékelhetjük (ami egyébként túlélte Szabó Zoltán rovatát is). Az együttműködés nyilvánvalóan onnan eredeztethető, hogy a törzsökösgondolat a németbarát honi szélsőjobboldal ellen rendkívül bátran küzdő főszerkesztő eszmevilágától sem esett távol, aki maga kérte fel baráti Huszárt publicisztikák írására újságja számára.²²⁸ „Ha van még bennünk reális életérzés, akkor – a törzsökös és sárkányos mozgalmat megtisztítva a maga kamaszkori betegségeitől – ebből az úgymondott keresztény fajvédelemből destillálnunk kell a magyar fajvédelmet” – írta Péthő Sándor a második zsidótörvény után.²²⁹

A szociáldemokrata *Népszava* ritkábban és rövidebben tárgyalta a törzsökösöket. Ritka kivétel Andreánszky István 1939. januári cikke, amelyben a szerző – Müllerhez hasonlóan – a magyar nemzeti egységet féltette a „fajérzés apoteózisától”, mivel szerinte a törzsökös-mozgalmak „gúnyos karikatúrái” a velük egy töről származó német disszimulációs jelenségeknek.²³⁰ Véleményét elvtársai közül sem osztotta mindenki,

²²⁵ Pándi Antal felszólalása. KN 1939, VI. kötet 226. (1940. június 11.)

²²⁶ Müller János: „Nálunk csak nemzetvédelemről lehet szó.” *Magyar Nemzet*, 1939. február 8. 4. Vö. Müller János: Furor magyarizandi. *Magyar Nemzet*, 1939. február 17. 4. Müller egy újabb cikkében arra is példákat hozott, hogy a származás nem feltétlenül határozza meg a politikai értékvalasztást, sem az államhűséget. Müller János: „Törzsökös” mozgalom helyett „lélekmagyarosító” mozgalmat. *Magyar Nemzet*, 1939. március 11. 6. Más „asszimiláns” levelezők egyetértettek a sárkányos elvekkel. Schilling István: A „törzsökös magyarok”. *Magyar Nemzet*, 1939. március 16. 6. Vitéz ivánszka Sobotich Emil: MAM. *Magyar Nemzet*, 1939. március 25. 6. (A *Pesti Napló*ban Müllerhez hasonlóan az alkotmányvédelem szükségességét hangsúlyozva kritizálta a szerinte jó célokért rossz eszközökkel küzdő törzsökösöket: Krisztinkovich István: A törzsökös magyarok. *Pesti Napló*, 1939. március 19. 29.)

²²⁷ Szidor: Veszedelmes fejlemények. *Magyar Nemzet*, 1939. február 22. 1–2. Vö. Szidor: Furor magyarizandi? *Magyar Nemzet*, 1939. február 14. 1–2.

²²⁸ Nagy (2018): i. m. 320.

²²⁹ Péthő Sándor: A második zsidótörvény után. *Magyar Nemzet*, 1939. április 30. 1. Péthő fajvédelmét és zsidókérdésben elfoglalt pozícióit nem részletezi: Závodszy (2019): i. m.

²³⁰ Andreánszky István: Egységes nemzet helyett – széthúzó csoportok. *Népszava*, 1939. január 29. 7.

pedig a rivális munkásszerveződésekre rendre érzékenyen rezonáló szociáldemokraták hamarosan már egy „törzsökös magyar munkásmozgalom” miatt is aggódhattak.²³¹ Peyer Károly azonban „helyesnek” és „célszerűnek” tartotta a törzsökös mozgolóásokat, mivel „azt minden felekezettől és politikától mentesen a magyar fajvédelem érdekében csinálják” – fogalmazott.²³² Egyes szociáldemokrata párttagok és helyi vezetők aggodalmait az országos pártvezetés „felvilágosítása” oldotta,²³³ olyannyira, hogy az SZDP 1942 és 1945 közötti főtítkára, Szeder Ferenc, mint láthattuk, rendszeres fellépője lett a törzsökös összejöveteknek.

A zsidóság köréből Kóbor Tamás – a német származású Herczeghez és Müllerhez hasonlóan – „nemzetbomlást” emlegetett a „történelmi vérvizsgálat” elszabadult hajóágyúja kapcsán. Bizonyos mértékig azonban ő is empatikus volt a törzsökösökkel szemben, akik „inkább az állam és a haza ügyeinek vitelében akarnak többet, mint a gazdasági és társadalmi életben nagyobb mértékben részesedni” – fogalmazott.²³⁴ Hasonló módon viszonyult a sárkányosokhoz a szabadkőművesség sorait erősítő író, Szász Zoltán. Ha elveikkel nem is értett egyet, „taktikai” alapon „rokonszenves társadalmi jelenségnek” nevezte mozgalmukat a *Pesti Napló*ban közöl publicisztikájában.²³⁵

A baráti Huszár által elindított diskurzus az utódállamok magyarságánál is visszhangra talált. Szentimrei Jenő a *Brassói Lapok* hasábjain fejtegette, hogy a törzsökös gondolat mint univerzális államnemzeti ideológia milyen veszélyeket rejteget a kisebbségi sorban élő magyarság számára. „[...] itt a fajtisza románság emel nálamnál sokkalta jogosabb igényeket arra, hogy saját portáján ő legyen az úr. [...] Odaát [*Magyarországon*] a nemfajtiszták esetében külön érdemnek számít, ha az illetőnek már nagyapja, vagy ősapja asszimilálódott. Itt minden erőmmel azon kell küzdenem, hogy magamat és fajtámat az áthasonulástól megóvjam” – mutatott rá a kisebbségi csapdahelyzetre Szentimrei.²³⁶ Még tovább ment a kritikában Kacsó Sándor, aki Fájától értesült a mozgalmról.²³⁷ Szerinte a sárkányos mozgalom „a magyar középosztály atomizálódásának a végső foka”, a német fajelméletre adott, terveiben rokonszenves, összességében azonban elhibázott válasz, amely „haladást ígérő” programját a korszellem jelszavaiba és értelmezési keretébe csomagolja.²³⁸

Minden eddig említett kritikánál komolyabb súlya volt Szekfű Gyula megszólalásának. Szekfű egy hírhedt lett irodalomtörténeti munka, Farkas Gyulának az irodalmi élet „elzsidósodása” mellett a korabeli „elnémetesedést” is elemző botránykönyve kapcsán

²³¹ Vasárnap megalakult a törzsökös magyar munkásmozgalom. *Hétfő Reggel*, 1939. február 27. 6.

²³² Peyer Károly felszólalása. KN 1935, XXII. kötet 63. (1939. március 1.)

²³³ L. Nagy (1986): i. m. 103.

²³⁴ Kóbor Tamás: A második számarány. *Ujság*, 1939. március 12. 5.

²³⁵ Szász Zoltán: Az én gondjaim. *Pesti Napló*, 1939. május 14. 15.

²³⁶ Szentimrei Jenő: Ki a magyar most? *Brassói Lapok*, 1939. április 16. 6.

²³⁷ Kacsó Sándor: *Nehéz szagú iszap felett. Önéletrajzi visszaemlékezések*. III. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1993. 228.

²³⁸ Kacsó Sándor: Erdélyi szemmel Magyarországon. 7. A „sárkányos törzsökösök”. *Brassói Lapok*, 1939. május 22. 3.

Rongyos gárdisták

A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége

A TMT-hez hasonlóan a Magyar Fajvédők Országos Szövetsége (MFOSZ) is a nemzetiszocialista előretörésre és a nyilas „zöld árra” igyekezett reflektálni – ám más bázissal és más módon tette mindezt. Az ő előtörténetük 1938. április 13-áig vezet minket vissza, amikor is „barátságos vacsorára” gyűlt össze mintegy kétszáz fajvédő Budapesten. A híradások szerint mind „tagjai voltak a szegedi ellenforradalmi szervezeteknek, a nyugatmagyarországi felkelőtábornak, a régi fajvédőpártnak és más volt fegyveres alakulatoknak”. A „régii fajvédőket” Prónay Pál „korelnök” üdvözölte, leszögezve, hogy „az új alakulásnak csupán közkatonája kíván lenni”. Komolyabb szerep várt a régiek fiatalabb generációját képviselő Somogyi Bélára, aki beszédében azt hangsúlyozta, hogy „megállapodott emberek tanácsait akarják átadni a jószándékú és ideális nemzeti eszmékért dolgozó fiataloknak”, miközben „a legerélyesebben és leghatározottabban” szembe kívánnak helyezkedni „minden nem tiszta szándéktól vezetett akcióval”. Fő céljuk a „közrend megóvása mellett magyarnak lenni, független, szabad magyar hazában” – tette hozzá Somogyi, mielőtt vitéz Héjjas Iván szólott volna az „ideális nemzeti célokért” küzdő „kipróbált táborhoz”.²⁴⁷

Nem meglepő, hogy a Prónay–Héjjas-féle „kipróbált tábor” reaktiválódására érzékenyen rezonált a *Népszava*, a készülődő zsidótörvények előfutáiraiként emlékezve meg a különítményesekről. „A kérdés csak az, hogy a révből futott utódok hajlandók lesznek-e a Prónayak és Héjjasok ösiségi jogát legalább elméletben elismerni” – tették hozzá gunyorosan, vagyis a szélsőjobboldal belharcának tekintették az ügyet.²⁴⁸ Lendvai István ellenben üdvözölte régi bajtársait, akiket rögvest el is határolt a „gombamódra termő” mozgalmaktól, „amelyek a haza egyedül szabadalmazott megváltását ígérnek igen gyatra és éppen azért veszedelmes szellemi-erkölcsi felkészültség birtokában”.²⁴⁹ Természetesen a háború után Somogyi is a fajvédő szerveződés Anschluss utáni időkből, vagyis erős ellenszélben vállalt nyilas- és náciellenességét hangsúlyozta,²⁵⁰ ám az eredeti célok között jól érzékelhetően markáns szerepet kapott a kiábrándult nyilasok és más tétovázó nemzetiszocialisták megnyerése is.

Az MFOSZ alakuló közgyűlését 1938. április végén tartották meg, stílszerűen az 1919-es Nemzeti Hadsereg fővezerségének épületében, a Gellért Szállóban. Megjelent itt többek között vitéz bádoki Soós Károly, a Nemzeti Hadsereg volt vezérkari főnöke, nyugalmazott gyalogsági tábornok, vitéz Görgey György nyugalmazott tábornok, volt

fejtette ki nézeteit.²³⁹ A nagy befolyású konzervatív történész igen megértő volt a „nemzeti önvédelemnek” tartott „törzsökös” mozgalom iránt. Szerinte „öngyilkosság volna lemondani” a „törzsökösök” „érthető és logikus” mozgalmáról, amire a német diszsimuláció kényszerítette a magyarságot. Ám – Herczeg, Müller és Kóbor félelmeihez csatlakozva – azt is hozzátette, hogy „a magyar származású magyarok még keserű kényszer alatt sem tagadhatják meg a magyar múltat és nem nyilváníthatnak minden nem-magyar származásút asszimiláltak, másodrendű magyarnak”. A nemzet egységének további bomlásának megakadályozására gyorsan meg is nevezte Bethlen Istvánt, Ravasz Lászlót, Horváth Jánost, Babits Mihályt és Németh Lászlót mint akik képesek lehetnek a „törzsökös” mozgalom „elvi alapjainak” tisztázására.²⁴⁰ Bár a könnyűnek éppen nem nevezhető feladat elvégzésére a felsoroltak közül senki sem vállalkozott, Szekfű rövidke közleményének köszönhető a magyar esszéirodalom legvitatottabb darabjának, a *Kisebbségbennek* a címe, amit Németh László Szekfű sorait olvasva fundált ki.²⁴¹ Emellett Szekfű törzsökösökről megfogalmazott véleménye a híres *Mi a magyar?*-kötet megszületéséhez is hozzájárult.²⁴² Makay a TMT addigi legnagyobb megtiszteltetésének vette a történész megszólalását, és válaszában azzal védte származáscentrikusságukat, hogy szerinte a törzsökös lelkiség racionalitása ellensúlyozhatja a ködevésre hajlamos árja és a fanatizálhatóságra hajlamos zsidó karaktert.²⁴³

Összességében megállapíthatjuk, hogy a TMT nem volt sem „fasiszta” mozgalom,²⁴⁴ sem a „liberális polgári ellenzék” szervezete,²⁴⁵ sem pedig az „uralkodó eszmék” letéteményese.²⁴⁶ Fajvédő alakulat volt, amely a nemzetiszocialista hullámra igyekezett a korabeli (szélső)jobboldali diskurzusba illeszthető választ adni. Makay – miképp baráti Huszár – az általa meghatározott, veszélyeztetettnek gondolt „magyar faj” védelmében lépett fel az idegenként defininált (német és „zsidó”) behatásokkal és „térfoglalással” szemben.

²³⁹ Farkas Gyula: *Az asszimiláció kora a magyar irodalomban 1867–1914*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1939.

²⁴⁰ Szekfű Gyula: Időszerű történeti munkák. *Magyar Szemle*, 35. kötet (1939), 3. 228–229.

²⁴¹ Németh 1943-as visszaemlékezését – Szekfű „törzsökös magyarok mozgalmáról” írt „tanulmányára” és annak rá gyakorolt hatására – idézi: Dénes Iván Zoltán: *A történelmi Magyarország eszménye. Szekfű Gyula a történetíró és ideológus*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 2015. 341. (A szerző tévesen a Schittenhelm Ede körüli 1937-es polémiahoz vezeti vissza a címadást, ám ekkor még az említett törzsökös mozgalom nem létezett.)

²⁴² Baracsi Erzsébet: *Mi a magyar? A magyarság fogalmának meghatározása 1939-ben. Valóság*, 46. (2003), 1. 16. Szekfű elismerően recenzálta baráti Huszár 1941-es gyűjteményes kötetét is. Szekfű Gyula: *A mai világban egy őszinte könyv. Magyar Nemzet*, 1941. június 11. 9. Hasonlóan vélekedett róla a szintén a *Magyar Nemzet* belső köréhez tartó pap-publicista is a katolikus folyóirat vezércikkében. Almásy József: „Küzdelem a magyarságért”. *Jelenkor*, 3. (1941) 14. 1–2.

²⁴³ Vitéz Makay Miklós: A nagy megtiszteltetés. Szekfű Gyula intelmei. *Sárkány*, 2. (1939), 3. 7–8.

²⁴⁴ Ungváry Rudolf: *A láthatatlan valóság. A fasisztoid mutáció a mai Magyarországon*. Pozsony, Kalligram, 2014. 158–159.

²⁴⁵ L. Nagy Zsuzsa: A liberális pártok nemzetfelfogása a két háború között. *Világosság*, 35. (1994), 5–6. 197.

²⁴⁶ Juhász (1983): i. m. 13–18.

²⁴⁷ Héjjas Iván vezetésével megalakul a Magyar Fajvédők Szövetsége. 8 *Órai Ujság*, 1938. április 14. 12.

²⁴⁸ Jelenkeznek – a régiek. *Népszava*, 1938. április 14. 2. A párizsi *Szabad Szó* a *Népszava* reminiscenciáit konktretizálta („böllérkés”, „kutyakorbács”, „akasztófa”). Vö. Odahaza. *Szabad Szó* (Párizs), 1938. május 7. 5.

²⁴⁹ Nomád: A régi bajtárs. *Magyarság*, 1938. április 15. 5.

²⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-98273.

testőrparancsnok, vitéz Héjjas Iván, vitéz Borbély-Maczkó Emil, vitéz Somogyi Béla, vitéz Somogyváry Gyula („Gyula deák”) és Francia Kiss Mihály is. Somogyi beszédében leszögezte, hogy „pártpolitikán felül álló szövetséget alakítanak”, céljuk „a nemzeti eszmékért önzetlenül küzdő jobboldali erők összefogása”. A jelenlévők Héjjas Ivánt választották meg elnöknek, aki Hitlerre és Mussolinire is hivatkozva igyekezett megnyugtatni a közvéleményt – pontosabban a nyilasokat. „Nem azért jöttünk itt össze, hogy fékjei legyünk az igaz jobboldali mozgalmaknak, hanem éppen azért, hogy tizenkilenc esztendő tapasztalatait át motorikus erővel adjunk azoknak, szem előtt tartva a Szegedre elindult gondolat irányvonalát”²⁵¹ – fogalmazott.

Az MFOSZ felállítását Imrédy Béla miniszterelnök és Kozma Miklós MTI-elnök „szorgalmazta”,²⁵² és a szövetség történetében később is meghatározóak maradtak a hivatalos kapcsolatok. Az MFOSZ „Nemzetvédelmi Szolgálat” 1939-ben „megbízott szervezete” lett a Miniszterelnökség V. osztálya által működtetett, hivatásrendi agitációt, háborús és nyilasellenes propagandát, valamint belföldi hírszerzést egyszerre végző Társadalompolitikai Osztálynak,²⁵³ ahol az első bécsi döntés után már társadalmi szervezeteket is eredményesen vontak be a munkába.²⁵⁴ A Társadalompolitikai Osztályból szerveződött meg 1940 novemberében a Nemzetpolitikai Szolgálat,²⁵⁵ ám a folyamatosan változó keretek nem sokat változtattak azon a tényen, hogy az MFOSZ sokadrangú szereplője volt ennek a sajátos kormányzati konspirációnak.²⁵⁶ Egy kimutatás szerint, míg a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete (KALOT) 3700, a Keresztény Ifjúsági Egyesület nyolcszáz, az Országos Tűzharcos Szövetség (OTSZ) pedig hatezer (!) pengő támogatást kapott, addig az MFOSZ-t mindösszesen kétszáz pengővel dotálták (a Katolikus Nőegyesületek Szövetségéhez hasonlóan).²⁵⁷

Az MFOSZ „vezérelnöke” 1938 májusában Héjjas Ivánt, ügyvezető alelnökévé, pedig egy másik régi fajvédőt, Somogyi Bélát választották.²⁵⁸ Somogyi – az Államvédelmi Osztály (ÁVO) információi szerint – Teleki Pál (ekkoriban vallás- és közoktatásügyi miniszter) és Kozma Miklós MTI-elnök javaslatára vállalta a tisztséget.²⁵⁹ Az MFOSZ

²⁵¹ Héjjas Ivánt választotta elnökévé a Magyar Fajvédők Országos Szövetsége. *Magyarország*, 1938. április 30. 4.

²⁵² ÁBTL 4.1. A-550, 13. Imrédyre, mint említettük, nagy hatást gyakorolt az 1938-as németországi útja, ám ekkor még nem akarta teljesen elvárni a szálakat az angolszászok felé sem. Egy angol képviselőnek augusztus végén kijelentette, „az Anschluss óta Magyarország ütköző állammá vált, amely akadályozza a német terjeszkedést a dunai államokban, s bármilyen európai konfliktus esetén semleges óhaját maradni”. Sipos (1970): i. m. 57. (A kijelentésből botrány lett.)

²⁵³ Tilkovszky Loránt: A magyar kormányzat „társadalompolitikája” 1938–1942-ben. *Párttörténeti Közlemények*, 17. (1971), 4. 79. Ablonczy Balázs: *Teleki Pál*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005. 481–482.

²⁵⁴ Hámosi Péter: Kísérlet egy „Propagandaminisztérium” létrehozására: a Miniszterelnökség V., Társadalompolitikai Osztályának története 1938–1941. *Századok*, 131. (1997), 2. 362.

²⁵⁵ Minisztertanácsi jegyzőkönyv, 1940. november 28. HU MNL OL K27, 99.

²⁵⁶ HU MNL OL K29, c. dosszié, 5–10. Kovrig Béla és csapata az MFOSZ jelentéseire is csak „alkalmilag” támaszkodott. HU MNL OL K29, c. dosszié, 21.

²⁵⁷ Pallos Lajos: Magyar kormányzati propaganda, 1938–1941. *Limes*, 23. (2010), 1. 60.

²⁵⁸ A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének kecskeméti zászlóbontása. *Pesti Hírlap*, 1938. május 10. 8.

²⁵⁹ Javaslat, 1952. szeptember 15. ÁBTL 3.1.9. V-55004, 92.

alapító tagja volt Schulmann Adolf gyógyepedagógus, a honi logopédia egyik pionírja, a Fehér Ház Bajtársi Egyesület (FHBE) alelnöke is.²⁶⁰ Az első főtítkárra Aradszky Géza,²⁶¹ míg a szervezet budapesti főcsoportjának elnöke vitéz Görgey György nyugállományú tábornok lett.²⁶² Az MFOSZ tisztikarában 1939-ben – többek között – helyet kapott Héjjas Jenő (Héjjas Iván fivére), Kováts Tivadar (az Országos Nemzetvédelmi Bizottság [ONB] későbbi igazgatója), Tóth József kormánypárti politikus, Ambrus József Turul-vezér, valamint az a Csomoss Miklós fogorvos,²⁶³ aki 1938 nyarán mondott le pártigazgatói stallumáról (és párttagságáról) a nyilasoknál „a párt vezetésében döntő befolyásra szert tett pángermán, kommunista és egyéb büntetett előéletű elemekre” hivatkozva.²⁶⁴ 1940-ben Héjjas Ivánt és Somogyi Bélát megerősítették pozícióikban,²⁶⁵ főtítkárként ekkortól Gortvay Tibor Tihamér, ügyvezető igazgatóként pedig Héjjas régi különítményese, a rongyos gárda állítólagos névadója,²⁶⁶ Raád Árpád, valamint Kováts Tivadar szolgálta a szövetséget.²⁶⁷ Aligha mellékes tényező, hogy Kováts az egyik jelentékeny irredenta, ellenforradalmi titkos szervezet, a Kettőskereszt Vérszövetség (KKVSZ) régi tagja volt, s a Belügyminisztérium „bizalmi szolgálatában állt”.²⁶⁸

²⁶⁰ A hibásbeszédűk budapesti állami intézetének évkönyve az 1938–1939. iskolai évről. Budapest, Schulmann Adolf, 1939. 5–6. Az intézményi kapcsolat tartósságát, egyúttal a szuverenista politikai célokat is érzékelteti, hogy a FHBE „Rongyos Gárda tagozatának küldöttsége Dénesfay-Dinich Vidor kormányfőtanácsos, országos elnök vezetésével” 1943 tavaszán néma tiszteletadással megkoszorúzta Teleki Pál sírját. A koszorú szalagján „A Nagy Magyarok a Rongyos Gárda” felirat szerepelt. MOT 1943. április 6. 76. Hasonlóképpen tettek a turáni vadászok is „Mindent a hazáért!” feliratú szalaggal ellátott koszorújukkal. Vö. A turáni vadászok felhívása. 8. *Órai Ujság*, 1943. április 5. 5. Két nappal később ugyanők „egy-egy szál virágot” is elhelyeztek a síron. Vö. Beküldött hírek. *Esti Ujság*, 1943. április 5. 4.

²⁶¹ Vitéz Héjjas Iván „Rongyos Gárdájának” szilveszteri őrsváltása az Ereklés Országzászlónál. *Nemzeti Ujság*, 1939. június 3. 11.

²⁶² A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége Központjának közleményei. *Sorakozó*, 1939. április 14. 6.

²⁶³ A Fajvédők Szövetség Alapszabályaiból. Az Elnöki Tanács. *Sorakozó*, 1939. október 7. 6.

²⁶⁴ Kilépett a Szálasi-pártból Csomoss Miklós dr. pártigazgató. *Ujság*, 1938. augusztus 12. 5.

²⁶⁵ A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének közgyűlése *Sorakozó*, 1940. március 1. 4.

²⁶⁶ Raád a visszaemlékezések szerint az 1919-es Héjjas-különítmény Kecskemét környékén megalakult csoportját nevezte el „Rongyos Gárdának”. Ennek „egy későbbi részlege” Alföldi Brigádnak nevezte magát. Szijj Jolán (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs*. Budapest, Petit Real Kiadó, 2000. 287. Ők esküt parancsnokuknak, Héjjas Ivánnak tettek. Zinner Tibor: Adatok a szélsőjobboldali egyesületek megalakulásának körülményeihez. *Történelmi Szemle*, 22. (1979), 3–4. 568–569.

²⁶⁷ A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének közgyűlése. *Sorakozó*, 1940. március 1. 4. Raád ügyvezető igazgatóságát megelőzően az MFOSZ „szervezési osztályának” vezetője volt. Ilyen minőségében képviselte a központot az 1939. február 19-én harminchat fővel létrejövő rákócizfalvi szervezet alakuló közgyűlésén. Jegyzőkönyv. 1939. február 19. MNL JNSZML XV. 7. fond, 49/1940. Raádhoz lásd még: Zinner Tibor: *Az ébredők fénykora, 1919–1923*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989. 74.; Kántás Balázs (szerk.): *A Duna–Tisza közti dosszié: három alapvető forrás a Duna–Tisza-közi paramilitáris erőszak történetéhez, 1919–1924*. Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2020. 133.

²⁶⁸ Belügyminisztériumi felterjesztés, 1939. március 10. ÁBTL P-153, 24. Kováts Tivadar életútjához: Pócs Nándor: *Varjúserg Kováts Tivadar és a magyar fajvédelem láthatatlan útjai*. Pécs–Budapest, Kronosz Kiadó – Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára – Magyar Történelmi Társulat, 2022.

Rongyosok 1938 őszén: Zsabka Kálmán, Raád Árpád és Héjjas Iván

Az MFOSZ megalakulását 1938. április végén üdvözölte a kormánypárti *Uj Magyarország*, nem mulasztva el egyúttal odaszúrni a nyilasoknak sem. „Az igazi fajvédő és nemzeti gondolatot, az igazi keresztény politikát nem szabad félbolsi éretlenségekkel és kétes értékű mozgalmakkal kompromittálni. A régi fajvédők jelentkezése bizonyára jó hatást fog gyakorolni” – bizakodott Milotay István lapja.²⁶⁹ Másnap Oláh György köszöntötte riportjában Héjjas Ivánt. „Láttad-e, hogy egyes zsidó lapok milyen szokatlanul bőségesen méltatták a ti szervezkedéseket? Láttad-e, hogy egyes liberálisok szinte ki szeretnék játszani a régi fajvédő neveket a mai jobboldali hangulat ellen?” – tette fel a provokatív kérdést Oláh Héjjasnak, aki szerint azonban „tévednek azok a zsidók, akik azt hiszik, hogy a régi Héjjas Iván megváltozott. [...] Nem szédülünk meg a baloldali tömjénezéstől. [...] Sohasem fogadtunk el zsidó pénzt”²⁷⁰ – tette hozzá határozottan. A képet árnyalja az MFOSZ főtitkárának, Gortvay Tihamérnak a háború utáni vallomása, amely szerint nemcsak a francia, az angol és a lengyel követséget környékezték meg utóbb, de a nyilasellenes propagandához szükséges „anyagi támogatás” ügyében a zsidó hitközség vezetőségén keresztül Chorin Ferencet is tervezték megkeresni.²⁷¹

²⁶⁹ Április 30. *Uj Magyarország*, 1938. április 30. 2.

²⁷⁰ Oláh György: Héjjas Iván visszatér. *Magyarság*, 1938. május 1. 5. A liberális lapok a későbbiek során is élénken figyelték a nyilas- és németellenes rongyosok szervezkedését. Vö. például: „Nem szabad ebben az országban még egy felfordulásnak jönni... Kecskeméten zászlót bontott a Magyar Fajvédők Szövetsége. 8 Órai Ujság, 1938. május 10. 5.

²⁷¹ Gortvay Tibor vallomása (1945. december 18.), illetve Gortvay észrevételei az ellene folytatott eljárás vádiratára. d. n. Megerősíti: Töttössy Klára (MFOSZ-titkárnő) vallomása. 1946. január 4. ÁBTL 3.1.9. V-98273.

A követségek és a hitközség megkönyékezésében Gortvay szerint az a Szemere István is közreműködött, akinek a neve egy kiterjedt pestszentlőrinci földpanama kapcsán került előtérbe a harmincas évek végén.²⁷² Bár a nagy feltűnést keltő ügyet a *Sorakozó* vezércikkben teregette ki,²⁷³ az MFOSZ központját egy évvel később, 1940 tavaszán állítólag Szemere anyagi segítségével telepítették át az addig a szövetség VII. kerületi szervezetének otthonául szolgáló Rákóczi út 42.-be.²⁷⁴ Ekkor már az MFOSZ leszálló ágban volt – másképp aligha hagyták volna ott az Apponyi téri (ma: Ferenciek tere) „Királyi bérpalotában” berendezett elegáns otthonukat. „Takarékoskodni kell, kivált ha muszáj” – élcelődtek a költözésre kényszerülő fajvédők sanyarú sorsán a nyilasok,²⁷⁵ noha ők sem tudhatták még ekkor, hogy az MFOSZ nem tud a lejtőn megállni. A fajvédők előbb bérbe adták Rákóczi úti helyiségeiket a Zsabka Kálmán által vezetett Turul Szépművészeti Céhnek, a Kováts Tivadar elnökölte Levente Gazdasági Szövetkezeteknek és a Magyarországi Turán Szövetségnek (MTUSZ), majd 1942-ben saját irodájukat is az ONVB vette át.²⁷⁶ Míg azonban eddig jutottak, sok víz lefolyt a Dunán. 1939-ben és 1940-ben a vidéki szervezetekkel is gyarapodó fajvédő szövetség jelentős politikai kapcsolatokkal rendelkező, közéleti kérdésekben hangját előszeretettel hallató, komoly szervezatként működött.²⁷⁷

²⁷² Pestszentlőrincen az ismert diplomata – *A Cél* folyóirat későbbi alapító-mecénása –, Szemere Miklós (1856–1919) szerzett birtokot még 1897-ben. Halála után kiskorú unokaöccse, Szemere István örökölte vagyonát, és e fölött utóbb pereskedés indult. Vö. Három oldalági rokon több, mint ötmilliárd koronára perli a Szemere-hagyatékot. *Magyar Hírlap*, 1926. szeptember 28. 2. A Szemerék már az 1900-as évek elejétől parcelláztak a környéken; nevüket őrzi a mai főváros XVIII. kerületében található Szemeretelep. Beke Margit: *A katolikus Budapest 2. Általános Történeti szempontok – Plébániák*. Budapest, Szent István Társulat, 2013. 1093.

²⁷³ Két és félmillió vagyónáltságos földet visszaajándékozott az állam. *Sorakozó*, 1939. április 1. 1–2.

²⁷⁴ Gortvay Tibor Tihamér vallomása (1945. december 18.) ÁBTL 3.1.9. V-98273. Hetilapjuk szerkesztősége is ideletelepült. *Sorakozó*, 1940. április 19. 6. (impresszum).

²⁷⁵ Négy belpolitikai hírecske. *Magyarság*, 1940. május 8. 3.

²⁷⁶ Gortvay Tibor Tihamér vallomása (1945. december 18.) és észrevétele a népgyógyászati vádiratra. d. n. ÁBTL 3.1.9. V-98273. A Turul szépművészeinek átköltöztetéséhez: *Sorakozó*, 1940. szeptember 6. 5. (Cím nélkül.) Az MTSZ (Előadások. *Függetlenség*, 1941. január 8. 5.), a leventemozgalm (Gyógyászati-vénygyűjtés. *Szebb Jövő!* 2. [1942], 4. 15.) és az ONVB (A Nemzetvédelmi Kereszt tulajdonosai a haza szolgálatában. *Esti Ujság*, 1941. október 21. 2.) valóban működött a Rákóczi út 42.-ben. Kováts: ÁBTL 3.2.4. K-1061, 30.

²⁷⁷ A közigazgatás nem mindenhol támogatta az MFOSZ helyi szervezetének megalakulását. A nagyszénási főjegyző azt írta az orosházi főszolgabírónak 1939 júliusában, hogy a „községben számos társadalmi egyesület működik, s így azok további szaporítását [...] indokoltnak nem tartjuk”. A választás előtt a főispán sem engedte megalakulni a nagyszénási MFOSZ-csoportot, amely miután 1939 nyarán huszonöt fővel nagy nehezen létrejött, néhány hónappal később fel is bomlott. MNL BéML IV. 417. b.3571/1939 2066/1944.

A „Turul Szépmívesek” Ady-emlékestjének előadói az MFOSZ dísztermében²⁷⁸

Az MFOSZ zászlóbontó nagygyűlését – ahogyan a „fajvédő pártét” is 1924-ben – Kecskeméten rendezték meg. A helyszín nem csupán Gömbös Gyula alakulatára utalt, de egyben a Héjjasok családi fészke is volt, ahol a legkomolyabb lehetőségek mutatkoztak a társadalmi mobilizációra. A résztvevőket egy helyi lap tudósítása szerint ekképp üdvözölte Máté József ügyvéd: „Ellenforradalmárok, Nagymagyarország rongyos gárdája és megjelent igaz magyarok! 18 éves bujdosás, szenvedés után ismét összegyűltünk.”²⁷⁹ A még Pethő Sándor szellemi irányítása alatt működő, de tíz nap múlva a főszerkesztőjét a kiadótulajdonos által eláruló *Magyarság* is nagy gaudiummal tudósított az eseményről.²⁸⁰ Héjjas Ivánt e szerint mintegy kétszáz híve kísérte el Budapestről Kecskemétre, köztük Somogyi Béla, Szemere Béla, Salló János, Somogyváry Gyula, Temesváry László, Lendvai István, Raád Árpád és Francia Kiss Mihály. Utóbbi szabályszerű jelentést tett: „Főhadnagy úrnak alázatosan jelentem, az Alföldi Brigád készen áll. Két díszszázad, 487 fő, 3 parancsnok. További parancsait várjuk.” Héjjas ezután az összegyűlt tömeg között a városi mozi épületébe hajtatott, ahol állítólag „háromezer ember szorongott”, miközben az utcán megafonon közvetítették a szónokok beszédeit. Somogyi Béla ezúttal sem köntörfalazott: „Szeretettel üdvözljük a nagy német birodalmat, amely a mi tizenkilenc éves gondolatunk jegyével született újjá és Hitler vezért, akivel együtt küzdöttünk, de vigyáznunk kell, mert a német lobogó már nem Münchenben van, hanem

²⁷⁸ Az ülő sorban, balról jobbra: Fazekas Mária, Ambrus József (a TSZ országos fővezére) és Rác Valéria. Az álló sorban balról: Mindszenti Ödön dr., Fehér Gabriella, Morvay Károly, Török Gizella, Kántor Béla, Ákom Lajos, Zilahy Farnos Eszter, Zsabka Kálmán, Lontay Hajner László. Vö. *Tolnai Világlapja*, 1941. február 12. 24.

²⁷⁹ „Szűnjének meg végre az igazságtalanságok!”. *Kecskeméti Ellenőr*, 1938. május 10. 1.

²⁸⁰ 1938. május 21-én jelent meg ifj. virtslogi Rupprecht Olivér kiadótulajdonos *Jobbra!* című vezércikke a lapban. Rupprecht innentől főszerkesztőként is tevékenykedett, míg a nyilas főorganizátor Hubay Kálmán neve – mint felelős szerkesztő – 1938. május 29-én tűnt fel először az újság impresszumában. (Hubay *A történelem sodrában* címmel rögtön vezércikkkel jelentkezett.)

Hegyeshalomnál. Nem szabad ebben az országban még egy felfordulásnak jönni, mert könnyű forradalomba belevinni az országot, de nehéz azt megállítani és abból visszavezetni. [...] Szembehelyezkedünk mindenkivel, aki kockára teszi az ország függetlenségét és önös egyéni célokat hajszol. Nekünk egy vezérünk van [...] húsz év óta: Horthy Miklós.” Ezt követően Héjjas Iván körvonalazta a fő célt, vagyis a magyar birodalmiságot („a mi szemünk előtt Mátyás hatalmas birodalma lebeg”), majd Zsabka Kálmán, a Turul Szövetség (TSZ) szépmíves törzsének vezére hangolta a közönséget „ügyesen rögtönzött rigmusos fordulatával” („Magyar ember magyart kíván, éljen vitéz Héjjas Iván!”), amit a „karzatokon elhelyezkedett ifjúság” rögvést skandálni kezdett.²⁸¹ Egy helyi hírlapíró elszavalta Lendvai István „Rongyos Gárda című nagyhatású felkelő-versét”,²⁸² majd az ebéd után „tisztázták a szövetség célkitűzéseit és programját”.²⁸³ A szövetség jelvénye a rongyos gárda által is használt apostoli kettős kereszt lett.

A végleges programot illetően a leghitelesebb forrás az MFOSZ alapszabálya, amelyet augusztusban hagyott jóvá a belügyminiszter.²⁸⁴ Keresztes-Fischer Ferenc külön „jóváhagyással” azt is lehetővé tette, hogy az alapszabálya szerint pártpolitikát nem folytató szövetségbe közalkalmazottak is beléphessenek. Mindez komoly előnyt jelentett a nyilas szervezetekkel szemben, mivel az 1938. május 20-án kibocsátott 3400/1938. ME sz. rendelet megtiltotta, hogy állami tisztviselők „szélsőséges szervezeteknek” a tagjai lehessenek, s a rendelkezés a gyakorlatban a nyilasok ellen irányult.²⁸⁵ Az MFOSZ célja „a keresztény magyarságnak osztálykülönbség nélküli egységbe tömörítése” és a társadalom ellenforradalmi szellemiségű „irányítása” volt. Emellett olyan „nagy nemzeti célok” társadalmi előkészítésére és támogatására is vállalkoztak (szakbizottságaikon keresztül), mint a hadseregfejlesztés, az életszínvonal-javítás, a telepítés, a munkabér-szabályozás, a kisipár-támogatás, a családvédelem vagy „az ifjúság elhelyezése”. A szövetség tagja lehetett minden olyan nagykorú magyar állampolgár, „aki nem tagja és nem volt tagja semmiféle nemzetellenes nyílt vagy titkos pártnak, egyesületnek”, és fizette az évi 2 pengő 40 filléres tagdíjat. A belépéshez két alapító és két rendes tag ajánlása is kellett.²⁸⁶

Az alapszabály tehát nem zárta ki a büntetett előéletű tagok jelentkezését, emellett a nemzetellenesség fogalmát is rugalmasan kezelték. Zsabka Kálmán például úgy tevékenykedhetett az MFOSZ Nemzetvédelmi Osztályában, hogy korábban Szálasi Ferenc első pártjának, a Nemzeti Akarat Pártjának a tagja volt.²⁸⁷ Jóbarátja, Gödér Pál pedig kis túlzással a fegyházból érkezett meg a szervezetbe, mivel 1932 és 1938 között

²⁸¹ „Héjjas Iván beszél...” A Magyar Fajvédő Szövetség zászlóbontása Kecskeméten. *Magyarság*, 1938. május 10. 3.

²⁸² A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének kecskeméti zászlóbontása. *Pesti Hírlap*, 1938. május 10. 8.

²⁸³ Ezek vettek részt a Fajvédők Szövetségének alakuló gyűlésén. *Kecskeméti Közlöny*, 1938. május 10. 4.

²⁸⁴ *Budapesti Közlöny*, 1938. augusztus 11. 1.

²⁸⁵ Paksa (2013): i. m. 128., 155.

²⁸⁶ HU MNL OL Z1361 – 143. tétel. BM Magyar Fajvédők Országos Szövetsége, Alapszabály (K150).

²⁸⁷ Zsabka barátjával, Kémeri Nagy Imrével 1935-ben lépett be a NAP-ba, ahol ifjúsági vezetőként tevékenykedtek, majd együtt is léptek ki a pártból. Bartha et al. (2019a): i. m. 156–157.

börtönbüntetését töltötte.²⁸⁸ Még zavarba ejtőbb ennek az oka: Gödért ugyanis „Románia javára végzett hírszerzés” miatt ítélte el a katonai törvényszék hat évre.²⁸⁹ Az MFOSZ szigorúnak épp nem nevezhető belépési szabályain idővel tovább lazítottak, lehetővé téve, hogy egy rendes tag és egy alapító tag ajánlásával is felvételt lehessen nyerni a szervezetbe. Sőt, a VR tagjai és a ténylegesen szolgáló csendőrök és katonák esetében erre sem volt szükség. A belépési nyilatkozaton ellenben a jelölt adatai mellett a nagyszülők nevét és vallását is fel kellett tüntetni.²⁹⁰

A családi körben folytatott propaganda érdekében az MFOSZ külön „Női Tábor” működtetett,²⁹¹ özvegy Marsovszky Györgyné vezetésével. 1938. júliusi megalakulásukkor „csaknem minden jobboldali irányú politikai párt és társadalmi egyesület” képviseltette magát a nőszervezetben – adta hírül az immáron Hubay Kálmán szerkesztésében megjelenő *Magyarság*.²⁹² Marsovszky né kiválasztása a szervezet élére nem lehetett véletlen. A frankhamisítási botrányban alaposan kompromittálódott férje ugyanis „Láthatatlan Front” néven tervezte egy táborba hívni a szélsőjobboldalt, mielőtt 1937-ben távozott volna az élők sorából.²⁹³ Az MFOSZ Női Táborát eredetileg az 1918/19-ben jobboldali magatartást tanúsító „ismeretlen magyar nőket” próbálta megszervezni.²⁹⁴ Többnyire karitatív munkát végeztek, emellett véradóközpontot szerveztek,²⁹⁵ illetve előadásokat látogattak. Bognár Elek vezetésével még szónoki tanfolyamuk is volt, ahol Oláh György a Harmadik Birodalom, Temesváry László pedig a fasizmus „embervédelméről” értekezett.²⁹⁶ Féja Géza egy orvos előadóval karöltve „az elmebajosok kihelyezésének problémáját vitatta család- és fajvédelmi szempontból” a fajvédő hölgyeknek,²⁹⁷ akik Attila hun vezér szobrának felállításáért is

²⁸⁸ Saját vallomása szerint a magyar állam és társadalom rendjének felforgatása miatt ítélték el. Gödér Pál vallomása az ÁVO-n. 1948. március 30. HU BFL VII.5.e. 1949/21869, 253–256.

²⁸⁹ Gödér Pál operatív kartonját idézi: Bartha et al. (2019b): i. m. 238. A Nagy Háborúban megsebesülő, majd a Vörös Hadseregben is szolgáló Gödér 1919 augusztusa és 1920 novembere között volt román fogságban. Szabadulása után a honvédség állományában maradt. Gödér Pál dátum nélküli önéletrajza. ÁBTL 4.1. A-881, 107–108. 1926 decemberében öngyilkossági kísérletet követett el. Vö. Életunt honvédmester. *Magyarság*, 1926. december 18. 9.

²⁹⁰ HU MNL OLP 2249/81.

²⁹¹ HU MNL OL Z 1361 – 143. tétel. BM Magyar Fajvédők Országos Szövetsége, Alapszabály (K 150).

²⁹² Jobboldali mozgalom. *Magyarság*, 1938. július 3. 6. Hubay Kálmán, 1938 márciusának végén elnyerte a lovasberényi mandátumot, majd néhány nappal később bejelentette a Nemzeti Szocialista Magyar Párt megalakulását, amelybe Szálasi is belépett. A pártvezérnek azonban hamarosan börtönbe kellett vonulnia, így a szervezési és pártvezetési feladatok Hubay kezébe összpontosultak, aki sikerrel professzionalizálta a korábban meglehetősen zabolátlanul működő hungarista szervezeteket. Paksa (2013): i. m. 128–130., 329.

²⁹³ Paksa (2013): i. m. 103., 328. Ablonczy Balázs: A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések. *Múltunk*, 53. (2008) 1. 50.

²⁹⁴ Felhívás a magyar nőkhöz! *Friss Ujság*, 1938. december 4. 9.

²⁹⁵ Bakó Marica: „Áldozunk vérünkkel a Hazának!...” Véradóközpontot szervez a Fajvédő Szövetség női tábor. *Függetlenség*, 1940. március 31. 7.

²⁹⁶ A női tábor hírei. *Sorakozó*, 1939. március 25. 4.

²⁹⁷ A Fajvédő Szövetség közleményei. *Sorakozó*, 1940. április 26. 4. Féja 1940 nyarán az Egészségpolitikai Társaság (EPOL) által alapított, a fajvédelmet az eugenika terén is érvényesíteni igyekvő Magyar Nemzetbiológiai Intézet Nemzetvédelmi Osztályának lett a vezetője. Péterfi (2011): i. m. 164–165., 216. Az EPOL egészségvédelmi törekvéseit az MFOSZ is üdvözlötte. Vö. Nem lehet szó intézményes egészségvédelemről, amíg hárommillió ember legelemibb gyógyellátása nincs biztosítva. *Sorakozó*, 1940. február 23. 2.

szervezkedtek.²⁹⁸ A színpalak mögött a Női Tábornak jelentősebb tevékenysége is akadt. Ők bonyolították le ugyanis a Felvidékről és Kárpátaljáról 1938 decemberétől visszatért rongyosok segélyezését.²⁹⁹ (Erre még később visszatérünk.)

A (szélső)jobboldali lapok előszeretettel buzdították olvasóikat, hogy lépjenek be az MFOSZ-ba, jöllehet az átállás előtti *Magyarság* olvasói levélben vetette fel a kényes kérdést: „Hol van Prónay Pál és Osztenburg?”³⁰⁰ A két régi különítményesvezér távolmaradásának okát nem tudjuk. Kevés magyarázóerővel bír, hogy ketten együtt közel százhusz évesek voltak, hiszen Prónay 1944-ben, hetvenévesen is aktivizálta magát. Ott volt viszont az 1938-as vezérkarban a nála húsz évvel fiatalabb, nagyváradi születésű Somogyi Béla, aki több cikluson keresztül szerepelt a törvényhozásban, emellett a Horthy család jogtanácsosaként a kormányzóhoz is bejáratos volt.³⁰¹ Somogyi is régi 1919-es ellenforradalmár volt – itt tett szert a nem túl bizalomgerjesztő „Böller” becenévre. Eleinte a régi (Gömbös-féle) „fajvédő párt” tagjaként politizált, majd 1931-ben független jelöltként szerzett mandátumot,³⁰² a következő évtől pedig a kormánypártban politizált.³⁰³ 1935-ban végül nem indult a választásokon, mert visszalépett Bethlen István javára.³⁰⁴ Közjegyző lett, 1939 őszén pedig pártonkívüli tagként a főváros törvényhozásába került.³⁰⁵ „Antiszemita felfogása inkább látszólagos volt, mert szívesen paktált üzletileg a gazdag zsidókkal” – fogalmazott egy kalandos életű rongyos gárdista, Egyedy Balázs Dénes. Egyedy – vagyis „Nagy” ügynök – ezúttal igazat állított.³⁰⁶ A harmincas évek derekától Péthő Sándor asztaltársaságához tartozó „Böller” ugyanis könyvelésével kívánta bizonyítani 1945-ben, hogy ügyfeleinek 80%-a zsidó volt.³⁰⁷

1945 után – érthető módon – minden MFOSZ-vezető igyekezett bagatellizálni a szervezetet és benne saját szerepét. Mindez azért is tűnhetett kíváncsnak számukra, mert a szájak nemcsak Imrédy Béla kormányfőhöz, de a Honvéd Vezérkar főnökének osztályaihoz, vagyis a vkf.-hez is hamar elvezethettek – ez pedig szintén nem volt jó entrée a világégés utáni hatóságok előtt. Ujszászy István vallomásai szerint a fajvédő szervezkedés élvonalából Héjjas Iván, Somogyi Béla, Zsabka Kálmán, Somogyváry Gyula és Borbély-Maczky Emil is a vkf. 2. (hírszerző és kémelhárító) osztályának hálózatához tartoztak,³⁰⁸ s bár a vezérőrnagy Államvédelmi Hatóságon (ÁVH) tett vallomásait nagy-

²⁹⁸ Attila szobra. *Sorakozó*, 1939. október 20. 5.

²⁹⁹ A női tábor hírei. *Sorakozó*, 1939. augusztus 4. 9.

³⁰⁰ Hol van Prónay Pál és Osztenburg? *Magyarság*, 1938. május 15. 11.

³⁰¹ Az MFOSZ egykori főtitkára szerint egyenesen „a kormányzó belső embere volt”. Gortvay Tibor Tihamér vallomása, 1945. december 18. ÁBTL 3.1.9. V-98273.

³⁰² OA 1931, 261.

³⁰³ Somogyi Béla nyilatkozata. Budapest, 1945. június 7. HU BFL XVII. 1561.

³⁰⁴ Bethlen csak volt főispánjával mérkőzik Nagykanizsán. *Ujság*, 1935. március 13. 6.

³⁰⁵ Somogyi Béla igazolójelentése. Budapest, 1945. április 1. HU BFL XVII. 1561. (Vö. további iratok: HU BFL XVII. 1561.)

³⁰⁶ „Nagy” jelentése, 1959. július 20. ÁBTL 3.1.9. V-55004, 65.

³⁰⁷ Somogyi Béla igazolójelentése. Budapest, 1945. április 1. HU BFL XVII. 1561.

³⁰⁸ Haraszi György – Kovács Zoltán András – Szita Szabolcs (szerk.): *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. Budapest, ÁBTL – Corvina Kiadó, 2007. 341–343.

fokú forráskritikával kell használni, ebben az esetben – mint látni fogjuk – nem tűnik alaptalan rágalomnak a Honvéd Vezérkarhoz fűződő kapcsolat. Somogyit saját bevallása szerint a vkf. 5. osztályához osztották be tartalékos századosként, ahol a kormányzó kérésére kellett felügyelnie (illetve szerinte bomlasztania) az 1938 őszen mozgósított, nyilas dominanciájú szabadcsapatokat.³⁰⁹ A cenzúrahatóság szerint Somogyváry – aki kormánypárti, országgyűlési képviselő és a honvédelmi bizottság tagja volt – szintén a vkf. 5. osztályán dolgozott 1939 szeptemberében,³¹⁰ míg legalábbis tartalékos századosként át nem került a nemzetvédelmi propagandáért felelős 6. osztályra.³¹¹ Kovács Tivadar pedig 1941 elején a vkf. 2. osztályának állományában (is) állt.³¹²

Szabadcsapatok – korlátokkal

Az MFOSZ megszervezése, a rongyos gárda újrászerveződése jól illeszkedett a korabeli kormányzati tervekbe. 1938 tavaszán számos jobboldali lövészegylet és egyéb alakulat (MOVE, ÉME, TSZ, FHBE, Turáni Vadászok Országos Egyesülete [TVOE], vitéz Csörgey Károly Polgári Lövész Egyesület, Szittya Lövész Egyesület, Júniusi Bajtársak stb.) aktivizálta magát és tagságát a régóta várt revízió reményében.³¹³ Bár utólag mindenki az ellenkezőjét állította, mindez nem spontán módon történt. A magyar kormány a honvédség vezetésével karöltve 1938 áprilisában tizenkilenc lövészszázaljat állított fel, amelyek főképp a fenti szervezetekből nyerték tagságukat.³¹⁴ A legagresszívabb lövészek a revizionista kampány mögött rendszerellenes agitációt is folytató,³¹⁵ 1938 nyarára immáron vezérük bebörtönzése miatt is feldühödött nyilasok voltak. Augusztus közepére a hungaristák súlya már olyannyira megnőtt a lövészegyletekben, hogy a kormány szükségyszerűnek tartotta szorosabb felügyelet alá vonni a paramilitáris szervezkedést. Annál is időszerűbb volt mindez, mert az Imrédy-kormány a Felvidék visszaszerzése érdekében rászánta magát, hogy Csehszlovákia felbomlasztásához diverzánسالakulatok bevetésével is hozzájáruljon.

Revíziós gerillaakciókra ekkor már hosszú évek óta képzett ki csoportokat a hadi vezetés, így kézenfekvő volt az ezekért felelős Homlok Sándor vezérkari ezredes, a külföldi szabotázs-, propaganda- és konspirációs ügyekért felelős 5. vkf. osztály vezetőjét

megtenni az ernyőszervezet parancsnokának.³¹⁶ Homlok vezérkari főnöke a spanyol polgárháborús tapasztalatokkal rendelkező Stefán Valér vezérkari százados lett, s a személyválogatást is hivatásos tisztek végezték.³¹⁷ Stefán a honvédség állományából kiválogatott kilencven hadapród őrmestert, akik a 6. vkf. osztály alá tartozó „Testnevelési Szaktanfolyam” fedésében diverziós és ejtőernyős kiképzést kaptak, majd a szabadcsapatok törzsébe osztották be a szaktanfolyamosokat.³¹⁸

A honvédség szerepvállalása dacára a hungarista szervezkedés nem szűnt meg, sőt nyilvánossá vált. A nyilas prominensek közül többen maguk is részt vettek a szabadcsapatok toborzásában,³¹⁹ Hubay Kálmán pedig szeptember 21-i lírikus vezércikkében éppen az 1921-es rongyos gárda példájára hivatkozva adta ki a jelszót: „Testvér, szólít a Felvidék!”³²⁰ A legnevesebb nyilas, aki a keleti végekre érkezett, éppen egy 1921-es rongyos volt. Vitéz Endre Lászlót 1938. januárban nevezték ki Pest megye alispánjává. Endre ekkora már saját Fajvédő Szocialista Pártját beolvasztotta az 1937 őszen létrejött Magyar Nemzeti Szocialista Pártba, amelyben alispáni kinevezése után (ha diszkréten is, de) aktív maradt. Az újdonsült alispán 1938. szeptember végétől november közepéig szabadságra ment, és „saját toborzású szabadcsapatával a Felvidék visszacsatolásán munkálkodott. [...] Hosszú távollétére csak a kormánykörök engedélyével kerülhetett sor.”³²¹

Ám közel sem csak nyilasok, hanem más szervezetek, mellettük diákok – például soproni bányász-, kohász- és erdészhallgatók – is nagy számban jelentkeztek a szabadcsapatokba.³²² A belső feszültségeket érzékelteti, hogy a soproni főiskolások kifejezetten „német-, illetve náciellenes nézeteket” vallottak, amelyek népszerűsítéséhez „meghatározott anyagi támogatást” is kaptak a kormánytól.³²³ A megbízható „régí »Rongyosok«” részére, valamint a MOVE, az ÉME, az MFOSZ, a TVOE és a TSZ tagjainak SAS

³¹⁶ Haraszi (szerk. 2007): i. m. 182–183., 356–357. Homlok karrierjéhez: Páva István: *Jelentések a Harmadik Birodalomból. A magyar diplomácia a II. világháborúban*. Budapest, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, 2001. 7–167.

³¹⁷ Dombrády Lóránd – Tóth Sándor: *A Magyar Királyi Honvédség, 1919–1945*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1987. 131.

³¹⁸ Bondor Vilmos: *Messze van a nyíregyházi kaszárnya – katonai pályafutásom története*. Barót, Tortoma Kiadó, 2013. 86–109. A Testnevelési Szaktanfolyamon jórészt elcsatolt területekről származó, az ottani viszonyokat ismerő, „románul, csehül, szlovákul jól beszélő, érettségizett katonák vettek részt”. Kiss Dávid: *A Magyar Királyi Honvédség ejtőernyős csapatnémetek története 1937 és 1945 között*. *Haditechnika*, 52. (2018), 6. 14.

³¹⁹ Névsorukat közli: Kovács Tamás: *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról, 1932–1943*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2009. 66–67.

³²⁰ Hubay Kálmán: Hol vagytok, rongyosok? *Magyarság*, 1938. szeptember 21. I. Vö. Kerekes Béla: Nekem már a rongyos is jó... *Összetartás*, 1938. november 20. 3. Egy „Hungaristák készüljete a Felvidékre” feliratú szórólapot faksimile közöl: Mohácsi Endre: „Rongyosok” Szabolcs-Szatmárban. Adatok a Felvidék visszacsatolásának előtörténetéhez. In Bene János (főszerk.): *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve*, 55. Debrecen, Jósza András Múzeum, 2013. 307.

³²¹ Vági Zoltán: Endre László. Fajvédelem és bürokratikus antiszemitizmus a közigazgatási gyakorlatban 1919–1944. In Randolph L. Braham (szerk.): *Tanulmányok a holokausztról*. II. Budapest, Balassi Kiadó, 2002. 111. Idézet: 118.

³²² Halász Aladár: A felvidéki szabadcsapatok és a soproni harcátok története. Soproni egyetemisták az önkéntes szabadcsapatokban 1938-ban. *Soproni Szemle*, 60. (2006), 1. 55–74.

³²³ Tóth (2020): i. m. 382.

³⁰⁹ Somogyi Béla dátum nélküli önéletrajza (1945). HU BFL XVII. 1561, 14. és Somogyi Béla vallomása. 1949. október 26. ÁBTL 3.1.9. V-55004, 78.

³¹⁰ Márkus László – Szinai Miklós – Vásárhelyi Miklós (szerk.): *Nem engedélyezem! A cenzúra bizottság dossziéjából*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1975. 63.

³¹¹ Kádár Gyula: *A Ludovikától Sopronkőhidáig*. Budapest, Magvető Kiadó, 1978. 455–456.

³¹² ÁBTL 3.2.4. K-1061, 30.

³¹³ Mester Kálmán: *A felvidéki szabadságharc története*. Budapest, Centrum Kiadóvállalat Rt. nyomdája, 1939. 14.

³¹⁴ B. Stenge (2018a): i. m. 93.

³¹⁵ Mindezt utóbb ők maguk sem nagyon titkolták. „Tudtuk, hogy a 20 éve elnyomatásban sínylődő felvidéki magyarok visszaszerzése, s a Kárpát-dunai földön megteremtendő Hungarista Állam szlovák és rutén fiainak felszabadítása elsősorban a mi kötelességünk.” *Magyarság*, 1939. január. 10. Idézi: Bálint István János (szerk.): *Az erő útján. A rongyos gárda küzdelmei 1919–1939*. Budapest, Magyar Ház Kiadó, 2000. 334.

behívókat postáztak.³²⁴ Ugyanakkor voltak olyanok, akik a törvény elől menekültek a szabadcsapatokba,³²⁵ s olyan is akadt szép számmal, akit egyszerűen a szegénység vitt „a munkát, földet, protekciót ígérő lövészek közé. A levontében kihirdették; aki éles lövészetben akar részt venni, jelentkezzen” – emlékeztek a kiskunfélegyházi lövészek.³²⁶ A kiskorúság sem volt akadály. Kunéry István például tizenhat évesen jelentkezett „vele egykorú, ismerős fiúkkal” önkéntesnek, s lett Vannay László századának tagja.³²⁷

A Budapesten mozgósítottakat a Kerepesi úti Nemzeti Lovardában gyülekeztették. Erre az egyik résztvevő így emlékezett vissza: „[...] a posta több ezer SAS-behívó[t] kézbesített ki, amelyen a jelentkezési hely nem kaszárnya, hanem a Tattersaal [Tattersall] volt. Polgári ruhában gyűltünk össze este nyolc órakor. A magyar állam nevében Piski Zoltán [vitéz Pisky Zoltán] őrnagy vette át az esküt és közölte a jelentkezőkkel: ettől a perctől kezdve katonai fegyelem és fennhatóság alá tartoznak. Este tíz órakor egy zászlóaljnyi felkelő indult el bevagonírozni a Józsefvárosi pályaudvarra. Halkan, feltűnés nélkül századonként vonultunk az elsőített pályaudvarra, ahol a teherreszlegen várt bennünket a vonat. Fél tizenkettőkor indultunk el.”³²⁸ Pisky a nyilas lövészeket már korábban is „tervszerűen arra akarta rábírní, hogy hagyják ott a szervezeteiket”,³²⁹ ám nem sok sikerrel járhatott. Jóllehet a jelentkezőket prioritizálták és selejtezték, azok közül is sokan Vásárosnaményba szivárogtak, akik nem voltak hajlandók letenni a honvédségi esküt. A Romhány és Balassagyarmat körzetében elhelyezett budapesti irreguláris lövészcsoportokat nyilas túlsúly és kormányellenes izgatás jellemezte. Ezeknek az egységeknek a fegyverzetét előbb Vácott visszatartották, majd Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter utasítására a lehangosabb nyilas csoportokat visszavitték Budapestre, ahol leszerelték, sőt rövidebb időre tolonházba internálták őket.³³⁰

A már említett Zsabka Kálmán – aki először a politikai rendőrség vambere, majd a vkf.-en Homlok Sándor vezérkari alezredes tisztje,³³¹ 1938-ban pedig a rongyos gárda felvidéki propagandistája volt³³² – arról értekezett 1951-ben, hogy a Hubay Kálmán által irányított hungarista lázadás „megakadályozására és felszámolására hívták be

tulajdonképpen R. G.-nak [rongyos gárdának] elnevezett honvéd alakulat tagjait és engem is”.³³³ Mindez úgy történt, hogy az „Alföldi Brigád” tagjai beléptek a Héjjas Aurél által szervezett kecskeméti lövészegyesületbe, majd Magyar Királyi XVI. lövészzászlóaljja alakultak. A Honvéd Vezérkar főnöke 1938. szeptember 27-én rendelte el, hogy a lövészegyesületeket alakítsák át honvédcsapatokká,³³⁴ másnap pedig már az esetleges honvédségi mozgósítást előkészítendő hozott kormányrendeleteket a minisztertanács.³³⁵ A szabadcsapatok határon túli tömeges alkalmazásának tervét ekkorra már azonban elvetette a Honvéd Vezérkar. A szervezkedés ugyanis kitudódott, ami a fegyveres revíziót megtiltó bledi egyezményt épp csak aláíró kormány számára igen kellemetlen volt. A sajtó is kénytelen volt hírt adni a „légből kapott kósza híreknek”, amelyek szerint „magyar szabadcsapatok alakultak”, sőt ezek adományokat gyűjtenek magánvállalatoktól. Az MTI illetékes helyekre hivatkozva nyomatékosította, hogy „az ország védelmének ellátására egyes egyedül” a honvédség hivatott.³³⁶

Az MTI-nek nem kellett messzire mennie az „illetékes helyért”, mivel a tervezett felvidéki gerillaakció politikai és propagandafelelőse egy régi fajvédő, Kozma Miklós korábbi belügyminiszter, az MTI és a Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. elnöke volt.³³⁷ Kozma 1938-ban a ruténkérdés megszállottjává vált, mivel úgy vélte, e multietnikus, kies vidék Magyarországhoz csatolásával nemcsak a kisantant gyűrűjét lehetne megtörni (Csehszlovákia és Románia között), de az ekképp szükségszerűen létrejött magyar–lengyel határ egy megizmosodó, nagyhatalmi behatástól mentes Közép-Európa záloga lehetne egyúttal.³³⁸ Az MTI elnökének ugyanis „szaporodó kételyei” voltak arra vonatkozóan, hogy a magyar politikának érdemes-e felülnie az egyre sebesebben száguldó berlini gyorsra.³³⁹ Kételyeinek belpolitikai konzekvenciáit levonva Kozma élénken figyelte a „Szálasi-párt” struktúráját, szervezeti működését, sőt latolgatta megbízható informátorok beépítését is a nyilasokhoz.³⁴⁰

Kozma 1938 őszén szeretne volna elhitetni a külvilággal, hogy Kárpátalján spontán magyar népfelkelés robbant ki, nem pedig a magyar állam csapott le a revíziós lehetőségre. Mindeközben a színpadok mögött régi ellenforradalmár társaival rögvést megkezdte az akció kidolgozását, és már a Csehszlovákia sorsát megpecsételő müncheni egyezmény aláírásának napján, 1938. szeptember 29-én este magához kérte Héjjas Ivánt. „Szeged óta mindig ugyanaz. Most is mindenre vállalkozik. [...] Somogyi Béla Héjjas embereivel már régebben megindította a fajvédő szövetség mozgalmát. A cél

³²⁴ Horváth Csaba: Katonai akciók az első bécsi döntés árnyékában. In Molnár Jenő (szerk.): *Magyarság és a Kárpát-medence. Az első bécsi döntés című nemzetközi konferencia tanulmányai*. Veszprém, Laczkó Dezső Múzeum, 2015. 107–108.

³²⁵ Alighanem ezért fordította el a fejét több lövész fotózásakor. Vö. Mester (1939): i. m. 36. ÁBTL 4.1. A-353.

³²⁶ Molnár Béla: A Rongyos Gárda. *Félegyházi Hírek*, 1990. szeptember 4. 5.

³²⁷ Kunéry István vallomása. Budapest, 1949. december 30. ÁBTL 3.1.9. V-286, 21. Állítása szerint ő volt a legfiatalabb nemzetvédelmi kereszties „rongyos”. Kitüntetéséhez: *Budapesti Közlöny*, 1943. február 7. 12.

³²⁸ Ledermüller Olivér: Karácsony Illaván... *Hídő Könyvtár*, 10. (1975), 4. 42.

³²⁹ Így vallott az ÁVH-nak az egyik hungarista „eszmévedő”, aki jó kapcsolatot ápolt Piskyvel. Riczek Mihály vallomása, 1951. december 21. ÁBTL 3.1.9. V-82865, 47.

³³⁰ Kovács (szerk. 2009): i. m. 66–67. Hornyák Csaba: A kárpátaljai akció (1938). *Aetas* 1. (1988), 1. 8–9. Stefán Valér emlékei alapján lásd: Györkei Jenő: *Vae victis. Tábornokok meghurcolása 1945–1948*. Budapest, Accordia, 2002. 161.

³³¹ Bartha et al. (2019a): i. m. 159.

³³² „Körműves” jelentése. 1954. december 13. ÁBTL 3.1.5. O-7763, 305. Az MFOSZ megdicsérte a „Kassa városában működő” Szerbák László és Zsabka Kálmán szervezőket, akik a TSZ-szel karöltve végezték „áldozatkész” munkájukat. Vö. A Magyar Fajvédők Országos Központjának közleményei. *Sorakozó*, 1939. április 21. 6.

³³³ Zsabka Kálmán önéletrajza. HIM HL AKVI 2466/1897.

³³⁴ Hornyák (1988): i. m. 10.

³³⁵ Minisztertanácsi jegyzőkönyv, 1938. szeptember 28. MNL OL K 27, 3–11.

³³⁶ Légből kapott kósza hírek magyar szabadcsapatok alakulásáról. *Pesti Napló*, 1938. szeptember 25. 6.

³³⁷ B. Stenge (2018a): i. m. 94.

³³⁸ Fedinec Csilla: *A Magyar Szent Koronához visszatért Kárpátalja*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2015. 55–56.

³³⁹ Ormos Mária: *Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós*. II. Budapest, PolgArt Kiadó, 2000. 524.

³⁴⁰ Vonatkozó feljegyzéseikhez: HU MNL OL K 429. 45. csomó, 1. dosszié. Napló és feljegyzések, 1938–1939. Kozma egyik hevenyészett, dátum nélküli jegyzete Huszka Imre őrnagy, „régí Prónay tiszt” nevét említi a nyilasokhoz történő beépülés kapcsán. HU MNL OL K 429. 45. csomó, 1. dosszié. Napló és feljegyzések, 1938–1939. 83. (dátum nélküli feljegyzés).

nem politikai párt, hanem a régi szegedi szellem letéteményesének és híveinek mozgalmaként a kormányzóhűség és a független magyarság gondolatának jegyében” – nyugtázta a helyzetet.³⁴¹ A különítményesvezér H csoportját bár az északkeleti végeken elsőként vetették be,³⁴² maga Héjjas csak egy kisebb csoportért felelt, majd az első bécsi döntés után zászlóaljparancsnok-helyettes lett a szabadcsapatoknál. A katonai irányítást Kozma nagy bánatára továbbra is Homlok és Stefán végezte.³⁴³

A felvidéki szabadcsapatokat közkeletűen ma is rongyos gárdaként – vagyis az 1921-es nyugat-magyarországi felkelés paramilitáris alakulataként – tartja számon a köztudat, miközben a kommunista államhatalom egységesen „nyilasnak” titulálta az 1938-as miliciát, tudatosan mosva össze az 1921-es és az 1938-as diverziót, valamint a rongyosokat és a nyilasokat.³⁴⁴ Az 1938-as diverzióban azonban Héjjas csoportja kisebbségben volt, a felvidéki szabadcsapatok tagjainak jó része pedig már csak életkoránál fogva sem harcolhatott közel két évtizeddel korábban.³⁴⁵

Magyar diverzánsok Kárpátalján

³⁴¹ HU MNL OL K 429 12. doboz (28. csomó) 1. dosszié (Kozma Miklós: „Kárpátalja visszavétele”), 43.

³⁴² Bicsák Péter: A Rongyos Gárda harcai Kárpátalján 1938-ban. In Zubánics László (szerk.): *A magyar-ukrán közös múlt és jelen: összekötő és elválasztó „fehér foltok”*. Beregszász–Ungvár, KMMI, 2011. 40.

³⁴³ B. Stenge (2018a): i. m. 94. és B. Stenge Csaba: A Rongyos Gárda bevetése Kárpátalján, 1938–1939. 2. rész. *Seregszemle*, 16. (2018b), 3–4. A szabadcsapatok szervezésében a századost segítő személyekhez: ÁBTL 3.1.9. V-108193, 21.

³⁴⁴ A rongyosok ellen lefolytatott 1948-as monstre per ügyésze egyenesen addig ment vádbeszédében, hogy „a Rongyos Gárda tagjai Hitler céljainak érdekében és az ő utasításai alapján követték el Kárpátalján rémtetteiket”. MTI Belföldi Hírek, 1948. november 17. B 29. kiadás.

³⁴⁵ Bodó Béla: *A fehérterror. Antiszemita és politikai erőszak Magyarországon 1919–1921*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2022. 322.

Az 1938-as szabadcsapatok feladata propagandamunkában (hangulatkeltés, szórólapozás, rádiós bomlasztás stb.), megbízható helyiek felfegyverzésében, diverziós cselekményekben (híd- és vasútrobbantás, fegyveres zavarkeltés), városok (Munkács, Beregszász) tervezett megtámadásában, illetve abban összpontosult, hogy a Csehszlovákiát ekkoriban szintén gerillaakciókkal bomlasztó Lengyelországba törjenek át.³⁴⁶ Céljaikat több-kevesebb sikerrel teljesítették. Hadászati teljesítményükről ma már megbízható ismereteink vannak, ez azonban nem mondható el a diverzánsok politikai-ideológiai háttéréről és a belpolitikai összefüggéseket illetően.

A rendőr-főkapitányságon úgy tudták, a visszatoloncolt négyszázharminc nyilas „egy része később a Turul Szövetség felkelő osztagaiba beosztva, újra a határra került”.³⁴⁷ Ezért a műveleti terepen is igyekeztek szemmel tartani őket, s erre alkalmasnak mutatkoztak Héjjas emberei. Egyikük, Dénesfay Dinich Győző szerint Tornyospálcan ők „fogdos-ták össze” a „kellemetlenkedni akaró” nyilasokat, akiket aztán Budapestre szállítottak.³⁴⁸ A szegedi hungaristák teljesen kecskeméti felügyelet alá kerültek Kisvárdán, ami nyilvánvalóvá tette számukra, hogy „az egész szabadcsapatos felkelési akció a Várból indult”.³⁴⁹ Mindez ugyanakkor – mint említettük – nem jelentett számszerű fölényt. Stefán Valér 100–120,³⁵⁰ Mester Kálmán pedig mindössze 83 főre taksálja az MFOSZ részvételét a szabadcsapatokban.³⁵¹ Bár ezek az adatok lehetnek túlzóak, az arányokat érzékelteti, hogy a kecskeméti Prém József tartalékos főhadnagy vezette században külön csoportja volt a hungarista Gérecz Lászlónak és Maczák Jánosnak, akik 53 főt vezettek, míg a kecskeméti csoportja csupán 29 önkéntest tömörített a században.³⁵² Gérecz és Maczák eredetileg a hungarista rend- és pártvédelmi szervezet tagjaként vettek részt a diverzióban – közel másfél száz párttársukat pedig szintén vitéz Dabosfalvy Illés nyilas RV-vezető mozgósította a határra.³⁵³ Nem elhanyagolható körülmény ugyanakkor,

³⁴⁶ A lengyelek támogatták a magyarok diverziós hadviselését, csak a nyílt katonai beavatkozástól tartottak a nemzetközi bonyodalmak miatt. „A magyar szabadcsapatokhoz hasonló egységek lengyel részről is megjelentek a kárpátaljai területeken, szintén titkos szervezéssel és összehangolva bevetéseiket a magyar csapatokkal.” Szanyi M. József: *Kárpátalja visszacsatolása Magyarországhoz (1938–1939). Autonómia, birtokbavétel, katonai akciók*. Doktori (PhD-) értekezés, PPTÉ, 2017. 57. Vö. B. Stenge Csaba: Lengyel diverziós műveletek Magyarország támogatására 1938. október-novemberében. 1. rész. *Hadtudomány*, 27. (2017), e-szám, 52–60.

³⁴⁷ Kovács (2009): i. m. 67.

³⁴⁸ Dénesfay-Dinich Győző vallomása Hubay Kálmán népbírói tárgyalásán. 1946. március 6. HU BFL XXV.1.a 1946/865, 86.

³⁴⁹ Ismeretlen részletek a hungarista mozgalom történetéből. A szegedi szervezet fegyveres akciója a felvidéki szabadcsapatokban. *Út és Cél*, 44. (1992), 4. 9.

³⁵⁰ Györkei (2002): i. m. 163.

³⁵¹ Mester (1939): i. m. 30.

³⁵² A Prém-század jórészt a „H» csoport maradványából alakult”. B. Stenge (2018a): i. m. 97. A nyilasok úgy vélekedtek, hogy „nem alakult soha egyetlen olyan harcos csapat sem, amelynek tagjai egyazon pártból vagy szövetségből származtak. Volt ott első, második, ixdik század, járőr, szakasz, de sem nyilas, sem fájvédő, sem pártönkívüli század nem létezett.” Vö. Zárjuk le a vitát. *Magyarság*, 1939. augusztus 6. 1–2.

³⁵³ Nevekkal, aláírással, címekekkel: ÁBTL 4.1. A-607, 6. Az irat Dabosfalvy 1940-es kegyelmi kérvénye. A nyilas RV-szervezet vezetője és több tucat társa ellen az 1938. augusztus 19-i budapesti nyilas autóbusszofőr-sztrájk miatt indítottak eljárást. Vö. Megkezdődött a megállással tüntető autóbusszalkalmazottak

hogy Gérecz az 5. vkf. osztályon teljesített szolgálatot, míg Maczák szeptemberben összekülönbözött Hubayval, ezért a diverzióban Héjjasékhoz csatlakozott, s a bosnyák csoportnak lett a parancsnoka a Prém-században.³⁵⁴

Hubay Kálmán a nyilas-rongyos csatározás delején úgy fogalmazott, „a felvidéki küzdelmekben részt vevők majd nyolcvan százaléka” hungarista párttag volt, akik a pártvezetés „tudtával és beleegyezésével” lépték át a határt.³⁵⁵ Ennél jóval cizelláltabb képet nyújtott a művelti terepre érkezett Kozma: „Az a társaság, ami itt kevereg, egy nagy író tollára való volna. Nem sok mindennapi ember akad a sok száz között. Égőszemű, fantasztikus hajviseletű hangos, vagy csendes fanatikusok” – fogalmazott naplójában az MTI elnöke, aki három fő csoportot különböztetett meg: Héjjas Iván fegyelmezettnek mondott embereit, akiknek „politikai keretük” az MFOSZ, „alapérzésük” pedig „a kormányzó iránti hűség. Ezek politikailag teljesen megbízhatók.” A másik csoport a Nemzeti Front „jóhiszemű”, „intelligens” radikálisai (hivatalnokok, főiskolások), akiket Kozma kezelhetőnek tartott. „A legvadabbak a nyilasok, főleg a pestiek, ami egyébként a szájáratáson kívül abban nyilvánul meg, hogy zsidónak soha, de kereszténynek se mindig fizetnek, a karjukat lendítik, s ha berúgnak, Szálasit éltetik” – fogalmazott Kozma, aki az önkéntesek vadságát szükségszerűnek („ilyen dolgot nem lehet hálósípkás polgárokkal csinálni”), a nyilas agitációt pedig veszélyesnek, de szintén kezelhetőnek gondolta ekkor még. Úgy vélekedett, a nagy közös külpolitikai cél felül kell írja a belpolitikai, világnézeti különbségeket, ezért bár a szabadcsapatok tagjait kordában kell tartani, ő maga fedezni fogja őket minden támadással szemben.³⁵⁶

A dolgok azonban hamar kicsúsztak Kozma kezéből, mivel nemcsak az önkéntesek lázadtak, de tisztjeik közül sem mindenki bizonyult megbízhatónak. Az MTI elnöke maga is feljegyezte, hogy a vkf. 5. osztályától kivezényelt vitéz Haynal Alajos vezérkari alezredes október első napjaiban Kisvárdán lázított a kormány, a közigazgatás és a zsidóság ellen.³⁵⁷ Haynal Werth Henrik figyelmét is magára vonta, mivel Kisvárdán megtartott beszédeivel „a parancsnoksága alá tartozó csapatkötelékek megalakulására és céljára vonatkozólag a nyilvánosság előtt tett kijelentéseivel a szolgálati titoktartás kötelezettsége ellen is vétett”, amiért a Honvéd Vezérkar főnöke harmincnapos állomásozással fenyegette meg. Október végén pedig a Vásárosnamény melletti Vitkán értekezett egy alezredes arról lövészeinek, hogy „most be fogunk vonulni Kassára, de nem tesszük le

ügyének tárgyalása. *Magyarország*, 1938. november 15. 4. A monstre perben Dalbosfalvy végül nyolc hónapot kapott. Vö. A nyilas autóbuszsofőrök bűnügyében több vádlott büntetését súlyosbította a kúria. *Pesti Napló*, 1939. május 27. 10.

³⁵⁴ ÁBTL 3.1.9. V-82865/1, 197. 192.

³⁵⁵ Mesterséges méregkeverés a „Rongyosok” körül. *Magyarország*, 1939. augusztus 4. 7.

³⁵⁶ HU MNL OL K 429 12. doboz (28. csomó) I. dosszié (Kozma Miklós: „Kárpátalja visszavétele”), 8., 55–60. A szabadcsapatok által elkövetett, 1945 után pereket eredményező zsidóellenes atrocitásokról Rassay Károly és Rátz Kálmán is értesült. Sipos (1999): i. m. 102–103., 233.

³⁵⁷ HU MNL OL K 429 12. doboz (28. csomó) I. dosszié (Kozma Miklós: „Kárpátalja visszavétele”), 54.) (1938. október 5.)

a fegyvert, hanem Kassáról levonulunk Szegedre és a börtönből kiszabadítjuk vezérünket, Szálasit Ferencet!” – emlékezett egy soproni „harcéta”.³⁵⁸

Az MTI elnökének testvére, Kozma György nyugalmazott főispán egyenesen „forradalmi hangulatúnak” ítélte a vásárosnaményi miliót, a diverzánsokról pedig azt írta, hogy „zsidógyűlölet és úrgyűlölet az uralkodó érzésük. Túlnyomó többségük nyilaskeresztes s Héjjas Ivánnal szemben is gyűlölködők” – fogalmazott,³⁵⁹ bár egy (megeshet, manipulatív) jelentés ezzel ellentétes helyzetképet rögzített.³⁶⁰ Stefán Valér szerint az igazi problémát nem a nyilasok, hanem éppen az MFOSZ „kalandorainak” porondra lépése jelentette, mivel azok a Belügyminisztérium ügynökei, vagyis kipróbált provokátorok voltak³⁶¹ – vetette papírra a százados, aki az ötvenes évek végén maga is az állambiztonság hálózati személye volt.³⁶² Stefán szerint Héjjas és csapata „állítólag Horthy kívánságára” lépett porondra, hogy a közös határért sub rosa már 1938 tavasza óta zajló, ám időközben kiszivárgó lengyel–magyar katonai és politikai tárgyalásokat áthárítsák az MFOSZ-ra, vagyis egy (látszólag) társadalmi szervezetre.³⁶³

A katonai parancsnok kifejezetten rossz emlékeket őrzött a rongyosokról. Stefán kései visszaemlékezéseiben „enerválnak” nevezte Héjjast, akinek fegyelmezetlen, zabráló és provokáló emberei veszélyeztették az akció sikerét. Bár a vezérkari százados dohogása mögött nem nehéz észrevenni a hagyományos katona-civil szembenállást és az intézményi féltékenységet (HM vs. BM),³⁶⁴ a vkf. 2. osztályát vezető Andorka Rudolf vezérkari ezredes szemében a Homlok-féle „»civil bagázs« is csak csak »banda«” volt en bloc.

³⁵⁸ Werth Henrik 1938. november 18-i tiszti parancsa. Faksimile közli: Halász Aladár: *Erdészettörténet a visszacsatolt országokról 1938–1944*. Budapest, Országos Erdészeti Egyesület Erdészettörténeti Szakosztály, 2007. 41. A vitkai esethez: 56–57. Vö. „Nagy” jelentése, 1961. március 23. ÁBTL 3.1.9. V-55004, 71.

³⁵⁹ Függelék. Kozma György utólag szerkesztett naplójegyzetei. HU MNL OL K 429 12. doboz (28. csomó) I. dosszié (Kozma Miklós: „Kárpátalja visszavétele”, 129. [1938. október 9.])

³⁶⁰ „A sorkatonaság, a hungaristák, valamint az Alföldi Brigád tagjai között legteljesebb az egyetértés” – fogalmazott a jelentés, amelynek szerzője szerint a Theodorovits István vezette hatvan hungarista az MFOSZ-szal történő egyetértések nyomán Vásárosnaményban egyesült is a Francia Kiss Mihály által vezetett Alföldi Brigád egy részével. Sőt, a jelentésíró magától Theodorovitstól úgy értesült, a kormányellenes lázadás kérdésében a legénység és a tisztikar nagyobb része, valamint Francia Kiss Mihály és Kémeri Nagy Imre is egyetért a nyilasokkal. Utóbbiak bevonását azonban nemcsak Francia Kiss rendszerbe ágyazottsága teszi valószínűtlenné, de Kémeri 1939 végi finn megbízatása is, amit aligha kapott volna meg, ha előtte együtt konspirál a kormány ellen a nyilasokkal. Vö. Jelentés a Vásárosnaményban tartózkodó szabadcsapatok helyzetéről, tervezetéseiről, készülődéseiről és hangulatáról. Budapest, 1938. október 14. ÁBTL 3.1.5. O-14850, 101. Francia Kiss bevetéseiről: Domonkos László: *Francia Kiss Mihály élete és halála*. Püski Kiadó, Budapest, 2011. 81–84.

³⁶¹ Györkei (2002): i. m. 163.

³⁶² Összefoglaló jelentés, 1959. június 30. ÁBTL 3.1.5. O-14850, 31.

³⁶³ Györkei (2002): i. m. 163. Festetich Sándor és Prónay Pál 1938. szeptember végén valóban megjelent Kozmánál azzal a tervvel, hogy „lengyel területeken magyar légiót szeretnének alakítani, amely betör Szlovénzkóba. Nekik ebben már tapasztalatuk van” – tették hozzá nagy önbizalommal, bár meggyőzniük nem sikerült a szabadcsapatok politikai felelősét. HU MNL OL K 429 12. doboz (28. csomó) I. dosszié (Kozma Miklós: „Kárpátalja visszavétele”), 42. (1938. szeptember 29.)

³⁶⁴ Szentkirályi Gábor: *A Rongyos Gárda története és az Országos Fajvédő Szövetség politikai nézetei 1938–1944*. Budapest, 48-as Kiadó, 2017. 116–117.

1939. februárban már a belügyminiszter asztalán volt a „hóbortos” Stefánról „és a felkelők nyilas szervezkedéséről” írt „hosszú bizalmas jelentés”. „Lényegében igaz. [...] Mindenféle gyűlevész alakot terjesztenek fel kitüntetésre, előléptetésre, pénzelik őket stb. mikor börtönt érdemelnének” – kesergett a vkf. 2. osztályának vezetője,³⁶⁵ hasztalan. Összességében azt mondhatjuk, a szabadcsapatok végül közel ezerfősre olvadt táborában a nyilasok sokkal többen lehettek, mint az MFOSZ tagsága, akik azonban komolyabb beosztásokat kaptak a hungaristáknál. A csapatok vezetését mégsem a rongyosok, hanem – nem mindig megbízható – hivatásos tisztek végezték. Ez a sajátos hierarchia (visszaemlékezésekben is kitapintható) mély bizalmatlanságot eredményezett a három fő csoport között.

Itt kell röviden megemlékeznünk a fentieknél kevésbé erős, ám nem teljesen jelentéktelen tényezőről, a Nemzeti Front hungaristáknál jóval kevésbé ismert, zömmel fővárosi közhivatalnokokból verbuválódó „szürkeingeseiről”. A pártvezér, Salló János Beszkárt-tisztviselő a magyar fajvédelmet igyekezett ötvözni a német nemzetiszocializmussal.³⁶⁶ Mint láthattuk, Salló már a fajvédő szövetség kecskeméti zászlóbontásán is részt vett, Temesváry Lászlóval egyetemben, akinek lakásán utóbb Kozmával tárgyalt az MFOSZ és a Nemzeti Front Héjjasék vezetésével történő „együttes” fellépéséről. „Sallóval igen, Rajnissal nem” – tette egyértelművé a törésvonalakat Kozma (s aztán Rajniss és Salló kenyértörésre is vitte a dolgot 1939 elején).³⁶⁷ Salló híveinek a jelképe – sok más szélsőjobboldali alakulathoz hasonlóan – a nyilaskereszt volt, ám az 1937-ben Szálasi vezetése alatt létrejött Magyar Nemzeti Szocialista Párttal kifejezetten rossz viszonyban voltak. 1938 januárjában a budai Vigadóban össze is tűzött a két tábor,³⁶⁸ 1939 augusztusában pedig Hubay Kálmán azt sugalmazta, hogy Nemzeti Front a kormány támogatását is élvezi.³⁶⁹ A nyilas fővezér véleményét utóbb egy bennfentes szélsőjobboldali is vallotta.³⁷⁰

³⁶⁵ Lőrincz Zsuzsa (szerk.): *A madridi követségtől Mauthausenig. Andorka Rudolf naplója*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1978. 90. (1939. január 16-i bejegyzés) és 102. (1939. február 10-i bejegyzés).

³⁶⁶ Paksa (2012): i. m. 97.

³⁶⁷ HUMNL OL K 429. 45. csomó, 1. dosszié. Napló és feljegyzések, 1938–1939, 73–74. Sallókat Rajniss Ferenc képviselte a parlamentben, majd Salló és Rajniss 1939. januári összekülönbözése után a tagság egy része Szálasihoz csatlakozott, a másik fele pedig 1939 tavaszán szövetséget kötött a Keresztény Nemzeti Szocialista Fronttal. Az egyesült párt két része mégis önállóan állított listát a választásokon, ahol szerény eredményt értek el, s végül három mandátumhoz jutottak. 1939 augusztusában egyesültek is a Pálffy Fidél gróf vezette Magyar Nemzeti Szocialista Párttal. Vida István (főszerk.): *Magyarországi politikai pártok lexikona 1846–2010. I. kötet*. Budapest, Gondolat Kiadó – MTA–ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, 2011. 232.

³⁶⁸ Vö. Összetűzött két szélsőjobboldali pártcsoport a budai Vigadóban. *Magyarság*, 1938. január 22. 3. Természetesen Sallókat ettől még nem lettek nyitottak a baloldalra. Vö. A Nemzeti Front büntető-látogatása a szociáldemokraták munkásotthonaiban. *Virradat*, 1938. november 14. 3.

³⁶⁹ Hubay Kálmán augusztus 18-án feladott levélben válaszolt Palló Imre kérdésére a Magyar Újság ügyében. *Magyarság*, 1939. augusztus 23. 5. Vö. Palló Imre levele Hubay Kálmánhoz melyre válasz nem érkezett. *Magyar Újság*, 1939. augusztus. 20. 3. Hubay Kálmán válasza a Magyar Újságnak. *Magyarság*, 1939. augusztus. 25. 5.

³⁷⁰ „Nagy” jelentése. 1960. január 25. ÁBTL 3.1.5. O-14937/1, 326.

Salló ekkoriban sajátos „magyarszocializmust” hirdetett, s harsány antiszemitizmusát megtartva kurucos kiáltványban határozta magát a „magyar élettérre spekulálókra”.³⁷¹ A „Nemzeti Front, Magyarszocialista Néppárt” vezetője egyik beszédében azt is leszögezte, hogy alakulata nem „kacsintgat” kifelé, mert „az idegen segítségnek óriási ára van. Felszabadítottak bennünket a töröktől és nyakunkon ültek négyszáz évig” – mondta, csak éppen azt nem említette, kik.³⁷² A pártvezér „1919-es fajvédő alapon állt”, és harminc pontban foglalta össze programját.³⁷³ Ebben „teljes revíziót, a faji öntudat felébresztését, átmenetileg erőskezü diktatúrát, általános és titkos választójogot, az »ősi magyar erkölcsök« védelmét, magyar [értsd: nem zsidó] sajtót, a zsidókérdés radikális és törvényes rendezését, tervgazdaságot, a hitelélet állami kézbe vételét, a hadiipar és minden legalább 95%-ban nem magyar tulajdonban lévő bank és gyár államosítását, a munkához való jogot és a munkakényszert, a nagybirtok és a hitbizomány terhére földosztást, faji egészségvédelmet s végül magyar kultúrpolitikát követelt”. Párttag csak az lehetett, aki (feleségével együtt) nagyszülőikig bizonyítani tudta, hogy nem zsidó.³⁷⁴ A Molotov–Ribbentrop-paktum megkötése után Salló „óriási szakadékról” értekezett, amely a szélsőjobboldali tábor mozgalmait között tátong. „A szürkeingéseket Rákóczi kurucainak szelleme vezérli s ellenségei mindannak, ami labanc!” – tette egyértelművé álláspontjukat.³⁷⁵ Összességében a közvélemény jó része nem minden ok nélkül tekintette Sallókat a nyilasmozgalom egyik frakciójának, aminek következtében 1938-as Szálasi-ellenességük és német expanzió elleni kritikus álláspontjuk igen hamar (de legkésőbb 1945-ben) feledésbe merült. Hamar elfeledték a „szürkeingések” részvételét a felvidéki akcióban is.

A már idézett korabeli jelentés szerzője szerint bár akut lázadásveszély október közepén nem volt Vásárosnaményban, az egymást és a lakosságot egyaránt lázító nyilasok azt tervezték, hogy „adott pillanatban fegyverrel fognak részt venni a Hungarista Állam megalakításában”. Agitációjukat október 11-én már a pártvezető is megsokallta, és küldönc útján tudatta, hogy visszarendeli embereit. Hubayt részben a párt betiltásának veszélye, részben viszont egy hosszú életű gyanú aggasztotta. „A mozgalomnak nem érdeke, hogy legértékesebb tagjait esetleg elveszítse olyan vállalkozásban, amely egyelőre nem is időszerű” – utalt a küldönc arra a nyilas berkekben utóbb általánossá lett vélekedésre, miszerint a kormány az első sorokban akarja kivérezetni a nyilas radikálisokat

³⁷¹ Salló János: Eb ura fakó! *Magyar Újság*, 1939. augusztus 6. 1. A cikk Erdélyi Józsefből is előhozta a nyelvészt. Etimológiai fejtegetéseire: Erdélyi József: Magyar nyelvről. Eb ura fakó! *Magyar Újság*, 1939. augusztus 15. 9.

³⁷² Salló János dr.: Amíg Magyarországon zsidó van, addig a zsidókérdés meg nem szűnik. *Magyar Újság*, 1939. augusztus. 15. 5.

³⁷³ Vida (főszerk. 2011): i. m. 232.

³⁷⁴ Paksa (2013): i. m. 147.

³⁷⁵ Salló János: Egység! *Magyar Újság*, 1939. augusztus 27. 3. Salló 1940-ben visszavonult a politikától, majd a német megszállás idején elvállalta a Társadalmi Turul Szövetség fővezérségét. Vö. Salló János: „A Turul pártokon felül álló szerepét a megbékélés szolgálatába kívánom állítani.” Az új Turul-fővezér nyilatkozata. *Virradat*, 1944. június 26. 3.

a határon. Theodorovits István tartalékos zászlós és társai azonban nem engedelmessékedtek, és Vásárosnaményban maradtak.³⁷⁶

Theodorovits nem aznap kezdte a gerillaharcot. Már az 1919-es ellenforradalom alatt Héjjas Iván környezetéhez tartozott,³⁷⁷ 1921-ben pedig csoportparancsnokként vett részt a nyugat-magyarországi felkelésben, amiért Lendvai István is nagyra becsülte.³⁷⁸ A cikkeit „Nomád” néven író fajvédő publicista talán nem tudta, hogy régi ellenforradalmár barátja 1935-ben a Szálasi vezette Nemzet Akaratának Pártja egyik „alapító atyja” volt,³⁷⁹ bár akár tudhatta is, mivel Szálasi első politikai alakulata még markáns fajvédő jegyeket (is) a magáénak tudhatott.³⁸⁰ Theodorovits azonban nem hagyta el Szálasi a nemzetiszocializmus útján sem, s a nyilas párt Nemzetvédelmi Osztályának vezetője vagy „kémelhárító referense” lett,³⁸¹ de mindenképpen Szálasi pártjának magjához tartozott a harmincas évek végén.³⁸² A Nemzeti Szocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalom nevében ő adott csattanósnak szánt választ Csomoss Miklósnak annak kilépése után, biztosítva néhai társát, hogy ő „éb[e]ren örködik” afelett, hogy a „hungarista mozgalom olyan irányt ne vegyen, mint amelyet te szeretnél ráerőszakolni”.³⁸³ A korabeli iratokon a legváltozatosabb névformával szereplő nyughatatlan mozgalmár a nyilas rend- és pártvédelmi szervezet tagjaként vett részt az 1938-as diverzióban,³⁸⁴ miközben a vkf. 5. osztályának beosztottjaként (is) szerepelt a szabadcsapatoknál; többek között ő vette fel a határátlépő járőröktől a hadászati jegyzőkönyveket.³⁸⁵ Ezzel magyarázható, hogy 1938 szilveszterén Theodorovits az MFOSZ teljes vezérkarával vett részt ünnepélyes őrségváltáson az országzászlónál,³⁸⁶ majd néhány hónappal később Héjjas Iván vitte be a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztériumba légiforgalmi főellenőrnek. (Vele együtt kapott beosztást a minisztérium repülés igazgatási szakára ugyanekkor többek

³⁷⁶ Jelentés a Vásárosnaményban tartózkodó szabadcsapatok helyzetéről, tervezetéseiről, készülődéseiről és hangulatáról. Budapest, 1938. október 14. ÁBTL -3.1.5. -O-14850, 101.

³⁷⁷ ÁBTL 3.1.9. V-82865/1, 202.

³⁷⁸ Theodorovits levélben kereste fel Lendvait, hogy elpanaszolja a rongyosok mellözöttségét a Gömbös-féle „reformkorszakban”, mivel nem kaptak szabadjegyet a kecskeméti ünnepségekre. Nomád: Nyugatmagyarország hősei és az új világ. *Magyarság*, 1936. szeptember 19. 8.

³⁷⁹ Karsai László: *Szálasi Ferenc. Politikai életrajz*. Budapest, Balassi Kiadó, 2016. 55.

³⁸⁰ Paksa (2012): i. m. 97.

³⁸¹ Kristó Nagy István: *A nyilasok*. Budapest, Z-füzetek, 1991; Ungváry Sándor: *Mit láttam az Andrássy-úti nyilasházban? A hungarizmus élete és bukása*. Kaposvár, Új Somogy, 1939. 97.

³⁸² Sorra kilépnek a Turul-ból a nyilas dominusok. *Magyarság*, 1940. június 21. 6. 1937-ben is Szálasi mellett volt. ÁBTL 3.1.5. O-14937/1, 67.

³⁸³ Egy hungarista nyílt levele Csomoss Miklóshoz. *Magyarság*, 1938. augusztus 13. 7. A szándékos emberölés miatt elítélt Theodorovits egyike volt azon büntetett előéletű nyilasoknak, akiket Csomoss Miklós nevesített kilépése után. Vö. Súlyos vádak a hungarista mozgalom vezetői ellen. 8 *Órai Újság*, 1938. augusztus 28. 7.

³⁸⁴ ÁBTL 4.1. A-607, 8. A hivatkozott forrásokban Theodorovits, Theodorovits, Theodorovics és Theodorovich forma is olvasható. Itt a *Budapesti Közlöny*-ben olvasható verziót használtam.

³⁸⁵ Pócs (2022): i. m. 95.

³⁸⁶ A »rongyos gárda« szilveszteri őrsége az Országzászlónál. *Pesti Napló*, 1939. január 3. 12.

között Tóth József, Raád Árpád és Prém József is.)³⁸⁷ Theodorovits ekkorra már „erősen eltávolodott a nyilas eszméktől”, és „Héjjas vonalára” állt vissza.³⁸⁸

Beágyazottságát érzékelteti, hogy Theodorovits vezette a salánki tömeges megadást követő hatósági kivizsgálást. 1938. október 14-én háromszáz felkelő fejezte be tragikomikus elemekben bővelkedő többnapos felvidéki bolyongását Salánknál, ahol végül egy náluk nem nagyobb létszámú csehszlovák egységnek adták meg magukat.³⁸⁹ A salánki fegyverletétel az események elől megszökö és ezáltal fegyelmetlen embereit magukra hagyó Iván Imre tartalékos főhadnagy vezette alakulat nevéhez fűződik, ahol többségben voltak a hungaristák.³⁹⁰ Utóbb ők azzal a már említett magyarázattal álltak elő dicstelen szerepvállalásukat illetően, hogy a magyar kormány tudatosan hagyta őket cserben, vagyis Budapesten így akartak megszabadulni a legvadabb hungarista radikálisoktól.³⁹¹ Ha ez is lett volna az eredeti cél, az eredmény más lett: diplomáciai bonyodalmakat eredményező, megalázó fogság. A magyar kormány ebben a kínos helyzetben német és olasz segítséget kért a foglyok kiszabadításához.³⁹²

Nemcsak a fegyelem, de a tervezett diszkréció sem volt sokáig tartható. A magyar propaganda „cigánykodására” panaszkodó szlovák lapok már október 15-én nevesítették néhány magyarországi lakcímmel rendelkező foglyukat és állítólagos áldozatukat,³⁹³ másnap pedig megírták, hogy 305 magyar esett fogságba Salánknál.³⁹⁴ A pozsonyi rádió híradását ugyan az MTI fellengzősen cáfolta,³⁹⁵ a rabsorsra jutó szabadcsapatosokat nem lehetett titokban tartani.³⁹⁶ Sokaknak ez nem is állt érdekében. Milotay István vezércikkben értetlenkedett a „hivatalos” magyar álláspont miatt, mivel „hogyan ott a felkelők között ne harcoljanak magyarok, akár csonkaországi magyarok is, nem tudom elhinni” – ájtatoskodott a lap felelős szerkesztője.³⁹⁷ Miután a kassai rádió lemezfelvételen megszólaltatta egyik legértékesebb foglyukat, a hungaristákhoz és a Turul Szövetséghez is ezer szállal kötődő Szabó Gyulát,³⁹⁸ a magyar rádió sem tehetett mást, mint hogy napokig tartó tagadás után elismerje: a munkácsi rabok között Magyarországról érkező önkéntes felkelők

³⁸⁷ Az utóbb 1945-ben megjelentetett információgazdag könyvével elhíresült Saly Dezső is itt kapott ekkor állást. *Budapesti Közlöny*, 1939. március 30. 1. Héjjas a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztériumban osztálytanácsos volt ekkoriban. *Budapesti Közlöny*, 1938. július 8. 2. Pártfoglaltjai érdekében való közbenjárásához: ÁBTL 4.1. A-550, 13.

³⁸⁸ Riczek Mihály vallomása, 1951. december 21. ÁBTL 3.1.9. V-82865, 71.

³⁸⁹ Vö. B. Stenge Csaba: Fejezetek a Rongyos Gárda kárpátaljai bevetésének történetéből I. A salánki megadás. *Limes*, 7. (2020a): 15–43.

³⁹⁰ Szentkirályi (2017): i. m. 110.

³⁹¹ Leder Müller (1975): i. m. 43.

³⁹² Szanyi M. (2017): i. m.

³⁹³ A listán a „lelőtt” Theodorovits, valamint az „elfogott” Maczák és Prém is szerepelt. Vö. például: Madarské bandy dostalty Príučku. *Slovenský denník*, 1938. október 15. 2.

³⁹⁴ Vö. például: 305 maďarských teroristov sa vzdalo. *Robotnícke noviny*, 1938. október 16. 2.

³⁹⁵ A pozsonyi rádió „híre”. *Magyar Nemzet*, 1938. október 20. 4.

³⁹⁶ Londonban is tudtak róluk. MTI Bizalmas értesítések, 1938. október 18. 1723. szám, 246.

³⁹⁷ Milotay István: A ruszinszkói rongyosok. *Új Magyarorszag*, 1938. október 21. 1.

³⁹⁸ Mi újság Magyarországon? *Bérmunkás*, 1938. november 26. 2. Szabó Gyulák sorsa és a kassai rádió. *Magyarság*, 1938. október 25. 5. Szabóhoz, aki 1939-ben rövid időre a TSZ fővezére is volt, lásd: Szabó Gyulát, a Turul Bajtársi Szövetség propagandafőnökét kizárják a Turulból. *Magyar Nemzet*, 1938.

is vannak.³⁹⁹ A *Virradat* még tovább ment, és október 24-én nyilvánosan elparentálta „átszökött” és Felvidéken „hősi halált halt” (valójában életben maradt) munkatársait, Peczkó Gábort és Mester Kálmánt.⁴⁰⁰ Mindeközben Prága a foglyok megtizedeltetésével fenyegette Budapestet, ha a diverzió folytatódik.⁴⁰¹ S hogy az „öröm” teljes legyen, Kozma Miklós október végén kapta kézhez azt az ötoldalas nyilas vádiratot, amely a várhatóan szerény revíziós sikerekért és a hungarista alakulatok visszatartásáért őt is felelőssé tette. „A mulasztókat kíméletlenül felelősségre kell vonni. De felelősségre kell vonni azokat is, akik miatt nem létesülhetett egy közös magyar–német akció lehetősége [sic!]” – fogalmazott a magyar–német diplomáciai kapcsolatok terén jól informált, ám a németek iránt érezhetően illúziókat tápláló irat szerzője.⁴⁰²

Az első bécsi döntés során egyes szabadcsapatok részt vehettek az ünnepélyes bevonulásban, majd feszülten várták, hogy parancsot kapjanak Kárpátalja elfoglalására. Erre azonban – éppen a Német Birodalom ellenkezése miatt – nem került sor.⁴⁰³ „Az akció csődje átmenetileg a német–magyar viszonyban elhidegüléshez, a régi fajvédők és a feltétlen németbérenc nyilasok között civakodáshoz vezetett” – olvashatjuk egy régebbi szakirodalomban,⁴⁰⁴ s még a diverzió után készített hivatalos jelentés is elismerte, hogy a „lelkes csapatra a hír demoralizáló erővel hatott”.⁴⁰⁵ Az elvakult németbarátnak aligha nevezhető Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter egyenesen a fokozódó németellenes közhangulat miatt aggódott,⁴⁰⁶ vagyis vélhetően hihetünk az időközben alezredessé előléptetett „Pisky Zolinak”, aki Beregszász–Végardóról arról referált Kozma Miklósnak, hogy „mérhetetlen gyűlölet kezd lábra kapni a németek ellen, akiknek megállításunkat köszönhetjük”.⁴⁰⁷ Kozma Imrédy határozatlanságát kárhoztatta, és el is fordult a miniszterelnöktől,⁴⁰⁸ hasonlóképpen a bizalmát szintén a következő miniszterelnökbe, Teleki Pálba vető Somogyi Bélához.⁴⁰⁹ Kozma és Somogyi jól látta: a lengyelek által szintén

várt,⁴¹⁰ sajtókampánnyal megtámogatott lengyel–magyar határ valóban azért nem valósulhatott meg (ekkor még), mert a Német Birodalomnak pillanatnyilag nem állt érdekében.⁴¹¹ Az ennek nyomán felerősödő magyarországi németellenes hangulatot Hitler számon is kérte Csáky István külügyminisztertől 1939. január derekán.⁴¹²

A diverzióból hazatérő Héjjas Iván ünnepélyes fogadása Budapesten

Mindeközben, még 1938. november közepén a *Kecskemét és Vidéke* hasábjain megjelenhetett egy kellő óvatossággal megfogalmazott híradás a kecskeméti illetőségű illavai foglyokról,⁴¹³ majd a nyilas *Magyarság* már tényként tálalta a Cseh-Szlovák Köztársaságból érkező életjeleket.⁴¹⁴ A nyilasok visszatért szabadcsapataikat november végén nyilvánosan kérték fel jelentkezésre,⁴¹⁵ december 1-jén pedig nagyszabású tömegdemonstrációt rendeztek a fővárosban, ahol az illavai foglyok kiszabadítását is követelték.⁴¹⁶

szeptember 11. 21. Vö. Szécsényi András – Kerepeszki Róbert: „Ellenzék” a Turulban: A Turul Szövet-ségről. *Századok*, 146. (2012), 1. 191.

³⁹⁹ Rádióhíradás, 1938. október 22. Kozma Miklós. MNL OL K 429. Kozma Miklós. 28. csomó, 3. dosszié, 323.

⁴⁰⁰ Borbély Andor: A mi hősi halottaink. *Virradat*, 1938. október 24. 3.

⁴⁰¹ Külügyminisztériumi titkos jelentés Werth Henriknek. 1938. október 25. ÁBTL 3.1.5. O-14850, 101/12.

⁴⁰² Ormos (2000): i. m. 564.

⁴⁰³ Németország az 1938. november 19–21. közötti napokban, majd 1939. február 12-én is megakadályozta Magyarországot Kárpátalja lerohanásában. Fedinec Csilla: „Kívánt emlékezet”. In Fedinec Csilla (szerk.): *Kárpáti Ukrajna: Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 2014. 15.

⁴⁰⁴ Dósa (1972): i. m. 218.

⁴⁰⁵ Összefoglalás a Ruszinszko ellen végrehajtott cselekményekről (1939), ÁBTL 3.1.5. O-14850, 55.

⁴⁰⁶ Lőrincz (1978): i. m. 66. (1938. november 21-i bejegyzés).

⁴⁰⁷ „Vitéz Pisky Zoli” alezredes levele vitéz Kozma Miklósnak. 1938. november 23. HU MNL OL K 429. Kozma Miklós. 27. csomó, 10. dosszié, 79.

⁴⁰⁸ Kozma 1940 szeptemberében kárpátaljai kormányzói biztos lett. Szőlősi Nóra: Kozma Miklós és Kárpátalja, 1939–1941. In Antal Gábor et al. (szerk.): *Hindi istenek, szíami tigrisek – Balogh András 70 éves*. Budapest, ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, 2014. 534. A túlterhelt politikus 1941 decemberében távozott az élők sorából.

⁴⁰⁹ Somogyi Béla dátum nélküli önéletrajza (1945). HU BFL XVII. 1561.

⁴¹⁰ 1938 szeptembere és 1939 márciusa között négy nagyszabású szimpátiatüntetésre is sor került a varsói magyar követség előtt. Gerencsér Tibor – Marcin Grad – Mitrovits Miklós: *Magyar zászló a Visztula felett. Magyar–lengyel kapcsolatok a magyar diplomácia szemével*. Budapest, Országház Könyvkiadó, 2019. 55.

⁴¹¹ A lengyel–magyar határt a Wehrmacht főparancsnoksága is ellenezte. Ránki György: Adatok a magyar külpolitikához a Csehszlovákia elleni agresszió idején, 1937–1939: a német és angol Külügyminisztérium iratai alapján. *Századok*, 93. (1959), 1. 142.

⁴¹² Hewel követségi tanácsos feljegyzése Hitler kancellár és Csáky külügyminiszter beszélgetéséről. Berlin, 1939. január 16. Közli: Ránki György et al. (szerk.): *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933–1944*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1968. 342. A magyarországi németellenes közhangulathoz lásd: Lőrincz (1978): i. m. 111. (1939. március 8-i bejegyzés), illetve Szabó Dezső 1939. januári cikkeit: Péterfi szerk. (2021): i. m. 114–115.

⁴¹³ Vasárnapi notesz. *Kecskemét és Vidéke*, 1938. november 14. 4.

⁴¹⁴ Vö. például: Felhívás az illavai rabok magyarországi hozzátartozóihoz. *Magyarság*, 1938. november 19. 10.

⁴¹⁵ Mozgalmi hírek. *Magyarság*, 1938. november 29. 8. Újévkor – az illavaiai hazaengedése után – az MFOSZ is hasonlóan tett. *Kecskeméti Közlöny*, 1939. január 4. 8. (cím nélkül). A nyilasok közzétették az illavaiai névsorát is: Halló... Itt Illava!... *Összetartás*, 1938. december 25. 15.

⁴¹⁶ A rendőrség szerint az illavaiaiak csak ürügyül szolgáltak a hatalom erőszakos megragadásáért utcára vonuló nyilasok számára. Kovács (2009): i. m. 69.

A tüntetők botokkal, bokszerekkel, késekkel felszerelve csaptak össze a rendőrökkel, aminek nyomán mindkét oldalon számos sérült, sőt egy halott is a földön maradt.⁴¹⁷ „A tüntetés során 348 előállítás történt, 46 személyt előzetes letartóztatásba helyeztek, 49 tüntető ellen pedig közigazgatási eljárás indult. Gróf Széchenyi Lajost, aki a tüntetés egyik főszervezője volt, internálták” – olvashatjuk egy rendőrségi feljegyzésben.⁴¹⁸ Kevésbé közismert, hogy a nyilasok nem csupán a rendőrség fellépését tették szavá, de a „kormányzat szervei által a kormány mellett megrendezett romboló hatású utcai tüntetések” miatt is interpelláltak a parlamentben.⁴¹⁹ Héjjas Jenő 1939 nyarán alighanem ezekre utalt, amikor felpanaszolta a „jobboldal ellen kozákokkénti felhasználást” és a „rendőrszpiclik szerephez jutását” szervezetükben.⁴²⁰ A nyilasokkal való fegyveres összecsapásokról Dénesfay Dinich és Zsabka is megemlékezett.⁴²¹ Ezzel kezdetét vette a nyílt ellenségeskedés a nyilasok és a rongyosok között.

Versengő narratívák

Bár a *Sorakozó* lapjain folyamatosan közöltek képes riportokat az ínségmunkásként tengődő rongyosokról,⁴²² ezt a beállítást nemcsak a nyilas propaganda, de más források is jelentősen árnyalják. Az MFOSZ 1938 szeptemberéig havi 10 000 pengőt kapott „illetékes helyről a szervezet kiépítésére”, majd ezt követően ez az összeg a „sokszorosára emelkedett”, mivel ők „szervezték és szállították a Felvidékre a szabadcsapatokat és ezért nagy pénzeket vettek fel” – olvashatjuk az 1939-ben keletkezett összefoglalóban.⁴²³ A hazatértek társadalmi reintegrálódását a vkf. 5. osztálya által működtetett „Műszaki Iroda” is segítette, ahonnan elsősorban állami nagyvállalatokhoz közvetítettek ki szabadcsapatosokat,⁴²⁴ több-kevesebb sikerrel.⁴²⁵ Gortvay szerint Decleva Zoltán tábornok,

a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács vezértitkára „ugyanolyan juttatásban részesítette a R. G. hozzátartozóit, mint a frontkatonákat”.⁴²⁶

Valójában Decleva tervezete nemcsak a rongyos gárdára, de minden diverzánsra vonatkozott. A tábornok az elesettek hozzátartozóinak és a rokkant „harcosoknak” kegydíjat irányzott elő; utóbbiak esetében tekintettel volt a rokkantság mértékére és a sebesült rangjára is. Ez tisztelnél havi 45 és 180 pengő, altiszteknél 25 és 100 pengő, legénység esetében pedig 15 és 60 pengő között mozgott, amelyhez 5–8 pengős feleség- és gyermekpótlék járt. Emellett lehetőség nyílt az elvesztett rendfokozat visszaszerzésére, 322 főre pedig előléptetés várt, míg a „vitézségükkel kitűntek” a VR-be is felvételét nyerhettek a tervezet szerint. A Teleki miniszterelnök által a minisztertanács elé tárt előterjesztés arra is felhívta a figyelmet, hogy „a vállalkozásból visszatértek, illetve a hősi halottak hozzátartozóinak személyi kérelmei legyenek teljesítve”. A tervezetre összesen 662 000 pengőt irányoztak elő, jórészt a felkelési alap maradványából,⁴²⁷ amely Stefán Valér szerint egymillió pengőt tett ki. Erre a szép summára Stefán szerint az MFOSZ is bejelentkezett – ám hiába. A százados legalábbis úgy tudta, végül Teleki „az egész maradvány összeget a honvédkincstárnak adományozta”.⁴²⁸ 743 diverzáns kérelme ellenben fennmaradt. Ezekből tudható, hogy a felkelők elsősorban álláshoz szerettek volna jutni. Minisztériumokban, állami vállalatoknál (például: posta, MTI, Magyar Államvasutak, MNB) és a fővárosnál próbáltak elhelyezkedni, jobbára altisztként. Többen felvidéki pozíciót, sokan előléptetést, s még többen földet, illetve pénzsegélyt kértek.⁴²⁹ Terveik megvalósulásáról pontos adataink nincsenek. A kegydíjakat biztosan bevezették, mert két további táblázat ezek 1942-es és 1943-as emelését számszerűsíti mintegy harminc rokkanttá lett vagy elesett szabadcsapatos esetében.⁴³⁰ Összességében azonban úgy tűnik, a kormányzat elsősorban a rokkantakat és az elesettek hozzátartozóit igyekezett istápolni, a gyakorta állásukat veszítő visszatért egészségesek társadalmi reintegrációjára kevesebb figyelem irányult.

⁴¹⁷ Karsai (2016): i. m. 183–185.

⁴¹⁸ Kovács (2009): i. m. 69–71.

⁴¹⁹ KN 1935, XXI. kötet 48. (1938. december 14.)

⁴²⁰ Héjjas Jenő: Fellebezés a magyar nemzet becsületéhez. *Sorakozó*, 1939. június 16. 1.

⁴²¹ Dénesfay-Dinich Győző vallomása Hubay Kálmán népbírói tárgyalásán. 1946. március 6. HU BFL XXV.1. a 1946/865, 86. Zsabka is kitért rá, hogy a 1939 augusztusától „az én R. G. csoportom és a nyilasok között megindult az élethalálharc. Szinte naponta zajlottak le véres verekedések köztük és nyilasok között.” Zsabka Kálmán önéletrajza. HIM HL AKVI 2466/1897. A nyilasok puskatustól származó sérülések mellett „szúrt, illetve vágott sebekkel” kórházba kerülő „testvérekről” is értesültek a december 1-i tüntetés hungarista sérültjeire irányuló „magánnyomozásuk” során. Vö. Három interpellációban kerülnek a Ház elé a csüörtörtök esti események. *Magyarország*, 1938. december 3. 2.

⁴²² Vö. például: Székely Molnár Imre riportja: A nemzet hálája, a nemzet vére a népligeti kopasz fák alatt. *Sorakozó*, 1939. március 4. 6. Fény és árny a Mezőgazdasági Kiállításon. A Felvidéki harcok „Rongyos” hősei mint ínségmunkások. *Sorakozó*, 1939. április 1. 5.

⁴²³ ÁBTL 4.1. A-550, 13.

⁴²⁴ Sőregi Zoltán: Egy felemás diverzánsakció – szabadcsapatok Kárpátalján, 1938 őszén. *Felderítő Szemle*, 8. (2009), 4. 154.

⁴²⁵ A Műszaki Iroda 1939. júliusi (!) adatbekéréséhez: Felhívás minden Rongyos Bajtárshoz. *Sorakozó*, 1939. július 21. 5.

⁴²⁶ Gortvay ezt még mint a Női Tábor titkára intézte. Gortvay Tibor Tihamér vallomása, 1945. december 18. ÁBTL 3.1.9. V-98273.

⁴²⁷ Minisztertanács jegyzőkönyv, 1939. március 3. HU MNL OL K 27, 91–105.

⁴²⁸ Stefán visszaemlékezésében részletezte a kárpótlás menetét is. Szerinte a közel félszáz elesett felkelő hozzátartozója 3–10 000 pengő mértékű egyszeri segélyt igényelhetett, emellett özvegyi, árvasági vagy öregségi nyugdíjra is jogosultak lettek, „rendfokozatra való tekintet nélkül”. Önkéntes felajánlásokból 20–25 család házat, kisebb földbirtokot, trafik- vagy iparjogot kapott. A társadalmi szervezetektől és magán-személyektől befolyt kétszáz ezer pengőt Stefán szerint jórészt a 75%-osnál súlyosabb rokkant egyszeri segélyezésére fordították, ami valószínűtlen, mert összesen négy 100%-os rokkantról tudunk. A rokkantak emellett jogosultak voltak a rokkantsági nyugdíjra is. Minden felkelőnek járt továbbá egyszeri kétszáz pengő ruhapénz. Györkei (2002): i. m. 183. A határon áttett személyek napi 10 cseh korona pótlékot is kaptak állítása szerint. Györkei Jenő: Stefán Valér és a Rongyos Gárda – 3. rész. *Köztársaság*, 2. (1993), 12. 62. A 100%-os rokkantak névsora: Gyulai Molnár Ferenc, Magyar László, Radó Botond és Széplaki Béla. Mester (1939): i. m. 330.

⁴²⁹ ÁBTL 4.1. A-880. Decleva tervezetéhez is mellékeltek egy részletes táblázatot a kérelmezők igényeiről. Innen is látszik, hogy a legtöbben nem kitüntetés, vagy előléptetést, hanem állást szerettek volna kapni. Vö. Minisztertanács jegyzőkönyv, 1939. március 3. HU MNL OL K 27, 101–102.

⁴³⁰ ÁBTL 3.1.5. O-14850, 100/27–28.

Pedig egy baloldali emigráns munkáslap már 1938 végén pedzegette, hogy a szabadcsapatosok reintegrálása közel sem problémamentes folyamat.⁴³¹ Igazuk volt: Héjjas Jenő 1939 júniusában jobb híján már „a magyar nemzet becsületéhez” fellebbezett érdekükben. Héjjas szerint a minisztertanács rendelkezése, miszerint mindazok, „akik az északkeleti eseményekben valami önfeláldozó tettet vittek véghez, két hónap leforgása alatt foglalkozásuk és kérelmüknek megfelelő állást, illetve elhelyezkedést nyernek”, papiroson maradt. S mivel immáron Imrédy Béla is „element”, „a Rongyos a bürokratizmus ping-pong labdája lett” – panasolta fel a méltatlan helyzetet Héjjas Iván fivére, aki szerint ide vezethető vissza a felkelők fegyelmetlensége és méltatlannak gondolt budapesti utcai szerepvállalása.⁴³² Másfél évvel később – az ONVB megalakulása előtti napokban – Kováts Tivadar is szóvá tette a szerinte is elsikkadt minisztertanácsi határozatot. Úgy vélekedett, a minisztériumok, a különböző állami és magánvállalatok, valamint a főváros csak segédmunkásként alkalmazta a diverzánsokat, s a méltatlan bánásmód politikai radikalizálódásukhoz vezet. „Akié ez a tábor, azé az ország” – fenyegetőzött Kováts, akinek javaslata egészen Teleki miniszterelnökig jutott.⁴³³ S bár a miniszterelnök által indítványozott, a kormányzó által 1940 decemberétől adományozott Nemzetvédelmi Keresztet sok szabadcsapatos megkapta utóbb, ez nem járt automatikusan elhelyezéssel – csak protekcióval.⁴³⁴ „Elvittek benünket mindent mindent ígértek hogy mindent még fizetnek most meg már egyáltalán némis törődnek velünk” – panaszkodott egy elszigetelődött falusi diverzáns, aki kimaradt az osztásból.⁴³⁵

1938. december 30-án „az északkeleten hősieken harcolt Magyar Fajvédők Országos Szövetsége »Rongyos Gárdája«” százötven terítékes vacsorát rendezett a „harcokból hazatért főparancsnokuk, vitéz dr. Héjjas Iván tiszteletére”⁴³⁶ – fogalmazott a *Pesti Napló*, jóllehet ennyien talán kint sem voltak a határon, Héjjas pedig biztosan nem vett részt semmilyen harci cselekményben. Az MFOSZ mindezek ellenére féltékenyen örködött a rongyos gárda nimbusza felett, amelynek immáron az 1921-es nyugat-magyarországi felkelés mellett

a felvidéki és kárpátaljai diverzió is integráns része lett. Ennek megfelelően rendszeresen hírt adtak a rongyosok nevével szerintük visszaélő „szélhámosokról” (adománygyűjtőkről, broszúraárusokról, asztaltársaságokról stb.),⁴³⁷ amire azért is érezték magukat felhatalmazva, mert – Héjjas Iván szerint – „az északkeleti eseményekben természetszerűen és ismét, újra mi hullottunk”.⁴³⁸ Kisajátítási kísérletük összességében eredménytelen volt, s 1940 nyarán az MFOSZ „nemzetvédelmi szervezetének Rongyos Gárda elnevezését” Héjjas parancsára meg is szüntették.⁴³⁹ Eddig azonban hosszú út vezetett.

Különösen kényes kérdés volt a szabadcsapatok tevékenységének megőrkítése, ami egyrészt az MFOSZ és a nyilasok számára egyaránt fontos volt, másrészt viszont a honvédség és a kormányzat szerepét minden fórumon titkolni kellett – méghozzá mindenkinek.⁴⁴⁰ Ezért (s persze a saját imázsépítés miatt is) a spontán népfelkelés látszata egyaránt jellemezte a rongyos és a nyilas narratívát, és ezenfelül minden egyéb munkát, amely a szabadcsapatokról megjelenhetett. Az MFOSZ a Magyar Országos Tudósítón keresztül tette közhírré, hogy mely munkák „kiadásában és terjesztésében” nem vett részt.⁴⁴¹ A szövetség ugyanis csakis *A Rongyos Gárda harcai* című kötetet vallotta magáénak, és minden más kiadványtól elhatárolódott.⁴⁴² A fel nem vállalt munkák közé tartozott a turanista Kerecseny Jánosnak az általa vezetett „Szittyá nyomdában” előállított kis kötete (*Kárpátaljai Legendák*).⁴⁴³ Ebben az 1919-es ellenforradalmár szerző a magyar bakák mellett az európai történelem „új csillaga”, vagyis Adolf Hitler (a „német vasakarát”) és a „világhatalmi rangra emelkedett nemzeti szocialista Harmadik Birodalom” előtt is tisztelgett. A kötet Rozs József és társainak (könyvünkben később tárgyalandó) hőstettét is részletesen ecsetelte, igaz álneveken szerepeltetve a főszereplőket. Az ugyanitt helyet kapó *Vitézi ének hat hősről* című, tizenhat versszakos költeményt már név szerint ajánlotta a vízkereszti csata áldozatainak (köztük „Rozs József zászlósnak”) a szerzője, ezzel is egyértelműsítve a prózai eseteleírását.⁴⁴⁴

⁴³⁷ Vö. például: MOT, 1939. január 16. 223. Hasonló esetekre a turáni vadászok is panaszkodtak. Vö. Visszaélés a Turáni Vadászok nevével. *Esti Ujság*, 1942. szeptember 11. 4.

⁴³⁸ Héjjas Iván: *Sorakozó*. *Sorakozó*, 1939. február 25. 1. A Revíziós Propagandaplakátok Szerkesztő Bizottsága külön nyilatkozatban tudatta, hogy „nem azonos azzal a társasággal, amely ellen a Rongyos Gárda panaszt tett”. Ők saját elmondásuk szerint a Szalay Sándor könyvnyomdájában készített plakátjaikkal a „Ruszinszkból visszatért, keresetnélküli lövész bajtársakat” támogatják. MOT, 1939. január 19. 45.

⁴³⁹ A Fajvédők Szövetség közleményei. *Sorakozó*, 1940. június 21. 4.

⁴⁴⁰ Steffán szerint Mester Kálmán, Ádám T. István és Egyedy Balázs Dénes könyvét éppen azért iratták, hogy a németek előtt igazolják, nem volt a kormánynak köze a szabadcsapatokhoz. Szentkirályi (2017): i. m. 118.

⁴⁴¹ A belpolitika egyéb hírei. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 23. 7.

⁴⁴² Könyvek a Rongyos Gárdáról. *Sorakozó*, 1939. szeptember 15. 6.

⁴⁴³ Kerecsenyhez: Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1978–1991*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994. 465–466. Turanista nézeteihez: Kerecseny János: A magyar katona. A kétezeresztendő harcok magyar katona. Visszapillantás népünk eredetére. Az ország biztonsága. *Nemzetvédelmünk Szemléje*, (1943). 7–10. (Ebbe az OSZK katalógusa szerint egyetlen alkalommal megjelent, Kerecseny által társszerkesztett kiadványba Herczeg Ferenc, József királyi herceg, Keresztes-Fischer belügyminiszter és Kállay miniszterelnök is adott írást.)

⁴⁴⁴ Kerecseny János: *Kárpátaljai Legendák*. Budapest, Országos Magyar Ifjúsági Társadalmi Egyesület, 1939. 7., 26–32.

⁴³¹ 1938. december 4-én „»Ruszinföld és a felvidék hősei«-t meleg ünnepségben részesítette a Magyar Fajvédők Országos Szövetsége. [...] Utána 10-én ismét visszatértek a hajléktalanok Kerepesi úti menhelyére s a többiek is hasonló helyekre. [...] A munkahelyekre hivatalos állásokra a sógor-komasági alapon az atyafiság tagjai, de semmiesetre sem az eszköz emberek alkalmasak és jutnak be. A mór megtette a kötelességét, a mór mehet” – élcelődött a munkáslap. Vö. Mi újság Magyarországon? *Bérmunkás* (Cleveland), 1938. december 31. 3. „Vigyázat, Rongyosok! [...] Elégedetlenséget, széthúzást akarnak szíveitekbe lopni [...] vezetőink minden emberit elkövetnek, hogy méltányos kívánságaitok teljesítenek, a kútmérgező kísérletek tehát eredménytelenek kell hogy maradjanak” – figyelmeztette a *Sorakozó* (vö. Vigyázat, Rongyosok! *Sorakozó*, 1939. március 25. 3.) a rongyosokat, akiknek pedig Héjjas azt mondta: „Elismerésre és hála kötelezték a nemzetet és ne feledjétek: jogotok van számot is tartani erre a hála”. Vö. Héjjas Iván búcsúja a Rongyos Gárdától. *Sorakozó*, 1939. február 25. 9.

⁴³² Héjjas Jenő: Fellebbezés a magyar nemzet becsületéhez. *Sorakozó*, 1939. június 16. 1.

⁴³³ Kováts Tivadar: Javaslat a nemzetvédelmi szolgálatot teljesített személyek megérdemelt elhelyezése tárgyában. Budapest, 1940. november 16. ÁBTL 4.1. A-874, 15–17.

⁴³⁴ „Nemzetvédelmi Kereszt” alapítása. *Belügyi Közlöny*, 45. (1940), 57. 2119.

⁴³⁵ A vörösberényi panaszost pesti bajtársai arról informálták, hogy a fővárosban állami állás vagy ezer pengő várta azokat, akik ki tudták járni jussukat. D. Herczeg Lajos levele az ÉME-nek. d. n. ÁBTL 4.1. A-883/1, 266.

⁴³⁶ Héjjas Iván »Rongyos Gárdá«-jának vacsorája. *Pesti Napló*, 1938. december 30. 11.

A fajvédő szövetség Egyedy Balázs Dénes *Rongyosok* című könyvét sem vállalta,⁴⁴⁵ pedig szerzője szerint nyilasbomlasztó kötete megírására Stefán Valér bízta meg, még hozzá az Apponyi tér 1.-ben, vagyis az MFOSZ székházában.⁴⁴⁶ Azt biztos, hogy Egyedy és az 1931-es „Vannay-puccs” egyik vádlottja, Onderka Nándor, „bajtársi találkozóra” hívta össze az „ÉME-sasokat” október 9-e délelőtt tíz órára, s ehhez Hubay Kálmán lapjában tették közzé közös felhívásukat.⁴⁴⁷ Az összejövetel a felvidéki diverziót készítette elő, ahol éppen 9-én kezdődött a négynaposra tervezett második fázis, vagyis a csúfos véget ért Iván-csoport és a Prém József vezette 1. század bevetése. Egyedy Vásárosnaményban jelentkezett Stefánnál, aki állítólag azzal bízta meg, hogy a szics gárdisták kilétét tudja meg. Egyedy a „kapkodva felállított” és október 9-e éjjel bevetett Prém-században kapott beosztást.⁴⁴⁸ Miután egységét szétverték a cseh-szlovák erők, rövid időre Óbis Gyula járőrjéhez csapódott, majd innen is kiválva még aznap fogságba esett.⁴⁴⁹ Végül Illaván kötött ki, ahonnan 1939 januárjában hazérve azt jelentette Stefánnak, hogy a szics gárdisták tulajdonképpen németek.⁴⁵⁰ Egyedy ebben is túlzott, de nem állított teljesen valótlan. Az Abwehr vezető Wilhelm Canaris tengernagy utóbb számon is kérte magyar kollégájától a „Ruténföldön levő propagandistái” sorsát.⁴⁵¹

A fent említett munka szerzőjének, Egyedy Balázs Dénesnek az élete kész regény. 1902-ben született Trencsénben, középosztálybeli családban. Az impériumváltás után a magyar csendőrségnél ragadt meg, ám nem sokáig, mert 1925-ben függelemsértés miatt „leszerelt”. Ezt követően nem csupán Európát járta be Párizstól Albániáig, de eljutott Afrikába is. 1928-ban hazatért, s az ÉME radikálisai között tűnt fel a budapesti utcán. Egy ízben ő vezette a „feketeinges, derékszíjas” magyar „fascistákat” a sztrájkoló szociáldemokrata munkások ellen a körúton, ahol alaposan helyben is hagyták az ÉME Sas szakosztályának nemzeti szocialista élharcosát.⁴⁵² Egyedy tehát – akár csak Zsabka⁴⁵³ – az ÉME-s „sasok” közé tartozott. Ennek az elit alakulatnak a tagjai

„katonai jellegű kiképzést kaptak, valamint hírszerző, megfigyelő és kémelhárító tevékenységet is végeztek. Mindezt a szomszéd országokhoz került magyar területeken is végezték” – tudhatjuk meg a szakirodalomból.⁴⁵⁴ Néhány hónappal később Egyedy egy kispesti kocsmában ittasan – állítólag véletlenül – lelőtte a szakácsnőt,⁴⁵⁵ amiért különös módon csupán hat hónapos fogházbüntetést kapott.⁴⁵⁶ 1929 végén újratárgyalták az esetet, amelynek nyomán az ÉME „kispesti sportosztályának és a kispesti »sasok«-nak a vezetőjét” már másfél évre ítélték.⁴⁵⁷ Egyedy ezután a honi nemzeti szocialista mozgalom egyik pionírjához, Szüts Ivánhoz csatlakozott.⁴⁵⁸ Szász Béla, Csomoss Miklós és Szüts Iván pártjának a neve eredetileg Magyar Nemzeti Szocialista Párt volt,⁴⁵⁹ innen vált ki Szüts 1931-ben, s hozta létre saját pártját.⁴⁶⁰

Hősünk azonban nem bírta sokáig a hazai klímát, és 1931-ben öccsével Németországba ment, ahol a Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterparteit (NSDAP) tanulmányozták tíz hónapon át (visszaemlékezései szerint a magyar kormány megbízásából). Tetszhetett neki, amit látott, mert 1934-ben Czibók Iván János nevű barátjával már a náci uralta országba térhetett vissza, ahol egy birodalmi vezetői tanfolyam elvégzése után az „SA osztrák légijében” lett Oberführer és a „magyar ügyek vezetője”. Egyedy visszaemlékezéseiben rendre arról írt, hogy ekkor szembesült a Magyarországot veszélyeztető pángermán célokkal, amiről azonnal tájékoztatta Kánya Kálmán külügyminisztert. A németek le is tartóztatták, s csak nyolc és fél hónappal később, Kánya intervenciója után engedték szabadon. Bár állítása szerint *Barna pokol* című tapasztalatait is Kánya kérésére írta meg, kapcsolatukat semmilyen dokumentum nem bizonyítja.⁴⁶¹

Arról viszont vannak korabeli bizonyítékaink, hogy az időközben bekövetkező Anschluss miatt igen kényessé lett kéziratot Pethő Sándor sem vállalta kiadni, pedig ez idő tájt egy ideig ő is pénzelt Egyedyt.⁴⁶² Sőt, a „volt S. A. Oberführer” egy évvel később Lajos

⁴⁴⁵ A belpolitika egyéb hírei. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 23. 7.

⁴⁴⁶ Egyedy Balázs Dénes: Kezdem azzal, hogy aki jobbról, balról a pofonokat kapta... II. rész. Budapest, 1983. In Egyedy Balázs Dénes: *A barna pokol borzalmi*. HIM HL VII. Tvgv 287. doboz, 3.029. ö. e., 216.

⁴⁴⁷ Találkozó. *Magyarság*, 1938. október 8. 10. Onderkához: Gyilkosságokat, robbantásokat és diktatúrát tervezett Vannay puccstársasága az ügyészség vádirata szerint. *Esti Kurir*, 1932. szeptember 23. 3.

⁴⁴⁸ A Prém-csoportoz: B. Stenge (2020a): i. m. 15.

⁴⁴⁹ Összefoglalás a Ruszinszko ellen végrehajtott cselekményekről (1939). ÁBTL 3.1.5. O-14850, 66–67.

⁴⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-108193, 22–23. Stefán két cseh-szlovák egyenruhába öltöztetett német elfogására emlékezett, akiket porosz akcentusuk miatt birodalmi németeknek tartott. Györkei (2002): i. m. 172–174. A hivatalos jelentés szerint a cseh-szlovák kormány által leszerelt és Munkácsra áttelepített szudétanémet katonák tartózkodtak cseh-szlovák egyenruhában Kárpátalján. Vö. Összefoglalás a Ruszinszko ellen végrehajtott cselekményekről (1939). ÁBTL 3.1.5. O-14850, 40.

⁴⁵¹ Ezekről Andorka „szics gárdistaként” is értekezett. Lőrincz (szerk.): 1978: i. m. 116. (1939. március 17-i bejegyzés.) Vö. Lőrincz (szerk.): 1978: i. m. 119., 151. A „szics gárda” ukrán nacionalisták által létrehozott paramilitáris szervezet volt. Németek általi támogatásukról nem szól: Vasyi Hudanych: Mi volt a Kárpáti Szics? In Fedinec Csilla (szerk.): *Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történelmi közellés*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2004. 37–53.

⁴⁵² Vö. A sztrájkbontó fasiszták szabadon tüntethetnek a főváros utcáin. *Népszava*, 1928. június 15. 8. Szociáldemokrata munkások megtámadták az ébredő sasok egy csoportját. *Magyarság*, 1928. június 15. 5.

⁴⁵³ Bartha et al. (2019a): i. m. 152–153.

⁴⁵⁴ Paksy (2013): i. m. 59.

⁴⁵⁵ Véres kimenetelű engyelés egy kispesti kocsmában. *Friss Ujság*, 1928. október 17. 8.

⁴⁵⁶ Ne játssz a fegyverrel! *Nemzeti Ujság*, 1929. április 4. 11.

⁴⁵⁷ Másfél évi fegyházra ítélte a tábla a kispesti „sasok” vezérét, akit nyomban le is tartóztattak. *Magyar Hirlap*, 1929. december 25. 23.

⁴⁵⁸ Egyedy Balázs: „Sorstól úzve hányt vetettem”. 1903–1948. Európa, Afrika. Élet- és útleírás. HIM HL VII. Tvgv 287. doboz, 3.029. ö. e. Vö. Egyedy Balázs Dénes vallomása, Kistarcsa, 1953. október 26. HU BFL – XXV.4.f 0624/1953, Egyedy Balázs Dénes, 16–25. 1991-es interjújához: Háborús bűnös a barna pokolból, 1–2. *Kurir*, 1991. április 15. 6. és 10.

⁴⁵⁹ 1930-as plakátjukat közli: Paksa (2013): i. m. 59.

⁴⁶⁰ Paksy Zoltán: A nemzetiszocialista mozgalmak megszerveződése, párt- és regionális struktúrája Magyarországon az 1930-as években. *Múltunk*, 54. (2009), 3. 211.

⁴⁶¹ Tóth Imre levele a szerzőnek, 2022. január 4. Vö. Tóth Imre: *Egy polgári arisztokrata. Kánya Kálmán (1869–1945)*. Pécs – Budapest, Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat, 2016. Egy bizonyos Czibók Jánost 1938 nyarán a hungaristák „minden időkre kizártak” a pártból. Vö. Jobboldali mozgalom. *Magyarság*, 1938. július 28. 4.

⁴⁶² Lásd Egyedy és Pethő pereskedésének faksimile iratait kötetének elején. Egyedy Balázs: *A barna pokol borzalmi 1936–1937*. HIM HL VII. Tvgv 287. doboz, 3.029. ö. e. (A szövegben elejtett utalások alapján a *Barna pokol* e verziója 1945 után készülhetett.) Vö. Egyedy Balázs Dénes: Kezdem azzal, hogy aki jobbról, balról a pofonokat kapta... II. rész. Budapest, 1983. 200–210. HIM HL VII. Tvgv 287. doboz, 3.029. ö. e.

Ivának is felkínálta „szenzációs adatait”, mivel „mindent el kell követnünk addig, amíg nem késő” – fogalmazott levelében.⁴⁶³ Egyedy saját bevallása szerint ekkor már a vkf. 2. osztályán végzett „nyilasellenes” munkát, ahol a „guruló márka” bizonyítása volt a feladata.⁴⁶⁴ Kapcsolattartója az a vitéz Máthé Kálmán ezredes volt, aki 1938 és 1940 között a 6. vkf. osztályt vezette, és akiről aztán húsz évvel később már ő jelentett mint „Nagy” ügynök.⁴⁶⁵ 1941-ben azonban még a partizánellenes harcokban súlyosan kompromittálódott 105. gyalogdandár 32/II. zászlóaljának kötelékében találjuk a brjanszki erdőségben, ahonnan hazatérve parancsnoka, Töttösy Aladár ezredes portréjával és előszavával saját kiadásában jelentetett meg antibolsevista propagandakönyvet „a vörös orvlövész hordák” elleni küzdelemről. Kötete szerint ezekben az akciókban – többek között Gödér Pál és Bihary László hírlapíró társaságában – ő maga is részt vett.⁴⁶⁶ Miután leszerelt, 1944 végén ismét be akarták hívni, de állítása szerint megszökött, hogy aztán a legzavarosabb háttérű kisegítő honvéd karhatalmi alakulatnál, a zuglói XIV/141 kisegítő honvéd karhatalomnál (Kiska) tűnjön fel.⁴⁶⁷ Végül mégis a Várba visszaszoruló németek és nyilasok között esett szovjet fogságba a kitörés után, s ezzel kezdetét vette életének – a korábbiakhoz képest semmivel sem unalmasabb – új szakasza.⁴⁶⁸

⁴⁶³ Egyedy Lajos Ivának küldött levelét idézi: Murányi Gábor: *Egy epizodista főszerepe. Lajos Iván történész élete és halála*. Budapest, Noran Kiadó, 2006. 16.

⁴⁶⁴ ÁBTL 3.1.9. V-21510.

⁴⁶⁵ ÁBTL 3.1.5. O-14937/1, 202. Máthéhoz: Haraszi (szerk. 2007): i. m. 352–353. Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés, 1938–1945*. Budapest, Ister Kiadó, 2001. 221–222.

⁴⁶⁶ Egyedy Balázs Dénes: *Harminckettesek előre*. Budapest, a szerző kiadása, 1943. 3. A 32/II. zászlóalj adta az egyik fő erejét az 1941. december 21-én Rejmentarovka ellen indított akciónak, amely során a támadó alakulatok a községet elpusztították, a foglyul ejtett 250–300 partizánt kivégezték (a források összesen 900 helyi haláláról szólnak). Szabó Péter: Adalékok a magyar királyi honvédség megszálló alakulatainak tevékenységéről a keleti hadművelleti területen (Rejmentarovka, 1941. december 21.). *Haditörténelmi Közlemények*, 124. (2011), 2. 481–489. Egyedy ebben az időben szakaszparancsnok helyettes őrmesterként szolgált az alakulatban. ÁBTL V-21510. A Töttösy Aladár és társai ellen lefolytatott – részben koncepció – eljárás során több gyanúsított tett rá terhelő vallomást. Eszerint Egyedy „tagja volt több esetben a kivégző részlegnek”. Jelentés, Kazincbarcika, 1952. augusztus 29. ÁBTL 3.1.9. V-84656/2, 35–36. Más adatok szerint Gödér is részt vett civilek kivégzésében 1941 decemberében. Szeredi József vallomása, 1951. augusztus 21. ÁBTL 3.1.9. V-73168, 27–28.

⁴⁶⁷ Egyedy Balázs Dénes vallomása, Kistarcsa, 1953. október 26. HU BFL – XXV.4.f 0624/1953, Egyedy Balázs Dénes, 16–25. Földváry Miklós 1958-as igazolásához: HU BFL – XXV.4.f 0624/1953. 66. A rehabilitálásért kitarotán küzdő Egyedyt Parragi György is igazolta 1961-ben. HU BFL – XXV.4.f 0624/1953. 93.

⁴⁶⁸ Egyedy Balázs Dénes: Kezdem azzal, hogy aki jobbról, balról a pofonokat kapta... II. rész. Budapest, 1983. In: *Uő: A barna pokol borzalmai*. HIM HL VII. Tvgy 287. doboz, 3.029. ö. e. 227–231. 387–388. Egyedyt 1950-ben szállították vissza Magyarországra, ahol internálták. A már kivégzett Töttösyre és más tisztekre tett terhelő vallomást, s végül tíz évet kapott. HU BFL – XXV.4.f 0624/1953, 16–30. Büntetését nem töltötte ki. 1956. november 15-én régi barátjával, Szüts Ivánnal megkísérelték feltámasztani az 1940-ben létrehozott németellenes jobboldali radikális Nemzeti Tábor. Paksa (2013): i. m. 323. Szüts 1945 után „az állambiztonsági szervek irányítása alapján” fejtett ki Balogh páter mellett „politikai tevékenységet”. Vallomásai szerint Egyedy („Nagy”) is be volt már szervezve a forradalom előtt, s az általuk grüндolt pártról tájékoztatták ÁVH-s összekötőtisztjüket is. ÁBTL 3.1.9. V-150806/1, 227–229. Egyedyt a Kádár-korszak elején előszeretettel használták szélsőjobboldali konteókhöz; ő terjesztette el például az 1931-es biatorbágyi merénylet kapcsán Gömbös Gyula érintettségét. Nemes Dezső: Matuska, a „magányos merénylő”. *Párttörténeti Közlemények*, 27. (1981b), 2. 56–112. A forradalom leverése után Szüts mellett maradt, aki német származású magyar állampolgárok Nyugat-Németországra történő kivándorlásának papírugeivel

Mindezek után talán különös, de Egyedy nyilasbomlasztására valóban utalnak nyomok. A rongyos gárdáról írt könyve – impresszuma szerint – a Szittyá Szövetkezet kiadásában jelent meg 1939 májusában.⁴⁶⁹ A Horthyét élető munka a „spontán népfelkelést” jól érzékelhetően nem csupán a magyar kormányról, de a Harmadik Birodalom expanzív külpolitikájáról is igyekezett leválasztani. „Nem kellett parancs, ígéret. Nem kellett erőszak és szöfecsérlés. Nem kellett »Führer«” – olvashatjuk egy helyütt.⁴⁷⁰ Ugyanakkor bár Egyedy számos Héjjasról készült fotót közölt (egyét rögtön munkája legelején), igen pozitív képet festett Szálasi egykori kerületvezetőjéről, az illavai fogság után hamarosan a Német Birodalomba szökö és ott Szálasi kiszabadításáért szervezkedő Maczák Jánosról is. Maczák 1938 nyarán a pestvidéki főkerület vezetője volt a hungaristáknál,⁴⁷¹ ahol az „eszmevédelmi csoportra” építve dolgozott a hatalom erőszakos megragadásán.⁴⁷² Mivel azonban a revízióra előbb nyílt lehetőség, mint a hatalomátvételre, ráadásul Hubayval is összerúgta a port, „felkelőnek” állt, és a Héjjas-csoport-hoz csatlakozott a keleti végeken. Fogságba esett, majd Illavából hazatérve visszatért a nyilasokhoz, hogy aztán egy bűnvádi eljárás elől az Ostmarkba szökjön.⁴⁷³ Maczák innen szövögette tovább erőszakos terveit, amelyekről 1939 nyarán már az öt Bécsben elfogó német hatóságok, sőt magyar kollégái is tudták.⁴⁷⁴ A Nyilaskeresztes Párt (NYP) jó időzítéssel, 1939 novemberében határolódott el lebukott konspirátorától,⁴⁷⁵ mivel öt héttel később megkezdődött a „Szálasi-gárda” szervezőinek letartóztatása.⁴⁷⁶ Ám nem csupán Maczák, de maga Egyedy is kellemetlen lehetett az MFOSZ számára, hiszen Kárpátalján harc nélkül esett fogságba, s maga is Illaván raboskodott. Ez pedig a „gyáva nyilasoknak” fenntartott hely volt a szabadcsapatok történetének fajvédő olvasatában,⁴⁷⁷ amelyet rádióműsorokon keresztül a hatásában ma még nem kellően feltárt Somogyváry

kezdezt foglalkozni. Ez az együttműködésük is a magyar állambiztonság felügyeletével folyt. Szüts azonban önjáróskodott, így 1961 őszén letartóztatták. ÁBTL 3.1.9. V-150806/1. Egyedy nemcsak történelmi kútfő, konspirátor és ügynök, de turanista író és költő is volt egyben. „Ősi pogány hittel” búcsúztatta Bencsi Zoltán 1936 decemberében elhunyt édesanyját. Egyedy Balázs Dénes: Nagyasszonyunk! In: Mécs Előd (szerk.): *Nagyasszonyunk emlékének*. Budapest, Turáni Egyistenhívők. Attila uralomrajutása 1502-ik évében [1936]. 11. Öregkorában leventenótákat szövegezett át úttörődalokká, zavarba ejtően kevés módosítással. Megérte a rendszerváltozást; az Európa Szálló trafikosaaként vonult nyugdíjba. Vő. Szittyá Attila: Bendegúz él... *Új Szó*, 1992. július 29. 12.

⁴⁶⁹ »Rongyosok«. *Az Őslakó*, 1939. május 28. 4.

⁴⁷⁰ Egyedy Balázs Dénes: *Rongyosok*. Budapest, Szittyá, 1939. 9.

⁴⁷¹ Másfélezer főnyi tömeg előtt bontott zászlót Kispesten a Hungarista Mozgalom. *Magyarság*, 1938. június 25. 9.

⁴⁷² Riczek Mihály vallomása, 1951. december 27. ÁBTL 3.1.9. V-82865, 55–60. A nyilas eszmevédelmi szervezetről szubjektíven és sok adattal: ÁBTL 3.1.9. V-82865/1, 185–195.

⁴⁷³ ÁBTL 3.1.9. V-82865/1, 192.

⁴⁷⁴ Máthé Áron: *A nyilaskereszt árnyéka. A magyarországi nemzetiszocializmus elmélete és gyakorlata*. Máriabesnyő, Attraktor Kiadó, 2019. 76–77. A bécsi nyilasokhoz: HU MNL OL K63, 21/7, II., b., 72–109.

⁴⁷⁵ Nyilatkozat. *Magyarság*, 1939. november 3. 6.

⁴⁷⁶ Az ügyben 33 nyilast ítélték el. Kovács (2009): i. m. 82.

⁴⁷⁷ Tegyük hozzá: a Héjjas-csoport bemutatkozása sem sikerült fényesen. A Kassakürthy fivérek által vezetett 22 fős járőrükből 10 embert visszaküldtek – „8 főt gyávaság, 2 főt betegség miatt” –, így tíz emberrel voltak kénytelenek a lengyel határig törni. B. Stenge (2018a): i. m. 95., 98.

Gyula is népszerűsített.⁴⁷⁸ Emellett a nyilasok is felfigyeltek rá, hogy Egyedy a rongyos gárda tagjai közé sorol olyanokat, akik 1938 szeptemberében „mint a Hungarista Párt tagjai vonultak be a szabadsapatokhoz”.⁴⁷⁹ Meg is próbálta kötetét Kozmánál értékesíteni,⁴⁸⁰ bár az MTI elnöke utóbb aligha örülhetett, hogy a román sajtó címlapon idézte a „terrorista” író könyvét.⁴⁸¹

Hasonló szellemben született egy másik, az MFOSZ-nál szintén indexre került munka, Ádám T. István *Soprontól – Munkácsig* című kötete, amely Róna Ferenc nyomdájában látott napvilágot 1939-ben. Ádám T. tizenhét évesen Prónay Pál csapatában harcolt az 1921-es nyugat-magyarországi felkelésben,⁴⁸² későbbi pályája azonban nem mondható szokványosnak. Újságírónak állt, s még az is megesett vele, hogy a rendőrök által vegzált munkások érdekében történő utcai fellépését a *Népszava* méltatta hosszasan. Ádám T.-t érdekelték a politikai és társadalmi problémák, ezért belépett a Bartha Miklós Társaságba (BMT), majd külföldi tudósítóként dolgozott. 1937-ben és 1938-ban a *Kis Újság* munkatársa is volt, ahol kétoldalas vezércikkben részletezte a nyilasok belharcát, mielőtt a felvidéki szabadsapatokhoz csatlakozott volna.⁴⁸³ Kötetében a csehszlovák rádió által szerinte csak „Banda Héjjasovának” nevezett rongyosok tagjaként méltatta Maczkák bátorságát, aki csapatával „háromórás tűzharc” után adta csak meg magát.⁴⁸⁴ A különös szerző körül később sem szüntek a furcsaságok. Így például a nyilasok 1940 februárjában nagy kedvvel adták hírül „a Fajvédők” állítólagos elhatárolódását az újságírótól, aki szerintük kormánybiztosként, a Magyar Nemzeti Irodalmi Társaság titkáráként és a „Rongyos Gárda íródeákjaként” tart előadást a munkácsi zsidó gimnáziumban, itt tárgyalt könyvének témájában.⁴⁸⁵

Az 1938-as szabadsapatokról azonban nem Ádám T. István, hanem Mester Kálmán számolt be a legrészletesebben. Grandiózus munkájának értékeléséhez röviden szólnunk kell magáról a szerzőről is. Mester a „törvényhatósági joggal felruházott városok központi főkerületének vezetője” volt a nyilas pártban, ahol azonban pozíciója nem volt

bombabiztos. Kilépése már 1938 nyarán felmerült, ám ekkor még ő maga tagadta távozását. „Szálasi Ferenc mellett továbbra is kitartok” – tette hozzá a rend fontosságát hangoztató nyilas vezető.⁴⁸⁶ Mester utóbb a hazatért illavaikat igyekezett szövetségbe tömöríteni,⁴⁸⁷ majd a választások alatt már a kormánypártnak kampányolt (a nyilasok szerint legalábbis).⁴⁸⁸ Alighanem kormánykapcsolataival magyarázható, hogy báró Temesváry Edével karöltve akciót indíthatott a Felvidéket megjárt ÉME-lövészek állásba helyezéséért.⁴⁸⁹ 1940 februárjában azzal érvelt az ÉME Sas lövészosztályának szükségessége mellett, hogy „ezerkilencszázharmincnyolc ösze bebizonyította, hogy politikai pártokban csak napipolitikának van helye; nemzetvédelmi, társadalmi kérdések megoldására azonban nem alkalmasak. Ezekhez igenis a társadalmi egyesületek kellenek.”⁴⁹⁰ Az utóbb a Baross Szövetségben (BSZ) is foglalkoztatott Mester ezután az ONVB hírszerző szolgálatában tevékenykedett,⁴⁹¹ és a MTK-nak is tagja lett.⁴⁹² Mindezek alapján nem teljesen valószínűtlen, hogy „csak rövid ideig volt nyilas párttag, aztán kiléptették, hogy az egész ország területén besúgónak használhassák Endre László e közeli barátját” – olvashatjuk egy Kádár-kori sajtóvita szerkesztőségi állásfoglalásában.⁴⁹³

A nyilvánvaló propagandaszempontok, a tendenciózus túlzások és az említett gúzsba kötöttség ellenére a „felvidéki szabadságharcról írt” adatgazdag Mester-munka ma is megkerülhetetlen forrása az 1938–1939-es felvidéki és kárpátaljai eseményeknek, illetve azok előzményeinek. Az Endre László fényképével és előszavával kezdődő kötet jól érzékelhetően kettős célt szolgált: egyrészt az illavai foglyok reputációját igyekezett javítani, másrészt megpróbálta lebontani, de legalábbis gyengíteni az MFOSZ narratíváját.⁴⁹⁴ Éppen ezért a szerző nem is használta a rongyos gárda kifejezést, amelyet

⁴⁸⁶ Nyilatkozatok az Esti Kurír hazug cikkeire. *Magyarság*, 1938. július 14. 9.

⁴⁸⁷ Szövetségbe tömörülnek a volt illavai foglyok. *Budapesti Hírlap*, 1939. január 29. 12.

⁴⁸⁸ Tanoss Dezső dr. körútja a nagykanizsai választókerületben. *Magyarság*, 1939. augusztus 17. 3.

⁴⁸⁹ MOT, 1939. december 5. 50.

⁴⁹⁰ Mester Kálmán: Fajvédelmi eszme a gyakorlatban. *Nemzeti Élet*, 1940. február 25. 3. Budaváry László lapja ezekben a hónapokban intenzíven kampányolt az ÉME reaktiválása mellett. Erre azért volt szükség, mert „azok az új mozgalmak, amelyek az ÉME-ből fakadva, annak programját egészben, vagy részben kisajátítva több-kevésbé elrontva nyomdokainkba léptek, a nemzeti gondolatot és a fajvédelmi akaratot zsákutcába vitték”. Vagyis „idegen ideológia” és „politikai egykéz-rendszer” helyett „szabadságra”, „függetlenségre”, „szociális egyenlőségre” és „nemzeti megújulásra” van szükség – sorolta a zavarba ejtő kívánalmakat a jobboldali radikális lapvezér. Budaváry László: Döntő pillanatban. Az ÉME közgyűlése elé. *Nemzeti Élet*, 1940. április 7. 1.

⁴⁹¹ ÁBTL, 4.1. A-2124, 17.

⁴⁹² ÁBTL 3.1.5. O-16616, 23. és ÁBTL 3.1.5. O-14847/30, 124.

⁴⁹³ *Magyarország*, 4. (1967), 12. 2. (cím nélkül) Az 1956-os forradalom idején Mester – többek között Parragi Györggyel és Szűts Ivánnal együtt – megalapította a Keresztény Demokrata Pártot. Vida (főszerk. 2011): i. m. 298. Vö. ÁBTL 2.2.1. Mester Kálmán operatív kártyája.

⁴⁹⁴ A Pest vármegye MOVE-szervezeteiből megalakult VIII. honvéd lövészászlóalj felvidéki szerepvállalásáról írt kötet is Endre előszavával jelent meg, emellett a szabadsapatos alispánról számos képet is közölt. Endre zászlóalja a gödöllői vasútállomásra indult 1938. szeptember 22-én Zagypálfalvára, ahol egyéb felszerelések mellett megkapták a repülőgépről ledobott katonai overallt (rangjelzésekkel). Innen vitték tovább őket Pátróháza, Cigándra, Gemzsére, Vásárosnaményra, Sárospatakra, majd Sátoraljaújhelyre, miközben saját elmondásuk szerint is több konfliktusuk volt a helyi zsidósággal, mint a csehekkel. Vö. Cserjési Sándor: *Szabadsapat*. Budapest, Paulovits Imre, 1940.

⁴⁷⁸ Ormos (2000): i. m. 564–565. A Honvéd Vezérkarnál, az országgyűlésben és a rádiónál betöltött pozícióin túl Somogyváry népszerű író is; egyes munkái több tízezer példányban keltek el. Mindemellett aktív társasági életet élt. Német származása – 1929-ben magyarosított Freissbergerről – ellenére „tiszték és szélsőjobbpolitiikusok előtt, társaságban szabadon, bőbeszédűen hangoztatta, hogy németellenes”, amiért többször felettesének kellett „kimosnia”. Kádár (1978): i. m. 455–456. Vö. *Budapesti Közlöny*, 1929. október 4. 1.

⁴⁷⁹ A Fajvédő Szövetségből kizárt Zsabka Kálmán nyilatkozik a Rongyos-ügyben a kormánysajtóban. *Magyarság*, 1939. augusztus 6. 5.

⁴⁸⁰ A Szittyá Szövetkezet levele Kozma Miklósnak. 1939. június 19. HU MNL OL K 429. Kozma Miklós. 72. csomó, 1. dosszié, 285.

⁴⁸¹ O demonstrație „patriotică” la Budapesta. *Universul*, 1939. december 22. 1. A kötetre később is viszszerítettek: Terrorizmus maghiar. *Universul*, 1940. október 15. 5.

⁴⁸² Rövid pályarajzához: –da: Ádám T. István: Pónyi Kátyi legendája. 8 *Órai Újság*, 1943. július 13. 5.

⁴⁸³ Csak a brutalizáló rendőrnek lehet igaza. *Népszava*, 1931. január 9. 6. Fábián Dániel: A résztvevő szemével (Adatok a Bartha Miklós Társaság történetéhez). *Párttörténeti Közlemények*, 25. (1979), 2. 210. Ádám T. István: Óriási politikai szenzáció: Szálasi végleg visszavonul a politikától, otthagya a nyilasokat. *Kis Újság*, 1938. május 19. 1–2.

⁴⁸⁴ Ádám T. István: *Soprontól – Munkácsig*. Budapest, Róna Ferenc, 1939. 53.

⁴⁸⁵ A jó vidék. *Magyarság*, 1940. február 13. 4.

szerinte az elfogott felkelők szegényes ruházatán élcelődő cseh rádióhíradásokból vett át a magyar közbeszéd – többek között Milotay idézett cikke nyomán. Mester családostan vetette papírra, hogy a leszerelt szabadcsapatok tagjait „mindenféle társadalmi egyesület ígéreteivel igyekezett a maga részére tagnak megnyerni, hogy a volt harcosokból minél nagyobb taglétszámot tudjon kimutatni és annak hangoztatásával igyekezzék az elért eredményt hangos propagandával a maga részére kisajátítani”. Még arra is kitért, hogy a rongyos gárdisták emblemikus ruhadarabjának, a *Sorakozóban* és a sajtókarikatúrákban egyaránt nélkülözhetetlen kucsmának a használatát megkísérelje cáfolni. Megemlíttette továbbá, hogy Kecskemét és Szeged környékéről azért vettek részt kevesen a harcokban, „mert főleg Héjjas Iván nyugat-magyarországi harcosai jelentkeztek, kik közül sokan koruknál fogva már csak őrszolgálatra voltak alkalmazhatók. Az ősz harcosok jelenléte azonban felvillanyozó hatással volt az ifjúságra” – fogalmazott kajánul Mester, aki kötetében másutt is nagy leleménnyel oldotta meg az udvarias helyreutasítás retorikai bűvészmotívumát. Így például előzékenyen (és nagy betűkkel) közölte Héjjas Iván és Somogyi Béla kormányzói kitüntetését is, amelyet „a nem harcoló csapatrészeknél” kifejtett tevékenységükért kaptak. A salánki megadás kapcsán pedig arról olvashatunk, hogy a fegyverletételhez a kecskeméti oktan és figyelemfelkeltő fegyverhasználat is jócskán hozzájárult. Mester szavaival: „a puszták fiai, az alföldi homok daliás katonái a természetnek részükre eddig ismeretlen környezetében, az idegfeszültség hatása alatt elvesztették biztonságérzetüket”. Kevésbé voltak óvatosak Zsabkával, akiről egy ízben ekképp emlékeztek meg: „A szabadcsapatosok Zsabka Kálmán vezetése alatt virágosóban vonultak Budapestre, hogy a jól elvégzett munka után megpihenjenek babéraikon.” Mindeközben a „vergődő, lesóványodott, beteg, sebesült” illavaik csak „keserű könnyeket nyelnek” – olvashatjuk ugyanitt a szabadcsapatok Mester szerint feledésre ítélt nyilas részvevőiről.⁴⁹⁵

A rongyosok körében csak „Kácsaként” ismert – a diverzióra 1938. szeptember 20-a körül Homlok Sándor vezérkari ezredes (5. vkf. osztály) által behívott⁴⁹⁶ – Gyulai Molnár Ferenc 1945-ös vallomása arról tanúskodik, hogy Kasztovszky Jenő *Alkonyattól virradatig. Menetel a Rongyosgárda* című, 1941-es kézírata sem nyerte el az MFOSZ vezérkarának tetszését. Olyannyira nem, hogy végül valóban nem is jelenhetett meg a Héjjas 1921-es működésére nézve kellemetlen beállítású munka.⁴⁹⁷ Egyedy ebből a botrányból sem maradt ki. A nagy kalandor Kasztovszkyval együtt próbált pár száz pengőt szerezni a kötet kiadására az IBUSZ-tól⁴⁹⁸ ám Gortvay szerint mindezt Héjjasra illetéktelenül hivatkozva kísérelték meg. Az MFOSZ főtitkára egy rendőr kíséretében maga is megjelent a pénz tervezett átadásakor, aminek következtében rövid időre fogdába zárták a két delikvenst, és eljárás is indult ellenük. Egyedyék azonban visszatámadtak, arra hivatkozva,

hogy az őket internálással is megfenyegető Gortvay szemét azért szúrta Kasztovszky munkája, mert konkurenciát teremtett az MFOSZ hivatalos rongyoskötetének.⁴⁹⁹

A nem túl jelentékeny ügy azért érdekes, mert a nyomozás fényt vet az MFOSZ hivatalos kiadványának kulisszatitkaira. A hatóságok ugyanis felkeresték *A Rongyos Gárda harcai* címmel és „egy rongyos” aláírással megjelent könyvet előállító Stephania Nyomdát, ahol kiderült, hogy a névtelen rongyos munkáját tízezer példányban állították elő 1939 májusának végén. Héjjas Jenő és az MFOSZ ebből összesen mintegy háromezer példányt vett át, míg a többi Héjjas rendelkezése szerint (az ő felelős szerkesztése alatt megjelenő⁵⁰⁰) *Az Út* című folyóirat szerkesztőségének küldték meg. Innen a nyomdai igazgató tudomása szerint „közéleti előkelőségekhez” vándoroltak a könyvek.⁵⁰¹ *A Rongyos Gárda harcait* iskolák és népiskolai könyvtárak számára is ajánlotta Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter,⁵⁰² vagyis ez a mű tekinthető a kormány hivatalos álláspontjának a felvidéki és kárpátaljai eseményekről.⁵⁰³ Szerzőjét bár többen próbálták megfektetni,⁵⁰⁴ nem jártak sikerrel. Az 1938–1939-es eseményekkel foglalkozó részeket szinte bizonyosan az a Székely Molnár Imre jegyezte, aki a *Sorakozóban* vezetett cikksorozatot a rongyosok harcairól, s akinek a *Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve* című kiadványban olvasható írása szövegszerű egyezéseket mutat az MFOSZ könyvének vonatkozó nagyfejezetével.⁵⁰⁵

A könyv belső borítóján a kecskeméti Héjjas-portát ékesítő híres nyárfa látható, ahol a részletesebben ki nem fejtett „új világeszme megszületett”. A Héjjas Iván neve alatt jegyzett, erősen irredenta hangszerelésű előszó gondolatait bontotta ki részletesen a szerző, aki Ady Endre *Bujdosó kuruc rigmusa* című versét választotta mottóul. Figyelemre méltó módon arról írt, hogy bár „fizikálisan” már „1921-ben Nyugat-magyarországon” kergette a „labanc hordát”, „20 éven át a reakció renegát labancaival is” hadakozott, vagyis marxista terminussal és osztályharcos hévvel ostromozta a politikai

⁴⁹⁹ Kasztovszky és Egyedy zsarolás, becsületsértés, rágalmozás, hamisítás, személyes szabadság megsértése és hitelrontás gyanúja miatt tett feljelentést Gortvay ellen. Feljelentés, 1941. október 14. (fakszimile), ÁBTL 3.1.9. V-98273.

⁵⁰⁰ A kecskeméti székhelyű periodika az OSZK katalógusa szerint a Közép-magyarországi Automobil és Motor Club kiadványa volt.

⁵⁰¹ Jelentés, 1942. május 2. (fakszimile) ÁBTL 3.1.9. V-98273. Egyedyék keresetének konkurenciára vonatkozó részét végül arra hivatkozva utasították el, hogy az MFOSZ kiadványa nem volt forgalomban. Végzés. 1942. június 9. ÁBTL 3.1.9. V-98273. Ez azonban nem fedt teljes mértékben az igazságot, mivel a *Sorakozó* hasábjain is folyamatosan hirdetett, a „felkelő alakulatokban” szolgálóknak ingyen megküldött kötetet a *Sorakozó* kiadóhivatalában és az MFOSZ-on keresztül is meg lehetett rendelni. Sőt, a hirdetés szerint a mű „minden könyvkereskedésben kapható” (*Sorakozó*, 1939. október. 13. 4. cím nélkül) volt, aminek ugyanakkor ellentmond, hogy egy elismerő (és jócskán megkésett) kritika szerint „majdnem titokban” jelent meg. Szepesváraljai Haendel Vilmos: Rongyos dicsőség – magyar vitézség. *Magyar Élet*, 1940. december 25. 1.

⁵⁰² Könyvajánlás. *Néptanítók Lapja*, 73. (1940), 3. 124.

⁵⁰³ Az Arcanum Adatbázis Kft. online adatbázisa szerint számos iskola könyvtárába bekerült a kiadvány.

⁵⁰⁴ Fogarassy László: Bevezetés a burgenlandi kérdés forrásaiba és irodalmába. I. Magyar eredetű források és feldolgozások. *Soproni Szemle*, 25. (1971), 2. 139.; Csorba Béla: Egy ez idáig lappangó adalék Sinkó Ervin kecskeméti tevékenységéhez. *Híd*, 66. (2002), 3. 409.

⁵⁰⁵ Székely Molnár Imre: A Rongyos Gárda felvidéki harcai. In *Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve. Felvidéki irodalmi emlékkönyv*. Budapest, MEFHOSZ, 1940. 427–456.

⁴⁹⁵ Mester (1939): i. m. Idézetek: 27., 29., 355., 89., 249. A fogság nyilas verziójához lásd továbbá: Rajkay László: Illava és ami mögötte van. *Összetartás*, 1939. január 15. 1.

⁴⁹⁶ Gyulai Molnár Ferenc vallomása, 1952. március 4. ÁBTL 3.1.9. V-103487, 40.

⁴⁹⁷ Gyulai Molnár Ferenc vallomása, 1945. november 10. ÁBTL 3.1.9. V-98273.

⁴⁹⁸ Idegenforgalmi Beszerzési, Utazási és Szállítási Rt.

elitet. A szerző szerint a kiállításukért gyakorta állásukat veszítő rongyosok érdemeit elhallgatták, őket „bajkeverőkként” állították be, miközben „pojácáhősök”, „hiénák” orozták el harci dicsőségüket. A kötet középpontjába a közel kétszáz oldalon keresztül ecsetelt 1919 és 1921 közti események kerültek, míg a harmincas évek végi „felkelés” feleannyi terjedelmet kapott. Utóbbi nagyfejezetet az elszánt tekintetű Somogyi Béla kucsomás, antantszijas, kettős keresztos kitűzős fotója vezeti be, majd arról olvashatunk részletesen, hogy az alföldi sík viszonyokhoz szokott (nyilván kecskeméti) legények hogyan jutottak el a már kurucok által is előszeretettel látogatott Lengyelországba. „Egy tekintet – amely Lengyelországba kísért a Rongyost” – írták az elhaladó rongyosokat figyelő Héjjas fotója alá az 1939 nyarán szétküldött munkában, ahol Héjjast azon alparancsnokai (Gyulai Molnár Ferenc, Dénesfay Dinich Győző, Kassakürthy Pál, Kémery [sic!] Nagy Imre) körében is megörökítették, akik „csapataikat Lengyelországba harcolták át”. Feltűnik a hasábokon a leírás szerint öngyilkosságra készülő bajtársát megmentő, kézigránát híján az ellenségre egy kődarabbal rárontó Egyedy Balázs Dénes és a Budapestet az 1944–1945-ös ostrom idején önkéntesekből, gyerekekből és öreg nyilasokból verbuvált zászlóaljával a végsőig védő Vannay László is. Utóbbiról megtudhatjuk, hogy „mestere a guerillaharcnak. Önfeláldozó bátorságáért imádják az emberei”, így bizonyára Pálóczi Horváth Lajos műfordító is, aki egyébként kivételes idegennyelv-tudását az MTI-nél kamatoztatta. Összességében a kötet a salánki tömeges megadás ellennarratíváját kísérelte meg létrehozni. „Egy sem adta meg magát” harc nélkül – olvashatjuk a főszereplőkről.⁵⁰⁶

Kémery Nagy Imre járőrének találkozása lengyel katonákkal (Verecke, 1938. október 15.)

Már az eddigiekből is láthattuk, hogy az MFOSZ kormánykapcsolataira vonatkozó nyilas gyanú egyáltalán nem volt alaptalan. A német–magyar fegyverbarátság mellett a végsőig kitartó Gyulai Molnár szerint az MFOSZ működése „mindig a belpolitikai irányvonalhoz” igazodott, az utasítások felülről érkeztek, „részben az elnökségtől”.⁵⁰⁷ Több jel szerint nem csupán a kormányzóhoz és a kormányhoz, de magához a kormányfőhöz, vitéz Imrédy Bélához is kötődtek. Szimpatikus lehetett számukra az 1938 szeptemberében meghirdetett „csodás forradalom” (a szociális problémák diktatórikus megoldása), valamint az 1939 januárjában szárba szökkenő Magyar Élet Mozgalom (MÉM) is – ez utóbbit egyébként a vigadóbeli nagygyűlés előtt még „Magyar Fajvédő Mozgalomként” tárgyalta a sajtó.⁵⁰⁸ Az MFOSZ támogatta a kormányfő csodaszarvasos mozgalmát, amelynek fő célkitűzéseit megegyezőnek tartották sajátjukéval. „A nagy szociális problémák sürgős megoldása mellett a magyar függetlenségnek megőrzése és a magyar nép gazdasági és kulturális megerősítése és felemelése” – sorolta a közös teendőket vitéz Borbély-Maczky Emil borsodi főispán, MFOSZ-alelnök, aki a fajvédő szövetség támogatói határozatát is ismertette a Nemzeti Egység Pártja (NEP) Imrédy mozgalmához szintén csatlakozó borsod vármegyei nagyválasztmányával.⁵⁰⁹ Somogyi Béla sem látott semmi okot arra az MFOSZ közgyűlésén három héttel később, hogy kifogásolja a tagság részvételét a MÉM-ben.⁵¹⁰ Nem is volt rá oka. A zsidó származású felmenőjével kompromittált Imrédy néhány nappal később ugyan megbukott, ám ezután sem bántották a szövetség egyébként nagy kedvvel zsidózó hetilapjában, ellentétben a „törzsökösök” radikálisával, akik még Imrédy családfáját is közölték a miniszterelnök bukása után.⁵¹¹ Imrédy nemcsak hogy szalonképes maradt a politikai arénában, de az általa alapított MÉM 1939 márciusában összeolvadt a NEP-pel, létrehozva az új

⁵⁰⁷ Gyulai Molnár Ferenc vallomása, 1945. november 10. ÁBTL 3.1.9. V-98273 Gortvay Tihamér. A Vannay-zászlóaljhoz: Ungváry Krisztián: *Budapest ostroma*. Budapest, Corvina Kiadó, 2005. 91–95., 108., 138–157., 186–187., 253. Gyulai Molnár Budapest ostroma idején a Vannay-zászlóalj századparancsnoka volt. A kitöréskor szovjet fogságba esett, akik azonban már 1945 tavaszán kiszolgáltatták a magyar hatóságoknak. 1947-ben a népbíróság életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélte, 1953-ban börtönben hunyt el. Cseh Géza: Szemet szemért. In Nagy Szabolcs (szerk.): *Vörös és fehér. A vörös és a fehér uralom hátszaga 1919 vidéken*. Veszprém, Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 2013. 108. Vannay másik embere, Pálóczi Horváth Lajos ezzel szemben az ellenállást választotta 1944-ben. Bartha (2021): i. m. 284., 348., 400–401.

⁵⁰⁸ Vö. Imrédy miniszterelnök a NEPben ismertette a ma zászlót bontó Magyar Fajvédő Mozgalom célkitűzéseit. *Pesti Napló*, 1939. január 6. 1.

⁵⁰⁹ Vö. A Nemzeti Egység Pártjának borsodi nagyválasztmánya egyhangú lelkesedéssel csatlakozott a Magyar Élet Mozgalomhoz. *Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap*, 1939. január 19. 3. Borbély-Maczky főispánként segítette a MÉM-et, ellenben a „magyar nemzeti érdekekkel ellentétes, már-már tiltandó mozgalmaknak tartotta” a Nyilaskereszt Pártot és a többi nemzetiszocialista szerveződést. Fábian Máté: *Egy fajvédő főispán a Horthy-korszakban. Borbély-Maczky Emil 1887–1945*. Pécs–Budapest, Kronosz Kiadó – MTT, 2020. 204.

⁵¹⁰ Somogyi ugyanitt arról is szólt, hogy már „130 népes vidéki csoport tagjai küzdenek a régi zászló alatt a szegedi gondolat megvalósításáért”. Vö. Imrédy Béla vasárnap Sopronban, Kőszegen és Szombathelyen bontja ki a MÉM zászlóját. *Budapesti Hírlap*, 1939. február 8. 2.

⁵¹¹ Zsidó volt-e vagy sem? *Sárkány*, 2. (1939), 2. 7–8.

⁵⁰⁶ Egy rongyos: *A rongyos gárda harcai*. Budapest, MFOSZ, 1939. Idézetek: 12., 14., 223., 273., 310., 239.

kormánypártot, a Magyar Élet Pártját (MÉP).⁵¹² Összességében az MFOSZ Imrédy iránti szimpátiája nyilvánvalóan onnan eredt, hogy a szövetség sokat köszönhetett az 1939. február derekán leköszönő miniszterelnöknek.

Itt kell megjegyezni, hogy a fajvédő szövetség nemzetszemlélete nem minden esetben volt kirekesztő. „Nálunk már régen elismert dogma, hogy magyar lehet valaki, nemcsak ősi származásánál fogva, hanem későbbi bevándorlás útján is, sőt elismerünk mi a vérségi magyarságon kívül lelki magyarságot is” – fogalmaztak éppen a TMT-re reflektálva, s csupán a „magyarság sorsával, célkitűzéseivel” való azonosulást kötötték ki kritériumként. Még definíciót is adott a *Magyarság és fajvédelem* című cikk névtelenségbe burkolódzó szerzője, aki az államvezetés kardinális kérdésében ugyanakkor osztotta a „sárkányosok” elképzelését. E szerint „magyar az, aki magyarnak született, vagy aki a magyar nemzet testében él, azzal sorsközösséget vállal és elismeri, elősegíti a magyar fajnak Szent István államában való megtámadhatatlan szupremáciáját”.⁵¹³

Ez az alapvetően századfordulós hangulatú, 19. századi liberális nemzetszemlélet azonban a *Sorakozó* hasábjain sem volt általános. Cikkek tucatjai bizonyítják, hogy a zsidókérdésben nem ismertek megalkuvást. A második zsidótörvény vitájának idején egy beszédes című (*Van-e magyar faj és kinek érdeke a tagadás?*) publicisztika névtelen szerzője a fenti „vagy”-ot „és”-re cserélve arra jutott, hogy csak a vér, a nyelv, a lélek és a kultúra együttes hatása tehet magyarrá.⁵¹⁴ Az írás a *Mi a fajok szerepe a népek küzdelmében?* című rádióvitára reflektált,⁵¹⁵ amelyet olyannyira liberálisnak vélt a fajvédő lap, hogy egy újabb cikkben még a honi fajbiológia doyenjét, Méhely Lajost is szükségesnek gondolták megkeresni a minél hatásosabb földbe döngölés érdekében. Méhely ugyan saját lapjában, a *Cél*-ban ígérte kifejteni nézeteit, a cikkhez csatolt olvasói levél szerzője nem volt rest bizonyítékát nyújtani a függetlenségpárti fajvédelem élő hagyományának. Szerinte a rádióban azért hangozhatott el a destruktív tartott műsor, hogy a „négy-százötven éves idegen elnyomás ránk rakott kései ivadékaik továbbra is süitgethessék egyéni kis pecsenyéjüket, a fajmagyarság kárára és a magyar milliók rovására. [...] Mít törődnek ők azzal, hogy ezáltal a szláv-germán tenger ütközőjében az elnyeletésünket segítik elő” – fogalmazott egyházszeghi Kiss Imre.⁵¹⁶

Az MFOSZ ideológiája abban tehát mindenképpen hasonlított a TMT-éhez, hogy maguk is hirdették a „magyar faj” elsőbbségét a politikai életben. Emellett a gazdasági őrsváltást is pártolta mindkét szervezet. A fajvédő szövetség gazdasági osztálya külön beszerzési és értékesítési szervezetet hozott létre tagságuk támogatására, különböző szórakozóhelyekre és szállásokra érvényes turisztikai, valamint biztosítási kedvezményekkel segítve a rongyosokat, miközben az eladósodott gazdák érdekében is próbáltak

valamit tenni.⁵¹⁷ Felhívták tagságuk figyelmét továbbá, hogy csatlakozzanak a „Kaláka” kötelékében megalakuló szervezeteti mozgalomhoz. „Támogassa tehát saját érdekében a szervezett magyar vásárló a szervezett magyar kereskedőt és viszont, olcsó áraival a szervezett magyar kereskedő a szervezett magyar vásárlót!” – hirdették.⁵¹⁸

Háromszáz rongyosnak és családjuknak szervezeteti alapon működtetett, telepszerű elrendezésű falvat is szerettek volna létrehozni, amelyet az „új magyar életforma kísérleti műhelyének” szántak.⁵¹⁹ Az ötletet a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Szolgálatával támogatott *Országépítés* című „világnézeti szemle” szerkesztősége karolta fel,⁵²⁰ többek között a kor neves építésze, Molnár Farkas, valamint Szokolay Béla szociológus, Temesváry László „szakíró-szerkesztő” és a honi nemzeti szocializmus ekkorra már más vizekre evező pionírja, Szász Béla író támogatásával.⁵²¹ Terveik szerint a falut „az utolsó szögig készen kapják a telepések, akik a rongyos gárda tagjaiból rekrutálódnak”. Az otthonukat szakszerű irányítás mellett maguk felépítő későbbi lakosok kiválasztását az MFOSZ végezte volna. A határában mintegy 2700 holdnyi földterülettel támogatott Rongyosújfalut egykés országrészen, lehetőleg határörvidéken, esetleg „a Budapest környéki nemzetiségi települések legexponáltabb helyén” – magyarán németek által lakott vidékeken – tervezték felépíteni, kifejezetten „magyarságvédelmi” céllal. Lakosai gyanánt „teljesen nincstelen, letelepítésre szoruló, magyar fajú, egészségükre nézve is megvizsgált rongyosokat” szántak, akik családonként négy gyermekkel járultak volna hozzá a deklaráltan zárt közösség hosszú távú működéséhez.⁵²² A tervekről, illetve a megvalósulás lehetőségeiről az MFOSZ hetilapja rendszeresen beszámolt, sőt idővel már több rongyostelep létrehozását rebesgették a *Sorakozó* hasábjain. Az elsőt be is harangozták – igaz, a beregi Bátyún látványos építészeti víziók helyett az elmenekült cseh légionáriusok portáira és birtokaira pályáztak a Héjjasékhoz hű volt szabadcsapatosok. Bár a témára vissza-visszatértek, Rongyosújfalut végül nem épült fel sem itt, sem másutt.⁵²³

⁵¹⁷ A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége Központjának közleményei. *Sorakozó*, 1939. április. 14. 6. A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége központjának közleményei. *Sorakozó*, 1939. május 12. 6.

⁵¹⁸ *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 6. (cím nélkül).

⁵¹⁹ Erdődi Mihály: Földet a Rongyosoknak. *Sorakozó*, 1939. április 21. 7.

⁵²⁰ A kormánykapcsolathoz: Pallos (2010): i. m. 59–60.

⁵²¹ Vö. például: Falualapítási kísérlet: Rongyosújfalut. *Országépítés*, 1. (1939), 3. 405–408. Az egyik legjelentősebb magyar Bauhaus-tanítvány pályájához: Ferkai András: *Molnár Farkas*. Budapest, Terc Kiadó, 2011.

⁵²² Erdődi Mihály: Milyen lesz Rongyosújfalut? *Sorakozó*, 1939. május 5. 6.

⁵²³ Bihary László: Egy „rongyos telep” a megvalósulás útján. *Sorakozó*, 1939. október 7. 2. B–y L–ó: Adják oda a cseh légionáriusok telepesbirtokait a „Rongyos Gárda” nincstelenjeinek. *Sorakozó*, 1939. június 9. 2. Bihary László: Földet kér kétszáz Rongyos. Mintafalut lehetne létesíteni a cseh légionisták által elhagyott területeken. *Sorakozó*, 1939. augusztus 25. 5.

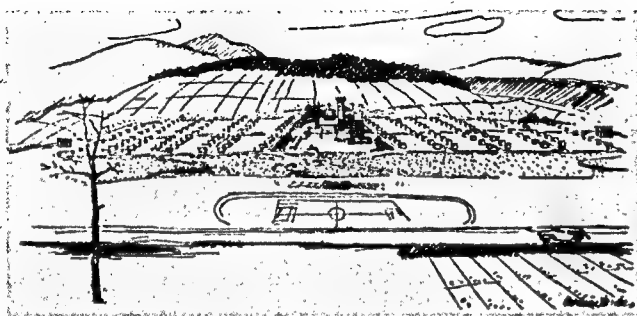
⁵¹² Paksa (2012): i. m. 144.

⁵¹³ Magyarság és fajvédelem. *Sorakozó*, 1939. október 20. 5.

⁵¹⁴ Van-e magyar faj és kinek érdeke a tagadás? *Sorakozó*, 1940. március 1. 5.

⁵¹⁵ Színes hírek. *A Pesti Hírlap rádiómelléklete*. 1940. február 25. – március 2. 2.

⁵¹⁶ Méhely [sic!] professzor válaszol a rádió fajvitájára. *Sorakozó*, 1940. március 8. 5.

„Rongyosújfalu átnézeti térképe”

Népi írók Sorakozója – a jobboldalon

Az MFOSZ 1939. január végén programot hirdetett, amelyet a népi írók – Szabó Pál által szerkesztett – lapja, a *Szabad Szó* címdoldalon szemlézett.⁵²⁴ Mint a fajvédők fogalmaztak, céljuk „az államalkotó és fenntartó magyar faj létének, életszínvonalának és vezető szerepének minden eszközzel való biztosítása, minden idegen befolyástól mentes, független hazában”. Síkra szálltak a hadseregfejlesztésért, a közéleti tisztaságért, az adóreformért, a kartellek felszámolásáért és az „azonnali igazságos és becsületes földelosztásért”, a „kisbirtok fokozott védelméért”. Szociálpolitikai programpontjaik között szerepelt a minimálbér bevezetése, az álláshalmazok azonnali megszüntetése és egy széles körű családvédelmi törvény megalkotása is. Hirdették „az ifjúságnak ősi magyar szellemében a faji öntudatra való nevelését, ezért a tanítói és tanári rendnek ennek megfelelő legszigorúbb kiválasztását” várták el. Követelték „a zsidóságnak fajjá nyilvánítását és jogainak a bevándorlás ideje szerint való elbírálását”, valamint „a társadalmi falak lerombolását, mindenekelőtt a címtúltengés megszüntetését”. Mindehhez elhatárolták magukat, hogy „bennünk fogant meg legelőször az egész világon, már 1919-ben a fajvédelmi gondolat”. A meghirdetett, igencsak eklektikus programból felismerhetően hiányzik a rongyosokat (is) motiváló revízió, illetve maga a külpolitika.⁵²⁵

A fenti idézetek egy február második felében útjára induló „független politikai hetilapból”, a *Sorakozóból* származnak, amely a hatodik számtól már mint „fajvédő politikai hetilap” határozta meg magát. A hetilap első száma tehát már a Teleki-kormány beiktatása után jelent meg (időszaki lapot ekkor már csak miniszterelnöki engedéllyel lehetett

⁵²⁴ Fajvédők kiáltványa. *Szabad Szó*, 41. (1939), 5. 1. Szabó júniusban cikket is közölt a *Sorakozóban*. Ebben a földreform, a paraszti tehetséggondozás és egy bárholonnan jövő imperializmusnak ellenállni a paraszti hadsereg mellett érvelt. Szabó külföldi példája a „bolsevisták” ellen eredményesen küzdő, a gazdaságra építő finn állam volt. Hasonló kiállítás szerint Magyarországon is eredményre vezethetne, ha a parasztság mind egyedeiben, mind nagy tömegében meghamisíthatatlan és törhetetlen nemzeti fogalmozott a Nemzeti Parasztpárt (NP) első elnöke, aki honi példa gyanánt a rongyos gárdisták példájára hivatkozott. Szabó Pál: Három kívánság. *Sorakozó*, 1939. június 23. 7.

⁵²⁵ A Magyar Fajvédő Szövetség programpontjai. *Sorakozó*, 1939. február 25. 4.

indítani), nem egészen két hónappal azt követően, hogy laprevízió útján 411 időszaki sajtótermék működését szüntették be a hatóságok.⁵²⁶ A tíz fillérért utcára dobott lapot Héjjas Jenő szerkesztette és a Stádium Sajtóvállalat Rt. adta ki. Talán nem túlzás a vállalkozás mögött Kozma Miklós kezét (is) sejtetni, aki ezáltal a nyilvánosság előtt lebukva megdicsőült rongyosait harci lázban tarthatta a hön áhitott lengyel–magyar határ érdekében. Az MTI elnökének kiterjedt irathagyatékában a *Sorakozó* több lapszáma is megtalálható,⁵²⁷ egy 1939. júniusi, kézzel sietve felskiccelt jegyzeten pedig a „Héjjas Jenő lapja” körüli engedélyeztetési és finanszírozási ügyeket jegyezte fel teendői közé Kozma.⁵²⁸ Az állami dotációhoz a Miniszterelnökségen is lehetett forrás a szabadcsapatok után felhasználatlanul maradt summából.⁵²⁹ Hogy ebből valami az MFOSZ-nak is csurranhatott, nemcsak a rongyosok Decleva tábornok által biztosított apanázsából következtethetünk, de abból a nagyvonalúságból is, amelynek következtében a *Sorakozó* első három számát ingyen küldték ki a „bajtársaknak”.⁵³⁰ A kormányzati támogatásból adódott, hogy míg a rongyosok német pénzeket sejtettek a nyilasoknál,⁵³¹ addig a hungaristák a kormány jól fizetett, őket bomlasztani igyekvő ügynökeiként tekintettek a „méltóságos budapesti rongyosokra”.⁵³² Mint láthattuk, nem is minden ok nélkül.

Az MTI szerint „gazdag és változatos tartalommal indult el első útjára” a „jobboldali magyarság” új hetilapja. „Szerkesztésének szellemi vezetését is vitéz Héjjas Iván fogja irányítani”, emellett „a jobboldali újságíró és írógárda számos kitűnő és ismert tagjának cikke és riportja teszi érdekesen színessé” a periodikát – tették hozzá.⁵³³ A beharangozó tehát hangsúlyosan jobboldali lapot ígért, s az MTI lelkes híradását is jobboldali orgánusok vették át. A lapszámok alapján ugyanakkor a „gazdag és változatos” tartalomba nemcsak politikai, de szenzációhajász hírek is belefértek – az ilyenekről egyébként más

⁵²⁶ Sipos Balázs: *Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban (Politika- és társadalomtörténeti vázlat)*. Budapest, Argumentum Kiadó, 2011. 210. A korabeli magyarországi sajtószabályozáshoz: Paál Vince: Sajtószabályozás és sajtószabadság a Horthy-korszakban. In Paál Vince (szerk.): *Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989*. Budapest, Médiaudományi Intézet, 2013. 15–17.

⁵²⁷ Így például az is, ahol az „elszánt magyar, minden veszélyt és kockázatot önként vállaló katona” kormányzói kitüntetését laudálják. Leveldi Kozma Miklós kitüntetése. *Sorakozó*, 1939. április 8. 8.

⁵²⁸ HU MNL OL K429. 45. csomó, 1. dosszié. Napló és feljegyzések, 1938–1939, 70. Kozma más jellegű ügyekben is Héjjasék rendelkezésére állt – egy darabig. Miután azonban az ekkoriban elsősorban borkereskedelemmel foglalkozó Francia Kiss Mihály harmadjára is kapott szarvasmarha-kiszállítási engedélyt, ingerülten üzent: „de most ezek után elég legyen!” Kozma Miklós levele Héjjas Ivánnak. 1938. november 14. HU MNL OL K 429. Kozma Miklós. 27. csomó, 10. dosszié, 89.

⁵²⁹ Györkei (2002): i. m. 2002. 183.

⁵³⁰ A kiadóhivatal kérelme. *Sorakozó*, 1939. március 11. 7.

⁵³¹ „[...] minekünk nincs pénzünk (közbe kiáltások: »rongyosok! vagyunk!), de honnan van náluk a rengeteg »guba«?” – tette fel a költői kérdést az utóbb az ellenállásban is szerepet játszó nyugalmazott detektívfelügyelő, Seybold Jenő. Vö. B. L.: Egy esztendeje alakult újjá vitéz Héjjas Iván fajvédő gárdája. *Magyar Nemzet*, 1939. május 17. 12. „Seybold Jenő, mint nyugalmazott detektívfelügyelő, Horthy különleges irodájának szolgálatában állott és a Volksbund-mozgalom, a német követség megfigyelését irányította.” Faust Imre visszaemlékezése a nem hivatalos magyar fegyverszüneti delegáció moszkvai útjáról. Közli: Pintér István. *Párttörténeti Közlemények*, 27. (1981), 2. 194.

⁵³² Késébeesett harc a nyilasok ellen az alsólendvai kerületben. *Pesti Ujság*, 1939. május 24. 5.

⁵³³ MOT, 1939. február 23. 137.

politikai hetilapok sem igen mondhattak le. Feltételezhetően a *Sorakozó* olvasótáborának derékhadát kisfixesek adták, az ő kikapcsolódásukat izgalmas nyomozóriportokkal, sorsjegy- és grafológusreklámokkal, valamint kisrestik hirdetéseivel is igyekeztek szolgálni.

A „jobboldali írógárdából” Féja Géza érte a megtiszteltetés, hogy az első, mindössze egy lapos mutatványszám vezércikket közöljön tőle.⁵³⁴ Féja később újraközölte, *Valódi magyar fajvédelmet!* című írásából ismerhetjük meg Héjjasék fő külpolitikai nézeteit. E szerint a „szervezett magyar faji erő tudatában kell tárgyalnunk minden hatalommal ezen a világon. A békeszerződések meghaltak, eljött az idő, hogy a magyarság a maga jogos területi igényeit kiharcolja. Ugyanakkor azonban önvédelmi harcot is kell folytatnia, hogy a megújuló Európában önálló, sajátos arcú birodalom maradjon és ne legyen senkinek sem gyarmata vagy pedig hűbérese” – fogalmazott a *Viharsarok* fajvédő elveket valló szerzője. A magyar függetlenséget szolgálták Féja szerint a rongyos gárda harcai is, amelynek önkénteseit a parasztság adta – tette hozzá, történetileg alá nem támasztható módon,⁵³⁵ de érvelésébe jól illeszkedően. Mindez ugyanis azt példázta számára, hogy „a magyar fajvédelemnek elsősorban a legmagyarabb réteget kell minden erejéből védenie: a történelmi parasztságot”, amely a függetlenség és az „ősi magyar szellem” fő letéteményese. Ezért a „legőszintébb radikális szociálpolitika” „magyar faji és nemzeti érdek”. Egy percig sem kétséges, hogy ebben a programcsomagban „a földkérdés a döntő magyar kérdés”. Féja továbbá részletezte a fajvédő program egyéb elemeit is; így szót emelt a „magyar ipari munkás szociális jogaiért”, a zsidókérdés kapcsán pedig a „törzsökös” felfogás mellett tett hitet. „A zsidótörvény biztosítja, hogy a szellemi élet fontos helyei fölszabaduljanak. Ámde nagyon vigyázzunk, nehogy ezekre a helyekre olyanok kerüljenek, akik nem az ősi magyar szellem eleven folytatói. Vigyázzunk, hogy az utált régi idegenség helyébe ne újabb idegenség kerüljön” – fogalmazott. Szintén baráti Huszárék hatására vall, hogy szerinte az „igazi nemzeti közösségnek” a „faji öntudat”, a „faji lélek” a fő kötőanyaga, amit 1920-ban „a kecskeméti fajvédők” mellett Szabó Dezső is képviselt – a konszolidáció, vagyis a „feudális-kapitalista visszahatás” miatt hiába. Hogy ezúttal a szellemi hátország is masszívabb legyen, meg kell szervezni „a fajvédelem szellemi és erkölcsi különítményeit” – fogalmazott Féja.⁵³⁶

A lap németellenes attitűdjét érzékelteti, hogy Héjjas Iván az első vezércikkét ugyanazzal a Zrínyi-idézetrel kezdte, mint Bajcsy-Zsilinszky Endre a *Német világ Magyarországon* című könyvét két évvel korábban.⁵³⁷ A következő oldalon elhelyezett keretes szöveg egyenesen arra buzdított, hogy „a néptelen nagybirtok helyett a földhöz juttatott magyar parasztság testével kell kiépítenünk sürgős azonalliséggel a magyarság

Maginot-vonalát”!⁵³⁸ Héjjas Iván maga is nyilatkozott a „zsidókérdésről és a földreformról” – semmitmondóan, mégis fellengzősen.⁵³⁹ A radikális földreform iránt mélyebben érdeklődők ugyanakkor a népiek első számú agrárszakértőjének, Kerék Mihálynak az opus magnumát is megismerhették nagy vonalakban a *Sorakozó* hasábjain.⁵⁴⁰ Sőt, a lapban „földreform ankétot” hirdettek, ahol nevüket elhallgató „baloldali” és „szélsőjobboldali” parlamenti képviselők, valamint a kormánypárti Horváth Ferenc és a kisgazdapárti Nagy Ferenc is kifejtette véleményét a témában.⁵⁴¹

Kodolányi János ugyan nem adott írást a rongyos lapba, neve mégis gyakran felbukkant e hasábjakon. A *Boldog Margit* szerzője a magyarság ősi gyökereit búvárolta, és misztikus történelemfelfogásával egyedi szintet hozott a népi mozgalomba. Mindeközben a megoldandó feladatok gyűpontjába helyezett földkérdést – Féjához hasonlóan – ezekben az években maga is komplex (honvédelmi, gazdasági, fajbiológiai és kulturális) problémának tartotta.⁵⁴² 1939 februárjában kezdte el játszani a Belvárosi Színház Kodolányi *Földindulás* című drámáját, amely a baranyai egyke kérdését erősen etnicizálva tárgyalta. A „darabot a pesti színházak megszokott közönségén kívül a kisfizetésű keresztény magyar értelmiség tagjai tapsolják végig esténként, immár két hónap óta” – adták hírül lelkesülten a rongyosok,⁵⁴³ akik kiálltak az író mellett annak pereskedéseik és perlekedéseik is. Kodolányi ugyanis szemükben „az egykekérdés és ezzel kapcsolatban a svábveszedelem [...] szinte kizárólagos szakértőjévé nőtte fel magát”.⁵⁴⁴ Mindezekből fakadóan nem meglepő, hogy a *Földindulás* korszakosnak mondott, Páger Antal főszereplésével moziban vetített filmverzióját is külön cikkben méltatták, mivel „akik segíteni akarnak a magyar népen, azok, ha megnézik a Földindulás című filmet, mindent megtudnak, hol és mit kell változtatniok. [...] A két baj közül [...] a külső a rosszabb. Az, amelyik a magyar földre pályázik és idegen vérségének, idegen lelkiületének minden erejével – mint az élősdű növény a fa erejét – viszi, hordja a maga életébe a magyarság javait. Ezek ellen kellene törvényt hozni. [...] Mindenütt be kell ezt a filmet mutatni. [...]

⁵³⁸ *Sorakozó*, 1939. február 25. 2. (cím nélkül).

⁵³⁹ „Kerek e földön legelsőnek én hirdetem még 1919-ben: a munkaadó és munkás harcában az államhatalom álljon igazságos védőként a munkás mellé” – fogalmazott öntudatosan a különítményesvezér, aki aligha a szociális kérdéssel foglalkozott leghehétebben 1919-ben. Vö. Héjjas Iván a zsidókérdésről és a földreformról. *Sorakozó*, 1939. március 18. 1.

⁵⁴⁰ Kerék Mihály: Érvek-ellenérvek. Szemelvény, a szerzőnek most megjelent Magyar földkérdés című könyvéből. *Sorakozó*, 1939. március 18. 6.

⁵⁴¹ „Ez a földreform nem állítja meg a városba vándorlást”. „Az egyke elleni harc fegyvere csak pénz-ügyileg jól megalapozott földreform lehet”. Két képviselő nyilatkozata a *Sorakozó*-nak. *Sorakozó*, 1939. november 10. 3. és „A végrehajtásai utasítás pótolhatja a törvény fogyatékoságait”. „A kisbérleti rendszer jó kiválasztási eszköz lesz”. Két képviselő nyilatkozata a földreformról. *Sorakozó*, 1939. november 17. 5. A MÉP-képviselő utóbb cikket is írt a lapba. Vö. Horváth Ferenc: A közép- és kisipar háborús nyersanyag gazdálkodási gondjai. *Sorakozó*, 1940. február 9. 3.

⁵⁴² Vö. Bartha Ákos: *Populizmus, népiség, modernizáció: Fejezetek a kelet-közép-európai politikai gondolkodás 20. századi történetéből*. Budapest, MTA BTK TTI, 2017. 244–251.

⁵⁴³ A Földindulás sikere. *Sorakozó*, 1939. április 14. 10.

⁵⁴⁴ Plágium-per Kodolányi János ellen. *Sorakozó*, 1939. június 9. 8.

⁵³⁴ Juhász (1983): i. m. 18.

⁵³⁵ A szabadszervezetek harmada volt értelmiségi, több mint 20%-a iparos és mintegy 40%-a földmunkás, földműves. B. Stenge (2018b): i. m.

⁵³⁶ Féja Géza: Valódi magyar fajvédelmet! *Sorakozó*, 1939. március 11. 8. Féja kötődéseire ebben az időszakban: Péterfi (2011): i. m. 207–210.

⁵³⁷ Héjjas Iván: *Sorakozó*. *Sorakozó*, 1939. február 25. 1. Bajcsy-Zsilinszky Endre: *Német világ Magyarországon*. Budapest, Korunk Szava, 1937. 1. (Vö. Zrínyi Miklós: *Az török áfium ellen való orvosság*.)

Lássák, melyek azok a kezek, melyekbe nem pénzt kell adniok, de, amennyiben magyar föld megvásárlásához nyúlnak ki, akkor el kell e kezeket földjüktől, maguktól verniök.”⁵⁴⁵

Borbély-Maczkó Emil MFOSZ-alelnök nem is várta meg a filmpremiert: olyan fontosnak tartotta a *Földindulást*, hogy „205 falusi magyarnak” maga váltott rá jegyet a miskolci nemzeti színházban.⁵⁴⁶ Turulista fiatalok pedig a somogyi falvakat járták a színművel – tudjuk meg egy fiatal Bolyai-kollégista *Sorakozó*ban közölt beszámoló-jából.⁵⁴⁷ A *Sorakozó* e slágerdarab mellett hírt adott a Turul rendezésében megtartandó Kodolányi-estről,⁵⁴⁸ az író által szerkesztett *Nemzetőr* hirdetései pedig rendszeresen helyet biztosítottak a lapban. Kodolányi emellett otthonában adott interjút a fajvédő orgánum munkatársának, akinek rögvést be is jelentette, hogy legújabb történelmi regénye egy 13. századi hazaáruló magyar nádorról fog szólni, aki a német császár kezére akarta játszani Magyarországot. „Őt Gaura kívánta osztani Magyarországot és mindegyikben egy-egy magaszörű cimborája lett volna a Gauleiter” – tette hozzá az író igencsak áthallásosan.⁵⁴⁹

Ám nem csupán Kodolányi adott interjút a *Sorakozó*nak, hanem Szabó Dezső is, méghozzá több ízben. Igaz, *Az elsodort falu* írójának első, fotókkal illusztrált nyilatkozata annyira semmitmondóra sikeredett, hogy vélhetően csupán a PR-érték miatt szántak rá nyomdafestéket.⁵⁵⁰ Pár hónappal később, a II. világháború kirobbanásának napján aztán már igazi reklámot csapott a rongyosoknak Szabó, felhíva a figyelmet „a Rongyos Gárda hetilapjára, a *Sorakozóra*. Természetes, ami minden lapnál előfordul, nem minden cikk éri el a megkívánt nívót, de azért ez a lap egy szép magyar oázis a mai idegen árulás világban, ahonnan magyar cél, magyar életakarat frissessége üdíti a lelkeket és némely cikke pontosan azt mondja, amit kell mondania. Olyan kevés szellemi várunk van az idegen zsoldú hazaárulás ellen, hogy nem ajánlhatom elég melegen az önök figyelmébe ezt a pompás magyar akaratu lapot” – fogalmazott az öntörvényű íróvátesz, önmagához képest kitüntetett szívéllyességgel.⁵⁵¹ Szabó aztán az 1940-es könyvnapon is kifejtette, hogy a *Sorakozót* a „legjobb magyar lapok egyikének” tartja.⁵⁵² A reklám egyébként kölcsönös

volt: miután 1939 végén egy heves vérmérsékletű olvasói levél hívta fel a szerkesztőség figyelmét szörnyű mulasztásukra, miszerint Szabó Dezső „havonta megjelenő füzetekre elfelejtik a figyelmet felhívni”,⁵⁵³ újévtől rendszeresen hozzák az író portréjával ellátott hirdetést.

A népi íróként (is) számontartott szerzők közül leggyakrabban Sértő Kálmántól közölt írást a *Sorakozó*. Mindez azért figyelemre méltó, mert Sértő itteni közreműködése teljesen feltáratlan, a népi írók bibliográfiájának rá vonatkozó fejezete például egyetlen tételt sem közöl abból a huszonhat versből, novellából és tárcából, amely a neve alatt jelent meg a rongyosoknál.⁵⁵⁴ Ennek magyarázata, hogy a fél évszázaddal ezelőtt kiadott, a népi írók kutatásához ma is nélkülözhetetlen bibliográfia készítésekor egyáltalán nem vették figyelembe a *Sorakozót*.⁵⁵⁵ Vagyis Varga Rózsa és Patyi Sándor alapmunkája nem tartalmazza Féja Géza, Erdélyi József, Kovács Imre és Szabó Pál itt megjelent szövegeit sem. Más kérdés, hogy mennyiben tekinthető egyáltalán népinek Sértő, aki legszívesebben revülapokban publikált, de még az urbánus *Szép Szó*ban és a zsidó társadalmi lapként számontartott *Egyenlőség*ben is több szövege jelent meg, mint a *Kelet Népe*ben vagy a *Válaszban*.⁵⁵⁶ A budapesti lokálokban „östehetségként” végigvonultatott, komoly alkoholproblémákkal küzdő poéta ráadásul 1938 májusában „katonás, kemény léptekkel” átmasírozott az Andrássy út 60.-ba és a nyilasok házi költője lett. Olybá tűnik, ez mégsem lett akadály annak, hogy a *Sorakozó* munkatársa legyen. Úgy is fogalmazhatunk, a Budapest kulturális életébe 1932 tavaszán Hatvany Lajos báró segítségével berobbanó, saját írásait kilószámra gyártó és árusító költő testesítette meg a keskeny szívárványhidat Héjjas Iván és Fiala Ferenc között.⁵⁵⁷

Sértő jobbára szociális töltetű, politikailag ártalmatlan vidéki életképeket közölt a *Sorakozó*ban, ahol bemutatkozó írása ennél jóval többet ígért. A falukutató írókat (Féja Gézát, Kovács Imrét, Szabó Zoltánt) és Matolcsy Mátyást védve ugyanis arról értekezett, hogy „olyan nacionalizmus lesz itt, mint a pinty. Saját érdekük tehát az uraknak, hogy ideális értelemben elégítsék ki a parasztságot” – fenyegetőzött első cikkében.⁵⁵⁸ Sértő narodnyik nacionalizmusa azonban hamar megszélidült. A választási kampányt teljesen

⁵⁴⁵ S. M.: *Földindulás. Sorakozó*, 1939. január 19. 6.

⁵⁴⁶ A hét eseményei. *Sorakozó*, 1939. november 24. 6. A *Sorakozó* korábbi riportja szerint a földreform-pártiként beállított, szociálisan érzékeny borsodi főispán büszke is volt „falujára”, ahol se egyke, se zsidó nem volt. Vitéz Borbély-Maczkó Emil. Az alkotó fajvédelemről. *Sorakozó*, 1939. április 14. 1–2.

⁵⁴⁷ Sipos Gyula: Somogyország és az egyke. *Sorakozó*, 1940. május 10. 3. Több adat szerint Sipos 1940-ben ábrándult ki a Turul hivatalos irányvonalából. Szijártó István: *Sipos Gyula*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983. 29. Boros Lajos: A Bolyai Kollégium. *Új Látóhatár*, 34. (1983), 3. 328. Tóth Pál Péter: Két interjú Jónás Pállal. 1. Börtönökben – szabadon. *Mozgó Világ*, 15. (1989), 6. 74. 1941-ben már társaival részt vett a november 1-i háborúellenes koszorúzásokon, s ezzel hozzájárult a Turul kettészakadásához is. Szécsényi-Kerepeszki (2012): i. m. 181.

⁵⁴⁸ Kodolányi-est lesz a jövő héten. *Sorakozó*, 1940. február 2. 4.

⁵⁴⁹ D. M.: Írók az utcán. *Sorakozó*, 1940. június. 7. 5.

⁵⁵⁰ Szabó Dezső a magyar irodalom legnagyobb élő szellemisége nyilatkozik a »Sorakozó«-nak. *Sorakozó*, 1939. május 12. 5.

⁵⁵¹ Szólt a magyar sors élő prófétája... Szabó Dezső a Sorakozóról. *Sorakozó*, 1939. szeptember 1. 7.

⁵⁵² „Hála Istennek, hogy ez a lap a mai viszonyok mellett is meg tudott maradni magyarnak minden sorában” – tette hozzá. D. M.: Írók az utcán. *Sorakozó*, 1940. június 7. 5.

⁵⁵³ A munkásság követeli Szabó Dezsőt. *Sorakozó*, 1939. december 22. 6.

⁵⁵⁴ Varga-Patyi (1972): i. m. 199–207. (Alighanem a *Sorakozó*ban gyakorta feltűnő S. K. monogram is Sértőt takarja.)

⁵⁵⁵ Nagy könnyebbség korunk kutatójának, hogy a hetilap java része tanulmányozható az Arcanum Adatbázis Kft. felületén. Ugyanakkor bár a kiadvány nem szerepel a hiánylistán, több lapszám is hiányos. Ezeket az OSZK-ban lehet fellelni.

⁵⁵⁶ Bartha Ákos: Határátlépés. Sértő Kálmán és Hatvany Lajos kapcsolata. *BBC History*, 12. (2022), 3. 25.

⁵⁵⁷ Sértő Fialának ajánlott kötetét (*Esett a hó*, 1939) meg lehetett rendelni a *Sorakozó* kiadóhivatalában. *Sorakozó*, 1939. április 8. 6. A bissei „parasztpoéta” még a Püskiéknél megjelent *Gyászjelentésben* (1940) is dedikált verset Fialának (*Vándorbot és barát*), zavarba ejtő módon, hiszen ugyanitt Veres Péternek, Németh Lászlónak és Püski Sándornak is ajánlott költeményeket. Végreendetében művei kiadójaként szintén Fialát nevesíti és számos írásában hitet tesz a nyilas politikus mellett. Bartha Ákos: Egy mélytengeri hal szárazon. Sértő Kálmán – az „urbánus”, a népi, a hungarista. *Metszetek*, 4. (2015), 2. 41–42.

⁵⁵⁸ Sértő Kálmán: Felemelni a parasztságot! *Sorakozó*, 1939. február 25. 8.

pártsemleges szemszögből kritizálta,⁵⁵⁹ miközben kubikusok, répakapálók és részesaratók nehéz életét tálalta antropológiai csemegeként a városi olvasók számára, ha épp nem az elkapott pesti kutyákra vagy a hőségre panaszkodott.⁵⁶⁰ Mindeközben egy Horthy Miklósról írt verssel tisztelgett a szegedi ellenforradalom huszadik évfordulója előtt.

Ma húsz éve...

Szeged, 1939. augusztus 6.

„Horthy Miklós Szögedében fehér zászlót bontott,
Könnyeivel megírta a toborzó parancsot,
Írás közben kihallatszott nehéz sóhajtása,
Egész ország elvesz, hogyha nem lösz katonája...”
Horthy Miklós, Horthy Miklós, itt vagy most húsz évre,
Virágon jársz a köveken, zászlós Szögedébe.
Megtüketülsz, úgy kiáltják: Horthy! Horthy! Horthy!
Adjon Néked a jó Isten, még húsz évet, Horthy!...
Adjon Néked a seregek Ura, még húsz évet,
Te kormányozd ezt az árva, csillagszemű népet.
Legyen erőd még sok évig, a nyeregbe ülni,
Beléd szerelmes táboron, búsan végig nézni...
Ha lovadat megfordítod, értünk mi a jelre,
Parancs nélkül követünk a poklok fenekére.
Nem kell annak szóval szólani, aki beszél szemmel,
Ezer tűzbe követünk mi, igaz szerelemmel...
Ne sírj, ne sírj, Horthy Miklós, élted Isten áldja,
Óriási katonának sok a katonája.
Nem vész el már ez az ország, az Isten megáldja,
Teljesült a régi álmod, van már katonája...⁵⁶¹

Nem tudjuk, mit szóltak Sértő kissé dadogós dicshimnuszához az Andrássy út 60.-ban, ahol ezekben az években a börtönbüntetését töltő vezér, Szálasi Ferenc körül egy rivális kultuszépítés folyt (miközben a hatóságok kormányzósértési perekkel tizedelték a nyilasok sorait).⁵⁶² Mivel országosan jegyzett költővel Sértőn kívül nemigen dicsekedhettek a hungaristák, így ez is beleférfhetett Fialáéknak, annál is inkább, mivel Sértő

kormányzói hűségével saját lojalitásukat is demonstrálhatták. Héjjasék pedig a népi titán feje fölé font babérkoszorúból szakíthattak néhány levelet Sértő náluk közölt írásaival. Erről tanúskodnak az *Aranykenyér* című verseskötet szerzőjét tisztos távolságból méltató sorok. „Sértő Kálmánt lehet dicsérni, vagy támadni, lehet rá haragudni és lehet nagyon szeretni, de mindenképpen tudomást kell venni róla annak, aki a népi irányba lendült új magyar lírát ismeri, vagy ismerni akarja.”⁵⁶³ A népi-nyilas líra ünnepezt üdvöskéje ráadásul a később taglalandó lengyelországi „rongyosbotrány” delején nemzethűségével is tüntetett a rongyosok lapjában:

Aki a hazáját...

Aki a hazáját el akarja adni,
Jármos Nép nyakára ólomjármot rakni,
Koporsót tákolni és fejfát faragni,
Isten igazában, meg fogjuk azt rakni...

Magyar ember ökle lóg a combja mellett,
De, ha föl emeli, nem oszt az kegyelmet,
Mosolyog a német, mert ő is katona,
Ha Judáslabancok hullnak itt a porba...

Nagy zenebona van, suttogunk és érzünk,
Úristen gyémántját, árva hazát féltünk,
Határnál elhullnánk, de idegen lába
Aztán léphetne csak a magyar virágra...

Tehén nem azért van, hogy azt mindig fejjék.
Bőréből bakancs lesz, nem bábszív, nem emlék,
Ha bakancsot húzunk, ég is elsőtétül,
Nem rom lesz a haza, de nagyobbá épül...

Igaz ez a nóta, feldübbögő nóta,
Szenved szegény magyar évszázadok óta,
Gazember világot a tatártól védte,
Párisban hálózta, magyarnak hullt vére...

Törökkel vesződtünk, majdnem kétszáz évig,
Isten nem tudott már jobban vágni végig, –
Rajtunk, kik ezernyolcszáznegyvenkilencben,
Arad terhet kaptunk a történelemben...

⁵⁵⁹ Sértő Kálmán: Dühöng az ígéretetés. *Sorakozó*, 1939. május 12. 7. Sértő Kálmán: Az én miniszterelnökségem. *Sorakozó*, 1939. május 19. 2.

⁵⁶⁰ Sértő Kálmán: Kubikos kongresszus. *Sorakozó*, 1939. március 4. 4. Sértő Kálmán: Répát kapálók között. *Sorakozó*, 1939. április 28. 2. Sértő Kálmán: Részesaratók a Tél előtt. *Sorakozó*, 1939. szeptember 1. 6. Sértő Kálmán: Kutyák és emberek. *Sorakozó*, 1939. szeptember 8. 3. Sértő Kálmán: A hősegről. *Sorakozó*, 1939. augusztus 18. 4.

⁵⁶¹ Sértő Kálmán: Ma húsz éve... *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 8.

⁵⁶² Turbucz Dávid: Vezérképek, vezérkultuszok a Horthy-korszakban. In Klestenitz Tibor – Sz. Nagy Gábor (szerk.): *Médiatörténeti tanulmányok 2014*. MTA BTK, Budapest, 2015. 235–260. Különösen: 255.

⁵⁶³ Sértő ugyanakkor az igencsak elfogult névtelen recenziens szerint „nem típus, nem azért érték, mert paraszt, hanem versei akkor is abszolút értékű kincsei lennének a magyar lírának, ha véletlenül a klaszika filológia doktorátusa díszlegne a neve előtt és őt nem azért kell megcsodálni, mert paraszt”. Vö. *Aranykenyér*: Sértő Kálmán versesköténye. *Sorakozó*, 1939. január 19. 6.

Világháborúban millió sebet kaptunk,
Nehéz esztendőkből Trianont átkoztunk,
Apróbb lett a Hazánk, összezsugorodtunk,
Cenkek az árva fát ne vágják alattunk.

Aki hazát árul; és pénzt akar érte,
Forró ólom legyen, huncut, bitang vére,
Dögölni rogyjon le ganéjdomb-szemétre,
Keselyű se szálljon a rozsdás szívére...⁵⁶⁴

Sértő korának jobboldali történelmi toposzai közül érdekes módon kihagyta a rongyosok és a nyilasok körében egyaránt meghatározó antiszemita kliséket, amelyek pedig nála vásárcsarnoki életképeknek is elmaradhatatlan kellékei voltak. Ennél is fontosabb, ahogyan a szerző leválasztotta a németbarátságot a hazaárulásról, ami a „guruló márkák” első, 1936-os botránya óta forró témája volt a magyar közéletnek.⁵⁶⁵ Sértő megfogalmazásában a „judáslabancok” bukása a németek is csak „mosolyognak”, hiszen ők is katonák, vagyis nem szívelik az árulókat. Bár a nyilasok kézzel-lábbal tiltakoztak a hazaárulás újra és újra feltörő vádjá ellen, nem tudhatjuk, mennyire volt tudatos a fenti retorikai fogás.⁵⁶⁶ Mint utaltunk rá, Sértőt a legkevésbé sem nevezhetjük elmélyült politikai gondolkodónak; a kéziratot hagyatékában fellelhető, fecnikre (véltetően kiskocsmákban) ceruzával sietve felskiccelt megélhetési költeményei felett nem sokat merenghetett.⁵⁶⁷ Ugyanakkor 1940-es kötetében szerepel egy politikai gúnyvers (*Enyhe vád*), amely éppen a németek emlegetése miatt vált a cenzúra áldozatává.⁵⁶⁸ A *Sorakozó* 1939. október 6-i száma pedig címlapon hozta az aradi vértanúk előtt tisztelgő versét, benne ilyen kurucos sorokkal: „Hej, azóta a »főhóhérré« fajtáját, / Még akkor is, ha netán jót akar, / Jobban gyűlöli minden rút főregnél / Zokszós lelkében, a könnyes magyar...”⁵⁶⁹ Sértő mindeközben szívesen tetszelgett a meg nem értett zsenik köldöknézegető pózában, és örömmel fogadta, ha másokat is hasonló frusztrációk gyötörnek. „Ha most kitörne a háború, mivel Babits már öreg, tréknatonának sem felelne meg, nekem kellené elmenni, tartalékos, csillagos honvédnek harcolni, meghalni azért, hogy olyan irigy Júdások, öreg Babitsok, önszerintük

[sic!] irodalmi vezérek legyenek és Baumgarten-díjat adjanak a feleségüknek” – szúrta oda örök „ellenapjának” és Török Sophie-nak a világháború kirobbanása előtt néhány nappal, egy régi sérelem által is tüzelten.⁵⁷⁰

Az idézett sorokat Sértő annak az Erdélyi Józsefnek címezte, aki hozzá hasonló módon viszonyult a költőfejedelemhez, és aki hozzá hasonló mértékben vette ki a részét a rongyos lap munkálataiból.⁵⁷¹ Bár Gyurgyák János 2007-ben papírra vetett kemény kritikája („Erdélyi József életművéről – a magyar irodalomtörténet szegényére – még nem jelent meg monográfia”⁵⁷²) ma sem veszítette el aktualitását, annyi azért köztudott a népi líra formanyelvének ekkor már leszálló ágban lévő, nyomorgásban megkeseredett úttörőjéről, hogy a *Virradatban* 1937-ben közölt botrányverse (*Solymosi Eszter vére*) után a szélsőjobboldal ünnepezt poétája lett, miközben a népi írók centrumától fokról fokra eltávolodott. Pártpolitikai értelemben Erdélyi a harmincas évek végén a gárdisták kapcsán már említett Nemzeti Frontot erősítette,⁵⁷³ amely alakulattal a jelek szerint Sinka István is szimpatizált. Az 1939-es választások alkalmával ugyanis a grófi politizálástól visszolygó Erdélyi⁵⁷⁴ és Sinka együtt korteskedett a Salló-párt jelöltje, Matolcsy Mátyás mellett Hódmezővásárhelyen.

Matolcsy a radikális földreform politikai vándormadara volt a (szélső)jobboldalon, vagyis Erdélyi ekkoriban aligha lehetett földreformellenes.⁵⁷⁵ A Nemzeti Frontot támogató helyi periodika szerint a költők korteskedése azonban hamar botrányba fulladt, s Erdélyiék a zaklatások (kétszeri igazoltatásuk) után május 23-án el is hagyták a várost, s tervezett előadásukat sem tartották meg. A kormánypárti helyi lapok szerint Sinkának nem voltak rendben az iratai, emellett a vásárhelyi közönség sem érdeklődött túlzottan irántuk, ezért távoztak.⁵⁷⁶ A konfliktust Erdélyi a rongyosok kormánybarát lapjában igyekezett tisztázni – vagy inkább elkenni. Útitársát és pártját meg sem említve arról írt, hogy „igazi atyafiságos fogadtatásban” volt része az általa nagyra becsült polgármesternél és főispánnál Hódmezővásárhelyen, ahol „szépen, komolyan történik a mostani választás”. A konfliktusról csupán szőrmentén emlékezett meg, felelőlegesen, hogy

⁵⁶⁴ Sértő Kálmán: Aki a hazáját... *Sorakozó*, 1939. augusztus 18. 10.

⁵⁶⁵ Vö. Bartha Ákos: Nácivadászat „kasszaforrákkal” és „léleklátókkal”. Az 1936-os Rajniss-ügy I–II. *Kommentár*, (2017b), 2. 29–41. és (2017c) 3. 32–44.

⁵⁶⁶ A labancmotívum nem csak Sértőnél tűnt fel a *Sorakozóban*. „Magunkra kenjük új gyalázatot / labancnak hódoló alázatot, / Legyen a sorsunk örök szolgaság?... / Ki az, ki ezt akarja, – nos, ki hát?” tette fel a (költői) kérdést *Új nemzeti dal* című költeményében az a Palasovszky Béla, aki a nyilasokhoz állt Magyarországra tovább küldözgette az ott már a húszas évek derekától megjelenő verseit és prózáit. Palasovszky Béla: *Új nemzeti dal. Sorakozó*, 1940. március 15. 4.

⁵⁶⁷ Sértő Kálmán irathagyatéka. PIM, V. 4731.

⁵⁶⁸ „Az én ellenfelem igen derék ember, / Mert az adóssága nagyobb, mint a tenger, / Kettőnek tartozik, / fünek és a fának, / Azokon belül a kerek nagy világnak. / Aratni szeretne, ahol más vetett el, / Csúnya bigámiát hatszor követett el, / Vagyis igen tisztelt választó polgárok, / Sáros a lelke, mint eső után árok. / Ha kell magyar, ha kell: zsidó, ha kell: [törölt szó] / Egykanálnyi vízben megfojtana népet”. Sértő Kálmán: *Gyászjelentés*. Budapest, Püski, 1940. 50.

⁵⁶⁹ Sértő Kálmán: Október 6. *Sorakozó*, 1939. október 6. 1.

⁵⁷⁰ Sértő Kálmán: Álló komédia. Erdélyi Józsefnek. *Sorakozó*, 1939. augusztus 25. 4. Babits 1933-as könyvrecenziójában „etno-pornográfikus költészetnek” minősítette a sértői lírát. *Nyugat*, (1933), 4. online. Az apafigurákhoz ragaszkodó Sértő nem felejtett. Vö. Marczinka Csaba: A mindenség summáslegénye és az eltévedt garabonciás: József Attila és Sértő Kálmán összehasonlító sors- és motívumelemzése, *Tekintet*, 16. (2003), 5. 83–91.

⁵⁷¹ Megkeseredéséhez: Petrik Béla: Kívül mindenben. *Hitel*, 14. (2001), 12. 30–32.

⁵⁷² Gyurgyák János: *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 629.

⁵⁷³ Petrik (2001): i. m. 36.

⁵⁷⁴ Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. május 19. 6.

⁵⁷⁵ Erdélyi 1942 és 1944 közti földreformellenes megnyilvánulásait általánosítva tárgyalja: Gyurgyák János: Szélsőjobboldaliság a népi mozgalomban. In Romsics Ignác (szerk.): *A magyar jobboldali hagyomány*. Budapest, Osiris Kiadó, 2009. 460–461. Erdélyi a *Sorakozóban* közölt írásaiban a földreform mellett és a nagybirtok ellen is agitált. Vö. például: Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. április 28. 7.

⁵⁷⁶ Kőszegfalvi Ferenc: Erdélyi József és Sinka István vesszőfutása Vásárhelyen. In Lengyel András (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 2004. 166. Sinkát a rendőrség „jóindulatúan eltanácsolta Vásárhelyről”, ezért a két író „önként elhagyta a város területét”. Vö. Semmi jogtalanság nem érte Vásárhelyen Erdélyi Józsefet és Sinka Istvánt. *Vásárhelyi Új Hírek*, 1939. május 24. 2.

„rendőri túlbuzgóságból” kétszer kellett igazolnia magát, amit írói tekintélye miatt nem hagyhatott szó nélkül.⁵⁷⁷ Valószínűleg nem Sinkáékon múlt, de Matolcsy végül nem is Hódmezővásárhelyről jutott be a magyar törvényhozásba.⁵⁷⁸

Erdélyitől a *Sorakozó*ban közöltek verset⁵⁷⁹ és prózát⁵⁸⁰ is, emellett a rongyosok a magyar sajtóban az elsők között adtak hírt az 1939-ben megalapított Tücsök Irodalmi és Művészeti Szövetkezetéről,⁵⁸¹ amelyet Erdélyi József, Sinka István, Tatay Sándor és Kádár Lajos alapított. Kádár Rákóczi úti lakásába volt bejegyezve a szövetkezet.⁵⁸² Célja „az irodalmi, művészeti alkotás és a közönség közötti hosszú, tekervényes út határozó rövidítése, a közvetítő kereskedelem kikapcsolása” volt.⁵⁸³ Meg másé is. Erdélyi a *Sorakozó* hasábjain ekképp magyarázta a Tücsök létrehozásának szükségességét a zsidótörvények idején: „ami áll a kereskedelemre és iparra vonatkozólag, az ezerszeresen áll a magyar szellemi termékek előállítására és terjesztésére. Hiába hoz a magyar parlament időszerű törvényeket, hogyha azokkal a jogokkal nem él a magyar társadalom” – fogalmazott, a szövetkezet kiáltványa pedig még kevésbé köntörfalazott. E szerint „a túlnyomóan nem magyar vállalkozók a magyar írók és művészt lelketlenül kizsákmányolják”,⁵⁸⁴ ezért szükségszerű a kulturális őrsegváltás.

Bár a Tücsök végül nem sok vizet zavart a magyar kulturális életben,⁵⁸⁵ az Erdélyi által várt változások már az 1939-es könyvnapon érzékelhetőek voltak, ahonnan sikerült is kiszorítani a „dölyfös, idegen-fajú népséget”, helyet biztosítva a „legnagyobb magyar lírikusnak”.⁵⁸⁶ Erdélyi maga is lelkenézett. „Hát megértem mégis, hogy a Nemzeti Színház előtt eltűnik az Athenaeum könyvnapi sátra” – lélegzett fel a szélsőjobboldal koszorús költője, aki szerint az inkriminált kiadó addig sátoros ünnepet rendezett a „zsidó íróknak”.⁵⁸⁷ A negyvenhárom éves poétának elégtételt jelenthetett az is, hogy a Turul Szövetség 1939 májusában megrendezte számára élete első (!) felolvasóestjét.⁵⁸⁸ Fitos Vilmos kulturális alvezér nyitotta meg a Zeneakadémia kapuit a népi mozgalom jobbszárnya

(Erdélyi mellett például Kodolányi) előtt,⁵⁸⁹ noha az előadótermek nem mindig teltek meg.⁵⁹⁰ Itt kell megjegyezni, hogy a kulturális őrsegváltás nagy közös projektje volt a radikális jobboldalnak. Így eshetett meg, hogy a *Sorakozó* hasábjain Alföldi Géza is védte a „magyar színpadi kultúrát”,⁵⁹¹ vagyis egy olyan költő, aki 1944-ben a nyilas diktatúra alatt a Propaganda és Nemzetvédelmi Minisztérium elnöki osztályát vezette.⁵⁹²

Erdélyi önéletrajzi rovatot is vezetett a *Sorakozó*ban, ahol „illusztris főmunkatársként” tartották számon.⁵⁹³ A *Forgó komédia* a költő sanyarú élettörténetét, pontosabban többnyire saját paranoid antiszemitizmusának gyökereit magyarázta a gyermekkorában látott ringliszpilre épített metafora segítségével.⁵⁹⁴ Így állították pellengérré az apját kulcsárként foglalkoztató, az okányi népen „basáskodó” „Schwarcz” nagybirtokost,⁵⁹⁵ ebbe az értelmezési keretbe illeszthetőek saját emlékei az 1919-es „zsidódiktatúráról”,⁵⁹⁶ illetve rossz véleménye az általa háromszor is elnyert, de szerinte zsidók által dominált Baumgarten-díjról,⁵⁹⁷ és ezért denunciálta a zsidótörvények idején azt a „gyapjasfejű és kosarcú tintazsidót”, aki húsz évvel korábban megsértette.⁵⁹⁸ Mindeközben Erdélyi arra panaszkodott, hogy „aki nem bírja szabályosan a versenyt, csellel és durvasággal akarja kicsikarni sikerét, győzelmét a különb felett”.⁵⁹⁹ Életét párhuzamba állította apjával, akit ugyanúgy szó nélkül csaptak el „húszévi hűséges szolgálat után”, ahogyan ő is hiába szolgálja immáron két évtizede a magyar irodalmat; „jutalma” a másodízben kapott két hónapos börtönbüntetés.⁶⁰⁰ „Szegény emberek, pincérek, portások hiteleztek. Ma sem tudok meglenni a segítségük nélkül. Úgy látszik, hogy csak az ő szívügyük igazán

⁵⁷⁷ Erdélyi József: *Forgó komédia. Sorakozó*, 1939. május 26. 2.

⁵⁷⁸ Hubai László: *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000*. I. Budapest, Napvilág Kiadó, 2001a. 68.

⁵⁷⁹ Erdélyi József: Ahasvér és a Varázsfurulyás (1932.). *Sorakozó*, 1939. június 9. 2.

⁵⁸⁰ Erdélyi József: Pesti fák. *Sorakozó*, 1939. április 14. 6.

⁵⁸¹ Tehát nem 1940-ben alapították. Vö. Pomogáts Béla: *A tárgyas költészetől a mitologizmusig. A népi líra irányzatai a két világháború között*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981. 202.

⁵⁸² Papp István: A magyar Jud Süß – Kádár Lajos: Ártatlanok? című színdarabjának története I. rész. *Betekintő*, (2014), 3. online.

⁵⁸³ Medvigy Endre: Egy vers háttéréről: Erdélyi József és Boda Gábor. *Alföld*, 35. (1984), 12. 56.

⁵⁸⁴ Bakó Ferenc: A „Tücsök irodalmi és Művészeti Szövetkezet megkezdte működését. Erdélyi József nyilatkozata. *Sorakozó*, 1939. április 1. 7. Közli: Medvigy Endre (szerk.): *Magányos csillag. In memoriam Erdélyi József*. Budapest, Nap Kiadó, 2006. 194–195.

⁵⁸⁵ Fitos Vilmos: Erdélyi József „Tücsök” szövetkezete. *Hunnia*, 7. (1995), 5. 52–55.

⁵⁸⁶ Győzött a magyar lélek a könyvnapon. *Sorakozó*, 1939. június 2. 8.

⁵⁸⁷ Erdélyi József: *Forgó komédia. Sorakozó*, 1939. június 2. 4.

⁵⁸⁸ A Turultól fizetést is kapott. Petrik (2001): i. m. 36. Vö. Erdélyi József szerzői estje. *Sorakozó*, 1939. május 5. 8.

⁵⁸⁹ A Turul Szövetség nagyszabású irodalmi programja és Erdélyi József szerzői estje. *Sorakozó*, 1939. október 27. 4.

⁵⁹⁰ „Ahogy azután beléptünk a nagyterembe, vádolon ránkmeredtek az üres székek és az erkélyről is tátongó üresség kiáltott felénk: megdöbbsentünk. Első érzésünk az volt, hogy a Turul megbukott.” Vö. Az Erdélyi József-est margójára. *Sorakozó*, 1939. november 3. 6. Az állítólag érdektelenségbe fulladt Erdélyi-est pengeváltást eredményezett a baráti *Nemzetőrrel*. Vö. Válasz a Nemzetőrnek. *Sorakozó*, 1939. november 10. 6.

⁵⁹¹ Alföldi Géza: Magyar színpadi kultúrát! *Sorakozó*, 1939. május 26. 10. Kötetét alighanem Sértő laudálta a lapban: S. K.: Kész. Mehet – Alföldi Géza versei. *Sorakozó*, 1939. augusztus 25. 6.

⁵⁹² A hét képei. *Tolnai Világlapja*, 46. (1944), 44. 4.

⁵⁹³ A Turul Szövetség nagyszabású irodalmi programja és Erdélyi József szerzői estje. *Sorakozó*, 1939. október 27. 4. Erdélyi utóbb az imrédysta *Egyedül Vagyunk* szerkesztőjének a felkérésére is írt önéletrajzt, amelyet a hetilap folytatásokban közölt, majd a TSZ kötetben is megjelentette az opuszt. Ständeisky Éva: Erdélyi József pere és költői rehabilitálása. 2000. 13. (2001), 6. 62. Vö. Erdélyi József: *A harmadik fiú. Önéletrajz*. Budapest, Turul, 1942. Erdélyi József: *Fegyvertelen*. Budapest, Turul, 1942.

⁵⁹⁴ „Látom Ady Endrét, Móricz Zsigmondot, hogy hajtják a Hatvani-Deutsch forgó komédiáját, látom magamat s látom a magyar költészet műzsját, hogy ugrik kútba... Ki akarom húzni ezt a Tündér Ilonát.” Erdélyi József: *Forgó komédia. Sorakozó*, 1939. április 21. 5.

⁵⁹⁵ Erdélyi József: *Forgó komédia. Sorakozó*, 1939. április 28. 7.

⁵⁹⁶ Erdélyi József: *Forgó komédia. Sorakozó*, 1939. június 9. 4.

⁵⁹⁷ Erdélyi nehezményezte továbbá, hogy havi részletekben folyósítják a díjat. Vö. Erdélyi József: *Forgó komédia. Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 4.

⁵⁹⁸ Erdélyi József: *Forgó komédia. Sorakozó*, 1939. május 12. 4.

⁵⁹⁹ Erdélyi József: *Forgó komédia. Sorakozó*, 1939. július 14. 4.

⁶⁰⁰ Erdélyi József: *Forgó komédia. Sorakozó*, 1939. május 5. 4. A költőt 1938-as *Fehér torony* című kötetének öt verse miatt idézték bíróság elé. Végül „egyrendbeli sajtó útján elkövetett igazgatás vétségében” találta bűnösnek a Kúria. Vö. Erdélyi Józsefet öt verséért két hónapra ítélte a Kúria. *Népszava*, 1939. március 18. 9.

a magyar költészet, meg a költőé” – fogalmazott keserűen.⁶⁰¹ Erdélyi szerint ugyanakkor már pirkad, mert a Babits-féle, nemzetsorvasztó irodalmi kánon repedezik, és Sinka, valamint Sértő művei „bizonyítják, hogy diadalmas szellemi erők szolgálgják a magyar jobboldali szocializmust”.⁶⁰²

Mint látszik, a *Sorakozó*ban kitüntetett figyelemmel követték az 1939-es könyvnap eseményeit. „A magyar ifjúság és a magyar könyvet becsülni tudó közönség hatalmas demonstrációt fog rendezni a magyar könyv ünnepének szánt napokon a Turul Szépműves Céh sátra előtt, amely a Nemzeti Színház színészbejárója előtt kapott helyet. Ugyanott, ahol más esztendőkből az »Est« lapok ma már saját területére, az Erzsébet-körútra rendelt sátra állott. A zsidó kiadványok következetesen elkerülték három nagy magyar költő műveinek könyvnap alkalmi kiadását. Erdélyi, Sinka és Sértő Kálmán volt az” – panaszkodtak fel a vélt sérelmeket.⁶⁰³ Két héttel később aztán a Turul Szépműves Céh vezére, Zsabka Kálmán már versben köszöntötte „a győzelmes magyar versnap hőseit”: Erdélyit, Kodolányit és Sinkát, valamint a náluk kevésbé ismert Szamadó Ernőt és Terescsényi Gyulát, miközben a nyilas Sértő aligha véletlenül maradt ki a laudációból.⁶⁰⁴

1939 szeptemberében a hódmezővásárhelyi kampány kapcsán már említett Sinka István is feltűnt a *Sorakozó* hasábjain. Sinkát – kortestársához, Erdélyihez hasonlóan – a saját nehéz élete elleni lázadás vitte a jobboldali radikalizmus táborába. Nem volt, nem is lehetett politikus alkat, mivel ő érkezett a legmélyebbről a népi irodalom első vonalába. Megjegyzendő, hogy Sinka önéletrajzi ihletettségű írásai antiszemita kirohanások mellett nagyszámú „németellenes megjegyzéseket” is tartalmaznak, mivel „kialakult az a meggyőződése, hogy az idegenek – zsidók és németek – tönkreteszik az országot, megfojtják, cselédsorsba taszítják a magyarságot”.⁶⁰⁵ Sinka a *Sorakozó*ban előbb Budapest „szőrös kalmáraitól” közölt sirámot (Herczeg Ferencet és Bródy Lilit is felelőlegesen),⁶⁰⁶ majd saját életkörülményeiről, „ferencvárosi szoba-konyhás lakásáról” és gyermeknevelési nehézségeiről írt elkeseredett és meglehetősen nehézkes prózát. „[...] próbáljon nekem azután valaki beszélni az egyke ellen” – fakadt ki a költő, mielőtt ironikusan arra buzdította volna gyermekeit, hogy „igyekezzenek nagy, erős embereké nőni, rongyosan, éhesen, s e piszkos élet minden gyötrelmén keresztül is, mert négy fűtestvérre nagyon nagy szüksége lehet a hazának az ősi határok visszaszerzésében”.⁶⁰⁷

Am a *Sorakozó* hasábjain nem csupán a korabeli jobboldalhoz kötődő népi írók, hanem a népiek centrumának leginkább politikus vénájú beltagja, Kovács Imre is közölt egy eddig ismeretlen cikket a magyar földkérdésről.⁶⁰⁸ Kovács ebben Gömbös Gyula földreformtervezetét méltatta, mivel szerinte a néhai miniszterelnök „átérezte a földkérdés rendezésének szükségességét” és az ötszáz holdas birtokmaximum „híve volt”. Kovács azt is tudni vélte, hogy Gömbös utasítására „a földművelésügyi minisztérium műszaki hivatala el is készítette azt a térképet, amelyek községenkénti részletességgel az 500 kat. holdon felüli birtokok elsősorban kisajátítható része sötétlilával, a másodszorban kisajátítható része pedig világos lilával volt színezve, s összesen 3,7 millió kat. hold igénybevételét és 286 új község létesítését határozták el. A Gömbös-féle terv reális és minden igényt kielégítő volt” – nyugtázta Kovács. A nagyszabású – a népiek hárommillió holdas programjánál radikálisabb – tervet azonban Kovács Imre szerint a kuliszszak mögötti „feudális” erők elgáncsolták, és Darányi Kálmán, majd Imrédy Béla sem hozta el a várva várt áttörést. „Teleki Pál gróf, a mostani miniszterelnök már háromévi tanulmányidőt tart szükségesnek, a következő talán már 10-et, aztán 20-at, és végén nem lesz földreform” – szúrta oda Kovács néhai mentorának, akitől néhány hónappal korábban éppen a földreform (egészen pontosan az Országos Táj- és Népkutató Központ kiállításának zajos botránya) miatt távolodott el. „Egyszer már átrobogott rajtunk a történelem. Erdélyt is a nagybirtok miatt veszítettük el és most félok, hogy ugyanez megismétlődik Dunántúllal. A szomszéd sanda szándékkal figyeli a nagybirtokokat, talán miattuk nem lehet megcsinálni az új földreformot. S egyesek még mindig tanulni akarnak...” – csípett még egyet Kovács a regnáló miniszterelnökbe, miközben félre nem érthető célzást tett a Német Birodalomra.⁶⁰⁹

Nem véletlenül tűntek fel egyes népiektől származó cikkek a *Sorakozó* hasábjain. Fője Géza, Kodolányi János, Szabó Pál, Erdélyi József és Sinka István harmadikutas gondolatvilága a tárgyalt rövid időszakban nem tűnt teljesen összeegyeztethetetlennek a rongyos gárda szuverenista birodalmiságával, a nyilasok házi költőjévé szegődött Sértő Kálmán pedig – aki sosem volt különösebben válogatós írásainak közlési helyét illetően – 1938 májusa után csak a jobboldali radikalizmushoz ragaszkodott, pártlapokhoz nem. A Héjjas család és a népi írók összedolgozását elsősorban a világpolitikai helyzettel, az 1939–1940-ben megállíthatatlannak tűnő német expanzióval és annak következményeivel (az „Új Európa” náci projektje, a szélsőjobboldal előretörése, illetve a revíziós sikerek Magyarországon stb.) magyarázhatjuk. Közös nevező volt a mindkét fél által vallott fajvédelmi gondolat, mely ekkoriban elsősorban az etnikai alapú „örösváltás” széles körű igényében öltött testet.

⁶⁰⁸ A cikket nem tartalmazza Kovács Imre legújabb, nyolcvanoldalas bibliográfiája. Vö. Kovács Imre-bibliográfia. Összeállította: Szeredi Pál. Kovács szerepvállalását a *Sorakozó*ban említi: Juhász (1983): i. m. 19. és Kósa László (szerk.): *Magyar művelődéstörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2006. 555.

⁶⁰⁹ Kovács Imre: A magyar földkérdés. *Sorakozó*, 1939. június 23. 4. A cikkben felvázolt állítólágos – Kovács szerint a megvalósítás küszöbén álló – radikális kormányzati földreformtervről nem olvashatunk Gömbös legújabb életrajzában. Vonyó (2018): i. m. Az említett botrányhoz: Ablonczy Bálint: Kísérlet a „magyar probléma” kezelésére – az Országos Táj- és Népkutató Központ.

⁶⁰¹ Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. június 23. 4.

⁶⁰² Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. június 16. 4.

⁶⁰³ Hatalmas arányúnak ígérkezik az idei könyvnap. *Sorakozó*, 1939. május 26. 2.

⁶⁰⁴ Zsabka Kálmán: A vak ablak mögött... *Sorakozó*, 1939. június. 9. 7. A következő évben már a napjainkban meseíróként tisztelt Szamadó Ernő, a „nemzetiszocialista szépirodalom” reménysége is a nyilasok könyvnapjára kötött ki. Vö. Nyilaskeresztés Párt. *Magyarság*, 1940. június 2. 10. Vö. Sütő Éva: Szamadó Ernő, a nád és a sásvidék krónikása. *Erdélyi Napló*, 2020. február 2.,

⁶⁰⁵ Görömbei András: *Sinka István*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977. 58., 122.

⁶⁰⁶ Sinka István: Budapest jeremiája. *Sorakozó*, 1939. szeptember 1. 8. A vers adatait hiába keressük a költő bibliográfiájában. Balogh Ferenc (szerk.): *Sinka István bibliográfia*. Békéscsaba, Megyei Könyvtár, 1987.

⁶⁰⁷ Sinka István: Gondok a Ferencvárosban. *Sorakozó*, 1939. szeptember 8. 3.

A rongyosok lapjában mások is sötét tónusú szociografikus riportokban tárták fel a parasztság, a kisiparosok, a kistisztviselők és más sanyarú sorsú egzisztenciák bajait. A fajvédők szerint az ellenforradalmat a bethleni konszolidáció rontotta el nemzetpolitikai kiindulópontjával, aminek következtében „egyenértékű lett minden nem zsidó a magyarsággal. Közben sorvadt a tényleges magyarság legértékesebb rétege, a munkás- és parasztréteg. Ez az antiszemitizmus a nagybirtok védelmében készült. A nagytőke érdekeit védte a keresztény kurzus”, miközben ha „munkát, kenyeret, földreformot kért valaki, kommunista hírébe került”. „Nem az idegent kell proletárrá süllyeszteni, hanem magyar proletárból kell emberi életű polgárt nevelni”⁶¹⁰ – tették magukévá a népi írók vonatkozó nézeteit. „Egészséges paraszttársadalmakban [...] faji összetartás van” – irigykedtek, célul tűzve ki, hogy „a parasztságból, a fajta igazi megtartó erejéből nőjön ki az egész állami szervezet, ez legyen az utánpótló és megtartó erő az egész társadalomban”.⁶¹¹

Értelmezési keretük a szociális kérdésben – mint láthattuk – nem az osztályharc, hanem a fajvédelem volt, és e tekintetben eleinte ortodox szélsőjobboldali nézeteket vallottak. 1939 tavaszán még kérlelhetetlenek voltak a szerintük „végelgyengülésben vergődő” SZDP iránt is. A „zsidó bizalmiak, munkavezetők és revizorok basáskodásáról”, az elnyomott, elbocsátott jobboldali munkásokról írt cikkek⁶¹² akár húsz évvel korábban, a fajvédelem első nagy korszakában is megjelenhettek volna *A Nép* vagy a *Szózat* lapjain – vagy 1939-ben a nyilas *Összetartás*-ban. Külföldről „özönlő” pénzeket vizionáltak az SZDP kasszájában, a párt megregulázására kormánybiztost, a *Népszava* „nyakára” pedig sajtókamarai biztost követeltek.⁶¹³ Szívesen levették volna továbbá az állásközvetítés terhét a szakszervezetekről, s – akár a „sárkányosok” – erre maguk is vállalkoztak. „Felszólítjuk olvasóinkat, ha keresztény, fajvédő érzelmű, jobboldali gondolkozású munkanélkülieket alkalmazni akarnak, ezt lapunkban szívesen leközzöljük. Vállalkozunk a közvetítésre!” – tették hozzá lelkesülten.⁶¹⁴ A rongyosok 1939 augusztusában is úgy gondolták, hogy „elsőrendű fajvédelmi kötelesség és munkaállamalkotó feladat a ma már nemzeti alapra helyezkedett munkásságot a zsidó szociáldemokrata szakszervezetekből végleg kiemelni”.⁶¹⁵

⁶¹⁰ Fajvédelem vagy antiszemitizmus. *Sorakozó*, 1940. május 17. 1.

⁶¹¹ Ez is úr lett... *Sorakozó*, 1940. május 10. 1.

⁶¹² Embertelen munkabéruzsora a csepei Weiss Manfréd-gyárban. *Sorakozó*, 1939. március 11. 1.

⁶¹³ Honnan, mikor és mennyi pénzt kapott a Szociáldemokrata Párt vezetősége? *Sorakozó*, 1939. szeptember 22. 3.

⁶¹⁴ Szerkesztői üzenetek. *Sorakozó*, 1939. március 11. 10.

⁶¹⁵ A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége közleménye. A magyar nemzeti, alkotmányos munkaállam kiépítése. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 6. Héjjasék egy későbbi támadására reagált is a munkáslap. Vö. Tudjuk: honnan fúj a szél. *Népszava*, 1939. szeptember 24. 3. A *Sorakozó*-ban a gömbösista Nemzeti Munka Központot elhagyó egyik munkásvezető is kifejtette nézeteit: „A munkásságtól nincs mit tartani. Az osztályharc elméletétől való eltávolodásáról a legutóbbi választásokon tanúbizonyságot szolgáltatott. A hazafiasságában nem szabad kételkedni. Tehát mindenképpen elérkezett annak az ideje, hogy a munkásságnak tett kormányzati ígéretek megvalósulást nyerjenek. Nem szabad időt engedni arra, hogy további késedelmesség a munkásság körében a rájuk nehezedő osztály diktatúra látszatát keltsék fel bizonyos helyekről és ezzel köztünk újra az osztályharc szükségességét hirdethessék.” Vörös Antal: Néhány szó

Az MFOSZ közleményeként publikált, a „magyar nemzeti, alkotmányos munkaállam kiépítéséről” szóló tervezet pontosan beleillik abba a diskurzusba, amit a Teleki-kormányzat Miniszterelnökségén működő „think-tank” – az MFOSZ-t is patronáló Nemzetpolitikai Szolgálat – folytatott egy lehetséges korporatista alkotmányreformtervről.⁶¹⁶ Másrészt viszont a cikkíró „ma már nemzeti alapra helyezkedett munkásságról” is értekezett, s ez a gondolat a Szaktanács nagy vihart kavarázó 1940-es deklarációja kapcsán fejlődik majd tovább az MFOSZ-nál. Mint ismeretes, 1940 januárjában a nyilasok visszaszorítása érdekében a kormánnyal folytatott kooperációs tárgyalások folyamánként a Szakszervezeti Tanács nyilatkozatot tett közzé, amelyben az ország függetlenségén és a vágyott szabadságjogokon túl az „ezeréves Magyarország nemzeti céljai” mellett is hitet tett, deklarálva egyúttal, hogy „a magyar szervezett munkásság [...] nem kíván osztályuralmat, ellenkezően, küzd minden osztályuralom ellen”.⁶¹⁷ A nagy feltűnést keltő nyilatkozatot nemcsak a nyilasok támadták, de maga a kormányfő is elégtelennek tartotta azt, miközben az MFOSZ „örömmel vette” tudomásul a szociáldemokrácia „megtérését”. Mint fogalmaztak, „szeretnénk, ha a megkezdett út elején nem torpanna meg a magyar szakszervezeti munkásság, mert az elkövetkezendő időkben minden egyes becsületes magyarra szüksége lesz nemzetünknek”.⁶¹⁸ Ezt követően a szocdemellenes, aktuálpolitikai jellegű vad kirohanások el is maradtak a lapból.

Az 1939-es választás: mindenki mindenki ellen?

A rongyosok az 1939-es választáson külön pártot indítottak Magyar Fajvédők Pártja (MFP) néven dr. Héjjas Jenő, vagyis a *Sorakozó* főszerkesztőjének vezetésével. Alakulatukat – jókora sarkítással, Gömbös Gyula szerveződésére utalva – a „legrégibb magyar politikai egyesülésnek” nevezték. „A Magyar Fajvédők Pártja nem akkor alakult, amikor már előny volt [a] jobboldalhoz számítani, hanem a forradalom vérzivatarában született meg [...] Ebből a pártból indult ki a magyar fajvédelem eszméje. Mi indítottuk meg a fajvédelem minden mozzanatát” – fogalmaztak öntudatosan. Szerintük a magyar közvélemény „kíváncsnak tartja, hogy a parlamentben a jövőben ne csak azok jussanak szóhoz, akik terveikkel, hanem akik életük és vérük kockáztatásával is szolgálták ezt az országot. A Magyar Fajvédő Párt ott állott a maga tízezres tömegeivel a szabadcsapatok élén Nyugatmagyarországon, a cseh-szerb korridoron, a Felvidéken, Ruszinszékban, s ott fog állni mindenkor más frontokon is, ha Magyarország területi integritásának vér árán

a magyar fajvédelemről. *Sorakozó*, 1939. december 15. 4. Vöröshöz: Marton és Scheftsik a NMK éléről való eltávolítását kéri a munkások egy része. *Az Est*, 1937. augusztus 29. 5. Megalakult a Magyar Munkások önálló Gazdasági Szervezete. *8 Órai Újság*, 1938. január 14. 10.

⁶¹⁶ Ennek részleteihez legújabbban: Romsics Gergely: Reform a keresztény nacionalizmus jegyében: egy neokatolikus kísérlet transznacionális vonatkozásai. *Aetas*, 34. (2019), 4. 27–48.

⁶¹⁷ A Szakszervezeti Tanács nyilatkozata. *Népszava*, 1940. január 24. 3.

⁶¹⁸ A szociáldemokrácia és a magyar munkásság. *Sorakozó*, 1940. február 2. 3.

való megvédéséről és kivívásáról lesz, volt, vagy van szó” – fogalmaztak. A függetlenségi hagyományhoz kapcsolódtak azzal is, hogy a párt Debrecenben bontott zászlót.⁶¹⁹

A következő héten már a jelöltek nevét is közölték egy teljes szereptévesztésről tanúskodó vezércikkben. Héjjasék szerint az ő fellépésük „hozta meg a jobboldali egységet”, és „az egész ország egyre megállíthatatlanabb lelkesedéssel áll a fajvédelem zászlói alá”. Ugyanakkor gyorsan hozzátették, hogy „csak azokon a pontokon tartjuk tovább az őrszem nehéz helyét, ahol nem állott mögöttünk, előttünk, vagy mellettünk olyan esélyes rokonfelfogású jelölt, aki személyében is biztosította volna a jobboldali gondolat tökéletes képviselését”. A hagymázás retorika mögötti tényleges erőviszonyokkal ők is tisztában lehettek, mivel az MFP csupán Devecseren (dr. Soós Sándor), Mezőtúron (dr. Szappanos József), Pétervásárán (dr. Takács István) és Lentiben (Dénesfay Dinich Győző) tervezett hivatalos jelöltet állítani. Maga az elnök, az MFP listájának vezetője is visszalépett Debrecenben,⁶²⁰ nehogy megakadályozza „a már korábban szervezkedő és elindult rokonfelfogású pártok választási esélyeit”.⁶²¹ Nem tudni, kikre gondolhattak, mert Debrecenben a MÉP mellett végül csak a Kisgazdapárt és az SZDP indított jelöltet.⁶²² A következő héten Soós is kiszállt a mandátumversenyből, és Takács és Szappanos megmérettetéséről sem tudunk.⁶²³ Így a *Sorakozó* jobb híján arról lelkendezett, hogy az MFOSZ több tagja is indul más pártok színeiben. Jelöltnek állt „régis nagyszerű értékei vezéreik” közt tartották számon vitéz Kolosváry-Borcsa Mihályt (MÉP), a rejtélyes „vitéz Samu Gyulát” és a Magyar Nemzeti Szocialista Földmunkás és Munkáspártot erősítő Szemere Bélát. Mellettük a MÉP-ben politizáló Tóth József, vitéz Lukács Béla, vitéz Téglássy Béla, Vargha József, Szabóky Jenő és a kisgazdapárti Mátéffy Géza is a fajvédő „eszme” híveként méretteti meg magát a lap szerint. Héjjasék végezetül azzal is nyugtatgatták magukat, hogy ha képviselőik még el is buknak „ebben az utolsó harcban, még ebben a négy évben kívül maradnak a törvényhozás házából, de a jövő a miénk”.⁶²⁴

Végül tehát egyedül Dénesfay Dinich maradt talpon a Héjjas-fiókák közül az 1939-es pünkösdi választásokon.⁶²⁵ A nyughatatlan, főképp a földreformmal kampányoló tor-

natanárt – a *Sorakozó* szerint – a környékről származó rongyosok kérték fel a lenti megmérettetésre, ahol a Magyar Fajvédők Pártja (MFP) érdekes módon először a kormánypárttal konfrontálódott. A MÉP főkartese ugyanis a fajvédő hetilap szerint azt terjesztette az alsólendvai kerületben, hogy a Felvidéket és Kárpátalját nem a „felelőtlen” rongyosok, hanem a „bölcsség” szerezte vissza. Dénesfay Dinichék Imrédy Béla és Hory András méltató szavait idézve replikáltak „egyes MÉP-korifeusok” különös megnyilvánulásaira.⁶²⁶

Dénesfay Dinich Győző, a rongyos képviselőjelölt

Az MFP a szavazólap harmadik helyén szerepelt a lenti választások során, aminek kapcsán hamar „megszületett a kádencia: Hármásra szavazz és magyar maradsz”!⁶²⁷ Ez érthető üzenet volt a nyilasok számára, akik a *Pesti Ujság* hasábjain tették szóvá a fajvédő nyomulást, amiről más források is tanúskodnak. A kerületben ugyanis a *Sorakozó* május 26-i számából csak Toronyszentmiklóson mintegy ezer darabot osztottak szét ingyen, amiből utóbb a Kúriáig jutó bírósági ügy lett.⁶²⁸ A nyilasok szerint a rongyosok ráadásul a Pálffy Fidél vezette Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Párt jelöltjét, Eitner Ákost „alattomos suttogásokkal” próbálták diszkreditálni. Túlozva, de nem teljesen alaptalanul azt is szóvá tették, „a magyar nép nem tudja megérteni, hogy honnét jött ez a többszáz idegen és jólöltözött úriember, akiket eddig soha nem láttak és most Rongyosoknak nevezik magukat”.⁶²⁹ A *Sorakozó* visszautasította a vádak, sőt visszatámadott. Arról írtak, hogy „Dénesfay-Dinich Győző Rongyos százados ötször annyi ajánlást szerzett magának az alsólendvai választókerületben”, mint Eitner, aki szerintük nagybirtokos,

⁶¹⁹ A Magyar Fajvédő Párt zászlóbontása. *Sorakozó*, 1939. május 12. 1–2.

⁶²⁰ Héjjas mögött dr. Szabó Sándor főorvos, Nagy János iparos, Pap Lajos kereskedő, Csonka Miklós építőmunkás és Boglyas Márton kisgazda szerepelt az MFP listáján. Vö. A Magyar Fajvédők Pártja Debrecenben listát indít. *Az Est*, 1939. május. 13. 3. A *Magyar Nemzet* úgy értesült, „a Fajvédő Szövetség listája esetleg egyesülni fog a MÉP-listával”. Vö. Csáky külügyminiszter Kecskeméten. *Magyar Nemzet*, 1939. május 18. 5.

⁶²¹ Magyar fajvédő gondolat diadalútja az országban. *Sorakozó*, 1939. május 19. 1–2.

⁶²² A Vay László vezette debreceni MÉP-lista végül elsőprő többséggel nyert a cívisvárosban. Vö. Debrecenben páratlanul fölényes szavazataránnyal, két mandátumot hódított el a MÉP. *Esti Ujság*, 1939. május 31. 7. Hubai (2001c): i. m. 585.

⁶²³ Hubai (2001c): i. m. 335.

⁶²⁴ Az új törvényhozás szerintük „mindenképpen történelmi parlament lesz, az első magyar parlament, mely megtette a lépést, hogy teljes egészében átadja az utána következőknek a magyar jobboldali Eszme irányítását”. Vö. Felébredt a nemzet lelkiismerete. A magyar jobboldal csodálatos lendülettel irányítja a szebb magyar jövő előkészítését. *Sorakozó*, 1939. május 26. 1.

⁶²⁵ Őt eredetileg Lajosmizsén tervezték indítani. Dénesfay Dinich Győzőt hívja képviselőnek Lajosmizse és környékének népe. *Sorakozó*, 1939. május 5. 4.

⁶²⁶ Marton Károly: A Rongyos Gárdát ünnepelte a zalai végvidék. *Sorakozó*, 1939. május 19. 5.

⁶²⁷ Az alsólendvai kerületet meghódította a fajvédő gondolat. *Sorakozó*, 1939. május 26. 6.

⁶²⁸ Balás P. Elemér: Bírói joggyakorlat. *A Sajtó*, 15. (1941), 12. 10–11.

⁶²⁹ Kétségbeesett harc a nyilasok ellen az alsólendvai kerületben. *Pesti Ujság*, 1939. május 24. 5. Dénesfay Dinich Győző testvére, Dénesfay Dinich Vidor 1919-ben fehérkölönítményes gyilkos, 1920 és 1922 között nemzetgyűlési képviselő, majd kormányfőtanácsos, később nagykereskedő is volt. Kóródi Máté: *Adattár a Magyar Nemzeti Hadsereg tisztikülönítményes csoportjai és más fegyveres szervek által elkövetett gyilkosságokról 1919. augusztus 3. – 1921. október 23.* Budapest, Clio Intézet, 2020. 20–21. NA 1920–1922, 35–36. Felhívás. *Pesti Hírlap*, 1938. április 7. 12. *Központi Értesítő*, 1941. február 6. 146.

téglagyár-tulajdonos és bankigazgató. „Ne kényszerítse a cikkíró úr a Rongyos Gárdát arra, hogy régi szokásához híven, az ízléstelen támadásokra csattanó választ adjon” – fenyegetőztek,⁶³⁰ miközben őket is érte sérelem. A hősi emlékműre elhelyezett, nemzeti színű szalaggal díszített koszorú feliratát („Lenti hőseinek a Rongyos Gárda”) ismeretlenek ugyanis akképpen vágták el, „hogy a koszorún a »Rongyos Gárda« felírásból csak ennyi maradt: Rongy. [...] A jelek szerint ugyanazok az egészen fiatal sihederek követték el, akik éjszakánként az utakra nyilaskereszteket és »Bátorság« feliratokat meszeltek” – írta a *Zalamegyei Ujság*.⁶³¹

Eitner-végül kilencszer annyi szavazatot kapott, mint Dinich, és a kormánypárti jelöltet is megelőzve jutott be a törvényhozásba.⁶³² Az MFP-nek országosan összesen 1288 szavazatot, a megszerezhető voksok 0,09%-át sikerült megkaparintania, ami alapján az 1939-es választások egyik legjelentéktelenebb alakulatának nevezhetjük Héjjasék pártját.⁶³³ Ennek ellenére szerintük „győzelem és diadal” volt a választás, mivel „az értelemre ébredt magyarság követelése nyilvánul meg a jobboldal térfoglalásában. [...] Az új magyar élet elindulásánál büszkén jelenti a Magyar Fajvédő Szövetség, hogy a következő tagjai kaptak mandátumot: dr. Tóth József, vitéz dr. Téglássy Béla, gróf Festetich Domokos, vitéz Kolosváry-Borcsa Mihály, Krúdy Ferenc, Kunder Antal, vitéz Lipcsey Márton, vitéz dr. Lukács Béla, vitéz Magasházy László, vitéz Martsekényi Imre, Oláh György, vitéz Somogyváry Gyula, dr. Szakács Pál, vitéz Tóth András, Vajay Károly, Vargha József, vitéz Váczy György. [...] Valamit mondjunk a disszidensekről is. Azokról, akik kerékkötői voltak az újjárendült magyar életnek. Az alkotmányosság védőbástyái mögül parittyázták Góliátként az egyetemes érdekek kiteljesült valóságát [...] Egy sem került be közülük a parlamentbe”⁶³⁴ – írták a „rozoga múlt” embereiről, s csak azt felejtették el hozzátenni, hogy az MFP-ből sem jutott be senki az országházba. A felsorolt politikusok mind a MÉP jelöltjeként győztek. Az új parlamentben „örömmel látták” Tóthon kívül más 1921-es és 1938-as bajtársaikat is, így a kormánypárti Zsidó Sándort és vitéz Taby Árpádot, sőt a Nyilaskeresztes Frontot erősítő vitéz Baký Lászlót is.⁶³⁵ Úgy látszik, a közös múlt képes volt felülírni az aktuális szemléletbeli különbségeket, vagyis e tekintetben az MFOSZ kissé úgy működött, mint egy veteránegyesület.⁶³⁶

⁶³⁰ Válasz a Pesti Újságnak. *Sorakozó*, 1939. május 26. 6. A Zala vármegyei szélsőjobboldali közéletben meghatározó fontosságú Eitner család valóban jómódú volt. Vonyó (2021): i. m. 281., 322.

⁶³¹ Lentiben megrongálták a hősi emlékműre tett koszorút. Kik haragusznak a Rongyos Gárdára és miért? *Zalamegyei Ujság*, 1939. május 26. 1–2.

⁶³² Eitner Lentiben több szavazatot szerzett, mint riválisai együttvéve. Hubai (2001b): i. m. 131. A rongyosok a csúfos bukást a helyi hercegi uradalom számlájára írták, amely szerintük szociális érzéketlenségével a nyilasok malmára hajtotta a vizet. Vö. Duplarobottal, filléres bérrrel és szűkkeblűséggel agitál a hercegi uradalom a nyilaspárt mellett. *Sorakozó*, 1939. július 21. 5.

⁶³³ Hubai (2001a): i. m. 67. (Itt két induló MFP-jelöltől olvashatunk.)

⁶³⁴ Székely Molnár Imre: Titkos választás – nyílt színvallás. A jobboldali összefogás diadala. *Sorakozó*, 1939. június 2. 1–2.

⁶³⁵ A hét eseményei. *Sorakozó*, 1939. június 16. 6.

⁶³⁶ Bakynak az 1921-es felkelésről írt cikkét éppen e bajtársiasság miatt (no meg vélhetően a németbarát szélsőjobboldal megosztásának el nem múlt szándéka okán) fogadta kitörő lelkesedéssel a fajvédők hetilapja. „Ez az a hang, amit olyan gyakran hiányolunk, amire ezekben a sorsdöntő napokban olyan nagyon

Az 1939-es választásokon azonban nem csak bejegyzett pártként hallattak magukról a rongyosok, akik szemlátomást otthonosabban is mozogtak eredeti szerepükben: diverzánsalakulatként. Ezúttal a „belső front” védelmére hivatkozva avatkoztak be a politikába, méghozzá egy kisczardapárti jelölt oldalán, s egy kormánypárti (volksbundista) rivális ellenében. A meglepőnek tűnő szereposztást azzal magyarázhatjuk, hogy a hagyományos kormánypárti-ellenzéki törésvonalat 1939-re már felülírta a Harmadik Birodalomhoz fűződő viszony, vagyis az egyes kormányzati tényezők által támogatott rongyos gárda elsősorban nem a kormány, hanem a német disszimilációs törekvések ellen lépett fel, nem éppen tiszta eszközökkel.

Az eset ismertetése előtt röviden szólnunk kell a honi németiség két világháború közti helyzetéről. A magyarországi német kisebbséget az etnikai homogenitásra törekvő magyar állam paternalista módon kezelte, s a törvények által számukra biztosított jogokat is sikerrel szabotálták az államigazgatás alsóbb szintjein. A népszámlálási adatsorok szerint is felgyorsuló asszimilációval szemben a hivatalos szervezetük, a Magyarországi Német Népművelődési Egyesület (MNNE) tehetetlen volt. Az MNNE dinamikus ellenpólusaként, Basch Ferenc vezetésével és a berlini nemzetiszocialista népcsoport-politika babáskodásával jött létre 1938. november végén a hivatalosan a Volksbund der Deutschen in Ungarn (VDU) nevet viselő szervezet. A magyar kormányzat ezzel a gesztussal igyekezett megnyerni az ország további területgyarapodásához a kárpátaljai revíziót épp ekkoriban meggátló Németországot. A VDU alapítói a német „népközösséghez” tartozóknak vallották magukat, ugyanakkor hangsúlyozták hűségüket Magyarországhoz, sőt a kormány revíziós céljaihoz is, amit kifejezetten a náci Németországgal való szoros együttműködésben tartottak megvalósíthatónak. Az 1940. augusztus végén elfogadott népcsoportegyezmény a szervezetet a magyarországi németiség egyetlen legitim szervezetévé nyilvánította. A VDU 1941 nyarán már nemcsak a nemzetiszocialista nevelést és a népiségi harcot vállalta fel, de a hitleri politika militarizmusát is. A Horthy-kori végállomást a német származású magyar állampolgárok Waffen-SS-be történő toborzása jelentette, ami illegálisan már ebben az évben kezdetét vette Magyarországon (is).⁶³⁷

A VDU kapcsolata a magyar szélsőjobboldallal – nem csupán annak németellenes szárnyával – esetenként kifejezetten ellenséges volt. A konfliktusos helyzetet már csak abból a tényből is érzékelhetjük, hogy az 1939-es választásokon a szervezet három vezetője nem szélsőjobboldali ellenzéki, hanem kormánypárti jelöltként indult.⁶³⁸ Ám ez sem volt őszinte együttműködés: a magyar kormány „kelletlenül”, csupán Berlin nyomására

szükség van a magyar sajtó minden ágazatában. Az egymás sárba ráncigálása helyett visszatekinteni a közös fegyvertényekre.” Vö. „Az elsikkasztott felkelők”. *Sorakozó*, 1940. március 15. 2. Pedig Baký aligha véletlenül került a „rongyos gárda” elnevezést cikkében. Baký László: Az elsikkasztott felkelők. *Magyarság*, 1940. március 14. 1.

⁶³⁷ Spannenberg Norbert: Volksbund. Hat év illúzió a magyarországi németek történetében. Vö. Eiler Ferenc – Tóth Ágnes (szerk.): *A magyarországi németek elmúlt 100 éve. Nemzetiségpolitika és helyi közösségek*. Budapest, TTK – Argumentum Kiadó, 2020. 7–167.

⁶³⁸ Tilkovszky Loránt: *Ez volt a Volksbund. A német népcsoportpolitika és Magyarország, 1938–1945*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1978. 55.

fogadta el „nemkívánatos partnerként” a VDU-t, míg Baschék a pángermanizmus vádját igyekeztek elsősorban lemosni magukról a NEP segítségével.⁶³⁹ Ahogyan a nyilasok is e vád ellen küzdöttek. „A Volksbund-jelöltek kerületeiben a nyilaskeresztes agitáció csodálatosképpen heves támadásba kezdett a pángermán veszedelem ellen” – fogalmazott egy bizalmas minisztériumi jelentés szerzője.⁶⁴⁰ Mischung Konrád kormánypárti VDU-jelölt el is bukott a nyilas Keck Antallal szemben a mohácsi választókerületben, ahol egy helyi németet meg is késeltek.⁶⁴¹ A „rendíthetetlen magyar hazafiak” dulakodásaival és késelésével a Külügyminisztériumban és Miniszterelnökségen is foglalkoztak.⁶⁴² Mischung elkeseredett hívei a választás után dühödtek be és verték meg Keck egyik helyi szimpatizánsát, vitéz Raffay Antal földbirtokost Sombereken. Ennek az inzultusnak, ellentétben az előző esettel, visszhangja is támadt a magyar sajtóban: a nyilasokat ért sérelmet Pethő Sándor lapja tárgyalta részletesen – és etnicizálva.⁶⁴³ A nyilasok az országgyűlésben mindeközben a *Völkischer Beobachter* őket illető kritikájával („sovinizmus”) igyekeztek cáfolni a pángermanizmus rájuk (is) aggatott vádját.⁶⁴⁴ Sőt, a *Pesti Ujság* főszerkesztője Keck győzelmi vacsoráján egyenesen úgy fogalmazott, hogy „a nyilaskeresztes mozgalom ereje itt megbuktatta a pángermán gondolatot s biztos abban, hogyha a bonyhádi kerületben a bizalomvesztett kisgazdapárti program helyett ezzel indultak volna el, ott is elbukott volna a Volksbund jelöltje”.⁶⁴⁵

Béldi Béla fantáziája kissé meglódulhatott, mivel Bonyhádot és környékét okkal tartja számon a szakirodalom a „magyarországi németiség etnopolitikai alapon definiált mozgalmának legjelentősebb helyi, vidéki központjaként”.⁶⁴⁶ A völgyeségi VDU emblematikus alakja Mühl Henrik orvos – a szervezet országos elnökségi tagja – volt, aki az 1938. évi helyi pótválasztás győztesével, a kisgazdapárti Klein Antallal állt szemben az 1939-es küzdelemben.⁶⁴⁷ Klein már 1939 januárjában összezsapott a parlamentben Festetics Sándorral, aki a VDU grandiózus cikói nagygyűlése utáni állítólagos hatósági

zaklatásokat firtatta.⁶⁴⁸ Minthogy a kisgazdapárti képviselő Bonyhád képviselője volt, VDU-ellenes fellépései hamar felkeltették a szervezet érdeklődését.⁶⁴⁹

Az 1939-es bonyhádi mandátumharc a végeredmény felől nézve tükörsimának mondható: Mühl 9727 szavazattal küldték a törvényhozásba a választók az immáron titkos (de korántsem minden elemében demokratikus) választáson, míg Kleinnek ennek a felét sem sikerült összegyűjtenie (4289 voksot kapott).⁶⁵⁰ Ennek ellenére a kampány egyáltalán nem volt unalmas. Klein erősen hangsúlyozta, hogy „nem a kormány hivatalos jelöltjével” áll szemben, hanem a VDU-val. Állítása szerint, ha sikerre jut a mozgalom, a helyi németek nem vásárolhatnak földet a határzónában, ráadásul az ellenakcióként fellépő „törzsökös magyar mozgalom” miatt a társadalmi felemelkedés zsilipjei is elzárulnak előttük.⁶⁵¹ Mühl és kortesei ezzel szemben országos témákkal rukkoltak elő és az immáron revíziós eredményeket is gyümölcsöző magyar–német sorsközösséget hangoztattak, továbbá a láthatatlan zsidó gazdasági hatalom, valamint a Kisgazdapárt által vállalt francia–angol „külpolitikai orientáció” ellen uszítottak.⁶⁵²

Klein nem véletlenül emelte ki pártsemlegességét. Az ellenzéki jelölt a helyi értelmiség, a sajtó és – abszurd módon – a közigazgatási hivatalok támogatását is élvezte.⁶⁵³ Parragi György, a *Magyar Nemzet* publicistája már május közepén a helyszínre utazott, ahonnan *Levelek a bonyhádi választókerületből* címmel küldte a pesti redakciójába nyolcrészes hangulatkeltő sorozatát. Parragi a bonyhádi választást sorsdöntő szimbolikus küzdelemnek állította be, amelyen az egész hazai németiség vall szint valódi hazája felől. Állítása szerint Mühl kiválasztása után a kerületben minden községben lemondott a MÉP vezetősége, Klein ellenben megnyerte „a nyilas párt magyar és magyar érzelmű tagjait”, akik „mozgékony agitátorai” lettek.⁶⁵⁴ „Terrort” azonban szerinte mégsem ők, hanem a megvádult, Sieg Heilt kiáltozó volksbundisták alkalmaztak,⁶⁵⁵ akik árulónak tartott ellenfeleiket megfenyegetik, ablakukat beverik, kertjüket és termésüket tönkreteszik. A *Magyar Nemzet* szerint a helyi közigazgatás példamutatóan viselkedett; kisebb „incidensek” is csak urnazárás után történtek,⁶⁵⁶ vagyis a „választás egész tartama alatt” még csak „nézeteltérésekre sem került sor”.⁶⁵⁷

Másképp látták ezt a német tudósítások. A *Neues Wiener Tagblatt* május 27-én közölt cikket a bonyhádi „választási terrorról”, mivel szerintük a Völgyességbe lerándult rongyos

⁶³⁹ Spannenberger Norbert: *A magyarországi Volksbund Berlin és Budapest között*. Budapest, Lucidus Kiadó, 2005. 175–177.

⁶⁴⁰ A VDU-jelöltek kormánypárti indulása „elvágtá a magyarországi szélsőjobboldal útját Németország felé” – mutatott rá egy újabb lehetséges kormánypárti motivációra az 1939. június 6-án kelt jelentés szerzője. HU MNL OL K28 1939-C-17333, 310–311. A VDU és a nyilasok közti konfliktusokhoz (túlzásokkal): Hubay Kálmán vallomása, Cham, 1945. június 30. ÁBTL 3.1.9. V-83749, 13–14.

⁶⁴¹ Spannenberger (2005): i. m. 181. Vö. Das Deutschtum des Mohacser Wahlbezirkes geschlossen hinter Dr. Konrad Mischung. Pfeilkreuzler sticht einen Deutschen Volksgenossen nieder! *Deutscher Volksbote*, 1939. május 28. 2.

⁶⁴² Tilkovszky Loránt: Volksdeutsche Bewegung und ungarische Nationalitätenpolitik (1938–1941). *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungarica*, 12. (1966), 1–2. 87–88.

⁶⁴³ Zsikó Gyula: Egy baranyai sváb faluban politikai okokból félholtra vertek egy magyar földbirtokost. A csendőrség tizenegy embert őrizetbe vett. *Magyar Nemzet*, 1939. június 11. 5.

⁶⁴⁴ Vágó Pál felszólalása. KN 1939, I. kötet, 100. (1939. június 21.)

⁶⁴⁵ Kétszáz terítékes vacsora az új képviselő tiszteletére. *Mohácsi Hírlap*, 1939. június 18.

⁶⁴⁶ Gonda Gábor: *Kitaszítva. Kényszermigráció, nemzetiségpolitika és földreform németek által lakott dél- és nyugat-dunántúli településeken 1944–1948*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2014. 26.

⁶⁴⁷ 1938-ban Perczel Béla lemondása miatt üresedett meg a mandátum. Vö. K. Balog János (szerk.): *Évszázadokon át – Tolna megye történetének olvasókönyve III*. Szekszárd, Tolna Megyei Levéltár, 1990. 415–416.

⁶⁴⁸ KN 1939, XXI. kötet, 308–309. (1939. január 18.) és 386–387. (1939. január 20.).

⁶⁴⁹ Neuer Sturm im Parlament wegen des Volksbundes. *Deutscher Volksbote*, 1939. január 29. 4. Die Kleinlandwirtpartei gegen den Volksgruppengedanken. *Deutscher Volksbote*, 1939. április 2. 4.

⁶⁵⁰ Hubai (2001b): i. m. 134.

⁶⁵¹ Parragi György: Levelek a bonyhádi választókerületből I. *Magyar Nemzet*, 1939. május 16. 9. Vö. Das wahre Gesicht Anton Kleins. *Deutscher Volksbote*, 1939. május 21. 6.

⁶⁵² Vö. például: Mühl Henrik 1939. május 18-i zombai beszéde. MNL TML IV.4.17b.

⁶⁵³ Spannenberger (2005): i. m. 177.

⁶⁵⁴ Parragi György: Levelek a bonyhádi választókerületből III. *Magyar Nemzet*, 1939. május 18. 7.

⁶⁵⁵ Parragi György: Levelek a bonyhádi választókerületből VI. *Magyar Nemzet*, 1939. május 24. 7.

⁶⁵⁶ Parragi György: Levelek a bonyhádi választókerületből VIII. Utóirat. *Magyar Nemzet*, 1939. június 3. 5–6.

⁶⁵⁷ P. Gy.: Hogyan vérzett el Bonyhádon Klein Antal? *Magyar Nemzet*, 1939. május 31. 11.

gárda rettegésben tartja a környék lakosságát a hivatalos kampánycsend alatt. A lap értesülései szerint ugyan előző napon a Belügyminisztérium felszólította a szabadcsapatot a választókerület elhagyására, ám ők nem tágtottak, és gépjárműveikkel a falvak közt cirkálva német parasztokat fenyegetnek meg Németországba történő kitoloncolással, amennyiben Mühlre szavaznak.⁶⁵⁸ A *Völkischer Beobachter* bécsi kiadása ugyanezen a napon részletes cikket közölt „a német–magyar barátságot megterhelő” bonyhádi botrányról. Szerintük mintegy tizenhat rongyos kvártélyozta be magát egy szállóba, ahonnan fókossokkal és pisztolyokkal felszerelve, autókkal indulnak portyáikra. A lap kiemelte, hogy a rongyosok nem magánszemélyként, hanem a Honvédelmi Minisztérium különleges egységeként lépnek fel egy főhadnagy katonai parancsnoksága alatt és a „kárpat-ukrajnai hőstetteikkel” keltenek félelmet a helyiekben. A cikk szerzője természetesen nem mulasztott el csodálkozni a kormánypárti jelölt ellen bevetett minisztériumi provokátorokon és a csendőrség passzivitásán.⁶⁵⁹

Három nappal később a *Völkischer Beobachter* bécsi kiadása már címlapon írt a bonyhádi „súlyos incidensekről”, amelyeket a „sovinszta” „rongyos gárda” követett el a választás napján, mivel a helyi hatóságok kiutasítása ellenére a rongyosok öt-hat autóval folytatták a falvak terrorizálását. Majoson kiskorúakat bántalmaztak, majd amikor a „német kiscsapat” ellenük fordultak, lövöldözni kezdtek, egy „hatvanöt éves német parasztasszonyt” súlyosan megsebesítettek, egy idős embert pedig fokossal leütöttek, miközben a „terrorista banda egyik tagja is megsérült”.⁶⁶⁰ Búcsúzás gyanánt a rongyosok megtámadták a Németországba vonattal visszatérni készülő helyi munkásokat, majd a csendőrség vette át a német nemzetiségű lakosok sanyargatását – legalábbis a náci lap⁶⁶¹ és Mühl Henrik szerint.⁶⁶² A rongyosok bonyhádi erőszakoskodásairól a bécsi rádióállomás szlovák nyelvű adása,⁶⁶³ az *Angriff* és a *Deutsche Allgemeine Zeitung* is hírt adott. Utóbbi tudósítás szerint Mühl házába is be akartak törni, ezért az épületet csendőrök őrizték.⁶⁶⁴ A *Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt* úgy tudta, a rongyosok egy teljes hétig tevékenykedtek a kerületben, és csak akkor fejezték be az atrocitásokat, amikor Mühl már másodjára jelezte azokat a hatóságoknak.⁶⁶⁵

Bár a színes riportok nyilván tartalmaznak túlzásokat, mindez nem a német kisebbségi csoportok vagy éppen a náci propaganda kitalációja volt. A rongyosok ráadásul nem is

először jártak a környéken. Zsabka 1951-es, antifasiszta hangszerelésű önéletrajzában arról írt, hogy már 1930-ban három napon át vetítette előző évben megjelent filmjét Bonyhádron, méghozzá kifejezetten propagandacélzattal.⁶⁶⁶ A vkf.-fel és a politikai rendőrséggel is munkakapcsolatban álló turulista filmrendező Budapesten gyorsan megbukott ’48-as filmjét Bonyhádron vetítette „ingyenes és filléres helyárok mellett”. Saját szavaival: „minden előadás előtt éles beszédekben támadtam a hitlerizmust, amely a magyarságra életveszélyt jelent. Működésemet a náci pángermánok ottani vezetője, Dr. Mühl Henrik keményen megtámadott és arcul ütött, mire én leütöttem és megvertem.”⁶⁶⁷ Erre vonatkozóan ugyan nem rendelkezünk kontrollforrással, azt viszont tudjuk, hogy Mühl 1929-ben tért haza Németországból Bonyhádra, ahol magánpraxist nyitott és politizálni kezdett.⁶⁶⁸ Az általa is felvállalt, a nemzeti jogok kiszélesítésére vonatkozó követeléseket a magyar közvélemény jó része elítélte, hangoztatóikat „hazafiatlanként”, „hazárulóként”, „pángermánként” stigmatizálta. A hatósági repressziók miatt is fokozatosan radikalizálódó, gyakorta illegális eszközökhöz folyamodó mozgalom tagjai adták 1938-tól a VDU „helyi vezérkarát és szilárd bázisát”.⁶⁶⁹

1939 előtt volt még egy randevúja a rongyosokkal Mühlnek, aki 1935-ben mint a bonyhádi kerület kiscsapatpárti (!) képviselőjelöltje indult az országgyűlési választásokon a kormánypárti Pekár Gyula ellenében. Pekárt „az állami közigazgatás hathatósan támogatta. Győzelme érdekében Budapestről Bonyhádra vezényelték a halálfejes jelvényvel, antantszíjjal ékesített, bilgericsizmás Rongyos Gárda egyik szakaszát is” – fogalmazott Koltai László.⁶⁷⁰ Vagyis 1935-ben éppen fordítva állt a dolog, mint négy évvel később: a rongyos gárda ekkor a kormánypárti jelöltet támogatta a Kiscsapatpárt várományosával szemben, miközben csak Mühl személye és a „pángermanizmus” vádja volt állandó (például Pethő Sándor aktuális lapjában⁶⁷¹). A bonyhádi orvos végül viszonylag szoros küzdelemben bukott el 1935-ben a Horthy-korszak stallumbajnokával szemben.⁶⁷²

A rongyos gárda – vagyis fedőszerve, az MFOSZ – magyar hatósági információk szerint is „felsőbb rendelkezésre” tevékenykedett az 1939-es választásokon a „németlakta vidékeken”.⁶⁷³ A „bonyhádi kerületben dolgozó szabadcsapatosokról” a már idézett, több minisztériumot megjárta jelentés szerzője is megemlékezett, méltatlankodva, hogy

⁶⁵⁸ Wahlterror in Bonyhad. *Neues Wiener Tagblatt*, 1939. május 27. 5. Vö. Ungewöhnliche „Maßnahmen”. *Deutscher Volksbote*, 1939. május 28. 5.

⁶⁵⁹ Deutschenschreck in Bonyhad. *Völkischer Beobachter*, 1939. május 27. 5.

⁶⁶⁰ Ernste Zwischenfälle in Bonyhad. *Völkischer Beobachter*, 1939. május 30. 1. A *Nation und Staat* folyóirat már „csaknem 100” erőszakoskodó rongyosról írt. Idézi: Johann Weidlein: *A magyarországi németiség küzdelme fennmaradásáért. Dokumentáció: 1930–1950*. Heidelberg, Suevia Pannonica, 1996. 229.

⁶⁶¹ Részletesen az állítólagos mórági atrocitásokról: Ungarische Gendarmerie als Deutschenschreck. *Völkischer Beobachter*, 1939. június 2. 5.

⁶⁶² Mühl a csendőrséget nem említette, ám Klein felszólalása alatt közbevágott, hogy „véresre vertek egy 18 éves fiút a mórági község házában!” KN 1939, I. kötet, 138. (1939. június 22.)

⁶⁶³ MTI Rádiófigyelő, bizalmas. 1939. május 30. 1. szám, 147.

⁶⁶⁴ MTI Házi tájékoztató, 1939. május 30. 625. szám, 272.

⁶⁶⁵ Zum Kampf der Deutschen Abgeordneten im Ungarischen Parlament. *Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt*, 1939. július 13. 1.

⁶⁶⁶ A *Tavaszi viharban* (Kossuth Lajos azt üzenté) című, nagy sajtókampánnyal meghirdetett alkotás több tízezer pengős állami dotációból készült el 1929-ben – ám már 1930 januárjában megbukott a budapesti mozikban. Bartha et al. (2019a): i. m. 174–175.

⁶⁶⁷ Zsabka Kálmán önéletrajza. HIM HL AKVI 2466/1897.

⁶⁶⁸ OA 1939, 264.

⁶⁶⁹ Gonda (2014): i. m. 26.

⁶⁷⁰ Koltai László: *Perczel Béla és a Hűséggel a hazához mozgalom*. Szekszárd, Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára, 1992. 38.

⁶⁷¹ Féktelen pángermán izgatás folyik Tolnában a független kiscsapatpárt cégére alatt. *Magyarság*, 1935. március 23. 5.

⁶⁷² „Nincsen ember ma Magyarországon, aki annyi egyetnek lenne elnöke, alelnöke és nem tudom micódája, mint ő” [ti. Pekár]. Vitéz Kozma Miklós levele vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endrének. 1926. december 1. MNL OL. K429 14. 2. d.

⁶⁷³ 1939-es hatósági összefoglalás az MFOSZ-ról. ÁBTL 4.1. A-550, 13.

a *Völkischer Beobachter* terroristáknak nevezte a rongyosokat.⁶⁷⁴ Pedig – ha hihetünk Somogyi „Böllérnek” – a Honvéd Vezérkar Főnöke, Werth Henrik sem lehetett róluk sokkal jobb véleménnyel, mivel egy titkos parancsal elrendelte letartóztatásukat, amit Somogyi csak a kormányzón keresztül tudott megakadályozni.⁶⁷⁵ A rongyosok oldaláról a legrészletesebben ezúttal is Zsabka emlékezett meg a korabeli magyar nyelvű sajtó által teljesen elhallgatott küldetésükről. A németellenes rongyosok vezére szerint Perczel Béla nyugalmazott főispán, Tolna vármegye volt alispánja kért segítséget tőlük, aminek nyomán „hatvan rongyos gárdista rohant le Bonyhádra s vette fel azonnal a harcot. Én hatodmagammal 3 nap múlva mentem utánuk. Rövidesen fegyveres összecsapásra került sor köztünk és a nácik között. A tüzet nyitó volksbundisták közül többen megsebesültek és meg is haltak. [...] Végül is a magyar kormány intézkedésére a kerületet el kellett hagyni” – tette hozzá az itt is alaposan túlzó különítményesvezér.⁶⁷⁶ Egyedy Balázs Dénes („Nagy” ügynök) szerint a „kis csatározások” főszervezője Kasztovszky Jenő, Zsabka Kálmán, Jeszenszky Ferenc, Klein Antal, valamint Gömbös Miklós bonyhádi gimnáziumi tanár volt.⁶⁷⁷ Gömbös – a néhai miniszterelnök unokaöccse – egyben Parragi informátora is volt helyi ügyekben.⁶⁷⁸

A rongyosok Bonyhádon Klein Antal választási pártirodájában, az Erdős Szállóban vertek tanyát a hatóságok által nagy erővel biztosított választáson.⁶⁷⁹ Gyengécske fedősztorijuk a Klein által is meglebegtetett földvásárlás lehetett. Mühl egyik fennmaradt panasza szerint május 22-től tűnt fel a kerületben a „feltűnő öltözetű, egyenruhás csoport”, amelyet egy „halálfejes kucsmás” vezetett. Az antantszijas különítményesek azt állították, hogy az állam küldte őket a körzetbe, ahol földvásárlásra hivatkozva tartózkodnak. Mühl szerint ugyanakkor Bonyhád mellett Győrén, Nagymányokon és Kismányokon is fenyegették a helyieket – utóbbi helyen „mint a magyar Fajvédő Egyesület” (vagyis mint az MFOSZ) léptek fel.⁶⁸⁰ Egy csendőrségi jelentés szerint Váraljára is kiszálltak a rongyosok, s megjelenésük bár „izgalmat” váltott ki a választókerület lakosságának körében, ők maguk „semmilyenféle politikai ténykedést nem fejtettek ki” – nyugtatta meg a főszolgabíró a csendőrség.⁶⁸¹ A Kismányokra kiszállt tizenhárom rongyost mindenestre

igazoltatták, adataikat felvették. Könyvünk szereplői közül Jeszenszky Ferenc, Kadlec Árpád és Kapsz László hírlapírók, Korpás József cipészmeister és Kasztovszky Jenő „okleveles jegyző” is köztük volt, Rotyis Péter házmeister mellett.⁶⁸² Rotyis utóbb azzal szerzett magának „hírnevet”, hogy a keleti fronton elkövetett kegyetlenségek miatt egy társával együtt ők lettek a háború utáni népbíráskodás első elítéltejei. 1945. február 4-én nagy közönség előtt húzták fel őket az Oktogon egyik lámpavasára.⁶⁸³

A csendőrök sem ekkor, sem később nem foglalkoztak Kasztovszkyékkel, akik viszont (cserébe) hírekkel látták el a kakastollasokat.⁶⁸⁴ S bár a választás napján a bonyhádi őrsparancsnokság már utasította a nagymányoki őrsöt a rongyosok utáni nyomozásra, azok valahogyan mégis a járőr megérkezése előtt távoztak a községből, ahol „semmi különös esemény nem fordult elő”.⁶⁸⁵ Másképp látta ezt Mühl, aki már a választás előtti pénteken a belügyminiszternek jelentette a rongyosok garázdálkodását. Keresztes-Fischer Ferencet azonban nem nagyon zavarhatta az ellenzéki kortesek kampánycsend alatti (meglehetősen szokatlan) fegyveres fellépése, változás legalábbis nem történt. A kormánypárti jelölt ezért másnap már Teleki Pál miniszterelnöknek táviratozta meg, hogy nem vállal felelősséget a további fejleményekért. Mühl Krasznay István főszolgabíróval is hiába próbálkozott, miközben újabb rongyosok érkeztek a kerületbe.⁶⁸⁶ Megfordítani a választás eredményét azonban nekik sem sikerült.

Ahogy Zsabka is megemlékezett róla, Klein elődje, Perczel Béla valóban aktívan részt vett a kampányban. Amikor Klein helyzete már reménytelennek tűnt, a volt főispán nyílt levélben fordult a választókhoz, hogy amennyiben esetleg elbukna a kisközpárti képviselő egyéniben, a vármegyei lajstromos szavazásnál a „pártpolitikai béklyóktól magukat felszabadítva, szavazataikat a Kisközpárt lajstromára adják”.⁶⁸⁷ Klein innen be is jutott a parlamentbe, ahol rögvést a Harmadik Birodalomból származó pénzek elfogadásával és többrendbeli magyargyalázó viselkedéssel vádolta meg ellenfelét. Mühl

⁶⁸² További igazoltatott rongyosok: Bakics Gábor (1905) hírlapíró, Boics Péter (1893) géplakatos, Szalárdi András (1913) hentesmeister, Révész Dénes (1897) magántisztviselő, Riskó Elemér „49 éves banktisztviselő”, Bánhegyi József (1919) és Tóth Pál (1904). Közülük egyedül Tóth nem Nagy-Budapestről érkezett (ő jakabszállási volt). A M. Kir. pécsi IV. csendőrkerület jelentése a főszolgabírónak. Bonyhád, 1939. május 25. MNL TML IV.4.17b.

⁶⁸³ Rotyist 1945. február 3-án Szívós Sándor szakaszvezetővel, valamint a szökésben levő (s mint láthattuk, az 1938-as szabadsapatokat lázító) Haynal Alajos vezérőrnaggyal egyetemben 124 rendbeli gyilkosságért ítélték halálra. A gyilkosságokat a keleti fronton követték el. Vö. Három halálos ítélet a Néptörvényszék első tárgyalásán. *Szabadság*, 1945. február 4. 1–2. Rotyis 1943 végén Nemzetvédelmi Keresztet kapott. *Budapesti Közlöny*, 1943. december 31. 7.

⁶⁸⁴ A M. Kir. pécsi IV. csendőrkerület jelentése a főszolgabírónak. Bonyhád, 1939. május 25. MNL TML IV.4.17b.

⁶⁸⁵ A M. Kir. pécsi IV. csendőrkerület jelentése a főszolgabírónak. Bonyhád, 1939. május 30. MNL TML IV.4.17b.

⁶⁸⁶ A *Deutscher Volksbote* Mühl táviratait is közölte. A VDU lapja szerint a rongyosok Högyészre és Szászvárra is kiszálltak, a választás napján pedig Kakasdon és Mőcsényben is verekedést provokáltak. Vö. *Verlauf der Wahl im Bonyhader Bezirk. Deutscher Volksbote*, 1939. június 4. 2.

⁶⁸⁷ Perczel Béla nyílt levele Tolna vármegye választóihoz. *Magyar Nemzet*, 1939. május 27. 5.

⁶⁷⁴ Bizalmas jelentés, 1939. június 6. HU MNL OL K28 1939-C-17333, 311.

⁶⁷⁵ Somogyi Béla dátum nélküli önéletrajza (1945). HU BFL XVII. 1561, 15.

⁶⁷⁶ Zsabka Kálmán önéletrajza. HIM HL AKVI 2466/1897. Zsabkát megerősítve, több hullámban Bonyhádra érkező rongyosokól ír: *Verlauf der Wahl im Bonyhader Bezirk. Deutscher Volksbote*, 1939. június 4. 2.

⁶⁷⁷ „Nagy” jelentése. 1961. március 17. ÁBT L O-11803/18, 155. Gömbösnek tettlegességig fajuló inzultusa is volt Mühllel tíz évvel korábban. Vö. Mühl Henrik felszólalása. KN 1939, I. kötet, 232–233. (1939. június 27.). Gömbös Miklós nyilatkozata. *Magyar Nemzet*, 1939. július 9. 5.

⁶⁷⁸ Spannenberger (2005): i. m. 183.

⁶⁷⁹ Mühl itt még hat darab fényképet is készíttetett róluk. A M. Kir. pécsi IV. csendőrkerület jelentése a főszolgabírónak. Bonyhád, 1939. május 26. MNL TML IV.4.17b. A pártiroda bejelentéséhez: Ismeretlen szerző levele a Főszolgabírói Hivatalhoz. Bonyhád, 1939. május 6. MNL TML IV.4.17b. A fotókhoz a fenti csendőrségi jelentésen kívül: *Wahlterror in Bonyhad. Neues Wiener Tagblatt*, 1939. május 27. 5.

⁶⁸⁰ Mühl Henrik panasza a bonyhádi kerület választási biztosához. d. n. MNL TML IV.4.17b.

⁶⁸¹ A M. Kir. pécsi IV. csendőrkerület jelentése a főszolgabírónak. Bonyhád, 1939. május 24. MNL TML IV.4.17b.

tagadott,⁶⁸⁸ ám végül nem lett per a konfliktusból.⁶⁸⁹ Sem Klein nem vállalkozott arra, hogy súlyos vádjával bíróság elé citálja Mühl, sem pedig Bonyhád új kormánypárti képviselője nem perelte be rágalmazásért Kleint, aki pedig – mint látni fogjuk – erre vonatkozóan kifejezetten provokálta őt. A feszült külpolitikai helyzet és a felettébb kényes téma nem kedvezett egy bírósági eljárásnak, így maradt a sajtóbotrány. A Mühl-ellenes hangulatot a *Sorakozó* is keltette,⁶⁹⁰ majd a *Magyar Nemzet* olvasói levele a nyilasokkal igyekezett összekötni a VDU-t,⁶⁹¹ ami a történetek fényében nem volt éppen könnyű bűvészmutatvány.

Nyilasok és rongyosok

Sértő Kálmán kapcsán már láthattuk, hogy a rongyosok képesek voltak pragmatikusan viszonyulni a nyilasokhoz. Sokáig nem is foglalkoztak velük hetilapjukban, legfeljebb utaltak a „hüvelykmatyi-vezérekre”, akik „nem tudják és nem akarják megérteni, hogy a Rongyos Gárdát nem lehet csak máról-holnapra egy párt, klikk, vagy csoportocskába sikkasztani”.⁶⁹² A *Sorakozó* második száma végén is csak rövid hírként tudatták, hogy a belügyminiszter betiltotta és feloszlatta a hungarista pártot.⁶⁹³ Az 1939-es házfelosztás után címlapon hozott pártpolitikai körkép során ugyan maliciózan megjegyezték, hogy „a szélsőjobboldaliak még mindig nem tudtak megegyezni azon, hogy ki az igazi nyilas”, ám a többi ellenzék sem járt jobban. „A kvietált kegyelmes urakból álló Sztranyavszky-Kornis-csoport tagjai titokban visszasírják a kormánypártiság bársonykényelmét” – írták a NEP-ből Imrédy politikája miatt 1938. november végén kilépő 62 képviselőről, vagyis a „disszidensekről”.⁶⁹⁴ A régi fajvédő Eckhardt Tibor vezette Kisgazdapártról – a párt kisgazda-nélküliségéről és felemás zsidópolitikájáról – sem volt jobb véleményük. „Csak nem a zsidótörvény tárgyalása alatti magatartást akarják honoráltatni a Terézváros utójára szavazó tömegeivel?” – élcelődtek Héjjasék.⁶⁹⁵ A „szocialisták és demokraták aligha veszítenek mandátumot, mert hiszen eddig is olyan kis töredéket kaptak a szavazatokból,

amit most is valószínűleg megkapnak” – zárták rövidre a baloldalt, vagyis összességében csupán a kormánypárton nem köszöriülték a nyelvüket.⁶⁹⁶

Héjjas és társai nem sokáig sütkérezhettek a nyilas előretörés – tőlük teljesen független – dicsőségében sem. A hungaristákhoz fűződő, egyre terheltebb viszonyuk egy rendkívül kritikus időpontban ért el a mélypontra, amikor is 1939. augusztus elsején Hubay Kálmán és Rátz Kálmán nyilas képviselők Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter felszólalását a magyar kormányt súlyosan kompromittáló közbeszólásokkal zavarták meg. Hubay azt állította, hogy „Danzigban [ma: *Gdańsk, Lengyelország*] magyar szabad csapatok alakultak Németország ellen magyar támogatással”, amihez Rátz hozzátette: „a rongyosok Danzig előtt!” A belügyminiszter rögtönzött válaszában visszaütötte: a hivatalos támogatás vádját, ugyanakkor elismerte, hogy „hét úgynevezett rongyos gárdista tényleg kiszökött Lengyelországba és hogy ott állítólag az a szándékuk, hogy valami szabadcsapat vagy légió alakításában részt vegyenek”.⁶⁹⁷ A nyilas lap szerint Hubay az országház folyosóján már csak annyit mondott az eset után összeseregglő képviselőknek, hogy tudomása szerint „több magyar állampolgár a közös lengyel–magyar határon keresztül Lengyelországba szökött”, s azt is hozzátette, hogy közbeszólását nem tervezte meg előre.⁶⁹⁸

Az ügy háttérében Zsabka Kálmán akciója állt, aki saját állítása szerint Pethő Sándorral is többször tárgyalt bizalmasan a németellenes külföldi magyar „bázis” ügyében. A *Magyar Nemzet* alapító főszerkesztője Kánya Kálmán támogatását is megszerezte az ügyhöz – emlékezett Zsabka, szokásához híven egy másik olyan személyre hivatkozva, aki kijelentése idején már nem élt.⁶⁹⁹ Az viszont biztos, hogy – némileg más szinten – saját zuglói lakásában is szervezkedett rongyos bajtársaival.⁷⁰⁰ Sőt, egyik bajtársa úgy tudta, Zsabka 1939 nyarán többször egyeztetett Jan Emisarski budapesti lengyel katonai attaséval is, akivel végül meg is állapodtak arról, hogy július 1-jén Vereckén a lengyel–magyar határünnepe alkalmával egy kisebb magyar csoport átszökik a határon, hogy lengyel segítséggel Danzig szabad városáig nyomulva ott „provokáló magatartást tanúsítson” a németekkel szemben.⁷⁰¹

⁶⁸⁸ KN 1939, I. kötet, 133–141 (1939. június 22.) Már május 18-án kihallgatta Mühl a bonyhádi csendőrség egy feljelentés ügyében, amely szerint a magyar nemzetet gyalázó kijelentéseket tett. Parragi György: Levelek a bonyhádi választókerületből V. *Magyar Nemzet*, 1939. május 23. 7.

⁶⁸⁹ A VDU álláspontjához: Georg Goldschmidt: Auf bedenklischen wegen. Anton Kleins seltsamer Kampf. *Deutscher Volksbote*, 1939. július 2. 1.

⁶⁹⁰ Nyikos Kálmán: Mühl Henrik nem maradhat képviselő, ha Klein Antal bizonyítja súlyos vádjait. *Sorakozó*, 1939. június 23. 1–2.

⁶⁹¹ Bujdosó Antal: A Klein-Mühl-vita után. *Magyar Nemzet*, 1939. július 5. 4.

⁶⁹² A »Rongyos Gárda« története. *Sorakozó*, 1939. március 4. 3.

⁶⁹³ A belügyminiszter betiltotta és feloszlatta a Hungarista pártot. *Sorakozó*, 1939. február 25. 10.

⁶⁹⁴ Társadalmi háttérükről, kilépésük okairól: Sipos Péter – Stier Miklós – Vida István: Változások a kormánypárt parlamenti képviseletének összetételében, 1931–1939. *Századok*, 101. (1967), 3–4. 614.

⁶⁹⁵ Egy párthatározat alapján a Kisgazdapárt tagjai „saját belátásuk szerint foglalhattak állást” a második zsidótörvény-javaslat ügyében. K. Farkas Claudia: *Jogok nélkül. A zsidó lét Magyarországon*. Budapest, Napvilág, 2010. 225.

⁶⁹⁶ Vö. A képviselők háromnegyed része nem került vissza a parlamentbe. *Sorakozó*, 1939. április 8. 1–2. Egy Sztranyavszky-ellenes cikkből utóbb sajtóper, majd – „téves információkra” hivatkozó – nyilvános bocsánatkérés lett. Vö. Sztranyavszky Sándor kegyelmes képviselő úr és a nyomorgó választókerület... *Sorakozó*, 1939. március 25. 3. Vö. Elégtétel Sztranyavszky Sándornak. *8 Órai Ujság*, 1939. december 12. 5.

⁶⁹⁷ KN 1939, I. kötet, 369. (1939. augusztus 1.) A magyarellenesnek mondott, „emigráns” magyarokból külföldön toborzott légiók ügyét Rátz már két nappal korábbi interpellációjában felemlegette, csalódottan említve meg, hogy Teleki Pál nincs az üléssteremben. „A miniszterelnök úrnak hetekkel ezelőtt bejelentettem interpellációmát és ő megüzente, hogy beszél majd velem ebben a tárgyban, de úgy látszik nem volt ideje erre a rendkívül fontos dologra” – tette hozzá. KN 1939, I. kötet 335. (1939. július 29.)

⁶⁹⁸ Vö. Nagy viharok közben fogadta el a ház az állampolgársági javaslatot. *Magyarság*, 1939. augusztus 2. 1. Ezt is másképp látta a kormánylap. „Aki csak egy csepp ismeri ennek a hangos mozgalomnak politikai fegyvertárát, világosan látja, hogy előkészített és megszervezett manőver volt a képviselőházi botrány.” Vö. Denunciáltak... *Esti Ujság*, 1939. augusztus 6. 3.

⁶⁹⁹ Zsabka Kálmán vallomása, 1945. október 14. HU BFL XXV.1.a 1946/865, Hubay Kálmán, 7–9.

⁷⁰⁰ Antoniewicz Roland József: A szabadságért lengyel földön. *Élet és Tudomány*, 27. (1972), 29. 1347.

⁷⁰¹ „Kömvés” jelentése. 1954. december 13. ÁBTLL 3.1.5. O-7763, 305–306.

Az MFOSZ eredetileg pünkösdre tervezte a kárpátaljai táborozást, ahol „a lengyel testvérekkel barátkozást készítünk elő” – adták hírül már április elsején.⁷⁰² Az időpontot vélhetően az időközben kiírt választások miatt halasztották június 17-re. „Nem kéjútazni megyünk” – szögezte le a részletes tájékoztató, amely nemcsak a vonatút részleteiről és az ellátásról informált, de arról is, hogy az MFOSZ a táborozást a Turul Szövetséggel együttműködve bonyolítja le (amit már alighanem Zsabka keze nyomaként értékelhettünk). Bár eredetileg úgy tervezték, Vereckén Héjjas Iván is beszédet tart,⁷⁰³ erre nem került sor. Sőt, a zárandokutat – a Magyar Országos Tudósító (MOT) tájékoztatása szerint – „a bizonytalan időjárásra való tekintettel, másrészt az igen nagyszámú jelentkezés miatt” a tervezett időpont előtt két nappal elhalasztották.⁷⁰⁴ Az ekképp július első két napján megrendezett kirándulásról a *Sorakozó* kétoldalas cikkben számolt be, számos magyar és lengyel résztvevőt nevesítve. Innen tudjuk, hogy a Turultól Sántha Gábor, a rongyos gárda nevében pedig (Héjjas helyett) Zsabka mondott rövid beszédet, mielőtt Fankovics Emil anyanyelvükön üdvözölte volna a megjelent lengyel tiszteket. Jerzy Dębowski őrnagy,⁷⁰⁵ Tadeusz Gawdzik százados⁷⁰⁶ és társaik az 1939 májusától gazdasági feladatokat ellátó „Skole” határvédelmi zászlóalj kötelékéből érkeztek. Beniczky Ferenc honvéd századoshoz hasonlóan ők is „meleg szavakkal ünnepelték” a lengyel–magyar határt. „A lengyel–magyar barátság nem politikai, vagy diplomáciai mestermű, nem is szükség szülte állapot, hanem kiirihthatatlan és cselekvésekre késztető érzés” – tette hozzá sejtelmesen az utóbbi hetekben erősen németellenes üzemmódba kapcsoló *Sorakozó*, amelynek hasábjain a megjelent lengyel tisztekről fotókat is közltek.⁷⁰⁷

Jerzy Dębowski őrnagy és Tadeusz Gawdzik százados a rongyos gárda kettőskeresztes jelvényével (1939. július eleje)

A *Sorakozó* ugyanennek a számának az utolsó oldalain közölte, hogy az MFOSZ Nemzetvédelmi Osztálya „fegyelmezetlen magatartás miatt” törölte tagjai sorából kiskarsai Kasztovszky Jenőt, Zsabka Kálmánt, Vértess Zoltánt, Gödér Pált, Szőry Istvánt, Kapsz Lászlót, Csifó Emilt és Gilicz Lászlót, miközben a tinédzser Kunérytól is elhatárolódtak.⁷⁰⁸ Egy héttel később kizárták Mikus-Csák Andrást is.⁷⁰⁹ Mindez a szökéssel lehetett összefüggésben, mivel a már idézett résztvevő szerint Kasztovszky, Zsabka, Vértess, Gödér, Szőry, Kapsz, Csifó, Mikus-Csák és egy debreceni egyetemista vágott neki a lengyel határnak.⁷¹⁰

Gödér, Mikus-Csák és Kasztovszky 1938 novemberében még a Vannay-rohamszázad „parancsnoki rajához” tartozott,⁷¹¹ vagyis a visszacsatolt részekben „térfelhelyesbítőként” – rejtett propagandacélokra – alkalmazott diverzáns zászlóaljban szolgáltak.⁷¹² Gödér és Mikus-Csák ekkoriban Tiszaújhelyen teljesített szolgálatot, míg Kasztovszky – a TVOE egyik „legrégibb tagja”⁷¹³ – a salánki részleget vezette. Az 1948-as népbíróági tárgyalás anyagai szerint mindhárman részt vettek tisztogatási akciókban, kínzásokban és törvénytelen kivégzésekben.⁷¹⁴ Hogy a korántsem makulátlan kommunista jogi procedura ebben igazat állított, azt nem csupán a 2. vkf. osztály vezetőjének a naplója,⁷¹⁵ de az MFOSZ

⁷⁰² A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége Központjának közleményei. *Sorakozó*, 1939. április 1. 6. Gál Tibor testnevelési tanár vezetésével még fáklyás stafétafutást is terveztek Kecskemétről Vereckére. Vö. Fáklyás stafétafutás Kecskemétről Vereckére. *Sorakozó*, 1939. április 28. 2.

⁷⁰³ Táborozás Vereckén. *Sorakozó*, 1939. június 9. 6. Néhány héttel korábban lengyel–magyar diákszövetség kereste fel Héjjast, hogy kifejezzék hálájukat a közös határért. *Sorakozó*, 1939. április 21. 8. (cím nélkül). A vereckei táborozás idején pedig arról cikkeztek, hogy: A magyar–lengyel baráti szervezetek egységesítésével magyar–lengyel külpolitikai társaság terve merült fel. *Sorakozó*, 1939. június 16. 2.

⁷⁰⁴ MOT, 1939. június 15. 234.

⁷⁰⁵ Jerzy Dębowski (1899–1940): A „Skole” határvédelmi zászlóalj parancsnoka. A szeptemberi harcok során szovjet fogságba esett; az NKVD Harkovban végzett vele.

⁷⁰⁶ Tadeusz Gawdzik (1900–1971): a „Skole” határvédelmi zászlóalj tisztje. A szeptemberi harcok után Magyarországon keresztül nyugatra jutott. A háború után Lengyelországban élt.

⁷⁰⁷ Az egyik fotó alapján egy „lengyel díszszázad” (parancsnoka) is tiszteletét tette a találkozón. A *Sorakozó* utalt arra is, hogy a rendezvény után a magyar résztvevők hazaindultak, vonattal. Megtévészto címmel közölt, térképes beszámolójuk: A zsidó beszívárgás vonala. *Sorakozó*, 1939. július 7. 1–2.

⁷⁰⁸ A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének közleményei. *Sorakozó*, 1939. július 7. 4. Az MFOSZ Nemzetvédelmi Osztály feladatköre „magába foglal minden figyelő, jelentő, propaganda, ellenőrző, nevelő, szervező, végrehajtó, oktató, irányító és vezető ténykedést”. Vö. A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének közleményei. *Sorakozó*, 1939. október 20. 4. Zsabka kizárását utóbb hatályon kívül helyezték. Vö. Határozat. *Sorakozó*, 1940. április 12. 4.

⁷⁰⁹ Fajvédő Szövetség közleményei. *Sorakozó*, 1939. július 14. 6. (Neve Mikuscsákként és Mikustyákként is szerepel a forrásokban.)

⁷¹⁰ „Közműves” jelentése. 1954. december 13. ÁBTL 3.1.5. O-7763, 305–306.

⁷¹¹ Közös fotójukhoz: Mester (1939): i. m. 105.

⁷¹² Összefoglalás a Ruszinszko ellen végrehajtott cselekményekről (1939), ÁBTL 3.1.5. O-14850, 55.

⁷¹³ A Turáni Vadászok hősi halottai. In Sütő Nagy (1944): i. m. 107–108.

⁷¹⁴ HU BFL VII.5.e. 1949/21869, 30–43. 119., 219., 236–241., 254–255., 449–452.

⁷¹⁵ Vannay, „ez a sötét múltú fickó a felkelők körében eljuthatott odáig, hogy fegyvereket szerzett, gárdát toborzott, ölt rabolt stb.” – dohogott Andorka, aki a belügyminiszternek is referált a visszaélésekről. Keresztes-Fischert mindez „egy kicsit kellemetlenül érintette, mert Vannay az ő védnöksége alá tartozó Héjjasék embere” – tette hozzá. Lőrincz (1978): i. m. 105. (1939. február 19-i bejegyzés)

saját karikatúrákiadványa is alátámasztja, mivel itt a barátságosabb pillanataiban költői babérokra törő⁷¹⁶ „Akasztovszky tüzérfőhadnagy úr” mint „tábori csendőr-parancsok” egy bitófa társaságában látható. (Jellemző módon Kasztovszky egy konyakosüveget akaszt éppen.)⁷¹⁷

Kiskarsai Kasztovszky Jenő „okleveles jegyző”, alias „Akasztovszky tüzérfőhadnagy úr”

Lengyelországi küldetésük ugyanakkor merőben más jellegű volt, hiszen teljes illegálisan szivárogtak át egy idegen országba. Mindeközben egyik társuk, az utóbb a finn légiót is megjárta Korpás József – mint összekötő – Szolyva alatt egy majorban várta a híreket,⁷¹⁸ Budapesten pedig Zsabka rádióműsorokban is feltűnő színész kollégája, Gyalog Ödön irányította a további önkéntesek toborzását.⁷¹⁹ Gyalog és más itthon maradt

⁷¹⁶ Szemle. *Verőfény*, 2. (1936) 2. 11. Kasztovszky a Nemzetvédelmi Keresztet mint „író, magántisztviselő” kapta meg. Vö. Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny*, 1941. szeptember 14. 3.

⁷¹⁷ Bihari László (rajzolta): A nevető gárda. A „Rongyos Gárdának” az 1921. évi nyugatmagyarországi, valamint az 1938. évi kárpátaljai felkelő harcokban részt vett tagjairól. Budapest, MFOSZ, 1941. OSZK PKnyt Alb. C 134. (A Jeszenszky Ferenc felelős kiadása mellett, összesen száz példányban megjelent, antiszemita klisékben gazdag munka szinte az összes MFOSZ-vezetőről közöl karikatúrát.)

⁷¹⁸ HU BFL XXV.1.a 1946/865, 33. 80. A cipészműhelyét a *Sorakozóban* is rendszeresen hirdető Korpáshoz: Kolozs Pál: Aki nem marad a kaptafánál, – ha hívja az igaz ügy. *Új Nemzedék*, 1940. december 24. 9.

⁷¹⁹ Swiatoslaw Spalle: Lengyel expedíció (Rongyos gárda). HIM HL EGY N, Lengyelország, 37. fond. (Zsabka Kálmán 1968-as nyilatkozata alapján.) Gyaloghoz: Rádióvilág. *Kis Ujság*, 1939. március 3. 11. A magyar rádiószínpad egyévi munkája. *Pesti Hírlap*, 1939. május 7. 15. A világháború kirobbanása után Gyalogot a Vígszínház szerződtette. Vö. Mi újság a színházi világban? *Magyar Nemzet*, 1939. szeptember. 3. 13.

társai (például: Jeszenszky Ferenc) össze is állítottak egy 150-200 főnyi csapatot, akik „hívásra átjönnek Lengyelországba”.⁷²⁰

Miután Zsabka és társai sikeresen átjutottak, a stryji (ma: *Sztrij, Ukrajna*) lengyel katonai parancsnokság vette szárnyai alá a csoportot.⁷²¹ Egy korabeli lengyel jelentés szerint hét magyar, három szlovák és egy horvát személy jelentkezett július 5-én a slawskói (ma: *Szlavszke, Ukrajna*) határőrségnél. A magyarok a honvédség tartalékos tisztjeiként és tiszthelyetteseiként igazolták magukat, szökésük okát pedig abban jelölték meg, hogy „rongyos gárdistaként” a „kárpátaljai partizánharcok alatt lelőttek néhány németet, a Gestapo azonosította őket, ezért volt muszáj megszökniük”. Azt is „elmondták, hogy a német hatás már teljesen birtokba vette Magyarországot és Szlovákiát [...]”. Horthy kormányzó és a társadalom nagy része a német hatás ellen van, de a magyar kormány nagyobb része kedvez a németeknek és megbénítja a kormányzó hatását. Kérték, maradjassanak Lengyelországban és a németek elleni felhasználásukat [is szeretnék volna elérni]. A felsoroltakkal a határőrség 11. Stryjben lévő hírszerző csoportja foglalkozott” – jelentette a „terroristáknak” nevezett csoportról a Stanisławówi (ma: *Ivano-Frankivszk, Ukrajna*) Megyei Hivatal a lengyel Belügyminisztériumnak, hozzátéve, hogy a magyar hatóságok az utóbbi napokban visszavonták a határról a lengyelekkel barátkozó fiatalabb tiszteket és vasúti tisztviselőket.⁷²² A rongyosok közül Gödér Pál július 10-én egy villámlátogatás erejéig visszatért Magyarországra, hogy híreket hozzon és újabb öt embert kivigyen, már másnap. Gödér arról tájékoztatta a BM-et, hogy a magyar rongyosok (köztük tisztek) immáron közel négyszáz kilométerre nyugatabbra, Katowicében vannak (a Szlovákiából átszökött magyar nemzetiségű katonákkal együtt 236-an), míg a mai ukrán–lengyel határnál, Siankiban 500 szlovák és magyar várja bevetését a németek ellen.⁷²³

A lengyelek alighanem értesítették a magyar hatóságokat is, mivel Csáky István külügyminiszter már a lengyel jelentést követő napon az ügygel kapcsolatban instrualta Hory András varsói magyar követet. Csáky nem volt elragadtatva a rongyosok akciójától. Szerinte ezt a „mozgalmat” a budapesti német követség is ismeri, ezért ő a maga részéről mindent megtesz a magyar semlegességet sértő „buzgólkodás” letörésére és ehhez

⁷²⁰ „Kömvés” jelentése. 1954. december 13. ÁBTL 3.1.5. O-7763, 305–306. Jeszenszky a TSZ-ben is szerepelt. ÁBTL V-77840, 34. Jeszenszkyhez lásd továbbá: Egyedy Balázs Dénes („Nagy”) emlékeit: ÁBTL O-11803/18.

⁷²¹ „Kömvés” jelentése. 1954. december 13. ÁBTL 3.1.5. O-7763, 305–306.

⁷²² A Stanisławówi Megyei Belügyi Hivatal átirata a lengyel Belügyminisztériumnak. Stanisławów, 1939. július 12. Közli: Varga E. László: Orłowski Leó budapesti lengyel követ visszaemlékezései II. *Századok*, 137. (2003), 6. 1408. Zsabka úgy emlékezett, Gödérrel, Kasztovszkyval és Mikus-Csákkal már Lengyelországban öltek meg két német ügynököt. Zsabka Kálmán vallomása, 1945. október 14. HU BFL XXV.1.a 1946/865, 7–9.

⁷²³ A magyar Belügyminisztérium átirata a magyar Külügy- és a Honvédelmi Minisztériumnak 1939. július 20. Közli: Varga E. (2003): i. m. 1411. Gödér a háború után is megerősítette, hogy „Lengyelországban csak heten tartózkodtunk, a többiek Volócon és a Felvidék egyéb helyein várakoztak”. Gödér Pál vallomása Hubay Kálmán népbírói tárgyalásán. 1946. március 6. HU BFL XXV.1.a 1946/865, 83.

támogatást vár a lengyel hatóságoktól is.⁷²⁴ Az aggódó magyar külügyminisztert a lengyel Külügyminisztériumból érkező, közel egy héttel később kézhez kapott semmitmondó válasz sem nyugtathatta meg túlságosan.⁷²⁵ Ráadásul Csáky ugyanezen a napon, vagyis július 19-én kapta meg a Honvéd Vezérkar főnöke átiratát, amelyben Werth Henrik tudatta a külügyminiszterrel, hogy az átszivárgó magyar csoport már a kormányhoz több szálon kötődő MFOSZ vereckei táborozásán tárgyalásokat folytatott az ott megjelent lengyelekkel. „Az átmentek között van állítólag a fajvédők egyik vezető embere, Zsabka Kálmán is” – írta Werth, aki arra is kitért, hogy „információk szerint az így átszökött-fajvédők állítólag Danzigban tartózkodnak s így meg van a lehetősége annak, hogy Danzigban bekövetkező esetleges német–lengyel összeütközések alkalmával ott úgynevezett magyar felkelők is fel fognak lengyel oldalon bukkanni, ami külpolitikai vonalon a németek részére előreláthatóan kellemetlen meglepetésként hatna”.⁷²⁶

A lengyelországi akció egyik, a háború utáni magyar állambiztonságnak dolgozó résztvevője szerint sem Katowicébe, sem Danzigba nem jutottak el, ahogyan Zsabka sem írt ezekről visszaemlékezéseiben. Mindketten úgy emlékeztek, a rongyosok két-három hetet töltöttek Sławskóban, miközben Zsabka és Kasztovszky egy stryji vezérkari századossal egyeztetett. A tárgyalások arról folytak, hogyan s mikor fogják őket autókön Danzigba szállítani, „ahol a kikötőnegyedben háborús provokáló, kötekedő németeket kell megrendszabályozni, de nagyon fontos, hogy ez a társaság ne lengyel nemzetiségű legyen”.⁷²⁷ Zsabkát Sławskóban a lengyel Külügyminisztérium és a lengyelországi magyar követség képviselője is felkereste.⁷²⁸ A „rongyosvezér” megtudta, hogy Budapesten a lengyelországi út miatt kizárták őket az MFOSZ-ból, ellene pedig a Turul Szövetségben is eljárás indult. Az ügy ráadásul kiszivárgott, és miután a lengyelek arról kaptak hírt, hogy „a németek diplomáciai útra terelték a kérdést”,⁷²⁹ elálltak az együttműködéstől. Ennek következtében kényszerűen visszatértek Budapestre, „ahol meggyőződtem róla, hogy tényleg felfedezték tervünket és a német kormány diplomáciai lépéseket tett. Vártam a fejleményeket, melyek be is következtek” – utalt Hubayék parlamenti szereplésére Zsabka,⁷³⁰ aki Sombor-Schweinitzer József rendőrfőtanácsostól szerzett igazolást „a Lengyelországban eltöltött időről”.⁷³¹

Ugyanő a hatvanas évek végén egy lengyel újságírónak már azt is megemlítette, hogy Mikus-Csák, Csifó és Kasztovszky, valamint a 600 magyar önkéntes Sławskóban maradt, és „lengyel munderba” öltözött. Mikus-Csák csak az invázió után, szeptember második

felében tért vissza Budapestre, ahol arról számolt be, hogy „a magyar brigád részt vett a kárpátaljai harcokban”. Harmincheten közülük elesetek, az életben maradtak pedig lengyel csapattörödékekkel szivárogtak vissza a magyar határon.⁷³² Mikus-Csák állítólag háromszáz magyarral harcolt a németek ellen Lengyelországban, majd „1939 végén és 1940-ben Vértess Zoltánnal és Gödér Pállal Eperjes táján már német katonai berendezéseket robbantott és Zsabka Kálmán utasítása szerint három ízben járt a szlovákiai németellenes mozgalom egyik vezetőjénél: Zsabka Kálmán unokaöccsénél, aki a beszercebányai németellenes harcokban hősi halált halt”.⁷³³ Ehelyütt kell megjegyezni, hogy az eperjesi akció elég valószínűtlen, mivel a szlovákiai partizánmozgalom csak 1942-ben vette kezdetét.⁷³⁴ Gödér nem is szólt a fentiekről az ÁVO-n, ahol erre az időszakra vonatkozóan annyit mondott, hogy miután a lengyelországi akció miatt az MFOSZ-ból kizárták, belépett a TVOE-be (miközben továbbra is rendszeresen látogatta a Fajvédő Szövetség központját).⁷³⁵

Bár a lengyelek a botrány kirobbanása után úgy vélték, az „egész ügyet a Gestapo rendezte”, Varga E. László kutatásai szerint a „magyar légio” szervezése lengyelbarát magyarok őszinte cselekedete volt, ami ráadásul több szálon folyt.⁷³⁶ A rendre túlzó Zsabka 1945-ben és 1951-ben is úgy vallott, ő maga egy hatezer fős rongyos csapatot kísérelt meg „átcsempészni” Lengyelországba.⁷³⁷ Szintén hatezer fős rongyos gárdista csoportról tudósít famulusa, Gödér,⁷³⁸ sőt Macartney professzor is, aki szerint ráadásul ez a kontingens harcolt is a lengyelek oldalán a német–lengyel háborúban.⁷³⁹ Lengyelországi források alapján a sławskói tartalékos tiszt kiképző táborban 600 magyar önkéntes volt⁷⁴⁰ – ez már közelebb állhat a valósághoz. 1939. szeptember 6-án a magyar Külügyminisztérium politikai osztálya ugyanis arról referált a külügyminiszternek, hogy a Hubay-botrány nem riasztotta el a lengyelbarát magyarokat, akik önkéntes légiókat szerveznek. Az akciók hátterében a Lengyel–Magyar Társaság, a Magyar Mickiewicz

⁷²⁴ Swiatoslaw Spalle: Lengyel expedíció (Rongyos gárda). HIM HL EGY N, Lengyelország, 37. fond. „Kasztovszky Jenő zászlós” feltűnően szűkszavú (a halál helyszínét sem közli) nekrológjához vö.: A Turáni Vadászok hősi halottai. In Sütő Nagy (1944): i. m. 107–108.

⁷²⁵ Statisztikai beszámoló a XIV/2 Kiska alakulat ellenállási cselekményeiről, működéséről és tagozódásáról. A Vörös Brigádra és a XIV/2 Kiska szd.-ra vonatkozó iratok. 1944–1949. HIM HL. EGY M, 51. Gödért 1945-ben a Magyar Partizánok Bajtársi Szövetsége, 1946-ban Nagy Ferenc miniszterelnök igazolta – megeshet, a lengyelországi átszökés vagy Zsabka Kiskájában való részvétele miatt. HU BFL VII.5.e. 1949/21869, 878–879.

⁷²⁶ Ján Stanislav – Stanislav Mičev: *The Legacy of Freedom. A Baedeker on Anti-Fascist Resistance and Slovak National Uprising*. Banská Bystrica, Museum SNP, 2019. 26.

⁷²⁷ Gödér Pál vallomása az ÁVO-n. 1948. március 30. HU BFL VII.5.e. 1949/21869, 253–256.

⁷²⁸ Kristóffy József követségi tanácsos, varsói ideiglenes ügyvivő 175. sz. számjeltávirata Csáky István külügyminiszternek. Varsó, 1939. augusztus 9. Közl.: Varga E. (2003): i. m. 1411. Vö. Varga E. (2003): i. m. 1394–1395.

⁷²⁹ Zsabka Kálmán vallomása, 1945. október 14. HU BFL XXV.1.a 1946/865, Hubay Kálmán, 7–9. Zsabka Kálmán önéletrajza. HIM HL AKVI 2466/1897

⁷³⁰ Gödér Pál vallomása, 1946. február 25., HU BFL XXV.1.a 1946/865, 31.

⁷³¹ Carlile Aylmer Macartney: *October Fifteenth: A History of Modern Hungary*. I. Edinburgh, Edinburgh University Press, 1956–1957a, 367.

⁷³² Antoniewicz (1972): i. m. 1347.

⁷²⁴ Csáky István külügyminiszter 112. sz. számjeltávirata Hory András varsói magyar követnek. Budapest, 1939. július 13. Közl.: Varga E. (2003): i. m. 1409.

⁷²⁵ Hory András varsói magyar követ 163. sz. számjeltávirata Csáky István külügyminiszternek. Varsó, 1939. július 19. Varga E. (2003): i. m. 1409.

⁷²⁶ Werth Henrik átirata Csáky István külügyminiszternek. Budapest, 1939. július 19. Varga E. (2003): i. m. 1410.

⁷²⁷ „Közüves” jelentése. 1954. december 13. ÁBTL 3.1.5. –O-7763, 305–306.

⁷²⁸ Swiatoslaw Spalle: Lengyel expedíció (Rongyos gárda). HIM HL EGY N, Lengyelország, 37. fond.

⁷²⁹ Zsabka Kálmán vallomása, 1945. október 14. HU BFL XXV.1.a 1946/865, 7–9.

⁷³⁰ Zsabka Kálmán önéletrajza. HIM HL AKVI 2466/1897.

⁷³¹ „Közüves” jelentése. 1954. december 13. ÁBTL 3.1.5. O-7763, 305–306.

Társaság, a TVOE, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége és a TMT lengyel szekciói, a rongyos gárda és a volt I. világháborús lengyel legionisták álltak.⁷⁴¹ A TMT – mint említettük – nyilvánosan is exponálta magát a rongyos gárda mellett, miközben „törzsökös magyar–lengyel kulturális munkaközösséget” alakítottak.⁷⁴² Egy többszörösen áttételes értesülés szerint az új magyar legionisták szomorú véget értek. Hetvenkét lengyel katonaruhás magyar e szerint a Poznań környéki harcokban esett német hadifogságba, ahol szabadsapatosnak minősítették őket, ami elítélésüket és kivégzésüket eredményezte.⁷⁴³ A német hivatalos szervek is úgy tudták, a német–lengyel háborúban „a magyar kormány tudtával és támogatásával” harcolt ellenük egy „magyar légió”, Héjjas Iván szervezésében. Kötelékükből „sokat el is fogtak közülük és legalább 50–60-at agyon is lövettek”.⁷⁴⁴

Valószínűbb tehát, hogy a Gestapo magyarországi ágenseitől szerezhetett információt a rongyos gárdisták akciójáról, s miután meggyőződtek az értesülés valódiságáról, „Hubay nyilvánosságra hozta az ügyet az Országgyűlésben”.⁷⁴⁵ Hogy az esetről itthonról szereztek tudomást a nyilasok is, onnan feltételezhető, hogy Werth jelentésének elemei köszönnek vissza Hubay és Rátz nagy vihart kavart parlamenti közbeszólásaiban. Zsabka, Gödér és Korpás szerint egyik társuk, a törvényszéki csalások miatt már régóta körözött Kapsz László volt a besúgó.⁷⁴⁶ Kapszot 1936-ban jogerősen elítélték zsarolásért,⁷⁴⁷ ám büntetését nem töltötte ki. Csak Lengyelországból történő visszatértük után, 1939. augusztus 15-én állították újra elő, ám ezúttal „álhírlapíróskodás” gyanúja miatt került a Markó utcai fogházba.⁷⁴⁸ Zsabka szerint Kapsz letartóztatása Sombor-Schweinitzer akciója volt,⁷⁴⁹ erre vonatkozóan azonban nincs több adatunk. Arra viszont van, hogy Kapsz részt vett már az 1938. őszi diverzánsakciókban is, ahol Egyedy Balázs Dénes

szerint ő maga térítette náciellenes irányba az addig nyilasszimpatizáns „jugoszláv hites tolmácsot”,⁷⁵⁰ vagy „álügyvédet”.⁷⁵¹ Megeshet, nem teljes sikerrel.

A Hubay Kálmán ellen a háború után lefolytatott eljárás a rongyosok vallomásaival több ízben részletesen foglalkoztak a hatóságok, akiknek aligha okozott volna különösebb nehézséget az egykori gerillákat is bíróság elé citálni. Zsabka és társai bizonyára ennek elkerülése végett részletezték nagy kedvvel tézisüket, miszerint a nyilas főszervező indiszkréciójának célja Magyarország német megszállásának kikényszerítése volt, s erről ők az Andrássy út 60.-ba beépített emberükön (Vargha Károlyon) keresztül írásos bizonyítékokkal is rendelkeztek. Ezeknek az iratoknak a bemutatására azonban ugyanúgy nem került sor, ahogyan a „guruló márkákra” vonatkozóan is csak az Andrássy út 60.-at látogató állítólagos német vendégekre vonatkozó emlékeket tudtak felidézni a rongyosok.⁷⁵² Hogy fellépésüknek mindezek ellenére súlya volt, onnan tudható, hogy Hubay halálos ítéletének indoklása csupán Korpás, Gödér, Zsabka és a Dénesfay Dinich fivérek tanúvallomására hivatkozott.⁷⁵³ A vádlott élete végéig kitartott azon álláspontja mellett, hogy amíg ő az NYP tagja volt, „külföldről anyagi támogatást a párt nem kapott”, ő maga pedig revíziós okokból volt németbarát, s ez vezetett az 1939. augusztus 1-jei parlamenti szerepléséhez is. Tagadta a besúgás vádját, sőt kijelentette, hogy egyáltalán nem érintkezett német ügynökökkel.⁷⁵⁴ Hubay utóbbi kijelentését érdekes módon a népbíróság ugyanúgy nem feszegette tovább, ahogyan azt a triviális kérdést is elmulasztották feltenni, hogy akkor honnan szerezte a danzigi akcióra vonatkozó információit.⁷⁵⁵ Pedig erre vonatkozóan már 1939 augusztus derekán volt elképzelése a magyar Külügyminisztériumnak. A Dísz téren lengyel forrásokból úgy tudták, két Budapesten is jól ismert

⁷⁴¹ Idézi: Jerzy Robert Nowak: A magyarok és a lengyel szeptember. Perspektywy, 1971. augusztus 20. 4. HIM HL EGY N, Lengyelország, 37. fond

⁷⁴² Makay a nemzet- és alkotmányvédelmi erők összefogásáért emelt szót. Lovas Sándor a „törzsökösök” tagtáborozásán „különösen kiemelte a Turáni Vadászok és a Rongyos-gárda szerepét, amely utóbbit az utóbbi napokban felháborító támadások érték”. Vö. Törzsökös magyar–lengyel kulturális munkaközösség alakul. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 20. 23.

⁷⁴³ Saly (1945): i. m. 71.

⁷⁴⁴ Vitéz Baló Zoltán ezredes, a M. kir. Honvédelmi Minisztérium 21. osztály vezetőjének jelentése a honvédelmi miniszternek. Budapest, 1940. augusztus hó 11. Közl.: Varga E. László: Részlet Jan Emisarski, volt budapesti lengyel katonai attasé emlékirataiból, 1938–1940. *Haditörténelmi Közlemények*, 114. (2001), 4. 684.

⁷⁴⁵ Varga E. (2003): i. m. 1394.

⁷⁴⁶ HU BFL XXV.1.a 1946/865, 7–9., 31., 33.

⁷⁴⁷ Fröhwrth Mátyás zsarolóját kéthónapi fogházra ítélte a tábla. *Esti Kurír*, 1936. május 7. 11.

⁷⁴⁸ Megint letartóztatott egy álhírlapíró. *Az Újság*, 1939. augusztus 16. 8.

⁷⁴⁹ Zsabka Kálmán vallomása, 1945. október 14. HU BFL XXV.1.a 1946/865, 7–9. „Kömvés” is megemlékezett Kapsz zavart viselkedéséről, aki miután Lengyelországban kiderült ügyük kiszivárgása, „hisztériás rohamot kapott és nagy összeget követelt a lengyelektől, amelyből külföldön fog megélni”. „Kömvés” jelentése. 1954. december 13. ÁBTL 3.1.5. O-7763, 306.

⁷⁵⁰ Egyedy Balázs Dénes: Kezdem azzal, hogy aki jobbról, balról a pofonokat kapta... II. rész. Budapest, 1983. In Egyedy Balázs Dénes: A barna pokol borzalmái. HIM HL VII. Tvgy 287. doboz, 3.029. ő. e., 217. Egyedy arról is írt, hogy Csifó, Kasztovszky, Mikus-Csák és Bihary László is a barátja volt. Vö. Egyedy Balázs: „Sorstól úzve hányt vetettem”. 1903–1948. Európa, Afrika. Élet- és útleírás. 45.

⁷⁵¹ Sajtóper, amelyre detektívvvel kell előállítani a sértettet. *Magyarország*, 1934. június 29. 8.

⁷⁵² Zsabka Kálmán vallomása. 1946. február 17. HU BFL XXV.1.a 1946/865, 27–28., 36; Gödér Pál vallomása. 1946. február 25. HU BFL XXV.1.a 1946/865, 31. Dénesfay Dinich Vidor vallomása. 1946. február 25. HU BFL XXV.1.a 1946/865, 29–30.

⁷⁵³ Ítélet, 1946. április 9. ÁBTL 3.1.9. V-83749, 30–31. (Más jellegű terhelő adatokat természetesen figyelembe vettek az ítéletnél.)

⁷⁵⁴ Hubay vallomásaihoz: HU BFL XXV.1.a 1946/865, 43. (Idézet innen.) 48., 74–75., 161–162.

⁷⁵⁵ Ebben a tekintetben talán nem érdektelen információ, hogy egy jelentés szerint 1939 júliusában a lengyelbarát politikát támogató Fenczik István néhány bizalmasának bevonásával szerveződött a NYP Ungváron. Vö. Olvashatatlan nevű tudósító levele Janák László osztályvezetőnek. 1939. július 29. HU MNL OL K429. Kozma Miklós. 28. csomó, 3. dosszié, 110. A német hírszerző szolgálatok Kárpátaljára történő beszivárgása már a Volosin-kormány alatt, 1938 végétől felerősödött. Vö. Dariusz Dąbrowski – Piotr Cichoracki: Az 1939-es kárpátaljai események lengyel nézőpontból. In Fedinec (2014): i. m. 198. Kozma a magyar bevonulás után a kárpátaljai német ügynökhálózat ügyében Leon Orłowski budapesti lengyel követtel is egyeztetett, aki „erre vonatkozóan igen sok adatot tudott”. HU MNL OL K 429. Kozma Miklós. 29. csomó, 1. dosszié, Napló, 45. (1939. március 29-i bejegyzés)

szlovák állampolgárságú „Gestapo-megbízott”, Severín Koribaň és „Jan Vrbno Novomestský” volt Hubay informátora.⁷⁵⁶

Hubay népbíróági tárgyalásán ugyanakkor „fény derült” arra, hogy „Magyarország volt az európai országok közül talán az első, mely szabad partizánmozgalmat szándékozott indítani a németek ellen” – közölte nagy garral a *Világ* 1946 tavaszán⁷⁵⁷ – hogy aztán inkább ne bolygassák tovább a rongyos gárdista partizánmozgalmat meg az 1939. szeptemberi lengyelországi történeteket. Pedig Zsabka mellett Gödér, sőt Dénesfay Dinich Győző is beszélt ezekről Hubay tárgyalásán. Láthattuk, Dénesfay Dinich nem először járt illegális úton Lengyelországban: már 1938 októberében átjutott a határon járőrének megmaradt részével, s éppen Sławskóban kötött ki.⁷⁵⁸ Ez az akció számos nehézséggel és súlyos harcokkal járt,⁷⁵⁹ olyannyira, hogy a járőrparancsnok 25%-os rokkant lett.⁷⁶⁰ A civilként óraadó helyettes testnevelőtanárként foglalkoztatott MFOSZ-vezetőt 1939. június végén éppen „megrendült egészségére” hivatkozva helyezték át irodai munkára az Országos Testnevelői Tanácshoz.⁷⁶¹ Ha hihetünk 1946-os vallomásának, mindezek ellenére újra útra kelt, és 1939. július 4-én ő is átjutott Lengyelországba. Pontos úti célja azonban más lehetett, mint Zsabkáéknak, és külön utakon is jutott haza.⁷⁶²

Rátz és Hubay 1939. augusztus 1-jei parlamenti indiszkrécioja valóságos politikai bomba volt, ami a magyar közéletet már jó ideje foglalkoztató feszültségeket dobott hirtelen felszínre. Ilyen feszültséggóc volt a versailles-i „békebilincseket” leverő, totalitárius

Német Birodalomhoz fűződő viszony, illetve ezzel összefüggésben a magyar kormány-párt megosztottságának és a nyilasok lojalitásának kérdése. A kormánypárti *Esti Ujság* nem győzte bizonygatni, hogy Hubay „szinte denunciálásszámba menő kijelentése” nincsen hatással a hivatalos német–magyar viszonyra, mivel a „velünk szívélyes viszonyban levő Harmadik Birodalom kormánya igen jól tudja: a magyar nemzet, a politikai élet felelős tényezői s a kormány sokkal nagyobbra értékelik azt a barátságot, amely a két nemzetet összefűzi, mintsem hogy oktalan és meggondolatlan cselekedeteikkel ezeket a meleg kapcsolatokat megzavarják”.⁷⁶³ Arról is írtak, hogy a „német politikai körök” nemigen szoktak foglalkozni efféle „tolakodásokkal”.⁷⁶⁴ A külföldön „sündörgőktől” Salló János is elhatárolta magát. Salló, miközben hitet tett az általa egyenrangú felek közti kapcsolatként láttatott német–magyar barátság mellett, „kiirtandónak” nevezte a „külföldre kacsintgató” „gerincteleneket”.⁷⁶⁵ Sőt, még a nyilas költőceleb is lengyelbarát gesztusokat tett a *Sorakozó* hasábjain. „Varsóba kéne futárt küldeni én jó tábornokaim, mert szorongattatva vagyunk, legelőinket és halkincses folyóinkat a német megkívánta vala, segítséget kérni és harcolni, hogy jóra forduljon Honunk állapotja...” – adta a vezérő fejedelem szájába az áthallásos szavakat Sértő Kálmán,⁷⁶⁶ aki – mint láthattuk – egyik ekkoriban írt versében a németbarátságot és a nemzethűséget a kormánypárti (és sallói-ánus) érvrendszerhez hasonló módon igyekezett összeegyeztetni, egyúttal élesen elítélve a hazaárulást.

Jóllehet Berlin az ideológiailag zavarosnak, politikailag kiszámíthatatlannak tartott nyilasok hatalomra juttatásával ekkor még valóban nem akarta felbolygatni a békésebb eszközökkel is befolyásolhatóan tartott magyarországi hatalmi viszonyokat, a másik oldal, vagyis a rongyosok tevékenysége nagyon is érdekelte őket. Erre nemcsak a bonyhádi események németországi recepciója utal, de az is, hogy Erdmannsdorf budapesti német követ a második bécsi döntés előtt élénken érdeklődött a rongyosok vélt erdélyi bevetése felől.⁷⁶⁷ A rongyos gárda és a „magyar nemzetiszocialisták” 1939 augusztusában elmérgesedő konfliktusának híre szintén eljutott külföldre,⁷⁶⁸ s a zajos botrányra még egy bánáti német nyelvű lap is felfigyelt. A *Banater Deutsche Zeitung* publicistája

⁷⁵⁶ Ők szerint „Lubo Koreň” Gestapo-agens ráhatására léphettek akcióba. A magyar rongyosokkal Koribaň és társa Sławskóban találkozott. Vö. Napi jelentés, Budapest, 1939. augusztus 14. ÁBTL 4.1. A-779/1, 50. Ludovit Koreň eredetileg magyar ügynökként foglalkoztatott szlovák emigráns volt, aki már 1937-ben tárgyalt a legfontosabb magyar szélsőjobboldali politikusokkal és berlini kapcsolatokkal is rendelkezett. Koreň 1938 őszén Krakkóból szervezett szabadcsapatot Csehszlovákia ellen, majd Horthynak írt memorandumot a létrehozandó szlovák állam érdekében. „Vrbno” vélhetően azonos Ján Vrbával, a csehszlovákiai Nemzeti Fasiszta Közösség (Národná obec fašistická – NOF) Bécsbe menekült tagjával, aki az első bécsi döntés után Pozsony megrohanására tett ajánlatot a magyar kormánynak. A NOF magyarbarát szárnyát Severín Koribaň vezette. Őt a Tiso-kormány 1938 novemberétől 1939 márciusáig fogva tartotta. Ezt követően Koribaň Magyarországra szökött. Tilkovszky Loránt: *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon, 1938–1941*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967. 18–19., 30–33. Anton Hruboň: „*Blaho vlasti – zakon najvyšší!*” *Narodna obec fašistická a Slovensko (1926–1938)*. Ružomberok, Historia nostra, 2015. 134. Vrbá 1939. augusztus elején Magyarországon volt és a szlovák frontharcosok nevében tett hitet a történelmi Magyarország mellett a németellenes fájvédő szervezetek (később elemzendő) paksi demonstrációján. Vö. dr. Vásárhelyi Ferenc: Hatalmas vádbeszédet mondott Klein Antal bonyhádi ünneplésén a magyarországi németiség lázító ellen. *Az Est*, 1939. augusztus 8. 5–6.

⁷⁵⁷ Tanúkihallgatások Hubay perében. *Világ*, 1946. április 7. 2.

⁷⁵⁸ Székely Molnár (1940): i. m. 441.

⁷⁵⁹ B. Stenge (2018a): i. m. 96.

⁷⁶⁰ Mester (1939): i. m. 330. „Ukrán bandákkal, cseh sorkatonasággal hozta őket össze a rossz sorsuk, de visszatéríteni nem lehetett őket. Dénesfay-Dinich Győző, mint a feltartóztatatlan Végzet ment előre a Kárpátok Istenkísértő szakadécai között. Csak heten jutottak el a lengyel határig, a többi hősi halott lett, de meg nem adta magát egy sem” – utalt a nyilasok „vitészégére” a kampányüzemmódba kapcsolt a *Sorakozó*. Vö. Dénesfay-Dinich Győző az alsólendvai kerület fájvédő párti jelöltje. *Sorakozó*, 1939. május 12. 4.

⁷⁶¹ Minisztertanács jegyzőkönyv, 1939. június 30. HU MNL OL K 27, 5–6.

⁷⁶² Dénesfay-Dinich Győző vallomása Hubay Kálmán népbíróági tárgyalásán. 1946. március 6. HU BFL XXV.1.a 1946/865, 86.

⁷⁶³ NINCSENEK és sohasem voltak Rongyosgárdisták Lengyelországban! *Esti Ujság*, 1939. augusztus 3. 1. Lengyelbarát fennhangokkal: Z. B. J.: Legenda a hét „rongyos”-ról, aki meg akarta támadni Németországot. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 3. 6.

⁷⁶⁴ Mikes Ferenc: „Anbiederung!” *Esti Ujság*, 1939. augusztus 8. 12.

⁷⁶⁵ Szerinte „a pángermán agitáció minden nyílt és burkolt formájának kiírtása nemcsak magyar, hanem német érdek is” lett volna. Vö. Salló János: A mi németbarátságunk. *Magyar Ujság*, 1939. augusztus 20. 1.

⁷⁶⁶ Sértő Kálmán: Rákóczi pincéjében. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 4.

⁷⁶⁷ A magyar fél hevesen cáfolta a román propagandának tartott híresztelést. Ujszászy István levele Csáky Istvánnak. Budapest, 1940. augusztus 21., illetve a magyar Külügyminisztérium jegyzéke Erdmannsdorf budapesti német követnek. 1940. augusztus 26. Közli: Juhász Gyula (szerk.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945*. V. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982. 495. A rongyos gárda állítólagos romániai bevetéséről szóló román sajtószemlék: MTI Házi tájékoztató, 1940. október 14. 4360. szám, 229. MTI Házi tájékoztató, 1940. október. 17. 4423. szám, 292. MTI Házi tájékoztató, 1940. november 5. 4664. szám, 49.

⁷⁶⁸ MTI Belső sorozatok, visszajelentések, 1939–1944, 1., 5–6. MTI Bizalmas értesítések, 1939. augusztus 14. 1956. szám, 271.

rádásul elsősorban nem is „Magyarország legkülönösebb, látszólag legtitokzatosabb terrorszervezetét”, hanem az azt „tudatosan megtűrő” magyar kormányzatot marasztalta el. A Horthy felelősségét is megpendítő írás szerint a régió békéjét veszélyeztető rongyosok élén álló Héjjas Ivánt éppen a kárpátaljai akció miatt tartja sokra a kormányzó. Ezt követően hosszan és a nyilasok stílusában (vagyis furcsállva) idézték a „liberális” 8 *Órai Ujság* elismerő, kurucos hangvételű cikkét a „terszervezetéről”.⁷⁶⁹

Magyarországon a konfliktus jó része a Törs Tibor és Makkai János szerkesztésében megjelenő *Esti Ujság* és a nyilas *Magyarság* között zajlott le. Az *Esti Ujság* címlapon tudatta, hogy „a kárpátaljai harcokban részt vett rongyos gárdisták annak idején főként a Fajvédők Szövetsége és a Turul lelkes fiataljaiból verődtek össze s indultak harcba, akkor is a hivatalos magyar intéző körök tudomása nélkül”. Mint láthattuk: ahány állítás, annyi valótlanítás, ráadásul a vezércikk óriási betűkkel szedett címét („NINCSENEK és sohasem voltak Rongyosgárdisták Lengyelországban!”) már maga a cikk tartalma is megcáfolta. Az ügyben ugyanis a „Rongyosgárda tagjai közül” éppen Zsabkát szólaltatták meg, aki elismerte, hogy járt az elmúlt hetekben Lengyelországban. Úgy nyilatkozott, hogy július elején hatodmagával kirándulni ment a slawskói „üdülőtelepre”, ahol társaival pákásztak, horgásztak és strandot építettek. A kellemes nyaralásból július 20-án – vagyis az azt követő napon, hogy Csáky külügyminiszter megtudta: ő áll a szervezkedés mögött – tértek vissza Budapestre. „Senki sem maradt közülünk Lengyelországban és tudomásom szerint jelenleg egyetlen olyan ember sincs Lengyelországban, aki a kárpátaljai harcokban velünk együtt a Rongyosgárda soraiban küzdött” – fogalmazott Zsabka. Bár ez utóbbi állítása akár igaz is lehetett, a harcokból kimaradó nyughatatlan vkf.-ügynök fantáziája itt is meglódult: azt állította, hogy Hubay őt is nevesítette, a rongyos gárdára pedig a „horda” kifejezést használta. Mindezekért és a rágalmak miatt felszólította Hubayt és Rátzot, hogy szavaikat ismételjék meg a Ház falain kívül is, ahol nem védi őket a mentelmi jog.⁷⁷⁰

Zsabka tehát előremenekült, pontosabban az alapkérdésről igyekezett elterelni a közvélemény figyelmét és visszatámadott. A kormánypárti lapok a rongyosok mögé sorakoztak fel, ellentámadással palástolva a lengyelországi szervezkedést – és a nyilasok szerepét a korábbi diverziós cselekményekben. Mindezt a *Sorakozó* következő számának „A horda”. *Válasz Hubay Kálmánnak* című vezércikke nyomtatékosította. Héjjas Jenő a „horda” szó kapcsán a kalandozások korát idézte fel, hozzátéve, hogy „most azonban nem egy félelmében meggajdult kolostori barát gyáván citerázó gót betűi kiáltják felénk ezt a gyűlölet fogalmazta szót”. Ezután arról írt, hogy „maga a szó, az alkalmaztatása

és ahonnan a gyűlölet azt kidobta, egy azonos eredőre, egy örök ősrégi, ellenséges kútforrás”. Héjjas felidézte, hogy a fajvédők már a Nagy Háború alatt kiálltak a német szövetséges mellett, később pedig bújatták „a weimari Németország nacionalistáit”. „De hogy miért ment a Rongyos Lengyelországnak? Ezt bízta csak Hubay Kálmán a Rongyos szinte csallhatatlan ösztönére” – tette hozzá, élesen ellentmondva az *Esti Ujság* szalagcímének, egyúttal felemlítve a Lengyelországba kisebb csoportjaikkal már 1938 őszén áttörő Kassakürthy testvérpár, Kémeri Nagy Imre, Dénesfay Dinich Győző és Gyulai Molnár Ferenc nevét. Végezetül Héjjas azt is papírra vetette, hogy a rongyos gárda fegyverrel fog leszámolni minden hazaárulóval.⁷⁷¹ Talán még kellemetlenebb lehetett Hubay számára, hogy az MFOSZ lapja fakszimile közölt szemelvényeket cikcakkos újságírói pályafutása (már előző évben megszellőztetett) liberális korszakából.⁷⁷²

A nyilasok igyekeztek bagatellizálni az ügyet, amit „az ellenséges érzelmi sajtó” aknamunkájának tulajdonítottak. Kedvenc bűnbakjukat előráncigálva arról értekeztek, hogy a zsidók próbálják meg szembeállítani mesterséges zavarkeltéssel a nyilasokat a rongyosokkal.⁷⁷³ Néhány nap múlva azonban (az *Esti Ujság* cikkeire reagálva) Hubay már a kormánysajtó és az „zsidó sajtó” különösnek érzett összjátékát is felemlítette, sőt finoman utalt Teleki miniszterelnök esetleges intencióira is.⁷⁷⁴ A vita eldurvulásához vezető „horda” kifejezés a hungaristák szerint el sem hangzott⁷⁷⁵ – s ebben, megeshet, igazuk volt. Az ellenoldal arra hivatkozott, hogy a parlamenti gyorsírók „a nagy zür-zavarban, a közbekiáltások özönében talán nem hallották” meg, ám „igen sokan figyelmesek lettek rá”,⁷⁷⁶ köztük (szintén meg nem nevezett) különböző pártállású képviselők is, akik telefonon értesítették a rongyos gárda vezetőit. Az egyetlen név azonban itt is Zsabka volt,⁷⁷⁷ aki 1945-ben úgy emlékezett, Hubay kijelentése után azonnal felhívták a képviselőházából, ahová rögvest bement. Itt, a folyosón tudta meg a képviselőktől, hogy állítólag Hubay őt is nevesítette.⁷⁷⁸

Hubay tagadta a sejtetést, hogy bármit is törölt volna a képviselőházi naplóból, amelynek végleges verziója nem tartalmazza sem a „horda” kifejezést, sem pedig Zsabka

⁷⁶⁹ Eine neue Art der Unruhetigung. Wer sind die Lumpengardisten? *Banater Deutsche Zeitung*, 1939. augusztus 10. 2.

⁷⁷⁰ NINCSENEK és sohasem voltak Rongyosgárdisták Lengyelországban! *Esti Ujság*, 1939. augusztus 3. 1–2. Vö. A nyilasok rágalmaikat rendkívül erélyesen utasította vissza a Rongyos-gárda. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 3. 4. A katolikus napilap szerint „egy hang a baloldalon” – ahol ekkoriban a nyilasok foglaltak helyet – valóban nevesítette Zsabkát, aki szintén „ott van” Lengyelországban. Vö. A nemzet ellenségei nem lehetnek magyar állampolgárok. *Nemzeti Ujság*, 1939. augusztus 2. 4. „Jobboldali horda”-t említ: „Hajsza”. *Esti Ujság*, 1939. augusztus 15. 3.

⁷⁷¹ Héjjas Jenő: „A horda”. Válasz Hubay Kálmánnak. *Sorakozó*, 1939. augusztus 4. 1–2. A honi lengyel-magyar kapcsolatok olasz származású támogatója is kiállt a rongyosok mellett. Bevilacqua Borsodi Béla: A „Rongyosok” története. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 6. Vö. továbbá: Szabó Lajos: Rongy és rongyosok. *Magyar Jövő*, 1939. augusztus 13. 7.

⁷⁷² Hubay Kálmán orvájához. *Sorakozó*, 1939. augusztus 4. 3. Hubay rövidke liberális korszakát az a Bajcsy-Zsilinszky Endre emlegette fel 1938 őszén, aki szintén volt kenyéradója a későbbi nyilas főorganizátornak. Bartha (2019): i. m. 241., 327. Hubaynak a liberális *Miskolci Naplónál* töltött rövid időszakát említi: Godzsák Attila: Hubay Kálmán ifjúkora és miskolci újságírói pályája. *Széphalom*, 25. (2015), 466.

⁷⁷³ Sok hűhó semmiért: egyetlen nyilas képviselőt sem provokáltak ezideig. *Pesti Ujság*, 1939. augusztus 5. 5. A „baloldali újságok” támogatását a rongyosok is kellemetlennek tartották, sőt – egy hátsó oldalon közölt szerkesztői üzenetben – „tiltakoztak” is ellene. Vö. Szerkesztői üzenetek. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 8.

⁷⁷⁴ Hubay Kálmán: Hajsza. *Pesti Ujság*, 1939. augusztus 6. 3.

⁷⁷⁵ Mesterséges méregkeverés a „Rongyosok” körül. *Magyarság*, 1939. augusztus 4. 7.

⁷⁷⁶ A Sorakozó élesen visszautasítja Hubay Kálmán támadását. *Esti Ujság*, 1939. augusztus 6. 5.

⁷⁷⁷ „Hajsza”. *Esti Ujság*, 1939. augusztus 15. 3.

⁷⁷⁸ Zsabka Kálmán vallomása, 1945. október 14. HU BFL XXV.1.a 1946/865, 7–9.

nevét.⁷⁷⁹ Hubay akár az eredeti gyorsírói feljegyzések alapján is hajlandónak mondta magát elégtételt adni bárkinek, „aki sértve érzi magát”.⁷⁸⁰ Jelentkezők bőven akadtak. Somogyi Béla a képviselőház augusztus 1-jei ülésén részt vevő összes nyilaspárti képviselőtől lovagias elégtételt kért,⁷⁸¹ majd Zsabka – miután felszólítása eredménytelen maradt – újra provokálta Hubayt és Rátzot.⁷⁸² A nyilasellenes hajsztát emlegető Hubay úgy vélte, immáron saját biztonsága is veszélyben forog, mivel halálosan megfenyegették.⁷⁸³ Zsabka, Gödér, Korpás és társaik valóban vadásztak rá,⁷⁸⁴ egyikük szerint el is kapták.⁷⁸⁵ Zsabka szerint a nyilasvezér a gyötrelmek elől Ausztriába menekült,⁷⁸⁶ s erre valóban utalnak jelek. A lapok felemlegették ugyanis, hogy Hubay eltűnt. „Fatális baleset érte, autóból kilépve, megütötte a bal bokáját és bár állapota nem aggasztó, két hétig az ágyat kell őriznie” – élcelődött a liberális *8 Órai Ujság* a nyilasok hivatalos közleményén.⁷⁸⁷

Hubay Kálmán és a rongyosok

⁷⁷⁹ KN 1939, I. kötet 369. (1939. augusztus 1.). A képviselőházi naplók tartalma körül többször éles viták dúltak a korszakban. A naplók keletkezéséhez és a gyorsírók nehézségeihez: Püski Levente: A parlamenti politizálás nyilvánossága a Horthy-korszakban. *Múltunk*, 56. (2011), 3. 65–66., 71–72.

⁷⁸⁰ Hubay Kálmán: „Állni szoktam, amit kijelentek, szeretném, ha mások is ugyanezt tennék!”. *Magyarország*, 1939. augusztus 5. 3.

⁷⁸¹ Lovagias elégtételt kért Hubay Kálmántól és több nyilas képviselőtől vitéz Somogyi Béla a Rongyos Gárda vezetője. *Esti Ujság*, 1939. augusztus. 4. 3. Somogyi harmincegy párbaja végül elmaradt.

⁷⁸² A Sorakozó élesen visszautasítja Hubay Kálmán támadását. *Esti Ujság*, 1939. augusztus 6. 5.

⁷⁸³ Pergőtűzben. *Magyarország*, 1939. augusztus 11. 8.

⁷⁸⁴ Zsabka Kálmán vallomása, 1945. október 14. HU BFL XXV.1.a 1946/865, 7–9.

⁷⁸⁵ Eszerint Rátzot is utolérték. Vö. Kunéry István dátum nélküli önéletrajza. ÁBTL 3.1.9. V-286, 10.

⁷⁸⁶ Zsabka Kálmán vallomása, 1945. október 14. HU BFL XXV.1.a 1946/865, 7–9.

⁷⁸⁷ 31, 3, vagy 1 párbaj lesz a RG és a nyilasok között? *8 Órai Ujság*, 1939. augusztus 11. 5. Hubay állítólag a baleset során „bokacsontpedést és tokszalagszakadást” szenvedett, ezért „mintegy két hétig fekélni kell”. Vö. Hubay Kálmánt könnyebb baleset érte. *Magyarország*, 1939. augusztus 9. 10.

A mindenki számára kínos vitát a nyilasok már néhány nappal annak kirobbanása után lezárták volna. Pontosabban a polémia abba az irányba igyekeztek terelni, ahol több sikert reméltek. Ilyen volt az 1938-as szabadcsapatok összetétele, ideológiai arculata. Békülékenynek éppen nem mondható vezércikkükben azt hangsúlyozták (okkal), hogy az MFOSZ csak töredékét adta a felkelőknek, majd pedig azt fejtegették, hogy a rongyos gárda „ott künn a harcok idején nem létezett”, s maga a „rongyos” szó is csak a cseh propaganda révén került be a köztudatba. Az MFOSZ-t mint saját „hősi ön-feláldozásuk” „haszonélvezőit” tüntették fel, akiknek a „hálás társadalom” „kenyeret, jutalmat, külső elismerést juttat”.⁷⁸⁸ A rongyosok nem akarták felfedni Felvidéken játszott szerepüket és hivatalos kapcsolataikat, ezért ingerülten és homályosan reagáltak. „Volt-e Rongyos Gárda, vagy nem volt, tett-e valamit, vagy nem tett, ki és mit tett, nem szorul magyarázatra” – vetették papírra, egyúttal megfenyegették Rajkay Lászlót és Szabó Gyulát, hogy további „rosszhiszemű” támadások esetén már nem csak írásban fognak válaszolni.⁷⁸⁹

Mindez nem hirtelen jött ellenszenv volt. Bár, mint láthattuk, az MFP-nek a pünkösdi választáson nem sikerült borsot törnie a nyilasok orra alá, Hubay Kálmán és a nyilas vezérkar egyre nagyobb ellenszenvvel figyelte a „rongyosok” ellenük irányuló emlékezetpolitikai nyomulását. 1939 májusában az MFOSZ kőbányai csoportjának bajtársi vacsoráján például Seybold Jenő azt a képtelenséget fejtegette, hogy a rongyos gárdának hetvennégy halottja volt és csak hárman kerültek fogságba, még hozzá sebesülten. „Ezzel szemben egy másik csapat tagjai – akiket vitéz Tóth András rögvest nevesített is („Tudjuk! A nyilasok!”) – enyhén szólva nem nagyon fényeskedtek” – tette hozzá a nyugalmazott detektívfelügyelő, akinek talán szakmai tapasztalatai is lehettek a hungaristákkal.⁷⁹⁰

A rongyos brand építéséhez az MTI elnöke is hozzájárult a világháború kitörése utáni fojtott nyilvánosság idején. A Kozma Miklós által irányított hírszolgálat a nyugati szövetségesek előtt igyekezett népszerűsíteni a rongyosokat és diszkreditálni a nyilasokat. Kozma más vonatkozásban is előszeretettel alkalmazott módszere az volt, hogy az általa kreált híreket a nagyobb hitelesség kedvéért először valahol Franciaországban vagy Angliában jelentette meg, amit aztán a magyar sajtó külföldi lapszemleként vett át.⁷⁹¹ Valószínűleg ekképp lehetett „londoni hír” 1939 októberében, hogy „Magyarországon az érdeklődés előterében állanak a Rongyos Gárdának elnevezett önkéntes szabadcsapatok”, akik „nyílt támadást intéznek a nemzetiszocialisták ellen”. Ennek oka gyanánt a kárpátaljai gerillaharcokat nevezték meg, amelyek „kitűnő alkalmat nyújtottak” a rongyosoknak arra, hogy felfedjék a német tanácsadók által irányított „ruszinszkói magyarellenés áramlatokat”. „Ezek a tapasztalatok a Rongyos Gárdát a magyar nemzeti-szocialisták ellenségeivé tették” – nyomatékosította a hírszolgálat, hozzátéve, hogy

⁷⁸⁸ Zárjuk le a vitát. *Magyarország*, 1939. augusztus 6. 1–2.

⁷⁸⁹ A Rongyos Gárda válasza a Magyarországnak. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 8.

⁷⁹⁰ B. L.: Egy esztendeje alakult újjá vitéz Héjjas Iván fajvédő gárdája. *Magyar Nemzet*, 1939. május 17. 12. A nyilasok úgy vélekedtek, „a halottak kétharmada a mienk”. Zárjuk le a vitát. *Magyarország*, 1939. augusztus 6. 1. Seybold utóbbi recski vamzerként már Somogyi Béla korai ellenforradalmi tevékenységére tett terhelő vallomást. Jelentés, 1953. július 1. ÁBTL 3.1.9. V-55004, 58.

⁷⁹¹ Hornyák (1988): i. m. 19.

a „Rongyos Gárda Magyarországhoz és a kormányzóhoz hű csoport, amely a nemzetiszocializmusban Magyarország függetlenségének veszélyeztetését látja. Súlyuk növekedett, mert nincs kizárva, hogy a magyar kormány támogatást kér majd tőlük, ha végül elérkezik az idő a nemzetiszocialistákkal való leszámolásra.”⁷⁹² A nem túl veretes *Cavalcade* magazinra hivatkozva arról is írt az MTI, hogy a rongyos gárdának „kettős célja van: az egyik a nyilaskeresztesek leküzdése, a másik pedig, hogy gerillaharcot folytasson abban az esetben, ha Hitler megtámadná Magyarországot.”⁷⁹³ A magyar hírszolgálat szerint a (szintén nem a brit sajtó élvonalába tartozó) *Yorkshire Post* Horthy Miklós húszéves-jubileumával foglalkozó vezércikkében is kitért a rongyos gárdára, amely „nemrégiben a magyar nemzetiszocialistákkal szemben állotta meg a sarat és a Kárpátok ormain öröklik a bolsevistákkal szemben”.⁷⁹⁴ Az efféle megfogalmazások a Szovjetuniótól és annak de facto szövetségeseitől, a Harmadik Birodalomtól egyaránt viszolygó brit közélet megnyugtatót szolgálták, némi jóindulatot remélve Magyarország iránt cserébe.

Az emlékezetpolitikai csatározások az elesett szabadcsapatosok tetemei körül sem szűntek. Ennek egyik legeklatánsabb példája az 1939. január 6-i „vízkereszti csatában” elesett „térképhelyesbítő”, Rozs József esete, aki néhány társával együtt kézfegyverekkel rontott a Munkácsot megtámadó csehszlovák erők páncélozott járműveire. Az ügy diplomáciai hullámokat vert, s különösen Mussolini féltette a müncheni békeművet a kibogozhatatlan háttérű határincidensektől.⁷⁹⁵ Tény, a „vízkereszti csata” volt a leg súlyosabb ilyen jellegű affér a csehszlovák állam és Magyarország között 1938–1939-ben, amelyben a szabadcsapatosok kétségkívül bátran küzdöttek, jóllehet a diverzánsoktól zsigerből viszolygó, az ügyben hivatalból nyomozó Andorka Rudolf vezérkari ezredes meglehetősen sötét képet festett róluk naplójában. „A mi őrségünk együtt ivott a cseh őrséggel, részegek, összeverekednek, egy cseh rendőrt lelőnek. Erre páncélautók és gyalogság támad. Mindenki hazudik s a való helyzet nem állapítható meg” – jegyezte fel apatikusan a vkf. 2. osztályának vezetője.⁷⁹⁶ Az egészen bizonyos, hogy a „térképhelyesbítő” munkácsi tevékenységét a korabeli tudósítások erősen eltúlozták, miközben a honvédségi erők döntő szerepét a támadás visszaverésében elhallgatták.⁷⁹⁷ Ennek oka, hogy a fegyvert ragadó „polgári” áldozatok komoly hivatkozási alapot jelentettek az Illava által igencsak megtépzott renoméjú kormányzati propagandagépezetnek. Korláth Endre főispán a támadást követően le is szögezte, hogy „a kormány és a nemzet a hősi halottakat a maga halottainak fogja tekinteni és ennek megfelelően adják meg majd számukra a végtisztességet”.⁷⁹⁸

⁷⁹² MTI Házi tájékoztató, 1939. október 6. 1669. szám, 75.

⁷⁹³ MTI Házi tájékoztató, 1939. november 2. 2134. szám, 26.

⁷⁹⁴ MTI Házi tájékoztató, 1940. március 1. 1059. szám, 15.

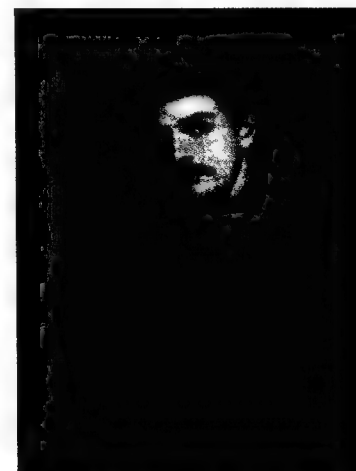
⁷⁹⁵ Orłowski budapesti lengyel követ még német iniciatívát is elképzelhetőnek tartott az ukrán szabadcsapatokat is mozgósító akció mögött. Szakál Imre: „Bár különös, de ez egyszer, úgy látszik, mégis a magyaroknak van igazuk.” A vízkereszti csata és a magyar diplomácia. *Közoktatás*, (2019), 1. 31.

⁷⁹⁶ Lőrincz (1978): i. m. 88. (1939. január 12-i bejegyzés.)

⁷⁹⁷ B. Stenge Csaba: Fejezetek a Rongyos Gárda kárpátaljai bevetésének történetéből II. Térképhelyesbítők a „vízkereszti csatában”, 1939. január 6-án. *Limes*, 7. (2020b). 43.

⁷⁹⁸ A nemzet a maga halottainak tekinti [a] munkácsi áldozatokat. *Pesti Ujság*, 1939. január 8. 5.

Rozst és elesett társait először a kecskeméti nagytemplomban bemutatott engesztelő szentmisével búcsúztatták mint az MFOSZ „hűséges tagjait”. „Nyugodjatok békében felkelő bajtársaink, A RONGYOS GÁRDA nem felejt!” – tették hozzá,⁷⁹⁹ s ez igaz is volt. Az MTI elnökére például olyannyira nagy hatást gyakorolt Rozsék bátorsága, hogy tavaszi kárpátaljai útja során meg is látogatta a vízkereszti csata helyszínét. „Rekonstruáltuk Rozs zászlós utolsó harcának lefolyását. Hőskölteménybe való” – tette hozzá Kozma.⁸⁰⁰ A rongyos eposz nem is váratott sokat magára. Az MFOSZ által kiadott, de csak módjával terjesztett kötetben az időrendet teljesen felborítva, a munka legelején (a nyugat-magyarországi harcokat tárgyaló részek előtt) ismertették a vízkereszti csatát, pontosabban a rongyosok hősiességét. A reprezentatív kiadványban még egy különös képet is közöltek a kucsában, kettős kereszt jelvénnel és antantszíjjal felszerelt tartalékos zászlóról.⁸⁰¹

„Rozs Józsi, a Rongyos”

Míndez aligha felelt meg teljesen a harmincas évek végi valóságnak, noha a rábaszováti földműves családból származó felkelő egy 1939-es újságcikk szerint már tinédzserként, két évtizeddel korábban részt vett a rongyos gárda nyugat-magyarországi harcaiban.⁸⁰² Rozs ezt követően továbbtanult, leérettségizett, és – sok felkelőtársához hasonlóan – kistisztviselőként kereste a kenyerét, miközben őt is magával ragadta a jobboldali radikalizmus. A harmincas években előbb a Meskó Zoltán nevével fémjelzett Magyar Nemzeti Szocialista Földműves és Munkás Párt (MNSZFMP) tagja volt, ahonnan azonban nem

⁷⁹⁹ *Budapesti Hírlap*, 1939. január 11. 7. (gyászjelentés).

⁸⁰⁰ MNL OL K429. Kozma Miklós. 29. csomó, 1. dosszié, Napló, 29. (1939. március 23-i bejegyzés.)

⁸⁰¹ Ugyanitt Rozs fejlődésének tetemét is szükségesnek gondolták egy horrorisztikus kép formájában közszemlére tenni. Egy rongyos (1939): i. m. 22–23. Az MFOSZ lapjában csak a horrorfotó szerepel. Vö. A »Rongyos Gárda« története. *Sorakozó*, 1939. február 25. 3.

⁸⁰² *Soproni Hírlap*, 1939. január 14. 1. Idézi: B. Stenge (2020b): i. m. 56.

Héjjasékhoz, hanem a nyilasokhoz lépett át.⁸⁰³ Hubay Kálmán a temetés után a parlament nyilvánossága előtt emlékezett meg „hungarista testvéréről”, aki ellen eljárás is folyt.⁸⁰⁴ Ez tényleg így volt. A Magyar Országos Tudósító és a *Magyarság* is beszámolt arról az 1938. szeptember eleji botrányba fulladt bírósági tárgyalásról, amelyen Rozs-nak is meg kellett volna jelennie, mivel hitfelekezet elleni izgatással, bűncselekmény feldicsőítésével, valamint azzal vádoltak, hogy a magyar állam, illetve a magyar nemzet megbecsülését csorbította és annak hitelét sértette.⁸⁰⁵ Rozs inkriminált – „nekünk, hungarista magyaroknak e pillanatban egyebünk sincs, csak törhetetlen hitünk” bevezetéssel és „Kitartás! Rozs József” aláírással megjelentetett – cikkét a *Vecsés és Vidéke* című „hungarista mozgalmi lap” hozta le 1938. augusztus 10-én. A szerző a magyarországi berendezkedést hevesen ostromozva kitartásra biztatta állásvesztésre ítélt nyilas társait, mivel magyarként szerinte nem követhetik az osztrák „horogkeresztesek” példáját, akik vér szerinti testvéreikhez szökhettek Dollfuß osztrák kancellár meggyilkolása után.⁸⁰⁶ Ez volt az első száma a nyilasok által átvett periodikának, amelyet Rozs cikke miatt két nappal később le is foglaltak a hatóságok.⁸⁰⁷ Rozs József tehát egyike volt azoknak a keleti végeken „vitorlázó” nyilasoknak, akiknek nyomós okuk volt eltűnni a hivatalosságok fürkésző szemei elől.

Kozma Miklós a Rozssal együtt elesett Koncz József tartalékos főhadnagy katonai díszpompával egybekötött kecskeméti temetésén beszédet tartott, amelyben Rozsékra utalva úgy fogalmazott, „nem tudjuk, mi volt a felfogásuk a magyar élet belpolitikájának nevezett köznapi tülekedéseiben”. Nyilván tudta az MTI elnöke, csak nem tartotta célszerűnek feszegetni a kérdést,⁸⁰⁸ miközben az internálásokkal és lapbetiltásokkal sújtott nyilasok az *Összetartásban* szintén hallgattak. Az MFOSZ-t és a rongyos gárdát Koncz kecskeméti temetésén az a Zsabka Kálmán képviselte,⁸⁰⁹ aki másnap már Rákoskeresztúron mondott gyászbeszédet Rozs maradványai felett, szintén katonai tiszteletadás mellett. Kozma itt is megjelent, a halottat pedig a teljes harci díszben felvonuló rongyos gárda és az MFOSZ vallotta magáénak. „Bajtársunk, Rozs József zászlós úr, alázatosan jelentem, a parancsodat megértettük!” – fogalmazott Zsabka, szakmája szerint

bizonyára kellő színvadiassággal.⁸¹⁰ Így történhetett meg, hogy a „zöldinges hős”⁸¹¹ temetéséről a náciellenes *Magyar Nemzet* számolt be legrészletesebben.⁸¹²

Ezzel azonban még nem volt vége a fajvédővé kozmetikázott hungarista aktivista piedesztálra emelésének. Rozs ugyanis (a vele együtt elesett Szarka István karpaszományos címzetes tűzmesterrel egyetemben) megkapta a legénység számára a korszakban adományozható legmagasabb vitézségi kitüntetést, a Magyar Arany Vitézségi Érmét.⁸¹³ Ennek kapcsán Hubay nem kis malíciával jegyezte meg a Tisztelt Ház plénuma előtt: „ilyen furcsa csodák is történnek, hogy az egyik oldalon először van vádirat és azután a főmáltóságú Kormányzó Úr által a halál után adományozott arany vitézségi érem”.⁸¹⁴ A magyarázatot nyilván ő is tudta, miszerint az MFOSZ biztonságos vizeire becsatornázott hőstettre úgy volt szüksége a kormányzatnak, mint éhezőnek egy falat kenyérre – még akkor is, ha egy nyilas nevéhez fűződött a vitézség. Ezért neveztek el Rozsról utcát Munkácson,⁸¹⁵ és ezért tartott emléktábla-avatással és díszelőadással egybekötött kegyeletes megemlékezést a munkácsi hősök emlékére ugyanitt a rongyos gárda, a frontharcosok, a Társadalmi Turul Szövetség és néhány egyéb „fajvédő egyesület” 1944. januárjában. „Innen, Munkácsról üzenjük, hogy a Rongyos gárda ma is áll és ha eljön az idő, teljesíteni fogja kötelességét” – fogalmazott a gárdát képviselő Dénesfay Dinich Vidor (az MFOSZ 1939-es képviselőjelöltjének testvére),⁸¹⁶ aki szerint a világégésben „önvédelmi harcot folytatunk” belső és külső ellenségek ellen.⁸¹⁷

A rongyosok propagandája nem korlátozódott az emlékezetpolitikára. 1939. októberében alighanem örömmel számoltak be róla, hogy „a nyilas párt visszavonult a képviselőház munkájától”,⁸¹⁸ majd hírt adtak a „Hungarista Légio” leleplezéséről is.⁸¹⁹ Ez utóbbi „földalatti szervezkedés” célja „a hungarista munkaállam erőszakos eszközökkel való

⁸⁰³ Rozs Maczákkal együtt lépett át. Kristó Nagy István: *A nyilasok*. Budapest, Z-füzetek, 1991.

⁸⁰⁴ KN 1935, XXI. kötet 391. (1939. január 24.)

⁸⁰⁵ „Kitartás! Éljen Szálasi!” – kiáltotta a vádlott a bíróság előtt, mire nyomban új eljárást indítottak ellene. *Magyarság*, 1938. szeptember. 3. 7. Vö. MOT, 1938. szeptember 2. 26.

⁸⁰⁶ Rozs József: Kézd az Alvinczi...? *Vecsés és vidéke*, 1938. augusztus 10. 7.

⁸⁰⁷ Lefoglalandó sajtótermékek. *Posta és Távirat Rendelések Tára*, (1938), 33. 268–269.

⁸⁰⁸ Szerinte Konczék a szegedi gondolatért küzdöttek, amit Kecskeméten nem kell részletezni. Kozma egyúttal odaszúrt a neki oly sok gondot okozó illavaiaknak, igaz, jegyzetei szerint először konkrétan szeretett volna lenni. „A hősi halottak tiltakoznak az ellen, hogy akadjanak olyanok, akik kultuszt csinálnak a fogságbaesésből a megadást jelentő fehér zászló kitűzésének kultusza támadjon.” Kozma Miklós beszéde Koncz József temetésén. Gépelte verzió. 1939. január 11. MNL OL K429. Kozma Miklós. 28. csomó, 3. dosszié, 200. 213. (Áthúzás az eredeti szövegben.)

⁸⁰⁹ Katonai gyászpompával temették el Kecskeméten Koncz Józsefet, a munkácsi hőst. *Budapesti Hírlap*, 1939. január 12. 7. Szarkának és társainak szobrát is tervezték állítani a városban. Vö. V. K.: Szobrát állít a „Rongyosoknak” Kecskemét városa. *Esti Újság*, 1939. augusztus 20. 4.

⁸¹⁰ „A »rongyos gárda« nem felejt, a »rongyos gárda« felelni fog!” – fenyegetőzött Zsabka. Bihary László: Eltemették Rozs József zászlóst a rákoskeresztúri hősi temetőben. *Magyar Nemzet*, 1939. január 13. 12.

⁸¹¹ Mesterséges méregkeverés a „Rongyosok” körül. Hubay Kálmán nyilatkozata. *Magyarság*, 1939. augusztus 4. 7.

⁸¹² Bihary László: Eltemették Rozs József zászlóst a rákoskeresztúri hősi temetőben. *Magyar Nemzet*, 1939. január 13. 12. Bihary maga is a *Sorakozó* visszatérő szerzője volt; a vele kapcsolatban álló Egyed bemutatott könyvét is recenzálta. Bihary László: A Rongyos Gárda története. *Dunántúl*, 1939. augusztus 13. 7.

⁸¹³ B. Stenge (2020b): i. m. 44.

⁸¹⁴ KN 1939, I. kötet 395. (1939. augusztus 2.)

⁸¹⁵ Baross Endre – Takács József (szerk.): *Magyarország közhivatalainak cím- és adattára*. Budapest, Magyarország Közhivatalainak Cím- és Adattára Kiadóhivatal, 1942. 829.

⁸¹⁶ „A Rongyos-gárda ma is készen áll fegyverrel szolgálni a hazát!” *Magyar Élet*, 1944. január 8. 5. Az ünnepségről filmhíradós felvétel is készült. Az állítólag nyíltan nyilas-, majd náci párti Társadalmi Turulhoz: Szécsényi András: A Turul Szövetség kettészakadása 1943-ban. Adalékok a Horthy-kor második felének ifjúsági-értelmiségi törésvonalainak megértéséhez. *Múltunk*, 58. (2013), 1. 95–100.

⁸¹⁷ Az eseményre a kormánypárti *Függetlenség*, a liberális-konzervatív *8 Órai Újság* és a szintén angol-szász orientációjú *Magyar Nemzet* küldte el munkatársait. Vö. A munkácsi hősök emléke. *Kárpáti Híradó*, 1944. január 8. 2.

⁸¹⁸ A hét eseményei. *Sorakozó*, 1939. október 7. 6.

⁸¹⁹ Vö. Kovács (2009): i. m. 86.

megalakítása volt” – tették hozzá.⁸²⁰ 1940 januárjában külön cikkben foglalkoztak a „sutogó propagandával”, jóllehet ők maguk is részt vettek ebben – ám a miniszterelnök oldalán. Természetesen nem erről írtak. Úgy vélték, „ma Magyarországon két központ árasztja a reklámot. Az egyik központ legszívesebben zsidókkal dolgozik, ennek könyvebb a dolga, mert a zsidó született agitátor. A másik központ inkább az alacsonyabb néprétegek befolyásolásával foglalkozik, természetesen a hírei is bárgyúbbak. A felosztott Hungarista mozgalom volt párthívei a legjobban felhasználható propagandistái ennek a központnak” – tették hozzá, megjegyezve, hogy a két központ megbízóinak „érdeke teljesen ellentétes”.⁸²¹

Mint láhattuk, az MFOSZ berkeiben 1939 tavaszán még a „csáklyásokat” ostromozták nagy hévvel, miközben osztoztak a nyugati demokráciák alkonyáról szóló meglehetősen népszerű korabeli nézetekben is.⁸²² Ebben az időszakban a szövetség vezetőségének egyáltalán nem lett volna ellenére egy markánsabban tekintélyelvű politikai berendezkedés. A magukat végleg Berlinhez láncoló nyilasok térnyerése a választásokon e tekintetben már vészjósló lehetett az MFOSZ számára, s szorongásukat csak tetézte a világháború kirobbanása, pontosabban Lengyelország sorsa. Ennek köszönhetően 1939 októberében már Finnország, Svájc és Törökország példájával kardoskodtak a fegyveres semlegesség mellett, az „imperializmus” ellenében és „a függetlenség védelmében”.⁸²³ Kassakürthy Károly cenzúra luggatta, *Segítség!!!* címmel megjelent 1939. december 15-i cikkében nem is rejtette véka alá, hogy „pénz, fegyver és ember áramlik Észak felé”.⁸²⁴

A Finnország megsegítésére gyülekező magyar zsoldosok⁸²⁵ szervezésével éppen néhány nappal korábban bízta meg Teleki Pál miniszterelnök Kozma Miklóst, mellette ismét csak az 5. vkf. osztály kapott emberpróbáló feladatot a jelentkezők szűrésével. A finnországi önkéntes zászlóalj vezetésével a kárpátaljai diverziót megjárta, s ott csapatával Lengyelországba áttörő szélsőjobboldali volt diákvezért, Kémeri Nagy Imre tartalékos főhadnagyot bízták meg.⁸²⁶ Az egyetemi zsidóverésekben nevet szerzett Kémeri 1937-ben még a Turul Szövetséget igyekezett a „magyar nemzetiszocialista mozgalom táborába vezetni”, miközben Horthy Miklóst is királlyá kiáltotta ki.⁸²⁷ Emellett függetlenségpárti radikálisként heves Habsburg-ellenesség jellemezte,⁸²⁸ vagyis egyike volt

azoknak a „fegyelmetlen, zavarosfejű és felelőtlen” nyilasoknak, akiket Hubay nem szívesen látott pártja környékén.⁸²⁹ A kormányzat azonban bízott benne – ellentétben a Lengyelországban kompromittálódott Zsabka-csapat tagjaival, akikkel ezúttal nem terveztek.⁸³⁰ Végül a Kémeri vezette finn légió sem tudott már harcokba bocsátkozni, ám az akció propagandaértéke így sem lebecsülendő.⁸³¹ Ennek megfelelően tálalta a *Sorakozó* is, ahol északi nyelvrokonaink téli háborúban tanúsított meglepően szívós ellenállását „az önálló kis egzisztenciák” diadalaként ünnepelték a „csinovnyikok uralma” felett. „A szovjet finnországi »kalandja« alaposan megcáfolta azokat, akik valamely állam dinamizmusának, katonai sikereinek nyitját az államforma milyenségében látták, s akik már békében is »a totálisan szervezett államot« látták, hitték és hirdették az egyedül sikeres államformának” – fogalmaztak kritikusan, hasonlóan a törzsökösökhöz.⁸³²

Az MFOSZ lapja leicsinylően értekezett a totalitárius államot vizionáló nyilasoknál dúló „belső harcokról” és „egyenetlenségekről” is.⁸³³ A NYP-ot 1940 februárjában a „mostanában legkevésbé rokonszenves pártnak” titulálták, ami azonban nem gátolta meg a cikkírókat, hogy a székelység helyzetét szóvá tevő hungarista képviselőt mint a Ház egységét rövid időre helyreállító honatyát ünnepeljék.⁸³⁴ A Lendvai Istvánt és Meskó Zoltánt is fizikailag inzultáló nyilas „eszmevédők” kapcsán perbe fogott Gruber Lajos felmentését pedig úgy kommentálták, hogy a „vádakban több volt a politika, mint a bűncselekmény”.⁸³⁵ A fajvédő szövetség a Vágó Pál és Hubay Kálmán által benyújtott – később tárgyalandó – nemzetiségi javaslat (olvasatukban: „fércmű”) kapcsán fejtette ki részletebben a véleményét a nyilasokról, akiket összességében a német nemzetiszocializmus és az olasz fasizmus gyenge honi kópiáinak tartottak.⁸³⁶

Németellenesség

Hubay Kálmán nem ködevő ideológus, hanem pragmatikus réalpolitikuss volt, amikor 1938 tavaszán végleg Berlin dinamizmusához kötötte a hungarizmus külsőségeiben egyszerű nácikópiának tűnő, külpolitikai vonatkozásában azonban meglehetősen zabolátlan birodalmi ideológiáját. Szálasi eredetileg ugyanis egy konföderációs magyar birodalmat

⁸²⁰ A hét eseményei. *Sorakozó*, 1939. október 20. 6.

⁸²¹ A sutogó propaganda. *Sorakozó*, 1940. január 5. 4.

⁸²² Ezek mellett szerintük már csak a „marxista–demo–judeo–liberális front” állt ki. Vö. Franciaország igazi arca az európai demokráciák kimúlásának hajnalán. *Sorakozó*, 1939. április 1. 2.

⁸²³ A függetlenség védelmében. *Sorakozó*, 1939. október 20. 1.

⁸²⁴ Kassakürthy Károly: Segítség!!! *Sorakozó*, 1939. december 15. 7.

⁸²⁵ Hetvenöt magyar önkéntes utóbb ügyvédet fogadott, hogy érvényt szerezzen vélt zsoldhátralékának. Ügyükkel a későbbi nyilas igazságügy-miniszter is foglalkozott. Névsorukhoz és vélt zsoldhátralékukhoz: Dr. Schäfer István levele dr. Budinszky Lászlónak. Budapest, 1940. augusztus 2. ÁBTL 4.1. A-881, 25–34.

⁸²⁶ Richly Gábor: Magyar katonai segítségnyújtás az 1939–40-es finn–szovjet háborúban. *Századok*, 130. (1996), 2. 410–412.

⁸²⁷ Kerepeszki Róbert: *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*. Máriabesnyő, Attraktor Kiadó, 2012. 202–204. Idézet: 202.

⁸²⁸ Lásd például az alábbi jelentést Kémeri 1937. október 24-i nyilasgyűlésen tartott beszédéről: Paksá (2013): i. m. 117.

⁸²⁹ Hubay Kálmán vallomása a PRO-n. 1945. október 16. HU BFL XXV.1.a 1946/865, 43.

⁸³⁰ Pócs (2022): i. m. 179.

⁸³¹ Ablonczy (2005): i. m. 440.

⁸³² N. K.: Két gazdasági téma. *Sorakozó*, 1940. január 19. 2. A finn példát honvédelmi szempontból is fontosnak tartották. „Szemünk előtt pereg le korunk legnagyobb drámája, a finn testvérm nemzet hősi ellenállása és látjuk, hogy ott milyen rendkívüli fontosságot nyertek azok a társadalmi szervezetek, amelyek a honvédelemnek kiegészítő részei akartak lenni s a társadalmi alapon kiépített nemzetvédelem milyen nagy eredményeket produkált.” Vö. Nemzetvédelem. *Sorakozó*, 1939. december 29. 1.

⁸³³ Kádár László: Belpolitikai helyzetkép karácsonyra... *Sorakozó*, 1939. december 22. 4.

⁸³⁴ Egység. *Sorakozó*, 1940. február 2. 1.

⁸³⁵ A hét eseményei. *Sorakozó*, 1940. április 26. 6. Grubert személyes szabadság megsértésével, zsarolással, államfelforgatással és kormányzósértéssel vádolták. Vö. Felmentette a bíróság a nyilas eszmevédőket az államfelforgatás vádjától. *Ujság*, 1940. április 25. 2.

⁸³⁶ V. T.: Egy törvénytervezet margójára. *Sorakozó*, 1940. június 14. 1–2.

(„Hungária Egyesült Földek”) vizionált „Magyarföld” vezetésével, valamint „Erdély-föld”, „Tótföld”, „Ruténföld”, „Horvát-Szlavónföld” és a „nyugat-gyepű” részvételével.⁸³⁷ Kelet-Közép-Európának ezt a tekintélyes részét azonban aligha a magyaroknak szánta Hitler, aki viszont az egyetlen politikus volt a kontinensen, aki nemcsak akarta a versailles-i békemű lerombolását, de képes is volt erre. Ez volt Hubay (ma már közhelyizű) felismerése, ami miatt Magyarországot teljes mértékben a Német Birodalom sorsához igyekezett kötni, miközben a magyar kormánypolitika változó intenzitású tojástanácsba kezdett Berlin és a nyugati szövetségesek között.

A Hubay-féle irányvonal egyúttal azt is eredményezte, hogy 1938 tavaszától a nyilasellenesség még inkább magában foglalta a németekhez fűződő (felettlőbb kényes) viszony feszegetését. E viszonyrendszer tárgyalása a *Sorakozóban* sem volt problémamentes, vagyis gyakorta csak burkolt formában kapott helyet a szomszédos birodalomra vonatkozó kritika. Az első teljes számban közölték például egy szerb lap cikkét „Németország gyarmatosítási tervéről”, amely szerint „Nagy-Ukrajna” létrehozásával a Harmadik Birodalom dominálhatna a „Südost-Raum”-ban. „Így szemlélve érthetővé válik Berlinnek októberi habozása, hogy beleegyezését adja a kárpátaljai közös lengyel–magyar határhoz” – mondatták ki a lényegét a külföldi cikk szerzőjével.⁸³⁸ Bonyhád kapcsán már láthattuk, a németkérdés nemcsak külpolitikai szempontból foglalkoztatta a rongyosokat, de – ezzel összefüggésben – belpolitikailag is. Ezért közöltek tudósítást a pécsi „Gau-Ball”-ról, ahol „néma csendben hallgatják a magyar Himnuszt, de harsogják a Bleyers Jacob Lied-et” – panaszkodtak fel a rivális nacionalizmus térhódítását.⁸³⁹ A *Sorakozóban* a falangista spanyolokat támogató Condor légioról készített német propagandafilm is megkapta a magáét – pontosabban a film budapesti nézőközönsége, akiknek „önfeledt tombolásából” csak Hitlernek jutott, a magyar kormányzónak nem.⁸⁴⁰ Nagy gaudium jutott ellenben osztályrészül a lap hasábjain Lajos Iván botránykönyvének, amelyből részleteket is közöltek. A történészkedő legitimista újságíró német világháborús vere-séget jósoló „szürke könyvéhez” fűzött szerkesztői kommentár „komoly szóval” kérte, hogy „ezt a szemelvényt olvassák el olyan figyelemmel, amit a nemzeti lét megérdemel” és „véssék minden sorát emlékezetükbe”.⁸⁴¹

Az első számok heves germanofóbiája hamar lecsendesedett,⁸⁴² hogy aztán újult erővel törjön felszínre az 1939-es választások idején. A németellenesség – miképp a nyilasellenesség – 1939 nyarán tetőzött, gyakorta összekapcsolódva a földbirtok-politikával. A Német Birodalom és a Magyar Királyság határsávjában történő állítólagos – „a háború előtti erdélyi román honfoglalásra” emlékeztető – német földvásárlásokról kétoldalas vezércikk jelenhetett meg ekkoriban a *Sorakozóban*. „Az idegen állampolgárságú föld-birtokos lassankint saját fajtájú gazdatiszteket, gazdákat, bognárt, gépészt és cselédséget fog telepíteni. Ez a második lépés. A harmadik lépéshez már csak egy kulturális egyezményre van szükség a szomszédos országgal” – vizionálta az idegen térfoglalás ütemeit a szerző, aki szerint a negyedik lépcsővel már eljuthatunk a területvesztésig.⁸⁴³ Székely Molnár Imre a magyar munkaerő Németországba áramlásának nemzetbiztonsági kockázatait ecsetelte, amelynek okozója szerinte a határ menti „grófi birtok és a papi latifundiumok sok tízezernyi holdja”. A gondot Székely Molnár szerint nagyszabású telepítéspolitikával lehetne orvosolni. „Olyan emberek kellene a végekre, akik a saját érdekük megvédésén keresztül” állnak ellen „az importeszmék lazításának, mert nekik van mit megvédeni. Saját földjük, családjuk megélhetése és mindezek felül az egyéni magyar tisztesség és becsület, amiért érdemes meghalni” – fogalmazott a rongyos nótárius, Féja Géza, Szabó Pál vagy éppen Kovács Imre nézeteit visszhangozva.⁸⁴⁴ A lényegét illetően mindezzel egyetértett a honi munkáspolitikai egyik rejtélyes alakja, Dénes István is. Dénes szerint ugyanis a „Dunántúl nagybirtokainak nagyrésze német származású nagybirtokosok kezén van”, ezért az egyetlen megoldás az, ha „a Dunántúl óriási birtokait és latifundamentumait [sic!] a magyar milliók földműves táborának a birtokába juttatja” a kormány.⁸⁴⁵ Bihary László ehhez gondolta ideális eszköznek a „kisajátítási törvényt”, mivel a „»túljugászos« tulajdonjog-tiszteletnek” nincsen helye a német imperializmus elleni harcban.⁸⁴⁶

Az egyszerre vitt antiszemita és németellenes tematika időnként egészen különös megfontolásokat eredményezett. Ekképp Nagy Tibor újságíró Karácsony Sándor magyar észjárásról írt könyve kapcsán arról elmélkedett, hogy a németes észjárás elterjesztésében a zsidóság járt élen.⁸⁴⁷ Szerinte mivel „indogermán észjárású zsidóink” fordították magyarra „a német marxista munkásmozgalmat”, a „németesítés érdembeli munkáját

⁸³⁷ Paksa (2013): i. m. 121.; Szele Áron: *The Arrow Cross. The Ideology of Hungarian Fascism. A Conceptual Approach*. Budapest, CEU, 2015. 99–100.

⁸³⁸ A szerb „Vreme” leleplezi Németország gyarmatosítási tervét Európában. *Sorakozó*, 1939. február 25. 5–6.

⁸³⁹ Mi történt a pécsi Gau-Ball-on. *Sorakozó*, 1939. február 25. 6. Az esemény – amelyről német szitkozódások közepette dobtak ki tizen négy emigráns diákot – országos botrány lett, a főszervezőt hét hónapos börtönbüntetésre ítélték. Vö. Tizen négy pécsi diák kinos kalandja a sváb bálon. *Esti Kurír*, 1938. február 18. 9. Nemzetiségi izgatás miatt 7 hónapi börtönrre ítélte az ötös tanács ifj. Huber Mátyást, a pécsi Gau-ball főrendezőjét. *Pécsi Napló*, 1939. június 2. 3.

⁸⁴⁰ Egy rongyos: Condor Légio. *Sorakozó*, 1939. július 14. 7.

⁸⁴¹ Német tervek az irodalomban. Szemelvény dr. Lajos Iván könyvéből. *Sorakozó*, 1939. július 14. 8. Vö. Szemelvény dr. Lajos Iván könyvéből. Német tervek az irodalomban. *Sorakozó*, 1939. július 21. 7–8. Lajos Ivánhoz: Murányi (2006): i. m.; Pritz Pál: Lajos Iván élete és halála. *Múltunk*, 52. (2007), 3. 276–284.

⁸⁴² Teleki és Csáky berlini útja kapcsán már egyenesen arról értekeztek, hogy az út a „német-magyar jóviszonyhoz méltó fényrel és bensőségben folyt le”. Vö. A hét eseményei. *Sorakozó*, 1939. május 5. 6.

⁸⁴³ Szele Alajos: Miért nem jut föld a magyar parasztnak? Idegen földbirtokosok az urak a magyar élet terén. *Sorakozó*, 1939. június 9. 1–2.

⁸⁴⁴ Székely Molnár Imre: Magyarokat a végekre! *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 1. A megnövekedett számú németországi magyar munkavállalók nemzetbiztonsági kockázatát a magyar hatóságok is észlelték. Tóth (2020): i. m. 380.

⁸⁴⁵ Dénes István: Dörögnek az ágyúk a földreform ellen és a földreform mellett. A földkérdés a magyar nemzet élet-halál kérdése. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 2. Déneshez és az általa elnökölt Magyarországi Földműves- és Munkáspárthoz: Bárány Ferenc: *A vihaszarki munkásmozgalmak az ellenforradalmi rendszer első évtizedében*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982. 100.; Vida (2011): i. m. 217–218.; Paksa (2013): i. m. 335.; Bartha (2019): i. m. 244.

⁸⁴⁶ Bihary László: Magyar telepéseket a nyugati végekre. *Sorakozó*, 1939. augusztus 18. 5.

⁸⁴⁷ Karácsony Sándor: *A magyar észjárás és közoktatásügyünk reformja*. Budapest, Exodus kiadás, 1939.

végző zsidóságunk sokkalta inkább megérdemli a németveszedelmet, mint amennyire mi törzsökös magyarok akármelyiket is megérdemelnénk a két veszedelem közül” – zárta mondandóját Bajcsy-Zsilinszky híve,⁸⁴⁸ aki idoljának „dilettáns” történelmi munkáját is méltatta ugyanitt (eszményi látásmódja és következetessége miatt).⁸⁴⁹ Nagy utóbb Balmazújváros példáján azt is bemutatta, hogyan küzd egy falu magyar lakossága a „közép-kori hitbizományi rendszer, a pángermán agitátorok és a zsidó nagybérlők ellen”.⁸⁵⁰

A *Sorakozó* lapjain 1939 nyarán még Weissshaus Aladár egyik követője is lehetőséget kapott nézeteinek kifejtésére. A weissshausisták a szocializmus és a nacionalizmus összehasonrolására és a különböző társadalmi rétegek érdekeinek egyeztetésére tettek kísérletet, továbbá a közép-európai népek kapitalizmus- és imperializmusellenes egyesülése mellett kardoskodtak.⁸⁵¹ Ezek a szép, de meglehetősen idealista gondolatok érhetőek tetten Mélik Endre *Sorakozó*-ban közölt cikkein, akinek nevelőapja, Székely Vladimir nyugalmazott rendőrfőkapitány-helyettesként tengette napjait ezekben az években.⁸⁵² Nem tudjuk, mit szolt Székely, amikor fogadott gyermeke – az Országos Habsburgellenes Liga (OHL) elitelt aktivistája⁸⁵³ – 1938 tavaszán saját maga által írt „nemzeti szocialista” röplappal örvendeztetette meg a képviselőház tagjait, de a honatyák kicsit sem értékelték az ifjú törekvéseit, aki ellen ismét eljárás indult.⁸⁵⁴ Bő egy évvel később Mélik már azt ecsetelte a *Sorakozó*-ban, hogy le kell csapni a nemzetárulókra akkor is, ha azok „árják”, vagy magyarok és „a legszélsojboldaliság ismérvének minden kellékét” magukon hordják. Mélik szerint addig, amíg a vezető posztokon nem lesznek kizárólag magyarok, „addig biztosítani kívánjuk a magyarság tájékoztatásának »totális« szabadságát” – szúrta oda Csáky István külügyminiszter egyik nyilatkozatának,⁸⁵⁵ mielőtt a közép-európai népek egyesülése érdekében az erdélyi diverzió előkészítésébe vetette volna bele magát.⁸⁵⁶

Korábban Mélik arról is értekezett, hogy „a német léttér nem a birodalom határainál végződik”, hanem „minden külföldön élő német is beletartozik az egységes német népi közösségbe, amelynek vezére a Führer s kötelező rá a nemzetiszocializmus szemlélete”. Ennek következtében Magyarországon „tízezren néznek kifelé zavaros nosztalgiával,

szítják az elégedetlenséget” és „elnyomatást hirdetnek”. Mélik a „német–magyar barátság örökké tartó alapjait” azzal rakta volna le, hogy a disszimilált németeket „teljes kártalanítás mellett” áttelepítette volna a Német Birodalomba.⁸⁵⁷ Ide végül azonban ő maga „települhetett” át először, mivel a Wesselényi Lövészegyletben (WL) is konszpiráló, nyughatatlan mozgalmárt 1944 júniusában elhurcolták a német megszállók.⁸⁵⁸ Pedig néhány héttel korábban ugyanő még a német támogatással létrehozandó magyar „szociális munkaállam” lehetőségét latolgatta.⁸⁵⁹

Méliknél jóval fontosabb szerepet játszott a lap arculatának formálásában Nyikos Kálmán. Nyikos a húszas évek elején még az ÉME-ben látta a jövőt, hogy aztán a Bajcsy-Zsilinszky-féle nemzeti radikalizmuson át a harmincas évek végére megérkezzen a Kiszgazdapártba. Jó kapcsolatot ápolt Márffy Józseffel, az 1922-es, nyolc emberélelet követelő erzsébetvárosi bombamerénylet országos hírű elítéljtével. Az ÉME-aktivista Márffy először halálra, majd hat, végül nyolc év börtönbüntetésre ítélték.⁸⁶⁰ Ezt azonban egy 1928 végén kelt igazságügy-miniszteri rendelettel félbeszakították,⁸⁶¹ amit 1932-ben kormányzói kegyelem erősített meg.⁸⁶² Nyikos első *Sorakozó*-ban megjelent írásával éppen Márffy érdekében kért „figyelmet és józan megértést”, mivel a „kőszegi XVIII. lövészszázalaj parancsnokát” – vagyis Márffy – jogtalanul tartják fogva Nagykanizsán. Nyikos szerint barátja már „internálása előtt hónapokkal kilépett a hungarista mozgalomból”, s jelenlegi szorult helyzete csak a kőszegi rendőrkapitány rosszindulatának

⁸⁴⁸ Ifj. Mélik Endre: Dél-Tirol... magyar svábkérdés... totális rendezés... *Sorakozó*, 1939. július 14. 3.

⁸⁴⁹ A nyilas uralom alatt Bécsbe, majd Sopronkőhidára vitték. VERITAS Tkl OHA, 190. Interjú Mélik Endrével. Készítette: Koncz E. Katalin, 1988–1989. 123–142.

⁸⁵⁰ Mélik és Atzél Ede 1944. április végén kereste fel Zsindely Ferencet, akinél a fenti tervekről referáltak. A volt miniszter naplóbejegyzésén érződik, hogy nem tett rá jó benyomást a „gyanúsak” mondott Mélik. Atzél azzal vezette fel a találkozót, hogy „a német nemzeti szocialista párt megbízottai megbeszélésre hívták össze a magyar munkásság legradikálisabb szárnyának képviselőit, az úgynevezett magyar kommunistákat”. Zsindely leírása szerint a németek újonnan felállítandó magyar és nemzetiségi SS-alakulatokra építenék elképzeléseiket, és a kormányzó félreállításával képzeli el a kibontakozást. A találkozón csupán arról sikerült megállapodni, hogy a felek folytatják a tárgyalásokat. Mélik – Zsindely interpretációjában – a magyar érdekek érvényesítését különféle diplomáciai spekulációktól remélte. Vö. Miniszter a frontvonalban. Székér Nóra (szerk.): *Zsindely Ferenc naplója, 1941. február 25. – 1946. március 9.* Budapest – Pécs, ÁBTL – Kronosz Kiadó, 2021. 523–526. (1944. április 28-i bejegyzés). Idézetek: 523. Mélik pár nappal később már Mester Miklós államtitkárt igyekezett mozgósítani, hogy „mentse meg a zsidó tulajdonban volt veszélyeztetett műtárgyakat”. Vö. Mélik Szabó Endre beadványa Mester Miklósnak. 1944. május 3. In Karsai Elek (szerk.): *Vádirat a náciizmus ellen. Dokumentumok a magyarországi zsidóüldözés történetéhez 3.* 1944. május 26. – 1944. október 15. Budapest, Magyar Izraeliták Országos Képviselőlete, 1967. o. n. „Vannak, akik a német–magyar együttműködést csak az alárendeltség viszonyában tudják elképzelni, mert erre vagy meggyőződésük, vagy alárendeltségi érzéseik hangolják. [...] A gazdagoknál felhalmozott értékek a magyar munkásság, a magyar parasztság és általában a magyar dolgozók ki nem fizetett munkabéréből származik. Tehát a veszélyeztetett vagyon fenti megállapításom szerint a nemzeti közösség javát képezi” – fogalmazott Mélik (ui.), akinek kiterjedt irathagyatéka a Budapest Főváros Levéltárában található – de nem kutatható.

⁸⁶⁰ Kántás Balázs (szerk.): *A bombavető nyomában.* Budapest, Hungarovox Kiadó, 2020a. 34–35. Nyikos kapcsolatához a Bajcsy-Zsilinszky vezette NRP-hez, vö. például: Katona Jenő: A Márciusi Fiatalok történetpolitikai szemináriuma. *Szabadság*, 1932. november 6. 4.

⁸⁶¹ HU BFL – VII.101.c – fegyenc. I – 8859.

⁸⁶² Zinner (1989): i. m. 159–173.; ÁBTL 3.1.9. V-32579. ÁBTL 3.1.9. V-39171.

⁸⁴⁸ Nagy Tibor: A zsidóság és a lelkek germanizálása. *Sorakozó*, 1939. július 21. 6. Nagy és Bajcsy-Zsilinszky kapcsolatához: Bartha Ákos: Egy lovagiatlan ügy. Bajcsy-Zsilinszky Endre és Szabó Dezső afférja(i). *Új Nézőpont*, 4. (2017a), 3. 51–78.

⁸⁴⁹ Nagy Tibor: Mátyás király. *Sorakozó*, 1939. július 28. 4.

⁸⁵⁰ Nagy Tibor: Egy „német falu” magyar népe nem akar német lenni. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 3. Vö. Nagy Tibor: Hogyan gazdagodtak meg a budakörnyéki svábok? *Sorakozó*, 1939. augusztus 18. 9.

⁸⁵¹ A német megszállás után elsősorban az üzemellenállásokban vették ki részüket a németellenes küzdelemből, de máshol is fel-feltűntek. Bartha (2021): i. m. 37–38.

⁸⁵² VERITAS Tkl OHA, 190. Interjú Mélik Endrével. Készítette: Koncz E. Katalin, 1988–1989. 24–29. Vö. 117. 112. Vö. Gábor Béla, 1873–1939. *Magyar Rendőr*, 6. (1939), 4. 78.

⁸⁵³ Mélik védőügyvédje ebben a perben Pattantyús Ábrahám Dezső volt. Vö. Rágalmazási per egy Habsburgellenes röpirat miatt. *Budapesti Hírlap*, 1934. május 31. 7.

⁸⁵⁴ A rendőrség hivatalos jelentése a nyilas röpcédulások elfogásáról. *Pesti Napló*, 1938. április 21. 10.

⁸⁵⁵ Ifj. Mélik Endre: Tájékoztatót és független „totális” horizontú magyar közvéleményt...!!! *Sorakozó*, 1939. július 28. 3.

⁸⁵⁶ Mélik a második bécsi döntés előtt Kováts Tivadar felhívására önkénteseket szervezett, akik „Várpalotán és egyéb helyeken robbantós, illetve ejtőernyős kiképzést kaptak”. Pócs (2022): i. m. 109.

köszönhető, aki „valószínűleg sohasem fogja megérteni Márfy József politikai exaltációját. – Viszont a belügyminiszter meg fogja érteni” – tette hozzá rejtélyesen.⁸⁶³ A rejtély(ek) megfjtéséhez ez esetben is 1945 utáni vallomások adnak kulcsot. Innen tudható, hogy Márfy a harmincas évek derekán már a kormánypártban politizált, miközben – mint Hegedüs Gyula igazolta⁸⁶⁴ – az 1938 előtti *Magyarság*, majd a (szintén Pethő Sándor főszerkesztőjével fémjelzett) *Magyar Nemzet* informátoraként ténykedett, figyelemmel kísérve a honi németbarát szélsőjobboldalt, illetve osztrák kapcsolatai révén a Harmadik Birodalom szándékait. Ezt minden szempontból közelről tehette, mivel az ÉME egykori parancsnoka előbb az egyik nemzetiszocialista párt községi szervezetét vezette, majd 1938-ban csatlakozott a szabadcsapatokhoz, hogy aztán a községi nyilasok vezetőjeként tűnjön fel, miközben internálták is. Nyikos utalásából valószínűsíthető az is, hogy Márfy nemcsak a Kisgazdapártnak, de a Belügyminisztériumnak is szállított információkat – például Nyikoson keresztül, aki soproni próbarendőrként is örködött a nyugati végeken.⁸⁶⁵ Márfy szolgálatait 1941-ben Nemzetvédelmi Kereszttel honorálták, majd 1945-ben németellenes tevékenységére hivatkozva igazolták is.⁸⁶⁶

Nyikos ügyesen csepegtette a németek számára kényelmetlen (részben alighanem Márfytól származó) információkat a *Sorakozó*-ban. Ilyen volt Csáky István 1939. július 20-án (vagyis a lengyelországi „rongyosakció” idején) az MTI-nek adott nyilatkozata, amivel azért lépett a nyilvánosság elé a külügyminiszter, mert a „legutóbbi hetekben több oldalról észlelhető, hogy a magyar közvéleményt igyekeznek németellenes irányba befolyásolni”.⁸⁶⁷ Nyikos Csáky megnyugtatónak szánt sorainak azon részével nem tudott azonosulni, amelyben a külügyminiszter arra biztatta a közvéleményt, „bizzák a kormányra az állítólag veszélyeztetett magyar érdekek védelmét, mert erre egyedül a magyar kormány hivatott”.⁸⁶⁸ Ugyanő esetenként az újságírók és szerkesztők bevált trükkjével adott teret a németellenes propagandának. 1939. augusztus elején például idézte azt az angol híradást, miszerint „Magyarország jövőd sorsát Berlinben úgy képzelik

el, hogy a jelenlegi Magyarországból több kisebb német protektorátust alakítanak”. A náciellenes újságíró ugyan valószínűtlennek nevezte ezt a forgatókönyvet, de mintegy mellékesen hozzátette: „magunk is hallottunk bizonyos gráci és bécsi körökben ilyen pletykákat”.⁸⁶⁹

Nyikos – aki 1939-től 1943-ig pereskedett Hubay Kálmánnal a „guruló márkák” vádja miatt⁸⁷⁰ – élesen elutasította a németbarát honi szélsőjobboldal által előszeretettel hangoztatott „világnézeti külpolitikát”; ezt a kifejezést szerinte a német–olasz tengely is csak a harmincas évek derekától használta. Ő maga azt hangsúlyozta, hogy a Római Birodalom princípiumaira épülő olasz fasizmus és a „szinte barbárnak ható” német völkisch államszervezés között erős érdek- és világnézeti ellentét feszül. Ennek következtében, ha valaki a belpolitikában völkisch értelemben vett népi politikát hirdet, ugyanakkor „a külpolitikát világnézeti alapon akarja csinálni, önmagának mond ellent. [...] ha valaki főleg Magyarországon világnézeti külpolitikáról beszél, ki kell kacagni. [...] Tehát, ha valaki evvel az áruval ügynököl, ki kell zavarni a házból” – tette hozzá 1939. augusztus derekán, s a kortársak számára sem lehetett kétséges, kikre gondolt ehelyütt.⁸⁷¹ Néhány nappal később egy álneves szerzőtársa még nagyobbat rúghatott a „világnézeti külpolitika” ideológiai konstrukciójába, amelynek koporsójába a Molotov–Ribbentrop-paktum verte be ekkoriban az utolsó szöveget. „Mi történt most? Érvényesült az egyszer-egy elmélete” – foglalta össze a pragmatikus nagyhatalmi gondolkodást a névtelen szerző.⁸⁷²

A világháború kirobbanása után rövid időre úgy tűnt, még tovább nő Nyikos súlya a *Sorakozó*-ban. A Kisgazdapárt szürke eminenciása 1939. szeptember 1-jén vette át Héjjas Jenőtől a lap felelős szerkesztését (a felelős kiadó Héjjas maradt),⁸⁷³ de posztját csak két hétig tölthette be, mivel a szeptember 15-i szám impresszumában már ismét Héjjas Jenő szerepelt felelős kiadóként és szerkesztőként egyaránt. Ez a visszarendeződés nyilvánvalóan a világpolitikai változások következménye volt. 1939. szeptember 1-je után a markáns németellenes vonalat már nem vihette tovább sem Nyikos, sem más. A világháború kirobbanása után Teleki miniszterelnök életbe léptette a rendkívüli hatalmat, rendeleti úton korlátozva a gyülekezési és az egyesülési jogot, egyúttal bevezetve

⁸⁶³ Nyikos Kálmán: Márfy József kálváriája, *Sorakozó*, 1939. június 23. 7. Márfy és társainak internálását Nyikos egy hónappal később is felvetette. Ny. K.: Az internálásokról. *Sorakozó*, 1939. július 21. 5.

⁸⁶⁴ Hegedüs 1938 és 1943 között volt a *Magyar Nemzet* felelős szerkesztője. Pethő (2018): i. m. 15–97.

⁸⁶⁵ Próbarendőrök. *Rendőrségi Zsebkönyv*, 19. (1939), 120. Nyikos újságírói működéséhez: Back Andor volt főszerkesztő sajtópere a büntetőtörvényszék előtt. *Magyarság*, 1937. február 27. 3.; Nyikos Kálmán: Mindegy-e: ki a vezér? *Magyar Nemzet*, 1938. szeptember 11. 10.; Nyikos Kálmán: „Testvér! Vigyázat!” *Magyar Nemzet*, 1939. május 24. 12.

⁸⁶⁶ ÁBTL 3.1.9. V-32579. ÁBTL 3.1.9. V-39171. Némi foltot ejt Márfy náciellenes teljesítményén, hogy a német megszállás idején megjelentetett, húszas évekbeli „meghurcoltatásával” foglalkozó, tizenhat részes (!) cikksorozatban fő protektorai közt Endre Lászlót, Bakó Lászlót és Prónay Pált is megnevezte „a jobboldali politikai gondolat hűséges harcosa”. Vö. ...Kötél általi halálra ítélem... Az Erzsébetvárosi Kör elleni bombamerénylettel megvádolt Márfy József tizenöt éves üldöztetésének története XIV. *Esti Újság*, 1944. június 15. 5. 1947-ben már ezt is tudták róla, amikor újra internálták. Vö. A pokolgépes Márfy szenzációs leleplezése az Erzsébetvárosi Kör elleni merényletről. *Kossuth Népe*, 1947. augusztus 13. 1–2.

⁸⁶⁷ MTI, Napi hírek, 1939. július 20. 6. kiadás.

⁸⁶⁸ Nyikos Kálmán: A külügyminiszter a németellenes hangulatsínálásról. *Sorakozó*, 1939. július 21. 5. Ugyanebben a számban szemlézték Rydz-Śmigły tábornagyot, aki „kijelentette, hogy Danzigot akkor is megvédi Lengyelország a német megszállás ellen, ha egyedül marad”. Vö. A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége közleményei. *Sorakozó*, 1939. július 21. 6.

⁸⁶⁹ Német tervek – angol beállításban. 25. *Sorakozó*, 1939. augusztus 4. 5.

⁸⁷⁰ Felfüggesztette a Kúria Nyikos Kálmán hírlapíró büntetését a Hubay Kálmán által indított perben. *Magyar Nemzet*, 1943. február 12. 7.

⁸⁷¹ Nyikos Kálmán: Világnézeti külpolitika? *Sorakozó*, 1939. augusztus 18. 2.

⁸⁷² Például: Világnézeti külpolitika? *Sorakozó*, 1939. augusztus 25. 7. „A német–orosz meg nem támadási szerződés valójában katonai együttműködést takart” – vetették papírra egy hónappal később. Maros Miklós: Német–lengyel háború a világpolitika tükrében. *Sorakozó*, 1939. szeptember 22.

⁸⁷³ Szintén szeptember elején került be Nyikos a sajtókamarába (*Budapesti Közlöny*, 1939. szeptember 1. 5.), ahol rögvest insznuált egy általa zsidónak tartott szerkesztőt. Nyikos Kálmán: A fényes-újság homályos gazdája. *Sorakozó*, 1939. szeptember 29. 4. A *Sorakozó* vulgáris antiszemitizmusán a német- és náciellenes tematika lehalkítása vagy felhangosítása nem változtatott. A kor antiszemita sztárírója, Dövényi Nagy Lajos szociografikus riportot adott a lapnak (Dövényi Nagy Lajos: Magános séta egy falusi utcán. *Sorakozó*, 1939. február 25. 9.), az MFOSZ „nagytanácsába” pedig Bosnyák Zoltánt, a honi fajbiológia élharcosát is meghívták. Vö. A Magyar Fajvédők Orsz. Szövetsége alapszabályából. A Nagytanács. *Sorakozó*, 1939. szeptember 29. 2. Ez a rajongás azonban viszonzatlan maradt – Bosnyák nem vállalt tényleges szerepet a szövetségben.

az előzetes sajtócenzúrárt.⁸⁷⁴ Nyikos innentől fogva mezőgazdasági kérdésekről írogatott, Székely Molnár Imre pedig novellákat kezdett közölni a cenzúra keze nyomát gyakorta „lukas” szövegék formájában is magán viselő *Sorakozó*ban, ahol a sorok között is már csak nagyon óvatosan lehetett németellenes tartalmakat közölni.⁸⁷⁵

A cenzurális viszonyok közepette nyert teret a lapban a már korábban is fel-felbukkanó turanizmus, amely által németellenes, de legalábbis szuverenista gondolatokat lehetett birodalmi köntösben tálni. „Nem vagyunk Nyugatiak. Lelkileg és földrajzilag is Kelet peremén állunk” – fogalmazott Héjjas Iván az MFOSZ rongyoskötetének előszavában,⁸⁷⁶ a *Sorakozó*nak pedig visszatérő szerzője volt Bencsi Zoltán, a turáni egyistenhívők oszlopos tagja.⁸⁷⁷ A „főtáltos” egyik itt közölt írásának végén (miután az etruszkokig visszamenőleg részletezte vadturáni nézeteit) feltette a kérdést: „Vajon ha Trianonban nem darabolnak fel bennünket, rémíthetné-e Európát a germán veszély? Volna-e ukrán kérdés? Kellene-e félni a bolsevizmusnak Európába való átültetésétől? Fajiságunknál, különálló eredetünknel fogva mi tartjuk itt Európában az egyensúlyt. Rajtunk törik meg a germánok világhatalma. Mi akadályozzuk a szlávok egymásba olvadását. Nélkülünk ez a két népfaj már régen halálra marcangolta volna egymást. [...] Mi vagyunk a gát a két haragvó, tomboló tengerrel szemben”⁸⁷⁸ – vetette papírra turáni harmadikutas nézeteit Bencsi.

Hasonlóan vélekedett Máté-Törék Gyula nyugalmazott testőr alezredes is, aki szerint a „nemzetközies, langyos liberalizmust ki kell irtanunk gondolatrendszerünkől”, hogy a „többbezer éves hun-magyar, turáni faj” és a „magyar szent önzés” uralomra jusson.⁸⁷⁹ A gyerekhadseregről fantáziáló, nyugalmazott testőr alezredesben alighanem maradhatott némi hiányérzet katonai karrierje után,⁸⁸⁰ mivel a „világ minden tájáról” visszatelepítette volna külföldre szakadt nemzettársait, hogy „minden magyart katonásítani” lehessen. Máté-Törék kötelezővé tette volna a névmagyarosítást, megtiltotta volna a külföldiek földvásárlását, sőt még azt is kezdeményezte, hogy a köztéri szobrokra ne lehessen idegen nyelvű feliratot bevésni. Hiperfüggetlenségi hitvallását ekképpen foglalta össze: „Soha többé semmiféle, legcsekélyebb mértékű közösséget más, idegen állammal! [...] Még vámközösséget sem!” – tette hozzá gyorsan.⁸⁸¹ Máté-Törék úgy vélte, „manapság többféle idegenség szelleme, szája rágja az ősi, örök magyar élet fáját”,

ezért birodalmi céljaink eléréseért „szét kell tépnünk és sárba kell taposnunk a titkos politikai ügynökök által pokoli tervszerűséggel terjesztett nemzetgyilkos méregmesét az úgynevezett kisnemzetekről”.⁸⁸²

Összességében a *Sorakozó* szomorú példája annak, hogy a cenzurális viszonyok nem a viták megszűnését, hanem azok félresiklását eredményezhetik. Az egyre szorosabb német kapcsolatok kivesézése helyett így kerültek fókuszba a Szálasi elképzeléseinek is holdkőrosabb turáni tervek, amelyek ugyan a feszültségek levezetésére jók lehetnek, ám aligha kínáltak reálpolitikai alternatívát. Bencsi, Máté-Törék és társaik a saját erővel megvalósított birodalmi expanzió álmában ringatták az olvasókat akkor, amikor a magyar állam ereje még a magyarok által lakott területek visszaszerzésére sem volt elegendő külső segítség nélkül. Idővel a turanizmus olyannyira központi helyet kapott a *Sorakozó*ban, hogy az MFOSZ helyett az MTUSZ híreit közölte külön rovatban a lap. Ez a fajta „keleti nyitás” megfigyelhető az MFOSZ külpolitikai gesztusaiban is. 1940 szeptemberében az erdélyi és dobudzsai revíziós sikerek előtt együtt „tisztelgett” a bolgár „testvérm nemzet” követsége előtt az MTUSZ, az MFOSZ és a Hargitaváralja Jelképes Székely Község,⁸⁸³ két és fél héttel később pedig ugyanők – kibővülve az Egyesült Női Táborral, az MNSZ bolgár bizottságával és a budapesti bolgár iskolával – a Szabadság téri Országzászlónál, majd a Pest vármegye dísztermében rendeztek „magyar-bolgár testvériségi ünnepélyt”.⁸⁸⁴

1940 tavaszán a *Sorakozó*t egyszerre jellemezte a Teleki-kabinetbe és a közeli revízióba vetett hit és a szorongás a nagyhatalmak szorításától. Úgy vélekedtek, a magyarságra „nem szabható sem az orosz kollektív forma, sem a német centralizálás, sem az olasz korporatív eszme. [...] Szeged gondolata nem import-eszme. [...]”, hanem magyar gondolat, amelynek célja „rövid úton megteremteni a szocializmusra és fajiságra épülő magyar birodalmat. [...] most ismét az egyenesben vagyunk. Egymásután kell letárgyalódjon a föld kérdése, a család kérdése, a munkabér kérdése, az idegenek megrendszabályozásának kérdése, a magyar hadsereg megerősítése, a külső agitációk megszüntetése, bármilyen csábító eszmékkel töltöttek is azok” – fogalmaztak a *Szeged szelleme kötelez* című vezércikkben.⁸⁸⁵

⁸⁷⁴ Ablonczy (2005): i. m. 428.

⁸⁷⁵ Így a „nagy nemzetekről” kritikusan jegyezték meg, hogy a gyakran „alacsonyabb rendűnek” láttatott „kis nemzeteknél”, „könnyebben hihetik, hogy attól függ boldogulásuk, milyen messze tudják kitolni politikai határukat, kiterjeszteni hatalmukat”. Vö. A kis népek igazsága. *Sorakozó*, 1939. november 10. 1.

⁸⁷⁶ Egy rongyos (1939): i. m. 7.

⁸⁷⁷ Bencsihez: Ablonczy Balázs: *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2016. 154–159.

⁸⁷⁸ Bencsi Zoltán: A Dunamedence csak magyar lehet. *Sorakozó*, 1939. március 25. 10. Bencsi utóbb egy leleplezőnek szánt cikkel a turáni vadászoknál is feltűnt. Bencsi Zoltán: A történelemhamisításokról. In Keöpe (1943): i. m. 69–72.

⁸⁷⁹ Máté-Törék Gyula: Ébredj magyar faj! *Sorakozó*, 1939. október 7. 2. Vö. Ablonczy (2016): i. m. 151–153.

⁸⁸⁰ Máté-Törék Gyula: Teljes magyarságot! *Sorakozó*, 1939. szeptember 15. 7.

⁸⁸¹ Máté-Törék Gyula: Magyar életet! *Sorakozó*, 1939. október 27. 5.

⁸⁸² Máté-Törék Gyula: Nemzetünk nagyságáért! *Sorakozó*, 1939. november 3. 2. Utóbb Máté-Törék is a turáni vadászoknál kötött ki. Máté-Törék Gyula: Magyarnak magyar hazát! In Keöpe (1943): i. m. 111–113. Máté-Törék Gyula: A magyar zsoltár. In Sütő Nagy (1944): i. m. 210–212.

⁸⁸³ A magyar fajvédők és a székelyek tisztelgése a budapesti bolgár követnél. *Függetlenség*, 1940. szeptember 12. 5.

⁸⁸⁴ Magyar-bolgár testvériségi ünnepély. *Esti Újság*, 1940. szeptember 23. 6. Vö. MOT, 1940. szeptember 29. 149. és MOT, 1940. szeptember 30. 154. A bolgár királyt névnapján a TVOE is köszöntötte. Vö. A bolgár király nevenapjának megünneplése a Magyar Nemzeti Szövetségben. *Újság*, 1940. május 17. 6. A turáni vadászok 1941. április 29-én a japán követségen vizitáltak, október 29-én pedig a „testvér török nemzetet” köszöntötték, egyenruhában. Keöpe Viktor: Kulturális osztályunk működése. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turanai Vadászok évkönyve*, 1942. Budapest, TVOE, 1942. 171.

⁸⁸⁵ Szeged szelleme kötelez. *Sorakozó*, 1940. május 10. 1. Vö. Viator Turanicus: A szegedi gondolat: A fajvédelem az egyedüli magyar koreszme. *Sorakozó*, 1940. augusztus 16. 3–4.

A németellenes cikkek Franciaország eleste (1940 júniusa) után megritkultak, sőt ezzel ellentétes tendenciájú írásokat is találunk ekkoriban a lapban. Az európai parlamentarizmus egyik bölcsőjének bukása – a történész Juhász Gyula szavaival – „gátszakító” hatással volt a magyar középosztályra a német „új Európába” vetett hitet illetően,⁸⁸⁶ s ez a *Sorakozón* is éreztette a hatását. Immáron arról is értekeztek e hasábkokon, hogy a magára maradt Anglia „nem nyerheti meg a háborút”, vagyis a németellenes harc kimenetele „a jelek szerint nem kétséges”.⁸⁸⁷ Fitos Vilmos Turul-vezérhez hasonlóan szimbolikusnak gondolták, hogy új gazdája van a Nagy-Trianon-palotának,⁸⁸⁸ vagyis Párizs eleste esélyt teremt a teljes revízióra, ami ebben a külpolitikai helyzetben már „reálpolitikai” cél – zárkózott fel Baróthy József a nyilas külpolitikához.⁸⁸⁹ Európa „újjárendezését” „az a nacionalista germán és római hatalom hajtja végre, amelyhez minket az őszinte fegyverbarátság kötelékei fűznek, s amely elismeri a mi ezeréves európai nemzeti létünk jogosságát és szükségességét” – fogalmaztak, talán magukat is nyugtatva.⁸⁹⁰

A cikkek beállítottsága nyilvánvalóan nem csupán az aktuálpolitikai eseményektől, de a szerzők habitusától is nagyban függött. A nyilas- és németellenes tematikát az epés glosszáit „Jeremiás” álnéven jegyző munkatárs vitte legkitartóbban. „Jeremiás” alighanem az a Kadlec Árpád lehetett, aki a józsefvárosi Zrínyi Miklós Gimnázium diákjaként hajdanán még Vámbéry Ármin orientalizmusáért lelkesedett,⁸⁹¹ 1938-ban az egyik nyilasként számontartott párt tagja volt,⁸⁹² 1939-ben pedig a bonyhádi választáson a rongyos gárda tagjaként korteskedett a Volksbund ellen.⁸⁹³ Ezzel a háttérrel már érthető, Kadlec miért figurázta ki együtt a „svábokat” agitáló birodalmi Wandervogeleket és a hasonlóan zajosnak mondott „hébereket”,⁸⁹⁴ miközben támadta a mindenkire a „zsidóbérencség” bélyegét sütő *Magyarságot*,⁸⁹⁵ és meglepően nyílt monológban emlékezett meg a postai címzéseket elnémetesítő „újgermán propagandáról”. Ez utóbbi cikkében arról írt 1939 júliusában, hogy „húsz éven át »Kosice«-re mentek német levelek, most, mert felszabadult, újból a »régik« nevét veszi elő az idegen – a levél címe immár »Kaschau«. Ki az a svábból östuranívá gleichschaltolt postailletékes, aki megengedi, hogy a pángermán

⁸⁸⁶ Juhász (1983): i. m. 104.

⁸⁸⁷ Végre egyedül. *Sorakozó*, 1940. június 21. 2. Két héttel később már arról írtak, „a németek angliai partraszállása csak napok kérdése”. Mérey Viktor: Történelmi idők. *Sorakozó*, 1940. július 5. 4.

⁸⁸⁸ A kínai fal. *Sorakozó*, 1940. június 28. 1–2. Fitoshoz: A német és olasz követségek vezetői fogadták a „Hungária” küldöttségét. *Függetlenség*, 1940. június 16. 3.

⁸⁸⁹ Baróthy József: Aki túltesz Hubaynt is. *Sorakozó*, 1940. július 12. 4. (A cikk Makkai János *A természetes béke Európában* című kötetének leíróját bírálata.)

⁸⁹⁰ K. B.: Amin a magyar jövőndő nyugszik. *Sorakozó*, 1940. augusztus 9. 2.

⁸⁹¹ „Divatba jött az osztályban Vámbéry Ármin, szereztünk egy Kunos Ignác Oszmán-török népköltési gyűjtemény-t és Jeremiásnak becézett osztálytársam (Kadlec Árpádnak hívták) átmenetileg úgy hívta magát: Köroglu, Ázsia rablőhőse.” Bóka László: *Arcképvázlatok és tanulmányok*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1962. 134.

⁸⁹² ÁBTL 3.1.5. O-14850, 417.

⁸⁹³ A M. Kir. pécsei IV. csendőrkerület jelentése a főszolgabíróknak. Bonyhád, 1939. május 25. MNL TML IV.4.17b.

⁸⁹⁴ Jeremiás: Strand, disszimuláció és egyéb betyárságok. *Sorakozó*, 1939. július 7. 8.

⁸⁹⁵ Jeremiás: Statisztika, ohh... *Sorakozó*, 1940. január 19. 2.

propaganda ilyen formában is kikezdhesse városaink magyarságát [...]; ki az a márkás közéleti nagyságunk, aki ezért a gyanús udvariasságért felelős? [...] ma mindenki zsidóbérenc, ha nem azzal a kézcsókos, labanc alázattal görbül meg az idegen előtt, mint ideáljuk, a cseh nemzet [...] Ha pedig az illető úr is az új keresztet várja, (azt, amelyen nem halt meg Üdvözítő) legyen türelemmel, amíg helybéli Hácháink, Tisoink uralomra jutván megcsinálják azt a szerződést, amely tökéletes jogalapot biztosít minden magyar város új, árcsengésű névvel való ellátására is.”⁸⁹⁶ Kadlec a németek és a nyilasok mellett tehát a zsidóságot sem kedvelte. Békeffi Lászlót „Lipótváros prófétájának” nevezte, s kifakadt, hogy pódiumán „minden nevetségessé válik, akármilyen tragikus is a falakon túl. Viccé válik az őrségváltás, rekeszizmokat remegtet az átképzés, röhejbe fullad legnagyobb problémánk, a zsidókérdés. [...] A közönség vidáman nevet a zsidótörvény egy-egy kidolgozatlanabb részletén.”⁸⁹⁷ „Jeremiás” üdvözölte a zsidótörvényeket és – heves németellenessége ellenére – a németek diktálta zsidóüldözést is. „Nemsokára egész Európában vége szakad a zsidó lehetőségeknek, a zsidók szabad rablásának, a sibero-lásnak, a korlátlan üzleteknek, tözsdemanőverezésnek, háborús spekulációnak, hamis hírterjesztésnek, konjunktúraüzleteknek [...] A zsidóság liquidációját nálunknál nagyobb erők kezdik el s ezzel megkezdődik egy még undorítóbb ember fajta kiirtása”, a „fajáruló” „díszgajok kifüstölése” – tette hozzá.⁸⁹⁸

Úgy tűnik, a „nagyobb erőkhöz” való igazodást csak a zsidópolitikában tartotta elfogadhatónak az e tekintetben igen pragmatikus gondolkodású publicista. A második bécsi döntés előtt ugyanis arról értekezett Jeremiás kétoldalas vezércikkében, hogy a „magunk örök útját” kell járnunk. „Mi, amikor az Isten rendelt uralkodót Európa népeinek, magunk választottunk királyt. Nem egyes fejedelmek választása alapján, mint a Szent Német-Római Birodalom, hanem a választás az egész nemzet jussa és kötelessége volt.” Arról is írt ugyanitt, hogy „a szociáldemokrata párt a maga idegen (véletlenül éppen német) szemléletét nem értette meg az ideológiával át nem hatott parasztság, de a szervezkedéshez kedve volt. Ma is, ahol a szakszervezetek tökéletesen működnek, mint a nyomdászoknál, csupán a csak terhet képező elavult marxi dogmákat szükséges kidobni, a vele együtt kidobandó zsidósággal együtt.” Kadlec konzekvenciája az volt, hogy „nem importálhatunk semmi nyugati és csak nyugati eszmét”.⁸⁹⁹

Ez a hang 1940 augusztusában már Héjjas Jenőnek is sok volt, aki immáron nem Lajos Iván könyvének mondandóját vésette volna olvasói emlékezetébe és nem félelmükben „meggajdult” német szerzetesekről értekezett. A felelős kiadó a következő számban nyilatkozatban tiltakozott Kadlec vezércikkének „tendenciája” ellen. „Nem az első eset sajnos, hogy megdöbben minket a lap egy-egy cikke s ezért intézkedtünk, hogy a fentiekhez hasonló sugalmazás – akár tudatosan történt az, akár nem – e lapban még egyszer napvilágot ne láthasson, mert ez esetben nem elégszem meg azzal, hogy a kiadói

⁸⁹⁶ Jeremiás: Levél a póstához. *Sorakozó*, 1939. július 21. 8.

⁸⁹⁷ Jeremiás: Békeffi és a pódium. Művészet vagy agitáció? *Sorakozó*, 1940. március 8. 5.

⁸⁹⁸ Jeremiás: Bizalmas zsidó szervezkedés a zsidótörvény határozatai ellen... *Sorakozó*, 1940. június 28. 2.

⁸⁹⁹ Jeremiás: A magunk örök útja. *Sorakozó*, 1940. augusztus 16. 1–2.

tisztséget is otthagynom (mint tettem volt ezt már éppen a fenti okokból a felelős szerkesztői posztjal),⁹⁰⁰ hanem meg fogjuk szüntetni inkább magát a »Sorakozót« is. [...] Nem tűrhetjük, hogy e lapban sanda szölamok suttogtassanak el azon két baráti nagyhatalom felé, – amelyeknek már 20 évvel ezelőtt éppen a mi mozgalmunk volt az akkori Európában az első és egyedüli megértője és csodálója. [...] A mi múltunknak és utunknak ezek az eltéveszthetetlen útjelzői, fároszai” – fogalmazott Héjjas, beavatva kissé az olvasókat a lap kulisszatitkaiba, megosztottságaiba is.⁹⁰¹

A szellem ezzel kiszabadult a palackból. A következő számban már a „kötelességszerű távollétére hivatkozó” felelős szerkesztő szabadkozását hozta a lap.⁹⁰² Kiss Antal megvédte az általa szerkesztett újság eszmeiségét, és arról értekezett vezércikkében, hogy „amióta szerkesztője vagyok a lapnak, a Sorakozó töretlenül szolgálta az öncélú magyar nemzet európai küldetését tudatosító hangjával a Szegedi Gondolatból fakadó népi-nemzeti alkotó radikalizmust. [...] A vélemények különbözőségénél fogva előfordulhatott, hogy valamely cikk nem találkozott osztatlan tetszéssel és talán nem is fedte teljesen az általunk mindig leghívebben szolgált Szegedi Gondolatot, de minden a Sorakozóban és az én szerkesztőségem alatti időben megjelent cikkel kapcsolatban nyugodt lelkiismerettel megállapíthatom, hogy nagy és elodázhatatlan sorsszerű feladataink munkálása érdekében íródott és sohasem tévesztettük el szem elől azt a célt, hogy a különböző pártállású és különböző irányban tétován kiutat kereső, jószándékú, dolgozni kész és dolgozni képes magyarokat egy táborba fogjuk össze [...] Nehéz időben vettem át a Sorakozó szerkesztőségét [...] a Sorakozónak sokkal magasabb hivatása van, minthogy egyéni sértődés, vagy bármilyen személyi okok miatt bele szabadna nyugodni az esetleges megszűnésébe” – fogalmazott Kiss.⁹⁰³

Nemhiába emlegette fel a kiadó és a szerkesztő is a lap esetleges megszűnését. Bár nem tudjuk, hogy a második bécsi döntés eufóriáját e hasábokon beárnyékoló belső konfliktus okozta-e a lap végét, vagy felső direktíva állt a háttérben (már talán Héjjas cikkénél is), esetleg a *Sorakozóban* is felemlített általános cenzúra és sajtóellenőrzés áldozata lett az orgánus,⁹⁰⁴ a fajvédő politikai hetilap utoljára 1940. szeptember 6-án jelent meg. Az MFOSZ innentől végképp leszálló ágba került. Arculatvesztésükre jellemző, hogy kecskeméti szervezetük 48-as Körben megtartott „szabadságvacsorájának” sztárvendége a város kormánypárti képviselője, Szász Lajos pénzügyminisztériumi államtitkár volt, aki utóbb Szálasi kabinetjével bezárólag minden kormányban miniszteri tárcát vállalt.⁹⁰⁵ Az MFOSZ községi vezetője pedig fontosnak tartotta, hogy Ante Pavelićnek üdvözlő táviratot küldjön a horvát usztasa állam kikiáltása alkalmából. Még

különösebb, hogy a Poglavnik válaszolt is. „Önnek és a Magyar Fajvédők Országos Szövetségének szívélyesen köszönöm a baráti kívánságokat, melyeket nekem és a horvát népnek a független állam feltámadása alkalmával küldött. Mi szintén reméljük, hogy a barátságos szomszédi viszony a magyarok és horvátok között újból kifejlődik” – írta Pavelić.⁹⁰⁶

1942 nyarán az erejét és patrónusait (Imrédy, Kozma, Teleki) vesztett szövetség megszűnt, pontosabban átalakult a vitéz Magasházy László nyugalmazott vezérőrnagy elnökelete alatt létrehozott Országos Nemzetvédelmi Szövetséggé (ONVSZ). Magasházy eredetileg annak az ONVB-nek volt az elnöke, amely szervezet – mint láthattuk – már előző év őszén az MFOSZ Rákóczi út 42. alatti irodájában működött. A vkf. által felügyelt, a Miniszterelnökség által támogatott ONVB intézte az 1919-es ellenforradalmi és a területi visszacsatolások alatti „hazafias” cselekedetekért osztott Nemzetvédelmi Kereszt körüli teendőket.⁹⁰⁷ A bizottság munkájában történő közreműködésre – Magasházy elnök utólagos javaslata nyomán – a TVOE-t is felkérték.⁹⁰⁸ A kitüntetés nemcsak szép volt, de hasznos is: tulajdonosaik előnyt élveztek állami állások betöltésénél, concessziók elbírálásánál, földigényléseknél. Ennek megfelelően a Nemzetvédelmi Kereszt csakhamar a protekció melegágya lett. Gyakorta valós teljesítmény nélkül, pénzért árusították, többek között olyanoknak is, akik a zsidótörvények hatálya alól akarták kivonni vagyonukat általa.⁹⁰⁹

Az 1942 nyarán létrejött ONVSZ elnökhelyettese Teleki Pál egykori híve, vitéz Faragó Ede országgyűlési képviselő, cserkészvezető lett. Héjjas és Somogyi az új szervezetben társelnöki pozíciót kapott, emellett mindketten az ONVB káptalanjának tagjai voltak (míg Somogyváry Gyula, Görgey György és például Atzél Ede az ONVSZ káptalanjában kapott helyet). Társelnök lett vitéz bádoki Soós Károly nyugalmazott vezérezredes, vitéz gróf Takách-Tolvay József nyugalmazott altábornagy és vitéz Igmándy-Hegyessy Géza testőrtábornagy (utóbbi 1944. október 16-án hajnalán embereivel a Váralja utca épületeiből tüzelt a Várba vonuló németekre⁹¹⁰). Kováts Tivadar, az ONVB országos igazgatója megőrizte posztját az ONVSZ-ben, hasonlóan Pisztray Gézához, aki főtitkár volt mindkét helyen. Gortvay pedig az MFOSZ-ból örökölte meg ugyanezt a pozíciót. Az alakuló közgyűlésen Somogyi leszögezte, hogy „mindenkor gondolkodás nélkül ragadtunk fegyvert, ha a Haza érdeke úgy kívánta. Ezután sem fogunk pihenni. Nagy napok jönnek és nagy megpróbáltatások. Akit közülünk a legfelsőbb parancsa vörös hor-dák elleni harcra küld, tudom, hogy méltóan fog verekedni. Akik pedig itthon maradnak,

⁹⁰⁶ Pavelics horvát államvezető levele a Fajvédő Szövetség községi csoportjához. *Függetlenség*, 1941. június 19. 2. A fenti hír közlését a MOT kifejezetten kérte a szerkesztőségektől. MOT, 1941. június 18. 28.

⁹⁰⁷ A bizottságnak havi ezer pengőt utalt ki a Miniszterelnökség. Székér (2021): i. m. 77. (1941. május 7-i bejegyzés.)

⁹⁰⁸ Az ONVB alakuló közgyűlésének jegyzőkönyve. 1940. november 21. ÁBTL 4.1. A-874, 29–32.

⁹⁰⁹ Kováts Tivadart a visszaélések miatt fel is jelentették 1944 februárjában. Pócs (2022): i. m. 122–124. A Nemzetvédelmi Kereszt igényléshez: *Rendelekek Tára a Magyar Királyi Posta részére* (1941), 10. 109. Az igazolásokat ellenforradalmi szervezetek (EME, MFOSZ, Júniusi Bajtársak stb.) állították ki. Számos eredeti kérvényt közöl: ÁBTL 4.1. A-883. és ÁBTL 4.1. A-883/1.

⁹¹⁰ Bartha (2021): i. m. 125.

⁹⁰⁰ Az impresszumok szerint 1940. február 2-án vette át Kiss Antal a lap szerkesztését Héjjas Jenőtől. A lap tartalma alapján már 1940 januárjától újra fokozódott a németellenesség, amelyet Párizs eleste tompított.

⁹⁰¹ Héjjas Jenő: Nyilatkozat. *Sorakozó*, 1940. augusztus 23. 1.

⁹⁰² Kiss augusztus 16-tól teljesített katonai szolgálatot. Vö. Szerkesztői üzenetek. *Sorakozó*, 1940. augusztus 23. 6.

⁹⁰³ Kiss Antal: Az én utam. *Sorakozó*, 1940. augusztus 30. 1.

⁹⁰⁴ A hét eseményei. *Sorakozó*, 1940. augusztus 30. 6.

⁹⁰⁵ *Kecskeméti Közlöny*, 1941. március 13. 6. (cím nélkül).

azok tartani fogják a belső frontot, örködnék a rend és nyugalom felett.” Magasházy ehhez hozzátette, hogy egyetlen vezérüknek a kormányzót ismerik el.⁹¹¹

Az ONVVSZ ezt követően – az 1942 őszén felállított Államvédelmi Központtal és a 2. vkf. osztállyal szoros kooperációban – a Kállay-kormány fontos hírszerző szolgálatként működött, miközben tagjai propagandával is foglalkoztak. Mintegy négyezer nemzetvédelmi keresztes informátor lehetett az országban, akiknek havi rendszerességgel jelentést kellett (volna) írniuk az államvédelmi szempontból veszélyesnek ítélt mozgalmakról, pártokról, jelenségekről. Ez a gyakorlatban a nyilasok, a kommunisták és a nemzetiségek szemmel tartását és minősítését jelentette. A minősítési útmutató egy az egyben az Etelközi Szövetség húszas évekbeli kódjeleit használta – egyetlen kivétellel. Az ONVVSZ sematizmusában ugyanis külön kategóriát kapott a „német és pángermán »nemzeti öntudat«”.⁹¹² Itt jegyzendő meg, hogy a szövetséghez hasonló alakulatokból Somogyi Béla ügyvezetése alatt létrehoztak egy lehetetlen nevű ernyőszervezetet („Vitézi Rend–, Tűzharcosok–, Nemzetvédelmi Keresztesek Nemzetvédelmi Egyesülése”) is, amelynek a jól bevált Rákóczi úti székház adott otthont.⁹¹³ A fegyverre vágyakozó rongyosokra azonban csendesebb idők jöttek: Zsabka, Kováts és a Dinich fivérek legfeljebb kispesti vendéglőkben szöhatték tovább revíziós ábrándjaikat.⁹¹⁴

Az ONVVSZ által 1943-ban megjelentetett *Nemzetvédelem – országvédelem* című vaskos kötet sem diverzánsakciókat készített elő, hanem a Kállay-kormány külpolitikai céljainak hátországát igyekezett biztosítani. A háborús helytállás kötelező szölamai mellett így kapott teret vitéz Faragó írása, amelyben a szerző a „magyar öntudat” mellett érvelve a honfoglaló magyarok németeket szerinte meghaladó művelődési szintjéről értekezett, majd a későbbi évszázadok „elgermanizálási” szándékait részletezte.⁹¹⁵ Kállay Miklós egyetlen nagyközönségnek szánt 1944-es beszédét éppen az ONVVSZ díszgyűlésén mondta el, s bár ebben kötelességszerűen a harc folytatására is buzdított,⁹¹⁶ nem ez volt fellépésének központi eleme. „Határainkat minden ellenséggel szemben feltétlenül megvédjük” – idézte a *Pesti Hírlap* szalagcíme a miniszterelnököt, míg a szövetség elnöke,

⁹¹¹ A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége „Országos Nemzetvédelmi Szövetség”-gé alakult. *Magyar Nemzet*, 1942. április 2. 5. Az új szervezet módosított alapszabályait csak 1943 nyarán láttamozta a belügyminiszter. *Budapesti Közlöny*, 1943. augusztus 3. 3.

⁹¹² Pócs (2022): i. m. 128–132.; 161. Idézet: 130.

⁹¹³ 1942. július 28-án megtartott vezetői értekezletükön a miniszterelnök is felszólalt. HU MNL OL K39, Kállay, Levelek 1942–N, 396–398. Működésükhöz: „Kenéz Ági” jelentése, 1957. március 25. ÁBTL 4.1. A-2124, 19.

⁹¹⁴ Szaszkó József: Újra felszínre a „Rongyos Gárda”. *Nemzeti Élet*, 1942. december 13. 2.

⁹¹⁵ Vitéz Faragó Ede: Öntudatos magyarság. In vitéz Magasházy László et al. (szerk.): *Nemzetvédelem – Országvédelem*. Budapest, ONSZ, 1943. 17., 29., 34. Nyilasellenes passzusokat közöl a hírszerzéssel és katonai felderítéssel is foglalkozó fejezet: Kováts Tivadar: *Nemzetvédelem – Önvédelem*. In Magasházy et al. (1943): i. m. 272–375. Különösen: 276–288.

⁹¹⁶ Hangsúlyozza: Ránki György: 1944. március 19. *Magyarország német megszállása*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1978. 94.

Magasházy László nyugállományú vezérőrnagy még keményebben fogalmazott.⁹¹⁷ Nem is maradt el a németbarát szélsőjobboldal panasza a miniszterelnök felépése után.⁹¹⁸

Az ONVVSZ hírszerző csoportját vezető Nagy László 1945-ben arról vallott, hogy Vajtaffy Ottó címzetes vezérőrnagy vezetésével a német megszállás előtt már „hatalmas” katonai erő állt rendelkezésükre, ám a belügyminiszter a kiszivárgott hírek miatt „beszűntette” munkájukat. Ezért a német megszállás idején Opris Oszkárón keresztül – aki korábban az ONVVSZ jelentéseit továbbította a Belügyminisztériumba⁹¹⁹ – Sombor József főkapitány-helyettestől kértek fegyvert maguknak és a megbízható munkásságnak. Ám a sokatmondó névváltoztatásai nyomán a harmincas évek közepéig Schweinitzerként, aztán rövid ideig Sombor-Schweinitzerként, 1943-tól pedig már Somborként szereplő rendőr tisztviselő nem vette komolyan ezt a lehetőséget – ehhez fegyvere sem lehetett elegendő.⁹²⁰ Összességében, ha hatalmas erővel nem is, jelentős személyi hálózattal mindenképp rendelkezett a szövetség 1944 márciusában.

Héjjas Iván miniszteri tanácsost mindeközben a Kereskedelem- és Közlekedésügyi Minisztérium foglalkoztatta a kereskedelmi repülési ügyek osztályvezetőjeként, egészen 1944. február végén bekövetkező nyugalomba vonulásáig, amikor is a kormányzó államtitkári címmel honorálta munkásságát.⁹²¹ A színpalak mögött Héjjas Iván szakaszvezető százados „csoport parancsnok” 1943 őszén a Magyar Királyi Fővezérség Különleges Csoportjánál szolgált. Az 1919-es Nemzeti Hadsereget megidéző „Fővezérség” a Honvéd Vezérkar harcoló seregeket irányító, közvetlenül a vkf. alárendeltségében működő törzse volt a II. világháború idején.⁹²² Kötelékében propaganda- és szabotázsakciók kivitelezésére hozták létre a Különleges Csoportot. A Csehszlovákia és a Románia elleni mozgósításkor ideiglenesen Zakó András vezérkari őrnagy (1939 novemberétől: alezredes) vezette a Várba, a Fortuna utca 21. szám alá telepített szervezetet.⁹²³ Héjjas egyik levelében a teljesített fegyvergyakorlat adminisztrálásáról értekezett alantasának, külön kiemelve, hogy amennyiben bárkitől behívót kapna, haladéktalanul küldje meg azt a Fortuna utcába. Patronáltja, vagyis a rongyos gárdista Simontsits Aladár utóbb azzal magyarázta a kényelmetlenné vált kapcsolatot az ÁVH-n, hogy gyarmatáru-kereskedőként üzleti kapcsolatban állt Héjjasékkal, akik a bevonulás alól mentesítették ezzel az igazolással. Simontsits ugyanakkor azt is kénytelen volt megemlíteni, hogy egyszer

⁹¹⁷ „Nem bántunk senkit, de újra sorakozunk, ha a szennyes áradat ismét felszakadni készülne. Csak szabad hazában lehetünk szabad magyarok.” Vö. Kállay Miklós: „Határainkat minden ellenséggel szemben feltétlenül megvédjük, belső rendünket minden eszközzel biztosítjuk”. *Pesti Hírlap*, 1944. február 22. 1.

⁹¹⁸ Saly (1945): i. m. 693.

⁹¹⁹ „Kenéz Ági” jelentése, 1957. március 25. ÁBTL 4.1. A-2124, 19.

⁹²⁰ Nagy László vallomása. 1945. július 28. ÁBTL 3.1.9. V-118930. Somborhoz: Szakály Sándor: Forrásközlés, illetlen nagyvonalúsággal. *Fons*, 16. (2009), 3. 397.

⁹²¹ *Magyarország tisztí cím- és névtára*, 47. (1940), 248. *Magyar Nemzet*, 1944. február 19. 6. (cím nélkül).

⁹²² Sipos Péter (főszerk.): *Magyarország a második világháborúban*. Lexikon. Budapest, Petit Real Kiadó, 1997.

⁹²³ Ungváry Krisztián: A magyar katonai elhárító szolgálatok vezetői. In Drusza Tamás (szerk.): *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 41. *Honvédségi Közlöny*, 51. (1939), 11. 52.

valóban részt vett a Fővezérsg Különleges Csoportja „táborozásán” Izsák és Orgovány környékén.⁹²⁴

Az orgoványi „táborozás” históriája a magyar belső karhatalmi alakulatok 1943–1944-es kusza történetéhez vezet minket. A doni katasztrófa nyomán Horthy kormányzó és Miklós fia, Szombathelyi Ferenc vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnöke, valamint a nemzetvédelmi és propagandaügyekkel foglalkozó 6. vkf. osztályt vezető Kádár Gyula vezérkari ezredes a radikális politikai erők – aktuálisan a németbarát szélsőjobboldal – megfékezésére egy olyan fegyveres erőt szeretett volna létrehozni, amely csakis a kormányzóhoz hűséges. Így fogalmazódott meg az ötezer főre tervezett „segédrendőrség” és a tizenötezer fő keretű megcélzó „segédcsendőrség” terve. A „nemzethűségi” szempontok szerint válogatott tagoknak tartózkodniuk kellett mindennemű szélsőséges párttól, lehetőleg katonaviseltnek kellett lenniük, és a szervezők örömmel vették, ha vadászfegyverük is volt. A szervezésnek a „kíséítő karhatalmi alakulatok” 1943. augusztus 21-i felállítását vetett véget,⁹²⁵ mivel a rendőrség felügyelete alatt, „a közbiztonság fokozottabb védelméért” létrejött, „fedhetetlen előéletű, nemzethűség szempontjából kifogástalan” önkéntesekből verbuvált szervezet láthatóan hasonló célokat szolgált.⁹²⁶

Nem valósult meg a kormányzó nevét viselő szegedi gyalogezred átszervezése sem, ahogyan az Atzél Edével (WL) és a vitéz Kiss János nyugállományú altábornaggal (TVOE) történő egyeztetések is zátonyra futottak, mivel a bárót „zavaros fejű embernek”, a turáni vadászokat pedig túlságosan értelmiségi szervezetnek tartották Kádárék. Így esett a választás Héjjas Ivánra, aki régi fajvédő társait, például Somogyi Bélát is bevonta a munkába.⁹²⁷ Héjjast kinevezték a Fővezérsg Különleges Csoportján belül megalakított milícia parancsokául, s a kormányzó Miklós fián keresztül tarthatta a kapcsolatot az orgoványi kiképzőtáborban elhelyezett, géppisztolyokkal és kézigránatokkal felszerelt Héjjas-különítménnyel. A fegyvereket és egyéb felszereléseket a budatétényi Lanária-telepen, Orgoványban és a Bakonyban tárolták.⁹²⁸ 1943 nyarán négy, egyenként 250 fő civil ruhás alakulatot képeztek ki az orgoványi bázison Héjjas régi megbízható embere, Francia Kiss Mihály vezetésével. A célokat Héjjas ekképp formulázta: „az itt levő németeket könyörtelenül felkoncolja, a velük szimpatizáló nyilas szervezkedést vérbe fojtja, hogy kiirtsa a nyugtalanságot és pártoskodást”, amely végső soron a kommunis táknak kedvez szerinte.⁹²⁹ A kiképzett embereket fegyver nélkül, riadókészültségben küldték haza.⁹³⁰

⁹²⁴ Héjjas Iván értesítése Simontsits Aladár karp. honvéd részére. 1943. szeptember 20. ÁBTL 3.1.9. V-32000/5, 308. és Jelentés, 1948. október 25. 313.

⁹²⁵ Hollós Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF 2.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1971. 225.

⁹²⁶ Bartha (2021): i. m. 22.

⁹²⁷ Kádár (1978): i. m. 516–523.

⁹²⁸ Hollós (1971): i. m. 225–226.

⁹²⁹ Idézi: Tilkovszky (1978): i. m. 271.

⁹³⁰ Kádár (1978): i. m. 520–521.

Az orgoványi kiképzőtáborban a „rongyosok” mellett „tűzharcosok” is edződtek.⁹³¹ Utóbbiak, vagyis a Magyar Tűzharcosok Szövetsége (MTÜSZ) 1942-től már az új világérés veteránjait is tömöríteni kívánta. Országos elnökük Takách-Tolnay József nyugalmazott altábornagy, társelnökük a Külügyminisztérium sajtóosztályát vezető Ullein-Reviczky Antal volt. Ullein-Reviczky ekkor már a német kötelékek lazításán munkálkodott, és 1943 őszéig látta el feladatát a szövetség élén.⁹³² A tűzharcosok – a turáni vadászokhoz hasonlóan – különösen a visszacsatolt területeken aktivizáltak magukat, s 1943 novemberében egy képviselő már egyenesen negyedmilliós tagságról tudósított (nyilvánvalóan túlzó módon).⁹³³ Ullein-Reviczkyt 1943 szeptemberében stockholmi követté nevezték ki. Amikor elhagyta Budapestet, búcsúztatására frontharcosok és tűzharcosok mellett a rongyos gárda egy díszszakasza is kivonult a Keleti pályaudvarra.⁹³⁴

Szüts Iván Nemzeti Táborában

A rongyos gárda németellenes tagjainak egy része (Egyedy szerint a „zöme”) ekkoriban a Szüts Iván által 1940 őszén „Magyar Szocialista Mozgalomként” megalapított Nemzeti Tábor (NT) tagjaként kereste az érvényesülést.⁹³⁵ Ez az alakulat nagy valószínűséggel diszkrét kormánytámogatással igyekezett leválasztani a kiábrándult nyilasokat a hungarista mozgalomról, s a cél érdekében több nyilasellenes pamfletet is megjelentettek, például Hehs Aladár, Török András, Egyény Károly és Stolte István kiadványait.⁹³⁶ Bár választások híján az NT korabeli politikai súlyát nehéz pontosan megállapítani, Szüts Iván formációjának nem is a politikai szervezkedés, hanem éppen a fenti munkák hoztak ismertséget.⁹³⁷ Török, Egyény, Oláh Árpád és mások nyilasoktól hozott – tehát bennfentesnek és hitelesnek tűnő – „leleplező” írásait nagy példányszámú országos napilapok tárgyalták, míg a defenzívába szorult hungaristák hosszú cikkekben igyekeztek cáfolni

⁹³¹ Hollós (1971): i. m. 226.

⁹³² Bartha (2021): i. m. 23.

⁹³³ Vitéz Horváth Ferenc felszólalása. KN 1939, XVIII. kötet 136. (1943. november 24.)

⁹³⁴ Abreise des Gesandten Ullein-Reviczky nach Stockholm. *Pester Lloyd – reggeli kiadás*, 1943. szeptember 21. 4. A németellenes konspirációban kulcsszerepet játszó Ullein-Reviczky nem volt hajlandó szolgálni a német megszállás után kinevezett Sztójay-kormányt, ezért állampolgárságától is megfosztották. „Magándiplomataként” lobbizott tovább a svéd fővárosban, többek között a magyarországi zsidóságért. Frank Tibor: *The „Anglo-Saxon” Orientation of Wartime Hungarian Foreign Policy: The Case of Antal Ullein-Reviczky. Diplomacy & Statecraft*, 26. (2015), 4. 596., 608–609. Itthon, még ezt megelőzően lemondott az MTSZ elnöksége, a szervezet élére pedig miniszteri biztost neveztek ki. Bartha (2021): i. m. 24.

⁹³⁵ „Nagy” jelentése, 1960. január 25. ÁBTL 3.1.5. O-14937/1, 335.

⁹³⁶ *Nemzeti Tábor*, 1943. december 24. 3. (reklám). Stolte a politikai rendőrség besúgója volt. Bartha (2021): i. m. 185–192. Natkó Gyula *Mondjunk ítéletet pártokról és politikusokról* című munkáját is rendszeresen reklámozták, de feltűnt e lapokon Mélik is, aki a nagyhatalmi önzéseknek ellenállni kész európai semleges államokat hozta fel követendő példaként. Szerinte „a fegyvercsörtetés nevetséges hangulatkeltése helyett a külpolitikai kiegyensúlyozás, kitérés, elhajlás mestermunkája” a célravezető. Vö. Mélik Szabó Endre: *Külpolitikánk útja. Nemzeti Tábor*, 1944. március 3. 4.

⁹³⁷ Paksa (2013): i. m. 230.

renegátjaikat. Politikai *issue* volt ez a javából, mellyel Szütsék szép szeletet haraptak ki a honi szélsőjobboldal körüli diskurzusokból.

Dr. Szüts Iván

A „magyarszocializmust” hirdető NT szimbóluma a fajvédők által előszeretettel használt kettőskereszt volt (szablyával). 1940 őszén rukkoltak a közvélemény elé tizenöt oldalas programjukkal, amelyről jellemző módon a nyilasellenességben élen járó „Nyolcórész” adott hírt részletesebben.⁹³⁸ Szüts kiindulópontja egy gyakori (tév)képzet volt, amely szerint a magyar állam európai hivatással bíró „középhatalom”. Tervezetében ennek az imaginárius képződménynek kívánt ideológiát kínálni a „magyarszocializmussal”, amelynek célja a „magyar szocialista állam” létrehozása lett volna. Innen nézve akár természetes is, hogy a jogász szerző egy szót sem szólt az adott közjogi helyzetről, a kormányzó nevét pedig le sem írta pamfletjében. Horthy mellőzése praktikus okokkal is magyarázható, hiszen a fő célközönség (az elbizonytalanodott nyilasok) megnyeréséhez figyelembe kellett venni a hungaristák politikai szocializációját, gyakori kormányzóellenességét is. A „magyarszocializmus” egyfajta „kiegyenlítő eszmerendszer” kívánt lenni, amely utat mutat a „népek országútján”, „világesszmék ütközőpontján”, vagyis a Kárpát-medencében. A bolsevizmus, a faszizmus és a nemzetiszocializmus vonzásában és szorításában „a függetlenség és a szabadság levegőjét” vizionálta a szerző, aki arról is írt, hogy a magyarság ebben a miliőben „újjaszületik és keresi azokat az ősi magyar formákat”, amelyek korábban naggyá tették. Szüts három ilyen sarokpontot említ: a vérszerződést, a Szent Korona-tant és a fajvédelmi gondolatot. „Nem más nemzetek szocializmusát akarjuk tehát átültetni, hanem a magyar néplélek legmélyén gyökerező

⁹³⁸ Új mozgalmat indított egy volt nyilas-vezér, aki a nyilas nemzeti szocializmus sürgős feloszlását követeli. *8 Órai Ujság*, 1940. október 5. 5.

azt a nemzeti közösségi eszmét [sic!], amelyet a magyar lélek legfőbb vágyaként Ázsia óta hord szívében a nemzet” – fogalmazott dőcögösen, de líraian.⁹³⁹

Az NT politikai programja sokatmondó módon a nemzetiségi kérdés tárgyalásával kezdődik. Bárminemű nemzetiségi jog alapfeltétele a „feltétlen állam- és nemzethűség”, vagyis akik nem azonosulnak a magyarság céljaival, azoknak „meg kell adni a módját, hogy visszatelepedhessenek abba a hazába, amelynek közösségébe elvágynak”. A pártvezér szerint a magyar faj különféle fajtákból kialakult „történelmi faj”, ezért a magyarság nem helyezkedhet a „faji világnézet alapjára”. Szüts ehelyett egyfajta „keresztény” alapokon nyugvó „pozitív magyarságvédelmet” hirdetett, vagyis a nem magyar származásúakat is magyarnak tartotta – abban az esetben legalábbis, ha az illető nem zsidó származású és „csakis a magyar nemzeti közösségbe tartozónak érzi és tudja magát”. E megközelítés alapján nem meglepő, hogy pártolták az őrségváltást, vagyis a zsidótörvényeket, amennyiben azok az általuk definiált magyarság számára kedveznek. Hagymázas külpolitikai krédójuk elhatárolódott „mindenfajta imperialista törekvéstől”, ugyanakkor a „Szent Istváni Magyarország maradéktalan visszaállítását” hirdették, amit ráadásul összeboronálhatónak gondoltak „a kárpátmedencei és délkelet-európai kis- és középállamokkal való politikai jóviszonnyal”. A belpolitikában munka-alapú államot és népképviselői demokráciát hirdettek; elképzelésük szerint a hivatás-rendi választótestületekből rekrutálódó „vidéki parlamentek” küldtek volna követeket az országgyűlésbe. Az NT programja hitet tett a korlátozott magántulajdon, az általános és titkos választójog, valamint a sajtó- és szólásszabadság mellett és erősen hangsúlyozta az önkormányzatiság fontosságát. A gazdaságpolitikai programpontok az ipari protekcionizmus leépítéséről, a mezőgazdasági modernizációról, valamint a közösségsszempontú pénzügyi és hitélpolitikáról szóltak – bárminemű konkrétumok nélkül. Kidolgozott terveket és konkrét számokat a földkérdést taglaló részekben se keressünk. Agrárpolitikájuk fókuszába – „fajvédelmi, szociális és nemzetvédelmi okokból” – a telepítés került, s ezen belül külön kiemelték a „főváros környékének és a határvidékeknek tervszerű és nagyarányú betelepítését dúsan termő magyar családokkal”. Szüts legrészletesebben a kultúrpolitikáról szólt. Ingyenes népoktatás, ponyvaellenes harc, „magyarszellemű” rádió- és sajtóreform – ezek voltak a főbb tételei, de elvárta volna a környező népek nyelveinek iskolai tanítását, a Gyöngyösbokréta mozgalom fejlesztését és az „ősi magyar katonaszellem ápolását” is.⁹⁴⁰

Az NT 1940-es programját függelék egészítette ki, amelyben a jobboldaliság–baloldaliság, illetve a nyilasság–törzssökösség kérdéskörét járta körbe Szüts. Szerinte a „magyar nemzetiszocialista mozgalom betöltötte hivatását”, ezért el kell tűnnie a politikai arénából. A nemzetiszocializmus ugyanis „mint politikai életforma a germánvilágnak és a germán világhatalom dinamikus törekvéseinek kizárólagos politikai eszköze lett és ma már egyet jelent a németiséggel”. A magyar nemzetiszocializmus tehát fából vaskarika, hiszen

⁹³⁹ Szüts Iván: *A Nemzeti Tábor magyar szocialista mozgalom politikai programja*. Budapest, (k. n.), 1940. I.; 12., 14.

⁹⁴⁰ Szüts (1940): i. m. Idézetek: 3–5., 8–11.

fő szimbóluma, a nyilaskereszt is csupán kényszer szülte variánsa a Hitler hatalomra jutásával Németország állami szimbólumává lett (s ezáltal Magyarországon már 1933-ban betiltott) horogkeresztnek. Mindebből következik, hogy a hungarizmus „elhomályosítja” „a magyarság tisztánlátását saját életérdekei iránt”. Szüts némileg meglepő módon elhatárolódott a törzsökös ideológiától is, mert nem tartotta azt „a magyar nép lelkéből fakadó politikai gondolatnak”. Meglátása szerint a törzsökös gondolat egy átmeneti kor terméke, s lényegében egy „szűkebb érdekcsoport” céljait szolgáló, a „magyarság politikai horizontját sajnálatosan szűkítő” „politikai akció”. Jobb- és baloldaliság tekintetében a függelék közhelyeket pufogatott: a vágyott „szociális magyar megújulás” érdekében nemzeti egységre buzdított, mivel jó szándékú és értékes emberek mindkét oldalon vannak. A nemzeti minimum Szüts-féle tézise szerint ha a jobboldaliak szociálisan érzékenyek lesznek, a baloldaliak pedig nemzeti alapra helyezkednek, megteremtődhet a hön áhított nemzeti egység.⁹⁴¹

Az NT-nek 1942 októberétől hivatalos lapja is volt. Egy nemzetiszocialistává lett, majd a nyilasokból kiábrándult régi fajvédő, Budaváry László bocsátotta rendelkezésükre a *Nemzeti Élet* című periodika néhány oldalát. Budaváry „nemzetvédelmi politikai és közgazdasági hetilapja” korábban több nemzetiszocialista formációt is kiszolgált, 1939 májusától 1940 januárjáig pedig az NYP hivatalos orgánuma volt.⁹⁴² A laptulajdonos utóbb (az állandósuló frakcióharcok mellett) azzal magyarázta szakításukat, hogy „hangulat volt az egész”, s az országhatárokat megmozgató németek utánzása csak „látszólagos magyar köntöst” eredményezett. A nyilasok a választások után sem tudtak „kibontakozni az idegen szisztémák drótakadályai közül” – panaszkolta fel Budaváry, aki szerint a már lejtmenetre került hungarizmus „hamisítatlan külföldi elgondolás”.⁹⁴³ Hubayék kiválása után már nem is volt akadálya, hogy a „pestűjhelyi pogromhős” a német disszimulációt támadja vezércikkében. „Mennek vagy nem mennek?” – szögezte a nehezen félreérthető kérdést Basch Ferencnek és Mühl Henriknek,⁹⁴⁴ miközben nem bízott a „gerinctelen törzsökösök” jobboldaliságában sem.⁹⁴⁵

Mint láhattuk, hasonlóan vélekedett Szüts is, aki éppen a *Nemzeti Élet* címlapján „tanácsolta el” Hehs Aladárt az NT-ből, mivel Hehs szerinte nem magyar szocializmust épít. „Nemzetiszocializmust csak egyet ismerünk el Magyarországon, a Volksbund nemzetiszocializmusát, amely természetesen – német” – írta Szüts 1940 novemberében, saját

portréjával illusztrált cikkében.⁹⁴⁶ Ennek ellenére közel két év telt el a lapban az (ekkoriban valószínűleg leginkább csak papíron létező) NT említése nélkül. Mindeközben Budaváry ejtette az 1940 tavaszán általa még erősen patronált ÉME-t és a Nemzeti Front mögé állt be,⁹⁴⁷ majd Teleki Pál miniszterelnök Nemzetpolitikai Szolgálatát is propagálta a *Nemzeti Élet*.⁹⁴⁸ Bárdossy miniszterelnöksége alatt aztán már nemcsak a TVOE-t népszerűsítették,⁹⁴⁹ de a törzsökösök iránt is megengyhültek, teret biztosítva baráti Huszár Aladárnak,⁹⁵⁰ aki a nyilas egységpárt 1941. szeptemberi zajos felbomlása után ezeken a hasábocon is polemizált a nemzetiszocialista Mattyasovszky Kornéllal.⁹⁵¹

A nyilas egységpárt, vagyis a Szálasi vezette NYP említett felbomlása kapcsán érdeemes futó pillantást vetnünk a jobboldali radikalizmus átalakuló táborára. Imrédy 1940 tavaszán jutott el oda, ahová Hubay Kálmán két évvel korábban: a kritikátlan német-barátságig. A zsidó származásával kompromittáltatott néhai miniszterelnök végül 1940 őszén lépett ki a kormánypártból, hogy megalakítsa a Magyar Megújulás Pártját (MMP). Ez a formáció az időszerűnek gondolt, „merész és radikális” gazdasági-politikai-társadalmi reformok felvállalása mellett következetesen népszerűsítette a „német–magyar sorsközösséget” is, komoly konkurenciát támasztva ezzel a hungaristáknak. A nyilasok támogatottsága tovább csökkent, amikor 1941 szeptemberében Pálffy Fidél és Baky László vezetésével egy jelentősebb csoport elhagyta Szálasi, hogy néhány nap múlva az MMNP neve alatt egyesüljenek Imrédy pártjával. Ezzel a rutinos politikusokkal és nívós lapokkal rendelkező, az „új Európa” mellett maxiálisan elkötelezett MMNP lett a korabeli magyar szélsőjobboldal vezető ereje, főképp miután a mérvadó birodalmi körök is mellettük tették le a garast.⁹⁵²

⁹⁴⁶ Szüts Iván: „Csak a Volksbund-nemzetiszocializmust ismerem el Magyarországon”. *Nemzeti Élet*, 1940. november 24. 1.

⁹⁴⁷ Egy hangsúlyosan magyar átalakulás során tervezték „megtisztítani” az országot azoktól, „akik csak éléstárnak, esetleg lakásnak, de nem Hazának tekintik ezt az országot”. Vö. Kiss Zoltán: Nemzeti Front, előre! Bajtársak, szürkeingesek, jelentkezetek! *Nemzeti Élet*, 1940. december 1. 1. (Jelzésértékű, hogy a cikk alatt a VDU-ellenes Klein Antalt köszöntötte Budaváry.)

⁹⁴⁸ Teleki Pál: Nemzetpolitikai Szolgálat. *Nemzeti Élet*, 1941. január 26. 1. Kovrig Béla: A legmélyebb magyar. *Nemzeti Élet*, 1942. június 8. 1–2.

⁹⁴⁹ Vö. például Budaváry László: Turáni vadászok. *Nemzeti Élet*, 1941. június 1. 1–2.; Vitéz Sipos Árpád: A szent nemzeti eszmény. *Nemzeti Élet*, 1941. június 15. 1–2. Egy losonci gimnáziumi tanuló turáni vadász indulóját Natkó Gyula adta közre. Ferencz Ferdinánd: Mindent a hazáért! *Nemzeti Élet*, 1941. augusztus 10. 2.

⁹⁵⁰ Baráti Huszár Aladár: A ma sorskérdései. *Nemzeti Élet*, 1941. április 13. 1.; Baráti Huszár Aladár: Legyen végre nagy magyar összefogás! *Nemzeti Élet*, 1941. október 5. 1–2.

⁹⁵¹ Az új alakulat, vagyis az MMNP lapja a *Magyarság* lett, míg a *Pesti Újság* a NYP lapja maradt. Paksa (2013): i. m. 338., 353. Vö. Mattyasovszky Kornél: Együtt hamisítanak. Baráti Huszár Aladár és a Pesti Újság. *Magyarság*, 1941. október 19. 11.; Baráti Huszár Aladár: Válasz. *Magyar Nemzet*, 1941. október 21. 4.; A mélyben született... *Magyarság*, 1941. október 26. 5.; Az eszme felakasztói. *Pesti Újság*, 1941. október 28. 2.; Válasz egy nyilaskeresztes párttagnak. *Magyarság*, 1941. október 29. 4.; Baráti Huszár Aladár: Néhány szó egy főbenjáró vádról. *Nemzeti Élet*, 1941. november 2. 1.; Baráti Huszár Aladár: Legyőzhetetlen a magyar. *Nemzeti Élet*, 1941. november 15. 1.

⁹⁵² Paksa (2012) i. m. 144–147.; Vonyó (2021): i. m. 432–452.

⁹⁴¹ Szüts (1940): i. m. Függelék.

⁹⁴² Paksa (2013): i. m. 350.

⁹⁴³ Budaváry László: Az ív lefelé hajlik. Elfogulatlan hozzászólás a nagy perhez. *Nemzeti Élet*, 1940. március 17. 1–2.

⁹⁴⁴ Budaváry László: Mennek vagy nem mennek? *Nemzeti Élet*, 1940. január 26. 1–2. Vö. Ide figyeljen, Basch Úr! *Nemzeti Élet*, 1940. március 10. 4. Budaváry ellenforradalmi karrierjéhez: Eöry Áron: „A pestűjhelyi pogromhős”, majd „detronizált apostol”. Budaváry László képviselősége Rákospalota, Pestűjhely és környéke országházi küldötteként 1920–21. *Helyem, házam, palotám*, 4. (2018), 1. 20–28.

⁹⁴⁵ Budaváry László: Jobbra át. *Nemzeti Élet*, 1940. július 21. 1. A német sikerek zenitjén a *Nemzeti Élet* már fotót is közölt Hitlerrel („revíziós törekvéseink támogatójától”), és egyetértőleg idézett a *Mein Kampf*-ból is. *Nemzeti Élet*, 1940. július 28. 2. (cím nélkül).

A nyilas egységpárt szétrobbanásakor már kapható volt a könyvesboltokban Budaváry *Zöld bolsevizmus című* botránykönyve,⁹⁵³ amely a nyilasok szerint is „beláthatatlan erkölcsi károkat okozott a Hungarizmusnak”.⁹⁵⁴ A pártszakadás(ok) körüli konfliktusok természetesen kedves témái voltak a náciellenes orgánumoknak, akik előszeretettel élezték tovább az ellentéteket. Így volt ezzel Szüts is, aki egy Szálasinak tulajdonított beszédre szettel az új nemzetiszocialista pártszövetség németbérencségét (is) pedzegette.⁹⁵⁵

Ilyen fordulatok után, s már jócskán Kállay Miklós miniszterelnöksége idején – egészen pontosan 1942. október 4-én – lett az NT hivatalos lapja a *Nemzeti Élet*.⁹⁵⁶ Nem a teljes orgánumot szerkesztette Szüts Iván: csupán néhány oldalt béreltek minden egyes számban.⁹⁵⁷ A pártvezér rögvést vezércikkkel jelentkezett, amelyben tudatta olvasóival, hogy hosszas háttér munka után lépnek a nyilvánosság elé. Két évvel korábbi programjukat megerősítve kormányzóhű, konstruktív ellenzéki ígéretet ígért, amely képes radikalizálni a túl konzervatívnak tartott kormányt. Ehhez a „népi mozgalmakat” szerinte meg kell tisztítani az idegen elemektől és véget kell vetni az „idegenimádatnak”.⁹⁵⁸ Az NT turáni és fajbiológiai osztályt is működtetett; előbbi az 1938-as *Turáni napmesék* társszerzője, Eszes István,⁹⁵⁹ utóbbit a „zsidó tehetségről” pamfletet jegyző egyházszeghi Kiss Imre vezette,⁹⁶⁰ míg a politikai osztályért Jászay Lajos felelt.⁹⁶¹ Bár igyekeztek rendszeresen hírt adni szervezeti híreikről, a megjelent cikkek zöme a nyilasok viselt dolgaival foglalkozott. Szüts ambíciója ennek ellenére nem lankadt, és 1943 nyarán már a nemzeti alapra helyezkedett bal- és jobboldali pártokat összefogó nagykoalíció létrehozását sürgette a németbarát szélsőjobboldal ellen.⁹⁶² Az NT és a pártvezér nevét végül 1943. szeptember 5-én vették le a címlapról. Innentől a *Nemzeti Élet* nyilas- és náciellenes éle megszűnt, a német megszállás után pedig a hetilap egyre radikálisabb hangnemből uszított a „zsidók” és a „bolsevisták” ellen, kiszolgálva az aktuális kormányt, ideértve 1944. október 16-a után a nyilasokat is.⁹⁶³

Szüts 1943 novemberében jutott újra fórumhoz. Ezúttal nem albérlő lett egy már működő lapnál, hanem saját újságot indíthatott, ami figyelemre méltó fegyvertény

⁹⁵³ Budaváry László: *Zöld bolsevizmus. A nemzetietlen nyilas-mozgalom hűség és döbbenetes képe*. Budapest, Nemzeti Élet, 1941. Vö. Beszélgetés Budaváry Lászlóval, a „Zöld bolsevizmus” szerzőjével a nyilasokról, Szálasiról és a felelőtlen propagandáról. *8 Órai Újság*, 1941. augusztus 18. 7.

⁹⁵⁴ A „nemzeti kommunizmus” veszélyéről. *Hungarista Mozgalom – Ausztráliai Szórványok Tájékoztató Szolgálat*, 13. (1973), 10. 12.

⁹⁵⁵ A Nemzeti Tábor megállapításai a kilépett nyilasokról és Imrédyékről. *8 Órai Újság*, 1942. május 2. 3.

⁹⁵⁶ Szüts Iván 1942 júniusában már jegyzett egy vezércikket a hetilapban. Szüts Iván: *Magyarszocializmus. Nemzeti Élet*, 1942. június 14. 1–2.

⁹⁵⁷ Szüts Iván vallomása, 1945. augusztus 30. ÁBTL 3.1.9. V-102442, 7. Vö. ÁBTL 3.1.9. V-102442, 156.

⁹⁵⁸ Szüts Iván: Napfényen. *Nemzeti Élet*, 1942. október 4. 3.

⁹⁵⁹ Ablonczy (2016): i. m. 170.

⁹⁶⁰ Egyházszeghi Kiss Imre: *A zsidó tehetség titka*. Budapest, Lócsey-kiadás, 1939.

⁹⁶¹ A Tábor hírei. *Nemzeti Élet*, 1942. október 11. 3.

⁹⁶² A belpolitika hírei. *Magyar Nemzet*, 1943. július 24. 5.

⁹⁶³ Budaváry mindeközben több üldözöttön segített; Soos Géza népbírói vallomása szerint például „a Nemzeti Élet alkalmazásában tartott zsidó újságírókat azért, hogy így megóvhassa őket”. Veszprémy (2021): i. m. 50.

a korabeli – háborús recesszióban, cenzurális viszonyok közt működő – sajtóéletben. Talán nem is véletlen, hogy az NT nemcsak a szociáldemokrata-kisgazdapárti együttműködést, hanem Kállay Miklós kormányfő politikáját is támogatta. Mind a miniszterelnök, mind az említett ellenzéki erők a háborúból történő kiváláson dolgoztak a maguk eszközeivel, ahogyan Szüts németellenességének is ez volt a legaktuálisabb olvasata ekkor már. A népi irodalom felé is nyitott *Nemzeti Tábor* első vezércikkét ennek megfelelően a korábban szapult baráti Huszár Aladár írta,⁹⁶⁴ de Szabó Dezsőnek sem derogált e hasábkon publikálni.⁹⁶⁵ Szüts mindeközben 1943 decemberében részt vett a TMT vacsoráján,⁹⁶⁶ lapja pedig a TVOE-vel is rendszeresen foglalkozott. A *Nemzeti Tábor* – miként az azonos nevű pártot is – a német megszállás után, 1944 áprilisában tiltották be.⁹⁶⁷

⁹⁶⁴ Baráti Huszár Aladár: A kastély árnyékában. *Nemzeti Tábor*, 1943. november 12. 1–2.

⁹⁶⁵ Szabó Dezső: A kritika létjogáról. *Nemzeti Tábor*, 1943. november 26. 2.

⁹⁶⁶ Érdekesítő előadások a Törzsszövetség Magyarok Táborának ezévi utolsó vacsoráján. *Nemzeti Tábor*, 1943. december 24. 3.

⁹⁶⁷ A belügyminiszter betiltott és feloszlaltott négy politikai pártot. *Reggeli Magyarország*, 1944. április 16. 5.; Vitéz Kolosváry-Borcsa Mihály kormánybiztos újabb lapbetiltásokat rendelt el. *Reggeli Magyarország*, 1944. április 17. 3.

Turáni vadászok

Elárvult fajvédők dühöngője

1928. április 14-én este tiltott gyűlést számolt fel a mátyásföldi rendőrség egy helyi vendéglő különtermében, miután Cinkotáról, Gödöllőről, Sashalomról és Rákosszentmihályról is hasonló szervezkedésekről érkeztek jelentések. Csak Mátyásföldön közel félszáz főt állítottak elő, jobbára kisiparosokat és kistisztviselőket. Őket egy volt fehér-különítményes, a rongyos gárda kapcsán már említett Gyulai Molnár Ferenc „csoportvezető” igyekezett egységbe szervezni, míg másutt jóbarátja, vitéz Vannay László gazdasági tiszt agitált.⁹⁶⁸ A „konszolidálatlan” fehérkülönítményesek együttműködése nem ekkor kezdődött. Gyulai Molnár és Vannay 1926 februárjában együtt támadtak vasbottal és pisztollyal a liberális Vázsonyi Vilmos honatyára a nyílt utcán, fényes nappal.⁹⁶⁹ Ezúttal ennél jóval óvatosabbak voltak és az éj leple alatt szervezkedtek, titokban. A cél sem holmi alkalmi megleckéztetés volt.

„A megjelentek nagy része a Turáni Vadász Szövetség szervezetébe tartozik, amely egyesület alapszabályait nemrégiben terjesztették fel a belügyminisztériumhoz jóváhagyás végett. Bár az alapszabályok jóváhagyója mindéideig nem történt meg, a budapesti Központi Szervezet mégis megindította a szervezkedést” – adta hírül címlapon (kissé pontatlanul) az *Esti Kurír* a mátyásföldi eset után, arra is kitérve, hogy Gyulai Molnárt ott tartották a rendőrségen, mert vele szemben a hatósági engedély nélküli gyűlésen való részvételen túl „más vonatkozásban is megindult a vizsgálat”.⁹⁷⁰ Különös módon Gyulai Molnár nemcsak vallott az őrsön, de még interjút is adott. „A társaság tulajdonképpeni feje egy ma szereplő kiváló politikus. Nevét nem mondhatom meg. Ezenkívül van egy központi intézőnk, ugyancsak aktív politikus. A két ember irányítja az egész mozgalmat” – tette hozzá sejtelmesen.⁹⁷¹ Nem kellett sokat nyomozni, hogy kiderüljön: a turáni vadászok feje Gömbös Gyula országgyűlési képviselő. „Bennünket meglep az elnök személyének kiderülte. Gömbös Gyulát jóhiszemű és komoly szélsőjobboldalinak véltük” – élcelődött a turáni ügyekben általában jól értesült *Magyar Hírlap* publicistája.⁹⁷²

A turáni vadászok azon régebbi fajvédő szervezetek közé tartoztak, akik az Anschluss után vettek németellenes irányt, s a harmincas évek előtt nem sok mindenben különböztek más szélsőjobboldali (fél)titkos alakulatoktól. A liberális sajtó nem is sajnálta a löszert az új fajvédő szervezet revolverzezésére, amelyet hol azzal támadtak, hogy

⁹⁶⁸ Réti Sándor: Beszélgetés Gyulai-Molnár Ferencsel a titokzatos Turáni Vadász Szövetségről, melynek egyik szervező ülésén rajtaütött a mátyásföldi rendőrség. *Magyar Hírlap*, 1928. április 20. 1–2.

⁹⁶⁹ Utcai támadás Vázsonyi Vilmos ellen. *Budapesti Hírlap*, 1926. február 17. 5.

⁹⁷⁰ A hatóságok két napon át házkutatásokat is végeztek. Gál Imre: Tiltott gyülekezést leplezett le a rendőrség. *Esti Kurír*, 1928. április 20. 1–2.

⁹⁷¹ Réti (1928): i. m.

⁹⁷² b.: A Vadászok. *Magyar Hírlap*, 1928. április 22. 14.

a „kommunisták mintájára sejtrendszer alapján szervezkedtek”,⁹⁷³ hol pedig egy újabb horogkeresztes, frontharcos frakcióként „üdvözölték” őket.⁹⁷⁴ Nyilvánvalóan ez utóbbi volt a komolyabban veendő, a szervezet ideológiai arculatát érintő vád, az antiszemitizmus mellett. „Akkor szoktak turánt emlegetni, mikor antiszemitát mondani nem akarnak vagy röstellnek” – sematizált a *Pesti Napló* cikkírója, aki ugyanakkor jól gondolta, hogy a „turáni vadásztársaság talán olyan vadásztársaságot jelent, amelybe nem vesznek föl izraelitákat”.⁹⁷⁵ Az általa emlegetett attribútumok – fekete ing, fokos, buzogány, öv, vállszíj – közül azonban csak az utóbbi kettő jellemezte utóbb a turáni vadászokat, s Gyulai Molnár is szükségét érezte szervezetének nevében elhatárolódni a MOVE-től és az ÉME-től, vagyis a fajvédő utcai radikálisoktól.⁹⁷⁶

Hogy a rendőrség nemcsak nagy erővel, de bizalmasan, ugyanakkor információkat is ki-kiszivárogtatva nyomozott, onnan is sejthető, hogy a sajtó csupán közel egyhetes fáziskéséssel adott hírt a mátyásföldi rajtaütésről és a turáni vadászok szervezkedéséről. Az olvasók azonban nem ekkor talákoztak először a különös nevű formációval. Egy miskolci lap már 1927 karácsonyán hírt adott róla, hogy „a fajvédő politika fokozatos megsemmisülése miatt korábbi akcióikban szereplő néhány egyén elhatározta, hogy titkos szervezetet állít fel és ezzel feltámasztják ismét a fajvédelmi frontot. Hónapokig tartó bizalmas megbeszélések után elhatározták, hogy »Turáni Vadászok« név alatt sportegyesületet alakítanak, amelynek élére Gömbös Gyulát állítják. Gömbös Gyula azonban ismételt felkérésre sem nyilatkozott, hajlandó-e elvállalni az elnöki tisztséget. A mozgalom Gömbös Gyula vonakodása ellenére is úgy indult meg, hogy annak szellemi vezére mégis ő” – adta hírül kajánul a *Reggeli Hírlap*. Ugyanők tudósítottak a szerintük 250 fős „nemzetvédelmi szervezet” „bizalmas nagygyűléséről”, amelyen részt vett Gyulai Molnár,⁹⁷⁷ aki a „turániak” egyik főszervezője volt, míg Gömbös igyekezett a háttérben maradni. Óvatossága érthető és más források által is alátámasztott, jöllehet arra is van adat, hogy a fajvédővezér 1927 végén a Röck Szilárd utcai iskola tornatermében több száz résztvevő előtt beszélt a turáni vadászok összejövetelén.⁹⁷⁸

Az 1927–1928-as szervezkedésnek komoly előzményei voltak. A turáni vadászok előtörténete egészen az 1919-es ellenforradalomig nyúlik vissza. A szervezet motorja, Bartha János vámtiszt a negyvenes évek elején úgy fogalmazott, „az egyesület jogelődje

a Kettőskereszt Vérszövetség” volt,⁹⁷⁹ s 1920 és 1927 között „titkosan”, „a katonaság mellé szervezett polgári hadseregeként”⁹⁸⁰ működtek és kaptak „tornatermi kiképzést”.⁹⁸¹ Bár a KKVSZ és a TVOE közti kontinuitásra a turáni vadászok szimbolikája is utalni látszik – megannyi fajvédő formációhoz (MOVE, MFOSZ, Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége [MANSZ], ÉME, NT stb.) hasonlóan jelvényükben a kettőskereszt volt látható⁹⁸² –, nem jogfolytonosságról, sokkalta inkább személyi átfedésekkel kombinált párhuzamosságról van szó esetükben. Az ONVB munkájában ugyanis nemcsak a TVOE, de a KKVSZ is részt vett,⁹⁸³ vagyis 1940-ben még mindkét szervezet működött. Az 1919 második felében megalakult KKVSZ eredetileg az irredenta, fajvédő és hangsúlyosan ellenforradalmi Etelközi Szövetség katonai szárnyaként, annak mintegy radikális paramilitáris alakulataként tevékenykedett. Parancsnoka az 1929-ben elhunyt Siménfalvy Tihamér ezredes (utóbb tábornok) volt, de vezető szerepet játszott a KKVSZ-ben – többek között – Héjjas Iván, Gömbös Gyula és Görgey György is. Könyvünk szempontjából az sem mellékes, hogy Siménfalvy vezette azt a Várban működő, irredenta harci feladatokra kiképzett csoportot, amelyből a vkf. 5. osztálya is kinőtt. A KKVSZ-t vagy egyes frakcióit különböző szervezetekkel (Nemzeti Munkavédelmi Tartalék, BM Főtartalék, Bujdosó Kurucok, Nemzeti Múltunk Egyesület) fedezték a Horthy-korszakban, és a vezetése sem volt egységes. 1944-ben az ellenállásba és a kollaboránsok közé is jutottak soraikból.⁹⁸⁴

A TVOE megalakulása tehát nem az Anschluss-hoz kapcsolódik (mint a TMT-é vagy az MFOSZ-é), hanem jóval korábbi időig, az 1926-os országgyűlési választás utáni belpolitikai átrendezéshez vezet minket vissza. A választáson szinte megsemmisülő „Fajvédő Párt” vezére, Gömbös Gyula nem egyik napról a másikra szelídült hozzá (legalább látszólag) a konszolidációhoz, s nem is égetett el minden hidat maga mögött. A turáni vadászok története azt példázza, hogy ha óvatosan is, de tartotta a kapcsolatot a politikai képviselő nélkül maradt fajvédő radikálisokkal. A szerveződés létrejöttének másik oka, hogy a trianoni békeszerződés honvédelmi előírásainak betartását felügyelő Szövetségek Közi Katonai Ellenőrző Bizottság magyarországi mandátuma 1927. március 31-én megszűnt, s innentől fogva az ország katonai ellenőrzése alkalmi vizsgálatokra korlátozódott. Ezzel lehetővé vált, hogy „a magyar katonai vezetés titokban hozzákezdjen a békeszerződés tilalmait megszegő katonai előkészületekhez”.⁹⁸⁵ A diszkrét és eléggé

⁹⁷³ g. i.: A kommunisták mintájára sejtrendszer alapján szervezkedtek a Turáni Vadász Szövetség felcsúszott tagjai. *Esti Kurír*, 1928. április 21. 5.

⁹⁷⁴ Réti (1928): i. m.

⁹⁷⁵ A turáni vadászok. *Pesti Napló*, 1928. április 22. 4.

⁹⁷⁶ Réti (1928): i. m.

⁹⁷⁷ „A mozgalom látható feje egy N. B. nevű nyugalmazott ezredes” – tette hozzá rejtélyesen a beszámoló. Vö. Turáni vadászok név alatt újabb titkos társaság alakult Budapesten. *Reggeli Hírlap*, 1927. december 25. 4.

⁹⁷⁸ Egy 1931-es tanúvallomást idéz: Márkus László: *A Károlyi Gyula-kormány bel- és külpolitikája*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968. 190. Gömbös érdeklődött a turanizmus iránt. „1920 és 1925 között elmondott beszédeiben, ekkor írt cikkeiben gyakran hivatkozott a magyarság turáni eredetére.” Vonyó (2018): i. m. 238.

⁹⁷⁹ Rendet akarnak a Turáni Vadászok! *Nemzeti Újság*, 1942. február 1. 4. (Bartha János nem rokona a szerzőnek.)

⁹⁸⁰ Bartha János felszólalása. Jegyzőkönyv a TVOSZ miskolci csoportjának a Zenepalotában 1943. szeptember 12-én megtartott alakuló közgyűléséről. HU MNL BAZML IV. 1925. b. 26. d. 4.

⁹⁸¹ Elnyomatásukat hangsúlyozva: Bartha János: A nemzetvédelem görögnyelvű útja. In Sütő Nagy (1944): i. m. 54–55.

⁹⁸² Széll Sándor: *A kettőskereszt hétszázötvenéves jubileuma*. Budapest, Turáni Vadászok, 1942. 9–11.

⁹⁸³ Az ONVB alakuló közgyűlésének jegyzőkönyve. 1940. november 21. ÁBTL 4.1. A-874, 29–32.

⁹⁸⁴ Sipos (1997): i. m.; Kántás Balázs: *A haza önkéntes (titkos)szolgálatában? A Kettőskereszt Vérszövetség, egy furcsa titkos katonai alakulat az ellenforradalmi rendszer első éveiben*. Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2020c.; Pócs (2022): i. m. 11–82.

⁹⁸⁵ A rejtett magyar haderő. *Militaria.hu*, (é. n.).

korlátozott revíziós készülődés szolgálatába igyekeztek állítani az 1927. november 23-án megalakuló TVOSZ is alapítói, vagyis vitéz Oláh Béla, dr. Antal István, vitéz jákfai Gömbös Gyula és Bartha János.⁹⁸⁶ Oláh egy kifutott diákvezér, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége (MEFHOSZ) épp bukófélben lévő elnöke volt,⁹⁸⁷ Antal – egy újabb fajvédő politikus – ezekben az években a perifériára szoruló (előbb a parlamenti mandátumát elvesztő, majd a MOVE-elnökségről lemondó) Bajcsy-Zsilinszky körül mozgott, Gömbös pedig éppen úton volt (vissza) a kormánypártba. Az „alapítók atyák” közül – mint látni fogjuk – egyedül Bartha János vámtisztnek volt tartós szívügye a turáni vadász mozgalom.

A szervezet nyíltan hangoztatott, alapszabályban is lefektetett célja az „ősi nemzeti erények”, a „faji összetartozandóság” és az „önzetlenség érzésének” ápolása, emellett a „magyar faj testi fejlődésének előmozdításán” is dolgoztak hitük szerint. Álmuk azonban „Nagymagyarország területi integritása” volt – kottyintotta el a *Pesti Hírlap* turáni ügyekben mindig naprakész névtelen publicistája.⁹⁸⁸ Alapszabályuk pedig arra is külön kitért, hogy a fenti célokat testgyakorlás mellett céllövészeti és vadászati „kiképzéssel” valósítják meg, amelyhez az egyesület eszközöket (értsd: fegyvereket) is biztosít. A szervezetnek havi egy pengő tagdíj ellenében minden 21 év feletti „feddhetetlen előéletű, keresztény magyar állampolgár” tagja lehetett, vagyis izraelitákat valóban nem vettek fel soraikba.⁹⁸⁹ Fontos ismét hangsúlyozni, hogy bár a turáni vadász elnevezés már a századelőn megjelent kifejezetten németellenes, a magyar függetlenségi gondolathoz kapcsolódó kontextusban (miképp maga a turanizmus is a pángermán és pánszláv imperializmustól való félelemben fogant a dualizmus idején),⁹⁹⁰ a szervezet szellemiségének 1938-ig nem volt integráns része a németellenesség.

⁹⁸⁶ A *TVOE alapszabályai*. Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1930. 15.

⁹⁸⁷ Oláh Béla (Temeskalocsa, 1898 – Budapest, 1993): joghallgató, 1924 januárja és 1928 februárja között a MEFHOSZ elnöke. Vö. Véget ért az ötödik országos diák kongresszus. Vitéz Oláh Béla lett a MEFHOSZ új elnöke. *Szózat*, 1924. január 22. 2.; A MEFHOSZ országos kongresszusa. *Magyarság*, 1928. február 21. 10. Oláh ügyvédjelölt maradt és sorozatos botrányai, bűnügyei folyamánként 1939-ben a VR-ből is kizárták. Vö. Sorozatos váltócsalások miatt három letartóztatás. *Népszava*, 1939. július 11. 11. A háború után, 1947-ben árdrágítás vádjával került bíróság elé, ahol öt évre ítélték. HU BFL – VII.101.c – fegyenc. III – 1737. Súlyos fegyházra ítélték, letartóztatták és Budapestről kitiltották a Gömbös-idők hírhedt fezőrjét, dr. „vitéz” Oláh Bélát. *Kossuth Népe*, 1947. március 31. 7. „A sokak által főleg külföldön csak Bölcs Palócként, őstörténetkutatóként ismert” egykori diákvezér megérte a rendszerváltozást, és kilencvenhat éves korában halt meg Budapesten. OSZK Gyj, Dr. Ladmóczi Oláh Béla.

⁹⁸⁸ Turáni vadászok. *Pesti Hírlap*, 1932. június 8. 4.

⁹⁸⁹ Jelvényük: „repülő sas, karma között nyíllal s alatta az alapítási évszám: 1927.” A *TVOE alapszabályai* (1930): i. m. 1–2. Utóbb: „aranyozott cserkoszorúval övezett fekete mező, abban egy domborszerűen kiemelkedő fehér kettőskereszt”. Vö. A Turáni Vadászok Országos Egyesületével kapcsolatos tudnivalók. In Sütő Nagy (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 164. (Fényképek tanúsága szerint a II. világháború idején mindkét emblémát használták zászlóikon.)

⁹⁹⁰ A debreceni Kossuth-kultusz egyik harcos képviselője a németeknek mondott Hubertus-nap alternatívájaként ajánlotta a „gót hercegnél sokkal régibb turáni vadászt: Nimródot; de ha már német hatás alatt inkább Szent Húbertet vallják mesteröknek, legalább a nevét ne írják német módra” – dohogott Komlóssy Artúr. Vö. Komlóssy Artúr: Hubertus-nap. *Magyar Nyelv*, 7. (1911), 471.

A szervezet engedélyeztetésének másfél évig húzódó procedúrája a „turániak” fenti botrányával és Gömbös változó aktuálpolitikai pozícióival összefüggésben szövődött. 1928 márciusában az alapszabálytervezetre ugyan felvezették, hogy „a szövetség vezére Gömbös Gyula orsz. képvis.”, ám ez ekkor még nem gyorsította meg az ügymenetet, sőt a belügyminiszter a túlságosan nyílt militarista profilra hivatkozva vissza is dobta a tervezetet. Ekkor törölték a turáni „lövész-apródokra”, „levente-osztagokra” és a „hábozás nélküli engedelmisségre” vonatkozó részeket az alapszabályból. De a fürkésző külföldi szemek miatt kellett lemondaniuk a „vadász egyenruháról” is a tagoknak,⁹⁹¹ akik a fenti okokból lettek „vadászok” és nem „lövészek”.⁹⁹² A ma már komikusnak tűnő, kompromisszumos megoldásként választott turáni formaruha is ezért rekedt meg „a korai Robin Hood-filmkosztümök és fantáziatlanabb Varázsfuvola-rendezők által elképzelt Papageno-jelmez között félúton”. A turániak valóban különösen festettek, mivel olajzöld, hátul tollal díszített vadászkalapot, sárgászöld, kihajtható nyakú ujjas sportinget és olajzöldszínű térdnadrágot hordtak felvonulásaikon.⁹⁹³ De csak azután, hogy a kultusz-, a külügy- és a hadügyminisztert is megjárta tervezetük révbe ért, és Sztranyavszky Sándor belügyminisztériumi államtitkár 1929. május 25-én kézzel látta el módosított alapszabályukat. A belügy a fentieken túl még egy további módosítást irányzott elő: a szervezetnek szövetségi forma helyett egyesületként kellett működnie. Így alakult meg a TVOE.⁹⁹⁴

Egyenruhás turáni vadászok Szabadkán

⁹⁹¹ HU MNL OL K26 1928 – XXIII – 2534 – A Turáni Vadászok Országos Szövetsége alapszabályügye (1355).

⁹⁹² Marosvásárhelyen is megkezdte szervezkedését a Gömbös Gyula és vitéz Horthy István tábornok által alapított Turáni Vadászok Nemzetvédelmi Szervezete. *Reggeli Ujság* (Marosvásárhely), 1942. március 5. 6.

⁹⁹³ Ablonczy (2016): i. m. 165–166.

⁹⁹⁴ A *TVOE alapszabályai* (1930): i. m. 15.

Az engedélyeztetési eljárást Gömbös Gyula immáron hadügyminisztériumi államtitkárként egyengette,⁹⁹⁵ ám mivel kormányzati szerepvállalásának egyik feltételeként fel kellett (volna) adnia fajvédő nézeteit és politikusi ambícióit,⁹⁹⁶ a TVOE vezetésétől 1928 szeptemberében állítólag visszavonult, és a szervezet új vezetést kapott.⁹⁹⁷ Hogy kik voltak ők, nem tudjuk. A szervezet működéséről csak 1931 februárjából van újabb adatunk. Az egyesület „országos elnöke” ekkor Kratochvil Károly nyugalmazott altábornagy, „országos vezére” pedig Horthy István nyugalmazott lovassági tábornok – a kormányzó bátyja – volt.⁹⁹⁸ Kratochvil „kérelhetetlen legitimista” álláspontja nem volt titok a kortársak előtt sem,⁹⁹⁹ míg Horthy István sajátos közvetítő szerepet töltött be az államfő és a legitimisták között a harmincas évek derekától,¹⁰⁰⁰ s talán már korábban is. A két neves vezető együttműködése nem volt zavartalan és nem is tartott sokáig. Egy 1931 őszi hatósági jelentés nemcsak arra mutatott rá, hogy a TVOE „soraiban legitimisták és szabad királyválasztók együtt” foglalnak helyet, de arról is megemlékezett, hogy a rivalizálás a két legitimista vezető között is kiéleződött.¹⁰⁰¹ A konfliktusból utóbbi, vagyis Horthy István került ki győztesen. Ellenlábasa, a Székely Hadosztály hajdani legendás parancsnoka a következő évi tisztújítás után már tiszteletbeli elnökként szerepelt (Hadik János volt miniszterelnökkel egyetemben),¹⁰⁰² vagyis az operatív ügyektől visszavonult. Innentől fogva egészen 1937 szeptemberében bekövetkezett haláláig az a Horthy István irányította a fajvédő szervezetet, aki a harmincas évek derekán már nyílt gyanakvással figyelte Gömbös politikusi működését, mivel attól tartott, hogy az időközben miniszterelnökké avanszált fajvédő vezér a kormányzó „helyére pályázik”.¹⁰⁰³

Aligha véletlen, hogy az 1929 és 1931 közti évekről nincsen egyidejű forrásunk a szervezet vezetésére vonatkozóan, mivel a világgazdasági válság mélypontján a fajvédő radikálisok dühöngője maradt a TVOE. Előkelő támogatóik okosan háttérben

maradtak,¹⁰⁰⁴ miközben már nem a liberális lapok, hanem a *Népszava* cikkezett féltékenyen arról, hogyan szervezi Bartha „vezértitkár” melegedőszobákban a munkanélkülieket a MANSZ-szal együttműködve a szociáldemokraták ellen, többek között azzal a „Zalay tábornokkal”,¹⁰⁰⁵ vagyis vitéz Zalay Károly alezreddessel,¹⁰⁰⁶ aki 1943 őszi a TVOE lövészzakosztályát vezette.¹⁰⁰⁷ A TVOE agitátorai állítólag heti tíz pengőt, ellátást és ruhát ígértek a csatlakozásért cserébe.¹⁰⁰⁸ A frissen toborzott rendes tagok arcképes igazolványt is kaptak, „amely megvédi őket mindenféle hatósági túlkapással szemben” – adták Bartha szájába az ekképp aligha elhangzó mondatot.¹⁰⁰⁹ A hatóságok nem is mindenhol voltak engedékenyek a „turániakkal”. Kecskeméten, vagyis a Héjjas család ősi fészkeben talán valamiféle fajvédő féltékenykedés állhatott annak háttérében, hogy a TVOE helyi csoportjának alakuló gyűlésére összeverődött (állítólag kétszáz fős) tömeget a rendőrség szétoszlatta.¹⁰¹⁰

Az MSZDP-nek azonban komolyan szemet szúrhatott a „turáni” nyomulás, mert 1930 tavaszán Malasits Géza már az országgyűlésben beszélt a turáni vadászok propagandamunkájáról és toborzóakcióiról (felszólalását a sajtó is szemlélte¹⁰¹¹). „Minden gyűlésbejelentés nélkül megjelennek egy faluban, összetoborozzák a munkanélkülieket – rendszerint egy százados vagy őrnagy csinálja ezt – és amikor együtt van a társaság, akkor jön az altábornagy úr és akkor jelentést tesznek, hogy ennyi a létszám, és megindul a beszélgetés. Legutóbb Sashalmon a Lucska-majorban jöttek össze és ott szervező gyűlést tartottak. Persze rendőrnek, csendőrnek, főszolgabírónak nyoma sem volt ott” – tette hozzá keserűen Malasits, aki szerint az egybegyűlték a remélt munkakezdet helyett propagandabeszédeket kapnak arról, hogy minden baj oka Trianon és hogy a „vörösök” szervezkedéseit mindenképpen meg kell akadályozni.¹⁰¹²

⁹⁹⁵ HU MNL OL K26 1928 – XXIII – 2534 – A Turáni Vadászok Országos Szövetsége alapszabályügye (1355).

⁹⁹⁶ Vonyó (2018): i. m. 252. Gömbös konkrét javaslatokat is tett Bethlen István miniszterelnöknek „a lövészkлубok támogatása tárgyában”. Vonyó (2018): i. m. 256.

⁹⁹⁷ Kratochwill altábornagy a Turáni Vadászok Országos Egyesületének felfüggesztéséről. *Magyarság*, 1931. december 29. 4.

⁹⁹⁸ A Turáni Vadászok nyilatkozata. *Budapesti Hírlap*, 1931. február 7. 9.

⁹⁹⁹ Sallay Gergely Pál: „A székely hadosztály tagjai érdemeinek elismerése tárgyában”. *Hadtörténelmi Közlemények*, 132. (2019), 3. 688.

¹⁰⁰⁰ A harmincas évek második felében e közvetítés már kifejezetten a németbarát szélsőjobboldal elleni összefogást volt hivatva segíteni. Vö. Olasz Lajos: A kormányzói család. *Rubicon*, 18. (2007b), 10. 32.

¹⁰⁰¹ Márkus (1968): i. m. 182. Horthy István jóval később, a kormányzói jogkör 1937-es kibővítése előtt is úgy fogalmazott egy legitimista összejöveten, hogy „a király arcképe dolgozó szobájában függ s aki belép hozzá, mindjárt látja, hogy hűséges fiatalok esküjéhez. Örül, ha megéri, hogy ott lehet majd a koronázáson.” Vö. A mi erőnk az, hogy probléma vagyunk és probléma maradunk – mondotta Sigray Antal a legitimista politikáról. *Nemzeti Újság*, 1937. május 29. 7.

¹⁰⁰² Tisztújítás a Turáni Vadászoknál. *8 Órai Újság*, 1932. június 7. 2.

¹⁰⁰³ Klestenitz Tibor: „A rendes mederben javul a miniszterelnök állapota.” A KSV-lapok, az Esti Újság és Gömbös Gyula utódlásának kérdése. *Médiakutató*, 15. (2014), 2. 90. Vö. Turbucz Dávid: *Horthy Miklós*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2014. 138.

¹⁰⁰⁴ „1927-ben Gömbös Gyula kegyelmes úr, Horthy István és Kratochwill Károly ömeltóságai tudtával, akik a Turáni Vadászok Egyesülete vezetői voltak, Vannay László és Gy. Molnár Ferenc, mint főhadnagyok minket szerveztek arra, hogy Csehszlovákiába betörjünk” – vallott az 1931-es „Vannay-puccs” egyik vádlottja, Polyák Jenő. Idézi: Nemes Dezső: *A biatorbágyi merénylet és ami mögötte van...* Budapest, Kossuth Kiadó, 1981. 300.

¹⁰⁰⁵ A „Turáni Vadászok” munkanélküli gyűlése, ahol a szociáldemokratákkal akarnak „leszámolni”. *Népszava*, 1930. február 14. 7.

¹⁰⁰⁶ 1928-as rangsoroláshoz: *Militaria.hu*, (é. n.)

¹⁰⁰⁷ „Istenen kívül csak magunkban bízhatunk!” A Kormányzó Urat ünnepelték a szabadkai Turáni Vadászok zászlószentelésén. *8 Órai Újság*, 1943. október 18. 5.

¹⁰⁰⁸ Óvás. *Húsupari Munkások Lapja*, 1930. április 1. 4.

¹⁰⁰⁹ A „Turáni Vadászok” munkanélküli gyűlése, ahol a szociáldemokratákkal akarnak „leszámolni”. *Népszava*, 1930. február 14. 7.

¹⁰¹⁰ Kétszáz főnyi tömeg várta tegnap este az Otthon előtt a „Turáni Vadász Egyesület” helyi csoportjának alakuló gyűlését. *Kecskeméti Közlöny*, 1930. április 25. 2. A rendőrség arra hivatkozott, hogy nem jelentették be a rendezvényt időben. Kecskeméten később sem működött erős turáni vadász szervezet, bár működésükről van adatunk. Vö. Apróhírdetések. *Kecskeméti Közlöny*, 1943. március 3. 8.

¹⁰¹¹ Vö. például: Minden forradalomnak a története az előzményben egy fejezetet tartalmaz, amelyre ez van ráírva: Későn! *Népszava*, 1930. május 24. 3–4.

¹⁰¹² KN 1927, XXVIII. kötet 311. (1930. május 23.) Sashalmon a „népszerű Schorm” familia lehetett a turáni vadászok egyik támasza. Vö. Sashalmi hírek. *Rákosi Vidéke*, 1930. március 23. 9.

A szociáldemokraták nem állítottak valótlan. Jellemző, hogy a TVOE egyetlen lapszámot megért orgánuma azzal utasította vissza a *Népszava* vádjait, hogy egyetlen turáni vadásznak sincs szüksége buzdításra, hogy „fegyverrel harcoljon a kommunisták ellen”. A TVOE MANSZ-hoz fűződő kapcsolatát pedig az is alátámasztja, hogy az említett periodika a jobboldali nőszervezet Rózsa utca 23. alatti székházába volt bejegyezve. A *turáni vadász* címmel 1930 márciusában megjelent újság Horthy Miklós kormányzóságának tízéves jubileuma előtt tisztelgett, s csak a kormányzó kultuszának kötelező kűrjei után tért a lényegre: „Mit akarunk mi, turáni vadászok? A régi Adria mosta Kárpátok koszorúzta Nagy-Magyarországot!” A cikk szerzője szerint a teljes revízió jelentheti a gyógyírt a gazdasági válságra. Trianon mellett a másik bűnbak a tördöféselmélettel kombinált kommunizmus: „Amíg egy akart lenni a magyar, ameddig nem tagolta széjjel véres kalapácsával a vörös ember a közös akarat lelkeket és szíveket összefogó varázsláncát, addig bent állott a kemény ázsiai magyar ellenségeink országainak szívében” – fogalmazott a *Pesti Hírlap* „turáni” cikkeit is jegyző „Sz. M. G.”, akit láthatóan nem nagyon zavart az események kronológiája (sem). Feltűnő viszont, hogy a románokat, szerbeket, cseheket hevesen szapuló lap teljesen mentes az antiszemitizmustól, ami meglehetősen unikálissá teszi a TVOE tiszavirág-életű kiadványát a korabeli radikális jobboldali sajtópalettán. Hasábjairól értesülhetünk arról is, hogy az egyesület gazdasági, kulturális, sajtópropaganda és szervezési osztályt működtetett (legalábbis papíron), és szándék mutatkozott a fényképes igazolvánnyal ellátott tagság segélyezésére is. Hirdetések formájában pedig nemcsak turáni vadász szabót és elektrotechnikust reklámoztak, de a Herkules Sportárukereskedelmi Rt.-t is, ahol fegyver („kézi löfegyver, pisztoly és mindennemű töltény”) kapható. Liberális és baloldali lapokhoz nem juthatott el a *turáni vadász* egyetlen száma, máskülönben elképzelhetetlen, hogy nem csaptak volna le egy tálcán kínált magas labdát. A lap szerkesztője és kiadója ugyanis a nem éppen turáni hangzású nevet viselő „lovag frankwelli Dr. Umlauff Szigrid” volt,¹⁰¹³ aki korábban Héjjas és Prónay oldalán vett részt a fehérterrorban, illetve a KKVSZ budapesti zászlóalját is vezette.¹⁰¹⁴

Hogy a „turániaknak” már ekkor voltak tehetősebb pártfogóik, a segélyezési tervek mellett onnan is sejthető, hogy melegezőknél és iskolai tornacsarnokoknál exkluzívabb helyekre is bejutottak. Így például „főiskolai századuk” a Ferencvárosi Kaszinóban rendezett „zártkörű műsoros estélyt”,¹⁰¹⁵ a szolnoki Városháza nagytermében megtartott TVOE-gyűlésen pedig nemcsak Bartha János és Oláh Béla beszélt százfős hallgatóság

¹⁰¹³ A turáni vadász 1. (1930), 1. Umlauff Szigrid 1878-ban született Pozsonyban, és saját bevallása szerint szakaszvezető huszárszázados, nyugalmazott bosznia-hercegovinai járásfőnök és publicista volt. Hangzatos neve ellenére 1923-ban még a „Mária Valéria-újtelep 39. barakkjában” lakott. Umlauff a húszas évek derekán vádlottja volt egy bírósági eljárásnak, amelyet „az állam törvényes rendjének felforgatására irányuló büntett miatt” indítottak több gyanúsított – többek között Kovács Tivadar és testvére – ellen. Umlauffot sikkasztással is vádolták. HU BFL – VII.102.a – fogoly – 1923 – 4974. Mivel vádolják a Kovács-testvéreket. *Magyar Jövő*, 1923. július 4. 4.; Holnap tárgyalják a Kovács-testvérek ügyét. *Magyarság*, 1925. május 15. 9. *Gutenberg Nagy Lexikon*, 1. kötet. Budapest, 1931, XIV.

¹⁰¹⁴ Kántás (2020): i. m. 15–16.

¹⁰¹⁵ A „Turáni Vadászok” műsoros estje. *Magyarság*, 1930. március 2. 18.

előtt, de az a Prónay Pál is,¹⁰¹⁶ aki ekkoriban a Magyar Országos Fascista Párt vezére volt.¹⁰¹⁷ Lévai Jenő meg is szellőztette lapjában, hogy a magyar fasiszták telephelyet biztosítanak a TVOE-nek, mégpedig azért, hogy „fegyveres, egyenruhás, katonai korporációkba beosztott szervezkedést” folytathassanak fedésükben.¹⁰¹⁸ A híresztelés nem volt teljesen légből kapott, legalábbis mások is tudtak arról, hogy Prónay a Magyar Hadirokkantak és Hadviseltek Országos Pártjától „albérleti szobát bérelt” a TVOE részére, jöllehet nem fizetett, így a tervezett együttműködésből botrány lett.¹⁰¹⁹ A „turániaknak” nem maradt más, mint a nyilvános cáfolat, vagyis az immáron bejegyzett „sportegyesületükre”, annak állítólagos politikamentességére és az illusztris vezetőségükre való hivatkozás. Aligha véletlen, hogy Horthy István és Kratochvil Károly egyesületben betöltött vezető szerepéről éppen ez az újságcikk számolt be először.¹⁰²⁰ Ennek ellenére egy későbbi vizsgálat során kénytelenek voltak elismerni, hogy 1931 februárjában „Prónay hívei az egyesület vezetőségében többségre akartak szert tenni, de ez a tervük megghiúsult”.¹⁰²¹

A fenti vizsgálatot kiváltó ügy miatt már jóval komolyabb bajba került a TVOE, még-hozzá kritikus időpontban, az 1931. szeptember 13-i biatorbágyi vasúti merénylet után kihirdetett statárium idején. Az egyesületet ugyanis ez év végén a máig kibogozatlan „Vannay-puccs” egyik fő háterszágaként tárgyalta a sajtó. Vannay Lászlót és társait 1931. november 28-án és az azt követő napokon fogta le a rendőrség. Összesen százhatvan főt állítottak elő, és negyvenhatot tartóztattak le. Utóbbiak közül december 13-án Schill Ferenc nyugállományú tábornokot, a csendőrség volt felügyelőjét felakasztva találták meg zárkájának az illemhelyén. A hatóságok által régóta szemmel tartott összeesküvők laktanyák és pénzügyintézetek elfoglalását tervezték, vezető politikusok, miniszterek, sőt Horthy kormányzó letartóztatását is célul tűzték ki, a sikeres hatalomátvétel után pedig Csehszlovákiát szerették volna megtámadni. A több szálon futó szervezkedés az ÉME, a MOVE és a TVOE kötelékébe tartozó Vannay László, a szintén „ébredő” Tóth Ferenc vívómester és a rongyos gárdista Raád Árpád magántisztviselő kezében összpontosult. Mellettük jelentős szerepet játszott Temesváry László, a Hitler iránt rajongó egykori különítményes is. Különös vonatkozása a „puccstervnek”, hogy az összeesküvők nem csupán Albrecht főherceggel tárgyaltak, de baloldali emigráns politikusok (például: Garbai

¹⁰¹⁶ Szokatlanul éles szélsőjobboldali támadás Szolnokon a kormány ellen. *Magyar Hírlap*, 1930. november 7. 2.

¹⁰¹⁷ Paksa (2013): i. m. 54.

¹⁰¹⁸ Egy Szentkirályi-utcai grófi palotában „Marcia su Budapest”-re készülnek a fascista-legitimisták? *Magyar Hét*, 1931. február 3. 5.

¹⁰¹⁹ Tanúkihallgatások Prónay Pálnak a hadirokkantvezetők ellen tett feljelentése ügyében. *Esti Kurir*, 1931. január 27. 4. Prónay rejtélyes szponzora több tanú szerint itt is Szemere István, az MFOSZ későbbi mecenása volt, aki a francia–magyar kapcsolatokra szakosodó zsidó származású ügyvéd, Halmos Károly lányát vette el. Vö. például: Súlyos gondokkal küzdenek a vecsési „Ganz-telep” lakói. Egy házhelyparcellázás különös története. *Magyarság*, 1938. augusztus 9. 5. Halmos botrányokban gazdag pályájához: Ablonczy Balázs: Rettenetes év. A párizsi békekonferencia és Magyarország, 1919–1920. *Rubicon*, 28. 2017, 7–8. 12–13.

¹⁰²⁰ A Turáni Vadászok nyilatkozata. *Budapesti Hírlap*, 1931. február 7. 9.

¹⁰²¹ Befejeződött a vizsgálat a Turáni Vadászok Egyesülete ellen. *Magyarság*, 1932. január 12. 4.

Sándor), sőt illegális kommunisták (például: Madzsar József) felé is keresték a kapcsolatokat.¹⁰²² Tóth emellett az éppen európai körúton lévő japán – tehát „turáni” – trónörökösnek, Hirohitónak szerette volna felkínálni a magyar Szent Koronát.¹⁰²³ Még fontosabb, hogy a hatóságok a vívómester egyik tanítványán, Darányi Kálmán miniszterelnökségi államtitkáron keresztül érthettek célba, aki vélhetően tájékoztatta „az illetékes kormányköröket az államcsíny előkészületeinek fejleményeiről”.¹⁰²⁴

A szervezkedésből Francia Kiss Mihály és az „Alföldi Brigád” neve sem maradt ki, míg könyvünk szereplői közül Gyulai Molnár Ferenc, Zsabka Kálmán és Theodorovits István egyenesen a rendőrösön kötött ki. A TVOE-t mindenekelőtt maga a főtitkár, Bartha János fővárosi javadalmi főtiszt kompromittálta ekképpen, Balázs József nyugalmazott MÁV-tisztviselőhöz, az egyesület szolnoki csoportvezetőjéhez, országos választmányi tagjához hasonlóan. Barthát december közepére tudta tisztázni a TVOE, míg Balázs csupán 1932. január 10-én – vagyis lefogása után közel másfél hónappal – tette közhírré nyilatkozatában, hogy a hatóságok előtt sikerült bizonyítania: az ügyszemmi közze.¹⁰²⁵ Az egyesület ezúttal sem tudott egyebet előhúzni a cylinderből, mint jóváhagyott alapszabályukat, vélt politikamentességüket, „hazafias és népnevelő” céljaikat, és persze Horthy Istvánt, aki személyesen elnökölt a december közepére összehívott igazgatósági ülésen. Ennek résztvevői megállapították, hogy a TVOE „a puccskísérlettel semmiféle néven nevezendő kapcsolatba nem hozható”.¹⁰²⁶ Ez azonban ezúttal kevésnek bizonyult. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter még karácsony előtt kezdeményezte a köz-igazgatási vizsgálat megindítását a TVOE ellen. Az egyesület Rottenbiller utca 6/b alatti központi helyiségét lepecsételték, működését felfüggesztették és kezdetét vette az átvilágítás.¹⁰²⁷ Hasonlóan járt a szervezet összes helyisége december 23-a délután, mivel a belügyminiszter a TVOE az országban működő összes szervezetének azonos időben történő együttes átkutatásáról és bezáratásáról rendelkezett. Keresztes-Fischer arról értesült, hogy a turáni vadászok tagjaikkal fogadalmat tettek, amelyben azok vállalták, hogy „előjáróitól jövő minden parancsnak feltétlenül engedelmeskedni, minden parancsot híven, utolsó csepp véréig teljesíteni fognak”. Emellett arra is kötelezték tagjaikat, hogy „parancsot csakis szövetségbeli parancsnokaiktól” fogadhatnak el, vagyis

a TVOE nemcsak alapszabály-ellenes működést folytatott, de „az állam törvényes rendjére veszéllyel járó külön célú és katonai jellegű szervezkedésre” eskették a tagságot.¹⁰²⁸

Kratochvil rögvest igyekezett tüzet oltani. Nyilatkozatában arra hivatkozott, hogy 1931 elején újrászervezték az egyesületet, és kizárták soraikból Gyulai Molnár Ferencet és Raád Árpádot, akik tehát már nem tagjai szerveződésüknek, amelynek „élén olyan komoly urak állnak, hogy semmiféle könnyelmű és törvényellenes vállalkozást nem lehet róluk feltételezni”.¹⁰²⁹ Am hiába hozakodtak elő vitéz Jánky Kocsárdnak, a honvédség nyugalmazott főparancsnokának a tiszteletbeli tagságával, az országos vizsgálat vészjósló módon folytatódott.¹⁰³⁰ Valamit bizonyára találtak, mert Balázsról – Gyulai Molnárhoz és Raádhoz hasonlóan – gyorsan kiderült, hogy már „hónapokkal ezelőtt megszűnt a tagsága és a szolnoki csoport elnöki tisztségétől is elmozdították”. A vizsgálatról készített jelentésnek január közepén a belügyminiszter asztalán kellett lennie.¹⁰³¹ Nem tudjuk, mit tartalmazott az irat, de Keresztes-Fischer hamarosan a sajtóból is értesülhetett róla, hogy a nagyhalak mellett turáni talpasok – lakatosok, sofőrök, szerelő-, sütő- és ácssegédek – is előkerültek a bírósági tárgyaláson. Ezek a szálak azonban mind-mind a már állítólag kizárt Gyulai Molnárhoz vezettek,¹⁰³² vagyis az ügy elsimíthatónak látszott. A „lázadás előidézésére létrejött szövetség” résztvevői közül végül csak Vannayt ítélték el jogerősen. A főkolomposnak tartott gazdasági tiszt rangvesztés mellett mindössze hat hónapnyi fogházbüntetést kapott 1932 márciusában, 1934 nyarán pedig a többi fogva tartottat is szabadon engedték „legfelsőbb kegyelem folytán”.

A régebbi szakirodalom szerint valójában a diktatúra tervét dédelgető hadügyminiszter, vagyis Gömbös Gyula állt az ügynevezett „Vannay-puccs” mögött,¹⁰³³ míg Gömbös szaktudományos biográfusai meg sem említik a korabeli botránykrónikák címlapján is olvasható eseményt.¹⁰³⁴ Az biztos, hogy Gömbös a botrány kirobbanásakor már legalább

¹⁰²⁸ Vitéz Keresztes-Fischer Ferenc levele „valamennyi főispán úrnak” és Budapest polgármesterének. Bizalmas! 1931. december 19. MNL FML IV.401. a, 46.

¹⁰²⁹ Kratochwill altábornagy a Turáni Vadászok Országos Egyesületének felfüggesztéséről. *Magyarország*, 1931. december 29. 4.

¹⁰³⁰ Kikérdezte a vizsgálóbiztos a felfüggesztett Turáni Vadászok vezetőit. *Magyarország*, 1932. január 5. 6.

¹⁰³¹ Befejeződött a vizsgálat a Turáni Vadászok Egyesülete ellen. *Magyarország*, 1932. január 12. 4. Balázs utóbb visszatért és a TVOE magyarkanizsai szervezetének lett ügyvezető elnöke. Vö. Vidéki napló. *Függetlenség*, 1943. május 21. 4.

¹⁰³² Temesváry és társai, a puccsúgy polgári vádlottai is visszavonták beismerő vallomásaikat. *Esti Kurir*, 1932. február 28. 5. Vannay „ökölrázó hangulatáról” és fantasztikus terveiről vallott ma a puccsúgyban Tóth vívómester. *Magyarország*, 1932. március 1.; Tóth Ferencné elkeseredett vallomása a puccstárgyaláson. *Az Est*, 1932. március 2. 6.; Vallomások a puccsisták szervezkedéséről. *8 Órai Újság*, 1932. március 4. 2.; A koronatanú ellen izgatottan vádaskodnak a puccsisták. *Esti Kurir*, 1932. március 4. 3.

¹⁰³³ A párttörténetírókhoz hasonlóan gondolta Macartney professzor, aki szerint „Gömbös majdnem bizonyosan támogatta a puccsot”. Macartney-ra, sajtó- és levéltári iratokra is hivatkozva, elfogultságokkal, de adatdúsan lásd: Fegyő János: Adalékok a szélsőjobboldal fokozódó szervezkedésének történetéhez a gazdasági világválság éveiben. In *A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Évkönyve, 1967–1968*. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1969. 279–289. Publicisztikai igény: Szokoly Endre: ...és Gömbös Gyula a kapitány. *Korrajz és krónika*. Budapest, Gondolat, 1960. 251–252., 294–296.

¹⁰³⁴ Gergely Jenő: *Gömbös Gyula: politikai pályakép*. Budapest, Vince Kiadó, 2001. 195–217.; Vonyó (2018): i. m. 272–278. A se nem cáfolt, se nem bizonyított korabeli botrányhírek máig kísértének. Így

¹⁰²² Szabó Ágnes – Varga Lajos: Garbai Sándor (1879–1947). *Párttörténeti Közlemények*, 25. (1979), 3. 211.; Vargyai Gyula: *A biatorbágyi merénylet. Merénylet a merénylet ellen*. Budapest, Hadtörténelmi Levéltár-Paktum Nyomdaipari Társaság, 2002. 9–35.; Bartha et al. (2019a): i. m. 154–156.; Pócs (2022): i. m. 66–75.

¹⁰²³ Szokoly Endre: „Koronázó” Turáni Vadászok. *Pest Megyei Hírlap*, 1971. október 17. 6. Vö. például: Teljesen tisztázta a nyomozás a puccskísérlet vezetőinek szerepét. *Kis Újság*, 1931. december 5. 4.

¹⁰²⁴ Kerepeszki Róbert: *Darányi Kálmán. Pályakép, személyiség, korrajz*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2018. 83.

¹⁰²⁵ A puccskísérlet és a Turáni Vadászok. *Az Est*, 1932. január 15. 7. Vö. A puccsszervezkedés háttere teljesen rejtélyes! *Népszava*, 1931. december 1. 2.

¹⁰²⁶ Beküldött hírek. *Újság*, 1931. december 15. 8.

¹⁰²⁷ Vizsgálat a Turáni Vadászok Egyesülete ellen. *Az Est*, 1931. december 29. 12.

másfél éve tudott a TVOE politikai aspirációiról, és ekkor már el is határolódott a szervezettől. Sőt, 1930 tavaszán egyenesen az általa alapított egyesület ellehetetlenítésén ügyködött. „A Turáni Vadászok néven szervezkedő lövész egyesületek speciális politikai célok szolgálatába állottak, ebből kifolyólag felhívom nagybecsű figyelmedet arra, hogy említett lövész egyesületeket semmiféle támogatásban ne méltóztassál részesíteni” – írta Fejér megye főispánjának 1930 áprilisában.¹⁰³⁵

Györki Imre Schill öngyilkossága után a parlamentben vonta kérdőre a hadügyminisztert arra vonatkozóan, tagja-e „ugyanannak a titkos társaságnak, amelynek tagja volt Schill tábornok”. A szociáldemokrata képviselő rögvést ezt követően az iránt is tudakolózott, hogy milyen szerepe volt a puccs „előkészítésében és megtervezésében a turáni lövész társaságnak, a turáni vadásztársaságnak, a névtelen szövetségnek, a parlamenten kívül álló pártok szövetsége különféle tagjainak”, és hogy a hadügyminiszter ezekkel milyen kapcsolatot ápol.¹⁰³⁶ Gömbös kitért az utóbbi kérdés elől, s tagadta, hogy tagja lenne titkos társaságoknak – sem az ÉME, sem a MOVE, sem a TVOE nem is volt az, tegyük hozzá. Végezetül Gömbös felemlgette Schill „felforgató elemekkel” ápol kapcsolatait, és teátrálisan elhárította magától az ügyet, amely a „bírószágra, a független magyar bíróságra és a katonai bíróságra” tartozik. Kissé váratlanul ugyanakkor azt is megemlítette, hogy a belügyminiszterrel együtt „hónapok óta” tudtak a szervezkedésről.¹⁰³⁷ Csak éppen nem léptek.

Azok a kutatók, akik korabeli források alapján állást foglaltak a „Vannay-puccs” és Gömbös kapcsolatának kérdésében, arra jutottak, hogy a fajvédő vezér saját hatalomra jutását már egy sikertelen puccs sikeres felszámolásával is siettethette,¹⁰³⁸ ahogyan arra (az emigráns baloldali sajtó híresztelése kapcsán) maga a hadügyminiszter is utalt egy logikai bukfencektől sem mentes parlamenti felszólalásában.¹⁰³⁹ Az általa emlegetett „bajtársi szellem” valóban győzedelmeskedett, de csupán az enyhe ítéletekben, amiért

például „felmerült, hogy [...] Schill Ferenc nyugalmazott csendőrtábornoknak azért kellett a fogságban meghalnia [...], mert túl sokat tudott” a jobboldali radikális tisztekkel kapcsolatot tartó Matuska Szilveszter által elkövetett biatorbágyi merényletről. Fiziker Róbert: *Leleplezett történelem – 39 história a huszadik századból*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2015. 125.

¹⁰³⁵ Vitéz Gömbös Gyula levele gróf Széchenyi Viktornak. 1930. április 7. Szigorúan bizalmas! MNL FML IV. 401. a, 46.

¹⁰³⁶ KN 1931, III. kötet 483. (1931. december 16.).

¹⁰³⁷ KN 1931, III. kötet 484–485. (1931. december 16.)

¹⁰³⁸ Márkus (1968): i. m. 186–192.; Vargyai Gyula: *A hadsereg politikai funkciói Magyarországon a harmincas években*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983. 108.; Vargyai (2002): i. m. 30–35.

¹⁰³⁹ Gömbös gondolatmenetét Bajcsy-Zsilinszky hetilapja idézte hosszan: „Egy puccs, ha nem sikerül, operett, ha sikerül, tragédia. A jogrendet ismerjük el egyedül irányadónak és bárhonnán támadják is meg, megvédjük. Szememre vetették, hogy a jobboldali körökkel tartok fenn összeköttetést és éppen külföldön azt írják, hogy azért rendezem a puccsokat, hogy a diktatúrát nélkülözhetetlennek állítsam oda. Elismerést érdemlek tehát, ha a jobboldali felforgatókkal szembeszállok. Egy pár jobboldali ember kótyagos fejjel összeállt, hogy hatalomra jusson. Egy tisztről volt szó, Vannay Lászlóról és a volt csendőrségi felügyelő is kompromittáltnak látszott. [...] Mi katonák bajtársaink tragédiáját szomorú szívvel nézzük és ha ítélkezünk felettük, a bajtársi szellem szokott győzni.” Gömbös parlamenti felszólalását idézi: A Ház ülései. *Előőr*, 1931. december 25. 8.

az elítélt nem is mutatkozott hálásnak.¹⁰⁴⁰ Gömbös tehát elengedte Vannayék kezét, és saját útját a hatalomba alkotmányos kereteken belül egyengette tovább.

1932. április végén a belügyminiszter újra engedélyezte a TVOE működését. A vizsgálat ugyanis azt derítette ki, hogy az inkriminált fogadalom „1929-ben az egyesület régi vezetőségének” gyakorlata volt, amelyről az új vezetőség „tartózkodott”. A vizsgálat ezenfelül csupán kisebb szabálytalanságokat talált.¹⁰⁴¹ A nyári tisztújító közgyűlés után éppen Keresztes-Fischer foglalhatta el a TVOE egyik díszelnöki székét, többek között Gömbös mellett,¹⁰⁴² vagyis a két jól informált miniszter rajta tarthatta a szemét az izgága „kisembereken”.¹⁰⁴³ A miniszterelnökké lett hadügyminiszter aztán rögvést elhatárolódott a számára kényelmetlenné lett szervezettől,¹⁰⁴⁴ amely innentől fogva egészen a haláláig ellene dolgozott – hogy aztán a negyvenes évek első felében annál nagyobb kedvvel hivatkozzanak nagy fajvédő alapítójukra. Egy teljesen más külpolitikai helyzetben.

Legitimisták vonzásában

A TVOE kontrollálását azért is tarthatta fontosnak a kormány, mert az újrarendezés előtt kézhez kapott rendőri jelentés szerint az egyesület a felfüggesztés ideje alatt is szervezkedett, méghozzá sejtrendszerben, egymástól elszeparálva működő tízes csoportokban. „Katonai részét Kratochwill altábornagy vezeti. Főmunkatársai: Bartha János vámtiszt és néhány volt Ostenburg-tiszt” – olvashatjuk a jelentésben, amely alighanem magyarázatot ad arra is, miért kellett Kratochvilnak hátrébb lépnie a szervezet vezetésében a két miniszter szerepvállalása után. Újdonságként hat, miszerint a turáni vadászok „a tagokat csak kipróbált legitimisták közül toborozzák. Elsősorban a volt Székely-hadosztály és a volt nyugat-magyarországi felkelők legitimista tagjaira számítanak” – olvashatjuk ugyanitt. A jelentés írója szerint a TVOE politikailag Sigray Antal, Pallavicini György és Hunyady József irányítása alatt áll, s ezen a ponton valószínűleg

¹⁰⁴⁰ „Lelkes magyarságomért és józan meglátásomért 1931-ben börtönnel fizettek azok, akik az én vállamon is fölkapaszkodva letagadták a múltat” – fogalmazott Vannay 1937-es *Szocializmus és militarizmus* című munkájában. Idézi: Nyerges András: A törvény szigora meg a bajtársak. *Magyar Hírlap*, 2001. november 17. 27.

¹⁰⁴¹ A belügyminiszter értesítése valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjének. 1932. április 25. HU MNL BAZML IV. 904. b, 9318/1932.

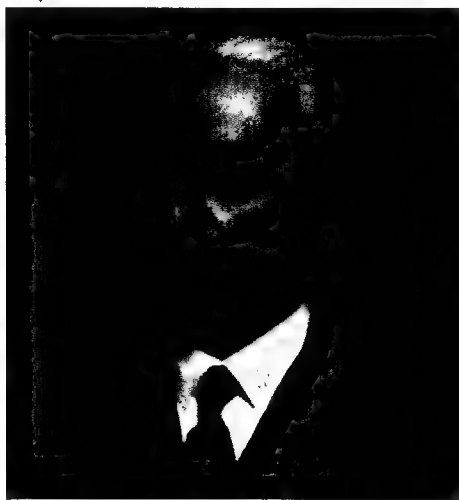
¹⁰⁴² Albrecht és József Ferenc királyi hercegek, valamint Erney Károly vezérigazgató lett még díszelnök. Vö. Tisztújítás a Turáni Vadászoknál. *8 Órai Ujság*, 1932. június 7. 2.

¹⁰⁴³ „Hagytuk őket dolgozni, mert tudni akartuk, kik azok, akik rendezik ezeket a dolgokat, mert nem képzeltük el, hogy kisembereknek jusson az eszébe, hogy az államhatalmat átvegyék” – fogalmazott a murgai tanító hadügyminiszterre lett fia. KN 1931, III. kötet 485. (1931. december 16.)

¹⁰⁴⁴ „Illetékes helyen megállapítják, hogy [...] a miniszterelnök nem elnöke és nem tagja a Turáni Vadászok Országos Egyesületének.” Vö. Gömbös Gyula miniszterelnök nem tagja a Turáni Vadász Egyesületének. *Nyírvidek*, 1932. november 15. 1. A helyesbítés a TVOE Vass Jenő ügyvéd és Rajky Jenő nyugalmazott ezredes által szervezett nyíregyházi csoportjáról hírt adó lelkesült riportok miatt történt. Itt a miniszterelnök tiszteletbeli elnökként szerepelt. Vö. A Turáni Vadászok Országos Egyesülete megszervezi a nyíregyházi helyi csoportot. *Nyírvidek*, 1932. október 21. 4. Nyíregyházán kibontották a területi integritás harcos zászlaját. *Nyírvidek*, 1932. október 26. 4.

okkal gyanakodhatunk némi rendőrségi paranoiára. Különösen, mivel a jelentés maradék része egy francia pénzen tervezett Habsburg-restaurációs terv részletezésével zárul, amelyben még az Ottó „behívását” megvalósító „koncentrációs kabinet” névsorát is közölték.¹⁰⁴⁵

A tisztújító közgyűlés megerősítette Horthy Istvánt „országos vezérként”, míg a szervezet elnöke Bartha Lajos nyugalmazott altábornagy lett – az ő (alighanem rövid idejű) működéséről semmit sem tudunk. Sokkal fontosabbnak bizonyult az egyik alelnök, Csekonics Iván személye,¹⁰⁴⁶ mivel a családja révén a felsőház örökös tagjaként, a képviselőházban pedig 1931 és 1935 között a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt szombathelyi képviselőjeként politizáló legitimista gróf olyannyira náciellenes volt, hogy a német megszállók előbb az oberlanzendorfi átmenőtáborba hurcolták, majd 1944 májusától a mauthauseni koncentrációs táborban őrizték.¹⁰⁴⁷ A TVOE igazgatóságában pedig ott találjuk a németek által 1944 márciusában szintén lefogott és elhurcolt Sigray Antal grófot és az őszirózsás forradalom alatt keménykezűségével elhíresült báró Lukachich Géza altábornagyot is.¹⁰⁴⁸

Csekonics Iván (1943)

¹⁰⁴⁵ Rendőri jelentés, 1932. május 12. MNL OL BM VII. rés. 1932–I–5729. Idézi: Márkus (1968): i. m. 297.

¹⁰⁴⁶ További társelnökök: Festetich Pál gróf, Esterházy Tamás gróf, Payr Hugó, Demjén Károly és Galántay-Glock Tivadar tábornokok. Alelnökök: Urmánczy Nándor, Nosek Broniszlav, Pados Jenő nyugalmazott ezredesek, Martin Albert táblabíró, Mészáros Gyula nyugalmazott táblabíró, Szacsavay József ügyvéd és Spolarics Károly vezérigazgató. Vö. Egyesületi és társadalmi hírek. *Nemzeti Ujság*, 1932. június 7. 9.

¹⁰⁴⁷ Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. 16. kötet, pótkötet. Budapest, Szent István Társulat, 2013. 299.

¹⁰⁴⁸ További tagok: Szurmay Sándor báró gyalogsági tábornok, Bednárz Róbert apátplébános, Ilovszky János és Márkus Jenő. Vö. A turáni vadászok újra megkezdtek működésüket. *Uj Nemzedék*, 1932. június 7. 7.

A TVOE tehát lényegében legitimista irányítás alá került, még ha ezt a vezetőség nem is tartotta időszerű kérdésnek. „Nem politizál itt senki, királykérdés nincs, mindenki végzi a megszabott munkakörét nagy szeretettel s ügybuzgalommal” – nyugtatott meg mindenkit a *Pesti Hírlap* néhány éve még a fajvédő talpasok botrányai miatt szabadkozó „turáni” nótáriusa.¹⁰⁴⁹ Nem járt túl sok sikerrel. A legitimisták ideológiai alapvetésű markáns náciellenessége az NSDAP¹⁰⁵⁰ mozgalmi időszakában még nem volt perdöntő szempont baloldali recepciójukban, mivel a baloldal nem Ottó királlyá koronázásában látta a jövőt, a náci veszély pedig ekkor még Németország belügyének számított. Így eshetett meg, hogy Mester Géza pesterzsébeti TVOE-csoportvezető arra vonatkozó indítványát, hogy az egyesület „erőteljesen vigye keresztül az eddigi terveket s ezek között juttassa mielőbb tető alá az egyenruha kérdését”,¹⁰⁵¹ a szociáldemokraták ellenük irányuló felfegyverkezési akciónak értelmezték. „Ha ez a vadásztársaság, ez a népre vadászó társaság fegyvert követel magának, akkor ugyanilyen joggal követelhet magának fegyvert a szervezett munkásság is” – írta öntudatosan a *Népszava*,¹⁰⁵² Weltner Jakab pedig nem volt rest az Országgyűlés elé tárnai hasonló félelmeit. A TVOE-nek „olyan előkelő elnökeik és díszelnökeik vannak, hogy esetleg még lehetséges is, hogy az egyenruhát és a löfegyvert meg is kapják” – aggódott a szociáldemokrata honatya.¹⁰⁵³

Magyarázatra szorul, miként kerültek a Habsburgok jogfolytonosságát propagáló legitimisták a hagyományosan a szabad királyválasztókkal azonosított fajvédők szervezetének élére. Az ellentmondásosnak tűnő helyzet egyik előzménye, hogy az 1920-as évek végétől, az 1930-as évek elejétől a Lajta mindkét oldalán felélénkültek a IV. Károly 1922-ben bekövetkezett halála után egyre inkább szubkultúrává zsugorodó legitimista szervezkedések. Ennek Ausztriában kettős oka volt. Egyrészt a gazdasági világválság és a nagypolitikai bizonytalanságok légkörében megnövekedett az Anschluss veszélye, másrészt 1930 novemberében Ottó nagykorú lett, s a politikailag igen aktív főherceg trónképesége új dimenzióba helyezte a Habsburgok tervezgetéseit, még akkor is, ha valójában Ottó maga nem tervezte, hogy „a hivatalban lévő kormány hozzájárulásának és a népakarat kinyilvánításának hiányában visszatérjen”.¹⁰⁵⁴ Magyarországon is komolyan vették a legitimizmust, olyannyira, hogy az 1930–1931-ben megrendezett Szent

¹⁰⁴⁹ Turáni vadászok. *Pesti Hírlap*, 1932. június 8. 4.

¹⁰⁵⁰ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, a német állampárt 1933 és 1945 között.

¹⁰⁵¹ Tisztújítás a Turáni Vadászoknál. *8 Órai Ujság*, 1932. június 7. 2.

¹⁰⁵² A turáni vadászok. *Népszava*, 1932. június 7. 6. Néhány nappal később egy tápiószelei gyilkosság feltételezett elkövetőjének le nem tartóztatását magyarázták azzal, hogy a gyanúsított leventeparancsnok „tagja az úgynevezett munkásvédelemnek, a turáni vadászoknak és hasonló kurzus-alakulatoknak”. Vö. Ha „turáni” csinálja. *Népszava*, 1932. június 11. 6.

¹⁰⁵³ KN 1931, IX. kötet 367. (1932. június 9.)

¹⁰⁵⁴ Fiziker Róbert: Egy fiókban maradt alternatíva. Királykérdés a Külügyminisztériumi Levéltár fennmaradt irataiban (1922–1938). *Századok*, 155. (2021), 5. 968. Ottó agilitása a náciaknak is feltűnt, akik a Habsburg-restauráció esetére tervezett ausztriai bevonulásuk kódnevét a „Fall Ottót” választották. Ernst Bruckmüller: *Österreichische Geschichte. Von der Urgeschichte bis zur Gegenwart*. Bochlau, Wien–Köln–Weimar, 2019. 535.

Imre- emlékévké ünnepségsorozatát csak speciális közbiztonsági intézkedések védelme alatt merték lebonyolítani.¹⁰⁵⁵

A királyválasztó-legitimista frontvonal mindazonáltal sosem volt teljesen átjárhatatlan Magyarországon. A legitimista *Magyarságnak* másfél évtizeden át, egészen 1934-ig a szabad királyválasztó – és református – Milotay István volt a felelős szerkesztője. Bár Milotay utóbb a nemzetiszocialista „korszellem” székértelmezőjévé vált,¹⁰⁵⁶ az 1930-as évek második felében több neves szabad királyválasztó politikus és kevésbé ismert fajvédő mozgalmár került közös platformra a legitimistákkal. Együttműködésük alapja az immáron náci köntösben jelentkező nagynémet expanziótól való félelem volt. Jelzésértékű, hogy az OHL egykori ifjúsági elnöke 1938 karácsonyán a legitimista Pethő Sándornak ajánlotta fel szolgálatait a német *Drang nach Osten* elleni harcban,¹⁰⁵⁷ társai pedig a Horthy oldalán megvívott, 1921-es budaörsi csatától és a liga 1930-as évekbeli botrányain át jutottak el a németellenes fegyveres szervezkedésig vagy éppen a szponkóhidai fogházig és a bécsi Gestapóig.¹⁰⁵⁸ A legitimisták gond nélkül magukévá tehettek a turáni vadászok három fő ideológiai alappillérekből kettőt, hiszen maguk is a magyar birodalmiság és forradalomellenesség jobboldali hagyományában gyökereztek.¹⁰⁵⁹ A TVOE által hirdetett „faji” célok pedig kellően ködösek voltak ahhoz, hogy az együttműködés (legalábbis a felszínen) zavartalan legyen.

Weltner Jakab és a *Népszava* félelme azért is volt ezúttal alaptalan, mert a TVOE-nek nem volt komolyan veendő ereje a harmincas évek végéig. Mindezt jól érzékelteti a tisztújítást követő tagrevíziók ügymenete, mivel a megújítást kérő tagoknak személyesen kellett megjelenniük a szervezet budapesti központjában, méghozzá „sürgősen”.¹⁰⁶⁰ Tagrevíziójukat 1933-ban és 1938-ban is megismételték, hasonló módszer szerint.¹⁰⁶¹ Tömegjelenetekről egyik esetben sincsen tudomásunk. Érdektelenségbe fulladhatott a szervezet azon törekvése is, hogy a „mindgyakrabban felbukkanó kommunista szervezkedés” miatt az újraindított országos szervezést a főváros körüli „nagy gyárvárosokban” (Budafokon, Csepelen, Pesterzsébeten, Kispesten, Pestszentlőrincen és Újpesten) kezdjék el. A csepeli szervezet 1932. szeptember végén megtartott alakuló gyűlése után elégedetten közölték ugyan, hogy „a megválasztott tisztikarban Csepel nagyközség minden társadalmi rétege képviselve van”,¹⁰⁶² ám a csepeli csoport valójában csak majdnem

¹⁰⁵⁵ Fiziker (2021): i. m. 965.

¹⁰⁵⁶ Gyurgyák (2012): i. m. 169–185.

¹⁰⁵⁷ Dunay Ákos: Kell a függetlenségi párt! *Magyar Nemzet*, 1938. december 22. 4.

¹⁰⁵⁸ VERITAS Oral History Archivum, 190. Interjú Melik Endrével. Készítette: Koncz E. Katalin, 1988–1989. 106–142. és DÖW, Aktenzahl: 01877, Arthur Ebner.

¹⁰⁵⁹ Békés Márton: A legitimisták és a legitimizmus. In Romsics (2009): i. m. 227–229., 234–239.

¹⁰⁶⁰ „A nem jelentkező bajtársakat az egyesület tagjai sorából törlik.” Vö. A Turáni Vadászok összejövetele. *Pesti Hírlap*, 1932. július 26. 10.

¹⁰⁶¹ *Függetlenség*, 1933. május 21. 11. (cím nélkül). A Turáni Vadászok új helyisége. 8 *Órai Ujság*, 1938. december 21. 2.

¹⁰⁶² A Turáni Vadászok Országos Egyesületének alakuló gyűlése Csepelen. *Pesti Hírlap*, 1932. szeptember 28. 9.

hat évvel később, 1938. július 9-én alakult meg a helyi intelligencia vezetésével (munkások, iparosok és más kisegyszisztenciák a választmányban próbálkozhattak érdekeik érvényesítésével). Hatvan fő írta alá a belépési nyilatkozatot,¹⁰⁶³ vagyis erős túlzás, hogy „a gazdatársadalom és a nemzeti alapon álló munkásság zárt sorokban csatlakozott a szervezet zászlója alá”.¹⁰⁶⁴ Valójában nem is ez volt a cél. A turáni vadászoknak a munkáskérdésre adott válasza kimerült béregyeztető bizottságok indítványozásában,¹⁰⁶⁵ újabb csepeli próbálkozásuk pedig nem is szociális érdeklődéssel magyarázható, hanem a rongyosok kapcsán már említett féllegális toborzóakciók sorába illeszkedett. Bartha János főtitkár 1938-as csepeli beszéde is a revízióra utalt, amikor azzal buzdította belépésre az egybegyűlteket, hogy „az aratni szánt gabona érik, az események készületlenül ne találjanak”. A TVOE csepeli csoportja végül aztán annak a Koncz János főjegyzőnek a díszelnöklete alatt alakult meg 1938 nyarán, aki az 1944. december eleji munkástüntetésen – amikor is a demonstrálók Csepel város részleges kiürítése ellen tiltakoztak – a tüntetők mellé állt. Konczot ezért a Gestapo a Svábhegyre hurcolta, ám hogy bátor és eredményes kiállításában mennyi szerepe lehetett „turáni” múltjának, felettébb kétséges. A TVOE 1938-as csepeli szervezete az iratok (hiánya) alapján körülbelül ugyanúgy működhetett, mint az 1932-es. Azaz sehogyan.¹⁰⁶⁶

A harmincas évek derekán nehéz idők jártak a TVOE-ra. Vezetőik energiáját alighanem lefoglalta az eseményekben nem szükkülő napi politika, így a turáni vadászok neve még a sajtóból is kikopott. Túl buzgó informátorok ugyan még az 1934-es marseille-i merényletbe is igyekeztek belekeverni a szervezetet,¹⁰⁶⁷ ám Jankapusztán horvát usztasák és nem magyar „turániak” kiképzésében kompromittálódott a magyar kormányzat.¹⁰⁶⁸ Ezekben az években egyedül Bartha János vámszaki tiszt nem nyugodott, aki Vannay László után immáron Károlyi Gyulában vélte felfedezni a szervezet megmentőjét. Talán nem túlzás, ha Bartha ténykedését (is) feltételezzük a fordulat mögött, amelynek eredményeképp a TVOE szembefordult miniszterelnökké lett alapítójával, és immáron

¹⁰⁶³ HU BFL IV. 1427. Csepel 58.

¹⁰⁶⁴ Turáni vadászok seregszemléje Dunakisvársányon és Csepelen. *Nemzeti Ujság*, 1938. július 14. 7.

¹⁰⁶⁵ Brunszvik István: A magyar munkáskérdés nemzeti megvilágításban. Sütő Nagy (szerk. 1941): i. m. 96–99. Brunszvik a harmincas években Bajcsy-Zsilinszky híve, egyúttal az NRP diósgyőri szervezetének titkára volt. Vö. például: A nemzeti radikális eszme ellenállhatatlan térhódítása Borsodban és Szabolcsban. *Szabadság*, 1934. március 18. 14.

¹⁰⁶⁶ HU BFL IV. 1427. Csepel 58. Az 1944-es csepeli tüntetéshez: Bartha (2021): i. m. 287–289. A harmincas évek végén a hatvanezres nagyközségben számos jobboldali egyesület működött, legalábbis papíron. Vö. Horváth Miklós (szerk.): *Budapest története V. A forradalmak korától a felszabadulásig*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980. 371.

¹⁰⁶⁷ A Magyarországi munkatársait és a hazafias egyesületek vezetőit vádolja a belgrádi jegyzék. *Magyarság*, 1934. december 6. 7. (1934. október 9-én Marseille-ben horvát szeparatisták végeztek I. Sándor jugoszláv királlyal és Louis Barthou francia külügyminiszterrel.)

¹⁰⁶⁸ Ormos Mária: *Merénylet Marseille-ben*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1984. 78–85. A KKVSVZ révén lehettek mindazonáltal személyi átfedések az usztasák kiképzését végző magyar tisztek és a turáni vadász hálózat között. Pócs (2022): i. m. 78.

a legitimizmus cégére alatt folytatta céljaiban változatlan működését. A főtitkár 1934. augusztus elején ragadott tollat, hogy levelet írjon Magyarországnak volt miniszterelnökének, akit arra igyekezett rávenni, hogy vállaljon vezető szerepet a TVOE-ben. Bartha kettős célban határozta meg az 1918/1919-eshez hasonló összeomlás meggátolására létrehozott „hazafias” „önvédelmi szervezet” hivatását levelében. Egyrészt feladatuk jelölte ki „az államrend vagyoni és személybiztonságának fenntartását”, „minden szélsőséges és kommunista felforgatással szemben”, másrészt pedig meg akarta szervezni „az integritásért mindenkor tette kész tábor” a „törtetőkkel szemben”. „Zászlónk alá csak a hazájáért és fajaért lelkesedő megalkuvást nem ismerő, szolgálalkúságot megvető, keménygerincű, határozott jellemű magyarokat várjuk” – fogalmazott. Patetikus hangvételű levele alighanem az első nyoma a TVOE totalitarizmus iránti ellenszenvének, mivel a korszak Bartha megfogalmazásában „egyes személyeknek hajlongó csúszómászó szolgálalkú külsőségekben megnyilvánuló imádatában”, vagyis egy „új embertípusban” öltött testet. A főtitkárnak az autokratikus, centralizált tömegpárttá átalakított kormánypárttól sem volt jobb véleménye.¹⁰⁶⁹ Mint fogalmazott, a „turániak” „egyes pártok hatalmi túltengése” ellen szervezkednek „csendben, önzetlenül, önként” – és sikertelenül. Maga is elismerte ugyanis, hogy „lejtőn” vannak, mivel „itt állunk vezető nélkül”.¹⁰⁷⁰

Károlyi Gyula azonban nem lett a TVOE vezére, sőt karcos hangvételű válaszlevelében „forradalmi időkből visszamaradt magánszervezkedési akciónak” minősítette az egyesületet,¹⁰⁷¹ egyúttal pedig jelentette a megkeresést a belügyminiszternek.¹⁰⁷² Bartha alighanem úgy kalkulált, hogy a birtokairól a budapesti közéletbe visszatért volt kormányfőt meg lehet nyerni az utódja elleni intrikához, ám alaposan elszámította magát. Károlyi habitusától távol állt az underground politizálás, ráadásul saját politikai ízlése ellenére „kész volt Gömböst elfogadni és mintegy megadni számára a lehetőséget a bizonyításra”.¹⁰⁷³ A levélváltás mégis fontos dokumentum, mert meggyőzően dokumentálja a társadalmi és politikai súlya szerint másodvonalbeli főtitkár elsővonalbeli szerepét az egyesületben. 1934-es levelének ugyanis számos szófordulata és mondata

visszaköszön a turáni vadászok negyvenes évek eleji sajtóanyagaiban, ahol a forradalomellenesség már kifejezetten nyilasellenességet takart.¹⁰⁷⁴

Szervezeti struktúra 1938 után

Egy egyesület presztízsét székháza is reprezentálja, vagyis korántsem mindegy, a város melyik részén ver tanyát valamely szervezet. Különbözőbb magyarázatra nem szorul, hogy a TVOE első ismert központja a mai Keleti pályaudvar mellett elterülő, a korban csak „Csikágó” néven tisztelt rossz hírű övezetben,¹⁰⁷⁵ a Rottenbiller utca 6/b szám alatt működött. A korábbinál tehetősebb új vezetőség a harmincas évek derekán érezte szükségét annak, hogy új otthon után nézzon. A szervezet ekképp 1936-ban a Nagykörúton belülről költözött, s a Józsefvárosban, a Baross utca 44.-ben alakította ki központját.¹⁰⁷⁶ Itt sem vertek azonban gyökeret: két évvel később máris továbbálltak a Múzeumkert melletti (ma: Bródy) Sándor utca 4.-be,¹⁰⁷⁷ a Kiskörút peremére. 1940 nyarán aztán megérkeztek a belváros szívébe, a Ferenc József (ma: Belgrád) rakpart 23. szám alá.¹⁰⁷⁸ A II. világháború alatti működésükhöz – mint látni fogjuk – valóban ez dukált.

Bár az 1936-os statisztika szerint 5880 tagja volt az egyesületnek,¹⁰⁷⁹ s utóbb ezt a számot vette át a szakirodalom is,¹⁰⁸⁰ a vélhetően adatbekérés alapján közölt információ kapcsán nem árt óvatosságnak lenni. Ha volt is ekkoriban közel hatezer tagsági könyves turáni vadász az országban, nem lehettek túl aktívak. 1937 májusában mindenesetre megerősítették Horthy Istvánt vezető posztjában, egyúttal kettős (ellenforradalmi, revizionista) céljukat kiegészítették a korabeli közéleti diskurzusokban egyre inkább előtérbe kerülő szociálpolitikával, ami óvatos olvasatukban „az államalkotó magyarság szociális helyzetének javítása” volt.¹⁰⁸¹ Határoztak arról is, hogy szervezkedésüket „a nehéz időkre való tekintettel” kiterjesztik az egész országra, és alakulataikat

¹⁰⁷⁴ A TVOSZ 1943. novemberi igazgatósági ülésén deklaráltak szerint „soha többé nem engedjük meg, hogy tetszetős, csalóka, megtévesztő álarcokat viselő irányzatok, bármilyen oldalról jöjjenek is, megbontsák a magyar nemzet ellenállóerejét, megfertőzzék a magyar népet és romlásba taszítsák az országot. Forradalom hirdetése, bármely színezettel is, csak úttörő munka a legfőbb nemzetpusztító veszedelem számára.” Vö. A Turáni Vadászok mementója. 8 Órai Ujság, 1943. október 30. 3.

¹⁰⁷⁵ A mai VII. kerületben, Erzsébetváros külső részén a századelőn gyors ütemben kiépült negyedek hívta a köznyelv Csikágónak, az amerikai nagyváros nyomán.

¹⁰⁷⁶ Dobrovits Sándor: *Budapest egyesületei*. Budapest, (k. n.), 1936. 120.

¹⁰⁷⁷ A Turáni Vadászok új helyisége. 8 Órai Ujság, 1938. december 21. 2.

¹⁰⁷⁸ A bérház eredeti tulajdonosa, dr. Hüttl Hümér (1868–1940) orvos, egyetemi tanár 1935-ben a felsőház tagja lett. *Budapest100.hu*, (é. n.) Az épület első emeletén működött a TVOE központja. *Magyar Nemzet*, 1940. augusztus 9. 7. (cím nélkül). Garzó István Endre (szerk.): *Magyar egyesületek című tára*. Budapest, Hornyánszky, 1943. 36.

¹⁰⁷⁹ Dobrovits (1936): i. m. 120.

¹⁰⁸⁰ Dósa (1972): i. m. 128.; Diós–Viczián (2009): i. m. 376.

¹⁰⁸¹ Vitéz Horthy István lett a „Turáni Vadászok” új vezetője. *Uj Nemzedék*, 1937. május 21. 4.

¹⁰⁶⁹ A NEP átalakításához: Eröss Zsolt: A martonizmus felszámolása: A Nemzeti Egység Pártjának átszervezése 1936-ban. *Századok*, 145. (2011), 1. 163–165.

¹⁰⁷⁰ Bartha végül büszkén hozzátette: „nemzeti szempontból értékes szolgálataim jutalmazására a Kormányzó Úr Öfömlétsége részéről a legfelsőbb elismerésben részesültem és a koronás érdemrenddel tüntettettem ki pár évvel ezelőtt.” Bartha János levele Károlyi Gyulának. 1934. augusztus 4. HU MNL OL P416 60/195.

¹⁰⁷¹ „Minden magánszervezkedést helytelennek tartok és ilyenekben részt nem veszek. Ezen felelőtlen, még a forradalmi időkből visszamaradt magánszervezkedési akciók csak kárára lehetnek az országnak nem hivatottak, sem nem lehetnek képesek az ország közérdekű ügyeibe hasznosan befolyni.” Károlyi Gyula levele Bartha Jánosnak. 1934. augusztus 12. HU MNL OL P416 60/195. (Áthúzás az eredeti szövegben.)

¹⁰⁷² Károlyi Gyula levele Keresztes-Fischer Ferencnek. 1934. augusztus 12. HU MNL OL P416 60/195.

¹⁰⁷³ Püski Levente: *A Horthy-korszak szürke eminenciása – Károlyi Gyula (1871–1947)*. Pécs–Budapest, Kronosz Kiadó – MTT, 2016. 106.

helységenként igyekeznek kiépíteni.¹⁰⁸² Sajtóforrások alapján azonban még a jóval szerényebb 1932-es célokig, vagyis a főváros korabeli agglomerációjáig sem jutottak el. Budán,¹⁰⁸³ az Augusztatelepen és Rákoscsabán agitáltak gyűléseikkel¹⁰⁸⁴ – igaz, Bartha ezt (is) másképp látta.¹⁰⁸⁵

A pangás Horthy István 1937. szeptember 22-én bekövetkező halála után ért véget, és ez az esemény egyúttal a TVOE totalitarizmusellenes fordulatát is megpecsételte. Innentől fogva ugyanis Csekonics Iván immáron társelnökként szerepelt a szervezet vezetésében.¹⁰⁸⁶ Csekonics nemcsak elsővonalbeli legitimista politikus, de sokat tapasztalt, világlátott diplomata is volt, jöllehet már 1923-ban nyugalomba vonult (épp a királykérdés miatt). Az ő nevéhez fűződik az I. világháború utáni önálló magyar követség felállítása Lengyelországban, s a két baráti nemzet ügyét a Magyar–Lengyel Kereskedelmi Kamara elnökeként, valamint (1939 őszétől¹⁰⁸⁷) a Magyar–Lengyel Szövetség elnökeként is szolgálta. A Külügyi Társaság társelnökként a harmincas években is naprakész volt az európai diplomáciai sakkjátszmákról, a Központi Sajtóvállalat (KSV) végrehajtó bizottságának elnökeként pedig a közvélemény formálásában is szerepet játszott.¹⁰⁸⁸ Aligha véletlen, hogy a TVOE belső ügyeiről a KSV lapjai, a *Nemzeti Ujság* és az *Uj Nemzedék* általában igen részletesen számoltak be. A vállalat, amelynek gróf Zichy János volt az elnöke, nemcsak a legitimistákhoz és a főpapsághoz kötődött szorosan, de le volt kötelezve Imrédy Béla, majd Teleki Pál miniszterelnök felé is, s miközben lapjaik megőrizték antiliberalis, antiszemita és szociáldemokrata-ellenes arcélüket, határozottan német- és nyilasellenes tematikát folytattak.¹⁰⁸⁹ S miképp az MFOSZ erősen kötődött

Imrédy kormányfőhöz, úgy a TVOE profiljához legközelebb éppen utódja, Teleki politikája állt.¹⁰⁹⁰

A negyvenes évektől aztán már a magyar politikai élet grand old manje, vagyis Bethlen István lapjaként számontartott *8 Órai Ujság* adott legrészletesebben számot a TVOE tevékenységéről. Ez annak volt köszönhető, hogy Kertész Róbert, a lap főmunkatára 1939 őszétől a TVOE sajtóbizottságának vezetője,¹⁰⁹¹ 1942 tavaszától pedig a szervezet egyik alelnöke volt.¹⁰⁹² Kertész ezekben az években Vasmacsakovácsy Szvetozár álnéven írta bátor hangú cikkeit a német nemzetiszocializmus és honi szövetségeseik ellen a *8 Órai Ujságban*.¹⁰⁹³ Mindeközben megjárta a Hadik-laktanya kihallgatósobáit, Maróthy Károllyal, valamint Imrédy Bélával pedig éveken át pereskedett,¹⁰⁹⁴ hogy aztán az *Egyedül Vagyunk* „hála gyanánt” jól felépített plágiumügyet kerekítsen a *Hajók és hősök* címmel megjelent könyve köré.¹⁰⁹⁵ Alighanem Kertész kiterjedt kapcsolatainak is köszönhető, hogy a sajtó munkatársai a negyvenes évek elején komolyan vették a sokáig csak pár soros rendezvény-hírekre méltatott turáni vadászokat, akik 1942 februárjában már sajtóértekezletet tartottak a fővárosi napi- és hetilapok munkatársainak és szerkesztőinek.¹⁰⁹⁶ A *Magyar Nemzet*hez baráti Huszár egyengethette az utat – mint látni fogjuk, eredménnyel –, vagyis a TVOE szellemi háttérét azok a lapok adták, amelyeket a Volksbund a honi németellenes front tengelyének tartott a világháború kirobbanása előtt.¹⁰⁹⁷

¹⁰⁸² Hírek. *8 Órai Ujság*, 1937. május 27. 8.

¹⁰⁸³ Budán Dörögdy Antal postatakarékpénztári főtanácsos irányította a szervezést a napjaikban éppen a turáni vadász Kiss János altábornagyról elnevezett Fery Oszkár út 4. szám alól. Vö. Budán is szervezkednek a Turáni Vadászok. *Budai Napló*, 1937. október 14. 5.

¹⁰⁸⁴ *Uj Nemzedék*, 1937. szeptember 8. 4. (cím nélkül). Rákoscsabán élt a TVOE egykori pénztárosa, Földes Dezső ingatlanforgalmi irodatulajdonos, akinek „üzletköre az egész Rákosvidékre kiterjedt”. Zsemley Oszkár (szerk.): *Magyar városok és vármegyék monográfiája 24. Rákospalota és Rákosvidék*. Budapest, A Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala, 1938. 367.

¹⁰⁸⁵ A főtitkár az 1937. novemberi igazgatósági ülésen arról referált, hogy „a Turáni Vadászok Országos Egyesületének népszerűsége napról-napra nő országszerte, ami az ország különböző részein rendezett körzeti ülések látogatottságából is megállapítható”. Horthy István emlékezete a Turáni Vadászok Országos Egyesületében. *Nemzeti Ujság*, 1937. november 10. 7.

¹⁰⁸⁶ Horthy István emlékezete a Turáni Vadászok Országos Egyesületében. *Nemzeti Ujság*, 1937. november 10. 7.

¹⁰⁸⁷ A Magyar–Lengyel Szövetség vezetőségének változásaihoz: A Magyar–Lengyel Szövetség rendkívüli közgyűlése. *Szabadság*, 1939. november 24. 4.

¹⁰⁸⁸ Hortobágyi Jenő (szerk.): *Keresztény magyar közéleti almanach 1. A–L*. Budapest, 1940. 175. Vö. Politikai posta. *Nemzeti Ujság*, 1939. augusztus 24. 7.

¹⁰⁸⁹ Klestenitz Tibor: *Fejezetek az egyházi sajtó történetéből*. Budapest, Mediatudományi Intézet, 2020. 69., 90. 109. A KSV alapítója, Bangha Béla páter ezt a fajta propagandát a modern tömegkommunikáció eszközeivel végezte. Veszprémy László Bernát: Keresztesharc a nyilasok ellen. Bangha Béla nyilasellenes publicisztikája, 1936–1940. *Aetas*, 31. (2016), 2. 121–132.; Klestenitz (2020): i. m. 362–365., 375–380.

¹⁰⁹⁰ A koszorúzásokon túli, elvi okoláshoz lásd: vitéz Sipos Árpád: Emlékezés gróf Teleki Pálra. In Keöpe (1942): i. m. 38–39. Utóbb gondolatokat is közöltek „a magyar nemzet nagy mártírjától”, egy egész oldalas portré társaságában. Vö. Magyar kötelesség – magyar munka. In Sütő Nagy (1944): i. m. 160–161.

¹⁰⁹¹ *Az Est*, 1939. szeptember 26. 7. (cím nélkül).

¹⁰⁹² Új tisztikart választott a Turáni Vadászok Országos Szövetsége. *Keleti Ujság*, 1942. április 9. 5.

¹⁰⁹³ Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon*. 1. kötet. A–K. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967. 910.

¹⁰⁹⁴ Kertész Róbert: *Né felejtse!* Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1955. 20–21. Kertész „Kiss János altábornagy körét” csak szórmentén említi ötvenes években írt visszaemlékezésében. Kertész (1955): i. m. 38. Vö. Maróthy-Meizler sajtópere Kertész Róbert ellen. *Magyar Nemzet*, 1941. szeptember 25. 7.; A Kertész Róbert–Maróthy-sajtóper a tábla előtt. *Népszava*, 1943. szeptember 12. 4.; Harmadszor kezdte meg a bíróság ma az Imrédy–Vasmacsakovácsy sajtópert. *8 Órai Ujság*, 1943. március 12.

¹⁰⁹⁵ Vö. például: Sárközy: Tovább kutatunk Kertész–Vasmacsakovácsy hajóskönyvében az idézőjelek után, hiába... *Egyedül Vagyunk*, 1944. február 11. 9.; Sárközy: Végre egy idézőjellel! Újabb kisadag a Kertész Róbert–Van Loon pörben folytatott nyomozásunkból. *Egyedül Vagyunk*, 1944. március 10. 12–13.

¹⁰⁹⁶ „Önzetlenségre és bátor önfeláldozásra” nevelnek a Turáni Vadászok. *8 Órai Ujság*, 1942. február 3. 7.

¹⁰⁹⁷ Harmadikként a hónapokon belül megszüntetett *Az Est*-et nevezték meg. Vö. Die Deutschfeindliche Front. *Deutscher Volksbote*, 1939. augusztus 27. 4.

Imrédysta karikatúra Kertész Róbertről

A TVOE feltűnően bő és jó sajtójához nem elhanyagolható körülmény az sem, hogy ezekben az években Ullein-Reviczky Antal, a Külügyminisztérium Sajtó- és Propaganda Osztályának vezetője maga is „a magyarok turáni eredetét és kapcsolatait” igyekezett ellenszegezni a németek által kínált „Új Európának”.¹⁰⁹⁸ A „főcenzor” ebbéli terveihez Cholnoky Jenő professzort nyerte meg, nem meglepő módon, mivel 1942-ben még ő maga is a neves földrajztudós által vezetett Turáni Társaság (TT) alelnöke volt, többek között Antal István nemzetvédelmi propagandaminiszter társaságában.¹⁰⁹⁹ S bár Ullein-Reviczky háromezer pengős támogatása is a TT számláján landolt,¹¹⁰⁰ Cholnoky egy tanulmány erejéig a TVOE-t is megtisztelte.¹¹⁰¹ Ennél is fontosabb volt Ullein-Reviczky jóakarata, amit baráti Huszár Aladár is többször megtapasztalhatott. Például akkor, amikor a magyar nemzetiszocialista napilap felelős szerkesztője erősen áthallásosan azt írta számára, hogy „a turanizmus mint politikum, szembefordulást jelent ma – az új Európa küszöbén – Európával – és a csodavarást jelent Kelet felé”.¹¹⁰² Baráti Huszár válaszcikét, amelyben Németország faji politikáját és a magyarországi „tömegdisszimilációt” is érintette a szerző, a cenzúrabizottság először letiltotta, ám végül Ullein-Reviczky külön engedélyével (és jókora késéssel) mégis lehozhatta az írást a *Magyar Nemzet*.¹¹⁰³ Baráti Huszár írásában leszögezte, hogy „engem az új Európa kérdése is csak fajtám szempontjából érdekel és én a magyarságot az új Európában is mint önálló, független

és szabad népet és mint saját történelmi céljait szolgáló egységet kívánom beilleszkedve látni”.¹¹⁰⁴ Ullein-Reviczky jóakarata azonban nem volt korlátlan. A turáni vadászoknak, bármennyire is szerette volna Bartha főtitkár, sosem lett saját lapja.¹¹⁰⁵

Bár Bartha János a szervezet önfenntartását hangsúlyozta,¹¹⁰⁶ a turáni vadászok valójában számos közület, magánszemély és gyár támogatását élvezték a háború utolsó éveiben. 1942-es évkönyvükben olyan nagyvállalatok hirdettek, mint az IBUSZ, az Orion vagy a Péti Nitrogénművek.¹¹⁰⁷ A Földművelésügyi Minisztérium, a Magyar Általános Hitelbank, a MNB és a Chinoin Gyógyszer- és Vegyszeti Termékek Gyára több ezer pengővel sietett segítségükre, mások – például a budapesti Vadásztölténygyár és az Egyesült Izzó – hirdetésekkel támogatták a turániakat, akikhez a legtöbb bevétel névtelen postatakarékpénztári jóváírásként érkezett.¹¹⁰⁸ Itt kell megjegyezni, hogy az újpesti Chinoin gyógyszerészeti gyár ügyvezető igazgatója az a vitéz Boér Tibor volt,¹¹⁰⁹ aki – mint látni fogjuk – 1942-ben előbb a TVOSZ¹¹¹⁰ gazdasági ügyeiért felelt, majd a szervezet alelnöke lett.¹¹¹¹ A Chinoin ekkoriban a lengyel menekültek gyógyszerellátásáról is gondoskodott (a németek által a megszállás napján Budapesten agyonlőtt Jan Kollataj-Szrednicki orvostábornokon keresztül),¹¹¹² s talán az sem véletlen, hogy 1944 őszére ebből a vegyiüzemből kerültek ki a kommunisták által irányított akciógárdák legsikeresebb robbantói.¹¹¹³ A szintén újpesti Egyesült Izzóból pedig nemcsak a Margit körüti honvéd fogházat megjárta, Szent-Györgyi Alberttel szoros barátságot ápoló Bay Zoltán és Dallos György kapcsolódott az ellenálláshoz, de itt találtak „polgári” menedéket a hivatásos katonatiszti pályát elhagyó, majd kommunistává lett ellenállók, Pálffy-Österreicher György és Sólyom László is.¹¹¹⁴ A TVOE-nek a támogatókon túl saját, széles portfóliójú, bel- és külföldi

¹⁰⁹⁸ Baráti Huszár Aladár: Egy pohár tiszta víz vegyelemzése. *Magyar Nemzet*, 1942. szeptember 6. 5.

¹¹⁰⁵ 1941 nyarán volt a lap megindításának ügye „a döntés állapotában”. Bartha János: A Turáni Vadászok 1941. esztendejének története. In Keöpe (1942): i. m. 154.

¹¹⁰⁶ Vö. például: Bartha János: A nemzetvédelem göröngyös útja. In Sütő Nagy (1944): i. m. 56.

¹¹⁰⁷ Keöpe (1942): i. m. (hátsó oldalak).

¹¹⁰⁸ TVOE. Takarékpénztári Napló, 1943–1944. HU MNL OL P2249 No. 47. (15. boríték); TVOE. Készpénz Napló, 1943–1944. HU MNL OL P2249 No. 47. (15. boríték). Az MNB-től – Baranyai Lipótnak címzett kérelmük nyomán – háromezer pengőt kaptak sub rosa. Vö. Támogatás engedélyezése a Turáni Vadászok Országos Egyesülete részére. 1942. május 4. HU MNL OL Z9 (Magyar Nemzeti Bank, titkos elnöki iratok) 1. TE35/1942

¹¹⁰⁹ Választások. *Magyar Gyáripar*, 1942. május 20. 9.

¹¹¹⁰ Az egyesület (TVOE) 1942 tavaszán, mint lesz róla szó, szövetséggé (TVOSZ) alakult át.

¹¹¹¹ Kijelölték a Turáni Vadászok szakosztályainak vezetőit. 8 Órai Újság, 1942. február 5. 7.; A Turáni Vadászok Debrecenben. 8 Órai Újság, 1942. május 29. 2. Vö. Vitéz Boér Tibor: Egészséges család – egészséges nemzet. In Keöpe (1942): i. m. 64–68.

¹¹¹² Godó Ágnes: *Magyar–lengyel kapcsolatok a második világháborúban*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1976. 119.

¹¹¹³ Bartha (2021): i. m. 197.

¹¹¹⁴ Bay Zoltánhoz: Krajcsír Lukács: Menedék a laboratóriumban. In Czókos Gergely et al.: *Magyar hősök. Elfeledett életutak a 20. századból*. Budapest, MCCA – NEB – Mandiner, 2020. 41–45.

¹⁰⁹⁸ Ullein-Reviczky Antal: *Német háború – orosz béke. Magyarország drámája*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1993. 116–117.

¹⁰⁹⁹ *Turán*, 25. (1942), 2. hátsó borító: 1944 áprilisában a Magyar Függetlenségi Mozgalom vezetője, Szent-Iványi Domokos miniszteri tanácsos lett a TT megválasztott ügyvezető elnöke. Ablonczy (2016): i. m. 135.

¹¹⁰⁰ SJANC Fond 14 1943/2739, 2. A Turáni Társaság ügyei. *Turán*, 26. (1943), 1. 36.

¹¹⁰¹ Cholnoky Jenő: Mit köszönhet a nagyvilág a magyarságnak. In Sütő Nagy (1944): i. m. 144–147.

¹¹⁰² Ráttkay R. Kálmán: Egy pohár tiszta víz. *Magyarság*, 1942. augusztus 15. 2.

¹¹⁰³ Márkus-Szinai-Vásárhelyi (1975): i. m. 208.

értékesítéssel egyaránt foglalkozó (termelő-, fogyasztó és hitel)szövetkezete is volt, a Búzakalász Gazdasági Szövetkezet.¹¹¹⁵

Csekonics és Kertész szerepvállalásához mérhető változást hozott a TVOE életében az 1938 márciusának idusán megválasztott új elnök, vitéz Sipos Árpád titkos tanácsos, nyugalmazott gyalogsági tábornok működése.¹¹¹⁶ A nagyváradai születésű elnök, aki negyvenévnvi szolgálat után, 1936-ban vonult nyugállományba, társadalmi kötelezettségei mellett 1941-ben a Nemzeti Takarékpénztár igazgatóságának is tagja lett,¹¹¹⁷ vagyis rendezett egzisztenciája volt. Sipost a TVOE 1938. március 20-án megtartott éves közgyűlésén iktatták be,¹¹¹⁸ ahol „jelentőségteljes”, „nagyhatású” beszédet tartott.¹¹¹⁹ Hogy pontosan miről beszélt, hiába keressük a korabeli sajtóban. Sipos szűzbeszédét nem a nagy nyilvánosságnak, hanem a tagságnak szánták. Ilyen tekintetben viszont fontosnak gondolták, mivel külön füzetként meg is jelentette azt a szervezet.

Vitéz Sipos Árpád altábornagy, a honvédség főparancsnokának helyettese

„Mert magyar vagyok” – indokolta röviden a hallgatóságnak Sipos, miért vállalta el a TVOE vezetését, majd részletesebben is kibontotta nézeteit és céljait. A Német Birodalomra utalva arról érkezett, hogy a „nemzeti érzés [...] emelt soha meg nem álmódott nagyságra és hatalomra egy olyan országot, amely a bomlás csíráival már a telítettségig volt átítatva”, és ez a „korszellem [...] létesített az elmúlt napokban a mi tözszomszédságunkban egy 75 milliós óriási világbirodalmat és vívja immár több, mint másfél esztendő óta élethalál-harcát Spanyolországban a nemzetközi vörös áradattal”. Sipos elismerő szavai ellenére a kommunizmusra és a nácizmusra egyaránt a nemzeti létreleselkedő expanziós veszélyként tekintett. Fájlalta, hogy az egykoron nagyon is „dinamikus” magyar nacionalizmus épp Európa határainak átrajzolásának időszakában változott „statikusra”, s – feledve a régmúlt dicsőségét – „kis és gyenge, életképtelen” nemzetnek

¹¹¹⁵ Az igazgatóságnak két TVOE-vezető tagja lett: Pattantyús Ábrahám Dezső és gróf Haller Gábor. *Központi Értesítő*, 1940. november 15. 1685–1687.

¹¹¹⁶ A Turáni Vadászok közgyűlésén leleplezik vitéz Horthy István arcképét. *8 Órai Ujság*, 1938. március 18. 10.

¹¹¹⁷ HU BFL XVII. 1709/1945, 262/a.

¹¹¹⁸ A Turáni Vadászok közgyűlésén leleplezik... (1938): i. m.

¹¹¹⁹ A Turáni Vadászok közgyűlése. *Pesti Hírlap*, 1938. március 23. 10.

kezdjük magunkat tekinteni. A legitimista vezetés alatt álló TVOE elnöke a függetlenségi hagyományba ágyazta mondandóját, s a „törzsökös” Ocskay Rudolphhoz hasonlóan Mód Aladár marxista klasszikusát (*400 év küzdelem az önálló Magyarorszáért*) előlegezte szuverenista programjában, amelynek kurucos nyelvezetét Gömbös Gyula egyik kulcsfogalmával, a „nemzeti öncélúsággal” egészítette ki. Sipos szerint „négy száz év óta” azt állítják rólunk, „csakis más népek függvényeként, minden öncélúság nélkül, más népek és nemzetek érdekeinek szolgálatában” élhetünk. Éppen ezért a TVOE „missziós munkájának” szánta, hogy „a szolgálásra hajlamos magyar lelkeket az erős nemzeti öntudat és önérték sziklavarába visszavezesse”. A TVOE elnöke úgy vélte, ez a világban élő tizenötmillió magyarnak és dicső történelmünknek hála „nem is lesz különösen nehéz munka”, s Magyarország a „tragikus körülmények között visszaszerzett nemzeti szuverenitását körmeszakadtáig” meg fogja védeni. Sipos az ország szuverenitásának megőrzését a fent részletezett körülmények ellenére összeegyeztethetőnek gondolta a területi expanzióval, az egyesület alapszabályában lefektetett integer revizionizmussal. Ezt nemcsak nemzeti, de nemzetközi okokból kifolyólag is alapvető fontosságúnak gondolta, mivel az ország ezer éven át gyakorolt hivatását, hagyományos kiegyenlítő szerepét kizárólag történelmi határai között töltheti be Európa „ütközőterületén” – fogalmazott. A turáni vadászok elnöke ugyanakkor „higgadtságra” és „megfontoltságra” intett, mivel valamiért úgy gondolta, ez a „tökéletlen világ” (értsd: a Párizs környéki békerendszer által létrehozott Európa) „önmagától” fog „felfordulni” és „összedőlni”, s ekkor juthatunk hozzá ahhoz, ami „bennünket megillet”, vagyis a történelmi határainkhoz. Ezt a célt azonban „csakis vérrel és vassal”, s olyan „lélekkel” lehet elérni, amellyel a TVOE dolgozik. Belpolitikai tekintetben Sipos fontosnak tartotta, hogy egyesületük távol tartsa magát a pártpolitikától. S bár a baloldali „szélsőségektől” több választja el a turáni vadászokat, mint a jobboldali „szélsőségektől”, mindkét irányzat ellen „zárt frontban” fognak felsorakozni – ígérte.¹¹²⁰

Sipos tehát aktuálisan a nyilasok ellen agitált, és önbizalmat próbált önteni a nagyhatalmi vetélkedés egyik mellékszereplőjébe, a magyarságba. Osztotta és népszerűsítette a magyar fajvédelem bevett, az aktuálpolitikai célt – a teljes revíziót – történelmi érvekkel alátámasztani igyekvő argumentációs sémáját. Ez az ellentmondás végigkísérte a TVOE későbbi működését. Figyelemre méltó, hogy a beszéd egyáltalán nem utalt a zsidókérdésre, emellett a kormányzót sem említette, vagyis e tekintetben hasonlóképpen járt el, mint a Sipóst követő szónok, Szacsavay József, aki pedig Horthy István emléke előtt tisztelgett.¹¹²¹ A később kifelé oly sokat hangoztatott kormányzóhűség tehát ekkor még nem volt része a legitimisták irányította szervezet belső kommunikációjának (sem).

¹¹²⁰ Vitéz Sipos Árpád: *Székfoglaló a Turáni Vadászok Országos Egyesületének 1938. évi közgyűlésén.*; Szacsavay József: *Emlékbeszéd nagybányai vitéz Horthy István arcképének leleplezése alkalmából.* Budapest, Filó János, 1938. 3–11.

¹¹²¹ Vitéz Sipos (1938): i. m.

1940 tavaszán Csekonics fajsúlyos „társelnöktársat” kapott a szervezetben vitéz Huszár Aladár személyében, s ekkor lett alelnök Pattantyús Ábrahám Dezső is.¹¹²² Az ő szerepvállalása nemcsak forradalmi múltja miatt volt pikáns, hanem azért is, mert Károlyi Mihály kormányának néhai igazságügyi államtitkára szegedi fordulata után az OHL prominense lett.¹¹²³ Az Anschluss után két évvel azonban ezek már csak távoli emlékek és árnyalatnyi különbségek voltak. Az adott pillanatban fontosabb volt, hogy baráti Huszár és Pattantyús Ábrahám csatlakozásával a „törzsökösök” két meghatározó vezetője kapott szerepet a TVOE vezetésében. Az igazgatóságot és az országos választmányt egyidejűleg nyugállományba helyezett főtisztekkel, tábornokokkal és magas rangú nyugalmazott közszolgákkal töltötték fel.¹¹²⁴ Közülük is kiemelkedik egy újabb Horthy István, a kormányzó idősebb fia, aki az igazgatóságban kapott helyet még 1939 októberében.¹¹²⁵ 1941-ben ebben a szervezeti struktúrán annyi említésre méltó változás történt, hogy vitéz Görgey György nyugállományú tábornok alelnöki helyet foglalt el a szervezet vezetésében,¹¹²⁶ míg Féja Géza az országos választmány tagja lett.¹¹²⁷

A következő évben szakosztályokra és bizottságokra bontották tovább a feladatköröket. Az országos szervezőbizottság elnöke az a Györke György ezredes lett, aki épp ekkor vonult saját kérelmére elrendelt felülvizsgálat eredménye alapján nyugállományba.¹¹²⁸ A szociális bizottság elnökül a TMT-ből már ismert Hidvégi István orvosezredest neveztek ki. A lövészszakosztály élére vitéz Rátvay Imre nyugalmazott vezérőrnagyot helyezték, a propaganda-szakosztály vezetői tisztét pedig Ferenczy Ferenc belügyminiszteri osztálytanácsos töltötte be,¹¹²⁹ míg 1943 őszén az osztály vezetését Kézdy-Vásárhelyi Béla miniszteri titkár át nem vette.¹¹³⁰ A TVOSZ ekkor már 15 000 darab nagy alakú színes

plakátot terjesztett *Őrködünk! és Mindent a hazáért: Csatlakozz!* felirattal.¹¹³¹ A kulturális ügyeket Keöpe Viktor író, nyugalmazott főreáliskolai tanár vitte 1940-től 1943-ig,¹¹³² míg a nemzetvédelmi szakosztály vezetője 1942 elején a korszak ünneplélt polihisztorja, Karácsony Sándor egyetemi magántanár lett. A gazdasági ügyekért – a hamarosan alelnökké avanzsáló¹¹³³ – vitéz Boér Tibor gyárigazgató felelt, míg a művészeti szakosztályt Zilahi Farnos Eszter művésznő vezette. A szervezési szakosztályt 1942 februárjától Bartha János országos főtitkár, a korábban Sütő Nagy László által irányított sajtóosztályt pedig Hortobágyi Jenő újságíró vezette.¹¹³⁴

A TVOE 1942 tavaszán újabb nagy nevet igazolt, Csekonics társelnököt ugyanis vitéz nagybacsoni Nagy Vilmos nyugalmazott vezérezredes váltotta tisztségében.¹¹³⁵ A hadiüzemi érdekeltségekkel is rendelkező vezérezredes ekkoriban, vagyis 1941-es nyugállományba helyezése után kezdte ártértekelni a magyar politika – korábban a revízió miatt általa is szükségesnek tartott – „német orientációs irányát”.¹¹³⁶ Azért is szimpatizálhatott a turáni vadászokkal, mert „a nemzetiségi jó részében elszlovákosított, elrománosított, elszarbesített magyarokat látott”, s ezek erőszak nélküli visszamagyarosítását tűzte ki célul.¹¹³⁷ A TVOSZ munkájában azonban csak néhány hónapig, honvédelmi miniszteri kinevezéséig, vagyis 1942 szeptemberéig vett részt, jöllehet évkönyvüknek cikket adott (marosvásárhelyi és nagyváradi beszédeinek leiratát).¹¹³⁸ Ekkor már ifjabb Horthy István sem állt a szervezet mögött, mivel 1942. augusztus 20-án repülőgép-szerencsétlenség következtében a keleti fronton életét vesztette.¹¹³⁹ A kormányzóhelyettest a szervezet 1944-es évkönyvében az a Nagy Vilmos búcsúztatta,¹¹⁴⁰ aki – bár turáni vadász múltjáról

¹¹²² Alelnök lett Farkas Szabó Géza, Kemény Győző és gróf Haller Gábor is. Vö. A Turáni Vadászok. *Nemzeti Ujság*, 1940. április 3. 7. Haller nem tölthette be sokáig posztját, mert az 1941-es évkönyvben közölt tisztikarban már nem szerepelt. Vö. A T. V. O. E. tisztikara. In Sütő Nagy (1941): i. m. 146–147.

¹¹²³ Békés (2009): i. m. 240.

¹¹²⁴ Az igazgatóság tagjai: vitéz Sárkány Jenő altábornagy, Verseghegyi Elek rendkívüli követ, meghatalmazott miniszter, Kállay Zoltán pénzügyminiszteri osztályfőnök, vitéz Csécsy Nagy Imre nyugalmazott altábornagy, vitéz nagybányai Horthy István vezérigazgató helyettes, miniszteri tanácsos, vitéz Kovách Antal tábornok, Kozma György közjegyző, Herkely Tibor miniszteri tanácsos, Pados Jenő nyugalmazott ezredes és Zsilinszky István nyugalmazott őrnagy. Az országos választmány névsora: Hadházy Zsigmond nyugalmazott főispán, Kiss Zoltán nyugalmazott tábornok-orvos, vitéz Nagy Iván miniszteri osztálytanácsos, Siposs Géza vállalati és Marton László részvénytársasági igazgatók, Nyékhegyi Géza, a Faluposta Mozgalom alapító tagja és Vörös Vince aranykalászos gazda. Vö. A Turáni Vadászok közgyűlése. *Magyar Nemzet*, 1940. április 3. 4.

¹¹²⁵ Vitéz Horthy István a Turáni Vadászok Egyesületének vezetőségében. 8 *Órai Ujság*, 1939. október 28. 5.

¹¹²⁶ Egyidejűleg vitéz Técsői Móricz István vezérigazgató bekerült az igazgatóságba, míg Reszegi Lajos, Hordóssy Iván IBUSZ-aligazgató, Szerdahelyi Ferenc tűzifa-nagykereskedő, Varga Mihály, a Nemzeti Kikötő intézője és vitéz Vértessy Károly nyugalmazott százados az országos választmányban kapott helyet. Vö. A Turáni Vadászok közgyűlése. *Magyar Nemzet*, 1941. április 6. 16.

¹¹²⁷ A T. V. O. E. tisztikara. In Sütő Nagy (1941): i. m. 147.

¹¹²⁸ *Honvédségi Közlöny*, 1942. január 7. 4.

¹¹²⁹ Kijelölték a Turáni Vadászok szakosztályainak vezetőit. 8 *Órai Ujság*, 1942. február 5. 7.

¹¹³⁰ A Turáni Vadászok seregszemléje Szabadkán. *Keleti Ujság*, 1943. október 23. 3.; Kézdy-Vásárhelyi Béla: A propaganda. In Sütő Nagy (1944): i. m. 74–76. Vö. ÁBTLL 3.1.9. V-129026/6a, 428–436.

¹¹³¹ T. V. hírek. Sütő Nagy (1944): i. m. 238. A plakátok a szervezet országos ellenőre, Kiss Ferenc felelős kiadása mellett jelentek meg. OSZK PKnyt, PKG.1942/270. és 271.

¹¹³² Keöpe Viktor: Kulturális osztályunk működése. In Sütő Nagy (1941): i. m. 62–65. 1943 őszén a kulturális és nemzetnevelési ügyek intézését a propagandaosztály vezetőjének édesapja, A magyarok útja Indiától Pannóniáig című opus szerzője, Kézdy Vásárhelyi Zoltán nyugalmazott államtitkár vette át. Vö. 8. számú körlevél (1943). SJMAN Fond 28, dos. 6/1942, 12.

¹¹³³ A Turáni Vadászok Debrecenben. 8 *Órai Ujság*, 1942. május 29. 2.

¹¹³⁴ Kijelölték a Turáni Vadászok szakosztályainak vezetőit. 8 *Órai Ujság*, 1942. február 5. 7. Zilahi Farnos másfél év múlva már a nyilasoknál közölt antibolsevista tárcát. Vö. Zilahi Farnos Eszter: Őszi gondolatok. *Összetartás*, 1943. október 8. 7.

¹¹³⁵ „Magyarország a magyaroké legyen és valamennyien magyarok maradassunk”. A Turáni Vadászok egyesülete szövetséggé alakult át. *Magyar Jövő*, 1942. március 31. 5.

¹¹³⁶ Szakály Sándor: Nagybacsoni Nagy Vilmos: Végzetes esztendő. *Haditörténelmi Közlemények*, 33. (1986), 3. 619. Nagy Vilmos az 1941 júliusában alakult Dunai Repülőgépgyár igazgatóságában is helyet kapott. *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz*, 17. (1941–1942), 3–4. 140.

¹¹³⁷ Tilkovszky Loránt: Irányelvek a nemzetiségi kérdés kezeléséhez a magyar hadseregben, 1941–1944. *Haditörténelmi Közlemények*, 103. (1990), 4. 154.

¹¹³⁸ Vásárhelyen a hun-székely-magyar turáni vérvonalra épített beszédében a székely származású főtiszt, míg Váradon a „felforgató törekvések” elfojtására ajánlotta a kormány szolgálatába a TVOSZ-t. Vö. Vitéz nagybacsoni Nagy Vilmos: Ünnepi beszéd az alakuló közgyűlésen. In Keöpe (1943): i. m. 34–37.

¹¹³⁹ A kormányzóhelyettestől gyászkeretes képpel és nekrológgal búcsúztak. In Keöpe (1943): i. m. első (számozatlan) lapok.

¹¹⁴⁰ Vitéz nagybacsoni Nagy Vilmos: A magyar ifjú, magyar férfi mintaképe. In Sütő Nagy (1944): i. m. 170–175.

nem szolt népszerű memoárjában¹¹⁴¹ – a honvédelmi miniszteri pozíciójáról történő 1943. júniusi lemondása után visszatért a szövetségbe, sőt visszavette társelnöki tisztségét is a TVOSZ-ban.¹¹⁴²

Nagy Vilmoshoz hasonlóan az 1942-es éves közgyűlésen csatlakozott a központi igazgatósághoz egy újabb székely származású főtiszt, vitéz Kiss János nyugalmazott altábornagy.¹¹⁴³ Bajcsy-Zsilinszky Endre immáron hetedik ikszet taposó barátja. Kisst a honvédség egyik legjobb közelharc kiképző tisztjeként és egyik legjobban felkészült csapattisztjeként tartották számon.¹¹⁴⁴ Nyugállományba vonulása után többször szerepelt a rádióban, és katonai tanulmányokat is írt.¹¹⁴⁵ 1942. őszi munkájában a német hadiszerencse mulandóságára, illetve arra figyelmeztetett, hogy Magyarország önvédelmének megszervezése nem tűr halasztást.¹¹⁴⁶ A következő évben már a német megszállással szembeni katonai ellenállás tervén dolgozott, munkáját azonban mérvadó németellenes körök túl optimistának tartották.¹¹⁴⁷ Igazságérzetében azonban bíztak, mivel 1943 őszen rendkívül kényes ügyben kapott megbízatást: az újvidéki vérengzés miatt hűtlenséggel vádolt tisztek ellen újraindított eljárason szavazó hadbírónak nevezték ki.¹¹⁴⁸ Ekkor már a TVOSZ szervezőbizottsági elnöke volt, vagyis Kiss János kezében összpontosult a kilenc körletre (s ezeken belül megyékre, járásokra és községekre) tagolt országos

¹¹⁴¹ Nagybacsoni Nagy Vilmos: *Végzetes esztendő 1938–1945*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1986.

¹¹⁴² A T. V. O. Sz. vezetősége. In Sütő Nagy (1944): i. m. 70. (A szervezet utolsó tisztikara: Sütő Nagy (1944): i. m. 70–71.). Vö. Felhívás a Turáni Vadászok miskolci szervezetébe való belépésre. *Magyar Jövő*, 1944. március 14. 4.

¹¹⁴³ Új tisztikart választott a Turáni Vadászok Országos Szövetsége. *Keleti Ujság*, 1942. április 9. 5. Az 1943-as közgyűlés nem hozott jelentős változást a TVOSZ vezetésében. Igazgató lett Török János nyugalmazott rendőrfőparancsnok és gróf Teleki Sándor földbirtokos, bekerült a választmányba Munkácsy István postafőtanácsos, Buzogány Mihály öbectei földbirtokos, Futó András kulai gyáros és gróf Zichy Nándor. Vö. A kormányzóhelyettes emlékének hódolt a Turáni Vadászok közgyűlése. 8 *Órai Ujság*, 1943. március 30. 2.

¹¹⁴⁴ Szakály Sándor: Nyugállományú altábornagy a magyar katonai ellenállási mozgalom élén: vitéz Kiss János (1883–1944). In Anka László et al. (szerk.): *Natio est semper reformanda. Tanulmányok a 70 éves Gergely András tiszteletére*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2016. 500–501.

¹¹⁴⁵ Nemzetkarakterológiai alapvetésű hadtörténeti áttekintéséhez: Kiss János: Magyar katona. In Sütő Nagy (1944): i. m. 175–182.

¹¹⁴⁶ Tilkovszky Loránt: Kiss János nyugalmazott altábornagy tanulmánya Magyarország honvédelmi helyzetéről 1942 novemberében. *Vasi Honismereti Közlemények*, 18. (1991), 1. 11–21.

¹¹⁴⁷ Kiss emlékiratát a vkf. hírszerző és kémelhárító osztályának vezetője is tanulmányozhatta Somogyi Béla révén. A tervet „naiv álmodozásnak”, „elméleti elképzelésnek” nevezte. Kádár (1978): i. m. 481–482. Kiss memorandumát Bethlen Istvánnak is megküldték, aki a magyar haderőre vonatkozó adatokat „túl optimistának” tartotta. Bethlen István levele Bajcsy-Zsilinszky Endrének. 1943. november 15. Bajcsy-Zsilinszky levelezése. Vigh Károly összeállítása Lackó Miklós segítségével. (Gépelte másolatok.) A szerző birtokában. Kiss két nappal később – hadosztályokra bontva – részletezte barátjának érveit. Kiss János levele Bajcsy-Zsilinszky Endrének. 1943. november 17. Vö. OSZK Kt 28. fond 91. Vö. Bajcsy-Zsilinszky Endre levele Kállay Miklósnak. 1944. március 16.

¹¹⁴⁸ Árpád von Klimó: *Remembering Cold Days: The 1942 Massacre of Novi Sad and Hungarian Politics and Society, 1942–1989*. Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 2018. 71.

szervezés irányítása és ellenőrzése.¹¹⁴⁹ Kiss és Bajcsy-Zsilinszky a német megszállás előtti napokban próbálta meg Kállay-Miklós miniszterelnököt rávenni a katonai ellenakcióra és a munkásság felfegyverzésére.¹¹⁵⁰ Sikertelenül jártak, így a nyugállományú altábornagy kőszegi otthonába vonult vissza.

Vitéz Kiss János nyugállományú altábornagy, Székely Jenő szabadkai polgármester és baráti Huszár Aladár a TVOSZ szabadkai zászlószentelésén (1943)

A Sipos–Csekonics duó aktivitása az 1939 tavaszán létrehozott kulturális bizottság munkáján is látszik.¹¹⁵¹ A TVOE 1939-től heti rendszerességgel tartott különböző témájú előadásokat a tagság számára. Különösen kedvelték a hadászati és a kommunistaellenes témákat, így többször hallhattak előadást a harci repülésről, a légvédelemről,¹¹⁵² vagy éppen a „spanyol vörösek rémségeiről”.¹¹⁵³ Egyszer még a Pátria mozit is kibérelték, hogy a „nézőteret zsúfolásig megtöltő hallgatóság” egy légoltalmi előadás végigülése árán megcsodálhassa a „különböző világvárosokban és Budapesten megtartott repülő-támadás-próbákról felvett filmeket”.¹¹⁵⁴ A világháború kirobbanása után békésebb vizekre eveztek – cserébe elsőrangú előadókat kaptak. Aligha szorul magyarázatra,

¹¹⁴⁹ Kiss János: A szervezés. In Sütő Nagy (1944): i. m. 72–73. Egyik elődje ezen a poszton vitéz Görgey György volt, aki azt vallotta, hogy „minden egyesület első gondolata fegyelmezett csoportok felállítása, s azok katonai kiképzése. [...] Minél bizonytalanabb az idő, annál inkább kell a fizikai harcra is felkészülni.” Mivel azonban van honvédségünk és csendőrségünk, egy civil egyesület „legfeljebb segítőtárs” lehet ebben. Vitéz Görgey György: A társadalmi egyesületek jelentősége. In Sütő Nagy (1941): i. m. 44.

¹¹⁵⁰ Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944*. II. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2012. 181.

¹¹⁵¹ Megalakult a Turáni Vadászok Országos Egyesületének Kulturális Bizottsága. *Magyar Nemzet*, 1939. május 31. 14.

¹¹⁵² Turáni Vadászok nemzetvédelmi előadása. *Friss Ujság*, 1939. március 29. 5.

¹¹⁵³ A Turáni Vadászok nemzetvédelmi előadása. *Magyar Nemzet*, 1939. március 1. 9.

¹¹⁵⁴ A TVOE Országos Központjának részéről vitéz Sárkány Jenő nyugállományú altábornagy, Petrichevich György nyugállományú ezredes, Bartha János országos főtitkár és dr. Hortobágyi Ernő kulturbizottsági elnök jelent meg a vetítésen. Vö. A Turáni Vadászok légoltalmi filmbemutatója a Pátria-moziban. *Nemzeti Ujság*, 1939. június 20. 9.

Pethő Sándor miért „Szellemi honvédelem” címmel tartott előadást körükben, méghozzá kétszer is.¹¹⁵⁵ A *Magyar Nemzet* törzsgárdájából a főszerkesztő mellett Parragi György is visszatérő vendége volt a fajvédő szervezetnek,¹¹⁵⁶ ahol Kern Aurél,¹¹⁵⁷ valamint Tombor Jenő aktuálpolitikai témákról beszélt.¹¹⁵⁸ A turáni vadászok 1939 őszén az angliai közvélemény Magyarországról alkotott képét is megismerhették.¹¹⁵⁹ Persze a kevésbé földhözragadt témák sem maradhattak ki a tematikából. Ősmagyar és orientalista témákban visszatérő előadójuk volt Keöpe Viktor,¹¹⁶⁰ aki „bizonyító erejű adatok” alapján szólt a sumer–magyar rokonságról,¹¹⁶¹ míg Körösi Csoma Sándorról Kund Zsigmond író tartott előadást.¹¹⁶² A honi radikális turanizmus oszlopos tagja, a korábban Rabindranath Tagorét is Budapestre csábító Zajti Ferenc székesfővárosi könyvtári felügyelő is megfordult előadótermükben.¹¹⁶³ Zajti „indiai rokonainkról” tartott itt vetített képes prezentációt.¹¹⁶⁴

A TVOE székházát még a Magyar Állatvédők Országos Egyesülete is igénybe vette egy plakátpályázatból összeállított kiállítás erejéig. Hogy a „turániaknak” mindenről ugyanaz jutott az eszébe, az a „Székelyföld mindig zöld” jellegű díjnyertes pályamunkából is érzékelhető, amely egy „rabságból elbocsátott csipogó madárkát ábrázolt”.¹¹⁶⁵ A szervezet lankadatlan irredentizmusát időnként a hatóságok is megsokallták. Amikor 1940 áprilisában „Erdélyt vissza!” feliratú jelvényt akartak országosan forgalomba hozni, a Miniszterelnökség és a Külügyminisztérium együttes akarattal tiltotta meg az engedélyezést.¹¹⁶⁶ 1941 karácsonyán pedig Ullein-Reviczky kifogásolta a TVOE karácsonyi irredenta képeslapját, mivel „különféle érzékenységek” miatt „határozott tilalom van” Nagy-Magyarország megjelenítésére.¹¹⁶⁷

¹¹⁵⁵ A Turáni Vadászok nemzetvédelmi előadása. *8 Órai Ujság*, 1939. szeptember 14. 5.; Pethő Sándor előadása a Turáni Vadászoknál. *Magyar Nemzet*, 1939. november 15. 7.

¹¹⁵⁶ A Turáni Vadászok kulturális előadása. *Friss Ujság*, 1939. szeptember 20. 5.; Parragi György előadása a Turáni Vadászoknál. *Magyar Nemzet*, 1940. január 28. 13.; Parragi György előadása. *Magyar Nemzet*, 1941. február 12. 7.

¹¹⁵⁷ Kern Aurél előadása. *Szabadság*, 1939. október 5. 3.

¹¹⁵⁸ *8 Órai Ujság*, 1939. szeptember 28. 5. (cím nélkül).

¹¹⁵⁹ Szabó István tanár tartott előadás erről. *8 Órai Ujság*, 1939. október 12. 2.

¹¹⁶⁰ Vö. például: Egyesületi és társadalmi hírek. *Nemzeti Ujság*, 1940. január 17. 6.

¹¹⁶¹ Keöpe szerint mindez „olyan csodálatos múltat nyit meg előttünk [...], amilyennel kevés nemzet dicsekedhetik”. MOT, 1940. október 3. 8.

¹¹⁶² A Turáni Vadászok kulturális előadása. *Nemzeti Ujság*, 1941. november 27. 8. Körösi Csomáról a TVOE teret szeretett volna elnevezetni, illetve szoborállítást kezdeményeztek az első magyar orientalista tiszteltére. Vö. A Turáni Vadászok a Körösi Csoma Sándor szobor felállításáért. *Magyar Nemzet*, 1940. április 2. 6.

¹¹⁶³ Sárközy Miklós: A szittyá Zarathustrától a gudzsárokon keresztül az ind Jézusig. Zajti Ferenc mint orientalista. In Bakró-Nagy Marianne (szerk.): *Okok és okozat. A magyar nyelv eredetéről történeti, szociálpszichológiai és filozófiai megközelítésben*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2018. 85.

¹¹⁶⁴ Turáni Vadászok kulturális előadása. *Nemzeti Ujság*, 1943. december 8. 7. Vö. például: Zajti Ferenc: India és kultúrnépének bölcsője Magyarország területe volt. In Keöpe (1943): i. m. 83–86.

¹¹⁶⁵ Az Állatvédők Egyesületének plakátkiállítása. *Nemzeti Ujság*, 1939. május 24. 11.

¹¹⁶⁶ Tilkovszky (1967): i. m. 275–276.

¹¹⁶⁷ Márkus et al. (1975): i. m. 212.

Az inkriminált képeslap

A turáni vadászoknak már 1938-ban dalt szentelt a népi „östehetségként” befutó Kádár Lajos,¹¹⁶⁸ Falusy Nándor és Csonka Demeter pedig 1943-ban hivatalos indulót írt a szervezetnek „Előre Turáni Vadászok” címmel.¹¹⁶⁹ A népi írók első vonalából Féja Géza tisztelte meg több ízben a TVOE központjának hallgatóságát,¹¹⁷⁰ ám Finnországról nem Kodolányi János, hanem egy rendszeres fellépő, vitéz Nagy Iván miniszteri osztálytanácsos tartott vetített képes előadást.¹¹⁷¹ Összképünk szempontjából fontosabb, hogy 1939 novemberében már feltűnt körükben baráti Huszár Aladár,¹¹⁷² s nem hiányzott Ábrahám Dezső sem, aki „az ellenforradalmi mozgalom történetéről” érkezett.¹¹⁷³ A *Sorakozóban* is publikáló

¹¹⁶⁸ „Mert ez a föld mindig turáni volt, / Sok ezer éve itt élünk már, / Itt élt a szittyá, a hun Atila / ... az avar Baján! / Árpád apánk csak örökükbe lépett, / Mikor elvezette ide eleinket. / A zsvány hadat verjük ki végre... / Vesszen Trianon... / Esküdünk az égrel / Magyar, ne túrd, mert kipusztul fajod, / Ha ezt a szörnyű gázságot hagyod!” Gyurgyák (2007): i. m. 231. Kádár pettyes pályájához: Papp (2014): i. m.

¹¹⁶⁹ Megjelent Falusy Nándor és Csonka Demeter újabb két nótás füzet. *Reggeli Ujság*, 1943. július 11. 6.

¹¹⁷⁰ Féja Géza előadása a Turáni Vadászoknál. *Magyar Nemzet*, 1939. október 18. 7.; *8 Órai Ujság*, 1939. november 29. 2. (cím nélkül); Egyesületi és társadalmi hírek. *Nemzeti Ujság*, 1941. március 12. 7. Féja felesége a TVOE árvízkarosultak javára szervezett nótá- és dalestjén működött közre. *Esti Ujság*, 1940. április 24. 4. (cím nélkül).

¹¹⁷¹ Vö. például: Előadások. *Magyar Nemzet*, 1940. március 27. 6. Mányoky Vilma a finn lottákról és az észt nők nemzetvédelmi szervezetségéről beszélt ugyanitt több ízben. Vö. például: A Turáni Vadászok. *Nemzeti Ujság*, 1941. október 29. 7.

¹¹⁷² A Turáni Vadászok kultúrestje. *Magyar Nemzet*, 1939. november 8. 5.

¹¹⁷³ Egyesületi és társadalmi hírek. *Nemzeti Ujság*, 1939. december 12. 8.

Nagy Tibor tanár Kossuth Lajosról tartott előadást,¹¹⁷⁴ Balla Antalhoz hasonlóan,¹¹⁷⁵ aki ezt megelőzően „a Rákóczi-szabadságharc örök magyar tanulságairól” beszélt.¹¹⁷⁶

A második bécsi döntés után Sütő Nagy László, a kolozsvári *Erdélyi Szemle* főszerkesztője (az 1941-es és az 1944-es TVOE-évkönyvek szerkesztője) Erdélyről,¹¹⁷⁷ majd Darvas János, a *Magyarország* szerkesztője a nemzetiségi kérdéssről tartott előadást a szervezet tagjainak.¹¹⁷⁸ A Gyöngyösbokréta megálmodója, Paulini Béla a magyar népművészet,¹¹⁷⁹ a még egyetemi tanársegéd Gunda Béla pedig „a magyar nomádizmus” kérdéseit részletezte a turáni vadászoknak,¹¹⁸⁰ akik 1942-ben már a „hősök emlékére” tartottak „magyar estet”, többek között Zilahi Farmos Eszter és Szép Ilonka részvételével,¹¹⁸¹ valamint baráti Huszár beszédével, amelyet a *Magyar Nemzet* külön közölt.¹¹⁸² A szervezet kormánykapcsolatait érzékelteti, hogy 1943 tavaszán megrendezett „serlegvacsorájukon” Mezey Lajos, a MÉP sajtóosztályának vezetője beszélt a „magyar sorskérdésekről”.¹¹⁸³

Ez év végén már Kiss János altábornagy boncolgatta az „európai háború” fejleményeit a szövetség Ferenc József rakparti központjában.¹¹⁸⁴ Előadásán annyian voltak, hogy a központ összes (nyilván egybenyitott) terme megtelt hallgatósággal. Kiss a hadászati fejlemények bemutatása mellett rámutatott azokra a tanulságokra is, „melyeket minden magyarnak szem előtt kell tartania, ha a magyarság jövőjét, az új ezredév felépítését biztosítani kívánjuk”.¹¹⁸⁵ A háború után már le lehetett írni, hogy Kiss „térképekkel vázolta a harcterek helyzetét és végső megállapítása az volt, hogy a háborút el fogjuk veszteni. Meg is okolta, hogy miért. S ezek az okok gondolkodásra késztették hallgatóit” – emlékezett Bartha János.¹¹⁸⁶

¹¹⁷⁴ A Turáni Vadászok kulturális előadása. *8 Órai Ujság*, 1940. április 10. 2.

¹¹⁷⁵ Kossuth Lajos és az örök magyar politikai stílus. *Nemzeti Ujság*, 1941. április 17. 7.

¹¹⁷⁶ Balla Antal előadása. *Pesti Hírlap*, 1941. február 20. 7.

¹¹⁷⁷ *Uj Nemzedék*, 1940. szeptember 23. 4. (cím nélkül). Az Erdélyért akció javára táncos dalestet is rendeztek. Programjához: *Esti Ujság*, 1940. november 4. 6. (cím nélkül).

¹¹⁷⁸ Egyesületi és társadalmi hírek. *Nemzeti Ujság*, 1940. október 17. 7.

¹¹⁷⁹ Paulini Béla előadása a Turáni Vadászoknál. *8 Órai Ujság*, 1941. március 4. 3.

¹¹⁸⁰ Gunda duplázott a TVOE-nél. Vö. A Turáni Vadászok kulturális előadása. *8 Órai Ujság*, 1941. április 2. 5.; A Turáni Vadászok kulturális előadása. *8 Órai Ujság*, 1941. május 28. 2.

¹¹⁸¹ *Uj Nemzedék*, 1942. május 29. 5. (cím nélkül); Magyar estet rendeznek a Turáni Vadászok. *8 Órai Ujság*, 1942. május 28. 4.

¹¹⁸² „Nincsen miért bámuló megalázódással más népeket példaképül magunk elé állítani” – fogalmazott baráti Huszár, aki történelmi áttekintésében amellet érvelt, hogy „mi lettünk Európa védőbástyája”. Vö. A Turáni Vadászok ünnepi estje. *Magyar Nemzet*, 1942. június 2. 4.

¹¹⁸³ Mezey Lajos mond beszédet a Turáni Vadászok serlegvacsoráján. *Függetlenség*, 1943. április 8. 4. Mezey egyike volt azoknak, akiket Ullein-Reviczky Antal a „tiszán magyar szempontok” számára igyekezett megnyerni még Bárdossy kormányzása idején. Ullein-Reviczky (1993): i. m. 117.

¹¹⁸⁴ A Turáni Vadászok kulturális előadása. *8 Órai Ujság*, 1943. november 22. 5.

¹¹⁸⁵ Turáni Vadászok kulturális előadásai. In Sütő Nagy (1944): i. m. 197. A szervezetnek ekkor már olvasóterme és 1500 kötetes könyvtára is volt, amelyet Krepuska Gyula múzeumi őr vezetett. Sütő Nagy (1944): i. m. 197. 231. (Krepuska a háború után a balassagyarmati Nagy Iván Múzeum újjászervezése körül bábáskodott. *Palocmuzeum.hu*, [é. n.])

¹¹⁸⁶ Bartha János visszaemlékezését idézi: Gosztonyi Péter: A magyar ellenállási mozgalom történetéből (1944). *Új Látóhatár*, 8. (1965), 2. 116.

A TVOE-nek 1940-ben már női csoportja is működött, amelynek élén Ábrahám Dezső felesége állt. Ábrahámné vezetésével 1941 nyarán országos szervezőbizottságot alakítottak, hogy kiterjesszék az első időkben elsősegélynyújtásra, légvédelmi tanfolyamok látogatására,¹¹⁸⁷ ruhabemutatókra,¹¹⁸⁸ valamint véradásra és napközi otthonok szervezésére irányuló tevékenységüket.¹¹⁸⁹ Tény, összfel már érmelegítőket és pulóvereket is kötöttek a fronton harcoló honvédeknek,¹¹⁹⁰ valamint különböző szimbolikus akciókat is szerveztek.¹¹⁹¹ A hölgytagok a TVOE vélhetően nem túl népszerű (hol jótékony célúnak mondott, hol fegyverbeszerzési okokkal magyarázott) sorsjátékából visszamaradt nyeregménytárgyakat karácsonyi vásár keretében igyekeztek pénzzé tenni,¹¹⁹² a szegénysorsú „bajtársak” gyermekei közül hatvankettőt pedig meg is ajándékoztak.¹¹⁹³ Kevésbé ismert, hogy a TVOE Női Táborának is volt formaruhája. Ebben tisztelegtek a finn női katonai segéderő (Lotta Svärd) tábornoka, Fanni Luukkonen előtt a Vigadóban megrendezett ünnepségen.¹¹⁹⁴ „Ha komolyabb idők következnek, minden asszonynak a helyén kell lennie s ha Isten és a Haza érdeke úgy kívánja, a férfiak kezéből kihulló fegyvert meg kell ragadnia és férfi helyett kell harcolnia” – értekezett Ábrahámné és Bartháné az új idők kihívásairól a szegedi turáni vadász amazonoknak,¹¹⁹⁵ s a TVOE Női Táborának valóban volt országosan jegyzett fegyverforgatója Martinkó Ibolya céllövész személyében.¹¹⁹⁶

Ideológiailag konzervatívabb húrokat pengetett a TVOE Női Tábor. „A nő legyen hűséges segítőtársa a férfiaknak minden hazafias munkában, ahol a nő segítség pótolhatatlan” – fogalmazott a TVOE sajtóértekezletén az elnök, Ábrahám Dezsőné,¹¹⁹⁷ aki ugyanakkor elhatárolódott a „szentimentális beállítástól”, mert „modern asszonynak” tartotta magát.¹¹⁹⁸ 1943-ra el is érte, hogy az immáron hétszáz fős Női Tábor önálló költségvetéssel dolgozhasson, vagyis függetlenné váljon a központi kasszától,¹¹⁹⁹ ami a normál szakosztályok és vidéki szervezetek esetében elképzelhetetlen lett volna. Voltak olyan turáni vadász vezetők, akiknek ez a fajta konzervatív modernség is sok volt.

¹¹⁸⁷ Egyesületi és társadalmi hírek. *Nemzeti Ujság*, 1940. június 2. 12.

¹¹⁸⁸ *Magyar Nemzet*, 1941. január 17. 7. (cím nélkül).

¹¹⁸⁹ A Turáni Vadászok. *Nemzeti Ujság*, 1941. június 28. 7.

¹¹⁹⁰ A Turáni Vadászok Női Tábor a harcoló honvédekért. *Magyar Nemzet*, 1941. október 23. 7.

¹¹⁹¹ Számos újság közölte például arra vonatkozó felhívásukat, hogy „március 15-ikén, vasárnap délnél 12 órakor mindenütt, minden városban, községben helyezzetek egy-egy szál virágot az Országzászló vagy hősi emlékmű tövébe”. Vö. Márciusi Üzenet a Magyar Asszonyokhoz. *Nemzeti Ujság*, 1942. március 13. 4.

¹¹⁹² A Turáni Vadászok karácsonyi vására. *Nemzeti Ujság*, 1941. december 11. 7.

¹¹⁹³ Karácsonyest a Turáni Vadászoknál. *8 Órai Ujság*, 1941. december 22. 7.

¹¹⁹⁴ Üzen a finn lották tábornok-asszonya a 8 Órai Ujság két év előtti „Testvér a testvérért”-mozgalom magyarjainak. *8 Órai Ujság*, 1942. január 24. 7.

¹¹⁹⁵ Megalakul a Turáni Vadászok szegedi hölgycsoportja. *Délmagyarország*, 1940. október 1. 2.

¹¹⁹⁶ 12 új országos csúcseredményt állítottak fel lövészeink a BPLE „Hősök emléktversenyén”. *Sportthirlap*, 1942. július 1. 1. Hatalmas sikerrel zárult a csillaghegyiek céllövő versenye. *Nemzeti Sport*, 1942. augusztus 11. 5.

¹¹⁹⁷ „Önzetlenségre és bátor önfeláldozásra” nevelnek a Turáni Vadászok. *8 Órai Ujság*, 1942. február 3. 7.

¹¹⁹⁸ Ábrahám Dezsőné: Asszonyok az egyesületben: In Sütő Nagy (1941): i. m. 65–66.

¹¹⁹⁹ Kertész Róbertné: Az Asszonytábor munkája. In Keöpe (1943): i. m. 74. Szerinte a szervezet feladata „férfimunka”, amelynek csak „kisegítő segédszolgálat” lehet a Női Tábor. Vö. Kertész Róbertné: A délvideki TV. asszonyok példája. In Sütő Nagy (1944): i. m. 84.

A marosvásárhelyi szervezet elnöke, Kovács Benedek például nem engedélyezte a Női Tábor itteni megalakulását, mivel „nézete szerint a nők maradjanak a családnál”.¹²⁰⁰ Délvidéken nem lehetett efféle paternalista macsóskodással visszatartani a hölgyeket, amint azt a szervezet legnagyobb karitatív akciója példázza. 1943 nyarán a budapesti vezetőség „Popovich Emilné, a bácskai női táborok elnöknőjének indítványa” nyomán ezernégyszáz fővárosi és Pest környéki szegénysorsú gyermek nyaraltatását szervezte meg, vagyis a jelentkezőket húsz pengőért cserébe bácskai turáni vadászokhoz közvetítették ki üdülni másfél hónapra.¹²⁰¹ A szerencsés apróságokat turáni vadász hölgykíséret felügyelete mellett hajóztatták le a Szent László gőzösön, s hajóval is hozták vissza őket,¹²⁰² megerősödve és „egyenként 3–8 kilót gyarapodva”.¹²⁰³ A TVOSZ Női Tábora 1943 karácsonyán megismételte az előző évi karitatív karácsonyi ünnepséget, amelyben az ügyvezető, Kertész Róbertné is segédkezett.¹²⁰⁴

A kulturális és karitatív ügyek felkarolása mellett Sipos igyekezett megőrizni a lövészegyesület eredeti profilját, és az I. világháborús veteránok megnyerése érdekében külön osztályt hozott létre a hadviselt katonáknak és a tábori csendőröknek.¹²⁰⁵ Még ezt megelőzően – mint láthattuk – a turáni vadászok részt vettek az 1938-as diverzióban is. „Kiképzett lövészeik” helyet kaptak „a rend fenntartására kiküldött alakulatokban”,¹²⁰⁶ vagyis 1938 őszén sem alakulhattak ki körükben mély barátságok a nyilasokkal. „Az utóbbi időben voltak megszervezett testületek, amelyek a kezükbe adott fegyvert sokszor nem a hazáért, hanem öncéljaik érdekében használták” – utalt a nyilasokra 1938 novemberében a TVOE egyik igazgatósági tagja, jöllehet a hungaristák végül nem indultak el Szálasi kiszabadítására.¹²⁰⁷ A turáni vadászok vezetősége viszont még 1939 áprilisában is készült a folytatásra, mert közvetlenül azt követően, hogy volt diverzánsaikat jelentkezésre szólították fel, felkérték a tagságot, „hogy a lögyakorlatok folytatása és a szükséges további kiképzés céljából az országos központ helyiségében [...] haladéktalanul

jelentkezzenek”.¹²⁰⁸ Farkasréten meg is tartották a „harcászati gyakorlatot”,¹²⁰⁹ ám a turáni vadászok – a rongyosokhoz és a nyilasokhoz hasonlóan – hiába vártak az újabb éles bevetésre: a szabadcsapatok kora lejárt, amikor 1939-ben teljes mértékben a honvédség vette kezébe az ország hadiéletének irányítását. Ekképp a TVOE számára sem maradt más, mint hogy „hadra kelt” lövészeiket oklevéllel tüntessék ki,¹²¹⁰ és hogy „zárt alakulatban zászlóval” a kassai Dómhoz vonuljanak, ahol Sipos megkoszorúzta II. Rákóczi fejedelem sírját.¹²¹¹ Ám a sörgyár- és strandlátogatással egybekötött kassai vonattúra már csak messziről nézett ki fegyveres demonstrációnak, ahogyan a farkasréti „harcászati gyakorlat” is inkább víkendre emlékeztető „bajtársi táborozásba” torkollott, hozzátartozókkal, ismerősökkel.

A szervezetnek voltak azonban agilisabb tagjai is. Temesváry Ede báró például 1940 utolsó hónapjaiban a TVOE égisze alatt kezdett el háromszáz munkásfiatalt kioktatni az ejtőernyősugrásra és az ahhoz kapcsolódó „katonai jellegű kiképzésre”.¹²¹² Az utóbb katonai szakíróként is jeleskedő Temesváry 1938 előtt még „vezető tagja volt a Festetics–Meskő-féle nyilaskeresztes párt karhatalmi szervezetének. A párt feloszlata után a hungarista pártba lépett be, ahol bizalmi munkát végzett”. A *Magyarság* munkatársa, illetve a *Békés* című „nemzeti szocialista lap rovatvezetője, szerkesztője, végül főszerkesztője” lett, miközben tevékenyen részt vett az 1938-as diverzióban is.¹²¹³ 1939. januári ideológiai beállítottságát érzékelteti, hogy a nevét meghazudtoló írásokat közlő *Békést* éppen az ő egyik cikke miatt kobozta el a gyulai rendőrség.¹²¹⁴ Ebben az évben azonban Temesváry kiábrándulhatott a nyilasokból. 1939 decemberében megválasztották az ÉME Sas lövészzakosztályának parancsnokává, ahol azonnal megindította a lövészek ingyenes kiképzését, méghozzá a renegát nyilas nótáriussal, Mester Kálmánnal karöltve.¹²¹⁵ Ekkoriban már Temesváry is „teljesen visszavonult” „a szélsőséges politikától”, és az MFOSZ-hoz csatlakozott.¹²¹⁶ Az *Uj Magyarságban* 1940 karácsonyán közölt ejtőernyős tudósításból azonban baj lett. A cikk miatt nemcsak az 1. és a 2. vkf. osztály kezdett levelezésbe, de a Honvéd Vezérkar főnöke, Werth Henrik is szóvá tette, hogy az ejtőernyős „adatok titkosak és a cikkel a napilap felhívta az ellenséges hírszerzés

¹²⁰⁰ Éjfélhöz húzó tanácskozáson a Turáni Vadászok helyi egyesülete kimondotta, hogy fokozottan folytatja nemzetvédelmi feladatát. *Reggeli Ujság* (Marosvásárhely), 1942. április 25. 2.

¹²⁰¹ Ezer fővárosi és pestkörnyéki gyermeket nyaraltatnak a bácskai Turáni Vadászok. *8 Órai Ujság*, 1943. június 8. 2.; Vö. *8 Órai Ujság*, 1943. augusztus 30. 6. (cím nélkül).

¹²⁰² Ezer boldog gyermek. *Ujság*, 1943. július 18. 2. A gyerekek augusztus 20-a után tértek haza, több turnusban. Fotókhöz: Sütő Nagy (1944): i. m. 166.

¹²⁰³ Szülők köszönete a Turáni Vadászoknak. *8 Órai Ujság*, 1943. szeptember 11. 2. A TVOSZ debreceni szervezete ugyanekkor „nemzetiségi vidéken élő” észak-erdélyi leánygyermeket fogadott, akiket Magyar Zoltán dörögdelmes beszéddel figyelmeztetett a vegyes házasság veszélyeire. „Értsétek meg magyar lélekkel, éreztétek meg magyar szívvel, hogy a nemzetiségi vegyes házasság az a temető, amelyben ezerszámra temetjük el a magyart.” Vö. Magyar arcvonala. *Keleti Ujság*, 1943. augusztus 5. 5.

¹²⁰⁴ Budapesti Turáni Vadász gyermekek Karácsony-estje. *8 Órai Ujság*, 1943. december 27. 5.

¹²⁰⁵ Hadviseltek, volt tábori csendőrök és volt hadifoglyok országos szervezkedése. *Friss Ujság*, 1939. január 18. 5.

¹²⁰⁶ A Turáni Vadászok lövészei jelentkezzenek! *Friss Ujság*, 1939. február 14. 9.

¹²⁰⁷ Vákár P. Artúr arról is beszélt, hogy „a közös célért a szélsőségekkel szembe helyezkedve, a magyar jövőért kívánnak küzdeni. [...] A turáni vadászoknak legfontosabb követelménye a becsületesség, a magyar érzés, a hazaszeretet és az egyesületnek nem az a célja, hogy rabszolgákat, hanem hogy hűséges és alkotó tagokat neveljen fel.” A Turáni Vadászok szervezőgyűlése. *8 Órai Ujság*, 1938. november 26. 4.

¹²⁰⁸ A Turáni Vadászok lövészei jelentkezzenek! *Magyar Nemzet*, 1939. április 16. 22.

¹²⁰⁹ Beküldött hírek. *Pesti Hírlap*, 1939. június 3. 15.

¹²¹⁰ Elismerő oklevéllel tüntetik ki a Turáni Vadászok lövészeit. *Pesti Hírlap*, 1939. május 9. 10. A nyilasok szerint mindösszesen 52 TVOE-tag vett részt a diverzióban. Mester (1939): i. m. 30.

¹²¹¹ Olcsó különvonat Kassára. *Nemzeti Ujság*, 1939. június 17. 10.

¹²¹² Németh György: Háromszáz magyar fiú sportszerűen tanulja az ejtőernyőugrást. *Uj Magyarság*, 1940. december 25. 14.

¹²¹³ Temesvárynak szerepe volt az illavaiai kiszabadításában is. Vö. Hortobágyi Jenő (szerk.): *Keresztény magyar közéleti almanach 2. M–Zs.* Budapest, Pátria, 1940b. 1074.

¹²¹⁴ Ismét elkobozták a »Békés«-t. *Orosházi Friss Hírek*, 1939. január 21. 3.

¹²¹⁵ Mester, a lövészzakosztály felügyelője, 80–100 „illavai bajtársát” vitte a „sasokhoz”. ÁBTL 4.1. A-550, 2. *Nemzeti Ujság*, 1939. december 6. 9. (cím nélkül).

¹²¹⁶ Temesváry részt vett a finn légióban, emellett tagja volt a TT-nek, a Magyar Japán Körnek, a Nemzeti Munkaközpontnak és a FHBE-nek is, többek között. Hortobágyi (1940b): i. m. 1074.

figyelmét a csapatnem létezésére, ezáltal titkos információkat közölt, valamint lehetőséget adhatott az ellenségnek a felkészülésre”.¹²¹⁷

A TVOE „lövészeti felszerelésének fejlesztésére” sorsjegyeket árusítottak,¹²¹⁸ valamint nótá- és dalestet is rendeztek.¹²¹⁹ Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy az 1927-ben eredetileg lövészegyletnek szánt szervezet lövészeti szakosztályát csak 1940. április végén alapították meg néhány tucat „bajtárssal”. A szakosztály elnöke vitéz Sárkány Jenő nyugalmazott altábornagy lett, aki többnyire a Budahegyvidéki Lövészegyesület zugligeti úti löpályáján edzette és versenyeztette „vadászait”.¹²²⁰ Sárkányt 1942-ben – mint említettük – vitéz Rátvay Imre nyugállományú vezérőrnagy váltotta,¹²²¹ őt pedig egy első generációs turáni vadász, vitéz Zalay Károly nyugalmazott vezérőrnagy követte posztján.¹²²² A TVOSZ lövészei 1943-ban már rendszeresen részt vettek országos versenyeken. „Főlvész-mesterük” Gönczy Lajos nyugalmazott százados volt, aki a szervezet évkönyvében Magyarország revíziós igényei között Burgenlandra is utalt.¹²²³

A szervezet németellenessége már Temesváry botránya előtt sem volt titok a minisztériumokban. A TVOE egy rendkívül kielezett pillanatban, 1939. augusztus 24-én lengyel osztályt alapított Czibur Andor nyugalmazott altábornagy vezetésével, aminek nyomán az egyesületet a Magyar–Lengyel Szövetség felvette tagegyesületeik sorába, küldöttségük pedig Leon Orłowski budapesti lengyel követnél is tiszteltetett.¹²²⁴ A magyar fajvédő szervezetek szimpátiatüntetés-számba menő kiállása a németek által szorongatott lengyelek mellett a magyar hatóságok figyelmét is felkeltette. A lengyelországi inváziót követő napokban a Belügyminisztérium arról tájékoztatta Ghyczy Jenő külügyminisztert, hogy bizalmas úton szerzett információk szerint „a Turáni Vadászok Egyesülete a maga teljességében lengyelbarát propagandát folytat [...] Úgy a Törzsökös Magyarok augusztus 18-iki ülésén, mint a Turáni Vadászok lengyel osztályának alakuló gyűlésén kimondták, hogy Magyarországnak tettekkel kell bizonyítania, hogy kitart szívvvel, lélekkel a lengyel–magyar testvériség mellett.”¹²²⁵

Hogy a nagypolitika diktálta fékek ellenére Sipos sokkalta nagyobb ambícióval látott munkához, mint elődei, az a tagszervezetek bővítéséből is egyértelmű. Tulajdonképpen emiatt történtek azok a szervezetvezetési változások is, amelyekről alfejezetünk elején szoltunk: Bizonyára nem véletlen, hogy az új lendületet kapott TVOE először a „Drang nach Osten” által leginkább fenyegetettnek tartott Dunántúlon igyekezett fejleszteni

szervezetét. 1938 szeptemberében a Tapolca melletti Diszelen tartottak „impozáns nagygyűlést”, ahol a helyi szervezet mellett Hegyesd, Monostorapáti, Badacsonytomaj, Mindszentkál és Nemesgulács „küldöttsége is képviseltette magát. [...] A nagygyűlést a megjelentek nagy számára való tekintettel a helybeli iskola udvarán tartották meg” – olvashatjuk a *Nemzeti Ujságban*.¹²²⁶ Egy hónappal később „szervezői körútra” indultak a Dunántúlon, bár ezúttal sem jutottak a Balatonnál messzebb. „Országos szervezői értekezletet” rendeztek Székesfehérváron, Balatonbogláron, Balatonszemesen és Hévízfürdön, Balatonfőkajáron pedig alakuló gyűlést is tartottak, ahol „Csajág, Lepsény, Balatonkarattya községek szervezetei küldöttségileg képviseltették magukat” – tudósított a *Magyar Nemzet*.¹²²⁷ Balatonszemesen 1939 áprilisában helyi szervezetet is alapítottak. Az alakuló gyűlésen a helyi tagokon kívül Szólad, Teleki, Balatonöszöd, Balatonszárszó, Karád, Csepely, Látvány, Kőröshegy, Balatonújvár, Balatonlelle és Balatonföldvár „népes küldöttsége is megjelent”.¹²²⁸ A balatonszemesi csoport 1940 nyarán zászlószentelési ünnepséget rendezett, ahol a „helyi alakulatokon kívül részt vettek Balatonlelle, Szárszó, Szántód, Zamárdi, Kőröshegy és egyéb helységek csoportjainak kiküldöttei is, úgyszintén a budapesti központ egyenruhás, kerékpáros osztagai”.¹²²⁹

A TVOE harmincas évek végi vidéki szervezői között két olyan mozgalmárt is találunk, aki Bajcsy-Zsilinszky Endre elkötelezett híve volt. Vitéz Csóré Áron már 1922-ben kortesként támogatta az akkor épp kormánypárti fajvédő politikust Derecskén, akit a harmincas években követett az NRP-be, majd a Kisgazdapártba is.¹²³⁰ Nyékhegyi Géza nyugalmazott főhadnagy pedig az NRP választási irodáját vezette az 1935-ös tarpai pótválasztás idején,¹²³¹ majd 1939-ben már a Kisgazdapárt színeiben indult (s bukott meg Vasváron).¹²³² De a TVOE megyei szervezője volt (Baranyában) a kisgazdapárti

¹²²⁶ Turáni vadászok a Dunántúlon. *Nemzeti Ujság*, 1938. szeptember 7. 9. Maga a diszeli szervezet azonban csupán következő év tavaszán alakult meg. „A többszáz főből álló, a magyar gazdaságszervelet színe-javát képviselő helyi csoport a község iskolájában fogadta” a TVOE budapesti központjának küldöttjeit. Vö. A Turáni vadászok a Dunántúlon. *Magyar Nemzet*, 1939. március 22. 10.

¹²²⁷ A Turáni Vadászok körútja a Dunántúlon. *Magyar Nemzet*, 1938. október 5. 11.

¹²²⁸ A Turáni Vadászok seregszemléje a Dunántúlon. *Pesti Hírlap*, 1939. április 20. 14.

¹²²⁹ A Turáni Vadászok. *Nemzeti Ujság*, 1940. június 5. 7.

¹²³⁰ Csóré Áron: Zsilinszky és Derecske. In Vigh Károly (szerk.): *Kortársak Bajcsy-Zsilinszky Endréről*. Budapest, Magvető Kiadó, 1984. 82–89. Vö. Szervezőbizottság alakult Derecskén. *Szabadság*, 1933. január 12. 5. Szijj Bálint válasza vitéz Csóré Áronnak, arról, hogy történt-e hiba és mulasztás a Kisgazda Párt megszervezése és fegyelme körül. *Szabadság*, 1939. október 5. 6.

¹²³¹ Aki „ki akarja kaparni a sült gesztenyét...” Nagy részvétlenség Konkoly-Thege gyűlésein – Nyékhegyi Géza elmondja letartóztatásának és kiutasításának történetét. *Szabadság*, 1935. november 24. 2.

¹²³² Hubai (2001b): i. m. 125. Nyékhegyi valóságos „apostola” volt a TVOE-nek: állítólag 89 szervezetet hozott létre és gondozott – olvashatjuk nekrológiájában. Vö. A Turáni Vadászok hősi halottai. In Sütő Nagy (1944): i. m. 107. A vasi TVOE főszervezője mégsem ő, hanem a *Köszegi Hírek* főszerkesztője, Varga Sándor volt. Vö. Nagy Árpád: Fordulóponton: adalékok a községi értelmiség 1938-as politikai háttérreljéhez. *Vasi Szemle*, 41. (1987), 3. 387. A Szűts Iván pártlapjában közölt nekrológ szerint Nyékhegyi „a Faluposta mozgalommal együtt” az NT-hez csatlakozott, ahol szintén nagy lelkesedéssel látott munkához. Vö. Pro Patria. Nyékhegyi Géza. *Nemzeti Élet*, 1942. október 4. 3. Annyi bizonyos, hogy 1942-ben Nyékhegyi – miután önként jelentkezett frontszolgálatra – a keleti fronton életét vesztette. Vö. Nyékhegyi Géza a Nemzeti Tábor első hősi halottja halálának körülményei és kitüntetése. *Nemzeti Élet*, 1943. január 17. 3.

¹²¹⁷ Reszegi Zsolt: *Légi huszárok. Az ejtőernyős csapatnem kialakulása és harcai 1938 és 1945 között*. Budapest–Pápa, HM HIM – MNL VML, 2013. 146. (A szerző tévesen Temesváry fiktív nevét valószínűsíti.)

¹²¹⁸ Hírek Kárpátalján. *Kárpáti Híradó*, 1941. május 11. 5.

¹²¹⁹ Az est fővédője József Ferenc főherceg volt. *Nemzeti Ujság*, 1940. január 30. 7. (cím nélkül).

¹²²⁰ Vitéz Sárkány Jenő: A céllövészet jelentősége. In Sütő Nagy (1941): i. m. 53–56.

¹²²¹ „Magyarország a magyaroké legyen és valamennyien magyarok maradassunk”. A Turáni Vadászok egyesülete szövetséggé alakult át. *Magyar Jövő*, 1942. március 31. 5.

¹²²² A T. V. O. Sz. vezetősége. In Sütő Nagy (1944): i. m. 71.

¹²²³ Gönczy Lajos: Ha békét akarsz, készülj a háborúra! In Sütő Nagy (1944): i. m. 77–80.

¹²²⁴ Politikai posta. *Nemzeti Ujság*, 1939. augusztus 24. 7.

¹²²⁵ BM átirat a Külügyminisztériumhoz. 1939. szeptember 6. Titkos! Kizárólag saját kezéhez. Közl: Varga E. (2001): i. m. 680.

Vörös Vince is, aki hányatott életútja vége felé, 1988-ban tért vissza az újraformálódó Kisgazdapárt vezetésébe, hogy aztán politikusi karrierét a rendszerváltás utáni első magyar országgyűlés alelnökeként fejezze be.¹²³³ A leventemozgalomban kiváló céllovóként ismert (díjat is nyert) Vörös ekkoriban az „aranykalászos mozgalomban” szerzett magának nevet,¹²³⁴ majd 1940 áprilisában a TVOE országos választmányának tagja,¹²³⁵ 1942 nyarán pedig a Parasztszövetség országos alelnöke lett.¹²³⁶ Hogy a TVOE 1939-re a Kisgazdapárt vonzáskörébe került, onnan is tudható, hogy egyik teaestélyük háziaszszonyai között megtaláljuk Tildy Zoltánnét és Nagy Ferencnét is (többek között Wolff Károlyné társaságában).¹²³⁷ Egy turáni vadász országos szervező szerint a TVOE-be maga a pártelnök, Eckhardt Tibor is belépett, mielőtt 1940 nyarán az USA-ba távozott volna.¹²³⁸

Csöré, Nyékhegyi és Vörös tehát ott voltak a turáni vadászok 1939. decemberi vasvári szervezői értekezletén, ahol a TVOE Bihar, Nógrád, Borsod, Baranya, Sopron és Vas vármegyei vezetősége jött össze megbeszélni a teendőket. Az összejövetelen képviseltette magát Bérbaltavár, Döbörhegy, Döröske, Győrvár, Hosszúpereszteg, Püspöktamási, Sorokpolány, Szarvaskend, Egervár, Olaszfa, Rábahídvég és Vasvár „népes küldöttsége”, vagyis csupa a nyugati határszél közelében fekvő község. Megjelentek továbbá az egyfajta „népparlamentnek” szánt, főképp a *Kis Ujság* hasábjain népszerűsített Falu Posta Mozgalom vezetői – így Nyékhegyi és Vörös – is, akik rögvest bejelentették szervezeteik csatlakozását a TVOE-hoz. Arról is döntöttek, hogy megszervezik a Turáni Vadász Parasztt Gárdát.¹²³⁹ Ezekről a fejleményekről Vörös nem ejtett szót visszaemlékezéseiben,¹²⁴⁰ ahogyan arról sem, hogy a következő év tavaszán – mint láthattuk – az egyesület igen illusztris személyekből álló országos választmányába is bekerült, a Vas vármegyei TVOE-t szervező Nyékhegyivel egyetemben.¹²⁴¹

„A nagybirtokok szorítógyűrűjében fuldokol a magyar falu.” Ezt a mondatot nem Kovács Imre vetette papírra *A néma forradalomban*, hanem Nyékhegyi a turáni vadászok 1941-es évkönyvében, ahol rögvest lapidáris tömörségű népi programot is adott: földosztás a rászorulóknak.¹²⁴² Egy évvel később már a vágyott fajvédelmi földbirtokpolitika fő kerékkötőjét is meglették „az anyagilag erősen feltörő svábságban”.¹²⁴³ Mind-eközben a „paraszttgárda” szervezése is megindult Guba Mihály, Szolnok vármegyei parasztgazda-szervező jóvoltából,¹²⁴⁴ aki 1941 májusában Szolnokon arról referált, hogy „a paraszttgárda szervezkedése az egész megyében nagy lendülettel megindult s már eddig is tömegesen jelentkeztek felvételre”.¹²⁴⁵ A tömegesség ugyan erősen kérdéses, ám a céljuk világos volt. Guba arról értekezett, hogy az országnak szüksége van a parasztság higgadtságára, mivel ők nem vesznek részt „az idegen eszmeutánczat majmolásában”.¹²⁴⁶

1939 nyaratól valóban elkezdtek Kelet-Magyarországon is szervezkedni a turáni vadászok. A *8 Órai Ujság* tudósítója mintha még a Nemzeti Parasztpárt (NP) makói megalapítását is a TVOE-nek tulajdonította volna,¹²⁴⁷ egy héttel később ráadásul megerősítették, hogy az egyesület „igazgatósága a tiszántúli részek erőteljesebb megszervezése mellett döntött. E határozat alapján az országos központ kiküldöttjei szombaton és vasárnap Debrecenbe és Szolnokra érkeztek, hogy a tiszántúli szervezetek központjait megalakítsák.”¹²⁴⁸ A TVOE ezt a munkát a TMT-vel „állandó összeköttetésben” végezte. A sárkányosok a turáni vadászok makói összejövetelét „a nemzettagadó és alkotmányellenes forradalmi mozgalmak által a legkevésbé fertőzött tiszántúli részek” megszervezéseként ünnepelték.¹²⁴⁹ Bartha két évvel később maga is úgy látta, hogy a sokáig fővárosi klubként működő szervezetük „túlnyomó többségét” immáron „paraszti tömegek alkotják”, s Sopron, Vas, Zala, Baranya, Somogy, Veszprém és Tolna megyei csoportjaik „tisztán parasztszervezetek”,¹²⁵⁰ vagyis a szervezés súlypontja azért továbbra is a Dunántúlra esett.

¹²³³ A Baranyából származó politikus a szocializmus évei alatt az állambiztonság több periódusban foglalkoztatott megbízható ügynökként ténykedett. Vö. Molnár János: *Kisgazdák és az állambiztonság a hatvanas évek végétől a rendszerváltásig*. In Ungváry Krisztián (szerk.): *Bűvópatakok. A jobb oldál és az állambiztonság 1945–1989*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2013. 165–169.

¹²³⁴ Vörös leventeoktatója ajánlása nyomán ismerhette meg nála tehetősebb családi háttérű későbbi feleségét is. VERITAS TKIL OHA, 169. Interjú Vörös Vincével. Készítette Hegedűs István, Bécs, 1988. 4. 11.

¹²³⁵ Márfi Attila (szerk.): *Vörös Vince irathagyatéka a Baranya Megyei Levéltárban*. Pécs, BML, 2009. 82.

¹²³⁶ Ifj. Györgyi Lajos: 30.000 tagja van már a Magyar Parasztszövetségnek. *Oroszvári Friss Hírek*, 1942. július 7. 2.

¹²³⁷ Turáni vadászok táncestéje. *Nemzeti Ujság*, 1939. február 4. 14.

¹²³⁸ Tóth (1987): i. m. 389. (Natkó Gyula interjúja)

¹²³⁹ További megyei szervezők: Kozma Lajos, Márkházay Ferenc, Varjú Ákos. Vö. A Turáni Vadászok dunántúli seregszemléje. *8 Órai Ujság*, 1939. december 14. 7.

¹²⁴⁰ Veres Péter levelei Vörös Vincéhez (Közl.: Juhász Béla). *Alföld*, 32. (1981), 10. 69–70. Vörös Vince: Az aranykalászos gazdamozgalom Baranyában. In Szita László (szerk.): *Baranyai helytörténetírás*. Pécs, Baranya Megyei Levéltár, 1989. 190–234. Kiadott visszaemlékezésében Vörös a Falu Posta Mozgalom végéről azt írta, hogy „Nyékhegyi Gézárt behívták katonai szolgálatra és mozgalmat ezzel véget ért”. Vörös Vince: *Politikai utam*. Pécs, MTT – PHA, 1995. 23. Mindezt tartalmilag megismétli, a „turáni” vonatkozásokat itt sem említve: VERITAS TKIL OHA, 169. Interjú Vörös Vincével. Készítette Hegedűs István, Bécs, 1988. 52.

¹²⁴¹ A Turáni Vadászok közgyűlése. *Magyar Nemzet*, 1940. április 3. 4.

¹²⁴² Nyékhegyi Géza: A magyar falu a világ sodrában. In Sütő Nagy (1941): i. m. 102–103. Társa ekkoriban kevésbé volt radikális. Falufejlesztési terveihez: Vörös Vince: A falu fejlődése. In Sütő Nagy (1941): 106.

¹²⁴³ Péter Ernő: A magyar földért. In Keöpe (szerk. 1942): i. m. 101.

¹²⁴⁴ SJMAN Fond 28, dos. 6/1942, 10.

¹²⁴⁵ A Turáni Vadászok paraszttgárdájának seregszemléje Szolnokon. *8 Órai Ujság*, 1941. május 28. 3.

¹²⁴⁶ Guba Mihály: Hazánk biztonsági ereje a magyar parasztságban van. In Sütő Nagy (1941): i. m. 110. A háború alatt a TVOSZ egyik főispán tagja az örökösödési törvény reformját szorgalmazta az egyke ellen. Vö. Hetényi Rezső: A magyar fajvédelem új útja: az egyke elleni küzdelem. Sütő Nagy (1944): i. m. 167–170.

¹²⁴⁷ „Makón az elmúlt hét végén az ország minden részéből összegyűlt paraszttvezetők a magyar függetlenség és a társadalmi rend megvédésének céljából Magyarország parasztságának nemzetvédelmi megszervezését határozták el a Turáni Vadászok hazafias szervezetének zászlója alatt.” Vö. A Turáni Vadászok nemzetvédelmi mozgalma. *Magyar Nemzet*, 1939. július 4. 11. Az NP éppen ezen a hétvégén alakult meg konspiratív módon, egy Maroson közlekedő dereglyén. A turáni vadászok részvételéről nem tudunk. Vö. Szeredi Pál: *A Parasztpárt két évtizede. A Nemzeti Parasztpárt két évtizede 1939–1960*. Pilisszentkereszt, Barangoló Kiadó, 2014. 98–130.

¹²⁴⁸ A Turáni Vadászok tiszántúli szervezkedése. *8 Órai Ujság*, 1939. július 12. 9.

¹²⁴⁹ A Turáni Vadászok tiszántúli szervezkedése. *Sárkány*, 2. (1939), 4–5. 2.

¹²⁵⁰ Bartha János: A Turáni Vadászok szervezeteinek térfoglalása az országban. In Sütő Nagy (1941): i. m. 69. 70. Ugyanitt közöltek egy írást, amelynek szerzője elvárta volna az ipari munkásság számára immáron

A TVOE 1940 februárjában Pécsen seregszemlét tartott, ahol huszonkét baranyai község kiküldöttjein kívül a pécsi frontharcosok, valamint Vas és Szolnok vármegye megbízottjai is megjelentek.¹²⁵¹ Baranyában utóbb vitéz Kovács Antal nyugalmazott vezérőrnagy és Nagy Béla aranykalászos gazda volt a TVOE szervezője.¹²⁵² A dunántúli „északi vármegyék élén” Szűcs Ervin mezőgazdasági kamarai főtitkár és Kerék József gazdasági felügyelő állt. Fejér és Veszprém megyékben Kesserű Gyula földbirtokos, Zalában Bogár Németh Géza kispap és Kovács Lajos szabómester volt a főszervező, de utóbbi helyen „rendkívül aktív munkát” fejtett ki Tóth János mozdonyvezető is.¹²⁵³

Soproni vármegyében a *Szabad Szó* könyvszakosztályának vezetője, Iliás Ferenc fertőrákosi tanító irányította a szervezést.¹²⁵⁴ Iliás az 1939-es választás idején a Kisgazdapárt mellett agitált, majd ott volt Makón az NP megalakulásakor, 1940 márciusától pedig Budapesten, a *Szabad Szó* szerkesztőségében ültette fel tanyáját. 1940 őszén azonban hazatért, és Csornán vállalt szaktanítói munkát az ezüstkalászos mozgalomhoz szorosan kapcsolódó helyi téli gazdasági iskolában, ahol „jobban védve volt”. Bár ő maga nem szól erről (ahogyan a rá vonatkozó gyér számú szakirodalom sem¹²⁵⁵), alighanem az itt eltöltött hónapok alatt vállalkozott a TVOE Sopron vármegyei csoportjának megszervezésére a Parasztszövetség későbbi szervező titkára, aki saját elmondása szerint 1942-ben már a Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP) tagja volt.¹²⁵⁶ Az biztos, hogy Iliás 1944 júniusában már illegális kommunistaként jutott csendőrkézzre.¹²⁵⁷

1940 májusában alakult meg a TVOE debreceni csoportja Hadházy Zsigmond nyugalmazott főispán, királyi közjegyző vezetésével,¹²⁵⁸ aki ekkor már az egyesület országos választmányának tagja volt.¹²⁵⁹ Két évvel később, 1942. május 9-én már baráti Huszár beszélt a szervezet célkitűzéseiről a debreceni Déri Múzeumban.¹²⁶⁰ Az alkalom a TVOSZ

biztosított szociálpolitikai vívmányok parasztság számára történő bevezetését. Vö. Balogh Bálint: Felhívás a magyar társadalomhoz. In Sütő Nagy (1941): i. m. 99.

¹²⁵¹ *Magyar Nemzet*, 1940. február 14. 8. (cím nélkül). Szolnokon eredtileg Kerék József gazdasági felügyelő szervezte ezúttal a turáni vadászokat, míg át nem helyezték Szombathelyre, ahol Szűcs Ervin, a Dunántúli Mezőgazdasági Kamara főtitkárával átvette a Sopron, Vas, Veszprém és Fejér megyei szervezetek irányítását. Vö. Bartha János: A Turáni Vadászok 1941. esztendejének története. In Keöpe (1942): i. m. 153.

¹²⁵² *Magyar Nemzet*, 1940. február 14.

¹²⁵³ 750 városban és községben folyik a Turáni Vadászok nemzetvédelmi munkája. *8 Órai Ujság*, 1941. december 24. 13. Tóthhoz vö.: A turáni vadászok lelkes szervezői. In Keöpe (1943): i. m. 173.

¹²⁵⁴ 750 városban és községben folyik a Turáni Vadászok nemzetvédelmi munkája. *8 Órai Ujság*, 1941. december 24. 13.; Bartha János: A Turáni Vadászok 1941. esztendejének története. In Keöpe (1942): i. m. 153.

¹²⁵⁵ Varga Sándor: A Szabad Szó című hetilap könyves-akciói 1939–1943. *Magyar Könyvszemle*, 84. (1968). 4. 311.; Pintér István: Iliás Ferenc életútja. *Pedagógiai Szemle*, 27. (1977), 2. 154–160.

¹²⁵⁶ Iliást 1941 júniusában helyezték át Csornáról Karcagra. Vö. Iliás Ferenc visszaemlékezése. d. n. PtSzL V. 867. f1 i–9., 85–122. Idézet: 111.

¹²⁵⁷ Iliás baloldali karrierjéhez: Pintér (1975): i. m. 124., 165–168., 254.; Papp István: *Fehér Lajos. Egy népi kommunista politikus pályaképe*. Budapest – Pécs, ÁBTI – Kronosz Kiadó, 2017. 75–84., 102–111.

¹²⁵⁸ Debrecenben megalakult a Turáni Vadászok helyi csoportja. *8 Órai Ujság*, 1940. május 15. 5.

¹²⁵⁹ A Turáni Vadászok közgyűlése. *Magyar Nemzet*, 1940. április 3. 4.

¹²⁶⁰ Sőregi János: *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 1942*. Debrecen, 1943. 74.

Tiszántúli Kerületének másnapi megalakulása volt,¹²⁶¹ amelynek megszervezésében a kalandos életű bihari levéltáros, Reszegi Lajos jeleskedett.¹²⁶² Erre az eseményre még a budapesti Györfy István Kollégium vezetősége is átruccant a civisvárosba.¹²⁶³ Ezt követően Hadházy érdemeit díszelnöki stallummal díjazták, s Jeney Endre egyetemi tanár vette át a debreceni csoport vezetését,¹²⁶⁴ az ügyvezető elnök Magyar Zoltán kereskedelmi iskolai tanár lett.¹²⁶⁵ A Kossuth utca 43. szám alatt működő szervezet megbízott ügyvezető elnöke 1944 tavaszán már Molnár János igazgató-tanító volt, de az ő szerepéről csak a TVOSZ feloszlata kapcsán értesülünk egy kézírásos szövegkorrekcióból.¹²⁶⁶

Szegeden az a furcsaság esett meg, hogy előbb kezdett el szerveződni a Női Tábor, még 1940 őszén,¹²⁶⁷ s csak bő egy évvel később álltak sorompóba a férfiak. A TVOE szegedi szervezete végül 1941 decemberében jött létre vitéz Szabó Géza városi tanácsnok és Bokor Pál ügyvéd (az 1919-es Antibolsevista Comité egyik alapítója¹²⁶⁸) munkája nyomán.¹²⁶⁹ 1940 őszén Záhorszky Gyula törvényszéki tanácselnök vezetésével és Borbély-Maczky Emil főispán támogatásával Miskolcon is megvetette a lábát a TVOE, de – mint látni fogjuk – ebben nem sok köszönet volt. Egy miskolci röpirat mindenesetre a már ismert célokat a markáns kormányzói hűséggel, illetve azzal a kitéttel egészítette ki, hogy állást foglalnak „mindennemű felforgatással szemben”.¹²⁷⁰ Ez a megfogalmazás

¹²⁶¹ Gazdag István: Debrecen várostörténeti kronológiája, 1942. In Radics Kálmán (szerk.): *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve*. XXXI. Debrecen, 2009. 436. A Turáni Vadászok nevezetesebb eseményei a közelmúltban. In Sütő Nagy (1944): i. m. 92.

¹²⁶² Reszegi Lajos: A Turáni Vadászok a nemzetvédelem szolgálatában. In Sütő Nagy (1941): i. m. 73–74. Reszegi, a TVOE országos választmányának tagja, később ügyvezető elnökként tűnt fel a TVOSZ debreceni szervezetében. Szálkai Tamás: Nem életpályamodell: temetkezési vállalkozóból megbízott levéltárvezető – Reszegi Lajos „életje”. *Levéltári Szemle* 68. (2018), 2. 40. Vö. „Magyarország a magyaroké legyen és valamennyien magyarok maradjunk”. A Turáni Vadászok egyesülete szövetséggé alakult át. *Magyar Jövő*, 1942. március 31. 5.

¹²⁶³ Kardos László (szerk.): *Sej, a mi lobogónkat fényes szelek fűjják... Népi kollégiumok, 1939–1949*. Budapest, Akadémiai, 1977. 70. A kollégiumot 1942 őszén Horváth Lajos, Gyenes Antal, Mészáros Sándor, Tőkés Ottó és László Imre vezette. Papp István: *A népi kollégiumi mozgalom története 1944-ig. Népi tehetségek gondozása, vagy tudatos elitnevelési kísérlet?* Budapest, Napvilág Kiadó, 2008. 168. A debreceni út valószínűleg az igazgató, vagyis Horváth Lajos nevéhez köthető. Kardos (1977): i. m. 69. A kollégium naposkönyvének 1942. május 8-i bejegyzése szerint „Tőkés hazament Kocsordra, Gyenes Debrecenbe, de már jött is vissza.” Papp István levele a szerzőhöz. 2022. január 16. Gyenes tehát nem lehetett ott a Déri Múzeumban másnap.

¹²⁶⁴ Társelnökök: Nagy Sándor Káson és Moldoványi Jenő, alelnökök: Kovács József, Marsay Ernő és Mondák Béla lett. Vö. A Turáni Vadászok Debrecenben. *8 Órai Ujság*, 1942. május 29. 2.

¹²⁶⁵ *A Debreceni Kereskedő Társulat Kereskedelmi Iskolájának évkönyve, 1942–1943*. Debrecen, (k. n.), 1942. 20.

¹²⁶⁶ Kölcsény Sándor polgármester határozata a TVOSZ helyi csoportjának feloszlata tárgyában. Debrecen, 1944. április 20. MNL HBML X. 301. 11. doboz, 235.

¹²⁶⁷ Megalakul a Turáni Vadászok szegedi hálócsoportja. *Délmagyarország*, 1940. október 1. 2.

¹²⁶⁸ Nyemcsok Attila: Egy rágalmozási per tanulságai: a Kelemen-Szakáts-vita. *Aetas*, 32. (2017), 1. 164.

¹²⁶⁹ 750 városban és községben folyik a Turáni Vadászok nemzetvédelmi munkája. *8 Órai Ujság*, 1941. december 24.

¹²⁷⁰ A szervezet eszerint „a legteljesebb hűséggel viseltetik Magyarországhoz és annak Kormányához és az ország egyedüli vezérének. Küzd Magyarország függetlenségéért mindenáron való megővéseért és a régi Magyarországhoz visszaállításáért. Őszintén kíván kiállani a komoly és becsületes népi reformok mellett.” A TVOE miskolci csoportját megalakító helyi notabilitások: vitéz Szabó Sándor nyugalmazott altábornagy,

egyértelműen a nyilasoknak szólt, akik körül 1940 novemberében kerekedett országos botrány a Klima József, Kovarcz Emil és Wirth Károly nevével összefüggésbe hozott fegyveres szervezkedések miatt.¹²⁷¹

Az ellenszenv ekkorra már kölcsönös volt. Budinszky László 1940 nyarán a TVOE legalitását firtatta a képviselőházban: „vajon a Turáni Vadászok törvényes, vagy törvénytelen csapat?” – tette fel a költői kérdést a nyilas képviselő, mire egyik szélsőjobboldali képviselőtársa így replikázott: nem illegálisak, „mert legitimisták”.¹²⁷² Hogy ugyanakkor a TVOE nem csak ott fejtett ki nyilasellenes tevékenységet, ahol szervezetileg képviseltette magát, az Natkó Gyula példájával illusztrálható. A debreceni Turul-vezér 1939 tavaszán a Festetics Sándor vezette Magyar Nemzeti Szocialista Párt értekezletén tette szóvá, hogy „a hungarizmust veszélyesnek tartja a magyar nemzetre”.¹²⁷³ Natkót ekkor még nem a németellenesség vezette. 1940 őszén megjelent könyvét egyenesen Adolf Hitlernek, „a népközösség, népi önrendelkezés és az igazi szocializmus harcosának” ajánlotta, aki szerinte „a békét nem szuronyokra, hanem az igazságra és becsületre akarja helyezni és aki elsőnek kezdte meg az erőszakra és az igazságtalanságra épített béke-diktatóriumok elleni aktív küzdemet”.¹²⁷⁴ Natkó saját elmondása szerint ebben az időben lépett kapcsolatba (Nagy Tibor révén) a náciellenes legitimista Csekonics Iván vezette TVOE-vel. A kapcsolat elmélyüléséhez bizonyára szükség volt némi időre, de 1941 tavaszán már valóban itt, egészen pontosan a TVOE „Kossuth-vacsoráján”, baráti Huszár társaságában találjuk a nemzetiszocialista Új Európából kiábrándult fiatalembert,¹²⁷⁵ aki a szervezet évkönyvének is írást adott.¹²⁷⁶ Ekképp Natkónak a magyar belpolitikát mérlegre állító új munkájáról már a *8 Órai Ujság* írt elismerő bírálatot.¹²⁷⁷

Szántay-Szémán István prelátus, Enyedy Andor egyházkerületi főjegyző, püspökhelyettes, vitéz Görgey László felsőházi tag, Hamary Géza MÁV üzletigazgató, Váczy József nyugalmazott kerületi rendőrfőkapitány, Csikesz Lajos postafőnök. Vö. Az ősi magyar erények ápolására, a magyar gondolat társadalmi összefogására Miskolcon is megalakul a Turáni Vadászok szervezete. *Magyar Jövő*, 1940. november 30. 3. A miskolci szerveződésbe 1941 végére Bihary István tankerületi főigazgató is bekapcsolódott, Nógrádban pedig vitéz Dénes István nyugalmazott tiszthelyettes állt a TVOE élére. Vö. 750 városban és községben folyik a Turáni Vadászok nemzetvédelmi munkája. *8 Órai Ujság*, 1941. december 24.

¹²⁷¹ Ma délelőtt: statáriális tárgyalás. Tíz fegyveres, kézigrántós vádlott felett ítélt a bíróság. *Esti Ujság*, 1940. november 11. 1–2. Wirthet 1941 januárjában 15 év fegyházra ítélték, ő azonban a büntetés elől a szintén elítélt Kovarczcal Németországba szökött. Az eljárások „koholt, koncepciós” jellege mellett érvel: Karsai (2016): i. m. 188–191.

¹²⁷² KN 1939, VI. kötet 276. (1940. június 14.)

¹²⁷³ Kerepeszki Róbert: Debrecen és a Volksbund. Adalékok a debreceni Volksbund megalakulásának körülményeihez. *Múltunk*, 52. (2007), 4. 262. Natkó ekkoriban arról is értekezett, hogy „a zsidók a Habsburgoknak köszönhetik gazdasági hatalmukat”. Idézi: Uő (2012): i. m. 192.

¹²⁷⁴ Natkó Nyula: *Mi lesz az angol gyarmatokkal?* Budapest, Voluntas Hungarica, 1940. 3. A kötet címlapját Hitler fotója és a Führer egyik beszédéből vett idézet díszíti. Natkó eredetileg *Varsó után London* címmel tervezte megjelentetni a munkáját, ám Németország franciaországi hadjárata keresztülhúzza számításait. Ui. (A könyv egyetlen általam ismert példányát a DEENK zárolt részlege őrzi.)

¹²⁷⁵ A Turáni Vadászok Kossuth-vacsorája. *8 Órai Ujság*, 1941. május 12. 5.

¹²⁷⁶ Natkó Gyula: A magyar gazdasági élet erőforrásai és jövő [sic!] feladatai. In Sütő Nagy (1941): i. m. 113–116.

¹²⁷⁷ Natkó Gyula. *Mondjunk ítéletet! Pártokról és politikusokról*. Budapest Voluntas Hungarica, 1941. Mondjunk ítéletet pártokról és politikusokról. *8 Órai Ujság*, 1941. október 18. 4. Még elismerőbb volt

Natkó a debreceni Turul antilegitimista szélsőjobboldaláról került át Rátz Kálmán környezetébe és a szuverenista turáni vadászokhoz, ahol saját elmondása szerint az egyesület kebelében működő „német-svábellenes sejt” tagja, majd „országos szervező” lett. A szervezetnek – s nyilván baráti Huszárnak – köszönhetően 1942 decemberében az OTI-ban kapott állást, Nagy Tiborhoz hasonlóan, aki a TVOE 1941-es évkönyvébe adott írásában „az univerzális emberi érdekkörű keresztény művelődést” övta az élettérelméletektől és az ehhez kapcsolódó gyarmatosítási tervektől.¹²⁷⁸ Ami a gyakorlatot illeti, Natkó és Nagy karolta fel a TVOE megbízásából a Kisnémediben élő tanítót, Varsányi Gézát, aki egy képviselő-testületi ülésen azt találta javasolni, hogy „a nyilasokat zárják ki a község életéből”,¹²⁷⁹ miközben a vidéknek gróf Serényi Miklós személyében nyilas képviselője volt.¹²⁸⁰ Az ügynek Kertész Róbert, vagyis a TVOE sajtóbizottságának vezetője biztosított fórumot, így jelenhettek meg a *8 Órai Ujság*ban hosszú cikkek arról, miért is akarja Kisnémedi kitiltani a nyilasokat, illetve hogy miképp vegzálták „nyilas nyomozók” a „konok magyar” tanítót a faluban.¹²⁸¹

A turáni vadászok neve ebben a sajtókampányban nem hangozhatott el, hiszen az egyesület pártpolitikával nem foglalkozhatott. A TVOE ugyanakkor számos fórumon hitet tett amellett, hogy „teljes erővel harcolnak minden lelkiismeretlen lázítás ellen. A Turáni Vadászok zárt sorokban kívánnak felsorakozni bármely oldalról jövő romboló hullámmal szemben” – utaltak újra és újra (aktuálisan) a nyilasokra.¹²⁸² A „törzssköshöz” hasonlóan a TVOE II. világháború alatti nyilas- és németellenessége nem volt ingadozó, vagy éppen megengedő. 1941 tavaszán, vagyis a német hadisikerek zenitjén a TVOE „formaruhás díszszakasza” már nem egyszerű őrszolgálatot, hanem „szabadság-ünnepséget” tartott március 15-e tiszteletére az országzászlónál. „A Kárpátok övezte szent haza földjén nincs keresnivalója senki másnak, csak nekünk” – fogalmazott Keöpe Viktor, immáron alelnökként, hozzátéve, hogy „a hazát ma is megvédjük bármilyen

Budaváry László ismertetése. Vö. Budaváry László: Mondjunk ítéletet pártokról és politikusokról – Natkó Gyula könyve. *Nemzeti Élet*, 1942. december 13. 1. 1945-ben Natkó e műve is betiltott „fasiszta” könyv lett (Betiltott fasiszta magyar könyvek. *Népi Egység*, 1945. október 25. 2.), talán az imrédysta politikusokra vonatkozó elismerő mondatai miatt.

¹²⁷⁸ Nagy Tibor: Élettér és földzárlat. In Sütő Nagy (1941): i. m. 137–141. Natkó fordulatának megvolt a maga belső táptalaja is. Ugyanő már az Anschluss elbűstijén „a német terjeszkedő törekvésekkel kapcsolatos magyar félelmekről” tartott előadást egy turulista vitatáborban (*Uj Vetés*, 9. [1938], 7. 20.), a debreceni Turul Szövetség kerületi folyóiratában pedig a „pángermanizmussal” és a dunántúli „sváb” terjeszkedéssel is foglalkoztak. Vö. például: *Uj Vetés*, 10. (1938), 7. 15. és *Uj Vetés*, 10. (1938), 8. 10–11.

¹²⁷⁹ Tóth (1987): i. m. 387–393. (Natkó Gyula interjúja) Idézet: 389. Nagy Tibor 1941. március 15-én „szabadság ünnepélyen” vett részt Kisnémediben a TVOE szervezésében. Bartha János: A Turáni Vadászok 1941. esztendejének története. In Keöpe (1942): i. m. 154.

¹²⁸⁰ OA 1939, 302.

¹²⁸¹ Kisnémedi ki akarja tiltani a nyilasokat. *8 Órai Ujság*, 1941. május 21. 5.; Egy község, amely dolgozni akar, de politizálni – nem. *8 Órai Ujság*, 1941. május 24. 2.; Nyilas „nyomozók” különös „falujárása” Kisnémediben. *8 Órai Ujság*, 1941. május 24. 2.; A kisnémedi tanító és az Uj Európa. *8 Órai Ujság*, 1941. május 29. 5.

¹²⁸² 750 városban és községben folyik a Turáni Vadászok nemzetvédelmi munkája. *8 Órai Ujság*, 1941. december 24.

irányból fenyegető ellenséggel szemben”.¹²⁸³ A turáni vadászok más állami rendezvényeken is részt vettek, így például az MNSZ kötelékében a „Magyarország országgyarapító kormányzójának fennkölt személyét is támadó” „nemzetrontó felforgató törekvések” ellen demonstráltak 1940 novemberében,¹²⁸⁴ fél évvel később pedig a Nagy Háborúban elesettek emlékünnepején vettek részt a hadirokkantak, a tűzharcosok, az egyetemi hallgatók és a levették szervezeteinek társaságában.¹²⁸⁵

Nem hiányoztak a turáni vadászok a magyar fajvédelem tiszavirág-életű ernyőszervezetének, a Százszázalékosok Társaságának megalapításáról sem. A százszázalékosok táborát 80–85 (!) egyesület alapította meg a MÉP budapesti helyiségében 1941. február derekán. A „turániak” mellett olyan ismert szervezetek is elfogadták az itt megfogalmazott, kormánynak címzett, frázisokkal teli határozati javaslatot, mint a MOVE, az MNSZ, vagy az Emericana, de „nem hiányoztak az Imrédy-féle irány”, vagyis a Turul Szövetség, az Egyesületközi Együttműködés (EKE) és a BMT képviselői sem. A százszázalékosok „szellemi vezetője”, Teleki Pál bizalmi embere, vitéz Faragó Ede volt, így nem meglepő, hogy programjuk is Teleki eszméit követte, aki egy ízben meg is jelent körükben. A „vér- és sorsközösségen alapuló magyar testvériséget” hirdető százszázalékosok fel kívánták tüzelni „a magyar hivatástudatot”, hogy ezzel megvalósítsák „a százszázalékos nemzeti öntudatot”. „Magyar faji” népesedés-, gazdaság- és kultúrpolitikát propagáltak, és „a magyar életter egészsegebb felosztását” szorgalmazták. A százszázalékosok gyűlése „a teljes jóindulat, megértés szellemében” ért véget. Alighanem hasonló sorsra jutott maga az ernyőszervezet is.¹²⁸⁶

Egy évvel később, 1942 februárjában tizenkét pontos programot adott a TVOE. E szerint a szövetség a „legteljesebb hűséggel viseltetik Magyarország Kormányzója iránt s őt tekinti az ország egyedüli vezérének”. Második pontként azt emelték ki, hogy az egyesület „küzd Magyarország függetlenségének mindenáron való megóvásáért”. Harmadik helyen a „komoly és becsületés népi reformok” megfoghatatlan frázisát, majd a magyar élet és magyar szellem autonómiájának biztosításának kívánalmát szögezték le „minden idegen szellemmel és érdekekkel szemben”. Ötödik pontjuk „az ősi nemzeti erények” ápolásáról és a magyar nemzeti öntudat erősítéséről szólt. Sürgették az emigráns magyarság „anyaországba való visszatelepítését”, hirdették „a munka megbecsülését”, a „közéleti

tisztaságot” és a „javak, terhek és kötelességek igazságos elosztását”. Tizedik pontként a TVOE állást foglalt „mindennemű felforgató szándékkal szemben”. Végezetül életre kívánták kelteni a „hagyományos magyar bajtársiasságot”, és le akarták dönteni a társadalmi rétegek közt „esetleg még fennálló” válaszfalakat, hogy az általuk értett magyarság „egy nagy nemzetvédelmi összefogásban egyesülve felvehesse a harcot az országunkat és fajunkat fenyegető veszedelemmel szemben. Ami ma történik, azért minden magyar felelősségei tartozik. Minden nemzet öntudatra ébredt, mi sem szunnyadhatunk” – zárták kiáltványukat, amely tehát jellegzetes, önvédelmi hangszerelésű fajvédelmi programot kínált.¹²⁸⁷ Ennek a programnak már központi eleme volt a kormányzói hűség, vagyis a Horthy Miklósba vetett bizalom, amelyet innentől fogva a szervezet legfontosabb navigációs pontjaként értékelhetünk.¹²⁸⁸

Ekkoriban, vagyis 1942 elején kezdett el megszerveződni Natkó tágabb értelemben vett pátriájában, a Nyírségben a TVOE.¹²⁸⁹ 1942 januárjában jött létre a Szatmár vármegyei szervezet Jénák Jakab irgalmasrendi házfőnök és Barkócz János városi aljegyző szárnyai alatt. Az alapító közgyűlésre megjelent ötven vármegyei megbízott tizenöt községi hirdette meg a tagfelvételt. „Értekezletet tartottak a munkásokkal is, akiknek körében nagy megértésre talált a Turáni Vadászok munkássága” – bizakodott a beszámoló írója.¹²⁹⁰ A szatmárnémeti szervezet fél évvel később alakult meg helyi notabilitások jelenlétében. Elnöke Orbók Kálmán lett.¹²⁹¹ 1942 tavaszán már Gyöngyöspátán is volt szervezetük – őket Lengyel József gazda vezette.¹²⁹² Bihar vármegye központjában, Nagyváradon három hónappal később jött létre a helyi szervezet Fazekas Mihály kórházi főorvos vezetése alatt és vitéz Nagybacsoni Nagy Vilmos nyugalmazott vezéreztetés jelenlétében.¹²⁹³ A váradi csoport társadalmi háttéréről annyit tudunk, hogy a TVOSZ (véltetően Pintér Sándor MÁV-segédtségi agitációja nyomán) bizonyos népszerűsége tette szert az itteni vasutasok körében.¹²⁹⁴ 1943 áprilisában aztán a váradi szervezet váltott, és Árvay György nyugalmazott ezredes választotta meg elnökül.¹²⁹⁵ Biharban már 1942-ben 64 TVOSZ-szervezetet tartottak számon,¹²⁹⁶ aligha függetlenül

¹²⁸⁷ Rendet akarnak a Turáni Vadászok! *Nemzeti Ujság*, 1942. február 1. 4.

¹²⁸⁸ Sipos Árpád: Bizalommal, hűséggel... In Sütő Nagy (1944): i. m. 35–40. (Ugyanitt közzölték Sipos elnöknek a TVOSZ központi tanácstermében felállított mellszobráról készített fotót.)

¹²⁸⁹ Natkó maga Szabolcs vármegye szervezője volt. *SJMAN* Fond 28, dos. 6/1942, 10.

¹²⁹⁰ A Turáni Vadászok zászlóbontása Szatmár vármegyében. *8 Órai Ujság*, 1942. január 8. 3.

¹²⁹¹ Ügyvezető elnök Barkócz János, főtitkár Figus-Illyi Albert. Vö. A Turáni Vadászok zászlóbontása a Tiszántúli. *Reggeli Ujság*, 1942. augusztus 2. 3.

¹²⁹² Társelnök Fülöp Péter római katolikus lelkész lett. Vö. Állandóan folyik a Turáni Vadászok szervezkedése. *8 Órai Ujság*, 1942. március 28. 2.

¹²⁹³ Ügyvezető: Pintér Sándor MÁV-segédtségi. Vö. Turáni Vadászok Nagyváradon. *Esti Ujság*, 1942. június 25. 4. Alelnök: Szabó Ferenc gyógyszerész. Vö. Apró hírek. *Gyógyszerész Közlöny*, 1942. július 11. 382.

¹²⁹⁴ 750 városban és községi folyik a Turáni Vadászok nemzetvédelmi munkája. *8 Órai Ujság*, 1941. december 24.

¹²⁹⁵ T. V. hírek. In Sütő Nagy (1944): i. m. 238.

¹²⁹⁶ A Turáni Vadászok Nagyváradon. *Magyar Jövő*, 1942. június 26. 4.

¹²⁸³ A Turáni Vadászok szabadságünnépe. *Pesti Hírlap*, 1941. március 19. 5. Az 1942-es évkönyvben közzölt (a turáni birodalmiság képzetét propagáló) beszédben már nem szerepel az első idézet. Keöpe Viktor: Ünnepi beszéd. In Keöpe (1942): i. m. 82–86. A TVOE kulturális osztályának kiadásában megjelenő, a MOVE nyomdájában előállított füzet belső borítója ugyanakkor viszont arról informált, hogy „nekünk, magyaroknak nincsen szükségünk kétes értékű, idegenektől átlópt szellemi kincsekkel előhozakodnunk”. *Turáni Vadászok* (1942): i. m.

¹²⁸⁴ A magyar társadalmi egyesületek hódoló felirata a kormányzóhoz. *Nemzeti Ujság*, 1940. november 16. 4.

¹²⁸⁵ Kegyelettel áldozott az ország a hősök emlékének. *8 Órai Ujság*, 1941. május 26. 3.

¹²⁸⁶ Minden egyesület nemzeti munkát is végezzen – határozták el a „Százszázalékosok” gyűlésén. *Magyar Nemzet*, 1941. február 18. 5. Vö. Csak a magyarságban öntudatos és erejében egységes nemzet állhatja meg méltóan a helyét. A Százszázalékosok Társaságának értekezlete. *Hétfé*, 1941. február 17. 3.

a megyei szervező, vagyis vitéz Csóré Áron munkájától.¹²⁹⁷ 1942 végén ez a kör tovább bővült Mezőteleggel,¹²⁹⁸ ahol Horváth Vilmos lett az ügyvezető elnök.¹²⁹⁹ Telegden 1943. augusztus 29-én zászlószentelést is tartottak a helyi közigazgatást aktív részvételével.¹³⁰⁰

A gombamód szaporodó turáni vadász sejtek egyre jobban szűrték a hungaristák szemét. Szöllősi Jenő nyilas képviselő először általánosságban nehezményezte, hogy „bizonyos karhatalmi alakulatok képződnek az országban” és hogy „nyilaskeresztespárti embereket igazoltattak és felelősségre vontak ilyen civilalakulatok”. Vajna Gábor közbeszólása szerint mindez Nagyváradon történt, egy szélsőjobboldali hang pedig azonosította is az elkövetőket, akik e szerint turáni vadászok voltak.¹³⁰¹

1943 nyarán már Kolozs vármegye, vagyis Körösfeketető és Csucs is büszkélkedhetett turáni vadász szervezettel. Ők „az ottani szórvány magyarok bevonásával” és Kiss Lajos tanító vezetésével műsoros népnepélyt rendeztek.¹³⁰² A központot Bartha János és Kiss Ferenc országos ellenőr képviselte az eseményen, akik a népnepélyen megjelenő huszonhat Bihar és Kolozs megye filiának „szervezői megbeszélést” is tartottak.¹³⁰³ 1944 januárjában Kövesegyházán szerveződött meg a TVOSZ Holló Ferenc református lelkész szárnyai alatt. Hollóék Tataros, Tatarosbánya, Hagymádfalva, Görbesd, Sástelek és Bodonos községek turáni vadászait is felvonultatták az eseményre.¹³⁰⁴

A sajtótudósításokban és az évkönyvekben közölt adatokban nyilvánvalóan sok a túlzás, ám a TVOE növekedését jelzi, hogy 1941 tavaszán a budapesti és fővárosközeli szervezeteken túl már tizenöt vármegye képviseltette magát a szervezet éves közgyűlésén.¹³⁰⁵ Az évkönyvekben közölt fotókon látszanak a központi szervezet székházában akkurátusan vezetett – ám sajnos fenn nem maradt – személyi kartotékok és a falra felfeszített térkép, amin bejelölték az országszerte működő sejteket. 1941 végére saját közlésük alapján 42 vármegyében, 750 városban és községben vetették meg lábukat

a turáni vadászok.¹³⁰⁶ A főtitkár beszámolója szerint a nagy kiterjedésű Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében működött a legtöbb csoportjuk (1941: 86, 1942: 104), ezt követte Baranya (1941: 65, 1942: 78), Vas (1941: 63, 1942: 65), Zala (1941: 58, 1942: 79) és Somogy (1941: 55, 1942: 65),¹³⁰⁷ vagyis a dunántúli dominancia megmaradt. A szakirodalom szerint 1942-ben körülbelül 12 000 tagjuk volt,¹³⁰⁸ ám az egyesület vezetősége ennek többszöröséről tudósított.¹³⁰⁹ Az egészen bizonyos, hogy a TVOE tagsága 1938 és 1944 között a többszörösére nőtt,¹³¹⁰ s a német megszállás előtt már történészi számítások szerint is 1200 helységben voltak jelen.¹³¹¹

Az országos főtitkár irodája

¹²⁹⁷ Vö. vitéz Csóré Áron: A magyar parasztság a nemzeti eszme szolgálatában. In Sütő Nagy (1941): i. m. 107–110.

¹²⁹⁸ A Turáni Vadászok Biharban. 8 Órai Ujság, 1942. december 16. 3.

¹²⁹⁹ A Turáni Vadászok tisztújító gyűlést tartottak Nagyváradon. Ellenzék, 1943. április 6. 4.

¹³⁰⁰ Részletesen, sok névvel: A mezőtelegi Turáni Vadászok zászlószentelési ünnepélye. In Sütő Nagy (1944): i. m. 222–223.

¹³⁰¹ KN 1939, XVI. kötet 207. (1942. november 25.)

¹³⁰² A Turáni Vadászok seregszemeleje Királyhágón. 8 Órai Ujság, 1943. augusztus 26. 7. A kisebbségi szórványmagyarság védelmében a TVOSZ „nemzetvédelmi csoportja felirattal fordult a kormányhoz a dél-erdélyi magyar középiskolák betiltása tárgyában”. Vö. A Turáni Vadászok tiltakoztak a dél-erdélyi magyar iskolák bezárása ellen. 8 Órai Ujság, 1943. november 3. 6.

¹³⁰³ A Turáni Vadászok. Nemzeti Ujság, 1943. augusztus 27. 7.

¹³⁰⁴ Ügyvezetővé Kelemen Sándort választották. Vö. A Turáni Vadászok zászlóbontása Pestszenterzsébeten és Kövesegyházán. Keleti Ujság, 1944. január 14. 6.

¹³⁰⁵ A Turáni Vadászok közgyűlése. Magyar Nemzet, 1941. április 6. 16.

¹³⁰⁶ 750 városban és községben folyik a Turáni Vadászok nemzetvédelmi munkája. 8 Órai Ujság, 1941. december 24. 13. Nyáron is 750 községi szervezetről adtak hírt. Vö. A Turáni Vadászok erdélyi szervezkedése. Kárpáti Híradó, 1941. június 25. 5.

¹³⁰⁷ Bartha János: A Turáni Vadászok szervezeteinek térfoglalása az országban. In Sütő Nagy (1941): i. m. 69.; 70–71. Bartha János: A Turáni Vadászok 1941. esztendejének története. In Keöpe (1942): i. m. 152. Pestszenterzsébeten még 1944 januárjában is létrejött egy csoport Kápolnásy Tamás nyugalmazott rendőrfelügyelő vezetésével. Társelnökké itt Szolnoky János római katolikus esperes-plébánost, Szuchovszky Lajos evangélikus és Takaró Károly református lelkészt választották. Alelnökök: Bajkay Lajos városi tanácsnok, Farkas Ferenc városi aljegyző és Hein Gyula Ernő postafelügyelő. Vö. A Turáni Vadászok zászlóbontása Pestszenterzsébeten és Kövesegyházán. Keleti Ujság, 1944. január 14. 6.

¹³⁰⁸ Diós-Viczián (2009): i. m. 376.

¹³⁰⁹ Sipos szerint már ez év elején 32 000 aktív, „legkülönbözőbb pártállású” tagjuk volt. Vö. Rendet akarnak a Turáni Vadászok! Nemzeti Ujság, 1942. február 1. 4. Két nappal később már arról beszélt, hogy „létszámuk 40–50 000 között mozog”. Vö. „Önzetlenségre és bátor önfeláldozásra” nevelnek a Turáni Vadászok. 8 Órai Ujság, 1942. február 3. 7.

¹³¹⁰ Az utolsó évkönyvben vármegyei bontásban felsorolják az összes községet, ahol TVOSZ-szervezetet tartottak nyilván. Vö. A Turáni Vadászok térfoglalása az országban. In Sütő Nagy (1944): i. m. 88–91.

¹³¹¹ Gazsi József: A magyar ellenállási mozgalom lexikona. In Az 1944. év története. História évkönyv. Budapest, Lapkiadó Vállalat, 1984. 79.

Szuverenista birodalomépítők

A turáni vadászok a szervezet látványos terjeszkedése eredményeképpen döntöttek arról az 1942-es éves közgyűlésen, hogy egyesületből szövetséggé (TVOSZ) alakulnak át.¹³¹² Ezen a közgyűlésen Bartha arról adott számot, hogy „negyvennégy vármegyében, 838 községben működnek”,¹³¹³ egy évvel később pedig ugyanő 43 000 tagról referált.¹³¹⁴ Bővülésüknek 1943 szeptemberében saját maguk vetettek véget tagfelvételi zárlattal, amellyel a politikai szélkakasok térnyerését igyekeztek kiküszöbölni. A lapokkal a MOT útján tudatták, miszerint „a Turáni Vadászok országos központja megállapította, hogy az utóbbi időben feltűnően emelkedett a tagjelentkezések száma. Mivel nem tartják kívánatosnak, hogy a turáni vadászok soraiba olyan elemek beférkőzzenek, amelyek a múltban különböző pártpolitikai szélsőségekben működtek, a központ elhatározta, hogy további intézkedésig megszünteti a tagfelvételt” – fogalmaztak, hozzátéve, hogy a zárlat után szigorított tagfelvételt léptetnek életbe.¹³¹⁵ Sőt év végén tagrevíziót is tartottak a budapesti szervezetben,¹³¹⁶ majd 1944 januárjában Kiss János és társai a Bácskában folytattak felülvizsgálatot, amelyet seregszemlével egybekötve végeztek.¹³¹⁷

A bácskai tagrevízió háttere, hogy a revíziós sikerek delején, a Molotov–Ribbentrop-paktum időszakának elmúltával – egészen pontosan 1941 nyarán – a turáni vadászok vezetősége a visszacsatolt területek megszervezését célozta meg. Észak-Erdélyben „első-sorban a legmagyarabb székely vármegyék, majd ezek mellett egész Erdély megszervezését” határozták el, vagyis továbbra sem mondtak le a fő célról, a teljes revízióról. Főképp a helyi magyar elitek tervezték építeni, hogy „megvalósítsák politikamentesen a nagy magyar nemzetvédelmi összefogást”. Szándékuk fogadókészségre is talált, és „igen sok volt erdélyi magyar vezető ajánlotta föl önként szolgálatait a szervezet vezetőségének”.¹³¹⁸ Mindezt az alább közölt adatok mellett iskolai évkönyvek is alátámasztják, amelyek arról tanúskodnak, hogy számos oktató lett választmányi tagja a szervezetnek, vagy vett részt előadásokkal a TVOE munkájában.¹³¹⁹

A turáni vadászok erdélyi fellépése illet az észak-erdélyi magyar elit 1940 utáni, a magyar szupremáciát erős szervezetszerű nemzeti társadalommal demonstrálni igyekvő nemzeteszemléjébe.¹³²⁰ A helyi elit ezirányú törekvéseit számos más egyesület mellett az OTSZ és a VR regionális szervezetei, valamint – jobbra a tűzharcosok által patronált – lövészegyesületek egész sora (Lövész Szövetség, WL, Székely Lövész Szövetség stb.) erősítette.¹³²¹ A TVOE azonban nemcsak partnere, de egyben riválisa is volt ezeknek a szervezeteknek, s a tagokért folytatott versengés egyúttal a turáni vadász hálózat kiépülésének kereteit is behatárolta.

Az erdélyi kampány Keöpe Viktor turanista előadásával kezdődött Kézdivásárhelyen, ahol a hallgatóság azonnal, vagyis 1941 nyarán bejelentette csatlakozását a szervezethez.¹³²² A dolog nem maradt ennyiben, mivel két héttel később alispáni támogatással összeült a Háromszék megyei szervezőbizottság, és a szervezet vezetőjének báró Szentkereszty Béla országgyűlési képviselőt választották meg.¹³²³ Szentkereszty, aki 1938 előtt az Országos Magyar Párt (OMP) helyi vezetője volt, nagy lelkesedéssel látott munkához, és néhány hónap múlva már hatezer beszervezett turáni vadászt jelentett a főtítkárnak.¹³²⁴ Ez a szám egészen bizonyosan erős túlzás, mivel maga a kézdivásárhelyi szervezet megszervezése is csupán 1942 nyarán vette kezdetét.¹³²⁵

A Csik megyei tagozat már 1941 júliusában létrejött vitéz Nyerges Gyula pénzügyi igazgató vezetésével, a megye megszervezését pedig Vischer János tűzharcos főhadnagyrá bízta.¹³²⁶ A TVOE erdélyi propagandájában nagy harci kedvvel vett részt

¹³²⁰ Bárdi Nándor: *Otthon és haza Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2013. 169–171.

¹³²¹ Nagy József: *Békeévek Mars árnyékában. A Székely Határvédelmi Erők története (1940–1944)*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Kriterion Könyvkiadó, 2021. 113–125.; Berekméri Árpád-Róbert – Nemes Gyula: *„Becsülettel viselje!” Maros-Torda vármegye vitézeinek albuma (1940–1944)*. Marosvásárhely, Lector Kiadó, 2020.

¹³²² A turáni vadászok szövetségének szervezkedése Háromszéken. *Székely Nép*, 1941. július 16. 7.

¹³²³ Sepsiszentgyörgy vezetője Séra István földbirtokos, tartalékos főhadnagy lett. Vö. Turáni vadászok Háromszék megyei szervezkedése. *Székely Nép*, 1941. július 30. 4. Séra 1940. szeptember 13-án a „Székely Gárda” nevében köszöntötte a bevonuló honvédeket. Az OMP Háromszék vármegyei tagozatának alelnöke, 1942-től felsőházi tag lett. Több gazdasági szervezetben töltött be pozíciót. Nagy (2021): i. m. 113. A Kézdi járás TVOE-vezetőjévé Molnár Dénes ügyvédet és Tóth Balázs nyugalmazott gimnáziumi igazgatót, a Baróti járás vezetőjévé Fábián László közjegyzőt és Keserő Mózes kereskedőt, a Kovásznai járás vezetőjévé pedig Kelemen Zoltán földbirtokost, Csutak Ferenc gyárost és Cseh István földbirtokost jelölték. Kézdivásárhely város megszervezésére Bálint Vince bankigazgatót, míg Sepsiszentgyörgy város megszervezésére egy külön szervezőbizottságot jelölt ki a vármegyei szervezőbizottság. Vö. Turáni vadászok Háromszék megyei szervezkedése. *Székely Nép*, 1941. július 30. 4.

¹³²⁴ Bartha János: A Turáni Vadászok 1941. esztendőjének története. In Keöpe (1942): i. m. 152.; Tóth-Bartos András: Adatok Kézdivásárhely 1940–1944 közötti történetéhez. In Kinda István (szerk.): *Acta Siculica. A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve*. Sepsiszentgyörgy, Székely Nemzeti Múzeum, 2011. 362.

¹³²⁵ A központ az előkészítéssel Molnár Dénes volt polgármestert bízta meg. Vö. Turáni vadászok szervezkedése Kézdivásárhelyen. *Székely Nép*, 1942. július 15. 7.

¹³²⁶ A Turáni Vadászok Csik megyében. *Pesti Hírlap*, 1941. július 19. 8. Csik megyében Erős Péter közjegyző, Miklós Gergely tanfelügyelő, Szépvizi Balázs Béla író, Nagy Jenő csíkszentmártoni közjegyző, Bartha Ferenc kásonújfalui esperes és Lajos Balázs madéfalvi plébános is „támogatta” a TVOE-t. Vö. 750 városban és községben folyik a Turáni Vadászok nemzetvédelmi munkája. *8 Órai Ujság*, 1941. december

¹³¹² Szövetség alatt a korszakban az olyan egyesületet értették, amely „kizárólag, vagy túlnyomórészt tagegyesületek társulása”. Dobrovits (1936): i. m. 27.

¹³¹³ „Magyarország a magyaroké legyen és valamennyien magyarok maradhassunk”. A Turáni Vadászok egyesülete szövetséggé alakult át. *Magyar Jövő*, 1942. március 31. 5. A Belügyminisztériumi látogatás ezúttal sem volt gyors. Vö. *Budapesti Közlöny*, 1943. december 5. 2.

¹³¹⁴ A kormányzóhelyettes emlékének hódolt a Turáni Vadászok közgyűlése. *8 Órai Ujság*, 1943. március 30. 2.

¹³¹⁵ MOT 1943. augusztus 31. 98. Vö. például: Tagfelvételi zárlat a Turáni Vadászoknál. *Magyar Nemzet*, 1943. szeptember 1. 5.

¹³¹⁶ Turáni Vadászok felhívása. *Magyar Nemzet*, 1944. január 11. 7.

¹³¹⁷ A Turáni Vadászok bácskai seregszemléje. *8 Órai Ujság*, 1944. január 26. 2.

¹³¹⁸ A Turáni Vadászok erdélyi szervezkedése. *Kárpáti Híradó*, 1941. június 25. 5.

¹³¹⁹ A Marosvásárhelyi M. Kir. Állami Kereskedelmi Középiskola értesítője, 1941–1942. Marosvásárhely, 1942. 24–25.; A Nagyvárad Magyar Királyi Állami Szakirányú Iparostanonciskola és Tanoncotthon évkönyve, 1941–1942. Nagyvárad, 1942. 31.; A szamosújvári M. Kir. Állami 4 osztályos Fiúgimnázium és Koed. Kereskedelmi Középiskola évkönyve, 1941–1942. Szamosújvár, 1942. 16. 56.; A Szatmárnémeti M. Kir. Áll. felsőipariskola évkönyve, 1942–1943. Szatmárnémeti, 1942. 14.

az „eszkatologikus, fajvédő turanizmus” egyik nesztora, Szépvízi Balás Béla,¹³²⁷ aki személyesen alapította meg a megye első szervezetét Szépvízen, állítólag „több száz taggal”.¹³²⁸ Nem tudni, hol voltak ők az „alakuló gyűlésen”, mert a jeles eseményen két tucat vadász sem verődött össze. Szépvízi Balás Béla számukra legfontosabb feladatként a lövészszerkezetek felállítását jelölte ki.¹³²⁹ Mikképp Háromszéken, Csíkban is hatezer csatlakozóról referáltak a megyei vezetők,¹³³⁰ de ez is egészen biztosan erős túlzás. Kovásznán Kelemen Zoltán papolci földbirtokos, tartalékos főhadnagy szervezte meg az orbai járást. A megyéből állítólag minden falu képviseltette magát az alakuló gyűlésen. Kelemen 1941-ben az Erdélyi Párt orbai járását, 1943-ban pedig a párt Háromszék vármegyei szervezetét elnökölte,¹³³¹ vagyis a hivatalos kapcsolatok ez esetben is meghatározóak voltak.

A túlzó adatok ellenére intenzív kampány folyhatott Erdélyben, mert az orbai járásban Fikker Ferenc református lelkész indítványára még limitálták is a felveendőket számát. Csoportjukat egyfajta nemzetvédelmi élcsapatnak szánták, és falvanként legfeljebb húsz főt terveztek beléptetni, később lehetőséget hagyva egyúttal a bővülésre.¹³³² Szilágy megyében gróf Béldy Kálmán földbirtokos, felsőházi tag irányította a szervezést, míg Kolozs megyében Kovács Árpád nyugalmazott százados, Udvarhely megyében Révay György nyugalmazott főszolgabíró, Nagy Lajos közigazgató és Dobos Ferenc nyugalmazott főgimnáziumi igazgató voltak a járásvezetők. Szolnok-Dobokában Karniol Dénes és Tóth Ferenc, Szatmárban Jénáky Jakab Ferenc-rendi házfőnök koordinálta a munkát, utóbbi helyen Barkóczi János közéleti vezető, Lánosz László Jenő szerzetes páter és Eötvös Pál közüzemi tisztviselő támogatásával.¹³³³ Igérvetése után alakult meg a mezőveresegyházi szervezet, amely rögvest meg is választotta Mihály Péter református lelkészt elnöknek. Ezt követően „a széki fiatalok ősi magyar táncokat mutatott be” – olvashatjuk a lelkesült sajtótudósításban.¹³³⁴

24. 13. További „támogató” notabilitásokhoz vö.: Turáni vadászok Csík vármegyében. *Nemzeti Élet*, 1941. július 27. 3.

¹³²⁷ Ablonczy (2016): i. m. 151–153.; Szendrei László: *A turanizmus*. Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor Kiadó, 2010. 27., 156.

¹³²⁸ Bartha János: A Turáni Vadászok 1941. esztendejének története. In Keöpe (1942): i. m. 152–153.

¹³²⁹ Jegyzőkönyv. Szépvíz, 1941. július 6. DJHAN Fond 7, 6580/1941.

¹³³⁰ Bartha János: A Turáni Vadászok 1941. esztendejének története. In Keöpe (1942): i. m. 152–153.

¹³³¹ Turáni vadászok alakuló gyűlése Kovásznán. *Széki Néplap*, 1941. augusztus 12. 5. Kelemen az Ereklyés Országzászló Bizottság délkelet-erdélyi kerületi elnöke, az orbai református egyházmegye főgondnoka és a TVOE háromszéki elnöke is volt egyúttal. Nagy (2021): i. m. 244.

¹³³² Turáni vadászok alakuló gyűlése Kovásznán. *Széki Néplap*, 1941. augusztus 12. 5.

¹³³³ 750 városban és községben folyik a Turáni Vadászok nemzetvédelmi munkája. *8 Órai Újság*, 1941. december 24.

¹³³⁴ Alelnök: Balogh Márton és Orbán Péter. Az eseményen Szék község turáni vadászai is jelen voltak. Vö. A Turáni Vadászok szervezkedése Szolnok-Doboka vármegyében. *Ellenzék*, 1942. augusztus 1. 2. Vö. A Turáni Vadászok Szolnok-Doboka vármegyében. *Keleti Újság*, 1942. augusztus 2. 4.

1942 januárjában a TVOE küldöttsége Szamosújváron jelent meg, ahol „az állomáson több száz főnyi egyenruhás és karszalagos Turáni Vadász várta őket”. Elnökök Szabó Gyula postafőnök lett.¹³³⁵ Hasonló fogadtatásban részesült Huszár Aladár társával Kolozsvárott, ahol a Mátyás Diákházban alakult meg 1942. március 14-én a helyi szervezet Suba Károly pénzügyi tanácsnok elnöklete alatt.¹³³⁶ Másnap ugyanitt „Turáni Estet” rendeztek a Kolozsvári Nemzeti Színház tagjai, valamint más helyi művészek részvételével, amelyet „több száz főnyi terítékes” vacsora követett.¹³³⁷

Marosvásárhelyen szintén nagy buzgalommal láttak hozzá a szervezéshez, amelyről a helyi lapok 1942 tavaszától rendszeresen, hosszú cikkekben adtak számot. A háttérben valójában már jóval korábban, januártól folyt a szervezés. Sőt az alakuló közgyűlést is meg akarták tartani február közepéig, mivel úgy vélekedtek, addigra lesz legalább háromszáz tagja a vásárhelyi szervezetnek. Ez a szám azonban sehogy sem akart összejönni, végül pedig az alakuló közgyűlésen százan sem voltak a helyi turáni vadászok, akik közül csak a szerencsésebbeknek jutott a kolozsvári fiátiól kölcsönvett huszonöt egyenruhából.¹³³⁸ A kulcsin azonban a nehézségek dacára is pazar volt. A szervezéssel Marosvásárhelyen Aján Lászlót bízták meg,¹³³⁹ majd helyi notabilitásokkal felállt a szervezőbizottság.¹³⁴⁰ A falragaszokkal meghirdetett,¹³⁴¹ kétnapos ünneppsorozattá terebélyesedő alakuló közgyűlésen a TVOE központi küldöttjeként megjelent Nagy

¹³³⁵ Társelnökök: Lőrincz János református esperes és Páter Hegyi Péter ferencrendi zárdafőnök. Alelnökök: Rácz István és Mórity Jenő. Ügyvezető elnök itt is Karniol Dénes lett. Vö. A Turáni Vadászok szamosújvári alakuló közgyűlése. *8 Órai Újság*, 1942. január 30. 5.

¹³³⁶ Díszelnökök: főbíró dálnoki Gaál Elemér alispán, Vásárhelyi János református püspök, Óváry Elemér nyugalmazott tiszti főügyész, kisbaconyi Benedek Sándor MAV főintéző, vitéz Bíró Gyula, a Gazdasági Akadémia igazgatója. Társelnökök: Haray Béla, idősebb Csiky Sándor, alelnökök: idősebb Raffay István, B. Szabó Zoltán, ifjabb Csiky Sándor, ügyvezető elnök: Kovács Árpád. További helyi vezetőkhez vö.: Kolozsváron is megalakult a Turáni Vadászok Egyesülete. *Ellenzék*, 1942. március 16. 4.

¹³³⁷ Az alakulóülésen „a közönség első soraiban ott voltak a helyi hatóságok képviselői, közöttük a kolozsvári hadtestparancsnok is”. Vö. A Turáni Vadászok seregszemléje Kolozsvárott. *8 Órai Újság*, 1942. március 19. 2.

¹³³⁸ SJMAN Fond 28, dos. 1/1941, 4–32. dos 2/1942, 19. dos 3/1942, 11.

¹³³⁹ Marosvásárhelyen is megkezdte szervezkedését a Gömbös Gyula és vitéz Horthy István tábornok által alapított Turáni Vadászok Nemzetvédelmi Szervezete. *Reggeli Újság* (Marosvásárhely), 1942. március 5. 6. A szervezőbizottság tagjai itt: Stiff Károly a külkereskedelmi hivatal főnöke, Csehi Árpád tartalékos főhadnagy, Kiss Zoltán tartalékos főhadnagy, Bustya Frigyes tartalékos zászlós, Novák László tartalékos hadapród őrmester, Placintár János tartalékos hadapród őrmester Enyedy Samu huszáros.

¹³⁴⁰ Díszelnök: Mikó László főispán, vitéz Vida Gyula nyugalmazott vezérőrnagy, a VSZ helyi kapitánya, Adorján Gábor református elnök lelkész, P. Imets Károly és Vikárius Ferenc táblabíró. Korelnök: Inczédi-Joksmán Nándor nyugalmazott főispán. További tagokhoz vö.: Egyre nagyobb tömegben sorakozik a széki főváros magyarsága a Turáni Vadászok Egyesületébe. *Reggeli Újság* (Marosvásárhely), 1942. április 2. 5.

¹³⁴¹ Ki lehet tagja a Turáni Vadászok nemzetvédelmi egyesületének? *Reggeli Újság* (Marosvásárhely), 1942. április 3. 2.

Vilmos későbbi hadügyminiszter is,¹³⁴² aki beszédében a nemzeti egységre, a kelet felől fenyegető „veszedelemre” és a további revízió szükségességére figyelmeztetett. Az állítólag máris háromszázötven fős marosvásárhelyi szervezet elnöke Mikó László főispán lett¹³⁴³ – legalábbis néhány napig. Mikó már az öt megválasztó alakuló közgyűlést is kihagyta,¹³⁴⁴ két héttel később pedig (szintén elfoglaltságaira hivatkozva) lemondott és átadta a helyét Kovács Benedek kollégiumi tanárnak.¹³⁴⁵

Pár nappal később a kolozsvári szervezettel adódtak gondok, ahol a budapesti központ előbb megsemmisítette helyi választás eredményét,¹³⁴⁶ majd három tagot ki is zártak a szervezetből.¹³⁴⁷ Csendesebb körülmények között alakult meg a TVOSZ kökői tagozata, ahová Ujvárossy Sándor Háromszék megyei vezető ötvenhárom főt szervezett be.¹³⁴⁸ Szeptember 26-án alakult meg a magyarberkeszi csoport.¹³⁴⁹

A TVOE erdélyi szervezkedése kapcsán kell megemlíteni, hogy a korabeli román titkosszolgálatok behatóan foglalkoztak a magyar paramilitáris és irredenta szervezetekkel, így a rongyos gárdával és a TVOE-vel is.¹³⁵⁰ Ezek alapján a román történetírásban a magyarok által elkövetett románellenes atrocitások felelősei közt szerepel a rongyos gárda „terrorszervezete”,¹³⁵¹ míg a TVOE kapcsán a turáni vadászok irredenta propagandamunkáját és elnyomó funkcióját hangsúlyozták az Észak-Erdélyben is

kiépülő „Horthy-fasizmusban”.¹³⁵² A rongyosok erdélyi működéséről ugyan nincsenek megbízható információink,¹³⁵³ azt azonban tudjuk, hogy a magyarellenes románok felderítésére „bizalmi egyéneket” is bevetett a bevonuló honvédség, akiket kémvédelmi szerveik is támogatták a tisztogatómunkában.¹³⁵⁴ Werth Henrik, a Honvéd Vezérkar főnöke, mint korábban említettük, tagadta a rongyosok igénybevételét a bevonulás során,¹³⁵⁵ jóllehet a Honvéd Vezérkar eredetileg éppen revíziós bevetésekre trenírozta a diverzánsokat. A kérdés nyitja alighanem itt is az: kit tekintünk rongyos gárdistának? Mert bár Héjjas Iván csoportja tényleg nem vett részt az erdélyi bevonuláson vagy annak előkészítésében, a román hírszerzés könnyen egybemoshatta őket a vkf. illetékes osztályaival,¹³⁵⁶ például az 5.-kel, ahol vitéz Pisky Zoltán alezredes szervezkedett az erdélyi diverzióért, már 1939-től (összességében csúfos eredménnyel).¹³⁵⁷ A TVOE esetében az erdélyi szervezeti hálózat kiépülése egyértelmű, ám valószínűtlen, hogy a szervezetnek tízezer főt meghaladó tagsága lett volna Észak-Erdélyben. Ezt a román titkosszolgálatokig is eljutó információt éppen maguk a turáni vadászok terjesztették. Az egyesület 1941-es megérkezése egyúttal kizárja részvételüket a honvédség egyes egységei által 1940 szeptemberében elkövetett gyilkosságokban is.¹³⁵⁸ A négy évvel későbbi atrocitások pedig nem paramilitáris alakulatok, hanem reguláris csapatok lelkén száradnak,¹³⁵⁹ jóllehet személyi átfedések lehettek a katonák és a turáni vadászok között.

¹³⁴² Vitéz kisbaconi [sic!] Nagy Vilmos vezérőrnagy is Marosvásárhelyre érkezik a Turáni Vadászok ünnepélyes alakuló közgyűlése alkalmából. *Reggeli Ujság* (Marosvásárhely), 1942. április 5. 7.

¹³⁴³ Társelnök: Papp Károly polgármesterhelyettes és Kabdebó Kálmán főorvos. Alelnökök: Novák László és Kiss Zoltán. Ügyvezető elnök: Tompa József. Vö. Nagybaconi Nagy Vilmos vezérezredes: Aki nem vállal mindent ezért a hazáért, az ne mondja magát magyarnak! *Reggeli Ujság* (Marosvásárhely), 1942. április 8. 2–3.; Sebestyén Mihály (szerk.): *Időtár 3. Marosvásárhely történeti kronológiája 1919–1944*. Marosvásárhely, Mentor, 2011. 436.

¹³⁴⁴ SJMAN Fond 28, dos. 3/1942, 12.

¹³⁴⁵ Éjfélig húzódo tanácskozáson a Turáni Vadászok helyi egyesülete kimondotta, hogy fokozottan folytatja nemzetvédelmi feladatát. *Reggeli Ujság* (Marosvásárhely), 1942. április 25. 2.

¹³⁴⁶ Megsemmisítették a Turáni Vadászok egyesületének a választását. *Ellenzék*, 1942. május 1. 4.

¹³⁴⁷ Kovács Árpádot, Breyer Károlyt és Sántha Ferencet zárták ki. Vö. A Turáni Vadászok közleménye. *Ellenzék*, 1942. május 4. 4.

¹³⁴⁸ Turáni vadászok alakuló közgyűlése Kököson. *Székely Nép*, 1942. május 5. 4.

¹³⁴⁹ T. V. hírek. In Sütő Nagy (1944): i. m. 237–238.

¹³⁵⁰ Bandi István: A román titkosszolgálatok intézménytörténeti áttekintése az első világegyháztól a királyság bukásáig. In Székér Nóra – Kávássy János – Nagymihály Zoltán (szerk.): *Utak a Teleki térről. Esszék és tanulmányok a 75 éves M. Kiss Sándor tiszteletére*. Lakitelek, Antológia Kiadó, 2018. 40. Részletesen: Mihail Stratulat: *Serviciul Special de Informații. Frontul de Vest Ungaria. Organizațiunii iredentiste și formațiunii paramilitare (februarie 1943)*. București, Ed. Publiferom, 2000. (Különösen a kötet kihajtható mellékletei.) A szlovák hírszerzés is éber volt. Információik szerint egy magyar szabadcsapat 1940 nyarán Ungváron működött. Feladataikhoz, zsoldjukhoz, vezetőikhez: A Szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium jelentése (fordítás), Eperjes, 1940. június 3. ÁBTL 4.1. A-433, 2.

¹³⁵¹ „A román történetírás szerint a román telepések elmenekülését mindig a helyiek és több esetben a »rongyos gárda« tagjainak terrorja előzte meg.” Sárándi Tamás (szerk.): *Levezényelt visszacsatolás. A magyar katonai közigazgatás Észak-Erdélyben, 1940*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2016. 246.

¹³⁵² Mihai Fătu et al: *Teroarea Horthysto-fascistă în nord-vestul României: septembrie 1940-octombrie 1944*. București, Editura Politică, 1985. 49–51.

¹³⁵³ A budapesti német követ 1940. augusztus 10-én külügyminiszterének feljegyezte, hogy értesülései szerint „a Rongyos Gárda részéről fenyegető kijelentések hangzottak el” Szatmárban, „mellyel a magyar lakosságot a németek ellen heccelik”. A követ kérte a magyar kormány mielőbbi beavatkozását. Juhász (szerk. 1982): i. m. 1328.

¹³⁵⁴ Működésüket beárnyékolják az atrocitásokhoz hozzájáruló „elképesztő méretekben terjedő”, „legvadabb rémhírek”. Illésfalvi Péter: „Édes Erdély itt vagyunk...” Az erdélyi bevonulás során történt atrocitásokról. *Pro Minoritate*, (2004), 2. 62–63. 73. (Idézet innen.)

¹³⁵⁵ Ujszászy István levele Csáky Istvánnak. Budapest, 1940. augusztus 21., illetve a magyar Külügyminisztérium jegyzéke Erdmannsdorf budapesti német követnek. 1940. augusztus 26. Juhász (szerk. 1982): i. m. 495.

¹³⁵⁶ A román hírszerzés az 1940 utáni, Dél-Erdélyre irányuló magyar diverziós tervezgetésekre is érzékenyen rezonált. Fătu et al. (1985): i. m. 48–49.

¹³⁵⁷ ÁBTL 3.1.9. V-82865, 51–54. 71–81., 109–117.

¹³⁵⁸ Ehhez továbbá: Ablonczy Balázs: *A visszatért Erdély 1940–1944*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2017. 58–65.

¹³⁵⁹ Erdély, 1944 ősze: magyar atrocitások románok és zsidók ellen. *Konfliktuskutato.hu*, [é. n.]. Vö. legújabb: Kovács Szabolcs: *A nagysármási zsidók meggyilkolása (1944. szeptember 16–17.) Magyarok, románok és zsidók a magyar katonai megszállás időszakában*. Budapest, Clio Intézet, 2021.

„Mindent a hazáért” – TVOE-plakát (1942)

1942 decemberében újabb vidéken próbálta megvetni a lábát a TVOSZ. A *Kárpáti Magyar Hírlap* november 30-án vezércikkben tudatta olvasóival, hogy *Jönnek a „Turáni Vadászok”*,¹³⁶⁰ és a következő napokban ez is maradt a slágertéma az ungvári napilapban. Szerintük az eseményre „példátlanul nagy érdeklődéssel” tekintett Ungvár és környékének magyarsága.¹³⁶¹ A lap másnap ugyanakkor már „kósza hírek” miatt aggódott, mivel hallomásuk szerint a várva várt szervezet helyi plénumába megbízhatatlan helyezkedők is bekerülhetnek.¹³⁶² A disszonáns hangok ezzel azonban meg is szűntek, vélhetően nem kis mértékben annak következtében, hogy a helyi csoport elnöke a lapot szerkesztő Kováts Miklós lett.¹³⁶³ Kováts másnap saját vezércikkkel jelentkezett, arra buzdítva olvasóit, hogy *Emeljük magasba Turán zászlaját!* A „40–50 milliós magyar tömbről” ábrándozó elnök szavaiból felsejlik, hogy a szövetség a nemzetiségi vidéken engedni kényszerült elveiből. „Turáni Vadász csak feddhetetlen jellemű, dolgozni akaró magyar vérünk vagy hűség honi lakó barátunk lehet” – fogalmazott Kováts, feltételezhetően a magyarsághoz hű

ruszinokat igyekeztén megszólítani.¹³⁶⁴ Ezt követően az ügyvezető elnök enyhén nyilasellenes, ugyanakkor „német és olasz barátainkhoz hű” beszédét hozta a lap, amelyből kiderül, hogy mindössze százfős tagság áll a médiakampány mögött.¹³⁶⁵

Kovátsékát a szolid létszám nem kedvtelenítette el, sőt folytatták az agitációt.¹³⁶⁶ Vezércikket közöltek egy munkástól, aki nem kertelt: „A hangoztatott turánizmus szellemét a maga valóságában talán nem is értjük egészen, de amit hallottunk, olvastunk felőle, elegendő nekünk ahhoz, hogy érezzük, hogy valami minden eddigénél szebb, nemesebb, magyarabb gondolatokat, terveket rejteget magában. Turáni vadásza kíván lenni az elkövetkezendő új magyar Európába ágyazott új szellemű Magyarországnak minden magyar munkása!” – fogalmazott döcögősen, ámde lelkesülten a cikk szerzője a lap egyik korábbi írására reagálva.¹³⁶⁷ Ezzel azonban ki is fulladt a kárpátaljai kampány, jóllehet a TVOSZ-hoz kötődő rövidebb írásokat, beszámolókat ezután is közölt a lap. 1943. szeptember derekán a központ újból próbálkozott és Krajnai Hudolin Lajost a „ruszin területek” megszervezésére küldte ki,¹³⁶⁸ aki sejtetően csekély eredménnyel járhatott, legalábbis konkrét tevékenységét nem ismerjük.

Az erdélyi szervezkedéshez hasonlóan a Barbarossa hadművelet megindítását követő napokban, 1941. június végén adott először hírt a TVOSZ a Délvidéken folytatott agitációról, amelyet „egyelőre az újvidéki és szabadkai központokból” intéztek.¹³⁶⁹ Hamarosan azonban a budapesti központ, név szerint Bartha János vette kézbe a szervezést, aki maga is bácskai származék volt; Deryén született 1897-ben,¹³⁷⁰ s alighanem az impériumváltás következtében sodródott a trianoni határok mögé. Egy sajtóforrás szerint Bartha épített is 1920-as (közel ezerkétszáz fősre taksált) „délvidéki nemzetvédelmi alakulatára” a TVOE regionális szervezetének felállításakor.¹³⁷¹ Itteni munkáját nagyban segítette, hogy 1942 nyarán a tanítói képesítéssel is rendelkező vámtisztet a VKM tanügyi előadóként a fővárosból Újvidékre helyezte át.¹³⁷² Innen csak egy évvel később helyezték vissza Budapestre, a VKM 9/2-es ügyosztályára, vagyis a honvédelmi nevelési és testnevelési főcsoportba. 1943. augusztus közepén Bartha újra át is vette a TVOSZ „országos szervezeteinek irányítását”.¹³⁷³ A TVOSZ kulcsembere ekkoriban már hevesen

¹³⁶⁴ Kováts Miklós: *Emeljük magasba Turán zászlaját!* *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. december 8. 1.

¹³⁶⁵ Thám Tivadar hatalmas programnyitója a „Turáni Vadászok” alakuló nagy gyűlésén. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. december 10. 2.

¹³⁶⁶ Vö. például: A turáni kiskátéból. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. december 15. 1–2. Utat mutat a turáni szellem. Ne tagadjuk meg a felvidéki szellemet. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. december 21. 12.

¹³⁶⁷ Egy munkás: Egy magyar munkás válasza. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1943. február 1. 1.

¹³⁶⁸ T. V. hírek. In Sütő Nagy (1944): i. m. 237.

¹³⁶⁹ A Turáni Vadászok a Délvidéken. *8 Órai Ujság*, 1941. június 28. 2.

¹³⁷⁰ Ezt az információt Tasnádi Ákos levéltárosnak (BFL) köszönöm meg.

¹³⁷¹ A Turáni Vadászok a Délvidéken. *8 Órai Ujság*, 1941. június 28. 2. Utóbb Bartha beállítása szerint ez az általa vezetett irredenta alakulat a TVOE jogelődjének – tehát a KkVsz-nek – a része volt. Bartha János: *Turáni Vadászok a nemzetvédelem szolgálatában*. In Keöpe (1943): i. m. 140.

¹³⁷² *Néptanítók Lapja*, 1942. július 15. 705. (cím nélkül).

¹³⁷³ *Magyar Nemzet*, 1943. augusztus 15. 15. (cím nélkül).

¹³⁶⁰ *Jönnek a „Turáni Vadászok”*. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. november 30. 1.

¹³⁶¹ Mit akarnak a „Turáni Vadászok”? *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. december 2. 1.

¹³⁶² A Turáni Vadászok ungvári zászlóbontása elé. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. december 3. 1.

¹³⁶³ Társelnökök: Bakos István, Ortutay Tivadar, Pereszlenyi Ernő. Alelnökök: Pálos József, Görey István. Ügyvezető alelnök: Thám Tivadar, titkár: Ortutay Géza. További nevekkkel vö.: A Turáni Vadászok nagy-sikerű zászlóbontása Ungváron. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. december 7. 1.

németellenes volt, s úgy vélekedett, az elmúlt húsz évben az ország irányítása egy „a mi életünkől távol álló faj kezébe került”.¹³⁷⁴

1941 novemberében Hegedűs Sándor elnökle alatt, impozáns külsőségek között alakult meg a szabadkai szervezet, amelyhez a délvidéki szervezésben oroszánrészt vállaló Nánay Csaba ügyvezető alelnök referátuma szerint kétszáz „bajtárs” csatlakozott.¹³⁷⁵ „Az állomáson egyenruhás díszszázad fogadta a központból érkezett kiküldötteket. Innen a vendégek az egyesületi helyiségbe mentek, ahol az apatini, zombori, topolyai járások és a Szabadka-környéki kiküldöttekkel együtt részletes tanácskozást folytattak” Bácska megszervezéséről.¹³⁷⁶ Gomboson Nemes Pál szabómester, Bácscon Scheber Antal kereskedő volt a vezető.¹³⁷⁷ Végül mindketten meg kellett elégedjenek a titkári megbízatással, mivel a gombosi szervezet Tarján János főjegyző, a bácsi alakulat pedig idősebb Simonovits András elnökle alatt alakult meg.¹³⁷⁸ Még ezt megelőzően, 1942 januárjában – az újvidéki vérengzés idején – Bartha János Krajnay Lajos nyugalmazott őrnagy és Bujtár Károly társaságában körutat tartott a Bácskában, ahol megsemmisítették a szabadkai, a zombori és az apatini szervezeteiket.¹³⁷⁹ Az apatini szervezet vezetője Seidl József lett, míg a bácskerteszi turáni vadászokat az a Sóta András mészáros vezette,¹³⁸⁰ akit épp ekkoriban ítélték el kétévi fegyházra áldozatáért.¹³⁸¹ Márciusban Barthaék már az újvidéki szervezet zászlóbontására érkeztek Bácskába. Az állomáson itt is formaruhás-zászlós „turáni vadász” díszszázad fogadta a kiküldötteket, akik együtt vonultak helybéli bajtársaikkal a Polgári Magyar Dálször helyiségébe. Körükben megjelentek a haditengerészek, a tűzharcosok, a hadirokkantak, a BSZ, valamint a Katolikus Kör kiküldöttsége is. Az újvidéki szervezet elnöke vitéz Kumor Károly járásbírói elnök lett,¹³⁸² akit már 1943 elején Horváth Lajos református lelkész, országgyűlési képviselő

váltott.¹³⁸³ Társelnöki tisztséget töltött be Ábrahám János könyvkereskedő, a helyi őrségváltás „elkötelezett szorgalmazója”.¹³⁸⁴

Ekkoriban alakult meg Bácskában – több száz fő részvételével – a kulai és a bácsfeke-tehegyi szervezet, ahol Proketz Elek mérnököt, illetve Szilágyi Imre fogászt választották elnökké. A TVOE ugyanekkor Újverbáson is megvetette a lábát, Bácsstopolyán pedig háromszáz „bajtárs” jelenlétében „szervezői megbeszélést” tartottak.¹³⁸⁵ Eredményesen, mert ezt követően Náray Gyula orvos elnökle alatt Topolyán is megszerveződtek a „turáni vadászok”, köztük a helyi Női Tábor is.¹³⁸⁶ Csantavéren Utassy Ferenc ügyvéd,¹³⁸⁷ Szilágyin ifjabb Horváth József, Zomborban Thurszky Pál, Doroszlón Kovács József gazda elnököltek a szövetség frissen – és a helyi közigazgatás támogatásával – létrehozott, esetenként több száz fős helyi csoportjait.¹³⁸⁸

Bartha János kemény tempót diktált. A bácskai szervezkedések súlypontját a Tisza menti határörvidékre helyezte át,¹³⁸⁹ és ott volt Zentán is, ahol az Iparoskör dísztermében megrendezett alakuló közgyűlésen Halász Károly tanácsost választották meg elnöknek. A helyi ügyvezető elnök magabiztosnak tűnt: „Zenta városában a Turáni Vadászoknak olyan szervezete áll máris készen, amely elegendő a meglepetések kizárására és a város belső rendjének társadalmi úton való biztosítására.”¹³⁹⁰ Guelminó Sándor alighanem arra a három temerini magyar munkásra utalhatott, akiket egy „felfegyverzett banda” gyilkolt meg, s akiknek már csak a temetésén tudott megjelenni a TVOE (a tűzharcosok és a tűzoltóság társaságában).¹³⁹¹ Egy héttel később újabb szervezeteket avattak

¹³⁸³ A helyi szervezet vezetése nagyban átalakult. Nevekk: Jegyzőkönyv a Turáni Vadászok Országos Egyesülete újvidéki szervezetének 1943. január 17-én megtartott rendes évi közgyűléséről. IAGNS, F. 259. 1943: Razno, zapisnici sagodišnjih sednica, 17. I/1943

¹³⁸⁴ Margittai Linda: „Zsidókérdés” a Délvidéken 1941–1944. PhD-értekezés. Szeged, 2019. 130.

¹³⁸⁵ Állandóan folyik a Turáni Vadászok szervezkedése. 8 Órai Ujság, 1942. március 28. 2. Mint „a Délvidék visszafoglalásakor az újverbázi harcokban hősi halált halt” és Újverbáson elhantolt Kószó Mihály exhumálása és makói újrateremtése kapcsán kiderült, az újverbázi turáni vadászok elnöke Kiss Gábor volt. Vö. Kószó Mihály megdicsőülése és hazatérése. Makói Ujság, 1943. március 18. 3. Kószó Mihály honvéd temetése szülőföldjén. Esti Ujság, 1943. március 18. 4. (idézet innen).

¹³⁸⁶ Társelnök: Szabó István adóhivatali főnök és bogárdi Mészöly Dénes ügyvéd. Ügyvezető elnök: Bodor István járási szolgabíró. Alelnökök: Bakay Pál állami tanító és Szalay István pék. További helyi vezetők: Vö.: A „Turáni Vadászok” zászlóbontása Bácsstopolyán és Csantavéren. 8 Órai Ujság, 1942. április 23. 4. Vö. MV, M, Okupacija Bačke, Madj. kralj. Žandarmerija, 1940., 1941 i 1942. godina, V. segedinski žandarmerijski okrug, M. K. 8, 8/99 – 27337/1942

¹³⁸⁷ Ügyvezető elnök: Bokányi László állami tanító, alelnök: Vida Imre földbirtokos, községi bíró. Vö. A „Turáni Vadászok” zászlóbontása Bácsstopolyán és Csantavéren. 8 Órai Ujság, 1942. április 23. 4. Csantavéren 1943. szeptember 8-án zászlót is szentelt a szervezet. T. V. hírek. In Sütő Nagy (1944): i. m. 237.

¹³⁸⁸ A Bácskában is tovább folyik a Turáni Vadászok szervezkedése. 8 Órai Ujság, 1942. április 18. 2.; A „Turáni Vadászok” zászlóbontása Bácsstopolyán és Csantavéren. 8 Órai Ujság, 1942. április 23. 4.; A Turáni Vadászok a Bácskában. Alakuló ülésük Zomborban és Doroszlón 8. Órai Ujság, 1942. május 26. 2.

¹³⁸⁹ A Turáni Vadászok Zentán. Délmagyarország, 1942. június 13. 4.

¹³⁹⁰ Társelnökök: Szegedi Mihály orvos, Szabó Lajos „faelosztó”, alelnökök: Papp Frigyes gazdálkodó, Halász Sándor kereskedő, ügyvezető elnök: Guelminó Sándor tanácsos. További nevekk: A turáni vadászok a tiszamenti határörvidéken. 8 Órai Ujság, 1942. június 13. 4.

¹³⁹¹ Eltemették a meggyilkolt három temerini magyar munkást. Reggeli Magyarország, 1942. június 14. 11.

¹³⁷⁴ Bartha János: A nemzetvédelem göröngyös útja. In Sütő Nagy (1944): i. m. 56.

¹³⁷⁵ A Turáni Vadászok Országos Egyesülete. Nemzeti Ujság, 1941. november 13. 7. Bartha ezerfős tagságot említett. Bartha János: A Turáni Vadászok 1941. esztendejének története. In Keöpe (1942): i. m. 153.

¹³⁷⁶ A Turáni Vadászok szabadkai alakuló közgyűlése. 8 Órai Ujság, 1941. november 15. 7. Itt már „600 férfi és nő” jelentkezéséről olvashatunk. Év végén már Zentán, Palánkán és Hódságon is működtek helyi csoportok. Vö. 750 városban és községben folyik a Turáni Vadászok nemzetvédelmi munkája. 8 Órai Ujság, 1941. december 24.

¹³⁷⁷ A Turáni Vadászok szabadkai alakuló közgyűlése. 8 Órai Ujság, 1941. november 15. 7.

¹³⁷⁸ További helyi vezetők: Vö.: A Turáni Vadászok országos mozgalmá. Pesti Hírlap, 1942. május 2. 8.

¹³⁷⁹ A Turáni Vadászok seregszemléje a Bácskában. 8 Órai Ujság, 1942. január 22. 2.

¹³⁸⁰ A bácskerteszi szervezet társelnöke: Guzsány János, alelnöke: Janovics András, titkára: Soód József, pénztárosa: Koleszár Pál lett. Ellenőrök: Fridrik Mihály és Koleszár Gábor, számvizsgálók: Soód Márton, Schultz János és Popé József, választmányi tagok: Molnár Elek községi orvos és Buják Pál. Vö. Bácskerteszen is megalakult a Turáni Vadászok szervezete. Délvidéki Magyarország, 1942. február 4. 7.

¹³⁸¹ Vidéki napló. Függetlenség, 1942. február 7. 5.

¹³⁸² Társelnökké Palánkai István tisztviselőt és Horváth József orvost, ügyvezető elnökké Zsoldos Gusztáv ügyvédet, alelnökké Németh Lajos tisztviselőt és Kiss Gyula fogtechnikust, titkárrá Szigethy Béla tisztviselőt választották. Vö. A Turáni Vadászok zászlóbontása Újvidéken. Magyar Nemzet, 1942. március 13. 6.

a Délvidéken. Csonoplyán Galambos Andrást, Nemesmiliticsen Dekkert Gyula földbirtokost, Őrszálláson Ekes Sándort, Bácskossuthfalván Novoth József malomtulajdonost, Bajmokon pedig Kókay Pál gazdát választották meg elnöknek a „turáni vadászok”.¹³⁹² Bácskossuthfalván 1943. április elején kétnapos zászlószentelési ünnepséget is tartottak a helyi tűzharcosok és levették bevonásával.¹³⁹³ Novemberre Temerinnek és Magyar-kanizsának lett TVOSZ-szervezete; előbbi Gübel Lajos, utóbbit Fehér Kálmán vezette, miközben mindkét helyen országgyűlési képviselőkkel adtak súlyt a szerveződésnek.¹³⁹⁴ 1942-ben már Mohol községben is volt száztíz „turáni vadász”.¹³⁹⁵

1942. november 15-én egy kifejezetten harcias újvidéki monstre felvonulással nyomatékosították délvidéki jelenlétüket a „turáni vadászok”. A két díszelnök, Fernbach Péter főispán és vitéz Nagy Miklós polgármester részvételével megrendezett „lobogó-szentelésre” sajtótudósítások szerint harmincöt bácskai szervezet kétezer egyenruhása vonult fel (különösen Temerinből érkeztek sokan). A református olvasóköri udvarán gyülekező tömeg a leventeotthon színháztermébe vonult, ahonnan a kint rekedteknek megafonok segítségével közvetítették a beszédeket. Így az épület körül is hallhatták Zsoldos Gusztáv szavait, miszerint „a turáni vadászok a magyar jövő rohamosztagosai, akik készen állnak minden leszámolásra”, vagyis „az alvilági eszközökkel dolgozó titkos ellenségre lesújtunk, ha kell, ököllel, ha kell, fegyverrel”.¹³⁹⁶ Ezek sokféleképpen értelmezhető szavak voltak, hiszen vonatkozhattak a kommunistákra, a csetnikekre – és a nyilasokra is. Ami utóbbiakat illeti, Szöllösi Jenő egyenesen interpellálni akarta a belügyminisztert a TVOSZ újvidéki seregszemléje miatt, ám a vajdasági származású nyilas politikus halasztást kért, s bejegyzett interpellációja végül elmaradt.¹³⁹⁷ A sikeres figyelemfelkeltés ellenére az újvidéki szervezet nem volt túl aktív. Titkáruk az 1943. januárjában megtartott közgyűlésen arra panaszkodott, hogy a háromszáz tagból mindössze 40–50 fő vett részt tevékenyen a munkában. Nem is maradtak el Bartha János dörgedelmei, aki természetesen ezúttal is jelen volt. Az érdeklődést felcsigázandó az országos főtitkár megjegyezte, hogy „a közeljövőben Újvidék lesz arra hivatva, hogy a Ferenc-csatornától délre eső területeket vezesse és irányítsa”.¹³⁹⁸

¹³⁹² A Turáni Vadászok vidéki szervezkedései. *Pesti Hírlap*, 1942. június 20. 7. Bácskossuthfalván utóbb Kása Ernő Tibor és Tóth József lett társelnök. Vö. Vidéki napló. *Függetlenség*, 1943. február 7. 11.

¹³⁹³ Az ünnepségen állítólag kétezer fő vett részt. Vö. A bácskossuthfalvai [sic!] szervezet zászlószentelése. In Sütő Nagy (1944): i. m. 96–97.

¹³⁹⁴ Temerinben Sztuhlik Lajos, Magyar-kanizsán Bagi Péter lett tiszteletbeli elnök. Vö. Turáni vadászok Temerinben és Magyar-kanizsán. *8 Órai Ujság*, 1942. november 12. 5. Utóbbi helyen Fehér mellett Gubi János gyáros lett társelnök, míg ügyvezető elnöknek Balázs Józsefet választották. Vö. Vidéki napló. *Függetlenség*, 1943. május 21. 4. Magyar-kanizsán 1943. május 16-án a jelek szerint újraelapították a helyi csoportot. Vö. T. V. hírek. In Sütő Nagy (1944): i. m. 238.

¹³⁹⁵ MV, M. Okupacija Bačke, Stranka Strelastih Krstova (Nyilaskeresztes Párt), M. K. 26., 26/50.

¹³⁹⁶ Újvidék „turáni vasárnapja”. Kétezer turáni vadász vonult fel a Délvidék végvárában. *8 Órai Ujság*, 1942. november 19. 2. A regionális kormánylap szentelen beszámolója csak néhány sorra méltatta a rendezvényt. Vö. Zászlót szenteltek az újvidéki turáni vadászok. *Délvidéki Magyarország*, 1942. november 16. 5.

¹³⁹⁷ KN 1939, XVI. kötet 416. (1942. december 1.) KN 1939, XVI. kötet 490. (1942. december 2.)

¹³⁹⁸ Jegyzőkönyv a Turáni Vadászok Országos Egyesülete újvidéki szervezetének 1943. január 17-én megtartott rendes évi közgyűléséről. IAGNS, F. 259. 1943: Razno, zapisnici sagodišnjih sednica, 17. 1/1943.

Az örökmozgó szabadkai turáni vadászok szintén szem előtt voltak. 1941 őszén bajtársaik vitték vissza Szabadkára az „1919-ben Pestszentlőrincre mentett Kossuth-zászlót”,¹³⁹⁹ majd 1942. március 15-én a Hegedüs Sándor és Nánay Csaba vezette szabadkai TVOE-szakasz díszőrséget adott a budapesti országzászlónál.¹⁴⁰⁰ Az újságolvasók arról is értesülhettek, hogy „céllövészettel kapcsolatos ügyekben” külön támogatást kaptak a központtól.¹⁴⁰¹ 1942. november végén Óbecsén, Péterrévén és Szenttamáson,¹⁴⁰² majd Veprődön és Hódságon jött létre turáni vadász csoport.¹⁴⁰³ A TVOSZ egyúttal megkezdte a szórványgondozást Délvidéken is. 1943 novemberében Ószivácon és Sztapáron hoztak létre szervezetet. „Sztapár község területén [a] közel 6000 főnyi szerbség tengerében élő 35 magyar család teljes egészében csatlakozott a Turáni Vadászok nemzetvédelmi szervezetének zászlaja alá” – adta hírül a *8 Órai Ujság*.¹⁴⁰⁴ 1943. szeptember 5-én Torzsán, majd Monostorszegen is megvetették a lábukat.¹⁴⁰⁵

1943. október 3-án Bács-Bodrog vármegye VSZ-ével együttműködésben került sor a TVOSZ zombori szervezetének nagyszabású, zászlószenteléssel egybekötött „nemzetvédelmi napjára”.¹⁴⁰⁶ Az időzítés kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a magyar Honvéd Vezérkar ekkoriban értesült arról a (hamisnak bizonyuló) információról, miszerint „a Balkánon nagyobb katonai akciók várhatók, mert az angolok az Adria északi részén kezdeményezésre készülnek”. Nagylucskay Sándor vezérkari ezredes arról is referált a vezérkar sajtóértekezletén, hogy a csetnikek „magyar katonai körökkel keresnek érintkezést”.¹⁴⁰⁷ Október 7-én pedig éppen Zomboron került sor a felgöngyölített zombori, szabadkai, újvidéki, óbecsei csetnik szervezkedés nyilvános bírósági tárgyalására. Az angolbarát szerveződés közel száz vádlottjából mindössze két főt ítélték halálra, ám ők is kegyelmet kaptak. Védőjük a Bajcsy-Zsilinszky Endrét 1944. december elején a nyilas bíróság előtt képviselő Kelemen Kornél és a TVOE „törzsökös” alelnöke, vagyis Pattantyús Ábrahám Dezső volt.¹⁴⁰⁸

¹³⁹⁹ Újvidék. *Magyar Élet*, 1941. október 23. 7.

¹⁴⁰⁰ Márciusi üzenet a magyar asszonyokhoz! *8 Órai Ujság*, 1942. március 14. 5. Képekkel, vö.: Dicső múlt és szent jövő. *Nemzeti Élet*, 1942. március 22. 1–2.

¹⁴⁰¹ A központtól Gátaljai János és Szabó Garbai Sándor vezetőségi utaztak Szabadkára, hogy „a céllövészettel kapcsolatos ügyekben a társegyesület vezetőinek útmutatással szolgáljanak”. Vö. MOVE hírek, *Halasi Ujság*, 1942. július 3. 5. A Sári Antal lövészmeister vezette szabadkaiaktól a főtitkár sokat várt. Vö. Bartha János: A Turáni Vadászok 1941. esztendejének története. In Keöpe (1942): i. m. 154.

¹⁴⁰² A Turáni Vadászok terjeszkedése a Bácskában. *8 Órai Ujság*, 1942. november 26. 5.

¹⁴⁰³ A Turáni Vadászok terjeszkedése a Bácskában. *8 Órai Ujság*, 1942. december 2. 5.

¹⁴⁰⁴ Ószivácon az elnök vitéz Varga Gyula főjegyző, az ügyvezető pedig Mérő Jenő magántisztviselő lett, míg a sztapári szervezet vezetőjévé Pesthy Gyula községi tisztviselőt választották Hajdú András tanító alelnöke mellett. Vö. Turáni Vadászok ószivácsi és sztapári zászlóbontása. *8 Órai Ujság*, 1943. november 10. 5.

¹⁴⁰⁵ T. V. hírek. In Sütő Nagy (1944): i. m. 237.; 238.

¹⁴⁰⁶ Nemzetvédelmi nap Zomborban. *8 Órai Ujság*, 1943. október 7. 5.

¹⁴⁰⁷ Saly (1945): i. m. 650.

¹⁴⁰⁸ Egy évvel később az összes ellített szabadlábba került A. Sajti Enikő: *Délvidék 1941–1942*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1987. 228–232. Kelemenhez: Bartha (2019): i. m. 474.

A TVOE zombori zászlószentelésén Igmándy-Hegyessy Géza nyugalmazott testőrtábornagy, országos vitéziszék-kapitány is beszélt, a TVOSZ központját pedig a Bartha János főtitkár és Kiss Ferenc ellenőr által vezetett harmincfős formaruhás osztag képviselte. A vitézek és a vadászok helyi szervezeteinek színes felvonulása azt a képet igyekezett erősíteni, amely szerint a „Délvidék magyarsága egységesen, zárt sorokban áll a Kormányzó Úr mögött és szemben minden külső és belső rendbontó kísérlettel, amely a magyarság élete, annak szebb jövője ellen tör”. Ugyanerről, ám némileg konkrétabban beszélt baráti Huszár a Városi Színházban megrendezett ünnepélyes közgyűlésen is. Beszédét érdemes hosszabban idéznünk: „Bizonyára itt is olvasták azokat a koncentrikus támadásokat, amelyeket újabban a nyilas és félnyilas körök intéztek a turáni vadászok ellen. Ezeknek fáj minden erőteljes megmozdulás, ezeknek fáj az, ha látják, hogy erőre kap egy öntudatos, kemény magyar gondolat, ezeknek fáj az, ha látják, hogy vannak magyarok, akik nem kívánnak se jobbra, se balra tekingetni, hanem egyenesen, tántoríthatatlanul mennek a történelmi nagy magyar cél irányában. Ha valaki a magyar gondolat jegyében emel szót és nem idegen vágyakat melenget, ha magyar lélekkel, magyar szokások, magyar gondolatok mellett szabadon és függetlenül akar élni és nem teszi magáévá az idegenből importált eszméket, akkor ezek megvádolják zsidóbarátsággal, zsidó érdekek szolgálatával, csak egyet nem hisznek el róla, hogy magyar fajtáját akarja szolgálni.” A TVOSZ országos társelnöke ezután „törzsökös” szellemű iránymutatást adott („mi azt akarjuk, hogy ezt a magyarságot magyar vérségűek vezessék”), majd az újvidéki vérengzés után nem egészen két évvel arról értekezett, hogy „a magyar sohasem volt bosszúálló, sohasem volt kegyetlen és sohasem volt szadista”.¹⁴⁰⁹

Az összképhez hozzátartozik, hogy a németbarát magyar szélsőjobboldal ezekben a hetekben számos fórumon szóvá tette a magyar kormány szerintük gyanúsán engedékeny szerbpolitikáját.¹⁴¹⁰ A kérdésnek súlyt adott, hogy a háború végkimenetele szempontjából sokan kulcsfontosságúnak gondolták, ki vonja felügyelete alá a partizán- és polgárháború által dúlt Balkánt. Keresztes-Fischer 1943. szeptember elején Bácskában tett körutat, majd néhány héttel később Szálasi Ferenc is Észak-Bácskába látogatott,¹⁴¹¹ ahol a helyi VDU egyik vezetőjével is tárgyalt.¹⁴¹² Aligha véletlen, hogy éppen itt, „főképpen a zentai járásban” voltak aktívak a Horthy-uralom mellett demonstráló

szervezetek, a TVOSZ mellett a tűzharcosok, a Nemzetvédelmi Keresztesek és a vitézek, akik „az ellenséges propaganda leküzdésére, a magyarság hitének megszilárdítására” szerveződtek.¹⁴¹³ Baráti Huszár beszéde ebben a helyzetben olaj volt a tűzre. A zsidóbérencség szokásos vádja mellett ezúttal – jó érzékkel – a „turániak” sovínizmusát is célkeresztbe vették a nyilasok, ami ebben a soknemzetiségű közegben nem kecsegtethet szerintük sok sikerrel.¹⁴¹⁴

Míg a hungaristák okkal érezték találva magukat, a TVOSZ és a vitézek délvidéki felvonulása jól illeszkedett a Kállay-kormány politikai céljaihoz. Ezzel magyarázható, hogy nemcsak a helyi előkelőségek jelenlétében megrendezett több ezer fős zombori ünnepségről készült filmhíradós felvétel,¹⁴¹⁵ de a hasonló méretű szabadkai zászlószentelésről is, ahol baráti Huszár mellett Kiss János is beszélt, egységre és kormányzóhűségeire buzdítva a megjelenteket.¹⁴¹⁶ A filmhíradós „reklámot”, illetve a TVOSZ bácskai „katonásdíját” ezúttal Bakó László, Jaross Andor, Palló Imre és Szöllősi Jenő is szóvá tette a képviselőházban.¹⁴¹⁷ Ezt megelőzően pedig az MMP Kállay Miklós miniszterelnökhöz címzett emlékiratában panaszkodtak fel az imrédysták a „belső ellenségre” és az 1918–1919-es események megismétlődésére hivatkozó „műkedvelő fegyveres erők felállítását”.¹⁴¹⁸ Nem kis adag álságosság volt a nagy felháborodásban, legalábbis a németbarát szélsőjobboldalak közül a nyilasok maguk sem vetették meg a „katonásdít”. Szálasi néhány hónappal később „szemlélte meg” a pártszolgálatot, vagyis a „csizmás, karszalagos testvérek sorfalait, pontos, fegyelmezett, rettenthetetlen osztagait”. A pártszolgálat a nyilasok szerint „harcra, diadalra született válogatott sereg, nagy küzdelmek diadalmas győztese, aki szembeszáll minden pokol haragjával. [...] A Vezér legedzettebb harcosai, minden veszéllyel szembeszálló, a Mozgalmat minden támadás ellen megvédő hűséges testvérek.”¹⁴¹⁹

¹⁴¹³ Vámos János zentai képviselő felszólalása, KN 1939. XVII. kötet 267. (1943. november 12.)

¹⁴¹⁴ „A csodálatos politikai ösztönösség diktálta bizonyára az OTI elnöknek, hogy Zomborban, ahol a magyarság a németek, a szerbek és bunyevácokkal együtt él, azt hangsúlyozza, hogy ebben az országban elsősorban a magyar vérségű boldoguljon.” Vö. Álljunk meg egy szóra... *Magyarság*, 1943. október 9. 4. Baráti Huszár azzal védekezett, hogy „dacára erős és kihangsúlyozott magyar nacionalizmusomnak, én mindig meg tudtam találni a megértés hangját” a nemzetiségekkel. Baráti Huszár Aladár: A karaván halad... *Magyar Nemzet*, 1943. október 27. 6.

¹⁴¹⁵ 1943. október, *filmhíradokononline.hu*.

¹⁴¹⁶ (Hibás dátummal): *filmhíradokononline.hu*. Vö. Koroda Miklós: „Istenen kívül csak magunkban bízhatunk!” 8 *Órai Ujság*, 1943. október 18. 5. Kisséket ötvenfős „fokosos, egyenruhás egység kísért el” Budapestről. Vö. Turáni Vadászok seregszemléje Szabadkán. In Sütő Nagy (1944): i. m. 104.

¹⁴¹⁷ KN 1939, XVII. kötet 326. (1943. november 16.)

¹⁴¹⁸ A Magyar Megújulás Pártjának emlékirata Kállay Miklós miniszterelnökhöz. Sipos (1999): i. m. 564.

¹⁴¹⁹ A nyilas pártlapot idézi: Inflexible, indomitable és irresistible a budai pártpincében. Avagy: pártszolgálat, mint gerinc. 8 *Órai Ujság*, 1944. január 20. 5.

¹⁴⁰⁹ Nemzetvédelmi nap Zomborban. 8 *Órai Ujság*, 1943. október 7. 5. Az évkönyvben is közzölt előadás-szövegből a „a nyilas és félnyilas körök” kitétel kimaradt. Vö. A zombori zászlószentelés. In Sütő Nagy (1944): i. m. 102.

¹⁴¹⁰ A. Sajti (1987): i. m. 210.

¹⁴¹¹ Szálasi Ferenc Észak-Bácskában. *Összetartás*, 1943. szeptember 30. 3. A. Sajti: (1987): i. m. 207.

¹⁴¹² Szálasi állítólag nem sok eredménnyel járt Krämer Jakabnál. „Bácskai” (Jancuszkó Gábor) jelentése. 1963. november 14. ÁBTL 3.1.5. O-14937/1, 398–400. Vö. Kovács (2009): i. m. 125. Másképp értékeli az egyeztetéseket: A. Sajti: (1987): i. m. 213–214. A bácskai VDU-hoz: Vitári Zsolt (szerk.): *Volksbund és ifjúság. Dokumentumok a magyarországi német ifjúság történetéből 1925–1944*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2015. 144.

Kiss János felesketi a szabadkai turáni vadászokat

A TVOE délvidéki erődemonstrációja azonban csak részben szólt a nyilasoknak. Legalább annyira fontos, hogy az angolszász nagyhatalmakkal zajló titkos diplomáciai tárgyalásokat a magyar kormány éppen ezekben a hetekben igyekezett megerősíteni egy gesztussal, az újvidéki bűnösök ellen – mint említettük, Kiss János közreműködésével – megindított hűtlenségi perrel. Kállayék a kormányzóhoz feltétlenül hű, bármikor mozgósítható délvidéki turáni vadászokat (gyengécske) érvnek szánhatták a balkáni partraszállás – a nagyhatalmak által ekkorra már elejtett – tervéhez is, mivel ebben a magyar kormány továbbra is bízott. A Honvéd Vezérkar főnöke, Szombathelyi Ferenc vezérezzredes éppen 1943 szeptemberében tervezte magyar megszálló csapatoknak a Balkánra küldését „azzal a titkos utasítással, hogy ha az angolszász partraszállás megindul, azonnal álljon át” a seregtest.¹⁴²⁰ Hitler mindeközben már régóta Szerbia megszállására kapacitálta Magyarországot, s Kállay augusztus elején azt is fontolgatta, hogy a német–magyar balkáni megszállás fedésében kísérli meg a magyar átállást.¹⁴²¹

Ezekbe a tervezetésekre illeszkedhetett a turáni vadászok délvidéki kampánya. Ha hihetünk Kiss János testvérének, a nyugalmazott altábornagy éppen ekkoriban szőtt (meglehetősen hagymázás) terveket egy dunántúli hadgyakorlatról, amelynek örve alatt a magyar hadsereg megbízható részét a Balkánra szöktetnék, hogy ott Tito partizánjaival egyesülve megütközzenek a németekkel, kikényszerítve a szövetségesek adriai partraszállását. A terv szerint a németek itteni leverése után Horthy bevonult volna Budapestre, hogy felszabadítsa az időközben bekövetkező német megszállás alól az országot, amely ekképp elkerülné legalább a szovjet inváziót.¹⁴²² Kovács Imre szerint Kiss János Draža

Mihailovićcsal is együttműködött volna,¹⁴²³ ám a csetnikek kezét 1943 végén végleg elengedték a szövetségesek.¹⁴²⁴ Nem tudjuk, ezeket a forgatókönyveket mennyire gondolták komolyan a TVOSZ vezérkarában vagy magasabb helyeken. Az biztos, hogy sokkal láthatóbb volt az egyesület szerepe a magyar szupremácia délvidéki biztosításában, ami egy multietnikus, partizánháború által fenyegetett régióban éppen nem együttműködést ígért a partizánokkal.

A felszínen a TVOSZ biztosan nem az együttműködés irányába tört utat Titóék felé. A turáni vadászok részt vettek az ONVSZ által kezdeményezett, 1942. április 24-én harminchét magyar nacionalista szervezet részvételével megtartott egyeztető megbeszélésen, ahol a megjelentek a szorosabb kooperációról döntöttek. A TVOSZ-t és társait a Kállay-kormányzat fokozottan be akarta vonni „bizonyos honvédelmi feladatok ellátásába, közellátási visszaélések, szabotázsakciók, ellenséges agitáció és kémtevékenység felderítésébe, illetve a háborús propagandába. Számított rájuk a politikai berendezkedés védelme szempontjából is – a háború alatt egy esetleges szélsőjobboldali puccskísérlet elhárításában, a háború végén pedig egy baloldali fordulat megakadályozásában” – olvashatjuk Olasz Lajos monográfiájában.¹⁴²⁵ A turáni vadászok vezetősége 1942 májusában kifejezetten a „bolsevizmus elleni harc” hátszágának biztosítására vonatkozó parancsot adott ki. „Csak a belső és a harcoló front szilárdsága hozhatja meg a végső győzelmet. [...] Mindenki szálljon szembe határozottan a romboló hatású hírekkel [...] Tudni kell, hogy a háború nehézségekkel jár, helytelen e miatt elégedetlenkedni” – közölte Sipos Árpád elnök és Görgey György alelnök.¹⁴²⁶ Egy belső körlevél pedig „Turáni Bajtársi Szolgálat” megalakítását kezdeményezte a „zsidóbolsevizmus” ellen „keresztes hadjáratra” vonult honvédség hátszágának biztosításra.¹⁴²⁷ A TVOSZ mindeközben nemcsak a baloldali radikalizmussal, de a VDU-val, sőt Berlin expanziójával is hadilábon állt, s külpolitikailag valamiféle „modus vivendi” kívántak elérni Magyarország szövetségeseivel, a Harmadik Birodalommal (is).

A turáni vadászok központi szervezete a fenti nemzetvédelmi kooperáció részeként „a magyar föld termésének betakarítása, a cséplés, az aratás zavartalan menete, valamint a termésnek tűzvész ellen való megóvására” a hatóságokkal együttműködve „önkéntes gabonavédelmi őrségeket” szervezett 1942 nyarán.¹⁴²⁸ Ennek szükségességét azzal magyarázták, hogy az ellenség „foszforos gyújtólapocskák sorozatát zúdította” a „sárguló búzatáblákra, hogy tűzvésszel pusztítsák a gabonát”, s ezzel elérjék a hátszág kiéheztetését.¹⁴²⁹ Bár a csendőrnnyomozók már 1941 nyarán a Vörös Hadsereg

¹⁴²³ Kovács Imre-interjú (1978, készítő: Bokor Péter). Gépelt. OSZK TIT, Jelzet: TITInt 286. 41.

¹⁴²⁴ Ormos Mária – Majoros István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás, 1814–1945.* Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 479.

¹⁴²⁵ Olasz Lajos: *A kormányzóhelyettesi intézmény története, 1941–1944.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007a. 236.

¹⁴²⁶ Felhívás a Turáni Vadászokhoz. *Pesti Hírlap*, 1942. május 16. 7.

¹⁴²⁷ Márciusi üzenet valamennyi TVOE vezetőhöz! d. n. SJMAN Fond 28, dos. 6/1942, 16.

¹⁴²⁸ Önkéntes gabonavédelmi őrséget szerveznek a Turáni Vadászok. *Magyar Jövő*, 1942. július 10. 6.

¹⁴²⁹ Kolling Oszkár: A mi gabonavédelmi őrségeink! In Keöpe (1943): i. m. 146. A termés felgyűjtása a délvidéki kommunista mozgalom szabotázsakcióinak része volt. Margittai Linda: Zsidó ellenállás a Délvidéken,

¹⁴²⁰ Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája. Magyarország és a háborús diplomácia.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2008. 141. A diplomáciai sakkjátszmákhoz, szélesebb kontextusban: Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában: az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig.* Budapest, Osiris Kiadó – MTA BTK TTI, 2015. 31–77.

¹⁴²¹ Az USA egyértelműen elzárkózott ettől a tervtől. Dombrády Lóránd: *Katonapolitika és hadsereg 1920–1944.* Budapest, Ister Kiadó, 2000. 219–220.

¹⁴²² Kiss Sándor: *Emlékeim Kiss János altábornagyról.* Budapest, Zrínyi Kiadó, 1979. 163.

által a Délvidéken tervezett repülőgépes terménygyűjtogatásról referáltak, napi ügyek a helyi kommunista aktivisták szárazföldi természabotáztsai miatt indultak, méghozzá jelentős számban. A magyar kormány 1942 nyarán a bácskai tűzfészek eloltására egységes – katonai, csendőri, rendőri és közigazgatási – vezetést hozott létre, Platthy Pál tábornok irányításával. Az elhárító szolgálatban Platthy kifejezetten szorgalmazta a helyiek, mindenekelőtt a levanteszervezetek bevonását. A tábornok elégedett volt az eredményrel, csupán a magyarság iránt legalábbis hüvösen viselkedő helyi VDU-szervezetek húzódozását fájlalhatta.¹⁴³⁰

Platthy Kiss János régi ismerőse, Horthy megbízható tábornoka, 1943 októberétől a szegedi V. hadtest parancsnoka volt, aki partizánelhárító feladatainak gondos ellátása mellett a munkaszolgálatosokkal való emberséges bánásmódról is rendelkezett.¹⁴³¹ 1943 októberétől a beszivárgó „bandák” elleni küzdelem, vagyis a célirányos partizánvadászat is a hatáskörébe tartozott. Innentől fogva a bácskai állambiztonsági funkciók szintén az ő kezében összpontosultak. Nem volt könnyű dolga a tábornoknak, mivel a Kállay-kormány egyrészt elvárta a rend fenntartását, másrészt viszont igyekeztek minél komolyabb partizánharcokról referálni Berlinnek, ezzel igyekezvén csökkenteni a keleti frontra küldendő magyar katonai kontingenst. Harmadrészt pedig, míg a helyi kommunistákra és Tito átszivárgott partizánjaira valóban kegyetlenül lesújtottak, ugyanez már nem mondható el a csetnik ellenállósejtekről. Ennek háttere, hogy a kormány már 1943 májusában kereste a kapcsolatot Mihailovičcsal egy sikeres balkáni angolszász partraszállást követő együttműködés érdekében.¹⁴³² Platthyt 1944. szeptember 1-jével nyugállományba helyezték,¹⁴³³ ezután a tábornok nevelt fiát Tito hadseregébe engedte,¹⁴³⁴ ahol a fiatalember „hősi halált halt Zágráb ostrománál”.¹⁴³⁵ Szegedről eredt összeköttetése Szent-Györgyi Alberttel, s a professzor nevével fémjelzett budapesti ellenállási csoport bázisán, a Nagymező utcai Taurus-üzemben 1944 őszén maga is megfordult.¹⁴³⁶ Platthy 1944 novemberében csatlakozott a Bajcsy-Zsilinszky Endre és Kiss János által vezetett Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságához is.¹⁴³⁷

1942 nyarán azonban még nem lehetett látni, kinek áll a zászló a háborúban, s a TVOSZ is antibolsevista üzemmódban kampányolt. Elsősorban délvidéki szervezeteiket mozgósították a gabonabírák védelmében. Kulán a levante-parancsnok, vitéz Nagy

Lajos főhadnagy kezdeményezésére, a helyi közigazgatás és a frontharcosok támogatásával jött létre a gabonavédelmi őrség, ebben a TVOSZ mellett eredetileg frontharcosok és levonták vettek részt.¹⁴³⁸ A kulaiak nevéhez egy országos sajtóvisszhangot kapó ügy is fűződik. 1942 nyarán történt mindez, amikor a cserkészekkel együtt „elhárító járőrszolgálatot” teljesítő turáni vadász a kulai határban egy „gyanús alak” után eredve véres konfliktusba keveredett az illetővel. Sajtótudósítások szerint, amikor a „gyanús alakot” utolérték, az kést rántott és Batta Lajos turáni vadászt hasba szúrta. Társai Batta segítségére siettek, és egyikük, Czethoffer István cserkész agyonszúrta a támadót, akiről a vizsgálat azt derítette ki – vagy legalábbis azt közölték róla a nyilvánossággal –, hogy Grozdics Milánnak hívják, földműves és régóta keresett kommunista.¹⁴³⁹ Összel Kulán több száz egyenruhás turáni vadász vonult zászlószentelésre, hogy aztán a szentelést követő gyűlésen díszoklevelet adjanak át Battának és két cserkész társának „a belső front védelméért”.¹⁴⁴⁰

1943 szeptemberében a TVOE „nemzetvédelmi szervezetének budapesti központja” ismét a sajtóban küldött utasítást, ezúttal már kifejezetten a bácskai szervezeteknek. „A központ utasítja a csoportok vezetőit, hogy a Turáni Vadászok helyi szervezeteit helyezték készenlétbe. Felhívás esetén álljanak a hatóságok rendelkezésére, úgy, mint az már eddig is számos helyen történt. Minden csoport jelentse létszámát a helyi rendfenntartó állami szervnek. Hatósági felhívás esetén további központi utasítás bevárása nélkül mindenki teljesítse kötelességét” – tették hozzá sejtelmesen.¹⁴⁴¹ Néhány héttel később a vezetőség országos körlevélben kért tájékoztatást a szervezetek állapotáról, a „karhatalmi ügy” miatt részletesen érdeklődve a csoportok „kiképzettségéről”, felfegyverzettségéről és lőszerezéssel való ellátottságáról. A körlevél egyúttal „a mai rendkívül súlyos, s az elkövetkezendő még súlyosabb helyzetre való tekintettel” a szervezetek készenlétbe helyezéséről rendelkezett, s tudatta a tagsággal, hogy az országos szervezési bizottság elnöke vitéz Kiss János nyugalmazott altábornagy lett.¹⁴⁴²

¹⁴³⁸ Kolling Oszkár: A mi gabonavédelmi őrségeink! In Keöpe (1943): i. m. 147. Egyed szerint Kulán korábban éppen a járási levante-parancsnok, a rongyos gárdista „Nagy Ferenc” főhadnagy lépett fel a volksbundisták ellen. „Nagy” jelentése. 1961. március 17. ÁBTL O-11803/18, 155. Valószínűleg arról a Nagy Ferencről van ez esetben szó, aki 1942-ben járási testnevelési parancsnok volt Kulán. Vö. Pedagógiai szemináriumok Kulán. *Néptanítók Lapja*, 1942. július 15. 695.

¹⁴³⁹ Kolling Oszkár: A mi gabonavédelmi őrségeink! In Keöpe (1943): i. m. 148. Czethoffer nem bízta a véletlenre a dolgot: készt „háromszor szívébe döfte az ismeretlennek, majd kezét is hátrakötözte, nehogy ismét elfusson”. Vö. Közelharcban leszúrta a menekülő kommunistavezért egy cserkészfiú. *Délmagyarország*, 1942. július 22. 4. Tettéért kitüntetésre terjesztették fel. Vö. Egy cserkészfiú leszúrt egy menekülő kommunistavezért. *Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap*, 1942. július 24. 5.

¹⁴⁴⁰ A belső front védelme. 8 Órai Újság, 1942. szeptember 21. 2. A kulai turáni vadászok ekképp már saját zászlóik alatt vonulhattak fel, amikor Deák Leó Bács megyei főispán felavatta az új kulai hidat. Vö. Felavatták az új kulai hidat. *Magyar Nemzet*, 1943. február 5. 10.

¹⁴⁴¹ A Turáni Vadászok központjának utasítása a délvidéki szervezetekhez. *Magyar Jövő*, 1943. szeptember 21. 4.

¹⁴⁴² 8. számú körlevél (1943). d. n. SJMAN Fond 28, dos. 6/1942, 10–12.

1941–1944. *Múltunk*, 64. (2019), 4. 39.

¹⁴³⁰ A. Sajtó (1987): i. m. 134–138., 189–192.

¹⁴³¹ Csapody Tamás: Gátföldy Egon ezredes visszaemlékezései. *Hadtörténelmi Közlemények*, 122. (2009), 3. 855–856.

¹⁴³² A. Sajtó (1987): i. m. 193–198., 215–216.

¹⁴³³ Szakály (2001): i. m. 277., Illéfalvi (2004): i. m.

¹⁴³⁴ Beadvány Platthy Pál ügyében. 1946. február 26. Aláírói: Kiss Jánosné, Márciusi Front, Weissshaus-csoport, a Szent-Györgyi Albert Ellenállási Mozgalom, Várnai Zseni Ellenállási Mozgalom, Magyar Ifjúság Szabadságfrontja, Magyar Szabadság Mozgalom, Keleti Jövő, Nagy Ferenc Csoport, Both Csoport, Kiss Csoport, Taurus Csoport, Frankovác Csoport. HU MNL OL XIX J 1-u, 24. d., 144.

¹⁴³⁵ Sárközi Sándor: Platthy Pál tábornokra emlékezünk. *Magyar Honvéd*, 1991. november 15. 43.

¹⁴³⁶ Sárközi Sándor: A Nagymező utcai riadóközpont. Budapest, MN Módszertani Központ, 1990. 10–17. VERITAS TKI OHA, 330. Interjú özvegy Libik Györggyel. Készítette: Ständeisky Éva. 1991. 142.

¹⁴³⁷ Kővágó József: Emlékezés a Náci-ellenes Magyar Katonai Ellenállásra. Budapest, Püski Kiadó, 1994. 42.

Nem tudjuk, a TVOE pontosan milyen szerepet játszott a délvidéki partizánelhárító akciókban. Központit aligha.¹⁴⁴³ Egy bácskossuthfalvi tag fiának emlékei szerint „abban merült ki a turáni vadászok tevékenysége, hogy évente egyszer vagy kétszer, talán március 15-én meg augusztus 20-án, végigvonultak a főutcán, vagy körbemeneteltek a focipályán”.¹⁴⁴⁴ Valószínűleg sok esetben tényleg ez volt a helyzet – de nem mindenhol. Botrányral ért véget például egy horvát pap primiciája 1942 nyarán Szabadkán, miután a mise végén felhangzó magyar himnusz alatt a bunyevác hívek el akarták hagyni a ferencesek templomát. A szintén jelen lévő TVOSZ-tagok már a „mise alatt elállták a templom bejáróit, s amikor a Himnusz első hangjainál a bunyevácok a templomot el akarták hagyni, megakadályozták őket. A bunyevácok nekimentek a turáni vadászoknak, és a mise verekedéssel végződött” – olvashatták Budapesten, ám csak az illetékesek, mert ebből az MTI-hírből nem lett újság cikk.¹⁴⁴⁵

A TVOSZ főtitkára szerint nemzetvédelmi és hírszerző feladatok ellátása mellett „nagy számban vettek részt” szervezeteik „az egyes területeknek ellenségtől való megtisztításában a hatósági közegekkel karöltve, valamint csendőrszolgálat ellátásban, falvaknak megvédésében” is számíthattak rájuk.¹⁴⁴⁶ Maguk szoltak arról is, hogy 1942. július 19-én az újverbázi határban Vigh András kulai turáni vadász rendőr és egyik társa lelőttek egy „csetniket”, akinél kézigránátot, fegyvert és „sok kommunista röpiratot” találtak (vagyis ha így volt, aligha lehetett csetnik az illető). A délvidéki turáni vadászok felfegyverzetten és a csendőrséggel együtt vettek részt razziákon több helyütt, így Bácsfeketehegy és Temerinben is.¹⁴⁴⁷ Százi Péter turáni vadász vélhetően rendőri minőségében keveredett tűzharcba ismeretlenekkel 1943. október 2-án Péterrévén, ahol társával együtt halálos lövéseket kaptak. A támadók közül „egy óbécsei szerb fiatalember” is a földön maradt (nála a beszámoló szerint kézigránátokat találtak).¹⁴⁴⁸

A szervezetre mégsem a délszlávok csaptak el először. A zentai járás nyilas vezetője tíz nappal Magyarország német megszállása után kérte a községvezető „testvéreket”, hogy mielőbb jelentsék: vannak-e náluk „turanisták, kik a vezetőjük és a tagjaik közül kik a német- és nyilasellenesek, ha lehetséges az egész névsort szerezd meg és jelöld meg kik voltak a nagylegények. Ha nem tudod megszerezni a névsort, úgy csak azok nevét küldd be, akiket ismersz, foglalkozását és pontos cím megjelöléssel. Egyben írd össze mindazok neveit, kik ellenségeink” – tette hozzá Resóczki István,¹⁴⁴⁹ akinek híradása arról tanúskodik, hogy még ekkoriban sem volt minden „turaní” német- vagy nyilasellenes, akiket azonban annak tartottak, azokra potenciális veszélyforrásként tekintettek.

¹⁴⁴³ Nem említi őket: A. Sajti (1987): i. m. 128–253.

¹⁴⁴⁴ Dormán László: Születésnapomra. *Magyar Szó*, 2015. november 2. 11. Emellett kulturális eseményeket is szerveztek. Sütő Nagy (1944): i. m. 234–241.

¹⁴⁴⁵ MTI Házi tájékoztató, 1942. augusztus 3. 3932. szám, 47.

¹⁴⁴⁶ Bartha János: Turáni Vadászok a nemzetvédelem szolgálatában. In Keöpe (1943): i. m. 141.

¹⁴⁴⁷ További karhatalmi szolgálataikhoz: Kolling Oszkár: A mi gabonavédelmi őrségeink! In *Turaní Vadászok évkönyve*. Budapest, Turáni Vadászok Országos Egyesülete Országos Központja, 1943. 146–151.

¹⁴⁴⁸ Sütő Nagy (1944): i. m. 108–109.

¹⁴⁴⁹ Resóczki István zentai járásvezető utasítása a községvezetőknek. Ada, 1944. március 29. MV, M. Okupacija Bačke, Stranka Strelastih Krstova (Nyilaskeresztes Párt), M. K. 28., 28/39.

Hogy nem minden délvidéki TVOSZ-tag tartozott ebbe a kategóriába, azt Eszes Ferenc zentai imrédysta gimnáziumi tanár példájából láthatjuk, aki 1944 júniusában a végsőig némethű Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetségbe tervezte beléptetni a város elárvult „turaní vadászait”.¹⁴⁵⁰ Igazán nagy veszélybe azonban akkor kerültek a bácskai turáni vadászok, amikor Tito partizánhaderege 1944 őszén elfoglalta a régiót. Ők ugyanis nem bajlódtak árnyalatokkal, és az elűzött magyar főhatalom egységesen németbérenc paramilitáris megtorlóalakulataként tekintettek a TVOSZ-ra. Turáni vadásznak lenni – abszurd módon – nagyjából azonos elbírálást eredményezett a nyilassággal. Ez pedig sok esetben halálos megtorlást vont maga után.¹⁴⁵¹

A fentiek tükrében talán különös, de a turáni vadászok legnagyobb botrányát a II. világháború idején nem a bácskai felvonulás, hanem az alig működő miskolci szervezetük okozta. Az 1940 őszén létrejött csoport néhány év alatt oly mértékben elhalt, hogy 1943. szeptember 12-én az újraalapítás mellett döntött a központ. Az 1943-as alakuló közgyűlésen vitéz Szabó Sándor nyugalmazott altábornagyot,¹⁴⁵² a Kisgazdapárt korábbi Heves vármegyei elnökét, a párt egykori vezetőségi tagját választották elnökül,¹⁴⁵³ állítólag Bajcsy-Zsilinszky és Kiss János felkérésére.¹⁴⁵⁴ Az utóbb a Széchenyi utca 70. szám alatt működő miskolci szervezet az elnök szavai szerint az 1936-ban létrejött, de az elmúlt két évben „stagnáló” „Rákóczi asztaltársaságból” nőtt ki. Szabó „törzsökös” szellemiségű bemutatkozó beszédében kitért a második magyar hadsereg doni katasztrófájára, s azokra, akik ennek kapcsán „gyalázatos vádakkal akarják illetni a magyar katonát, de ezek megérdemlik, hogy ököllel sújtsunk az arcukba” – fenyegetett.¹⁴⁵⁵ Az alakuló közgyűlésen baráti Huszár Aladár is részt vett, és a tőle megszokott módon adott hangot véleményének. „Ha valaki bennünket szolgává akar tenni, annak igenis ellenségei vagyunk” – mondta, s a *Függetlenség* rögtön találva is érezte magát.¹⁴⁵⁶ Mégsem Szabó

¹⁴⁵⁰ Jelentés, Zenta, 1944. június 28. MV, M. Okupacija Bačke, Stranka Strelastih Krstova (Nyilaskeresztes Párt), M. K. 28., 28/104. *Magyarország tisztii cím- és névtára*, 51. (1944), 553.

¹⁴⁵¹ Ablonczy (2016): i. m. 167. Vö. Mészáros Sándor: Újvidéki hideg hetek 1944-ben. *Regio*, 5. (1994), 1. 86–87., A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2004. 364.; Forró Lajos – Molnár Tibor: *Tragikus emberi sorsok 1944-ből a partizániratok tükrében*. Szeged – Zenta, MNL CSML – ZTL, 2013. 43.

¹⁴⁵² A Turáni Vadászok miskolci seregszemléje. *8 Órai Ujság*, 1943. szeptember 15. 5.

¹⁴⁵³ Szabót idézi: Vitéz Szabó Sándor ny. altábornagy politikai okokból lemondott miskolci törvényhatósági tagságáról. *Magyar Jövő*, 1936. április 30. 3.

¹⁴⁵⁴ Szűcs Tamás – Rémiás Tibor: A miskolci 10-es honvéd gyalogezred I. világháború alatti utolsó parancsnoka: Szabó Sándor (1880–1944) életpályája. In Pusztai Tamás (főszerk.): *A Herman Ottó Múzeum évkönyve*. LIII. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, 2014. 461–465. Szabó ambícióit jelzi, hogy „1938-ban a magyar királyi Honvédfőparancsnoknál a szabadcsapatok parancsnokának jelentkezett”. Uj. 463.

¹⁴⁵⁵ Szabó beszédéhez: Jegyzőkönyv a TVOSZ miskolci csoportjának a Zenepalotában 1943. szeptember 12-én megtartott alakuló közgyűléséről. HU MNL BAZML IV. 1925. b, 26. d. 4. A közgyűlés döntése értelmében a díszelnök Enyedy Andor református püspök-kormányfőtanácsos, Szántay-Szémán István archipresbiter és vitéz Szőnyi Sándor tankerületi főigazgató, ügyvezető elnök pedig vitéz Sárkány Sándor nyugalmazott detektívfelügyelő lett. Társelnökké Záhorszky Gyulát és Vajda Gézát, alelnökké Tóth Béla főorvost („a levante egyesültek elnökét”), Szabó József gimnáziumi tanárt és Miskovszky Vilmos tisztiorvost választották. HU MNL BAZML IV. 1925. b, 26. d. 4.

¹⁴⁵⁶ Brávó, turáni vadászok! *Függetlenség*, 1943. szeptember 19. 2.

vagy baráti Huszár nyíltan németellenes fellépése okozott viharos lappolémiaikat, hanem egy véletlennek aligha tekinthető egybeesés. Szintén szeptember 12-én és éppen Miskolcon tartotta ugyanis nagy visszhangot keltő választmányi ülését a Kisgazdapárt, ahol Bajcsy-Zsilinszky és párttársai nemcsak a szociáldemokrata-kisgazda együttműködést propagálták, de az is elhangzott, hogy az olaszországi helyzetből „a konzekvenciákat le kell vonni és a semlegességet deklarálni kell”.¹⁴⁵⁷

A miskolci *Magyar Élet* azonnal párhuzamba állította a két eseményt. Értelmezésükben a „baloldali pártok és egyes klikkek” a kritikus hadihelyzetet arra szeretnék felhasználni, hogy megalapozzák „jövőbeni szerepüket” háborús vereség esetére. A lap a turáni vadászok kapcsán baráti Huszár mellett Kertész Róbertet is nevesítette, nem teljesen ok nélkül sejtetve, hogy fő fórumaik, vagyis a „zsidóbarát” *Magyar Nemzet* és a „Bethlen-párti filozemita” *8 Órai Ujság* áll a TVOSZ mögött. Azt is megpendítették, hogy „egyáltalán nem lesz meglepő, ha a vezetőségbe most bevásároltak közül máris többen levonják a konzekvenciát s bejelentik lemondásukat”.¹⁴⁵⁸ Valamit tudhattak, mivel két nappal később már egész oldalas cikkben részletezték, hogyan és miért mondott le és lépett ki a TVOSZ kétszáz fős miskolci szervezetéből Vajda Géza társelnök, valamint két alelnök: Tóth Béla főorvos és (az alakuló közgyűlés jegyzőkönyvében nem szereplő) Glósz Károly tűzrendészeti főfelügyelő, többek között.¹⁴⁵⁹ Szabó Sándor elnök a kilépéseket nem cáfolta nyilatkozatában, ahol szokásos módon a szervezet pártsemlegességét és „magyar öncélúságát” hangsúlyozta. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a defetizmusra vonatkozó sejtetést csupán a szövetség fajvédő patinájával utasította vissza, egyáltalán nem ejtett szót az SZDP-ről és a Kisgazdapárttól, ellenben élesen ostorozta a „nyilas vezérek” érdekeit kiszolgálókat, a zsidókérdést pedig egy kellően ködös mondattal a németkérdés mögé pozicionálta.¹⁴⁶⁰

Szabó megszólalására a *Magyar Élet* kétoldalas cikkben reflektált, többek között Borbély-Maczky Emil egyik levélrészletét is idézve. Eszerint a Szabó által turáni vadászként hivatkozott főispán több más helyi potentáttal egyetemben már 1941 márciusában kilépett

a szervezetből,¹⁴⁶¹ méghozzá – szerintük – elvi okok miatt. Végső soron ez a kérdés, vagyis a megye nagy hatalmú urának szimpátiája dönthette el a miskolci csoport sorsát. Borbély-Maczky azonban 1939-től nemcsak főispán, de országmozgósítási és közellátási kormánybiztos is volt a régióban,¹⁴⁶² vagyis aligha exponálhatta magát politikai színezetű helyi vitákban. A kényes helyzettel tisztában volt a „turániak” oldalán küzdő *Magyar Jövő* is. A miskolci lap névtelen publicistája arról írt, hogy Borbély-Maczky „személyi természetű okból lépett ki” a szervezetből, majd arra is utaltak, hogy a „legilletékesebb helytől” engedélyt kérve felelnek majd meg az „inszinuációra”.¹⁴⁶³ Erre azonban nem került sor, sőt Szabó első megnyilatkozása sem arra utalt, hogy a kormánybiztos-főispán tagja lett volna ekkoriban a szervezetnek.¹⁴⁶⁴ Szabó ellen ráadásul rágalmozgás miatt eljárást indított a *Magyar Élet*, s még lovagias ügy is kerekedett a konfliktusból.¹⁴⁶⁵ A TVOSZ újabb belépési felhívását csak 1944. március 14-én közölte a *Magyar Jövő*,¹⁴⁶⁶ a miskolci szervezet márciusa 26-ára meghirdetett közgyűlése pedig – ahol „új elnökök” terveztek beiktatni – érthető okokból elmaradt.¹⁴⁶⁷

A miskolci szervezet gyors bomlásáról nemcsak helyi fórumokon esett szó, mivel a TVOSZ „liberális lapokhoz” fűződő „gyanús” kapcsolatairól, valamint vélt zsidó tagjairól az összes jelentékeny budapesti németbarát napilap cikkezett. A miskolci botrányról megemlékezett Milotay István (*Új Magyarország*) és vitéz Kolosváry-Borcsa Mihály (*Függetlenség*) lapja,¹⁴⁶⁸ valamint az imrédysta *Egyedül Vagyunk* és a nyilas *Összetartás* is.¹⁴⁶⁹ Baráti Huszár és Kertész a korhangulatnak megfelelő nyilatkozatban utasították vissza a szervezetüket illető vádak, vagyis biztosították támadóikat, hogy a „Turáni Vadászok nemzetvédelmi szervezetében – ellentétben bizonyos úgynevezett jobboldali mozgalmakkal – nincsenek sem zsidó, sem félzsidó tagok”.¹⁴⁷⁰ Hasonló nyilatkozatot

¹⁴⁶¹ Helyreigazítunk egy helyreigazító nyilatkozatot. *Magyar Élet*, 1943. szeptember 28. 4–5.

¹⁴⁶² Fábrián (2020): i. m. 192–220.

¹⁴⁶³ A *Magyar Élet*, a Turáni Vadászok és a *Magyar Jövő*. *Magyar Jövő*, 1943. szeptember 29. 5.

¹⁴⁶⁴ „Egyetlen törvényes hatalom van az országban, a kormány belügyminisztere, senki más helyi nagyságnak nem engedi a belépni szándékozókat megakadályozni.” Jegyzőkönyv a TVOSZ miskolci csoportjának a Zenepalotában 1943. szeptember 12-én megtartott alakuló közgyűléséről. HU MNL BAZML IV. 1925. b. 26. d. 4.

¹⁴⁶⁵ Elrendelték a bűnügyi vizsgálatot vitéz Szabó Sándor, a Turáni Vadászok helyi csoportja elnöke elleni rágalmozgási bűnügyben. *Magyar Élet*, 1944. január 16. 3.; Miféle „bűnügyi vizsgálat” is az, amit elrendeltek vitéz Szabó Sándor ellen? *Magyar Jövő*, 1944. január 18. 2.; Nyilatkozat. *Magyar Élet*, 1944. március 14. 3.

¹⁴⁶⁶ Felhívás a Turáni Vadászok miskolci szerveidébe való belépésre. *Magyar Jövő*, 1944. március 14. 4.

¹⁴⁶⁷ Meghívó a Turáni Vadászok közgyűlésére. *Magyar Jövő*, 1944. március 19. 10.

¹⁴⁶⁸ Sorozatos kilépések a Turáni Vadászok miskolci csoportjából. *Új Magyarország*, 1943. szeptember 22. 4.; Tovább tart a bomlása Turáni Vadászok miskolci csoportjában. *Függetlenség*, 1943. szeptember 30. 3. (idézet innen).

¹⁴⁶⁹ Tisztul a politikai helyzet Miskolcon. *Egyedül Vagyunk*, 1943. szeptember 24. 11.; A turáni vadászok célkitűzései és némely egyéni akció. *Egyedül Vagyunk*. 1943. október 8. 6.; Bomlik a Turáni Vadászok Tábora... *Összetartás*, 1943. október 3. 12.

¹⁴⁷⁰ Nyilatkozat. *8 Órai Ujság*, 1943. október 8. 5. A miskolci szervezet alapító tagjainak nemcsak a saját vallását, de szüleik felekezeti hovatartozását is feljegyezték. Névjegyzék, d. n. HU MNL BAZML IV. 1925. b. 26. d. 4. Marosvásárhelyen viszont még a tagok vallását sem rögzítették. SJMAN Fond 28, dos. I/1941, 1–32.

¹⁴⁵⁷ PtSzL V. 698. f. 168. ö. e. A m. kir. rendőrség miskolci kapitányságának jelentése a belügyminiszternek. 1943. szeptember 13. A sajtószemlékből ez a beszédrészlet természetesen kimaradt. Vö. például: A független Magyarország és a munkásság, parasztság, értelmiség összefogása mellett tett hitet a Független Kisgazdapárt vezetősége Miskolcon. *Népszava*, 1943. szeptember 14. 5.; A Független Kisgazdapárt a nemzet függetlenségét és szabadságát hirdette Miskolcon. *Pesti Hírlap*, 1943. szeptember 14. 3.; Kovács Imre: A felvidéki parasztság nagy politikai seregszemléje Miskolcon. *Magyar Nemzet*, 1943. szeptember 14. 5.

¹⁴⁵⁸ Tisztul a politikai helyzet Miskolcon is... *Magyar Élet*, 1943. szeptember 16. 5.

¹⁴⁵⁹ A TVOSZ miskolci szervezetének választmányába bevásárolt Faragó Elemér városi főjegyző és (a hivatalos jegyzőkönyvben nem szereplő) vitéz Pataky Tivadar állami ipariskolai igazgató szintén lemondott stallumáról és tagságáról. Lemondólevelüket közölte a lap. Vö. Megindult a bomlás a Turáni Vadászok miskolci csoportjában. *Magyar Élet*, 1943. szeptember 18. 3.

¹⁴⁶⁰ „A közgyűlés fontosabbnak tartotta, hogy más a magyar fajtára nézve jelentékenyebb és idősebb olyan faji kérdésekkel foglalkozzék, amelyekről egyes úgynevezett jobboldali sajtóorgánumok a magyar fajta előtt eléggé ismeretes és tudott okokból olyan konokul hallgatnak.” Vö. A Turáni Vadászok helyreigazító nyilatkozata. *Magyar Jövő*, 1943. szeptember 26. 5.

tett Sipos és Bartha,¹⁴⁷¹ s velük együtt Görgey György és Kiss János is.¹⁴⁷² Hogy nem eseti kisiklásról van szó, onnan is tudhatjuk, hogy a szervezet 1944-es évkönyve írást közölt a magyarországi antiszemitizmus egyik legradikálisabb alakjától, Bosnyák Zoltántól,¹⁴⁷³ a TVOSZ utolsó ügyvezető alelnöke – a nemzetiszocialista Görgey Vince édesapja – pedig miközben a magyarság egyetlen ismérveként a lelkiséget nevezte meg, s lándzsát tört olyan progresszív gondolatok mellett, mint az államigazgatás decentralizációja vagy a „címkórság” megszüntetése, maga is támogatta a zsidóság erőteljes jogfosztását.¹⁴⁷⁴ A TVOSZ szabadkai csoportja pedig még azt is megszervezte 1942 nyarán, hogy Endre László fajvédelmi kiállítását bemutathassák Szabadkán.¹⁴⁷⁵

A szövetség nyíltan vállalt antiszemitizmusa ellenére 1943 őszére defenzívába szorult, mivel a fő közéleti választóvonal ekkor már nem a zsidóság megítélése mentén, hanem a háború vagy béke opciói között húzódott. Nem is hittek nekik: a nyílt antiszemita hitvallások ellenére a TVOSZ-t továbbra is „zsidóbérenc”, ellenséges szervezetként tartotta számon a németbarát szélsőjobboldal. Baráti Huszár kapcsán nem felejtették el megemlíteni szervezeteit sem, vagyis azt, hogy „egyforma hévvel buzgólkodik a turáni vadászok és a »törzsökös magyarok« élén”. Az OTI elnökének fajvédelmi megnyilatkozásaival kapcsolatban a háborúpárti kormánylap hiányolta, hogy „az illusztris szónok következetesen mellőzi a zsidóság megnevezését”, ami „fölsleges félreértésekre adhat alkalmat”.¹⁴⁷⁶ A TVOSZ ekkorra már kiszállt a háborúpárti kórusból,¹⁴⁷⁷ amelynek egy évvel korábban még tevékeny tagja volt. A béke körüli kérdéseket azonban nem lehetett nyíltan feszegetni, ráadásul nem is nagyon volt már mit. 1944 januárjára patthelyzet alakult ki, mivel Kállay Miklós kormányfő megértette, hogy elmarad a várva várt balkáni partraszállás, nincs hova kiugrani.¹⁴⁷⁸ Ezután a TVOSZ-nak sem maradt más hátra, mint

¹⁴⁷¹ Gömbös Gyula általuk követett szellemiségére hivatkozva megerősítették baráti Huszár és Kertész idézett állításait, és arról írtak, hogy a TVOSZ „napi és pártpolitikával nem foglalkozik, rejtett politikai céljai nincsenek, sem politikai pártokkal, sem pedig politikai napilapokkal, sem nyílt, sem pedig rejtett kapcsolatot nem tart fenn, hanem kizárólag a magyarság egyetemes érdekeit szolgálja.” A Turáni Vadászok nyilatkozata. *Új Magyarország*, 1943. szeptember 30. 7.

¹⁴⁷² Ugyanez a körlevél közölte, hogy Szabó Sándor pert nyert a *Magyar Élettel* szemben. SJMAN Fond 28, dos. 6/1942, 13.

¹⁴⁷³ Vö. Harkai Ágnes: A végső harc órájában: Bosnyák Zoltán *Harc* című hetilapjának bemutatása. *Pro Minoritate*, (2015), 4. 177–198.; Paksa Rudolf: Zsidókérdeksutató Magyar Intézet, avagy a „tudományos antiszemitizmus” Magyarországon. *Múltunk*, 63. (2018), 1. 4–49.

¹⁴⁷⁴ Görgey úgy vélte, a zsidóságnak nem szabad „olyan szellemi foglakozást űzni, mely által a közszellemet befolyásolhatja” és földet sem szabad birtokolniuk. Vö. vitéz Görgey György: Kéz a kézben meneteljen a magyar! In Sütő Nagy (1944): i. m. 50. A zsidók „bomlasztásához”: Bosnyák Zoltán: A világ uralkodó eszméi: nemzeti szellem vagy nemzetköziség. In Sütő Nagy (1944): i. m. 154–160.

¹⁴⁷⁵ Margittai (2019): i. m. 204.

¹⁴⁷⁶ Félreértések elkerülése céljából... *Függetlenség*, 1943. november 21. 4.

¹⁴⁷⁷ Jellemző, hogy a „végső győzelmet” emlegető antibolsevista felhívásukat már lapokban nem, csupán az évkönyvben közzélték. Sütő Nagy (1944): i. m. 232–233.

¹⁴⁷⁸ Joó (2008): i. m. 205.

a konspiráció és a szimbolikus politika. Az utóbbi ment jobban. Október 6-án a budapesti központ az aradi vértanuk emlékműve mellett – fajvédő eszmeiségüket demonstrálandó – megkoszorúzta egykoron hőn szeretett, utóbb annál inkább gyűlölt (hűtlenné lett) vezérük, Gömbös Gyula síremlékét.¹⁴⁷⁹ 1943. december 1-jén pedig az ellenforradalmi „piros-fehér-zöld-blokk” huszonöt éves évfordulójának tiszteletére rendezett ünnepségen vett részt egytucatnyi bácskossuthfalvai turáni vadász.¹⁴⁸⁰

Az országos sajtóvita azonban kiszabadította a szellemet a palackból, láthatóvá tette a szervezkedést, ráadásul a németbarát szélsőjobboldal az országgyűlés elé vitte az ügyet. Maróthy Károly arisztokratákat, fajvédőket és baloldaliakat nevesítve egyenesen „magyar népfrontról” beszélt képviselőtársainak – valamint a másnapi lapoknak és persze a német szerveknek is, akik egyre élénkebb figyelemmel követték a magyarországi helyzetet.¹⁴⁸¹ „A liberalizmus és a plutokratizmus, valamint a szociáldemokrácia teljesen megférnek egymással egy fedél alatt. De hogy a jobboldali színezet se maradjon ki, a Bethlen grófék lapja; továbbá Huszár Aladár, ebbe a bővösen szétterjeszhető gyűrűbe belefoglalják még a turáni vadászokat. [...] Ha ezekre gondolunk és ha visszagondolunk arra a híres úgynevezett miskolci beszédre, a kisgazdapártnak arra a memorandumára [...], amelyről csak az ország érdekeinek helyes mérlegelése miatt nem beszélek itt a képviselőházban [...], akkor már nem is tudom, mit szóljak mindezekhez” – ájtatoskodott Maróthy, aki ezután felemlégette a Parasztszövetség címlistájára szétküldött békepárti¹⁴⁸² röpiratokat is.¹⁴⁸³

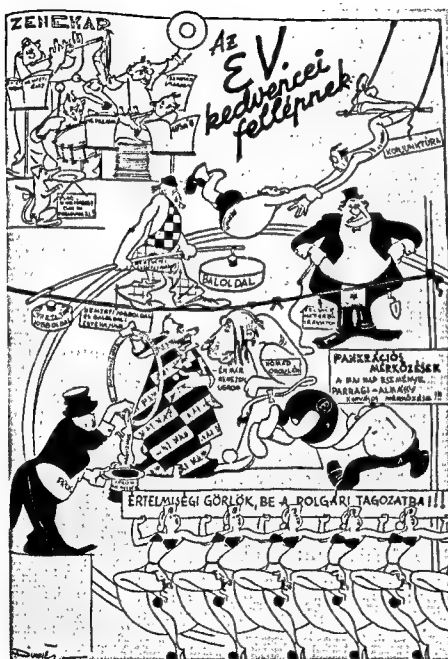
¹⁴⁷⁹ A koszorúkat mindkét esetben vitéz Zalay Károly nyugalmazott vezérőrnagy helyezte el. Vö. A nemzeti kegyelettel adózott az aradi vértanuk emlékének. *Nemzeti Újság*, 1943. október 8. 4.; Kegyelettel ünnepelt meg Budapest október 6-át. *Népszava*, 1943. október 8. 10.

¹⁴⁸⁰ Az eseményen Antal István nemzetvédelmi és Bornemissza Géza iparügyi miniszter is részt vett. Sütő Nagy (1944): i. m. 238.

¹⁴⁸¹ Szita Szabolcs: *A Gestapo tevékenysége Magyarországon 1939–1945*. Budapest, Corvina Kiadó, 2014. 63–70.

¹⁴⁸² A Komintern 1943-as feloszlata után a magyar hatóságok által szinte teljesen szétvert KMP feloszlott, majd a Magyarországon működő vezetőség 1943 júliusában létrehozta a Békepártot. 1944 szeptemberétől ők ismét nevet váltottak és Kommunista Párt (KP) néven szerepeltek. 1944 késő őszére már legalább három kommunista párt működött a trianoni országterületen. A Kádár János által Budapesten vezetett KP mellett a Szegedre érkezett, a néhai Békepárt iránt teljesen bizalmatlan „moszkoviták” (Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Révai József stb.) létrehozták a Magyar Kommunista Pártot (MKP), miközben a fővárosban Demény Pál is szervezte az övét – esetenként Kommunisták Magyarországi Pártja néven. Bartha (2021): i. m. 15–16., 303.

¹⁴⁸³ KN 1939, XVII. kötet 237–238. (1943. november 12.) Vö. Vajna Gábor: Béke Párt. *Összetartás*, 1943. szeptember 26. 3. A Parasztszövetségben valóban fedezékre leltek a kommunisták. Vida Ferenc: *A Független Kisgazdapárt politikája, 1944–1947*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976. 16. Ebben volt TVOE-tagok is jeleskedtek. „Iliástól, Dobitól és a gyórfistáktól kaptam a KMP rölapjait, és azok terjesztésében részt vettem” – emlékezett Vörös Vince. Vö. Vörös Vince: Magyar Parasztszövetség 1941–1944. *Történelmi Szemle*, 25. (1982), 2. 251. Vö. Iliás Ferenc visszaemlékezése. d. n. PtSzL V. 867. f1 i–9, 123–185.

A „magyar népfront” imrédysta karikatúrája

A Parasztszövetség ügyére a szélsőjobboldali honatya pár nappal később visszatért, sőt immáron Jaross Andorral és Bakó Lászlóval együtt támadta a Nagy Ferenc alapította szervezetet, amelyet Keresztes-Fischer belügyminiszter igyekezett védelmébe venni.¹⁴⁸⁴ Bakó emellett külön kitért a TVOSZ miskolci és bácskai szereplésére is. Ez utóbbit „legmesszebbmenőkig veszedelmesnek és ártalmasnak tartotta”, mivel a bácskai gyűléseken elhangzó „megnyilatkozások súlyosan sértik például a bácskai német kisebbséget” – aggodalmaskodott a nemzetiszocialista vezér, mire a „turáni” ügyekre különösen érzékeny nyilas képviselőtársa, Szöllösi Jenő hozzátette: „fegyveres közbelépésről beszélnek állandóan!” Bakó maga is felvázolta a németellenes magyar „népfrontot”: „A Paraszt-szövetség elnöke egyben tagja a független kisgazdapártnak, [...] az Apponyi Társaság társelnöke szintén a kisgazdapárt vezetője és a kisgazdapárt és a szociáldemokrata párt pártszövetségben van [...], amely pártszövetséghez csatlakozik a független demokrata párt, az, amelynek Bartha Albert volt károlyista hadügyminiszter az elnöke” – fejtegette az összefüggéseket.¹⁴⁸⁵

¹⁴⁸⁴ KN 1939, XVII. kötet. 292–293., 300., 324–327. 338. (1943. november 16.) A polémia az országgyűlés november 18-i ülésén is folytatódott. KN 1939, XVII. kötet. 429., 447. (1943. november 18.) Keresztes-Fischer állítólagos terveire a Parasztszövetséggel kapcsolatban: Haraszti (2007): i. m. 441–442.

¹⁴⁸⁵ KN 1939, XVII. kötet. 326–327. (1943. november 16.)

A TVOSZ igazgatósága sajtónyilatkozatban igyekezett cáfolni a szervezet kapcsolatát a Parasztszövetséggel és a szociáldemokratákkal.¹⁴⁸⁶ Nem állítottak teljes mértékben igazat. Mint láthattuk, Iliás és Vörös a turáni vadászoknál és a Parasztszövetségben is szerepelt (igaz, nem egy időben), Millok Sándor szociáldemokrata honatya pedig huszonöt elvtársával már 1940 januárjában részt vett a TVOE egyik rendezvényén¹⁴⁸⁷ – vagyis akkor, amikor Szeder Ferenc (az SZDP 1942 és 1945 közti főtitkára) „törzsökös” vacsorákon szónokolt. A TVOSZ Tiszántúli Kerületének 1942. májusi megalakulásán a Györffy Kollégium vezetősége is képviseltette magát,¹⁴⁸⁸ a TMT és a TVOE vezetésében egyaránt szereplő baráti Huszár Aladár pedig már csak OTI-elnöki állása miatt is kapcsolatban volt szociáldemokratákkal, sőt Schönherz Zoltán révén 1942-ben a kommunista „vonallal” is egyeztetett. A kommunisták közül Hont Ferenc emlékezett meg róla, hogy „kapcsolatokat kerestek” a TMT-vel és a TVOE-val (a Soli Deo Gloria [SDG] és az Actio Catholica mellett).¹⁴⁸⁹

Bár 1989 előtt nem jelenhetett meg erre a kapcsolatra utalás nyomtatásban, nem csupán keresték, de meg is találták az utóbb szalonképtelenné lett szervezeteket. Egy visszaemlékező szerint az 1941. december 13-i Petőfi-estet a TMT „védnöksége alatt” rendezték meg a Vigadóban, az 1942. február 6-án és 8-án ugyanitt megrendezett József Attila-estet pedig „formaruhás turáni vadászok” biztosították a nyilas provokáció ellen.¹⁴⁹⁰ Ami az utóbbi közlést illeti, valószínűbb, hogy annak a visszaemlékezőnek van igaza, aki szerint az 1941. november 29-én megtartott Csokonai-est nyugodt lefolyására vigyázott a TVOE.¹⁴⁹¹ A turáni vadászok ízléséhez közelebb álló nemzeti klasszikus tiszteletére szintén a Vigadó ezerkétszáz férőhelyes nagytermét bérelték ki a háborúellenes népfront szellemében tevékenykedő szervezők, akik a Vigadóban ekkoriban felállított antibolsevista kiállítás miatt nyilas provokációtól tartottak.¹⁴⁹² „Az utolsó főpróbánk alatt, amit már a Vigadóban tartottunk, egy zöld egyenruhás férfi lépett hozzánk, bemutatkozott” – emlékezett az egyik résztvevő, aki szerint a TVOE „parancsnoka” felajánlotta, hogy „testületileg biztosítják” az est zavartalan lebonyolítását. „Természetesen elfogadtuk az önkéntes védelmet. Így állhatott elő az a bizarr helyzet, hogy nézőink

¹⁴⁸⁶ Az összefüggések felfejtését Maróthy Károlynak tulajdonították, ezért Maróthy november 12-i beszédére hivatkozva jelentették ki, „hogy sem a Parasztszövetséggel, sem a szociáldemokratákkal semmiféle kapcsolatban nem állnak”. Vö. A Turáni Vadászok nyilatkozata. 8 *Órai Ujság*, 1943. december 4. 4.

¹⁴⁸⁷ Pintér (1979): i. m. 79.

¹⁴⁸⁸ Bár a vezetőségben 1942 őszéig nem kaptak helyet, 1942 elején már működött egy „6–7 főből álló kommunista sejt a kollégiumban”. Papp (2008): i. m. 296.

¹⁴⁸⁹ Történelmi tanúvallomások a Történelmi Emlékbizottságról. *Magyar Nemzet*, 1967. március 12. 11.

¹⁴⁹⁰ Gazsi József: A két Huszár. In Szivircsek Ferenc (szerk.): *A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve*. XIII. Salgótarján, Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1987. 361–372., 368. Gazsi forrása ehelyütt vélhetően „Kálmán (Klein) Zoltán visszaemlékezése a vigadói esetekre” (371.), mely kézirat a történész halála után – gyűjteményének sok más pótolhatatlan darabjával együtt – elkallódott. Az estekhez: Kállai Gyula: A tömeg és költője. Petőfi-est a Vigadóban. *Népszava*, 1941. december 16. 4.; k. gy.: József Attila-est. *Népszava*, 1942. február 8. 8.

¹⁴⁹¹ Erről beszámolt közöl: Csokonai-est. *Népszava*, 1941. december 2. 7.

¹⁴⁹² A MOVE nagyszabású kiállítását 1941. december 4-én nyitotta meg Bárdossy László miniszterelnök. Vö. Az antibolsevista kiállítás. *Képes Vasárnap*, 1941. december 12. 811.

a zöld egyenruhás Turáni Vadászok sorfala között vonultak fel a lépcsőkön az előadóterembe. Semmiféle rendzavarás nem is fordult elő.”¹⁴⁹³ A *Költő és kora* címet viselő, nagy népszerűségnek örvendő irodalmi estek rendezője egy kommunista párttag, a már többször említett Hont Ferenc volt, aki számos háborúellenes, függetlenségpárti kulturális rendezvényt szervezett 1941 novembere és 1942 márciusa között.¹⁴⁹⁴

A német megszállás előtti hónapokban a TVOSZ fedezéket nyújtott a Csipkés Közösség hatóságok által vegzált fiataljainak is, akik a Honvédcserkész Őrsvezetők Kiképző Karának (HÖKK) egyik tragikus sorsú vezetőjét, a Nemzetvédelmi Keresztrel dekorált Csipkés (Clement) Györgyöt tartották példaképüknek.¹⁴⁹⁵ Népi, harmadikutas eszméket valló közösségüket erősítette az északi és keleti „testvérnepeink” vágyott szabadságáról a *Turán* hasábjain értekező vitéz Klaniczay Tibor későbbi akadémikus irodalomtörténész,¹⁴⁹⁶ valamint a rendszerváltozás utáni Magyarország első köztársasági elnöke, Göncz Árpád is.¹⁴⁹⁷ A mindkét helyen aktív Göncz jelentette a Csipkés Közösség egyik kapcsolódási pontját a Teleki Pál Munkaközösséghez (TPMk), ehhez a fiatal „keresztény” értelmiségiek által létrehozott szuverenista agytröszthöz,¹⁴⁹⁸ amelynek rendes tagja csak az lehetett, aki nem esett a második zsidótörvény hatálya alá.¹⁴⁹⁹ Az egyházi egyesületekkel (SDG, KALOT stb.) is kooperáló Csipkés Közösséget vezetőjük, Dolinszky János legalizálta a TVOSZ-szal. Bartháék örültek a „dinamikus fiataloknak”, s helyiséget és sokszorosítógépet biztosítottak számukra.¹⁵⁰⁰ Dolinszky egyik fennmaradt jegyzete szerint „a budapesti cserkészvezető keret [...] idősebb tagjaival együtt önálló karhatalmi

századot” terveztek alakítani a TVOSZ-on belül, sőt rájuk bízta a szövetség „világnézeti kiképzésének vezetését” is. Ebből ugyan sok minden nem lett, ám a fiatalok utóbb aktívan bekapcsolódtak az ellenállásba: a „pázmányos” egyetemi Kiskaként működő „Táncsics-zászlóaljban” külön században tömörültek (Gönczöt és Klaniczayt is ide osztották be), de a Mikó Zoltán vezérkari százados által irányított „Görgey-zászlóaljba” is jutott belőlük. Dolinszky ekkor már Sopronköhidán raboskodott.¹⁵⁰¹

¹⁴⁹³ PtSzL 952. fond, 25. A Vígadói Irodalmi Estek történetéből, 5.

¹⁴⁹⁴ Szervezési nehézségeket említve: Pintér (1975): i. m. 47–48., 72–73. A fajvédőkhöz fűződő kapcsolatot Hont sem az előadás-sorozatot a korabeli cenzurális viszonyok közepette ismertető – a „lovás-nomád magyar törzsek” „szellemi vérrokonságának” aktualitásáról is értekező – kiadványában (Hont Ferenc: *Költészet a dobogón. Egy irodalmi előadásorozat tanulságai*. Budapest, 1942. 20.), sem pedig a krasznójarszki antifasiszta iskolában készült összefoglalásában nem érintette – érthetően. Vö: Hont Ferenc feljegyzései Krasznójarszokban, 1944–45 telén. PtSzL V. 867. fond, h-61, Hont Ferenc, 6–9.

¹⁴⁹⁵ Csipkés három hónappal öngyilkossága előtt kapta meg a Nemzetvédelmi Keresztet. *Budapesti Közlöny*, 1942. március 11. 2. Vö. OSZK Gyj zólyomi Csipkés György dr.

¹⁴⁹⁶ Vitéz Klaniczay Tibor: A finnugor néprokonsági eszme. *Turán*, 23. (1940), 3. 141–143.

¹⁴⁹⁷ Göncz Árpád: Ötödfélszáz kemény legény tábora a Hárshégy aljában. *Pesti Hírlap*, 1941. augusztus 30. 5–6.

¹⁴⁹⁸ A TPMk-t önszerveződésnéként méltatja: Lukács Gyula: A Teleki Pál Munkaközösség története, 1941–1947. *Valóság*, 39. (1996), 4. 42–56. Andorka Rudolf naplója szerint ugyanakkor a néhai miniszterelnök nevét viselő munkaközösséget eredetileg Keresztes-Fischer belügyminiszter és Teleki gyóntatója, Witz Béla prépost plébános kezdeményezte. Utóbbi „egészen bizalmasan akarja a Teleki-tragédia külpolitikailag használható anyagát előkészíteni” – írta Andorka. Lőrincz (1978): i. m. 204. (1941. december 18-i bejegyzés). Vö. Uo. 208–209.

¹⁴⁹⁹ A TPMk alapszabálya és alakuló ülésének iratai. HU BFL IV.1473.a 483. kisdoboz. A Teleki Pál Munkaközösség azért szerveződött, hogy „vezetőrétegünk gyökeresen megújuljon fajtánk törzskéből”. Hitvallásuk szerint a „függetlenséget és szabadságot minden eszközzel meg kell védeni” az „idegen imperializmussal szemben”. Vö. Tájékoztató a Munkaközösség felfogásáról. HU MNL OL K29 4 cs., 204–208.

¹⁵⁰⁰ Körtvélyes Géza visszaemlékezése. 1984. október 16. HIM HL. EGY M, 464. Kunszt György: Önéletrajzi vázlat (részlet). *Tekintet*, 12. (1999), 4–5. 63–71. Vö. Kelemen Egon – Kunszt György – Szabó-Pelsőczy Miklós: Csipkés György és a HÖKK: egy nemzedék élménye és tragédiája. *Valóság*, 37. (1994), 9. 79.

¹⁵⁰¹ Körtvélyes Géza: Bekötő út – Emlékeim a 40-es évtized első feléből. In Kaposi Edit – Kővágó Zsuzsa (szerk.): *Táncművészeti dokumentumok*. (H. n.), Magyar Táncművészek Szövetsége, 1985. 27–28.

Együtt

Az „Új Európa” ellen

A németellenes magyar fajvédőket összekötötték a közös ügyek, amelyekért gyakorta együtt is léptek fel. Mindez azonban nem zárta ki a személyes torzsalkodásokat, esetenkénti nézeteltéréseket. Nem meglepő, hogy az OTI „törzsökös” elnökét többször megtalálták az elaggott rongyosok, akik népnőzőként,¹⁵⁰² „kapitalisták és bemohosodott szociáldemokraták” bábjaként emlékeztek meg róla.¹⁵⁰³ A rongyosok lapja még Lendvai Istvánnal is összerúgta a port, amikor a lángelekű fajvédő publicista politikai szélkakasként mutatta be Voith Györgyöt.¹⁵⁰⁴ A *Sorakozó* elégtételt követelt az *Őslakó* című munkácsi újság főszerkesztőjének, udvariasan kiosztva a *Magyar Nemzet* félreinformáltnak mondott „kiváló rovatvezetőjét”. Magukra vállalták a békebíró szerepét is, mivel el akarták kerülni az „azonos politikai síkon mozgó becsületes jóhiszemű magyarok” testvérharcát.¹⁵⁰⁵ „Nomád” nem volt ilyen gavallér, és Voithról előbb 1919-es kommunistaként és Beneš-barátként emlékezett meg,¹⁵⁰⁶ majd bejelentette, hogy a *Sorakozó* cikkíróját bíróság elé állíttatja.¹⁵⁰⁷ „Nem tudom, mióta vállalnak fajvédőink bajtársuknak nemzetgyalázó [...], nemrég még hevesen zsidóvédő embert?” – dohogott egy újabb cikkben.¹⁵⁰⁸ Végül a *Sorakozó* fűjt visszavonulót: megállapították, hogy saját információik alapultak téves információkon, és „azok az adatok helytállók, amelyeket a »Magyar Nemzet« közölt”.¹⁵⁰⁹ Voithot pedig az MFOSZ-ból is kicsapták.¹⁵¹⁰

Az efféle, akolón belüli sajtókonfliktusok nem voltak gyakoriak, s jóval meghatározóbb volt az „azonos politikai síkon mozgó” fajvédők együttműködése. A TMT, az MFOSZ és a TVOE első látványos közös fellépése a magyarországi német kisebbségi szerveződések 1938 utáni megerősödéséhez, mindenekelőtt a völkisch eszmeiséget nyíltan hirdető VDU megszerveződéséhez és az 1939-es bonyhádi választásokig, egészen pontosan a már elemzett Mühl–Klein csatározásig vezet minket vissza. Bár – mint láttuk – végül mindkét képviselő bejutott a parlamentbe, a kedélyek nem csitultak, sőt kettejük konfliktusa hónapokig borzolta a kedélyeket. Klein mellett nem csak saját pártja állt ki. A Kisgazdapárt központi helyiségében megtartott ünnepségén megjelent a TVOE Vákár P. Artúr által vezetett küldöttsége, akik a később közkeletűen használt köszöntésükkel – „Mindent a hazáért!” – üdvözölték az ünnepeltet.¹⁵¹¹ A kapcsolat csakhamar

¹⁵⁰² Tud-e az OTI elnöke a tisztviselői túlórázásokról? *Sorakozó*, 1940. március 8. 3.

¹⁵⁰³ Hibát jelző zörejek az OTI gépezetében. *Sorakozó*, 1940. április 12.

¹⁵⁰⁴ Nomád levele kárpátaljai dolgokról. *Magyar Nemzet*, 1939. július 18. 4.

¹⁵⁰⁵ Sz. E.: Voith György munkácsi író bajtársunknak elégtételt. ...!!! *Sorakozó*, 1939. július 28. 5.

¹⁵⁰⁶ Nomád levele mint utóirat. *Magyar Nemzet*, 1939. július 29. 4.

¹⁵⁰⁷ Levél Nomádhoz, egy fajvédő „mártírjáról”. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 5. 4.

¹⁵⁰⁸ Nomád levele a Nekudah fajvédőjéről. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 11. 4.

¹⁵⁰⁹ Nyilatkozat. *Sorakozó*, 1939. augusztus 25. 6.

¹⁵¹⁰ Fegyelmi határozat. *Sorakozó*, 1939. szeptember 1. 2.

¹⁵¹¹ A turáni vadászok küldöttsége. 8 *Órai Újság*, 1939. július 2. 5.

elmélyült, mert a TVOE vezetősége felkérte a kiskgazdapárti politikust, hogy szervezzen egy „repräsentatív kiskgazdapárti nagygyűlést”, amelyre az ország minden szegletéből eljönnének a mágyarhű németek, míg ők mozgósítják a TMT-t, az MFOSZ-t és a rongyos gárdát.¹⁵¹² Így is tettek, s végül 1939. augusztus 6-án – vagyis a Hubay-botrány delején – tartották meg a közös Volksbund-ellenes erődemonstrációt Pakson.

Bár a paksi gyűlést az 1939. április 30-án 15–30 000 ember részvételével megtartott nevezetes cikói VDU-nagygyűlés ellenrendezvényének szánták, ekkora tömeget nem sikerült mozgósítaniuk, s a baráti sajtó szerint is csupán háromezer ember gyűlt össze a Tolna megyei kisvárosban. A Vákár P. Artúr és Haller Gábor által vezetett turáni vadászok három vasúti kocsiban, „megengedett formaruhában, zászlókkal” érkeztek, míg a rongyos gárda „Héjjas Iván segédtsíjtje”, Jeszenszky Ferenc és Seybold Jenő vezetésével gyülekezett. Seybold az MFOSZ nevében fel is szólalt, hasonlóan a szlovák frontharcosok ezeréves közös hazáról szónokló követéhez. Perczel Béla a VDU (vagyis inkább Berlin) „területi irredenta szándékáról” beszélt, egyben megkérte a TVOE-t, hogy „terjesszék ki működésüket erre a vármegyére” is. Természetesen az ünnepelt is szóhoz jutott. Klein immáron a mentelmi jog védelme nélkül ismételte meg állítását, miszerint „Mühl Henrik külföldről pénzt kap, amellyel vétkes propagandát folytat”.¹⁵¹³ A VDU-t sem kímélte: „van egypár nagy internálótáborunk, de ha ez sem elég, vigyék ki őket Dachaubá”.¹⁵¹⁴ – fogalmazott, aligha félreérthetően. Dachaubá azonban nem Basch Ferencet és társait vitték el, hanem a TMT képviselőjében jelen lévő baráti Huszár Aladárt, aki „testvéri csókot” váltva köszöntötte Kleint.¹⁵¹⁵ „Huszár Aladár csókja azt bizonyítja, hogy törzsszövetséges magyar mozgalomnak nincs támadó célzata egyetlen a magyar állam-eszméhez hű nemzetiséggel szemben” – nyugtázta a szláv barátkozást a szintén jelen lévő Parragi, ismételten megemlékezve a vármegyei hatóságok jóindulatáról. A *Magyar Nemzet* újságírója kiemelte továbbá, hogy egy „nyilaskeresztes képviselő”, vagyis Szemere Béla szintén a helyszínen tüntetett Klein mellett. Szemere „érzelmeinek dokumentálására a nyilaskeresztes jelvény helyett a Turáni Vadászok kettőskereszt-jelvényét viselte” – tette hozzá,¹⁵¹⁶ jöllehet az MFOSZ-os jobboldali radikális képviselő nem volt Szálasi híve. Szemere Béla a már említett MNSZFMP-t erősítette ekkoriban, amelynek vezérét, Meskó Zoltánt néhány hónappal a paksi gyűlés után verették meg bokszszelrel

radikális nyilas „eszmevédők”.¹⁵¹⁷ Szemere nem sokkal később a parlamentben vádolta meg Milotay Istvánt egyik felkínálkozóan németbarát cikke miatt „hazakijánálással”.¹⁵¹⁸

A német hivatalosságok anyanyelvükön értesülhettek a paksi demonstrációról, bár aligha ez az intermezzo kötötte le a figyelmüket az általuk provokált danzigi konfliktus kiéleződésének idején.¹⁵¹⁹ A VDU saját hetilapjában azért odacsapott a turáni vadászoknak, pontosabban a renegátnak tartott Kleinnek, aki a völksisch célok „ellenzőinek provokatív támogatását” – vagyis a turanizmus rivális „faji közösségét” – is igénybe vette politikai érvényesülése érdekében.¹⁵²⁰ A „Turán-svábok” című cikkekre ugyan felfigyelt a TVOE, ám csupán a magyarok „sovinizmusának” vádját igyekeztek néhány sovinizmust népszerűsítő Hitler-idézzettel kioltani, a szervezetet illető vádakra történő reagálás – talán a világháború kirobbanása okán – elmaradt, hiába tettek rá ígéretet.¹⁵²¹

Itt kell megjegyezni, hogy Klein nem maradt mindhalálig hű sem a magyar birodalmi gondolat általa igénybe vett „harcosaihoz”, sem pedig saját pártjához. 1941 februárjában otthagyta a Kiskgazdapártot, mivel nem tudott egyetérteni azzal, hogy saját frakciójából Vásáry István, Szentiványi Lajos és Bajcsy-Zsilinszky Endre is nemmel szavazott a háromhatalmi egyezmény törvénybe iktatásákor.¹⁵²² Innentől fogva már nem is játszott szerepet a magyar politikai életben, míg 1949-ben bele nem rángatták a Rajk-perbe (amiért hét évet ült).¹⁵²³ Az őt támogató kapcsolati háló azonban stabilabbnak bizonyult, mint Klein náciellenessége. 1942 januárjában éppen Bonyhádon bontotta ki zászlaját a Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter és a magyar politikai rendőrség által is támogatott Hűséggel a Hazáért mozgalom, amelynek elnöke Perczel Béla volt, héttagú vezetőségben pedig ott találjuk Parragi informátorát, Gömbös Miklóst és a Mühl megvédését elszabotáló Krasznay Istvánt is.¹⁵²⁴

A TMT, az MFOSZ (úgy is mint rongyos gárda) és a TVOE fajvédelmi triumvirátusát az ellenoldal már az 1939-es választások előtt közös platformként támadta. „Úgynevezett törzsszövetséges magyarok, akik jelképül a sárkányt választották, megbotráncolnak rajta, hogy vannak, akik egy másik magyar szimbólumot akarnak követni. Turáni vadászok, akik csáklás egyleteket gründolnak, fel vannak háborodva, hogy az új magyar életbe vágyó tömegek a csodaszarvas felé tekintenek”, miközben ők maguk „ma is szívesen meghajlanak az aranyborjú totemje előtt” – vádaskodott az Imrédy miniszterelnök mozgalmát védő

¹⁵¹⁷ Az inzultusra 1940. január 3-án került sor. Vö. A képviselőház kiadta az ügyészség kérésére a nyilas képviselőket. *Esti Újság*, 1940. március 6. 3. A párttagságokhoz: OA 1939, 257., 316.

¹⁵¹⁸ KN 1939, V. kötet (1940. április 24.), 341. Vö. Milotay István: A magyar „semlegesség”. *Új Magyarország*, 1940. április 21. 1–2.

¹⁵¹⁹ Heinrich Mühl: Krieg in Paks. An die Adresse Anton Kleins. *Deutscher Volksbote*, 1939. augusztus 13. 1–2.

¹⁵²⁰ Johann Kuhn: Turan-Schwaben. *Deutscher Volksbote*, 1939. augusztus 20. 6.

¹⁵²¹ Egy turáni vadász: A Volksbote, a sovinizmus és a „Mein Kampf”. *8 Órai Újság*, 1939. augusztus 20. 3.

¹⁵²² Kolta (1992): i. m. 49.

¹⁵²³ A teljesen alaptalan vád szerint Klein Paks melletti birtokán találkozott Rajk Tito megbízottjával. Vida István: Meg nem történt találkozó. *História*, 9. (1987), 5–6. 57–59.

¹⁵²⁴ Spannenberger (2005): i. m. 327–332., Kolta (1992): i. m. 55.

¹⁵¹² Kolta (1992): i. m. 33–70.

¹⁵¹³ Klein Antal megrendítő beszéde Mühlék aknamunkájáról. *8 Órai Újság*, 1939. augusztus 8. 5–6., Vásárhelyi Ferenc: Hatalmas beszédet mondott Klein Antal bonyhádi ünnepelésén a magyarországi német-ség lázító ellen. *Az Est*, 1939. augusztus 8. 5–6., Parragi György: Paksi vásárnap. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 8. 7.

¹⁵¹⁴ Klein Antal Pakson a mentelmi jog védelme nélkül megismételte vádjait Mühl Henrik ellen. *Hétfé Reggel*, 1939. augusztus 7. 5.

¹⁵¹⁵ Háromezer ember ünnepelte Pakson Klein Antalt Mühl Henrik elleni kiállításáért. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 8. 4.

¹⁵¹⁶ Parragi György: Paksi vásárnap. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 8. 7.

kormánylap.¹⁵²⁵ A választások után a Nyilaskeresztes Front képviselője, Pándi (Pölcz) Antal a parlamentben arra panaszkodott, hogy a „törzsökösség, turáni vadász és egyéb címek alatt” egyesek kirekesztenek a nemzettestből magyar állampolgárokat.¹⁵²⁶ Hitler diadala idején pedig Oláh György tette szóvá a magyar liberálisok, szociáldemokraták és reakciók – részben vélt, részben igaz – tengelypárti pálfordulását, amikor is „a legöblösebb hangú törzsökösök, a legmélyebb baritonnal zengő méltóságos és kegyelmes turáni vadászok is Anglia fejét követelik és féltéglával verik a mellüket, hegy ők ezt mind réges-régen megmondták”.¹⁵²⁷

A németellenes magyar fajvédelem szervezetei akkor lendültek újabb támadásba, amikor Hubay Kálmán és Vágó Pál 1940. június első hetében benyújtotta a nyilasok hírhedt nemzetiségi javaslatát, amely szerint a magyar államot egyenrangú, széles körű önkormányzati jogokkal felruházott „népcsoportoknak” kell alkotniuk. Hubayék éppen akkor terjesztették be tervezetüket, amikor a Teleki-kormány a kárpátaljai területi autonómia bevezetésén dolgozott, miközben a VDU is hasonló kollektív nemzetiségi jogokat követelt a honi németiség számára. Ekképp a nyilas törvényjavaslat hiába hangsúlyozta a magyarság vezető szerepét az államban, s hiába volt a NYP egyre rosszabb viszonyban a VDU-val, a hungaristákra úgy is a pángermanizmus billoga süttetett, hogy nemzetiségi tervüket a Harmadik Birodalom sem támogatta.¹⁵²⁸ A kormány az MFOSZ-on keresztül értesült a készülő törvényjavaslatról. A NYP-ba beépített emberük megszerezte a tervezet másolatát, amely alapján Zsabka „tájékoztatta a kormányt a nyilas nemzetiségi törvényjavaslat előkészítéséről”.¹⁵²⁹ Ezzel magyarázható az a feltűnően gyors és jól felépített, a cenzúra által is bátorított sajtókampány,¹⁵³⁰ amely már a törvénytervezet írásos benyújtásának parlamenti bejelentését követő napon, vagyis június 8-án a nyilasokra zúdult.¹⁵³¹ Az irányított népharagban természetesen a fajvédők kórusának is jutott hely. A TVOE, az MFOSZ, a rongyos gárda és a TSZ (Zsabka által fémjelzett) Szépmíves Bajtársi Egyesülete arra kérte az országgyűlést, hogy Hubayt és Vágót „a magyar nemzet egysége és becsülete ellen elkövetett merényletéért” fosztassa meg képviselői mandátumától és állíttassa őket haditörvényszék elé.¹⁵³² Utóbbira ugyan nem került sor, de a Szent István-i Magyarország elárulójának beállított betörőket nemzetárulás címén

végül valóban megfosztották mandátumuktól, a „kormány által szervezett nyilasellenes kampány pedig bomlást okozott a Szálasi-pártban”.¹⁵³³

Mindezek tükrében figyelemre méltó, hogy a rongyosok – a „törzsökösöktől”, Szabó Dezsőtől, Bajcsy-Zsilinszky Endrétől vagy éppen Lendvai Istvántól eltérően – még 1940 júniusának közepén sem tekintették nyíltan hazaárulónak a nyilasokat. Szerintük az, amit Szálasiék képviselnek, „csupán elvetélt árársított, bendő-nemzetiszocializmus. [...] Nekünk igazán nem kell szégyellnünk turáni származásunkat, sőt büszkeséggel kell eltelnünk e tudattal, annál is inkább, mert akkor még a ma ú. n. árja népek ősei legprioritívabb viszonyok között élhettek. [...] Nekünk a jövőben figyelmünket jobban kelet felé kell fordítanunk, ahol a Kárpátoktól a Csendes-óceánig több százmillió turán él. A turán öntudat ébredőben van. [...] Mi éppen a véren szerzett jogok alapján nem lehetünk a honszerző ősök nevének meggyalázása nélkül törzskönyvezett népcsalád, vagy pedig népcsoport” – tettek hitet „turáni” identitásuk mellett, miközben „hűséget és megbecsülést” követeltek az országban élő kisebbségektől „azért is, mert vendégnépeink!” – szűrtak oda a VDU-nak.¹⁵³⁴ A Hubaynak címzett egy héttel későbbi *Sorakozó*-vezércikk szerzője mindazonáltal már „hazaárulással határos törvényjavaslatról” írt, amely „kitermelte a nemzet testéből az ellenmérget”. A hetilap közölte ugyanis azoknak a magyar nemzetiszocialistáknak a nyilatkozatát, akiket Hubay távolított el a nyilas pártból, „mert magyar politikát akartak és nem az egyéni érvényesülés konjunktúráját kutatták [...]. Bennünket kértek [*meg fórum gyanánt*], mert Szabó Dezső magyar vonalat mi tartjuk egyedül, mert nekünk semmilyen oldalról nem kell támogatás” – tették hozzá, érezhetően nagy büszkeséggel.¹⁵³⁵

A TVOE-t és a rongyos gárdát ott találjuk az ONVB által szervezett, a kormányzó előtt tisztelegő budavári „hűségfelvonuláson” is 1940 decemberében. A „felségáruló” nyilasok ellen megszervezett nagyszabású demonstráción rajtuk kívül részt vettek a front-harcosok, az ÉME, a MOVE, a TSZ, a FHBE, a Júniusi Bajtársak Egyesülete, a Nemzeti Munkaközpont, a MEFHOSZ, a Székely Egyetemi Hallgatók, az Erdélyi Férfiak Egyesülete, az EMSZO és a KALOT is.¹⁵³⁶ A hivatásrendi állam kiépítésével kacérkodó kormányzat immáron sokkal megértőbb is volt a TVOE iránt, mint a „Vannay-puccs” idején. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter 1931-ben még nehezményezte a szervezet tíz évvel később is bevett gyakorlatát, miszerint a turáni vadászok nyilvántartják

¹⁵²⁵ Totem. *Hétfő*, 1939. január 23. 1.

¹⁵²⁶ KN 1939, VI. kötet, 226. (1940. június 11.)

¹⁵²⁷ Oláh György: A magunk igazáról. *Új Magyarország*, 1940. július 21. 3.

¹⁵²⁸ Részletesen: Tilkovszky Loránt: A nyilasok törvényjavaslata a nemzetiségi kérdés rendezéséről. *Századok*, 99. (1965), 6. 1247–1258.

¹⁵²⁹ Tilkovszky (1978): i. m. 76.

¹⁵³⁰ A törvényjavaslatot a „sajtó visszautasíthatja, személyes támadások is megengedhetők, de a jó ízlést ne sértse a nyilas terv feletti felháborodás. A németeket se sértsék.” Márkus-Szinai-Vásárhelyi (1975): i. m. 99. (1940. június 8-i bejegyzés.)

¹⁵³¹ Vö. például: Éles visszautasításra készülnek a képviselők a Hubay-Vágó-javaslatl szemben. *8 Órai Újság*, 1940. június 8. 6.; Különös nyilas törvényjavaslat Magyarország nemzetiségi átrendezéséről. *Függetlenség*, 1940. június 8. 3.; Mit akarnak csinálni a nyilasok az ezeréves Magyarországból? *Nemzeti Újság*, 1940. június 8. 3.

¹⁵³² „Szent István palástját szaggatják.” *Újság*, 1940. június 14. 6.

¹⁵³³ Paksa Rudolf: Fajvédők, nyilasok, hungaristák a nemzetiségi kérdésről. *Limes*, 23. (2010), 2. 36.

¹⁵³⁴ A szerző úgy vélte, ha a nyilasok igazán a magyar fajt védének, turanistának kellene lenniük. Vö. V. T.: Egy törvénytervezet margójára. *Sorakozó*, 1940. június 14.

¹⁵³⁵ Az M. Szabó Endre által jegyzett nyilatkozat a nyilas mozgalmak történetét összefoglalva a törzsökös radikálisok céljai mellett tört lándzsát. „A magyar koncepció világos: ebben a hazában a döntő többségű magyarság számarányának megfelelően követeli az összes vezető helyeket”. Vö. Válasz Hubaynak. Az utolsó szó jogán... *Sorakozó*, 1940. június 21. 1–2.

¹⁵³⁶ Száz ezer magyar hűségfelvonulása Budavárban a kormányzó előtt. *Esti Újság*, 1940. december 16. 1–2. (Ugyanitt – a szalagcím és az impresszum között – arról tudósítottak, hogy „megkezdték a nyilasok felségvédelmi perének főtárgyalását”.)

tagjaik katonai rangját és fegyvernemét.¹⁵³⁷ Ez a negyvenes években már egyáltalán nem jelentett gondot, sőt a TVOE személyi adatlapján ekkor már azt is „feltétlenül” jelezni kellett, hogy milyen gépjárművel rendelkezik az illető. Az egyes szervezetek 1940-ben – saját alapszabályuknak élesen ellentmondva – „helyi őrszemeket” működtettek, akik „környékük minden fontosabb mozzanatáról” jelenteni voltak kötelesek a központnak. Az őrszemeknek „mindennemű nemzetellenes tevékenységet” figyelemmel kellett kísérniük,¹⁵³⁸ pontosan ugyanúgy, ahogyan a Teleki kormányfő Nemzetpolitikai Szolgálatába állított OTSZ tagjainak.¹⁵³⁹

„Örködünk!” TVOE-plakát (1942)

¹⁵³⁷ A belügyminiszter értesítése valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjének. 1932. április 25. HU MNL BAZML IV. 904. b, 9318/1932.

¹⁵³⁸ A Turáni Vadászok Országos Egyesületével kapcsolatos tudnivalók. In Sütő Nagy (1941): i. m. 164–165.

¹⁵³⁹ Tilkovszky (1971): i. m. 79.; 86. A szerző német nyelvű könyve szerint nem csak az OTSZ és az MFOSZ, de a TVOE, sőt a „törzsökös” mozgalom is a Teleki-kormányzat titkos propagandaszervejének „irányítása alatt állt”. Tilkovszky, Loránt: *Ungarn und die deutsche „Volksgruppenpolitik”, 1938–1945*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981. 126. Az bizonyos, hogy a Nemzetpolitikai Szolgálatot irányító Kovrig Béla valóban „beszervezte” Kováts Tivadar „kilencszáz-egynéhány tagból álló titkos szervezetét”. Jelentés, 1939. február 25. HU MNL OL K29, c. dosszié, 106. Bár Kováts számos ellenforradalmi szervezetben szerepelt, a közlés a TVOE-hoz kötődő KKVSZ-re is vonatkozhatott.

1942. február elsején Sipos Árpád nyilvánosan ajánlotta fel a magyar kormányzat számára karhatalmi segéderőnek az általa irányított társadalmi szervezetet, amely „mindenkor rendelkezésre áll a hatóságoknak mint társadalmi szerv és mint rendfenntartó erő”.¹⁵⁴⁰ A kiállítás aktuálisan a kormányzóhelyettes-választás ellen intrikáló nyilasoknak szólt, akik ekkoriban terjesztettek nagy számban a kormányzói családot lejárató röpiratokat.¹⁵⁴¹ Horthy István megválasztása napján a TVOE a VR, az OTSZ, az ONVB, a MOVE, az MFOSZ más jobboldali egyesületekkel együttesen határozta el, hogy „tagjaik a legerélyesebben fellépnek minden egyes esetben, amikor tudomásukra jut egy-egy mocskolódo röpirat tartalma, terjesztésének módja, vagy éppen terjesztője”.¹⁵⁴² S ami a „Vannay-puccs” idején elképzelhetetlen lett volna, a TVOE – vagyis egy társadalmi egyesület – vezetősége a sajtóban tette közzé „parancsát” tagságának. „Meghagyjuk fővárosi és vidéki szervezeteink tagjainak, hogy minden nemzeti érzést sértő, tekintélyromboló, destruktív jelenségről, bolsevista eszközökkel, sejtrendszerrel és hólabdarendszerrel dolgozó titkos agitációról azonnal tegyenek jelentést a hatóságoknak. [...] Letörünk minden rendbontó megmozdulást, csetnik-módszerrel dolgozó destrukciót” – közölte a Turáni Vadászok Országos Központja,¹⁵⁴³ pedig saját szervezeteit is arra instrualta, hogy a szervezési munka „hólabdaszerűen történjék”.¹⁵⁴⁴ A TVOE alapszabály-ellenes működésével kapcsolatban ezúttal Keresztes-Fischer belügyminiszternek nem voltak alkotmányos aggályai, ami nyilvánvalóan azzal volt összefüggésben, hogy a fent említett jobboldali szervezeteknek a nyugodt háborús háterszínre biztosítani hivatott munkáját a Miniszterelnökség és Antal István propagandaminiszter – vagyis a TVOE egyik alapítója – hangolta össze.¹⁵⁴⁵

A németellenes magyar fajvédelem politikai befolyását és presztízsét emelte a kormányzó 1941-es döntése, mellyel Somogyi Bélát a felsőház tagjává nevezte ki.¹⁵⁴⁶ (Mint korábban említettük, baráti Huszár Aladár már a harmincas évek derekától a testület tagja volt.) Somogyi az országgyűlésben részt vett az igazságügyi és a véderőbizottság munkájában, sőt kevesellte ezek hatását a kormány külpolitikájára. Fenntartásai nem érintették lojalitását, külügyi kérdésekben ugyanis „hazaárulásnak” tartotta a „hivatalos kormányvonaltól” való eltérést. A doni katasztrófa előtti költségvetési felszólalásában

¹⁵⁴⁰ Rendet akarnak a Turáni Vadászok! *Nemzeti Ujság*, 1942. február 1.

¹⁵⁴¹ A röplapok körüli botrányhoz például: Felhívás a magyar társadalomhoz! *8 Órai Ujság*, 1942. február 18. A röplapokban Horthy Istvánt mulató, zsidó- és angolbarát fiatalembernek állították be. Perneki Mihály (szerk.): *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1983. 235. (1942. február 14-i bejegyzés.)

¹⁵⁴² Elég volt! *Nemzeti Ujság*, 1942. február 19. 4.

¹⁵⁴³ Felhívás a Turáni Vadászokhoz. *Esti Ujság*, 1942. február 19. 6.

¹⁵⁴⁴ A Turáni Vadászok Országos Egyesületével kapcsolatos tudnivalók. In Sütő Nagy (1941): i. m. 159.

¹⁵⁴⁵ Négyesy László: A Vitézi Rendről. 2. rész. In Zádorné Zsoldos Mária (szerk.): *Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve*, Szolnok, (k. n.), 2000. 187–269. Keresztes-Fischer örömmel vette tudomásul a TVOSZ gabonaőrségre vonatkozó felajánlását is. A belügyminiszter levelét idézi: Kolling Oszkár: A mi gabonavédelmi őrségeink! In Keőpe (1943): i. m. 150.

¹⁵⁴⁶ „A Kormányzó Úr kijelentette, hogy két felsőházi tagot akar kinevezni: Széll Józsit és Somogyi Böllért. A lehető legnépszerűlenebb név mindkettő” – tette hozzá kritikusan a miniszterelnökségi államtitkár. Székér (2021): i. m. 83. (1941. május 20-i bejegyzés.)

arról érkezett, hogy a magyar csapatok a Szovjetunióban harcolva Európát védik, ezért csak a honvédelmi kiadások növelésének mértéke lehet kérdéses, ideértve a hátszág biztosítására vonatkozó kiadásokat is. Somogyi „a polgári rendet” szerette volna „megmenteni”, amit csak úgy tartott lehetségesnek, ha teljes bizalommal vagyunk a szerinte túl kevés propagandát folytató kormány iránt. A Kállay-kormány ugyanis szerinte „ma nem a pártot, hanem a nemzetet jelenti”. Mivel a „belső frontot” illetően aggódott a közszolgák radikalizálódásától, szót emelt a szolgabírók és járási irodatisztek fizetéséért, miközben a „helyes” zsidótörvényekből milliommossá lett keresztény „munkásembereket” kritizálta. A kisebbségi kérdésekről így nyilatkozott: „tartsuk be a kisebbségi megállapodásokat az utolsó betűig, de ne menjünk azon túl saját fajtánk és biztonságunk rovására”.¹⁵⁴⁷

A Horthy-kori politikai elitbe tartozó, éles szemű, Somogyi iránt nem rosszindulatú (vele 1943 és 1945 közt bizalmas viszonyban álló) „Késmárki” ügynök szerint az MFOSZ hajdani alelnöke óvatos háttéremberként azon dolgozott, hogy Magyarország a szövetségesek oldalán fejezze be a háborút. Mint szinte minden németellenes fajvédőnek, Somogyinak is komoly előítéletei voltak a német származásúakkal szemben, ez volt náciellenességének a gyökere. A háború utolsó éveiben már a rongyosok jötevéjével, a teljesen német vonalra állt Imrédy Bélával is élesen szemben állt. Kapcsolatban volt ugyanakkor a Honvéd Vezérkar főnökével, Szombathelyi Ferencsel, és szerepe volt az újvidéki bűnösök bíróság elé állíttatásában. Somogyi sokat tett Horthy István kormányzóhelyettesé választása érdekében is, ám testvérét, ifjabb Horthy Miklóst már nem tartotta alkalmasnak erre a posztra.¹⁵⁴⁸ Ezért a kormányzóhelyettes halála (1942. augusztus 20.) után annak gyermekét, Horthy Istvánkát tetette volna meg kormányzóhelyettesé, már ha a trón nem bizonyul elérhetőnek a számára.¹⁵⁴⁹

Az 1943-as költségvetési vitában Somogyi úgy vélekedett, „a problémák lényegében ugyanazok, amelyek egy esztendővel ezelőtt voltak”. Az előző évi felszólalásához hasonlóan, ám erősebb hangon kritizálta a múlt (elsősorban a Bárdossy-kormány) hibáit, a törvényhozás mellőzését és a diktatórikus törekvéseket – utóbbit illetően feledve, hogy ilyeneket 1939-ben az MFOSZ is hirdetett. A hadi helyzet miatt ismét csak arra buzdított, hogy a nemzet állítsa a honvédelem szolgálatába minden erejét. „Tavaly még külső és belső frontra tagolhattam mondanivalóimat. Ma már sajnos csak belső frontról beszélhetek, mert a külsőnek csak szomorú emléke maradt és egy újabb örök tanulsága annak, hogy nem mehetünk bele büntetlenül erőnkön felüli vállalkozásokba” – utalt az előző évben még általa is támogatott keleti hadjáratra és „a doni hadsereg pusztulására”. Somogyi szerint „nem hódításra, hanem védelemre vagyunk beállítva”, ezért „honvédségünk

első és legfőbb feladata határaink védelme”, mivel „körül vagyunk véve ellenséggel”, akikkel „a harc elkerülhetetlen”. Vagyis a kormányzat törekvéseihez hasonlóan a honvédség hazahozataláért szállt síkra. Somogyi emellett lándzsát tört a parlamentarizmus mellett és elítélte „az útszéli forradalmi hangot”. Szót emelt az összeférhetlenségi törvény, a hadi-nyereségadó, az ármaximalizálás és a „prolateralizáló” közalkalmazottak anyagi helyzetének rendezése érdekében, miközben ezúttal is féltékenyen emlegette fel a munkásokat szerinte „erőnkön felül” segítő, sőt „polgárosító” állami szociálpolitikát. E téren keményen támadta a pénzügyminiszter kontraproduktívnak mondott intézkedéseit, mert azok szerinte a köztisztviselők radikalizálódását eredményezhetik. A történelmi nemesség és a „feudalizmus” korszakát érezhető nosztalgiával felidéző Somogyi szerint „a népi rétegek segítése csak akkor és csak addig a mértékig helyes, amikor és ameddig nem megy a középosztály rovására”, mivel „középosztály nélkül nincs élet, nincs ország”. A „törzsökösökhöz” hasonlóan a címtárak alapján igyekezett szemléltetni a nemzetiségi térfoglalást, leszögezve, hogy a magyarrá válás kritériuma a feltétel nélküli asszimiláció. Szóvá tette a túlzott cenzúrát is, a kormány „ok nélküli titkolódzását”, valamint egyszerre ostromozta az „ájobbaldalt” és a „minden áron békét hirdető” baloldali politikát. Elítélte továbbá a minden forgatókönyvre felkészülő „politikai helyezkedőket”, és arra figyelmeztette „az illetékeseket, hogy vagyunk egy páran, akik nem fogjuk tétlenül nézni a közrend megbontását”. Szerinte ugyanis a „veszedelem” (itt a Vörös Hadsereg) közeledte miatt hamarosan időszerű lesz a kormányzatnak „a karhatalmat mielőbb megbízható polgárokkal megerősíteni” – tette hozzá a részvételével felállított Héjjas-különítmény kiképzése után néhány hónappal. „Ha mindez kellő időben megtörténik, akkor garantálom, hogy sohasem fog meginogni a belső rend” – tette hozzá sokatmondóan. Somogyi végezetül fajvédelmi hitvallását is a Felsőház plénuma elé tárta. „Huszonöt éve harcolok az emelkedett szellemű, puritán fajvédelemért” – hangoztatta, majd ekképp folytatta: „Kis nemzet vagyunk, parány a hatalmas erők küzdelmében. A nagy harcot és annak kimenetelét nem tudjuk befolyásolni. Akaratunkat nem tudjuk érvényesíteni. Ki vagyunk téve a hatalmasok önkényének, akiknek a parancsát teljesítenünk kell mindaddig, amíg az nem múltunk megtagadását, jövőnk feladását és a biztos pusztulást jelenti.” Somogyi szerint „nem kerestük a harcot, nem akarunk egyebet, mint ősi földünket megtartani, magyarok maradni és békén élni. Szerényebb kívánságunk már nem lehet. De ha ezt sem méltányolják és át akarnak gázolni rajtunk, akkor verekedni fogunk” – tette hozzá a nekibuzdult közjegyző,¹⁵⁵⁰ akinek a felszólalását az NT lapja ezúttal is hosszú cikkben ismertette.¹⁵⁵¹

¹⁵⁴⁷ FN 1939, III. kötet 231–236. (1942. december 14.) „A Nemzeti Tábor vitéz Somogyi Béla beszédének minden sorát szóról-szóra aláírja és magáévá teszi” – méltatta Szűts Iván a hosszan szemlélzett felszólalást, amelyet később teljes terjedelemben is közölt a Budaváry László által szerkesztett és kiadott periodika. Vö. Szűts Iván: vitéz Somogyi Béla nagy beszéde a Felsőházban. *Nemzeti Élet*, 1942. december 25. 5. és vitéz Somogyi Béla felsőházi beszéde. *Nemzeti Élet*, 1943. január 10. 3–4.

¹⁵⁴⁸ „Késmárki” jelentése, 1960. július 11. ÁBTL 3.1.9. V-55004, 67–69.

¹⁵⁴⁹ Olasz (2007): i. m. 362–363.

¹⁵⁵⁰ FN 1939, IV. kötet 43–49. (1943. december 14.)

¹⁵⁵¹ Vitéz Somogyi Béla érdekesítő felszólalása a felsőházban. *Nemzeti Tábor*, 1944. január 6. 2.

„Dr. vitéz Somogyi Béla, a szolnoki ellenforradalmár, a kárpátaljai események egyik megindítója és szervezője”

Somogyi a német megszállást követően már kevésbé volt harcias: „elmenekült”, majd „bujkált”,¹⁵⁵² a szovjet megszállás után pedig eleinte sikeresen alkalmazkodott, legalábbis míg nem internálták (1949-ben).¹⁵⁵³ A német megszállás előtti napon, 1944. március 18-án illusztris vendégeket fogadott lakásán, ahol korábban több ízben megfordult Kovács Imre és Zilahy Lajos is. Gyakori vendég volt itt Bajcsy-Zsilinszky Endre is,¹⁵⁵⁴ aki ezen a szombati napon régi fajvédő bajtársával, Sajgó Győző orvos ezredessel, valamint Kádár Gyula vezérkari ezredessel, a vkf. hírszerző és kémelhárító osztályának vezetőjével érkezett Somogyihoz vendégségbe. A megjelentek feldúltan tárgyalták a fejleményeket, az ekkor már napok óta rebesgetett német megszállás eshetőségét, illetve az ellenállás esélyeit. Kádár Gyula visszaemlékezésében ekképp idézte Bajcsy-Zsilinszkyt: „Hát vedd tudomásul, ha bejönnek, mi magyarok, ha mással nem, ősink csontjával verjük ki őket!» Nyugodtan érveltem: »Ez szép. De az ősök csontja fenét sem ér a harckocsik ellen.«”¹⁵⁵⁵

¹⁵⁵² Somogyi mindeközben segített több zsidó származású ismerősén. HU BFL XVII. 1561. Jelenlegi tudásunk szerint ugyanakkor semmilyen kontrollforrás nem erősíti meg Egyedy értesülését, miszerint míg Héjjas 1944-ben a rongyos gárda egy részével „Tito-ék felé orientálódott”, s a Vas megyei Rumból „irányított kisebb egységeket a németek ellen” Jugoszláviába, addig Somogyi Ungvár környékén „partizánkodott a németek ellen”, valószínűleg „felsőbb utasításra”, hatalommentési céllal. „Nagy” jelentése, 1959. július 20. ÁBTL 3.1.9. V-55004, 65. Tényként hivatkozza: Bodó (2022): i. m. 323.

¹⁵⁵³ „Késmárki” jelentése, 1960. július 11. ÁBTL 3.1.9. V-55004, 69. és Somogyi Béláné ÁVH-nak címzett kérvénye (1950), ÁBTL 3.1.9. V-55004, 82. Vö. Rokolya Gábor: Leszámolás a polgári közjegyzőkkel (1945–1956). *Acta Universitatis Szegediensis: Forum: Acta Juridica et Politica*, 7. (2017), 1. 86., 90.

¹⁵⁵⁴ „Késmárki” jelentése, 1960. július 11. ÁBTL 3.1.9. V-55004, 67–69.

¹⁵⁵⁵ Somogyi Béla dátum nélküli önéletrajza (1945). HU BFL XVII. 1561, 16. Nyilatkozat. HU BFL XVII. 1561, 22. Kádár (1978): i. m. 661. (Idézet innen.) Bartha (2019): i. m. 438. Sajgó részt vett a „Fajvédő Párt” 1924-es alakuló közgyűlésén is. Zakar József: Fajvédők az 1920-as évek Magyarországon. In Randolph L. Braham (szerk.): *Tanulmányok a holokausztról*. V. Budapest, Balassi Kiadó, 2011. 107.

Megszállottak

Az események Kádár (utólag rögzített) bölcsességét igazolták. Hitler 1943-ban a nyugati civilizáció védelmében hirdetett végső harcot a bolsevizmus ellen,¹⁵⁵⁶ s a megállíthatatlanul előretörő Vörös Hadsereg viselkedéséről szóló – a honi (szélső)jobboldali média által nagy garral szétkürtölt – hírek sok magyar fajvédőt elbizonytalanítottak. A döntéshozókat ugyanazok a kérdések foglalkoztatták: melyik veszélyt tekintsek nagyobbak, a németet vagy a szovjetet? 1944. március 19-én végül a német csapatok különösebb ellenállás nélkül vonulhattak be Magyarországra. A már rég eldöntött eseményről Horthy Miklós a legilletékesebbtől, Adolf Hitleről értesülhetett március 18-án, mivel a német diktátor a klessheimi kastélyba invitálta „tárgyalni” a magyar államfőt. A legfelsőbb hadúrral tartott a Honvéd Vezérkar főnöke, vitéz Szombathelyi Ferenc vezérezredes is, vagyis az ország védelméért felelős két illetékesebb vezető a kritikus órákban nem tartózkodott az országban. Sokat ekkor már abban az esetben sem tehettek volna, ha nem fogadják el Hitler meghívását, mivel mintegy százezer német katona várt jeladásra az országhatáron, jól felszerelt, komoly tűzerejű alakulatokban. A négy irányból érkező megszállók a magyar katonákat nem fegyverezték le, ám korlátozott idejű zárlatot rendeltek el a laktanyákban, emellett rögtön megkezdtek az ellenségesnek vélt közszereplők letartóztatását. Szombathelyi értelmetlennek tartva az ellenállást, a német csapatok barátságos fogadásáról rendelkezett. Véleményét a politikai vezetés, így (a bevonulás után lemondó) Kállay Miklós miniszterelnök is osztotta. A németek magyar rendvédelmi erők közreműködésével körülbelül tízezer személyt fogtak le országszerte az első héten. Elsősorban az angolbarát hatalmi elitre, az egységesen bolsevistának gondolt szociáldemokrata és szakszervezeti káderekre, a potenciális ellenállónak tartott lengyel menekültekre, valamint – mindenekelőtt – a zsidónak minősítettekre csaptak le.¹⁵⁵⁷

A törzssőkös, rongyos és turáni vezetők az első hetek lefogásait – csakúgy, mint a kommunisták – elkerülték, legalábbis a többségük.¹⁵⁵⁸ Ennek oka, hogy a németek számára fontosabb volt a hozzájuk illojális politikai és a katonai elit megbénítása, mintsem

¹⁵⁵⁶ Dominik Rigoll – Yves Müller: Zeitgeschichte des Nationalismus. Für eine Historisierung von Nationalsozialismus und Rechtsradikalismus als politische Nationalismen. *Archiv für Sozialgeschichte*, 60 (2020), 329–330.

¹⁵⁵⁷ Ránki (1978): i. m. 95–124., Ravasz István: *Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség a XX. századi világháborúban, 1914–1945*. Debrecen, Püldo Kiadó, (é. n.). Szita (2014): i. m. 79–114., Számvéber Norbert: *Magyarország német megszállása és szovjet elfoglalása (1944–1945)*. In Horváth Miklós (szerk.): *Magyarország haditörténete. IV. 1919-től napjainkig*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2018. 147–155.

¹⁵⁵⁸ Somogyváry Gyula és Csekonics Iván már a megszállás első napjaiban a németek fogságába került, később pedig mindketten a mauthauseni koncentrációs tábor rabjai lettek. Ők azonban nem csupán a rongyos gárdához, illetve a TVOSZ-hoz kötődtek. Somogyváry „bűnlajstromán” szerepelhetett írói működése, nyílt kormányzati és rádiós szerepvállalása, Csekonics pedig a földalatti lengyel kormány budapesti fűtőjait közvetítte Keresztes-Fischer belügyminiszter és Horthy kormányzó felé. Wacław Felczak emlékeit idézi: Kapronczay Károly: *Lengyel professzor Magyarországon. História*, 11. (1989), 4–5. 6.; Ifj. Somogyváry Gyula: Gyula diák centenáriuma. *Magyar Nemzet*, 1995. december 22. 9.; Pelle János: Zsidók és arisztokraták a negyvenes években. *Valóság*, 56. (2013), 11. 99. A „törzssőkös” Makay Miklóst a Gestapo állítólag kétszer is letartóztatta (ám nem tudni, mikor). Halasi (1988): i. m. 133.

hogy irántuk ellenséges, de hatalommal nem rendelkező asztaltársaságokkal, kisebb csoportokkal és egyesületekkel bajlódjanak. A pillanatnyi nyugalom néhány fajvédőt fel is bátorított. A rongyos gárda országos elnöke, Dénesfay Dinich Vidor a kormányzóhoz bejáratos Ambrózy György falerisztikai íróval szervezkedett a megszállók és honi támogatóik ellen,¹⁵⁵⁹ egy rongyos gárdista röplap pedig egyenesen halállal fenyegette meg a megszállók segítőit.¹⁵⁶⁰ A németek 1944 májusában unták meg a rongyos konspirációt. Lefogták a Dénesfay Dinichet, akit azzal gyanúsítottak, hogy a „Rongyos Gárdából németellenes mozgalmat szervez”.¹⁵⁶¹ Az ÉME ekkor újsághirdetésben fordult az „alapító és régi gárda tagjaihoz”, hogy „címüket saját érdekükben sürgősen közöljék” az egyesületi titkársággal.¹⁵⁶² Bár e rejtélyes üzenet célja tisztázatlan, az országos elnök elhurcolása és Héjjas Iván eltűnése jól érthető üzenet volt a rongyosok számára. Héjjas óvatos volt, és elsősorban saját maga és családja biztonságára koncentrált,¹⁵⁶³ jóllehet a Duna–Tisza közén kiobbantandó „náciellenes gerillaháború” ügyében 1944 júliusában állítólag Horthyval is egyeztetett, emellett – tisztázatlan okokból – a Magyarországra küldött német rendvédelmi szervek élén álló Otto Winkelmann SS-tábornokkal is tárgyalt.¹⁵⁶⁴ A náciellenes szervezkedés híre nemcsak németellenes körökhöz,¹⁵⁶⁵ de a németbarát szélsőjobboldalhoz is eljutott.¹⁵⁶⁶

A turáni vadászok is „foglalkoztak egy esetleges fegyveres ellenállás gondolatával”,¹⁵⁶⁷ ám ez szintén megmaradt gondolat kíséret szintjén. Pedig a szövetségnek 1944-ben állítólag 15 000 darab fegyvere volt.¹⁵⁶⁸ Ha ez igaz, a muníciót gondos fedésben gyűjtögethették, bár kiadásaikban 1943-ban és 1944-ben az újság-előfizetők és zongorabérleti költségek mellett valóban feltűnnek a lőtérfelhasználási díjak és a lőszerbeszerzések is.¹⁵⁶⁹ Kiss Ferenc országos ellenőr szerint 1944. március 17-én megbízatást is kaptak a Honvédelmi Minisztériumtól, hogy embereiket fegyverezzék fel „Kiss János altábornagy vezetése mellett”.¹⁵⁷⁰ Erre azonban nem került sor. A tekintélyesnek tűnő fegyverarzenál

a gyakorlatban azt jelenthette, hogy átlagban minden TVOE-szervezetnek volt néhány céllövőpuskája, az ország legkülönbözőbb helyein, Szombathelytől Kézdivásárhelyig. A szövetség ráadásul minden céllövészeti és partizánelhárító eredménye mellett is elsősorban klubként és nem paramilitáris alakulatként működött. „Nekünk magyaroknak nem kell Siegfried- és Maginot-vonalakat építeni, mert ezeket a gondolatokat a lelkünkben kell beágyazni” – fogalmazott zavarba ejtő idealizmussal Vákár P. Artúr a TVOE egyik 1939. novemberi kultúrestjén, hozzátéve, hogy „a Turáni Vadászoknak a törzsökös magyar gondolat az alapeszméjük”.¹⁵⁷¹

A németek azért számontartották őket, és áprilistól már ráérték foglalkozni a távlatos belbiztonsággal.¹⁵⁷² Edmund Veesenmayer 1944. április 2-án hívta fel berlini felettesei figyelmét a TVOSZ-ra, amelynek szerinte csak a Bácskában tízezer tagja van, s amely szervezet „egy illegális magyar nemzeti partizánmozgalom alapja lehet”. A teljhatalmú birodalmi megbízott és követ a veszély elhárítására a magyar csendőrség bevetését javasolta, egyúttal jelezve, hogy a „szükséges intézkedések” már megtörténtek.¹⁵⁷³ Nem tévedett. A németek már másnap rabosították baráti Huszár Aladárt, akiről még a megszállás előtt az a hír járta, hogy a TMNSZ-szel „kormányzóhű polgárőrség szervezését kezdte meg”.¹⁵⁷⁴ Baráti Huszárt nem felejtették el sem a németek, sem honi híveik. Előbbiek akkor sem adták ki, amikor Bajcsy-Zsilinszky Endre és öt neves rabtársa a kiugrási kísérlet előtti napokban átkerült a magyar hatóságokhoz. „Elvisznek!” – hagyott hátra egy fecnit termoszában a „törzsökösök” főideológusa, hogy legalább a családja tudjon sorsáról.¹⁵⁷⁵ A dachauai koncentrációs tábor regisztere szerint itt halt meg kiütéses tifuszból 1945. február 4-én.¹⁵⁷⁶

Nem sokkal baráti Huszár lefogatása után, április 11-én Jaross Andor belügyminiszter „az állambiztonságot és a közrendet veszélyeztető” TVOSZ-t feloszlatta, helyiségeit lezáratta, iratait lefoglalta, a szervezet vagyonát pedig (a többi feloszlattott szervezethez hasonlóan) az Országos Hadigondozó Szövetségnek adományozta.¹⁵⁷⁷ A sajtóban Bakó László államtitkár azzal indokolta a drasztikus lépést, hogy a szövetség egyes vezetői, „elsősorban baráti Huszár Aladár, a *Magyar Nemzet* cikkírója Magyarország és a magyar nép érdekei ellen folytatott becsutelt aknamunkát”.¹⁵⁷⁸ A turáni vadászok tevékenysége

¹⁵⁷¹ Irka-firka. *Pesti Hírlap*, 1939. november 14. 7.

¹⁵⁷² Ekkor fogták le Kovács Tivadart is, aki azonban beteget jelentett, s a Svábhegyről végül nem német koncentrációs táborba, hanem a Rókus kórházba került. Innen októberben szökött meg. „Kenéz Ági” jelentése, 1957. március 25. ÁBTL 4.1. A-2124, 19. A németek a Rákóczi út 42. szám alatti központot is felszámolták. „Brassói jelentése”. 1957. június 10. ÁBTL 4.1. A-2124, 22.

¹⁵⁷³ Veesenmayer távirata Ritternek. 1944. április 2. Braham (1963): i. m. 540.

¹⁵⁷⁴ Sipos (1999): i. m. 564.

¹⁵⁷⁵ Gazsi (1987): i. m. 370.

¹⁵⁷⁶ Nagy (2018): i. m. 338–344. Baráti Huszár unokaöccse, baráti Huszár Károly 1944 őszén „csatlakozott a náciizmus elleni harchoz és annak Ipolyság térségében kiemelkedő alakja lett” – olvashatjuk a tiszteletére állított vámosmikolai emléktáblán. Lásd: Buza Péter: *A kalapdoboz. Élet a határon*. Budapest–Balatonfenyves–Vámosmikola–Párkány, Ráday Könyvesház, 2009. 119.

¹⁵⁷⁷ Jaross rendelkezéséhez: HU MNL BAZML IV. 810. b, 8098/1944.

¹⁵⁷⁸ Bakó László államtitkár: A Turáni Vadászok egyes vezetői, elsősorban baráti Huszár Aladár a magyar nép érdekei ellen becsutelt aknamunkát folytatott. *Magyar Élet*, 1944. április 18. 4.

¹⁵⁵⁹ HIM HL Personalia 435. (Ambrózy György) d/4. Antifasiszta tevékenység igazolása (1945–1959).

¹⁵⁶⁰ Gazsi József: Antifasiszta ellenállás Budapesten, 1941–1945. Kandidátusi értekezés, 1987. MTA KIK Kt D/14.302, 34.

¹⁵⁶¹ Veesenmayer távirata Ritternek. 1944. május 5. Randolph L. Braham: *The Destruction of Hungarian Jewry. A Documentary Account. II.* New York, Pro Arte for the World Federation of Hungarian Jews, 1963. 567.

¹⁵⁶² Hírek. *Magyarország*, 1944. május 12. 8.

¹⁵⁶³ Szentkirályi (2017): i. m. 149.; és Domonkos László: *A Héjjas-nyárfa árnyékában*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2018. 288–295.

¹⁵⁶⁴ Gosztorny Péter: *Légivesztély, Budapest! Szemelvények Magyarország második világháborús történetéből (1939–1945)*. Budapest, Népszava, 1989. 77.; Szita (2014): i. m. 183.

¹⁵⁶⁵ Heltai Jenő: *Négy fal között – Naplójegyzetek 1944–1945*. Budapest, Magvető Kiadó, 2017. 24.

¹⁵⁶⁶ Milotay István: *Egy élet Magyarorszáért. Ami Horthy emlékirataiból kimaradt*. Budapest, Gede Testvérek Bt., 2001. 241–242.

¹⁵⁶⁷ Tóth Pál (1987): i. m. 389. (Natkó Gyula interjúja)

¹⁵⁶⁸ Gazsi József: A Magyar ellenállási mozgalom lexikona. In Glatz Ferenc (szerk.): *Az 1944. év története. História Évkönyv*. Budapest, Lapkiadó Vállalat, 1984. 79.

¹⁵⁶⁹ TVOE. Kézpénz Napló, 1943–1944. HU MNL OL P2249 No. 47. (15. boríték), 17., 71., 73.; 75. és TVOE. Takarékpénztári Napló, 1943–1944. HU MNL OL P2249 No. 47. (15. boríték), 59.

¹⁵⁷⁰ Kiss Ferenc leírása tevékenységéről. 1945. február 1. HIM HL. EGY M, 348.

gét később is fel-felemlgette a kollaboráns sajtó, így például vezércikkben élcelődtek a Károlyi Mihály segédcsoportjának tartott „O.T.I. vadászok” sanyarú sorsán, a „törzsökös társadalombiztosító és sajtópartizán hadvezér” (vagyis baráti Huszár), Pattantyús Ábrahám Dezső és társai „eltűnésén”.¹⁵⁷⁹ Fajsúlyosabb kritika volt Milotay István vezércikke, amelyben az *Uj Magyarország* felelős szerkesztője fiktív turáni vadász és „törzsökös” szereplőkkel parodizálta a vidéki politikai élet szélkakasait a maga szórakoztatóan vitriolos stílusában (és önreflexió nélküli gátlástalanságával).¹⁵⁸⁰

Mindeközben a feloszlott szervezet tagjai és vezetői közül nem mindenki várta ölbe tett kézzel a német megszállás végét. „Nem hagytuk abba a munkát, hanem különböző helyeken és időben összejöttünk és szerveztük az ellenállást” – kockáztatott meg egy jellegzetesen semmitmondónak tűnő mondatot Kiss Ferenc az események után közvetlenül papírra vetett beszámolójában.¹⁵⁸¹ Állítását mindazonáltal korabeli dokumentumok is alátámasztják. A német hatóságok még 1944. augusztus 8-án is megemlékeztek a Keresztes-Fischer Ferenc „eszközének” tartott TVOSZ feloszlásáról,¹⁵⁸² két nappal később pedig vitéz Ugray Gábor csendőr alezredes Jaross belügyminiszter nevében arra hívta fel a magyar rendőrség, a csendőrség és a főispánok figyelmét, hogy „bizalmas bejelentés szerint a feloszlott Turáni Vadászok egyes területeken továbbra is működést fejtenek ki, mint a helyi levante egyesület szervei” és „állítólag fegyverrel is rendelkeznek”. Az alosztályvezető csendőrnagy példaként Újvidéket említette, ahol a városi levante parancsnokság a helyi sajtóban toborozta a feloszlott TVOSZ tagjait.¹⁵⁸³ A turáni vadászok legjelentősebb bázisán, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében a főispán szeptember közepén fel is szólította az alispánt, hogy a TVOSZ „azon tagjait, kik fegyverrel rendelkeznek, olvassza be a MOVE tagjai közé”.¹⁵⁸⁴

¹⁵⁷⁹ Csizmas Lajos: Méltóságos Károlyi Mihály úrnak, London. *Székely Nép*, 1944. május 6. 1. Hasonló stílusban: Szilárd János: Végre megfogtam!... *Uj Magyarország*, 1944. július 30. 6.

¹⁵⁸⁰ Az TVOSZ helyi alvezére eszerint korábban „azt hangoztatta, hogy magyar vért csak a magyar határokért lehet áldozni és nekünk semmi közünk se Sztálingrádhoz, se a Volgához [...]! S hogy még nagyobb nyomatókat adjon ennek az eltökéltségének, ilyenkor mindig haragos és gyanakvó pillantást vetett Nagyszentkirályvárfalvy Egonra, akit korábban Schulhofnak hívtak s akit a főjegyző bizalmas körökben mint nemtisztavérű betolakodót emlegetett, aki bizonyosan a levante mozgalomba is beleviszi a maga idegen eszméit és imperialista törekvéseit. A városatyja úgy is mint turáni vadász és úgy is mint erdélyi, mindig Bethlen Istvánra esküdött s a negyedik pohár után mindig kijelentette, hogy a csip-csup vezérek és a reformokat sürgető, handabandázó partizánpolitikuskus helyett vissza kell térni a becsületes konzervatív politikához.” Egy másik helyi potentát „megalakította a »törzsökös népi egység« című szervezetet, amelybe az alapszabályok szerint csak olyan tagok léphettek be, akik legalább három felmenőig ki tudták mutatni a nomád pásztorellettel való származásbeli kapcsolataikat”. Ez az illető a „turáni imperializmus mozgalmára” esküdött, amely szerint többek között kirgizekkel, baskirokkal és cseremiszekkel meg kell alapítani a „nagy testvéri világbirodalmat”, mivel a fenti népek „mind csak a magyar kezdeményezést várják s Sztálinékat csak áltatják a szovjethez való csatlakozással”. Milotay István: *Egység Kapnikházán. Uj Magyarország*, 1944. június 25. 1–2. Milotay szélkakaskodásaihoz: Gyurgyák (2012): i. m. 169.

¹⁵⁸¹ Kiss Ferenc leírása tevékenységéről. 1945. február 1. HIM HL. EGY M, 348.

¹⁵⁸² PA AA Inl. IIC. 20/1. kötet. Steyer 1944. augusztus 8-i beszámolója. Idézi: Spannenberg (2005): i. m. 358.

¹⁵⁸³ Vitéz Ugray Gábor körlevele a belügyminiszter 12.434/1944. VII. res. rendelete alapján. Budapest, 1944. augusztus 10. MNL PML IV. 401. a.

¹⁵⁸⁴ Vitéz Mérey László „felhívása” vitéz Sági Józsefnek. 1944. szeptember 12. MNL PML IV. 401. a.

Az agilisabb turáni vadászokat a hatóságok élénk figyelme más szervezetek felé terelte. A Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége (MHSZSZ) néven létrejött ellenálló-szervezetet vezető „ötös bizottságban” a TVOSZ említett országos ellenőre,¹⁵⁸⁵ Kiss Ferenc is helyet kapott, aki „civilben” a Parkettázó Kisiparosok Szövetkezetének igazgatósági tagja volt.¹⁵⁸⁶ A heves vérmérsékletű parkettásnak nem mehetett túl jól a bolt, mivel az áram kikapcsolását csak pisztolyával tudta megakadályozni, amiért a bíróság két hónapos fogházbüntetésre ítélte, a TVOSZ pedig „kiexpediálta”.¹⁵⁸⁷ Nem sokkal a német megszállás után azonban már szabadlábban lehetett, s bekapcsolódhatott az MHSZSZ munkájába. A „keresztény középosztálybeliek” alkotta szövetség neve attól a Szalay Sándor nyomdász-könyvkereskedőtől származott, aki saját cégét mint „a turáni irodalom magyarországi központját” hirdette.¹⁵⁸⁸ Az MHSZSZ igen eklektikus képződmény volt: vezetőségben szerepelt az első magyar nemzeti szocialista párt alapítója, a Szálasi Ferenc vezette hungarista mozgalom egykori pártigazgatója, Csomoss Miklós, aki miután 1938 augusztusában otthagyta a nyilasokat, a kormánypárt holdudvarában mozgott, majd 1941 őszén a Szüts Iván-féle NT-hez csatlakozott.¹⁵⁸⁹ Csomoss emellett az Országos Magyar Lövész Szövetség „nemzetvédelmi” célokkal megbízott „főlövész-mestere” lett,¹⁵⁹⁰ s a Magyar Revíziós Liga erdélyrészi vezetőjének tisztségét is ellátta.¹⁵⁹¹ Az MHSZSZ harmadik vezetője báró Atzél Ede tordai földbirtokos – Bethlen István rokona – is Erdélyből származott, és szintén volt Szálasi támogatója, valamint „nemzeti kommunista”,¹⁵⁹² mielőtt ő is „főlövész-mesternek” állt volna. Atzél a vkf. 2. osztályával is jó kapcsolatokat ápol. A második bécsi döntés után magyar hírszerző ügynökként visszament Dél-Erdélybe, ahol fogságba esett, majd kiszabadulva a korábban általa alapított paramilitáris WL-t állította tervei szolgálatába Észak-Erdélyben,¹⁵⁹³ többek között Veress Lajosnak, a kolozsvári IX. hadtest parancsnokának támogatásával.¹⁵⁹⁴ Az MHSZSZ vezetőségében találjuk a Román Kommunista Pártban vállalt szerepéért a hírhedt Doftana

¹⁵⁸⁵ Kiss Ferenc 1941. június 4-én kelt kinevezéséhez (fakszimile): ÁBTL 3.1.9. V-104018, 28–3.

¹⁵⁸⁶ *Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz*, 18. (1943–1944), 1–2. 356.

¹⁵⁸⁷ Kiss Ferenc „vállalati igazgató” pisztolyt fogott az Elektromos Művek pénzbeszedőjére. *Nemzeti Tábor*, 1944. február 4. 2.

¹⁵⁸⁸ Bokor Péter: *Zsáksütő. A Századunk sorozat interjúi*. Budapest, RTV–Minerva, 1985. 154–156.

¹⁵⁸⁹ Paksa (2013): i. m. 332. Csomossnak „rég jó barátja” volt Szalay. Mérföldkövek, állomások, események életem országútján. Szalay Sándor emlékiratai (1979). HIM HL VII. Tgy 3.146, 114.

¹⁵⁹⁰ Báró Atzél Ede, vitéz Vattay Ferenc ny. á. csendőrezredes és nemes albisi Csomoss Miklós dr. lövész-szövetségi megbízatása. *Keleti Újság*, 1942. december 13. 4.

¹⁵⁹¹ Bartha (2021): i. m. 34. Az MHSZSZ és a Revíziós Liga a kommunista „vonallal” is kapcsolatban állt, többek között Iliás Ferenc közreműködésével. Herpai Sándor: *Életem. Új Tükör*, 1989. november 26. 6–7.

¹⁵⁹² Macartney (1956–1957b): i. m. 202. „Tekintélyes politikai tanácsadója” utóbb azzal magyarázta Atzél „barna” múltját, hogy ő kérte fel a beépülésre. Szent-Iványi Domokos: *Visszatekintés: 1941–1972*. Budapest, Magyar Szemle Könyvek, 2016. 189.

¹⁵⁹³ Székér (2017): i. m. 210.

¹⁵⁹⁴ Bokor (1985): i. m. 146. Az örökmozgó báró habitusát jól jellemzi a bajtársi egyesületek, az OTSZ és a VSZ kolozsvári nemzetvédelmi ünnepségén 1943 novemberében megtartott beszéde, amelyben kifejtette, hogy „nem várhatunk senkire [...] a magunk kérdéseit magunk kell megoldjuk”. Vö. Új honfoglalásra van szükség! – mondotta Atzél Ede báró a kolozsvári bajtársi egyesületek nemzetvédelmi ünnepségén. *Keleti Újság*, 1943. november 16. 4.

börtönében évekig sínylődő Dudás Józsefet is. Az utóbb az 1956-os forradalomban játszott szerepvállalásáért kivégzett Dudás 1940-ben jött át Magyarországra, ahol Atzél patronálta. Itt békapszólódott a munkásmozgalmakba, s mind a kommunista „vonallal”, mind pedig a Weisszhaus- és a Demény-„frakcióval” kapcsolatban állt.¹⁵⁹⁵ Az MHSZSZ „ötös bizottságának” utolsó tagja Magyar Ferenc volt, aki 1939-ben még a Keresztény Zsibárusok Társulatának elnökeként küzdött a „zsidó öszerekekkel”,¹⁵⁹⁶ némi eredmény-nyel, legalábbis Imrédy Béla MEM-jének egykori kerületi szervezője 1944-ben – immáron bútorkereskedőként – több mint százezer pengőt tudott áldozni az ellenállásra.¹⁵⁹⁷ Miképp Szalay és Kiss, úgy Magyar is a Józsefvárosban, egészen pontosan a Teleki téren lakott;¹⁵⁹⁸ Magyar abban a Kun utca 12. alatti bérházban,¹⁵⁹⁹ amely 1944. október 15–17-e között (immáron csillagos házként) a Teleki téri ellenállás és pogrom egyik színhelye lett.¹⁶⁰⁰ Az MHSZSZ „ötös bizottságának” minden tagja felavatott tagként szerepelt az MTK-ban, hasonlóképpen vitéz Kiss János nyugalmazott altábornagyhoz, vagyis a TVOSZ szervezőbizottsági elnökéhez.¹⁶⁰¹

Az MHSZSZ a német megszállás idején több memorandumot is eljuttatott Horthy Miklós kormányzóhoz a németellenes fordulat reményében, helytelenítve, hogy a kormányzó nem rájuk, hanem a VSZ-re és az ONVSZ-re kíván támaszkodni a várt fordulatban.¹⁶⁰² Az október elején a Várba juttatott emlékirat kézbesítésében Kiss Ferenc közbenjárása révén Bartha János is segédkezett.¹⁶⁰³ Szintén Kiss Ferenc és társai álltak az 1944. szeptember második felében Moszkvába küldött első félhivatalos delegáció mögött, és ez a kör tárgyalta először a Várban, többek között a kormányzóval,¹⁶⁰⁴ még jóval a Szakasits Árpád és Tildy Ferenc képviselte MF október 11-i találkozója előtt. A Lakatos-kormány által (elvileg a háborús hátszínre biztosításra, gyakorlatilag a kiugrás fegyveres támasza gyanánt) felállított Nemzetőrségbe turáni vadászokból és az általuk beszervezett csoportokból külön egységet is terveztek létrehozni. Elképzelésüket nemcsak a Vár testőrségét irányító Lázár Károly testőr altábornagy, hanem a budapesti

I. hadtest parancsnoka, vitéz Bakay Szilárd altábornagy is támogatta – vele Sipos Árpád és Bartha János tárgyalta.¹⁶⁰⁵ Bakay kezében összpontosult a tervezett kiugrás katonai biztosítása a fővárosban; ehhez az altábornagy támadó hadműveletet is kidolgozott a németek ellen. Az energikus főtiszt és segéd tisztjét azonban 1944. október 8-a hajnalán a német biztonsági szervek elrabolták. Bakay elhurcolásával a tervezett kiugrás sorsa végképp megpecsételődött.¹⁶⁰⁶

A megfeneklett tervek dacára 1944. október 15-e reggelén Bartha János és Kiss Ferenc – Lázár Károly utasítására – mozgósítani kezdték embereiket. A testőr altábornagy fegyvereket is ígért a TVOSZ-csoportoknak, akik azonban hiába gyülekeztek Görgey György vezetésével Budán,¹⁶⁰⁷ majd később – munkásokkal kiegészülve – Pesten, a WL Vilma királynő út 44. szám alatti bázisán,¹⁶⁰⁸ mivel az események más irányt vettek. Hasonlóan elárvult sorsra jutott a „bajtársi parancssal” mozgósított „tűzharcos nemzetőrség” is.¹⁶⁰⁹ Összességében azt mondhatjuk, a „turáni vadászok”, „tűzharcosok” és „rongyosok” azok közé a nem túl nagyszámú kormányzóparti erők közé tartoztak, melyek önmagukban nem vállalkoztak a fegyveres ellenállásra, de egy jól megszervezett kiugrás esetén hasznos segéderői lehetnek volna a honvédségnek, például kisebb stratégiai pontok biztosításában.

Kiugrás helyett október 16-án a németek uralomra juttatták a nyilasokat. A németellenes fajvédő szervezetek ebben az új helyzetben széttelepítették embereiket a Nemzetőrségből időközben kisegítő honvéd karhatalommá alakult, megbízható Kiska-alakulatokba. Ilyen volt a Gidófalvy Lajos tartalékos főhadnagy vezette XIII/1 Kiska-zászlóalj, amelynek parancsnoka maga is 1938-as diverzáns volt.¹⁶¹⁰ Gidófalvy 1943-ban kapta meg szolgálatait a Nemzetvédelmi Keresztet.¹⁶¹¹ 1944-es kisegítő honvéd karhatalmi alakulatának 2. századát egy turáni vadász, Kapotsffy Imre vezette.¹⁶¹² A 3. századnak egy jó helyismeretű angyalföldi orvhalász, Kálmánfi Ferenc zászlós volt a parancsnoka, aki 1940 végén még a NYP-ot erősítette,¹⁶¹³ majd a keleti fronton partizánvadászként szolgált, ahol valószínűleg idővel elege lett a háborúból.¹⁶¹⁴ A XIII/1 Kiska 4. századának parancsnoka, Horváth Tivadar volt a zászlóalj egyetlen tényleges tisztje. Horváth korábban – parancsnokához hasonlóan – a felvidéki diverzióban edződött, amit a kormányzó

¹⁵⁹⁵ Drucza Attila: Politikus és forradalmár: Dudás József és '56. *Valóság*, 49. (2006), 11. 86–87., 108.

¹⁵⁹⁶ A politika árnyéka a Teleki téren. *Pesti Napló*, 1939. június 20. 9. Dudás vallomása szerint Péter Ernő is tagja volt az MHSZSZ „ötös bizottságának” (nem tudni, ki helyett). ÁBTl 3. 1. 9. V-55923, 16.

¹⁵⁹⁷ Kiss Ferenc leírása tevékenységéről. 1945. február 1. HIM HL. EGY M, 348. A Magyar Élet Mozgalom kerületi taggyűlése. *Esti Ujság*, 1939. június 29. 7. HU MNL OL K29, 1. z., 180.

¹⁵⁹⁸ Bokor (1985): i. m. 155. Kiss a kerület belváros felőli részén, a Vass utca 43-ban lakott. Vö. Kiss Ferenc „vállalati igazgató” pisztolyt fogott az Elektromos Művek pénzbeszedőjére. *Nemzeti Tábor*, 1944. február 4. 2.

¹⁵⁹⁹ *Fővárosi Közlöny*, 1944. október 20. melléklet, 8.

¹⁶⁰⁰ Az MHSZSZ itteni szerepéhez: Bartha (2021): i. m. 142–143.

¹⁶⁰¹ Szekér (2017): i. m. 78. 183., 209., 228.

¹⁶⁰² Gazsi József: Antifasiszta ellenállás Budapesten, 1941–1945. Kandidátusi értekezés, 1987. MTA KIK Kt D/14.302, 156. Szalay: „Mérőföldkövek, állomások”. HIM HL VII. Tvgy 3.146., 117.

¹⁶⁰³ Kiss Ferenc leírása tevékenységéről. 1945. február 1. HIM HL. EGY M, 348.

¹⁶⁰⁴ Beszélgetés Somogyi Miklós elvtárral, 1968. PtSzL V. 867. s-172. Somogyi Miklós-interjú (1978, készítő: Bokor Péter): OSZK TIT, Jelzet: TITInt 0302. Pintér (1981): i. m. 2., 204–205.; Szabó Miklós: *Csendes háború*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1984. 31–32.; ÁBTl 3.1.9. V-77762, 8–18. 28. Gazsi József: Antifasiszta ellenállás Budapesten, 1941–1945. Kandidátusi értekezés, 1987. MTA KIK Kt D/14.302, 160. 163.; Szalay: „Mérőföldkövek, állomások”. HIM HL VII. Tvgy 3.146., 117.

¹⁶⁰⁵ Kiss szerint Bakay külön kaszárnyát bocsájtott a turáni vadászok csoportjainak részére. Vö. Kiss Ferenc leírása tevékenységéről. 1945. február 1. HIM HL. EGY M, 348.

¹⁶⁰⁶ Bartha (2021): i. m. 74–77.

¹⁶⁰⁷ Kiss Ferenc leírása tevékenységéről. 1945. február 1. HIM HL. EGY M, 348.

¹⁶⁰⁸ Gazsi: A magyar ellenállási mozgalom lexikona. In Glatz (1984): i. m. 79.

¹⁶⁰⁹ Felhívás a tűzharcosokhoz! *Hétfé*, 1944. október 16. 3. Mindezt közvetlenül Horthy proklamációja és hadparancsa után közölte a lap.

¹⁶¹⁰ Gidófalvy három hónapig szolgált az „L”, illetve „S” alakulatban. Eredeti elhelyezési kérelmeihez: ÁBTl 4.1. A-880, 13. 14. 37.

¹⁶¹¹ *Budapesti Közlöny*, 1943. november 14. 9.

¹⁶¹² Kapotsffy tagságához: TVOE. Kézipénz Napló, 1943–1944. HU MNL OL P 2249 No. 47. (15. boríték), 24.

¹⁶¹³ Katonai elhárító. Kérdőjegy. 1949. december 24. ÁBTl 3.1.9. V-87724.

¹⁶¹⁴ HIM HL. EGY M, 516. Vincze Péter: Szabad harcos Lovagkereszt. *Magyar Hírlap*, 1984. április 4. 12.

szintén Nemzetvédelmi Kereszttel honorált.¹⁶¹⁵ Gidófalvy Lajos alakulata az egyik legtevékenyebb fegyveres ellenállócsoport volt az ostromlott fővárosban – parancsnokuk nevét méltán őrzi utcanév Angyalföldön. Mentették az üldözötteket, a tárgyi környezetet (például a gyarakat), éjszakánként össze-összecsaptak a nyilas pártszolgálatosokkal, papírokkal fedezték és ellátták Földes László újpesti ellenállócsoportját, valamint több más Kiska-parancsnokkal és Mikó Zoltán vezérkari századossal készültek a budapesti felkelésre. Szinte minden jelentősebb ellenállóval kapcsolatban voltak a fővárosban, így a Zsabka Kálmán által vezetett XIV/2 Kiska-zászlóaljjal is, amely a második leg-erősebb kisegítő honvéd karhatalom volt Budapesten.¹⁶¹⁶

Zsabka saját állítása szerint a zuglói Nemzetőrségre vonatkozó „parancsnoki és szervezési” megbízatását az ONVSZ-tól kapta. Ő maga 1941-ben kapta meg a Nemzetvédelmi Keresztet, s jó viszonyt ápolt a szövetség vezérkarával és az MHSZSZ-szel is. Az alighanem saját jövőjén is elmerengő antiszemita túlélőművész emberei védtek a Nagybecskerek úti Zsidó Tanonc Otthont, az Erzsébet királyné és az Amerikai út sarkán lévő Zsidó Szeretkórházat, a Nyomorék Gyermekek Otthonát, a Slachta Margit által vezetett Szociális Testvérek rendházát és a mintegy 2500 üldözöttet bújtató Abonyi úti „ruhagyűjtő századot” is. Zsabka régi, kipróbált embereit vetette be élesebb helyzetekben. A zuglói nyilasház elleni karácsonyi támadást például Kánitz Jenő nyomdavezető és az 1939-es lengyelországi akciót itthonról biztosító Gyalog Ödön színész vezette. Mint láthattuk, a rongyosok 1939-es expedíciójának tagja volt az a Mikus-Csák András orvostanhallgató-tisztviselő is, aki korábban Vannay László alakulatában tisztoogatott. Mikus-Csák utóbb a keleti fronton harcolt, az oroszok ellen többször megsebesült, számos kitüntetést is kapott, és 49 százalékos rokkant lett. Sajtótudósítás szerint reaktiválhatták, mert páncélos szakaszvezetőként esett el „Budapest védelmében”.¹⁶¹⁷ Másképp emlékeztek erre Zsabkáék, akik szerint bajtársuk Vecsésen állomásozó századával a XIV/2 KISKA-hoz kívánt csatlakozni 1944 novemberében, ám „a németek körülfogták a századot s mindenestől halomra lőtték” a velük tűzharcba bocsátkozó egységet.¹⁶¹⁸

¹⁶¹⁵ Horváth hídrobantásokban és vezetékrongálásban is részt vett Kárpátalján. Ő maga annyit írt 1952-es (Kistarcsán készült) önéletrajzában, hogy „1938 novemberében Vásárosnaményban voltam a felvidéki megszállás előkészítésére”. Ezután tüdővérzéssel kezelték a budakeszi szanatóriumban, majd sorozótiszt lett. A német megszállás után betegségére hivatkozva nem teljesített szolgálatot, ezt követően nyugdíj- és ellátmányügyekkel foglalkozott a HM-ben. 1952-es önéletrajza szerint „1944 májusától az illegális kommunista párt tagja” volt. A nyilas uralom idején, 1944. október 17-én megszökött, és a kommunista Horváth Árpád („Laci bácsi”) utasítására a 13. kerületi Kiskához ment. Egy másik (szintén 1945 után keletkezett) visszaemlékezésében Horváth mellett dr. Radó Györgyöt („Jaschik Elemér”) és Vásárhelyi Miklóst („Keka Péter”) nevesítette, akik ajánlására Gidófalvyékhoz ment. Bartha (2021): i. m. 382.

¹⁶¹⁶ Bartha (2021): i. m. 213–219.

¹⁶¹⁷ Reé László: A magyar gyalogság fényképcsarnoka. In Ajtay Endre et al.: *A magyar gyalogság. A magyar gyalogos katona története*. Budapest, Reé László Könyvkiadó- és Terjesztővállalat, 1943. 54. Vö. A Hazáért. *Pesti Hírlap*, 1944. december 10. 6.

¹⁶¹⁸ Részletesen: Statisztikai beszámoló a XIV/2 Kiska alakulat ellenállási cselekményeiről, működéséről és tagozódásáról. 1947. HIM HL. EGY M, 51. 8–9. Az információ Szilassy (Vall) Ottótól, Zsabka szakaszparancsnokától származik, aki utóbb a Magyar Partizán Szövetség tagjaként hunyt el. Vö. *Hírek. Népszabadság*, 1976. október 20. 8.

Szintén az 1939-es slawskói csapatot erősítette a TVOSZ-ban is szereplő Gödér Pál, aki rongyos gárdista diverzáns kiképzését 1944 végén már Zuglóban kamatoztathatta.¹⁶¹⁹ Gödért a háború után a rongyos gárda által elkövetett felvidéki gyilkosságokért, illetve rendszerellenes szervezkedésért néhány társával perbe fogták és halálra ítélték (utóbb kegyelmet kapott). Szintén Zuglóban, a budapesti Városparancsnokság kötelékében működött a 141-es számú, szintén zászlóaljerejű Kiska; parancsnoka az a dr. Földvári Miklós tartalékos százados volt, aki a rongyos gárdából is ismerhette Zsabkát. Mint emlékezhetünk, Egyedy ennek az alakulatnak a kötelékében esett szovjet fogságba. Az egység tele volt szökött katonákkal, több száz üldözöttet bújtattak, élelmet juttattak a gettóba és tűzharcot vállaltak a nyilasokkal is. Parancsnokuk ugyanakkor különös módon a háború után a „részt vett-e a fasizmus elleni harcban?” kérdésre „nemmel” felelt tiszti adatlapján, jóllehet rövid önéletrajzában – ahol akkurátusan datálta Kiska-szolgálatait – megemlítette, hogy „több ízben” letartóztatta a Gestapo a német megszállás idején.¹⁶²⁰

A Józsefvárosban működő VIII/2 Kiska század parancsnoka Mátray Máthé Ferenc tartalékos százados polgári szakmája szerint színművész és író volt. Mátray Máthé azonban nem csak a színpadon cserélte szerepeit: ellenálló-karrierje előtt a Hunnia Filmgyár nyilas csoportjának a sorait erősítette. A VIII/2 Kiska meghatározó alakja volt Ferenczi József is, akit Zsabka már évek óta ismert a TSZ-ből, illetve a rongyos gárdából. Az utóbb Nyugat-Németországban „Josef von Ferenczy” néven nagy karriert befutó, majd a magyarországi médiaprivatizációban is komoly szerepet játszó üzletember Ferenczi Józsefként látta meg a napvilágot Kecskeméten 1919-ben, méghozzá nagy valószínűséggel egy később emberölésért elítélt, kupec kedvvel is foglalkozó kőműves gyermekeként. Ferenczi – Héjjas Iván különítményeseként is tevékenykedő – édesapja börtönben fejezte be életét, míg fia a harmincas évek derekán Pestszentlőrinc-re költözött. 1938 szeptemberében önként jelentkezett a diverzióba, ám nem harcolt, hanem felvidéki magyar családok átmentésében segédkezett, amiért Nemzetvédelmi Kereszttel tüntette ki a kormányzó. Az élelmes fiatalember a zsidótörvények idején strómanként jeleskedett, majd nagykereskedőből és hirdetési vállalkozóból filmrendezővé és filmproducerré igyekezett avanzsálni, kormánypárti segítséggel. Film ugyan ekkor nem jelent meg a neve

¹⁶¹⁹ Ezek az átjárások nem egyediek a németellenes fajvédelem alsóbb szintjein (sem). Bódi Béla 1938-as felvidéki diverzánsból lett előbb turáni vadász, majd az ellenálló Kiska-alakulatok összekötője. ÁBTL 3.1.9. V-65804. Vö. TVOE. Kézpénz Napló, 1943–1944. HU MNL OL P 2249 No. 47. (15. boríték), 10. 52., 58., 86.; A Bódi csoport 1. *Ország-Világ*, 1970. március 4. 4–5. és A Bódi csoport 2. *Ország-Világ*, 1970. március 11. 4–5. Tóth János mozdonyvezető (TVOSZ) szintén a Kiskában ellenállt 1944-ben. Vö. Kiss Ferenc leírása tevékenységéről. 1945. február 1. HIM HL. EGY M, 348. Simontsits Aladár a TVOSZ-ban és az 1943-ban Orgoványban kiképzett „Héjjas-különítményben” is szerepelt. TVOE. Takarékpénztári Napló, 1943–1944. HU MNL OL P 2249 No. 47. (15. boríték), 69.; Héjjas Iván értesítése Simontsits Aladár karp. honvéd részére. 1943. szeptember 20. ÁBTL V-32000/5, 308. és Jelentés, 1948. október 25. 313.

¹⁶²⁰ HIM HL AKVI Dr. Földváry Miklós 1893/416. Megeshet, ez a Földváry az adategyezőések dacára sem az a Földvári volt. Részletesen: Bartha (2021): i. m. 388. A zuglói Kiskához: Bartha (2021): i. m. 224–238.

alatt, de ismeretsege Zsabkával elmélyülhetett, amit 1944. végi együttműködésük is megerősíteni látszik. Hogy pontosan mit csinált Ferenczi 1944-ben, ugyanolyan ködös, mint az egész karrierje. 1945-ben mindenesetre igazolták, sőt Nagy Ferenc miniszterelnök okirattal tüntette ki „a fasizmus elleni harca” elismeréseképpen.¹⁶²¹

Mikó Zoltán vezérkari százados helyettese, Bondor Vilmos főhadnagy szintén a felvidéki diverzióban edződött. Mikó 1944 őszén a budapesti ellenállás egyik legfontosabb tranzitállomását alakította ki a Bimbó út 51.-ben, ahonnan számos ellenállócsoporthoz kapott fegyvert, lőszert és robbanóanyagot. A századost 1944. november 16-án a 6. vkf. osztályról áthelyezték a Fővezérség Különleges Csoportjához az élére, ami új lehetőségeket nyitott meg számára. Pozícióját ugyanis arra használta fel, hogy biztonságot nyújtó papírokkal lássa el a magyar szellemi élet olyan jelentős alakjait, mint Tamási Áron, Szabó Pál, Cseres Tibor és Asztalos István írók, Nagy Imre erdélyi festő, illetve Komjáthy Miklós és Berlász Jenő történészek. Mikó a magyar ellenállás több kiküldöttét támogatta, így Kovács Imre és társai is a Fővezérség Különleges Csoportja által kiállított pecsétes papírral indultak útnak 1944. december 20-án, hogy aztán – Stefán Valér alezredes segítségével¹⁶²² – átjutva a fronton sok hányattatás után felvegyék a kapcsolatot a szovjet főparancsnoksággal és a debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány (INK). Mikó rózsadombi helyettese, Bondor főhadnagy 1938 őszén éppen Stefán Valér „S” csoportjába tartozott mint kiképző őrmester, majd a keleti frontról a német II. osztályú német Vaskeresztrel térhetett haza. Bondor képzett katonatisztként 1944-ben már nem kergetett illúziókat, helyette közgazdász és műegyetemista hallgatókból nemzetőr egységet szervezett, amely 1944 novemberében annak rendje és módja szerint Kiskává alakult. A parancsnok Lágymányoson tartott kiképzést alakulatának, akik közül többen a Magyar Diákok Szabadságfrontjához tartoztak. Bondor maga is Kiss Sándor diákvezéren keresztül ismerte meg Mikót, akivel közösen szervezték a Prónay Különítmény fedésében működő Görgey Artúr Egyetemi Zászlóalj. Patronáltjaik közül többen lebuktak, míg a Vörös Hadsereg számára tervezett folyosónyitási kísérletet árulás hiúsította meg. Bondort a nyilasok, Mikót a szovjetek tartóztatták le. Utóbbi járt rosszabbul, mivel 1945. augusztus 15-én Odesszában kivégezték, míg az utóbb szintén a Szovjetunióba hurcolt Bondor 1955-ben hazatérhetett (hogy aztán az 1956-os forradalom és szabadságharc alatt rögvést emigráljon).¹⁶²³

A fajvédelmi hálózatok szerepet játszottak a magyar ellenállás csúcsszervének, az 1944. november elején megalakuló Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága (MNFFB) létrejöttében is. Az MNFFB elnöke Bajcsy-Zsilinszky Endre lett, aki a szervezet katonai vezérkarának parancsnokául Kiss Jánost kérte fel.¹⁶²⁴ Itt kell megjegyezni, hogy bár az MNFFB politikai háttérrel rendelkező MF-ban a Kommunista Párt (KP) vezető szerepet vitt, a bizottság katonai vezérkarának folyamatos konfliktusai

voltak a kommunista akciógárdákkal. Ennek egyik oka a rohammunkában szervezkedő katonatisztek konspirációs gondatlansága volt. Létezett azonban egy másik, koncepció jellegű feszültségforrás is a felek között. Kiss Jánosék ugyanis egy időzített német- és nyilasellenes felkelést szerettek volna kiindulópontként (tulajdonképpen a lenini elvek szellemében¹⁶²⁵), míg a KP ezt elvetette, s propagandisztikus jellegű magánakciókat folytatott.¹⁶²⁶ „A Kommunista Párttal a katonai szervezkedés összeköttetése a harmadik értekezlet után, tehát kb. november 12-e után megszakadt, mert a Kommunista Párt tagjai leleplezésüknek veszélyétől félve az összeköttetést teljesen megszüntették, úgy annyira, hogy további sürgetés ellenére sem jelentkeztek többé” – fogalmazott Nagy Jenő vallomásaiban.¹⁶²⁷ Az MNFFB alig két hetet működött: a vezetőség 1944. november 22–23-án lebukott, és ezzel a budapesti felkelés terve dugába dőlt. A december 6-án és másnap megtartott bírósági tárgyalás hat halálos ítéletet hozott. Vitéz Kiss János nyugállományú altábornagyot, Tartsay Vilmos nyugállományú századost és Nagy Jenő ezredes december 8-án a Margit körúti fogház udvarán fel is akasztották, és ugyanerre a sorsra jutott a magyar fajvédelem egyik legfontosabb alakja, Bajcsy-Zsilinszky Endre is december 24-én, Sopronkőhidán.¹⁶²⁸

¹⁶²³ „Nagy túlerőt kell összpontosítani a döntő helyen és a döntő pillanatban, mert különben az ellenség, amelynek jobb a kiképzése és a szervezete, megsemmisíti a felkelőket.” Lenint idézi: Forgács Balázs: *Gerillák, partizánok, felkelők. Az irreguláris hadviselés elméletének története – korunk kihívásai*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2020. 124.

¹⁶²⁶ „A magyar nép fegyveres felszabadítóharca nem puccsszerveződésből, nem összeesküvés alapján, hanem a tömegek apró harci csoportjainak napi harci vállalkozásain keresztül nőhet ki általános jellegűvé” – fogalmaztak a „Fegyveres harcokról” címet viselő vezércikkükben. *Szabad Nép*, 1944. december, 1.

¹⁶²⁷ Nagy Jenő vallomása, 1944. november 30. Idézi: Bartha (2021): i. m. 170.

¹⁶²⁸ Bartha (2019): i. m. 458–484.

¹⁶²¹ Bartha (2021): i. m. 239–242.

¹⁶²² Kovács Imre-interjú (1978, készítő: Bokor Péter). Gépelt. OSZK TIT, Jelzet: TITInt 286, 48.

¹⁶²³ Bartha (2021): i. m. 267–295.

¹⁶²⁴ Kovács Imre: *Magyarország megszállása*. Toronto, Vörösvári Publishing Co. Ltd., 1979. 123–126.

Fasiszták vagy antifasiszták?

Bár az újabb nemzetközi szakirodalom 1945 kapcsán az éles cezúra mellett okkal hangsúlyozza a felszín alatt zajló folyamatok kontinuitását,¹⁶²⁹ a II. világháború vége szinte 180 fokos fordulatot hozott a magyarországi politikai életben. Kormányzó pártokat tettek indexre mint homogén „fasiszta” tömörüléseket, és korábban illegalitásban működő pártok jutottak nyilvánossághoz, befolyáshoz, majd kormányzati hatalomhoz. Utóbbiak közül az országot megszálló Vörös Hadsereg támogatását élvező Magyar Kommunista Párt (MKP) volt a legfontosabb alakulat. A nem csupán a kormányzati hatalomért, de a kultúrán keresztül a múlt birtokbavételéért – kisebb-nagyobb különbségekkel a vasfüggöny keleti oldalán mindenütt – zajló küzdelemben szinte rögvest hegemon helyzetbe került az antifasizmus paradigmája.¹⁶³⁰ E megközelítés a politikai mező kényszeresen ideologikus olvasatát nyújtotta, amennyiben egy rendkívül tágan értett „fasizmus” elleni, folyamatosnak mondott harcból merített legitimációt, nem törődve sem a politika pragmatikus természetével, sem a legelemibb történelmi tényekkel.

Ebben az új hatalmi helyzetben nem sok jóval kecsegtetett, hogy a „sárkányosok” hagyományát a háború utáni Magyarországon elsősorban az a Kiszgazdapárt vállalta, amely az MKP első számú riválisa volt. Az összefonódásokat érzékelteti, hogy – mint említettük – a Kiszgazdapárt teljes vezetőségét megtaláljuk a TMT 1945-ös címlistáján.¹⁶³¹ Egy ideig úgy tűnt, életre is kel a mozgalom, elsősorban Némethy Béla jóvoltából, akinek a Kiszgazdapárt női szervezetében tevékenykedő felesége a nyilas uralom alatt állítólag „a Törzsökös Magyarok illegális működésében vett részt”.¹⁶³² Ez ugyan nem tudjuk, mit takart valójában, ám a TMT 1945-ben körülbelül ott kívánta folytatni, ahol a világháború alatt abbahagyták: küzdöttek „a svábság egész tömegének” kitelepítéséért és a kisebbségi „magyarság üldözése ellen”.¹⁶³³ Makay Miklós pályája is felfelé kezdett ívelni: 1945-ben a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara megbízott főtitkára, valamint a fővárosi ideiglenes törvényhatósági bizottság, a Fővárosi Közmunkák Tanácsa és az Országos Gazdasági

¹⁶²⁹ Vö. Ian Buruma: *Year Zero. A History of 1945*. London, Atlantic Book, 2013.

¹⁶³⁰ Michal Kšiňan et al. (szerk.): *Communists and Uprisings. Ritualisation of Remembrance of the Anti-Nazi Uprisings in Central Europe (1945–1960)*. Kraków, Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2012.

¹⁶³¹ HU MNL OL P1083 II. II. 123. 5. Ezt az iratot valamilyen oknál fogva a szabadkőműves Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy iratanyagában (HU MNL OL P1083) őrzik.

¹⁶³² Gárdonyi Jenő (szerk.): *Budapesti hivatali útmutató*. Budapest, A Budapesti Napilapok Fővárosi Rovatvezetőinek Szervezete, 1947. 167–168. Némethy 1932-ben még a magyar Hitlert várta. Vö. Némethy Béla: *Hol vagy magyar Hitler? Röpirat a nemzeti szocialista magyar államról*. Budapest, (k. n.), 1932. A harmincas évek második felében aktív szerzője volt az MTK által támogatott *Magyar Életnek*, ahol „elsősorban aktuálpolitikai eseményekből kiinduló, irreudenta” cikkeket publikált. Natkó Anna: „Erdély! Sikolt e szó és sírni kényszerít.” A Magyar Élet nemzetpolitikai szemle Erdély-diskurzusa, 1936–1944. *Pro Minoritate*, (2021), 3. 79. Némethy a negyvenes évek elején magyar őstörténeti témában tartott előadást az TMT-ben. Szövegét közli: Némethy Béla: A magyar mithosz. I. Hadak útja. *Nemzeti Élet*, 1942. május 31. 3. és Némethy Béla: A magyar mithosz. II. Nagyboldogasszony. *Nemzeti Élet*, 1942. június 7. 2.

¹⁶³³ A törzsökös magyarok a svábság kitelepítését kívánják. *Magyar Nemzet*, 1945. június 8. 2.; A magyar egyházak állásfoglalása a magyarság üldözése ellen. *Magyar Nemzet*, 1946. augusztus 10. 1.

Tanács tagja lett.¹⁶³⁴ A kamarai főtitkár pozícióból azonban már 1945 nyarán távozott.¹⁶³⁵ A nyílt kommunista hatalomátvétel aztán hamar ellehetetlenítette a TMT működését, s mivel nem voltak bejegyzett szervezet, megszüntetni sem kellett őket. Elég volt, hogy Bóka László rosszallóan utalt rájuk,¹⁶³⁶ vagy hogy a „jobboldali szociáldemokrata” Szeder Ferencet is őket felemlítve támadták 1948 tavaszán.¹⁶³⁷ Az állambiztonság által 1945 óta megfigyelt, MTK-tag Némethyt éppen ebben az évben ítélték el a Földművelésügyi Minisztérium tisztviselői ellen lefolytatott koncepciós perben másfél évre. „Demokráciellenes” bűnlajstromáról nem hiányzott az sem, hogy „a Törzsökös Magyarok Táborának egyik vezéralakja volt”.¹⁶³⁸ 1950-ben az alapító, Makay Miklós is meghalt.¹⁶³⁹

A TMT-vel ellenben a TVOSZ bejegyzett szervezet volt, ezért likvidálásuk jogi procedúrát igényelt. Eleinte úgy tűnt, erre nagyon gyorsan sor fog kerülni. Budán még folytak a harcok, amikor 1945. február 9-én hosszas vita után a szervezet feloszlata-sáról döntött a debreceni INK minisztertanácsa, a VR-t is hasonló sorsra juttatva.¹⁶⁴⁰ Ennek ellenére – nem tudni, miért – a február 26-án kihirdetett 529/1945. M. E. számú, „a fasiszta politikai és katonai jellegű szervezetek feloszlata-sáról” szóló rendeletnek nem esett hatálya alá a TVOSZ.¹⁶⁴¹ Sőt 1945 tavaszán Kiss János altábornagy és baráti Huszár Aladár szervezeteként méltatták ellenállási tevékenységüket egy újságcikkben.¹⁶⁴² A „népi demokráciában” egyre inkább csaldóó turáni vadászok mindeközben össze-összejárogattak, tervezgettek, amit nem nézett jó szemmel az új államhatalom.¹⁶⁴³ 1947 nyarán Rajk László belügyminiszter már arról beszélt, hogy Kiss János és baráti Huszár Aladár alakulata „igazolt fasisztáknak volt a társasága”,¹⁶⁴⁴ 1948-ban pedig fel is oszlatta a turáni vadászok szervezetét.¹⁶⁴⁵ Ennek nyomán a kommunista diktatúrában hamar

¹⁶³⁴ Halasi (1988): i. m. 133.

¹⁶³⁵ Székely Artúr a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara új főtitkára. *Népszava*, 1945. július 14. 2.

¹⁶³⁶ Bóka László: Szoboszló non coronat! *Haladás*, 1946. szeptember 12. 7.

¹⁶³⁷ Lőcsei Pál: Munkásárulók, parasztárulók. *Szabad Nép*, 1948. március 4. 3.

¹⁶³⁸ Cseszka Éva: *Gazdasági típusú perek, különös tekintettel az FM-perre (1945–1953)*. Budapest, Gondolat Kiadó – MTA–ELTE Pártok, pártrendszerek, parlamentarizmus kutatócsoport, 2012. 58. Vö. 87., 109., 128. 141., 175.

¹⁶³⁹ Makay 1950. december 16-án halt meg. Halotti anyakönyvi kivonatához: familysearch.org.

¹⁶⁴⁰ Lackó Miklós: *Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955. 151.; Szűcs László: *Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) Minisztertanácsai jegyzőkönyvei 1944. december 23. – 1945. november 15.* A kötet. Budapest, MOL, 1997. 190–191. (1945. február 9-i bejegyzés.)

¹⁶⁴¹ A KKV SZ és az ONVB viszont igen, többek között. Vö. A fasiszta politikai és katonai jellegű szervezetek feloszlata-sáról. *Magyarországi Rendeletek Tára*, 79. (1945), 49.

¹⁶⁴² Baráti Huszár Aladár útban [sic!] hazafelé. *Kossuth Népe*, 1945. május 23. 5. Kiss János 1945. november 30-i újratemetése magas rangú állami és egyházi vezetők előtt zajló nagyszabású gyászünnepség volt. Bartha (2019): i. m. 491. Itt azonban már nem említették meg a TVOE-t. A sajtótudósítások mellett vö. 1945. december, *filmhíradokonline.hu*.

¹⁶⁴³ ÁBTL 3.1.9. V-104018, 31–33.

¹⁶⁴⁴ Horváth Julianna et al.: *Pártközi értekezletek. Politikai érdekegyeztetés, politikai konfrontáció 1944–1948*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2003. (1947. július 10-i bejegyzés.)

¹⁶⁴⁵ Mindez a 499.183/1948.IV.3. sz. rendelet alapján történt. HUBFL IV. 1427. Csepel 58. Utóbb az 561.762/1949. IV/3. B. M.-mel tették közzé a TVOE-t feloszlata-sát. *Magyar Közlöny*, 1949. december 1. 1.

a vádlottak padján találhatták magukat az egykori tagok. 1949-ben „demokráciaellenes” szervezkedése miatt vallatták a TVOSZ volt propagandistáját, Kézdy-Vásárhelyi Bélát is, mivel kapcsolatokat ápol az időközben külföldre távozó, kisbarnaki Farkas Ferencel konspiráló Bartha Jánossal.¹⁶⁴⁶ Bartha ellen még 1948-ban kezdeményeztek eljárást a TVOE „fasiszta szervezetében” játszott szerepe miatt, népellenes büntettre hivatkozva.¹⁶⁴⁷ A fajvédelmi hálózatok tartósságát érzékelteti, hogy a „turáni” főszervező Ausztriában egy darabig együtt lakott Kováts Tivadarral, akivel a KKV SZ-ből is ismerhették egymást.¹⁶⁴⁸ A turáni vadászok elleni eljárást a Magyar Közösség-per egyik kisebb mellékszálaként kezelték. Gyanúsítottja volt Kiss Ferenc, Gerezsdi István, Gödér Pál és Kapotsffy Imre is. Kézdy-Vásárhelyi Bélát a szovjetek hurcolták el és ítélték el huszonöt évre, Gerezsdi internálótáborban kötött ki, másokat bebörtönöztek.¹⁶⁴⁹ Bartha nem tért haza, így felelősségre vonása elmaradt. Rég elévült ügyét 1966-ban zárták le.¹⁶⁵⁰

Bartha János

A három szervezet közül a rongyos gárda megítélése volt a legnegatívabb 1945 után – méltán. Ez elsősorban nem 1938 utáni működésüknek volt köszönhető, hanem a fehérterror idején elkövetett gyilkosságaik miatt kerültek előtérbe mint a „fasizmus” előhírnökei. Az orgoványi s más 1919-es gyilkosságok voltak a fő vádpontok az ellenük lefolytatott népbíró-sági perben is, amely az „egyik legnagyobb szabású, legtöbb vádlottat felvonul-tató” csoportos népbíró-sági per volt 1945 után. Míg a szökésben lévő Héjjas Ivánt csak távollétében ítélték halálra 1947-ben, addig a két évvel később elítélt Raád Árpádot már ki is végezték. Hasonló sorsra jutott Francia Kiss Mihály 1957-ben.¹⁶⁵¹ Rongyosok

¹⁶⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-129026/6a, 428–436.

¹⁶⁴⁷ HU BFL XXV.2.b. 82201/49.

¹⁶⁴⁸ ÁBTL 3.2.4. K-1061, 29–30., 42.

¹⁶⁴⁹ Bartha et al. (2019b): i. m. 262–265.

¹⁶⁵⁰ HU BFL XXV.2.b. 82201/49.

¹⁶⁵¹ Sipos András: Fehérterror – Héjjas Iván és társai népbíró-sági ügye. *Static-cdn.hungaricana.hu/*, [é. n.].

ellen több más kisebb per is zajlott, s 1948-ban már a felvidéki bevetésük is vizsgálat tárgya lett. Ennek az ügynek az éle azonban elsősorban egy 1945 utáni „demokraciellenes” szervezkedésre irányult, és ennek a „fasiszta” gyökereihez igyekeztek demonstrálni a hatóságok egyes résztvevők 1938–1939-es rongyos gárdista múltját.¹⁶⁵² Kovács Endre fővádlottat halálra ítélték, és 1949 márciusában kivégezték, további négy halálra ítélt – köztük Gödér – ítéletét másodfokon életfogytiglanra változtatták.¹⁶⁵³ Zsabka ezt is megúsza, pedig lakása többször otthont adott az említett szervezkedésnek.¹⁶⁵⁴ A következő évben, 1950-ben Héjjas Iván is meghalt a spanyolországi Vigóban. Földi maradványait utóbb nem máshol, mint Hollywoodban helyezte örök nyugalomba családja.¹⁶⁵⁵

A törzsökösökre, rongyosokra, turáni vadászokra a kommunizmus hosszú évtizedei alatt fasiszta, legjobb esetben is minden tekintetben retrográd csoportként tekintett a politika, és annak nyomán jó darabig a történettudomány. A fajvédelem szervezeteit sematikusan fasisztának bélyegezték, betiltották, s bár a kurrens nemzetközi szakirodalom a fasiszta és nem fasiszta radikális jobboldali mozgalmak elhatárolásának időszerűségét hangsúlyozza,¹⁶⁵⁶ ez a tisztázó munka a bemutatott három szervezet vonatkozásában még nem történt meg.

A bonyodalmak onnan erednek, hogy az 1945 után dominánssá lett marxista értelmezés tudatosan igyekezett egybemosni a húszas évek fajvédő és a harmincas évek nemzetiszocialista mozgalmát,¹⁶⁵⁷ megkonstruálva az egész Horthy-korszakot (s persze a nyilas uralmat is) fasizmusként leíró „Horthy-fasizmus” fogalmát. Bár ennek az Andics Erzsébet és Nemes Dezső nevével fémjelezhető – a vasfüggönyön is áttörő¹⁶⁵⁸ – fogalmi konstrukciónak a fellazítása már a hatvanas évek derekán kezdetét vette Magyarországon, mindez lassú folyamat volt. Először éppen az a Lackó Miklós szakított nyilvánosan a „Horthy-fasizmus” tézisével 1969-ben,¹⁶⁵⁹ aki három évvel korábban megjelentetett munkájában már megkülönböztette a Horthy-kori jobboldali radikalizmus két nagy hullámát, igaz, az osztályharcra szűkítve le a jelenség dinamikáját.¹⁶⁶⁰ Magát

¹⁶⁵² HU BFL VII.5.e. 1949/21869.

¹⁶⁵³ Tamáska Péter: Tacitusi szemmel. A rongyosok elleni perekről. *Börtönügyi Szemle*, 19. (2000), 1. 126.; Gödér Pál fegyenc-törzskönyve, 1949. HU BFL – VII.101.c – fegyenc. III – 2852.

¹⁶⁵⁴ Bartha et al. (2019b): i. m. 260.

¹⁶⁵⁵ „Padre Esteban” megrongált síremlékéről fotó látható: hungarianfreepress.com, 2020. december 7.

¹⁶⁵⁶ Vö. például: Stanley G. Payne: *A History of Fascism, 1914–1945*. (H. n.), Routledge, 2003. 17.; Constantin Iordachi: *Fascism in Southeastern Europe: A Comparison between Romania's Legion of the Archangel Michael and Croatia's Ustaša*. In Roumen Daskalov – Diana Mishkova (szerk.): *Entangled Histories of the Balkans*. Leiden, Brill, 2014. 466.

¹⁶⁵⁷ Ennek alapjait Lévai Jenő rakta le. Laczó Ferenc: The Foundational Dilemmas of Jenő Lévai: On the Birth of Hungarian Holocaust Historiography in the 1940s. *Holocaust Studies*, 21. (2015), 1–2. 98.

¹⁶⁵⁸ Nicholas M. Nagy-Talavera a Stanford Egyetemen megvédett, először 1970-ben megjelent disszertációjának egyik tételmondata szerint „a magyar fasizmus, vagy legalábbis annak konzervatív variánsa, az 1919-es ellenforradalommal született meg”. Nicholas M. Nagy-Talavera: *The Green Shirts and the Others. A History of Fascism in Hungary and Rumania*. Iasi – Oxford – Portland, The Center for Romanian Studies, 2001. 74.

¹⁶⁵⁹ Romsics Ignác: A Horthy-rendszer jellegéről. Historiográfiai áttekintés. In Ormos Mária (szerk.): *Magyar évszázadok. Tanulmányok Kosáry Domokos 90. születésnapjára*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 209.

¹⁶⁶⁰ Lackó Miklós: *Nyilasok, nemzetiszocialisták. 1935–1944*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1966. 5–43.

a „Horthy-rendszert” azonban még 1976-ban is fasizmusnak minősítette az Ormos Mária – Incze Miklós szerzőpáros gazdag nemzetközi szakirodalom alapján, marxista szellemben megírt kötete.¹⁶⁶¹ Ormos egy évtizeddel később a rendszert már nem tekintette fasisztának (csak diktatúrának) – ellentétben a Gömbös vezette fajvédőkkel (akiket „elő-fasisztának” is nevezett).¹⁶⁶² Innen nézve nem meglepő, hogy sem ő, sem Lackó Miklós nem foglalkozott a magyar fajvédelem németellenes vonulatával. Lackó a *Magyarország története* című „tíz kötetes” vállalkozás 1988-ban megjelent kötetében is a jobboldal-baloldal, illetve a fasizmus-antifasizmus ellentétpárjára fűzve mutatta be a Horthy-korszak szellemi életét.¹⁶⁶³ Hogy az „antifasizmus” csapdájából nem volt kiút, onnan is láthatjuk, hogy a törzsökösök, a turániak és a rongyosok szócikkait az ellenállás kutatásához ma is alapvető fontosságú – szintén a rendszerváltozás előestéjén megjelent – lexikonban is hiába keressük.¹⁶⁶⁴

Pedig a határok feszegetését már 1983-ban megkezdte Juhász Gyula, aki *Uralkodó eszmék Magyarországon 1939–1944* címet viselő eszméletörténeti kismonográfiájában oldalakon keresztül tárgyalta a németek iránt sem rajongó fajvédő szerveződések. Juhász „a kor alapvető, vagy akkor annak vélt kérdéseire” adott válaszokat gyűjtötte csokorba e munkájában, ám nem „kultúrtörténeti” elemzésként, hanem – saját érdeklődési körének megfelelően – „Magyarország második világháborús történetének egy fejezeteként” tárgyalta a korabeli közbeszédet. Mindeközben olyan elfeled(tet)ett témákat érintett, mint a rongyos gárda és a népi írók kapcsolata, vagy az „árjaellenes” törzsökös mozgalmak tevékenysége. A kötet fülszövege kiemelte, hogy a szerző „a lehető legkevesebb saját kommentárral él”, vagyis többnyire forrásait beszélteti és ütközteti. Ez a fajta deskriptív módszertan lehetővé tette számos kényes téma érintését, valamint képes volt közel hozni a korszakot az olvasóhoz – alighanem ennek köszönhetette a mű a sikerét a puhuló diktatúrában. Ám Juhász forrásbázisa sajtóforrásokra szorítkozott, aminek következtében a teljes tabló, valamint az okok és az összefüggések mélyebb feltárása elmaradt, amellyel, hogy a Kádár-korszak ideológiai tilalomfáit is tiszteletben tartotta a szerző. Témánkat illetően így eshetett meg, hogy a saját folyóirattal nem rendelkező turáni vadászok teljes mértékben kimaradtak a kötetből, és homály fedi a rongyos gárda kormánykapcsolatait is e lapokon. Szintén az antifasiszta doktrína miatt állhatott elő az az abszurd helyzet, hogy a második zsidótörvény szigorításáért fellépő TMT „szélsőjobboldallal szembenálló jellegéről” olvashatunk a munkában.¹⁶⁶⁵

¹⁶⁶¹ A magyar ellenforradalmi rendszer eszerint „a fasiszta hierarchián belül a sor végén helyezkedett el”. Ormos Mária – Incze Miklós: *Európai fasizmusok, 1919–1939*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1976. 153.

¹⁶⁶² Ormos Mária: *Nácizmus – fasizmus*. Budapest, Magvető Kiadó, 1987. 254., 260., 451., 464.

¹⁶⁶³ Ránki György (szerk.): *Magyarország története tíz kötetben. 8/II. kötet*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988. 811–853.

¹⁶⁶⁴ Liptai Ervin (főszerk.): *A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom*. Kislexikon. Budapest, Kossuth Kiadó, 1987.

¹⁶⁶⁵ Juhász (1983): i. m. 6. 14. A „rendszervitát” illetően megemlítené, hogy Romsics Ignác 1985-ben „autoritativ elemeket tartalmazó korlátozott parlamentarizmusnak” minősítette Bethlen István kormányzati rendszerét. Romsics Ignác: A bethleni konszolidáció állam- és kormányzati rendszere. *Társadalmi Szemle*,

Bár a rendszerváltást követően a legkényesebb témákról is szabadon lehetett szólni, s a Horthy-rendszert komolyan veendő történész már nem tekintette sem diktatúrának, sem fasizmusnak,¹⁶⁶⁶ a sok évtizedes ideológiai béklyók nem hullottak le egyik pillanatról a másikra. A honi jobboldali radikalizmus dualizmus kori előzményeire az „újkonzervativizmus” fogalmát használó Szabó Miklós szerint például a fajvédelmet a „hagyományos nacionalizmustól” markánsan különböző fajelmélet hívei hirdették meg, vagyis a reakciónak minősített fajvédelem és a fasizmus szükségszerűen összetartozik.¹⁶⁶⁷ Ezzel szemben Gyurgyák János meggyőzően bizonyította, hogy a húszas évek fajvédő és a harmincas évek nemzetiszocialista mozgalmainak bár kétségkívül voltak jelentős ideológiai (antiszemitizmus, antibolsevizmus, antiliberalizmus, militarizmus) és személyi átfedései, a kettő „nem azonos, nincs közöttük megszakítatlan kontinuitás, végül fejlődési sorba sem rendezhetők”. Gyurgyák szerint a fajvédelem úgy is leírható, mint egy „nemzedéki életérzés kifejeződése”, amely tehát nemcsak megjelenési időpontjában, hanem formájában is különbözött a doktrínákkal jellemezhető nemzetiszocializmustól.¹⁶⁶⁸ Paksy Zoltán is határozottan megkülönböztette a „mérsékelt” fajvédőket a radikális nemzetiszocialistáktól, mivel előbbieket elutasították „a biológiai alapú fajelméletet”, és „sokkal inkább a korábbi agrárius nézetekhez álltak közel”.¹⁶⁶⁹ Paksa Rudolf külön tárgyalta a fajvédőket, a Mussolini és Hitler „utánzóinak” tartott magyar fasisztákat és „horogkereszteseket”, sőt Szálasi hungarizmusát is, és ez a fajta differenciálás már a magyarországi jobboldali radikalizmus többretegű ideológiai tagoltaságára figyelmeztet.¹⁶⁷⁰

Másként közelített a kérdéshez Ungváry Krisztián, aki a két világháború közötti gazdasági redistribúciós programok kapcsán a magyar jobboldali radikalizmus közös nevezőit – mindenekelőtt a szélsőséges antiszemitizmust és a rasszista látásmódot – hangsúlyozta. Ungváry ebbe az értelmezési keretbe helyezte a magyar fajvédelmet is, benne az MFOSZ nyilas- és náciellenességével, míg Makay Miklós, illetve (a vele ehelyütt szervezetileg is egybevetett) baráti Huszár Aladár „törzsökös” nézeteit rasszista antisziszmusként értékelte.¹⁶⁷¹ Baráti Huszár eklektikus nézetrendszere azonban – mint láthattuk – nem szűkíthető le az idegengyűlöletre és a biologizmusra, mivel fő értelmezési kerete a lélek és nem a vér volt. Mindez jól illekeszkedik a régió korabeli

40. (1985), 12. 71. Ugyanő az egész Horthy-korszakra az „ellenforradalmi rendszer” kifejezést használta ekkor. Balogh Sándor et al.: *Magyarország a XX. században*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1985. 126.

¹⁶⁶⁶ Az 1989 utáni mértéktartó megközelítések lényegében a Bethlen-korszak Romsics-féle fenti meghatározását vonatkoztatják az egész korszakra. Vö. például: Ormos Mária: *Magyarország a két világháború között*. Debrecen, Csokonai Kiadó, 1998. 80–81., 104–105.; Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris Kiadó, 1999. 233.

¹⁶⁶⁷ Szabó (2015): i. m. 33., 267., 347., 360–361. (idézet innen), 378–379., 407–408. Szabó közéleti vitáiban történelmi érveléssel ragaszkodott az antifasizmus fogalmához is. Szabó Miklós: *Az antifasizmus revíziója. Mozgó Világ*, 26. (2000), 1. 71–78.

¹⁶⁶⁸ Gyurgyák (2012): i. m. 14., 39.

¹⁶⁶⁹ Paksy (2013): i. m. 20.

¹⁶⁷⁰ Paksa (2012): i. m. 73–107.

¹⁶⁷¹ Ungváry Krisztián: *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1919–1944*. Pécs–Budapest, Jelenkor Kiadó, 2013. 274–281.

nemzetkarakterológiai diskurzusába,¹⁶⁷² és itthon sem volt egyedülálló. Könyvünk lapjain Görgey Györgytől, Vákár P. Artúrtól, Szüts Ivántól, Sipos Árpádtól, Féja Gézától, valamint Makay Miklóstól, sőt Héjjas Ivántól is idéztünk hasonló gondolatokat. Rádásul baráti Huszár német- és nyilasellenessége sem antifasizista, hanem szuverenista alapon nyugodott – hasonlóan az ideológiailag rövid idő alatt nagy utat bejáró Makayhoz és a többi fajvédőhöz.

A fogalmi problémákat illetően legutóbb Vonyó József figyelmeztetett a szemléletbeli redukcionizmus veszélyeire, ami egyaránt vezethet a fajvédők „nemzetvédökké” történő idealizálásához, illetve egy olyan egysíkú értékeléshez is, ami szinte kizárólag antiszemitizmusukra fókuszál. Vonyó meggyőzően érvelt amellett, hogy a „fasizmus” kifejezés helyett szerencsésebb a jobboldali radikális mozgalmak eredeti nevéből származó, vagy a kortársak által közkeletűen használt jelzőkkel megkülönböztetni ezeket a jelenségeket, még ha a szélsőjobboldal „alapszíne” – kirekesztő szellemisége – azonos is.¹⁶⁷³ Szintén szemléletbeli redukcionizmusnak tekinthető az „antifasizmus” 1945 és 1989 között politikailag agyonhasznált – vagyis nem kevésbé terhelt – fogalma, ami már csak azért is pontatlan, mert ideológiai síkra szűkít egy rendkívül sokrétű jelenséget.¹⁶⁷⁴

A könyvünkben bemutatott német- és náciellenes szervezetek jobboldali radikális csoportosulásoknak tekinthetők. Több tagjuk csodálta Mussolinét, egyesek Hitlert is – utóbbi külpolitikájától ugyanakkor mind tartottak. Magyar fajvédők voltak, akik a magyar hagyományokat szerették volna ötvözni a „korszellemmel”, míg a javarészt fiatalabb nemzedéket képviselő honi nemzetiszocialisták számára Hitler Németországa fiatalabb nemzedéket képviselő honi nemzetiszocialisták számára Hitler Németországa volt az etalon. Utóbbiak derékhad a alacsonyabb társadalmi státuszú csoportokból rekrutálódtak,¹⁶⁷⁵ mint a főképp középosztálybeli egzisztenciákból álló fajvédők, és radikálisabb politikai célokat is fogalmaztak meg náluk. Lényeges különbség az is, hogy a nemzetiszocialistákkal szemben a fajvédők biologizmus nem volt univerzális és hierarchikus. Legszerencsésebben a „zsidóvéresek” előtt zártak össze, legalábbis szóban, mert a zsidó származású nagytőkészek támogatását keresték és elfogadták (lásd a TMT, az MFOSZ, Somogyi Béla vagy Kovács Tivadar esetét).

Nem csak eszméletörténeti szempontból fontos, hogy a magyar nemzetiszocializmus – s benne a nyilas utópia – optimista ideológia volt, amely nem osztozott a nemzeti szorongatottságokra és szorongásokra építő fajvédő „gyarmatvízióban”. Ez a nüansz nyílnak tűnő különbség rögvess nehezen áthidalható ellentété nőtt, amint a II. világháború

¹⁶⁷² Csúpnán egyetlen kiragadott példa: Ion F. Buricescu (1880–?), román pszichológus és filozófus a nemzetkarakterológia és a biológiai rasszizmus elhatárolásán munkálkodva utasította el a „fajkutatót mint a román lélek megértésének alapját”. Buricescu-ra nagy hatást gyakorolt Constantin Rădulescu-Motru (1868–1957) román filozófus, aki már a századelőn a nemzeti lélekről szóló kérdőívet köröztetett. Trenčányi Balázs: *A nép lelke: Nemzetkarakterológiai viták Kelet-Európában*. Budapest, Argumentum, 2011. 130–131., 251.

¹⁶⁷³ Vonyó (2021): i. m. 9–13.

¹⁶⁷⁴ Részletesen: Bartha (2021): i. m. 296–301.

¹⁶⁷⁵ Mindez elsősorban abból adódott, hogy a nyilas mozgalom bázisa nagyjából tükrözte a magyar társadalom szerkezetét. Karsai (2016): i. m. 163. Ezzel szemben a fajvédők markánsabban kötődtek a középosztályhoz.

éveire a magyar politikai mező fő törésvonala a Német Birodalomhoz való viszony lett (felülírva a hagyományos kormánypárti-ellenzéki póluspolitizálást). Szintén fontos különbség, hogy a magyar nemzetiszocialisták nemcsak etatisták voltak, hanem totális államhatalmat – diktatúrát – követeltek. A fajvédők egy része csatlakozott a nemzetiszocialista mozgalmakhoz,¹⁶⁷⁶ ám sokan közülük utóbb visszatáncoltak a fajvédelem szervezeti hálójába. A kötetünkben szereplő, már a 20. században született fajvédő mozgalmárok általában ezt az utat járták be. Az MFOSZ és a TVOE fiatalabb tagjai közül számosan megfordultak nemzetiszocialista pártokban (is),¹⁶⁷⁷ ellenben az 1880-as években vagy korábban született fajvédő generáció kevésbé volt fogékony a totalitárius ideológiákra.

A bemutatott csoportok és személyek más tekintetben is különböztek egymástól. A TMNSZ és a TMT lényegében értelmiségi asztaltársaságként működött, az MFOSZ-nak egy paramilitáris csoport, a korai ellenforradalom Horthyhoz hű különítményesei adták a bázisát, hasonlóan a – szintén bejegyzett szervezetként működő – TVOE első generációjához. E két utóbbi csoport körül rajzolódott ki legélesebben a Horthy-orszák titkos és féltitkos szerveződései által működtetett, a vkf. különböző osztályaival is kooperáló *deep state*, amely ugyan ezer szállal kötődött a kormányzathoz, időnként mégis képes volt önjáró módon működni – ahogyan azt a bonyhádi kortézia, a lengyelországi diverzánsakció vagy éppen az ellenállás esetében láthattuk.

Az elemzett három szervezet mérete és hatósugara is más volt: Héjjas rongyosainak körébe néhány száz aktivista tartozott, a törzsökösök pár ezren lehettek, míg a turáni vadászok tagsága 1943 második felében bizonyosan elérte a tíz-húszezer főt. Az is nyilvánvaló, hogy a szuverenista hangsúlyok sem voltak teljesen egyformák körükben: a legegységesebben németellenes tematikát a törzsökösök vitték, a rongyosok jóval nehezebben tudták gyűlöletüket és félelmeiket rangsorolni, míg a turáni vadászok 1938 után mindent a független magyar birodalom vágyalmának rendelték alá. Leginkább függetlennek mégis a TMT és a TMNSZ tekinthető az elemzett fajvédő szervezetek közül, miközben az Imrédy- és a Teleki-kormány által is támogatott MFOSZ-ban gyülekező rongyosok hangadói a vkf. alkalmazásában álltak. S bár a harmincas évek végén – a TMT-hez és a rongyosokhoz hasonlóan – a TVOE-nak is megvolt a maga románca az ellenzéki Kiszgadzapárttal, a Kállay-kormány idején már ők is beálltak a miniszterelnök utóbb lehetetlennek bizonyuló külpolitikai küldetése mögé, ami által Kállay Miklós úgy próbált kiválni a háborúból és az egyre fojtogatott német szövetségből, hogy közben megtartja a revíziós területgyarapodásokat.

Utólag természetesen feltehető a kérdés: „miért e lom?” A németellenes magyar fajvédelem hívei végső soron ugyanúgy nem tudták megakadályozni a német megszállást vagy

a nyilasok uralomra jutását, ahogyan a kormány, a mérsékelt jobboldal, valamint a teljesen defenzívába szoruló liberálisok és baloldaliak is sikertelenül küzdöttek az összeomlás elkerüléséért. Ettől függetlenül azonban mind részesei, több vonatkozásban alakítói voltak az ideológiai küzdelmeknek, esetenként a politikának is. A „magyarkodó”, „kuruckodó” fajvédő világlátás súlya nagyobb volt a jobboldali diskurzusok (vö. revízió, zsidókérdés, háború) által dominált közéletben, mint ahogyan azt 1945 után láttatták. A harmincas évek végén – a korábban említett népi írók mellett – Erdei Ferenc és Bibó István is hatása alatt volt.¹⁶⁷⁸ A vkf. 6., majd 2. osztályát vezető Kádár Gyula szerint egyenesen ez volt „az a hatásos fegyver, amivel a közvéleményt szembe lehetett állítani a németekkel, és amivel ellensúlyozni lehetett a germánimádatot”.¹⁶⁷⁹ Megismerésükkel tehát elsősorban a politikai mező és a korabeli közélet működésére vonatkozó ismereteink bővíthetők, például a szélsőjobboldal meglepő törésvonalaira, egyes jól ismert(nek gondolt) lapok profiljára, vagy éppen az 1944-es ellenállásra vonatkozóan. Eszmetörténeti szempontból a népi írók kapcsolati hálójának elfeled(tet)ett szemeit, illetve a magyar függetlenségi hagyomány szélsőjobb- és szélsőbaloldalon esetenként igen hasonló retorikájú megnyilvánulási formáit is kiemelhetjük.

A törzsökösök, a rongyosok és a turáni vadászok példáján keresztül az is szemléltethető, hogy a korabeli közéleti hadállások még a radikális jobboldal és a baloldal között sem nem voltak hermetikusan zártak. Az olyan zavarba ejtő pályaívek, mint amilyen Makay Miklósé, Pálóczi Horváth Lajosé, Iliás Ferencé, vagy éppen Vörös Vincéé, némileg ugyan unikálisak, ám a szociáldemokratákkal ápolts szervezeti kapcsolatok nem csak egyéni karrierszempontokon nyugodtak, bármennyire is próbálták ezeket a kapcsolódási pontokat átmaszkírozni, vagy elkenni a háború után. Végezetül, kötetünkkel talán azt is sikerült érzékeltetni, mennyire más volt a közélet akusztikája 1940-ben, 1943-ban és 1945-ben, s hogy milyen kegyelmi helyzetben van a történész, aki utólag állapíthat meg folyamatokat, láttathat összefüggéseket. Mindez egy háború kellős közepén egyáltalán nem könnyű feladat.

***

Bár a kötetben maradt hibákért csakis engem terhel felelősség, sokaknak tartozom köszönettel. Munkám alapfeltételeit a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont egyéves senior kutatói ösztöndíja (2021) tette lehetővé. Ennek köszönhetően a Molnár Tamás Kutatóintézetben hasznos workshopokon és konferenciákon is részt vehettem. Hálas vagyok Molnár Attila Károly kutatóintézet-vezetőnek a türelméért, Busa Zsuzsannának és Szarka Fatimának az adminisztratív támogatásért, Hönich Henriknek,

¹⁶⁷⁶ Bodó Béla: *Oppression, Terror, and "Split Delegitimization": The Troubled Relationship between the Conservative Authoritarian State and its Right-Wing Critics in Hungary between 1919 and 1945*. In Johannes Dalfinger – Moritz Florin (szerk.): *A Transnational History of Right-Wing Terrorism*. (H. n.), Routledge, 2022. 59.

¹⁶⁷⁷ Gerezdsi István például előbb majd két évtizedes szociáldemokrata párttagságát cserélte 1940-ben nyilas párttagkönyvre, majd a következő évben csatlakozott a turáni vadászhoz. ÁBTL 3.1.9. V-104018, 31. 36.; TVOE. Kézipénz Napló, 1943–1944. HU MNL OL P2249 No. 47. (15. boríték), 20., 30., 42., 64.

¹⁶⁷⁸ Bognár Bulcsu: *A népies irányzat a két háború között: Erdei Ferenc és a harmadik út képviselői*. Budapest, Loisir Kiadó, 2012. 87–105.

¹⁶⁷⁹ Kádár (1978): i. m. 530–531. E felismerés miatt használta utóbb szinte minden magyarországi ellenállócsoport a függetlenségi retorikát a forradalmi helyett. Vö. Bartha Ákos: *Az 1944-es ellenállások budapesti sajtója*. In Klestenitz Tibor – Paál Vince (szerk.): *Médiatörténeti tanulmányok 2020*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2020. 89–109.

Lajtai Lászlónak, Nagy Ágostonnak, Novák Attilának, Pap Milánnak és Pető Zoltánnak pedig a hasznos eszmecsereért. Szintén biztos háttérrel jelentett ebben a sok tekintetben zaklatott időszakban munkahelyem, az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete, amiért ugyancsak hálás vagyok. Ez a könyv nem készülhetett volna el a forrásjegyzékben felsorolt közgyűjtemények munkatársainak el nem várható mértékű, szintén hálára kötelező segítőkészsége nélkül. Köszönettel tartozom továbbá a kézirat lektorának, Ablonczy Baláznak az alapos olvasatért és az építő jellegű kritikákért és Mohr Szilárdnak a névmutató összeállításáért. A kollégák közül többen is segítségemre voltak forrásokkal, szakirodalmakkal, észrevételekkel vagy éppen ötletekkel, mások olvasták, véleményezték is a formálódó kézirat egy-egy részét. Ezúton köszönöm meg Anton Hruboň, A. Sajti Enikő, B. Stenge Csaba, Bíró Aurél, Bódy Zsombor, Eiler Ferenc, Erős Zsolt, Fóris Ákos, Joó András, Koloh Gábor, Margittai Linda, Mészáros Zoltán, Mitrovits Miklós, Nagy Botond, Nagy József, Papp István, Pócs Nándor, Romsics Gergely, Sárándi Tamás, Szekér Nóra, Tóth Imre, Tóth-Bartos András és Zahorán Csaba segítségét. Végül, de nem utolsósorban családomnak, elsősorban feleségemnek, Áginak, valamint gyermekeimnek, Noéminek, Marcinak és Kevének mondok köszönetet irigylésre méltó türelmükért, támogatásukért.

Szigethalom, 2022. november 20.

Rövidítések jegyzéke

Államvédelmi Hatóság (ÁVH)
 Államvédelmi Osztály (ÁVO)
 Baross Szövetség (BSZ)
 Bartha Miklós Társaság (BMT)
 Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME)
 Egészségpolitikai Társaság (EPOL)
 Egyesületközi Együttműködés (EKE)
 Egyházközi Munkásszakosztályok (EMSZO)
 Fehér Ház Bajtársi Egyesület (FHBE)
 Honvédcserkész Órszervezők Kiképző Kara (HÖKK)
 Honvéd Vezérkar főnöke (vkf.)
 Idegenforgalmi Beszerzési, Utazási és Szállítási Rt. (IBUSZ)
 Ideiglenes Nemzeti Kormány (INK)
 Katolikus Agrárfijússági Legényegyletek Országos Testülete (KALOT)
 Képviselőházi Napló (KN)
 Kettőskereszt Várszövetség (KKVSZ)
 Kisebítő honvéd karhatalom (Kiska)
 Kommunista Párt (KP)
 Kommunista Magyarországi Pártja (KMP)
 Központi Sajtóvállalat (KSV)
 Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ)
 Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége (MEFHOSZ)
 Magyar Élet Mozgalom (MÉM)
 Magyar Élet Pártja (MÉP)
 Magyar Fajvédők Országos Szövetsége (MFOSZ)
 Magyar Fajvédők Pártja (MFP)
 Magyar Front (MF)
 Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége (MHSZSZ)
 Magyar Kommunista Párt (MKP)
 Magyar Megújulás Nemzetiszocialista Pártszövetség (MMNP)
 Magyar Nemzeti Bank (MNB)
 Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága (MNFFB)
 Magyar Nemzeti Szocialista Földműves és Munkás Párt (MNSZFMP)
 Magyar Nemzeti Szövetség (MNSZ)
 Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP, 1939 után: SZDP)
 Magyar Országos Tudósító (MOT)
 Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE)
 Magyar Távirati Iroda (MTI)
 Magyar Testvéri Közösség (MTK)
 Magyar Tűzharcosok Szövetsége (MTÜSZ)
 Magyarországi Német Népművelődési Egyesület (MNNE)
 Magyarországi Turán Szövetség (MTUSZ)
 Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP)

Nemzeti Egység Pártja (NEP)
 Nemzeti Parasztpárt (NP)
 Nemzeti Radikális Párt (NRP)
 Nemzeti Tábor (NT)
 Nyilaskeresztes Párt (NYP)
 Országos Habsburgellenes Liga (OHL)
 Országos Magyar Párt (OMP)
 Országos Nemzetvédelmi Bizottság (ONVB)
 Országos Nemzetvédelmi Szövetség (ONVSZ)
 Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI)
 Országos Tűzharcos Szövetség (OTSZ)
 Régi Magyar Családok Szövetsége (RMCSSZ)
 Soli Deo Gloria (SDG)
 Törzsökös Magyar Nemzetségek Szövetsége (TMNSZ)
 Törzsökös Magyarok Tábora (TMT)
 Turáni Társaság (TT)
 Turáni Vadászok Országos Egyesülete (TVOE)
 Turáni Vadászok Országos Szövetsége (TVOSZ)
 Turul Szövetség (TSZ)
 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM)
 Vitézi Rend (VR)
 Vitézi Szék (VSZ)
 Volksbund der Deutschen in Ungarn (VDU)
 Wesselényi Lövészegyesület (WL)

A képek forrásai

Baráti Huszár Aladár, Budapest főpolgármestere
 Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár

A „törzsökös népfront” karikatúrája
 Forrás: *Uj Magyarság*, 1940. november 19. 9. (Arcanum Digitális Tudománytár)

Rongyosok akcióban (1938 ősze). Középen Raád Árpád, jobbra Héjjas Iván
 Forrás: Hadtörténeti Intézet és Múzeum Fotóarchívum

A „Turul Szépmívesek” Ady-emlékestjének előadói az MFOSZ dísztermében
 Forrás: *Tolnai Világlapja*, 1941. február 12. 24. (Arcanum Digitális Tudománytár)

Magyar diverzánsok Kárpátalján
 Forrás: Fortepan / Gödér Hajnal

A diverzióból hazatérő Héjjas Iván ünnepélyes fogadása Budapesten
 Forrás: *Pesti Napló Képes Melléklete*, 1938. december 4. (Arcanum Digitális Tudománytár)

Kémeri Nagy Imre járőrnek találkozása lengyel katonákkal (Verecke, 1938. október 15.)
 Forrás: Hadtörténeti Intézet és Múzeum

„Rongyosújfalu átnézeti térképe”
 Forrás: Molnár Farkas: Magyar gazda háza, falva. *Országépítés*, 1. (1939), 3. 408. (Arcanum Digitális Tudománytár)

Dénesfay Dinich Győző, a rongyos képviselőjelölt
 Forrás: *Sorakozó*, 1939. május 26. 5. (Arcanum Digitális Tudománytár)

Jerzy Dębowski őrmagy és Tadeusz Gawdzik százados a rongyos gárda kettőskeresztes jelvényével (1939. július eleje)
 Forrás: *Sorakozó*, 1939. július 7. 3. (Országgyűlési Könyvtár)

Kiskarsai Kasztovszky Jenő „okleveles jegyző” alias „Akasztovszky tűzérőhadnagy úr”
 Forrás: Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtár

Hubay Kálmán és a rongyosok
 Forrás: *8 Órai Ujság*, 1939. augusztus 15. 5. (Arcanum Digitális Tudománytár)

„Rozs Józsi, a Rongyos”
 Forrás: Egy rongyos: *A rongyos gárda harcai*. Budapest, MFOSZ, 1939. 22. (Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet Könyvtára)

Dr. Szűts Iván

Forrás: Nemzeti Élet, 1943. május 9. 3. (Országgyűlési Könyvtár)

Egyenruhás turáni vadászok Szabadkán

Forrás: Keöpe (1942): i. m. 111. (Országos Széchényi Könyvtár Törzsgyűjtemény)

Csekonics Iván (1943)

Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár

Imrédysta karikatúra Kertész Róbertől

Forrás: Egyedül Vagyunk, 1944. március 10. 13. (Országgyűlési Könyvtár)

Vitéz Sipos Árpád altábornagy, a honvédség főparancsnokának helyettese

Forrás: Budapesti Hírlap képes melléklete, 1935. január 10. (Arcanum Digitális Tudománytár)

Vitéz Kiss János nyugállományú altábornagy, Székely Jenő szabadkai polgármester és baráti Huszár Aladár a TVOSZ szabadkai zászlószentelésén (1943)

Forrás: Nemzeti Filmintézet – Filmarchívum

Az inkriminált képeslap

Forrás: 8 Órai Ujság, 1941. december 24. 12. (Arcanum Digitális Tudománytár)

Az országos főtűtkár irodája

Forrás: Sütő Nagy (1944): i. m. 153. (Országos Széchényi Könyvtár Törzsgyűjtemény)

„Mindent a hazáért” – TVOE-plakát (1942)

Forrás: Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtár

Kiss János felesketi a szabadkai turáni vadászokat

Forrás: Sütő Nagy (1944): i. m. 131. (Országos Széchényi Könyvtár Törzsgyűjtemény)

A „magyar népfrent” imrédysta karikatúrája

Forrás: Egyedül Vagyunk, 1943. július 16. 13. Országgyűlési Könyvtár

„Örködünk!” TVOE-plakát (1942)

Forrás: Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtár

„Dr. vitéz Somogyi Béla, a szolnoki ellenforradalmár, a kárpátaljai események egyik megindítója és szervezője”

Forrás: Egy rongyos: A rongyos gárda harcai. Budapest, MFOSZ, 1939. o. n. (Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet Könyvtára)

Bartha János

Forrás: Keöpe (1942): i. m. 116. (Országos Széchényi Könyvtár Törzsgyűjtemény)

Levéltári források

Magyarországi gyűjtemények

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.2.1. (Mester Kálmán operatív kartonja)

3.1.5. O-14937/1 (Nyilaskeresztes Párt)

3.1.5. O-14847/30 (Falussy András Mihály)

3.1.5. O-11803/18 (Ellenállók)

3.1.5. O-14850 („Rongyos Gárda”)

3.1.5. O-7763 (Zsabka Kálmán)

3.1.5. O-16616 (Budapest XI. kerület területén politikailag kompromittált személyek)

3.1.6. P-153 (Kováts Tivadar ügye)

3.1.9. V-32000/5 (Katonai vonalon elkövetett bűntettek)

3.1.9. V-77840 (Bakonyi Árpád)

3.1.9. V-65804 (Bódi Béla)

3.1.9. V-98273 (Gortvay Tihamér)

3.1.9. V-87724 (Kálmánfi Ferenc és tsai)

3.1.9. V-102442 (Dr. Szűcs Iván)

3.1.9. V-55004 (Dr. Somogyi Béla és társai)

3.1.9. V-286 (Kunéri István „Rongyos Gárdista” feljelentési kötelezettség elmulasztása)

3.1.9. V-82865 (Riczek Mihály)

3.1.9. V-82865/1 (Riczek Mihály)

3.1.9. V-108193 (Stefán Valér és társai)

3.1.9. V-104018 (Gerezdsi István)

3.1.9. V-21510 (Egyedy Balázs)

3.1.9. V-84656/2 (SZU-ból 1950-ben hazatért hadifoglyok)

3.1.9. V-150806/1 (Dr. Szűts Iván)

3.1.9. V-118930 (Farágó Ede, vitéz)

3.1.9. V-55923 (Szalai Sándor és tsai)

3.1.9. V-103487 (Szeghalmi Mihály és tsai)

3.1.9. V-77762 (Raksányi István)

3.1.9. V-32579 (Márffy József)

3.1.9. V-39171 (Márffy József)

3.1.9. V-83749 (Hubay Kálmán)

3.1.9. V-73168 (Szeredi József)

3.1.9. V-129026/6a (SZU-tól átvett hadifoglyok)

3.2.4. K-1061 (Kováts Árpád és Kováts Tivadar)

4.1. A-433 (A Szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium anyaga)

4.1. A-550 (Fasiszta egyesületek és pártok)

4.1. A-353 (Fotóalbum a rongyos gárdáról)

4.1. A-607 (Rongyos gárdisták)

4.1. A-779/1 (Lengyel menekültekre vonatkozó iratok, I. kötet)

- 4.1. A-874 (Országos Nemzetvédelmi Bizottság)
 4.1. A-880 (Kimutatás a rongyos gárda „L” és „S” alakulatainál szolgálatot teljesítőkről)
 4.1. A-883 (Rongyosgárdisták, különítményesek, ÉME-tagok eredeti személyzeti anyagai)
 4.1. A-883/1 (Rongyosgárdisták, különítményesek, ÉME-tagok eredeti személyzeti anyagai)
 4.1. A-2124 (Volt horthysta titkos szervezetek)
 4.1. A-881 (Rongyos gárdisták, szabadcsapatosok, különítményesek anyagai)

Budapest Főváros Levéltára (HU BFL)

- HU BFL – VII.101.c – fegyenc. I – 8859 (Márffy József fegyencőrtörzskönyve)
 HU BFL – VII.101.c – fegyenc. III – 2852 (Gödér Pál fegyencőrtörzskönyve)
 HU BFL – VII.101.c – fegyenc. III – 1737 (Oláh Béla fegyencőrtörzskönyve)
 HU BFL – VII.102.a – fogoly - 1923 – 4974 (Umlauff Szigfrid fogolytörzskönyve)
 HU BFL – XXV.4.f 0624/1953 (Egyedy Balázs Dénes)
 HU BFL IV. 1427 (Az 1949. évi XXVI. törvénycikk alapján Budapesthez csatolt városokban és községekben működött egyesületek alapszabályainak levéltári gyűjteménye)
 HU BFL IV.1473.a 483. kisdoboz (A Teleki Pál Munkaközösség alapszabálya és alakuló ülésének iratai)
 HU BFL VII.5.e 1949/21869 (Draskóczy László és társai)
 HU BFL XVII. 1561 (Dr. Somogyi Béla igazolóbizottsági iratai)
 HU BFL XVII. 1709/1945 (vitéz Sipos Árpád igazolási ügye)
 HU BFL XXV.1.a 1946/865 (Hubay Kálmán népbírói ügye)
 HU BFL XXV.2.b. 82201/49 (Bartha János)

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK)

Zárolt részleg

Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár (HIM HL)

- AKVI
 VII. Ellenállási Gyűjtemény Magyarország (EGy M)
 VII. Ellenállási Gyűjtemény Nemzetközi (EGy N)
 VII. Personalia
 VII. Tanulmányok és visszaemlékezések gyűjteménye 1945-ig (Tvgy)

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattár (MTA KIK Kt)

D/14.302 (Gazsi József: Antifasiszta ellenállás Budapesten, 1941–1945. Kandidátusi értekezés, 1987.)

Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM)

- V. 4731 (Sértő Kálmán irathagyatéka)

Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (PiSzL)

- V. 308. fond (Szeder Ferenc személyi anyaga)
 V. 698. fond (Domokos József személyi anyaga)
 V. 867. fond (Visszaemlékezések)
 V. 952. fond (Szendrő Ferenc személyi anyaga)

Országos Széchényi Könyvtár (OSZK)

Történeti Interjúk Tára (TIT)

- Kovács Imre-interjú (gépet, 1978, készítő: Bokor Péter). TITInt 286
 Somogyi Miklós-interjú (gépet, 1978, készítő: Bokor Péter): TITInt 0302

Gyászjelentések (Gyj)

Dr. Ladmóczi Oláh Béla
 zólyomi Csipkés György dr.

Kézirattár (Kt)

28. fond (Bajcsy-Zsilinszky Endre irathagyatéka)

Plakát- és Kisnyomtatványtár (PKnyt)

- Alb. C 134 („A nevető gárda” című album)
 PKG.1942/270 (Mindent a hazáért: Csatlakozz! Turáni Vadászok – plakát)
 PKG.1942/271 (Örködünk! Turáni Vadászok – plakát)

Magyar Nemzeti Levéltár Békés Megyei Levéltár (HU MNL BÉML)

IV. 417. b.3571/1939 2066/1944 (Magyar Fajvédők Országos Szövetségének Nagyszénási Csoportja)

Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár (HU MNL BAZML)

IV. 1925. b, 26. d. 4. (Turáni Vadászok Országos Egyesülete helyi szervezete, 1943)

Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltár (HU MNL FML)

IV.401. a (Fejér vármegye és Székesfehérvár törvényhatósági jogú város főispánjának iratai. Bizalmas iratok)

Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltár (HU MNL HBML)

HBML X. 301 (A Debrecen városában működött, feloszlott egyesületek iratainak gyűjteménye)

Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár

(HU MNL JNSZML)

XV. 7 fond, 49/1940 (A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége Rákóczifalvi csoportja)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (HU MNL OL)

HU MNL OL K150 (Belügyminisztérium, Általános iratok)

HU MNL OL K26 (Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok)

HU MNL OL K27 (Minisztertanácsi jegyzőkönyvek)

HU MNL OL K28 (Miniszterelnökség, Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály)

HU MNL OL K29 (Társadalompolitikai Osztály)

HU MNL OL K39 (Kállay Miklós miniszterelnök iratai)

HU MNL OL K429 (Kozma Miklós iratanyaga)

HU MNL OL K63 (Külügyminisztérium, Politikai Osztály)

HU MNL OL P1083 (Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy)

HU MNL OL P1563 (Ujfalussy Lajos gazdasági főtanácsos)

HU MNL OL P2249 (Egyesületek fondtörédei)

HU MNL OL P416 (Károlyi család nemzetségi levéltára)

HU MNL OL Z194 (Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, Főtitkárság)

HU MNL OL Z9 (Magyar Nemzeti Bank, titkos elnöki iratok)

HU MNL OL XIX J (Az államigazgatás felsőbb szervei. Külügy)

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltár (HU MNL PML)

IV. 401. a (PPSK vm. főispán. Bizalmas iratok)

Magyar Nemzeti Levéltár Tolna Megyei Levéltár (HU MNL TML)

IV.417b (Völgyességi [Bonyhádi] járás főszolgabírájának [főjegyzőjének] iratai. Közigazgatási iratok)

VERITAS Tki OHA

190. Interjú Mélik Endrével. Készítette: Koncz E. Katalin, 1988–1989.

169. Interjú Vörös Vincével. Készítette: Hegedűs István, 1988.

330. Interjú Özvegy Libik Györggyel. Készítette: Ständeisky Éva, 1991.

A Hungaricana.hu portálon keresztül elérhető levéltári anyagok

Országgyűlési dokumentumok

Felsőházi Napló (FN) 1939–1944, III. kötet

Felsőházi Napló (FN) 1939–1944, IV. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1927–1931, XXVIII. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1931–1935, III. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1931–1935, IX. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1935–1939, XXI. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1935–1939, XXII. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, I. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, III. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, V. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, VI. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, VII. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, XIII. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, XVI. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, XVII. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, XVIII. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, XXI. kötet

Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, XXII. kötet

Nemzetgyűlési Almanach (NA) 1920–1922

Országgyűlési Almanach (OA) 1931–1935

Országgyűlési Almanach (OA) 1939–1944

Magyar Távirati Iroda (MTI)

Rádiófigyelő

Házi tájékoztató

Belső sorozatok

Belföldi hírek

Bizalmas értesítések

Napi hírek

Magyar Országos Tudósító (MOT)

A szerző magángyűjteménye

Bajcsy-Zsilinszky levelezése. Vigh Károly összeállítása Lackó Miklós segítségével. (Gépelte másolatok.)

Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltár (HU MNL HBML)

HBML X. 301 (A Debrecen városában működött, feloszlott egyesületek iratainak gyűjteménye)

*Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár
(HU MNL JNSZML)*

XV. 7 fond, 49/1940 (A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége Rákóczi-falvi csoportja)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (HU MNL OL)

HU MNL OL K150 (Belügyminisztérium, Általános iratok)
HU MNL OL K26 (Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok)
HU MNL OL K27 (Minisztertanácsi jegyzőkönyvek)
HU MNL OL K28 (Miniszterelnökség, Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály)
HU MNL OL K29 (Társadalompolitikai Osztály)
HU MNL OL K39 (Kállay Miklós miniszterelnök iratai)
HU MNL OL K429 (Kozma Miklós iratanyaga)
HU MNL OL K63 (Külügyminisztérium, Politikai Osztály)
HU MNL OL P1083 (Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy)
HU MNL OL P1563 (Ujfalussy Lajos gazdasági főtanácsos)
HU MNL OL P2249 (Egyesületek fondtörvényei)
HU MNL OL P416 (Károlyi család nemzetségi levéltára)
HU MNL OL Z194 (Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, Főtitkárság)
HU MNL OL Z9 (Magyar Nemzeti Bank, titkos elnöki iratok)
HU MNL OL XIX J (Az államigazgatás felsőbb szervei. Külügy)

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltár (HU MNL PML)

IV. 401. a (PPSK vm. főispán. Bizalmas iratok)

Magyar Nemzeti Levéltár Tolna Megyei Levéltár (HU MNL TML)

IV.417b (Völgyesi [Bonyhádi] járás főszolgabírájának [főjegyzőjének] iratai. Közigazgatási iratok)

VERITAS Tki OHA

190. Interjú Mélik Endrével. Készítette: Koncz E. Katalin, 1988–1989.
169. Interjú Vörös Vincével. Készítette: Hegedűs István, 1988.
330. Interjú Özvegy Libik Györggyel. Készítette: Ständeisky Éva, 1991.

A Hungaricana.hu portálon keresztül elérhető levéltári anyagok

Országgyűlési dokumentumok

Felsőházi Napló (FN) 1939–1944, III. kötet
Felsőházi Napló (FN) 1939–1944, IV. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1927–1931, XXVIII. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1931–1935, III. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1931–1935, IX. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1935–1939, XXI. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1935–1939, XXII. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, I. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, III. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, V. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, VI. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, VII. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, XIII. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, XVI. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, XVII. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, XVIII. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, XXI. kötet
Képviselőházi Napló (KN) 1939–1944, XVII. kötet
Nemzetgyűlési Almanach (NA) 1920–1922
Országgyűlési Almanach (OA) 1931–1935
Országgyűlési Almanach (OA) 1939–1944

Magyar Távirati Iroda (MTI)

Rádiófigyelő
Házi tájékoztató
Belső sorozatok
Belföldi Hírek
Bizalmas értesítések
Napi hírek

Magyar Országos Tudósító (MOT)

A szerző magángyűjteménye

Bajcsy-Zsilinszky levelezése. Vigh Károly összeállítása Lackó Miklós segítségével. (Gépelte másolatok.)

Külföldi gyűjtemények

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Covasna (SJANC = Román Nemzeti Levéltárak Kovászna Megyei Osztálya)

Fond 14

Serviciul Județean Mureș a Arhivelor Naționale (SJMAN = Román Nemzeti Levéltár Maros Megyei Kirendeltsége)

Fond 28

Direcția Județeană Harghita a Arhivelor Naționale (DJHAN = Román Nemzeti Levéltár Hargita Megyei Igazgatósága)

Fond 7

Istorijski Arhiv Grada Novog Sada (IAGNS = Újvidék Város Történelmi Levéltára)
F. 259 Gradsko načelstvo slobodnog kraljevskog Grada Novog Sada 1941–1944.

Muzej Vojvodine (MV = Vajdasági Múzeum)
M. Okupacija Bačke

Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes (DÖW = Osztrák Ellenállás Dokumentációs Archivuma)

Aktenzahl: 01877, Arthur Ebner

Interneten elérhető anyagok

Ablonczy Bálint: Kísérlet a „magyar probléma” kezelésére – az Országos Táj- és Népkutató Központ. Osszkep.hu. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/AwkDO>

A Palóc Múzeum történetéről. Palocmuzeum.hu. Online: <https://palocmuzeum.hu/a-muzeumrol/a-muzeumrol/>

Arcanum Adatbázis-hiánylista. Arcanum.com. Online: <https://www.arcanum.com/hu/adt/hianylistak/>

A rejtett magyar haderő. *M.militaria.hu*. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/PZVln>

Belgrád rakpart 23. *Budapest100.hu*. Online: <https://budapest100.hu/house/belgrad-rakpart-23/>

Dembowski, Jerzy Stanisław. *Pl.m.wikipedia.org*. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/uK0KZ>

Elbúcsúztatták Kiss János vezérezredest. *Filmhiradokonline.hu*. Online: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6064>

Erdély, 1944 ősze: magyar atrocitások románok és zsidók ellen. *Konfliktuskutato.hu*. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/EiohW>

Gawdzik, Tadeusz. *Muzeumsg.strazgraniczna.pl*. Online: <https://muzeumsg.strazgraniczna.pl/muz/formacje-ochrony-granic/biografie/1918-1939/kadra/g-j/tadeusz-gawdzik/9527,Tadeusz-Gawdzik.html>

Héjjas after the White Terror and in Hollywood. *Hungarianfreepress.com*. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/YiXQL>

„Hungary Civil Registration, 1895-1980,” database with images. Makay Miklós. *FamilySearch.org*. Online: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-DY9B-B7?i=299&cc=1452460&-personaUrl=%2Fark%3A%2F61903%2F1%3A1%3AQPR1-MYX8>

Kovács Imre-bibliográfia. Összeállította: Szeredi Pál. *Adoc.pub*. Online: <https://adoc.pub/a-bibliografia-felepitese.html>

Kristó Nagy István: *A nyilasok*. Budapest, Z-füzetek, 1991. Online: http://ezredveg.vasaros.com/z/html/zf_028.html

Rangsorolás. *Militaria.hu*. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/7TFn3>

Rongyos gárda emlékünnepe a munkácsi magyar őrség tiszteletére. *Filmhiradokonline.hu*. Online: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=5599>

Sipos András: Fehérterror – Héjjas Iván és társai népbíróági ügye. *Static-cdn.hungaricana.hu*. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/EquIv>

Spannenberg Norbert: Volksbund. Hat év illúzió a magyarországi németek történetében. *Rubicon.hu*. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/g45GZ>

Sütő Éva: Számadó Ernő, a nád és a sásvidék krónikása. *Erdelyinaplo.hu*. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/8E2Jf>

Turáni Vadászok nemzetvédelmi napja. *Filmhiradokonline.hu*. Online: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=5184>

Zászlószentelés Szabadkán. *Filmhiradokonline.hu*. Online: <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=5510>

Sajtóforrások

12 új országos csúcseredményt állítottak fel lövészeink a BPLE „Hősök emléktversenyén”. *Sporthirlap*, 1942. július 1. 1.

305 mađarských teroristov sa vzdalo. *Robotnícke noviny*, 1938. október 16. 2.

31, 3, vagy 1 párbaj lesz a RG és a nyilasok között? *8 Órai Ujság*, 1939. augusztus 11. 5.

750 városban és községben folyik a Turáni Vadászok nemzetvédelmi munkája. *8 Órai Ujság*, 1941. december 24. 13.

8 Órai Ujság, 1939. november 29. 2. (cím nélkül).

8 Órai Ujság, 1939. szeptember 28. 5. (cím nélkül).

8 Órai Ujság, 1943. augusztus 30. 6. (cím nélkül).

A „nemzeti kommunizmus” veszélyéről. *Hungarista Mozgalom – Ausztráliai Szórványok Tájékoztató Szolgálat*, 13. (1973) 10. 12–13.

A „Turáni Vadászok” munkanélküli gyűlése, ahol a szociáldemokratákkal akarnak „leszámolni”. *Népszava*, 1930. február 14. 7.

A „Turáni Vadászok” zászlóbontása Bácsstopolyán és Csantavéren. *8 Órai Ujság*, 1942. április 23. 4.

A „Turáni Vadászok” műsoros estje. *Magyarság*, 1930. március 2. 18.

A »rongyos gárda« szilveszteri őrsége az Országzászlónál. *Pesti Napló*, 1939. január 3. 12.

A »Rongyos Gárda« története. *Sorakozó*, 1939. március 4. 3.

A Bácskában is tovább folyik a Turáni Vadászok szervezkedése. *8 Órai Ujság*, 1942. április 18. 2.

A belpolitika egyéb hírei. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 23. 7.

A belpolitika hírei. *Magyar Nemzet*, 1943. július 24. 5.

A belső front védelme. *8 Órai Ujság*, 1942. szeptember 21. 2.

A belügyminiszter betiltott és feloszlott négy politikai pártot. *Reggeli Magyarország*, 1944. április 16. 5.

A belügyminiszter betiltotta és feloszlatta a Hungarista pártot. *Sorakozó*, 1939. február 25. 10.

A bolgár király nevenapjának megünneplése a Magyar Nemzeti Szövetségben. *Ujság*, 1940. május 17. 6.

A budapesti egységes hálózat (Budapest és környéke) betürendes távbeszélő névsora 1939. május. Budapest.

A ceglédi Turul-Törzs példaadó munkája. *Sorakozó*, 1939. április 14. 7.

A fajmagyarság erősödését látjuk – mondják a törzsökös magyarok. *Magyar Nemzet*, 1939. december 2. 5.

A Fajvédő Szövetség Alapszabályaiból. Az Elnöki Tanács. *Sorakozó*, 1939. október 7. 6.

A Fajvédő Szövetség közleményei. *Sorakozó*, 1940. április 26. 4.

A Fajvédő Szövetség közleményei. *Sorakozó*, 1940. június 21. 4.

A Fajvédő Szövetségből kizárt Zsabka Kálmán nyilatkozik a Rongyos-ügyben a kormányajtóban. *Magyarság*, 1939. augusztus 6. 5.

A fasiszta politikai és katonai jellegű szervezetek feloszlításáról. *Magyarországi Rendeletek Tára*, 79. (1945), 49–50.

A Földindulás sikere. *Sorakozó*, 1939. április 14. 10.

A Független Kisgazdapárt a nemzet függetlenségét és szabadságát hirdette Miskolcon. *Pesti Hírlap*, 1943. szeptember 14. 3.

A független Magyarország és a munkásság, parasztság, értelmiség összefogása mellett tett hitet a Független Kisgazdapárt vezetősége Miskolcon. *Népszava*, 1943. szeptember 14. 5.

A függetlenség védelmében. *Sorakozó*, 1939. október 20. 1.

A Ház ülései. *Előrs*, 1931. december 25. 8.

A Hazáért. *Pesti Hírlap*, 1944. december 10. 6.

A hét eseményei. *Sorakozó*, 1939. június 16. 6.

A hét eseményei. *Sorakozó*, 1939. május 5. 6.

A hét eseményei. *Sorakozó*, 1939. november 24. 6.

A hét eseményei. *Sorakozó*, 1939. október 20. 6.

A hét eseményei. *Sorakozó*, 1939. október 7. 6.

A hét eseményei. *Sorakozó*, 1940. április 26. 6.

A hét eseményei. *Sorakozó*, 1940. augusztus 30. 6.

A hét képei. *Tolnai Világlapja*, 46. (1944), 44. 4.

A jó vidék. *Magyarság*, 1940. február 13. 4.

A jobb és a jobbik oldal... *Népszava*, 1939. december 2. 3.

A képviselőház kiadta az ügyészség kérésére a nyilas képviselőket. *Esti Ujság*, 1940. március 6. 3.

A képviselők háromnegyed része nem kerül vissza a parlamentbe. *Sorakozó*, 1939. április 8. 1–2.

A Kertész Róbert–Maróthy-sajtóper a tábla előtt. *Népszava*, 1943. szeptember 12. 4.

A kiadóhivatal kérelme. *Sorakozó*, 1939. március 11. 7.

A kínai fal. *Sorakozó*, 1940. június 28. 1–2.

A kis népek igazsága. *Sorakozó*, 1939. november 10. 1.

A kismémedi tanító és az Új Európa. *8 Órai Ujság*, 1941. május 29. 5.

A kormányzóhelyettes emlékének hódolt a Turáni Vadászok közgyűlése. *8 Órai Ujság*, 1943. március 30. 2.

A koronatanú ellen izgatottan vádaskodnak a puccsisták. *Esti Kurir*, 1932. március 4. 3.

A magyar egyházak állásfoglalása a magyarság üldözése ellen. *Magyar Nemzet*, 1946. augusztus 10. 1.

A Magyar Élet Mozgalom kerületi taggyűlése. *Esti Ujság*, 1939. június 29. 7.

A Magyar Élet, a Turáni Vadászok és a Magyar Jövő. *Magyar Jövő*, 1943. szeptember 29. 5.

A Magyar Fajvédő Párt zászlóbontása. *Sorakozó*, 1939. május 12. 1–2.

A Magyar Fajvédő Szövetség programpontjai. *Sorakozó*, 1939. február 25. 4.

A magyar fajvédők és a székelyek tisztelgése a budapesti bolgár követnél. *Függetlenség*, 1940. szeptember 12. 5.

A Magyar Fajvédők Orsz. Szövetsége alapszabályából. A Nagytanács. *Sorakozó*, 1939. szeptember 29. 2.

A Magyar Fajvédők Országos Központjának közleményei. *Sorakozó*, 1939. április 21. 6.

A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége „Országos Nemzetvédelmi Szövetség”-gé alakult. *Magyar Nemzet*, 1942. április 2. 5.

A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége közleménye. A magyar nemzeti, alkotmányos munkaállam kiépítése. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 6.

A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége közleményei. *Sorakozó*, 1939. július 21. 6.

A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége Központjának közleményei. *Sorakozó*, 1939. április 1. 6.

A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége Központjának közleményei. *Sorakozó*, 1939. április 14. 6.

A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége központjának közleményei. *Sorakozó*, 1939. május 12. 6.

A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége Központjának közleményei. *Sorakozó*, 1939. április 14. 6.

A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének kecskeméti zászlóbontása. *Pesti Hírlap*, 1938. május 10. 8.

A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének közgyűlése. *Sorakozó*, 1940. március 1. 4.

A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének közleményei. *Sorakozó*, 1939. július 7. 4.

A Magyar Fajvédők Országos Szövetségének közleményei. *Sorakozó*, 1939. október 20. 4.

A Magyar Fajvédők Pártja Debrecenben listát indít. *Az Est*, 1939. május. 13. 3.

A magyar rádiószínpad egyévi munkája. *Pesti Hírlap*, 1939. május 7. 15.

A magyar társadalmi egyesületek hódoló felirata a kormányzóhoz. *Nemzeti Ujság*, 1940. november 16. 4.

A Magyar Történelmi Emlékbizottság felhívása. *Népszava*, 1942. március 1. 7.

A magyar zsidóság 70 százaléka már itt élt a szabadságharc idején. Válasz Kovács Alajosnak. *A Magyar Zsidók Lapja*, 1939. június 1. 13.

A magyar–lengyel baráti szervezetek egységesítésével magyar–lengyel külpolitikai társaság terve merült fel. *Sorakozó*, 1939. június 16. 2.

A Magyar–Lengyel Szövetség rendkívüli közgyűlése. *Szabadság*, 1939. november 24. 4.

„A magyar nem lesz rabszolga”. A Törzsökös Magyarok Tábor a idegen befolyások ellen. *8 Órai Ujság*, 1940. február 16. 5.

A Magyarság munkatársait és a hazafias egyesületek vezetőit vádolja a belgrádi jegyzék. *Magyarság*, 1934. december 6. 7.

A MEFHOSz országos kongresszusa. *Magyarság*, 1928. február 21. 10.

A mélyben született... *Magyarság*, 1941. október 26. 5.

A mi erőnk az, hogy probléma vagyunk és probléma maradunk – mondotta Sigray Antal a legitimista politikáról. *Nemzeti Ujság*, 1937. május 29. 7.

„A mi koreszménk: az ezeréves magyar gondolat!” *Magyar Nemzet*, 1940. április 20. 6.

A mozgalom. *Sárkány*, 2. (1939), 1. 16.

A munkácsi hősök emléke. *Kárpáti Híradó*, 1944. január 8. 2.

A munkásság követeli Szabó Dezsőt. *Sorakozó*, 1939. december 22. 6.

A német és olasz követések vezetői fogadták a „Hungária” küldöttségét. *Függetlenség*, 1940. június 16. 3.

A nemzet a maga halottainak tekinti [a] munkácsi áldozatokat. *Pesti Ujság*, 1939. január 8. 5.

A nemzet ellenségei nem lehetnek a magyar állampolgárok. *Nemzeti Újság*, 1939. augusztus 2. 4.

A nemzet kegyelettel adózott az aradi vértanúk emlékének. *Nemzeti Ujság*, 1943. október 8. 4.

A Nemzeti Egység Pártjának borsodi nagyválasztmánya egyhangú lelkesedéssel csatlakozott a Magyar Élet Mozgalomhoz. *Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap*, 1939. január 19. 3.

A Nemzeti Front büntető-látogatása a szociáldemokraták munkásotthonaiban. *Virradat*, 1938. november 14. 3.

A nemzeti radikális eszme ellenállhatatlan térhódítása Borsodban és Szabolcsban. *Szabadság*, 1934. március 18. 14.

A Nemzeti Tábor megállapításai a kilépett nyilasokról és Imrédyékről. *8 Órai Ujság*, 1942. május 2. 3.

A Nemzetvédelmi Kereszt tulajdonosai a haza szolgálatában. *Esti Ujság*, 1941. október 21. 2.

A női tábor hírei. *Sorakozó*, 1939. augusztus 4. 9.

A női tábor hírei. *Sorakozó*, 1939. március 25. 4.

A nyilas autóbusszofőrök bűnügyében több vádlott büntetését súlyosbította a kúria. *Pesti Napló*, 1939. május 27. 10.

A nyilasok rágalmaikat rendkívül erélyesen utasította vissza a Rongyos-gárda. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 3. 3–4.

A pokolgépes Márffy szenzációs leleplezése az Erzsébetvárosi Kör elleni merényletről. *Kossuth Népe*, 1947. augusztus 13. 1–2.

A politika árnyéka a Teleki téren. *Pesti Napló*, 1939. június 20. 9.

A pozsonyi rádió „híre”. *Magyar Nemzet*, 1938. október 20. 4.

A puccskísérlet és a Turáni Vadászok. *Az Est*, 1932. január 15. 7.

A puccsszervezkedés háttere teljesen rejtélyes! *Népszava*, 1931. december 1. 2.

A Régi Magyar Családok Szövetsége alapszabálya. *Magyar Családtörténeti Szemle*, 10. (1944), 2. 47–48.

A Régi Magyar Családok Szövetségének Rovata. *Magyar Családtörténeti Szemle*, 10. (1944), 3. 72.

A rendőrség hivatalos jelentése a nyilas röpcédulások elfogásáról. *Pesti Napló*, 1938. április 21. 10.

„A Rongyos-gárda ma is készen áll fegyverrel szolgálni a hazát!...” *Magyar Élet*, 1944. január 8. 5.

A Rongyos Gárda válasza a Magyarországnak. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 8.

A Sárkány-mozgalom. *Délmagyarország*, 1939. január 3. 1.

A Sárkányos Mozgalom pestszenterzsébeti zászlóbontása. *Magyar Nemzet*, 1939. április 7. 6.

A Sorakozó élesen visszautasítja Hubay Kálmán támadását. *Esti Ujság*, 1939. augusztus 6. 5.

A suttygó propaganda. *Sorakozó*, 1940. január 5. 4.

A Szakszervezeti Tanács nyilatkozata. *Népszava*, 1940. január 24. 3.

„A szentistváni gondolat nem jelentheti azt, hogy Magyarországon félretoljuk a magyart.” Baráti Huszár Aladár beszéde a törzsökös magyarok összejövetelén. *8 Órai Ujság*, 1943. november 20. 3.

A szerb „Vreme” leleplezi Németország gyarmatosítási tervét Európában. *Sorakozó*, 1939. február 25. 5–6.

A szociáldemokrácia és a magyar munkásság. *Sorakozó*, 1940. február 2. 3.

A sztrájkbontó fasiszták szabadon tüntethetnek a főváros utcáin. *Népszava*, 1928. június 15. 8.

A Tábor hírei. *Nemzeti Élet*, 1942. október 11. 3.

A tömeges jelentkezés miatt a legszigorúbb igazolást vezette be a Sárkányos Mozgalom. *Magyar Nemzet*, 1939. február 16. 9.

A Törzsökös Magyar Nemzetségek Szövetsége értesítője, 1. (1939), 1. 5–6.

A Törzsökös Magyar Nemzetségek Szövetségének programjáról nyilatkozik Péchy László országgyűlési képviselő. *Esti Ujság*, 1939. február 19. 3.

A törzsökös magyarok a svábság kitelepítését kívánják. *Magyar Nemzet*, 1945. június 8. 2.

A törzsökös magyarok jogairól és feladatairól beszéltek a szónokok a Törzsökös Magyarok Táborának márciusi vacsoráján. *Magyar Nemzet*, 1941. március 8. 5.

A Törzsökös Magyarok májusi teája. *8 Órai Ujság*, 1943. május 22. 7.

A Törzsökös Magyarok nyilatkozata. *Esti Kurír*, 1938. november 20. 4.

A törzsökös magyarok sárkányos mozgalmának programja. *Pesti Napló*, 1939. február 24. 8.

A Törzsökös Magyarok Táborának szabadság vacsorája. *Magyar Nemzet*, 1940. március 15. 6.

A Törzsökös Magyarok Táborának ügyvéd tagjai. *Nemzeti Ujság*, 1941. július 20. 10.

A Törzsökös Magyarok tiszteletadása Bem szobránál. *Az Est*, 1939. szeptember 10. 5.

A Törzsökös Magyarok Tömörülése megalakul. *Sárkány*, 1. (1938), 1. 4.

A Törzsökös Magyarok Tömörülése. *8 Órai Ujság*, 1939. január 21. 10.

„A törzsökös magyarság minden vonalon háttérbe szorult...” A „Törzsökös Magyarok” mozgalmanak célkitűzései és eredményei. *Szabadság*, 1938. november 26. 5.

„A törzsökös magyarság türelmes és humanista.” *Magyar Nemzet*, 1942. november 21. 7.

A törzsökös mozgalom újjászervezése. *Sárkány* 2. (1939), 4–5. 1–2.

A turáni kiskátéből. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. december 15. 1–2.

A Turáni Társaság ügyei. *Turán*, 26. (1943), 1. 36–40.

A turáni vadász, 1. (1930), 1.

A Turáni Vadászok a Bácskában. Alakuló ülések Zomborban és Doroszlón. *8 Órai Ujság*, 1942. május 26. 2.

A Turáni Vadászok a Délvidéken. *8 Órai Ujság*, 1941. június 28. 2.

A Turáni vadászok a Dunántúlon. *Magyar Nemzet*, 1939. március 22. 10.

A Turáni Vadászok a Körösi Csoma Sándor szobor felállításáért. *Magyar Nemzet*, 1940. április 2. 6.

A turáni vadászok a tiszamenti határőrvidéken. *8 Órai Ujság*, 1942. június 13. 4.

A Turáni Vadászok bácskai seregszemléje. *8 Órai Ujság*, 1944. január 26. 2.

A Turáni Vadászok Biharban. *8 Órai Ujság*, 1942. december 16. 3.

A turáni vadászok célkitűzései és némely egyéni akció. *Egyedül Vagyunk*, 1943. október 8. 6.

A Turáni Vadászok Csik megyében. *Pesti Hírlap*, 1941. július 19. 8.

A Turáni Vadászok Debrecenben. *8 Órai Ujság*, 1942. május 29. 2.

A Turáni Vadászok dunántúli seregszemléje. *8 Órai Ujság*, 1939. december 14. 7.

A Turáni Vadászok erdélyi szervezkedése. *Kárpáti Híradó*, 1941. június 25. 5.

A turáni vadászok felhívása. *8 Órai Ujság*, 1943. április 5. 5.

A Turáni Vadászok helyreigazító nyilatkozata. *Magyar Jövő*, 1943. szeptember 26. 5.

A Turáni Vadászok karácsonyi vására. *Nemzeti Ujság*, 1941. december 11. 7.

A Turáni Vadászok Kossuth-vacsorája. *8 Órai Ujság*, 1941. május 12. 5.

A Turáni Vadászok körútja a Dunántúlon. *Magyar Nemzet*, 1938. október 5. 11.

A Turáni Vadászok közgyűlése. *Magyar Nemzet*, 1940. április 3. 4.

A Turáni Vadászok közgyűlése. *Magyar Nemzet*, 1941. április 6. 16.
A Turáni Vadászok közgyűlésén leleplezik vitéz Horthy István arcképét. 8 *Órai Ujság*, 1938. március 18. 10.
A Turáni Vadászok közleménye. *Ellenzék*, 1942. május 4.
A Turáni Vadászok központjának utasítása a délvidéki szervezetekhez. *Magyar Jövő*, 1943. szeptember 21. 4.
A Turáni Vadászok kulturális előadása. 8 *Órai Ujság*, 1940. április 10. 2.
A Turáni Vadászok kulturális előadása. 8 *Órai Ujság*, 1941. április 2. 5.
A Turáni Vadászok kulturális előadása. 8 *Órai Ujság*, 1941. május 28. 2.
A Turáni Vadászok kulturális előadása. 8 *Órai Ujság*, 1943. november 22. 5.
A Turáni Vadászok kulturális előadása. *Friss Ujság*, 1939. szeptember 20. 5.
A Turáni Vadászok kulturális előadása. *Nemzeti Ujság*, 1941. november 27. 8.
A Turáni Vadászok kultúrestje. *Magyar Nemzet*, 1939. november 8. 5.
A turáni vadászok küldöttsége. 8 *Órai Ujság*, 1939. július 2. 5.
A Turáni Vadászok légtálcái filmbemutatója a Pátria-moziban. *Nemzeti Ujság*, 1939. június 20. 9.
A Turáni Vadászok lövészei jelentkezzenek! *Friss Ujság*, 1939. február 14. 9.
A Turáni Vadászok lövészei jelentkezzenek! *Magyar Nemzet*, 1939. április 16. 22.
A Turáni Vadászok mementója. 8 *Órai Ujság*, 1943. október 30. 3.
A Turáni Vadászok miskolci seregszemléje. 8 *Órai Ujság*, 1943. szeptember 15. 5.
A Turáni Vadászok nagysikerű zászlóbontása Ungváron. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. december 7. 1.
A Turáni Vadászok Nagyváradon. *Magyar Jövő*, 1942. június 26. 4.
A Turáni Vadászok nemzetvédelmi előadása. 8 *Órai Ujság*, 1939. szeptember 14. 5.
A Turáni Vadászok nemzetvédelmi előadása. *Magyar Nemzet*, 1939. március 1. 9.
A Turáni Vadászok nemzetvédelmi mozgalma. *Magyar Nemzet*, 1939. július 4. 11.
A Turáni Vadászok Női Tábor a harcoló honvédekért. *Magyar Nemzet*, 1941. október 23. 7.
A Turáni Vadászok nyilatkozata. 8 *Órai Ujság*, 1943. december 4. 4.
A Turáni Vadászok nyilatkozata. *Budapesti Hírlap*, 1931. február 7. 9.
A Turáni Vadászok nyilatkozata. *Uj Magyarország*, 1943. szeptember 30. 7.
A Turáni Vadászok Országos Egyesülete megszervezi a nyíregyházi helyi csoportot. *Nyírvidek*, 1932. október 21. 4.
A Turáni Vadászok Országos Egyesülete. *Nemzeti Ujság*, 1941. november 13. 7.
A Turáni Vadászok Országos Egyesületének alakuló gyűlése Csepelen. *Pesti Hírlap*, 1932. szeptember 28. 9.
A Turáni Vadászok országos mozgalma. *Pesti Hírlap*, 1942. május 2. 8.
A Turáni Vadászok összejövétele. *Pesti Hírlap*, 1932. július 26. 10.
A Turáni Vadászok parasztgárdájának seregszemléje Szolnokon. 8 *Órai Ujság*, 1941. május 28. 3.
A Turáni Vadászok seregszemléje a Bácskában. 8 *Órai Ujság*, 1942. január 22. 2.
A Turáni Vadászok seregszemléje a Dunántúlon. *Pesti Hírlap*, 1939. április 20. 14.
A Turáni Vadászok seregszemléje Királyhágón. 8 *Órai Ujság*, 1943. augusztus 26. 7.
A Turáni Vadászok seregszemléje Kolozsvárott. 8 *Órai Ujság*, 1942. március 19. 2.
A Turáni Vadászok seregszemléje Szabadkán. *Keleti Ujság*, 1943. október 23. 3.
A Turáni Vadászok szabadkai alakuló közgyűlése. 8 *Órai Ujság*, 1941. november 15. 7.
A Turáni Vadászok szabadságünnepe. *Pesti Hírlap*, 1941. március 19. 5.
A Turáni Vadászok szamosújvári alakuló közgyűlése. 8 *Órai Ujság*, 1942. január 30. 5.
A Turáni Vadászok szervezkedése Szolnok-Doboka vármegyében. *Ellenzék*, 1942. augusztus 1. 2.

A Turáni Vadászok szervezőgyűlése. 8 *Órai Ujság*, 1938. november 26. 4.
A Turáni Vadászok Szolnok-Doboka vármegyében. *Keleti Ujság*, 1942. augusztus 2. 4.
A turáni vadászok szövetségének szervezkedése Háromszéken. *Székely Nép*, 1941. július 16. 7.
A Turáni Vadászok terjeszkedése a Bácskában. 8 *Órai Ujság*, 1942. november 26. 5.
A Turáni Vadászok terjeszkedése a Bácskában. 8 *Órai Ujság*, 1942. december 2. 5.
A Turáni Vadászok tiltakoztak a délerdélyi magyar iskolák bezárása ellen. 8 *Órai Ujság*, 1943. november 3. 6.
A Turáni Vadászok tiszántúli szervezkedése. 8 *Órai Ujság*, 1939. július 12. 9.
A Turáni Vadászok tiszántúli szervezkedése. *Sárkány*, 2. (1939), 4–5. 2.
A Turáni Vadászok új helysége. 8 *Órai Ujság*, 1938. december 21. 2.
A turáni vadászok újra megkezdték működésüket. *Uj Nemzedék*, 1932. június 7. 7.
A Turáni Vadászok ungvári zászlóbontása elé. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. december 3. 1.
A Turáni Vadászok ünnepi estje. *Magyar Nemzet*, 1942. június 2. 4.
A Turáni Vadászok vidéki szervezkedései. *Pesti Hírlap*, 1942. június 20. 7.
A Turáni Vadászok zászlóbontása a Tiszántúlon. *Reggeli Ujság*, 1942. augusztus 2. 3.
A Turáni Vadászok zászlóbontása Pestszenterzsébeten és Kövesegyházán. *Keleti Ujság*, 1944. január 14. 6.
A Turáni Vadászok zászlóbontása Szatmár vármegyében. 8 *Órai Ujság*, 1942. január 8. 3.
A Turáni Vadászok zászlóbontása Újvidéken. *Magyar Nemzet*, 1942. március 13. 6.
A Turáni Vadászok Zentán. *Délmagyarország*, 1942. június 13. 4.
A Turáni Vadászok. *Nemzeti Ujság*, 1940. április 3. 7.
A Turáni Vadászok. *Nemzeti Ujság*, 1940. június 5. 7.
A Turáni Vadászok. *Nemzeti Ujság*, 1941. június 28. 7.
A Turáni Vadászok. *Nemzeti Ujság*, 1943. augusztus 27. 7.
A turáni vadászok. *Népszava*, 1932. június 7. 6.
A turáni vadászok. *Pesti Napló*, 1928. április 22. 4.
A Turáni Vadászok tisztújító gyűlést tartottak Nagyváradon. *Ellenzék*, 1943. április 6. 4.
A Turul Szövetség nagyszabású irodalmi programja és Erdélyi József szerzői estje. *Sorakozó*, 1939. október 27. 4.
„A végrehajtási utasítás pótolhatja a törvény fogyatékosságait.” „A kisbérleti rendszer jó kiválasztási eszköz lesz.” Két képviselő nyilatkozata a földreformról. *Sorakozó*, 1939. november 17. 5.
A zsidó beszivárgás vonala. *Sorakozó*, 1939. július 7. 1–2.
Abreise des Gesandten Ullein-Reviczky nach Stockholm. *Pester Lloyd – reggeli kiadás*, 1943. szeptember 21. 4.
Ádám T. István: Óriási politikai szenzáció: Szálasi végleg visszavonul a politikától, otthagyta a nyilasokat. *Kis Ujság*, 1938. május 19. 1–2.
Aki „ki akarja kaparni a sült gesztenyét...” Nagy részvétlenség Konkoly-Thege gyűlésein – Nyékhegyi Géza elmondja letartóztatásának és kiutasításának történetét. *Szabadság*, 1935. november 24. 2.
Alföldi Géza: Magyar színpadi kultúrát! *Sorakozó*, 1939. május 26. 10.
Állandóan folyik a Turáni Vadászok szervezkedése. 8 *Órai Ujság*, 1942. március 28. 2.
Álljunk meg egy szóra... *Magyarország*, 1943. október 9. 4.
Almásy József: „Küzdelem a magyarságért.” *Jelenkor*, 3. (1941), 14. 1–2.
Andreánszky István: Egységes nemzet helyett – széthúzó csoportok. *Népszava*, 1939. január 29. 7.
Április 2. *Uj Magyarország*, 1939. április 2. 4.
Április 30. *Uj Magyarország*, 1938. április 30. 2.

Apró hírek. *Gyógyszerészi Közlöny*, 1942. július 11. 382.
 Apróhirdetések. *Kecskeméti Közlöny*, 1943. március 3. 8.
 Aranykenyér: Sértő Kálmán verseskönyve. *Sorakozó*, 1939. január 19. 6.
 Az Állatvédők Egyesületének plakátkiállítása. *Nemzeti Újság*, 1939. május 24. 11.
 Az alsólendvai kerületet meghódította a fajvédő gondolat. *Sorakozó*, 1939. május 26. 6.
 Az antibolsevista kiállítás. *Képes Vasárnap*, 1941. december 12. 811.
 „Az elsikkasztott felkelők.” *Sorakozó*, 1940. március 15. 2.
 Az Erdélyi József-est margójára. *Sorakozó*, 1939. november 3. 6.
 Az eszme felakasztói. *Pesti Újság*, 1941. október 28. 2.
 „Az idegenek ne tanítsanak bennünket arra, hogy ki a magyar” – mondotta Huszár Aladár, a Törzsökös Magyarok Szövetségének vasárnapi közgyűlésén. *Hétfő Reggel*, 1939. január 16. 10.
 Az ősi magyar erények ápolására, a magyar gondolat társadalmi összefogására Miskolcon is megalakul a Turáni Vadászat szervezete. *Magyar Jövő*, 1940. november 30. 3.
 Az ügyvédpolitika új útja. *Sárkány*, 2. (1939), 1. 10–11.
 B. L.: Egy esztendeje alakult újjá vitéz Héjjas Iván fajvédő gárdája. *Magyar Nemzet*, 1939. május 17. 12.
 b.: A Vadászok. *Magyar Hírlap*, 1928. április 22. 14.
 Babits Mihály: Könyvről könyvre. *Nyugat*, (1933), 4. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/95EgG>
 Back Andor volt főszolgabíró sajtópere a büntetőtörvényszék előtt. *Magyarság*, 1937. február 27. 3.
 Bácskai sváb: „Beszivárgott svábok.” *Magyar Nemzet*, 1939. január 18. 10.
 Bácskerteszen is megalakult a Turáni Vadászok szervezete. *Délvidéki Magyarság*, 1942. február 4. 7.
 Bajcsy-Zsilinszky Endre: Előre „törzsökösök!” (Levél egy nem törzsökös barátomhoz). *Független Magyarország*, 1939. november 18. 3.
 Baky László államtitkár: A Turáni Vadászok egyes vezetői, elsősorban baráti Huszár Aladár a magyar nép érdekei ellen becstelen aknamunkát folytatott. *Magyar Élet*, 1944. április 18. 4.
 Baky László: Az elsikkasztott felkelők. *Magyarság*, 1940. március 14. 1.
 Baky László: Magyar népi szervezetséget! *Magyarság*, 1941. március 20. 1.
 Baky Marica: „Áldozunk vérünkkel a Hazának!...” Véralóközpontot szervez a Fajvédő Szövetség női tábora. *Függetlenség*, 1940. március 31. 7.
 Balás P. Elemér: Bírói joggyakorlat. *A Sajtó*, 15. (1941), 12. 8–14.
 Balla Antal előadása. *Pesti Hírlap*, 1941. február 20. 7.
 Baráti Huszár Aladár törzsökös magyarjai. *Összetartás*, 1938. december 4. 3.
 Baráti Huszár Aladár útban hazafelé. *Kossuth Népe*, 1945. május 23. 5.
 Baráti Huszár Aladár: „Hagyjam abba a törzsökös mozgolódást? *Magyar Nemzet*, 1939. március 8. 4.
 Baráti Huszár Aladár: „Magyarország legyen a magyaroké”. *Magyarság*, 1938. március 30. 9.
 Baráti Huszár Aladár: A karaván halad... *Magyar Nemzet*, 1943. október 27. 6.
 Baráti Huszár Aladár: A ma sorskérdései. *Nemzeti Élet*, 1941. április 13. 1.
 Baráti Huszár Aladár: Ami Jarosséknak nem tetszik. *Magyar Nemzet*, 1941. márc. 28. 4.
 Baráti Huszár Aladár: Egy pohár tiszta víz vegyelemzése. *Magyar Nemzet*, 1942. szeptember 6. 5.
 Baráti Huszár Aladár: *Gondolatok a világháború alatt*. Budapest, Rege, 1943.
 Baráti Huszár Aladár: Gondolatok egy külföldről jött levél nyomán. *Magyar Nemzet*, 1941. február 14. 4.
 Baráti Huszár Aladár: Ki a magyar? *Magyar Nemzet*, 1939. január 28. 4.

Baráti Huszár Aladár: Legyen végre nagy magyar összefogás! *Nemzeti Élet*, 1941. október 5. 1–2.
 Baráti Huszár Aladár: Legyőzhetetlen a magyar. *Nemzeti Élet*, 1941. november 15. 1.
 Baráti Huszár Aladár: Még egyszer a törzsökös mozgalomról. *Magyar Nemzet*, 1939. január 21. 4.
 Baráti Huszár Aladár: Néhány szó egy főbenjáró vádról. *Nemzeti Élet*, 1941. november 2. 1.
 Baráti Huszár Aladár: Nem kékvérűség a törzsökös magyarok szervezkedése. *Magyar Nemzet*, 1938. november 11. 6.
 Baráti Huszár Aladár: Talán szabad még Magyarországon magyarnak lenni? *Magyar Nemzet*, 1938. november 23. 6.
 Baráti Huszár Aladár: Válasz annak, akit nem bántott senki. *Magyar Nemzet*, 1939. július 29. 4.
 Baráti Huszár Aladár: Válasz. *Magyar Nemzet*, 1941. október 21. 4.
 Báró Atzél Ede, vitéz Vattay Ferenc ny. á. csendőrezredes és nemes albisi Csomóss Miklós dr. lövészsövetségi megbízatása. *Keleti Újság*, 1942. december 13. 4.
 Baróthy József: Aki túltesz Hubayn is. *Sorakozó*, 1940. július 12. 4.
 Befejeződött a vizsgálat a Turáni Vadászok Egyesülete ellen. *Magyarság*, 1932. január 12. 4.
 Beküldött hírek. *Esti Újság*, 1943. április 5. 4.
 Beküldött hírek. *Pesti Hírlap*, 1939. június 3. 15.
 Beküldött hírek. *Újság*, 1931. december 15. 8.
Belügyi Közlöny. 45. (1940), 57. 2119.
 Bencsi Zoltán: A Dunamedence csak magyar lehet. *Sorakozó*, 1939. március 25. 10.
 Beszélgetés Budaváry Lászlóval, a „Zöld bolsevizmus” szerzőjével a nyilasokról, Szálasiról és a felelőtlen propagandáról. 8 *Órai Újság*, 1941. augusztus 18. 7.
 Bethlen csak volt főispánjával mérkőzik Nagykanizsán. *Újság*, 1935. március 13. 6.
 Betiltott fasiszta magyar könyvek. *Népi Egység*, 1945. október 25. 2.
 Bevilaqua Borsodi Béla: A „Rongyosok” története. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 6.
 Bibiti Gedeon: Választások előtt. *Sárkány*, 2. (1939), 3. 9–10.
 Bihary László: A Rongyos Gárda története. *Dunántúl*, 1939. augusztus 13. 7.
 Bihary László: Egy „rongyos telep” a megvalósulás útján. *Sorakozó*, 1939. október 7. 2.
 Bihary László: Eltemették Rozs József zászlóst a rákoskeresztúri hősi temetőben. *Magyar Nemzet*, 1939. január 13. 12.
 Bihary László: Földet kér kétszáz Rongyos. Mintafalut lehetne létesíteni a cseh légionisták által elhagyott területeken. *Sorakozó*, 1939. augusztus 25. 5.
 Bihary László: Magyar telepeseket a nyugati végekre. *Sorakozó*, 1939. augusztus 18. 5.
 Bóka László: Szoboszló non coronat! *Haladás*, 1946. szeptember 12. 7.
 Bomlik a Turáni Vadászok Tábora... *Összetartás*, 1943. október 3. 12.
 Borbély Andor: A mi hősi halottaink. *Virradat*, 1938. október 24. 3.
 Brávó, turáni vadászok! *Függetlenség*, 1943. szeptember 19. 2.
 Budán is szervezkednek a Turáni Vadászok. *Budai Napló*, 1937. október 14. 5.
Budapesti Hírlap, 1939. január 11. 7. (gyászjelentés)
Budapesti Közlöny, 1929. október 4.
Budapesti Közlöny, 1938. augusztus 11.
Budapesti Közlöny, 1938. július 8.
Budapesti Közlöny, 1939. március 30.
Budapesti Közlöny, 1939. szeptember 1.
Budapesti Közlöny, 1942. március 11.
Budapesti Közlöny, 1943. augusztus 18.
Budapesti Közlöny, 1943. augusztus 3.

Budapesti Közlöny, 1943. december 31.
 Budapesti Közlöny, 1943. december 5.
 Budapesti Közlöny, 1943. február 7.
 Budapesti Közlöny, 1943. november 14.
 Budapesti Turáni Vadász gyermekek Karácsony-estje. *8 Órai Ujság*, 1943. december 27. 5.
 Budaváry László: Az ív lefelé hajlik. Elfogulatlan hozzászólás a nagy perhez. *Nemzeti Élet*, 1940. március 17. 1–2.
 Budaváry László: Döntő pillanatban. Az ÉME közgyűlése elé. *Nemzeti Élet*, 1940. április 7. 1.
 Budaváry László: Jobbra át. *Nemzeti Élet*, 1940. július 21. 1.
 Budaváry László: Mennek vagy nem mennek? *Nemzeti Élet*, 1940. január 26. 1–2.
 Budaváry László: Mondjunk ítéletet pártokról és politikusokról – Natkó Gyula könyve. *Nemzeti Élet*, 1942. december 13. 1.
 Budaváry László: Turáni vadászok. *Nemzeti Élet*, 1941. június 1. 1–2.
 Bujdosó Antal: A Klein-Mühl-vita után. *Magyar Nemzet*, 1939. július 5. 4.
 B–y L–ó: Adják oda a cseh légionáriusok telepesbirtokait a „Rongyos Gárda” nincstelenjeinek. *Sorakozó*, 1939. június 9. 2.
 Csak a brutalizáló rendőrnek lehet igaza. *Népszava*, 1931. január 9. 6.
 Csak a magyarságában öntudatos és erejében egységes nemzet állhatja meg méltóan a helyét. A Százszázalékosok Társaságának értekezlete. *Hétfő*, 1941. február 17. 3.
 Csak törzskösen! *Függetlenség*, 1940. szeptember 28. 3.
 Csáky külügyminiszter Kecskeméten. *Magyar Nemzet*, 1939. május 18. 5.
 Csizmás Lajos: Méltóságos Károlyi Mihály úrnak, London. *Székely Nép*, 1944. május 6. 1.
 Csokonai-est. *Népszava*, 1941. december 2. 7.
 D. M.: Írók az utcán. *Sorakozó*, 1940. június 7. 5.
 –da: Adám T. István: Pónyi Kátyi legendája. *8 Órai Ujság*, 1943. július 13. 5.
 Das Deutschtum des Mohacser Wahlbezirktes geschlossen hinter Dr. Konrad Mischung. Pfeilkreuzler sticht einen Deutschen Volksgenossen nieder! *Deutscher Volksbote*, 1939. május 28. 2.
 Das wahre Gesicht Anton Kleins. *Deutscher Volksbote*, 1939. május 21. 6.
 Debrecenben megalakult a Turáni Vadászok helyi csoportja. *8 Órai Ujság*, 1940. május 15. 5.
 Debrecenben páratlanul fölényes szavazataránnyal, két mandátumot hódított el a MÉP. *Esti Ujság*, 1939. május 31. 7.
 Dénes István: Dörögnek az ágyúk a földreform ellen és a földreform mellett. A földkérdés a magyar nemzet élet-halál kérdése. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 2.
 Dénesfay-Dinich Győző az alsólendvai kerület fajvédő párti jelöltje. *Sorakozó*, 1939. május 12. 4.
 Dénesfay-Dinich Győzőt hívja képviselőnek Lajosmizse és környékének népe. *Sorakozó*, 1939. május 5. 4.
 Denunciáltak... *Esti Ujság*, 1939. augusztus 6. 3.
 Dessewffy Sándor: Tájékoztató a Törzsköcs Magyar Nemzetségek Szövetségéről. *Magyar Nemzet*, 1939. január 22. 16.
 Deutschenschreck in Bonyhad. *Völkischer Beobachter*, 1939. május 27. 5.
 Dicső múlt és szent jövő. *Nemzeti Élet*, 1942. március 22. 1–2.
 Die Deutschfeindliche Front. *Deutscher Volksbote*, 1939. augusztus 27. 4.
 Die Kleinlandwirteparteien gegen den Volksgruppengedanken. *Deutscher Volksbote*, 1939. április 2. 4.
 Dóka Tamás: Az elsorvadt földreform. *Sárkány*, 2. (1939), 3. 5–6.

Dormán László: Születésnapomra. *Magyar Szó*, 2015. november 2. 11.
 Dövényi Nagy Lajos: Magános séta egy falusi utcán. *Sorakozó*, 1939. február 25. 9.
 Dunay Ákos: Kell a függetlenségi párt! *Magyar Nemzet*, 1938. december 22. 4.
 Duplarobottal, filléres bérral és szűkkeblűséggel agítál a hercegi uradalom a nyilaspárt mellett. *Sorakozó*, 1939. július 21. 5.
 „Egy asszimiláns »árja«”: Az állampolgárság rostája. *Szabadság*, 1939. február 4. 3.
 Egy cserkészfiú leszúrt egy menekülő kommunistavezért. *Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap*, 1942. július 24. 5.
 Egy hungarista nyílt levele Csomóss Miklóshoz. *Magyarság*, 1938. augusztus 13. 7.
 Egy község, amely dolgozni akar, de politizálni – nem. *8 Órai Ujság*, 1941. május 24. 2.
 Egy munkás: Egy magyar munkás válasza. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1943. február 1. 1.
 Egy rongyos: Condor Légió. *Sorakozó*, 1939. július 14. 7.
 Egy Szentkirályi-utcai grófi palotában „Marcia su Budapest”-re készülnek a fascista-legitimisták? *Magyar Hétfő*, 1931. február 3. 5.
 Egy turáni vadász: A Volksbote, a sovinizmus és a „Mein Kampf”. *8 Órai Ujság*, 1939. augusztus 20. 3.
 Egyenlőség, 1938. május 5. 2. (cím nélkül).
 Egyesületi és társadalmi hírek. *Nemzeti Ujság*, 1932. június 7. 9.
 Egyesületi és társadalmi hírek. *Nemzeti Ujság*, 1939. december 12. 8.
 Egyesületi és társadalmi hírek. *Nemzeti Ujság*, 1940. január 17. 6.
 Egyesületi és társadalmi hírek. *Nemzeti Ujság*, 1940. június 2. 12.
 Egyesületi és társadalmi hírek. *Nemzeti Ujság*, 1940. október 17. 7.
 Egyesületi és társadalmi hírek. *Nemzeti Ujság*, 1941. március 12. 7.
 Egyre nagyobb tömegben sorakozik a székely főváros magyarsága a Turáni Vadászok Egyesületébe. *Reggeli Ujság* (Marosvásárhely), 1942. április 2. 5.
 Egység. *Sorakozó*, 1940. február 2. 1.
 Eine neue Art der Unruhe. Wer sind die Lumpengardisten? *Banater Deutsche Zeitung*, 1939. augusztus 10. 2.
 Éjfélig húzódó tanácskozáson a Turáni Vadászok helyi egyesülete kimondotta, hogy fokozottan folytatja nemzetvédelmi feladatát. *Reggeli Ujság*, 1942. április 25. 2.
 Elég volt! *Nemzeti Ujság*, 1942. február 19. 4.
 Elégtétel Sztranyavszky Sándornak. *8 Órai Ujság*, 1939. december 12. 5.
 Éles visszautasításra készülnek a képviselők a Hubay–Vágó-javaslattal szemben. *8 Órai Ujság*, 1940. június 8. 6.
 Életunt honvédőrmester. *Magyarság*, 1926. december 18. 9.
 Elismerő oklevéllel tüntetik ki a Turáni Vadászok lövészeit. *Pesti Hírlap*, 1939. május 9. 10.
 Elítélték Makay Miklós nyilas támadóját. *Esti Kurir*, 1939. január 24. 4.
 Eljárás indult Szalay László író ellen egy németellenes cikke miatt. *Kis Ujság*, 1939. január 31. 3.
 Előadások. *Függetlenség*, 1941. január 8. 5.
 Elrendelték a bűnügyi vizsgálatot vitéz Szabó Sándor, a Turáni Vadászok helyi csoportja elnöke elleni rágalmozási bűntényben. *Magyar Élet*, 1944. január 16. 3.
 Eltemették a meggyilkolt három temerini magyar munkást. *Reggeli Magyarország*, 1942. június 14. 11.
 Embertelen munkabéruzsora a csepeli Weiss Manfréd-gyárban. *Sorakozó*, 1939. március 11. 1.
 Érdekfeszítő előadások a Törzsköcs Magyarok Táborának ezévi utolsó vacsoráján. *Nemzeti Tábor*, 1943. december 24. 3.

Erdélyi József szerzői estje. *Sorakozó*, 1939. május 5. 8.
 Erdélyi József: Ahasvér és a Varázsfurulyás (1932). *Sorakozó*, 1939. június 9. 2.
 Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. április 21. 5.
 Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. április 28. 7.
 Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 4.
 Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. július 14. 4.
 Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. június 16. 4.
 Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. június 2. 4.
 Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. június 23. 4.
 Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. június 9. 4.
 Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. május 12. 4.
 Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. május 19. 6.
 Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. május 26. 2.
 Erdélyi József: Forgó komédia. *Sorakozó*, 1939. május 5. 4.
 Erdélyi József: Magyar nyelvlecke. Eb ura fakó! *Magyar Ujság*, 1939. augusztus 15. 9.
 Erdélyi József: Pesti fák. *Sorakozó*, 1939. április 14. 6.
 Erdélyi Józsefet öt verséért két hónapra ítélte a Kúria. *Népszava*, 1939. március 18. 9.
 Erdődi Mihály: Földet a Rongyosoknak. *Sorakozó*, 1939. április 21. 7.
 Erdődi Mihály: Milyen lesz Rongyosújfalu? *Sorakozó*, 1939. május 5. 6.
 Ernste Zwischenfälle in Bonyhad. *Völkischer Beobachter*, 1939. május 30. 1.
Esti Ujság, 1940. április 24. 4. (cím nélkül).
Esti Ujság, 1940. november 4. 6. (cím nélkül).
 Et fecerunt magnum aldumas... *Uj Magyarország*, 1939. december 3. 4.
 „Ez a földreform nem állítja meg a városba vándorlást.” „Az egyke elleni harc fegyvere csak pénzügyileg jól megalapozott földreform lehet.” Két képviselő nyilatkozata a Sorakozónak. *Sorakozó*, 1939. november 10. 3.
 Ez is úr lett... *Sorakozó*, 1940. május 10. 1.
 Ezen a földön a magyar legyen az úr! A törzsökös magyarok asztaltársaságának vacsorája. *Magyar Nemzet*, 1938. november 16. 7.
 Ezer fővárosi és pestkörnyéki gyermeket nyaraltatnak a bácskai Turáni Vadászok. *8 Órai Ujság*, 1943. június 8. 2.
 Ezrek vettek részt a Fajvédők Szövetségének alakuló gyűlésén. *Kecskeméti Közlöny*, 1938. május 10. 4.
 f. f.: Van-e jelentékeny törzsökös lakosság Budapesten? *Az Ország Útja*, 5. (1941). 4. 154–156.
 Fajvédelem vagy antiszemitizmus. *Sorakozó*, 1940. május 17. 1.
 Fajvédők Szövetség közleményei. *Sorakozó*, 1939. július 14. 6.
 Fajvédők kiáltványa. *Szabad Szó*, 41. (1939), 5. 1.
 Fáklyás stafétafutás Kecskemétről Vereckére. *Sorakozó*, 1939. április 28. 2.
 Falualapítási kísérlet: Rongyosújfalu. *Országépítés*, 1. (1939), 3. 405–408.
 Fegyelmi határozat. *Sorakozó*, 1939. szeptember 1. 2.
 „Fegyveres harcot!” *Szabad Nép*, 1944. december 1.
 Féja Géza előadása a Turáni Vadászoknál. *Magyar Nemzet*, 1939. október 18. 7.
 Féja Géza: „Törzsökös magyarok.” *Magyarország*, 1938. november 17. 7.
 Féja Géza: A hatvanéves Szabó Dezső. *Sárvány*, 2. (1939), 3. 3.
 Féja Géza: Békésy-Bonyák Antalnak a törzsökös magyarok mozgalmáról. *Magyarország*, 1939. február 22. 11.

Féja Géza: Valódi magyar fajvédelmet! *Sorakozó*, 1939. március 11. 8.
 Féktelen pángermán izgatás folyik Tolnában a független kisgazdapárt cégére alatt. *Magyarország*, 1935. március 23. 5.
 Felavatták az új kulai hidat. *Magyar Nemzet*, 1943. február 5. 10.
 Felébredt a nemzet lelkiismerete. A magyar jobboldal csodálatos lendülettel irányítja a szebb magyar jövő előkészítését. *Sorakozó*, 1939. május 26. 1.
 Felfüggesztette a Kúria Nyikos Kálmán hírlapíró büntetését a Hubay Kálmán által indított perben. *Magyar Nemzet*, 1943. február 12. 7.
 Felhívás a magyar nőkhöz! *Friss Ujság*, 1938. december 4. 9.
 Felhívás a magyar társadalomhoz! *8 Órai Ujság*, 1942. február 18.
 Felhívás a Turáni Vadászok miskolci szervezetébe való belépésre. *Magyar Jövő*, 1944. március 14. 4.
 Felhívás a Turáni Vadászokhoz. *Esti Ujság*, 1942. február 19. 6.
 Felhívás a Turáni Vadászokhoz. *Pesti Hírlap*, 1942. május 16. 7.
 Felhívás a tűzharcosokhoz! *Hétfő*, 1944. október 16. 3.
 Felhívás az illavai rabok magyarországi hozzátartozóihoz. *Magyarország*, 1938. november 19. 10.
 Felhívás minden Rongyos Bajtárshoz. *Sorakozó*, 1939. július 21. 5.
 Felhívás. *Pesti Hírlap*, 1938. április 7. 12.
 Felmentette a bíróság a nyilas eszmevédőket az államfelforgatás vádjá alól. *Ujság*, 1940. április 25. 2.
 Félreértések elkerülése céljából... *Függetlenség*, 1943. november 21. 4.
 Felvidéki: Mire várunk még? *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 29. 10.
 Fény és árny a Mezőgazdasági Kiállításon. A Felvidéki harcok „Rongyos” hősei mint inségmunkások. *Sorakozó*, 1939. április 1. 5.
 Ferdinándy Mihály: A törzsökösök: forma és szerep. *Pesti Napló*, 1939. február 12. 30.
 Ferencz Ferdinánd: Mindent a hazáért! *Nemzeti Élet*, 1941. augusztus 10. 2.
Fővárosi Közlöny, 1944. október 20. (melléklet).
 Franciaország igazi arca az európai demokráciák kimúlásának hajnalán. *Sorakozó*, 1939. április 1. 2.
 Frűhwirth Mátyás zsarolóját kéthónapi fogházra ítélte a tábla. *Esti Kurír*, 1936. május 7. 11.
Függetlenség, 1933. május 21. 11. (cím nélkül).
 g. i.: A kommunisták mintájára sejtrendszer alapján szervezkedtek a Turáni Vadász Szövetség felesküdtött tagjai. *Esti Kurír*, 1928. április 21. 5.
 Gábor Béla, 1873–1939. *Magyar Rendőr*, 6. (1939), 4. 77–78.
 Gál Imre: Tiltott gyűlekezést leplezett le a rendőrség. *Esti Kurír*, 1928. április 20. 1–2.
Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz, 14. (1938–1939), 1–2.
Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz, 17. (1941–1942), 3–4.
Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz, 18. (1943–1944), 1–2.
 Georg Goldschmidt: Auf bedencklichen wegen. Anton Kleins seltsamer Kampf. *Deutscher Volksbote*, 1939. július 2. 1.
 Gömbös Gyula miniszterelnök nem tagja a Turáni Vadászok Egyesületének. *Nyírvidék*, 1932. november 15. 1.
 Gömbös Miklós nyilatkozata. *Magyar Nemzet*, 1939. július 9. 5.
 Göncz Árpád: Ötödfélszáz kemény legény tábora a Hárshegy aljában. *Pesti Hírlap*, 1941. augusztus 30. 5–6.

Gróf Dessewffy Gyula és Huszár Károly beszéltek a Dessewffy nemzetség összejövetelén. *Pesti Napló*, 1938. május 7. 2.

Gyilkosságokat, robbantásokat és diktatúrát tervezett Vannay puccstársasága az ügyészség vádirata szerint. *Esti Kurír*, 1932. szeptember 23. 3.

Gyógynövénygyűjtés. *Szebb Jövőtl*, 2. (1942), 4. 15.

Győzött a magyar lélek a könyvnapon. *Sorakozó*, 1939. június 2. 8.

Ha „turáni” csinálja. *Népszava*, 1932. június 11. 6.

Háborús bűnös a barna pokolból, 1–2. *Kurír*, 1991. április 15. 6. és 10.

Hadviseltek, volt tábori csendőrök és volt hadifoglyok országos szervezkedése. *Friss Ujság*, 1939. január 18. 5.

„Hajsza.” *Esti Ujság*, 1939. augusztus 15. 3.

Halló... Itt Illava!... *Összetartás*, 1938. december 25. 15.

„Ha mások azt mondják, hogy az ő szavuk a kornak szava, a mi szavunk – az ezeréves magyar szó.” Gróf Dessewffy Gyula és Huszár Károly beszéltek a Dessewffy nemzetség összejövetelén. *Pesti Napló*, 1938. május 7.

Harmadszor kezdte meg a bíróság ma az Imrédy–Vasmacsakovácshajtópert. *8 Órai Ujság*, 1943. március 12.

Három halálos ítélet a Néptörvényszék első tárgyalásán. *Szabadság*, 1945. február 4. 1–2.

Három interpellációban kerülnek a hír elé a csütörtök esti események. *Magyarország*, 1938. december 3. 1–2.

Három oldalági rokon több, mint ötmilliárd koronára perli a Szemere-hagyatékot. *Magyar Hírlap*, 1926. szeptember 28. 2.

Háromezer ember ünnepelte Pakson Klein Antalt Mühl Henrik elleni kiállításáért. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 8. 4.

Hatalmas arányúnak ígérkezik az idei könyvnap. *Sorakozó*, 1939. május 26. 2.

Hatalmas sikerrel zárult a csillaghegyiek céllövő versenye. *Nemzeti Sport*, 1942. augusztus 11. 5.

Határozat. *Sorakozó*, 1940. április 12. 4.

Heinrich Mühl: Krieg in Paks. An die Adresse Anton Kleins. *Deutscher Volksbote*, 1939. augusztus 13. 1–2.

Héjjas Iván a zsidókérdésről és a földreformról. *Sorakozó*, 1939. március 18. 1.

„Héjjas Iván beszél...” A Magyar Fajvédő Szövetség zászlóbontása Kecskeméten. *Magyarország*, 1938. május 10. 3.

Héjjas Iván búcsúja a Rongyos Gárdától. *Sorakozó*, 1939. február 25. 9.

Héjjas Iván »Rongyos Gárdá«-jának vacsorája. *Pesti Napló*, 1938. december 30. 11.

Héjjas Iván vezetésével megalakul a Magyar Fajvédők Szövetsége. *8 Órai Ujság*, 1938. április 14. 12.

Héjjas Iván: Sorakozó. *Sorakozó*, 1939. február 25. 1.

Héjjas Ivánt választotta elnökévé a Magyar Fajvédők Országos Szövetsége. *Magyarország*, 1938. április 30. 4.

Héjjas Jenő: „A horda”. Válasz Hubay Kálmánnak. *Sorakozó*, 1939. augusztus 4. 1–2.

Héjjas Jenő: Fellebezés a magyar nemzet becsületéhez. *Sorakozó*, 1939. június 16. 1.

Héjjas Jenő: Nyilatkozat. *Sorakozó*, 1940. augusztus 23. 1.

Helyet a magyarnak! *Kis Ujság*, 1939. január 15. 1.

Helyreigazítunk egy helyreigazító nyilatkozatot. *Magyar Élet*, 1943. szeptember 28. 4–5.

Herczeg Ferenc: Régiek és újak. *Pesti Hírlap*, 1939. január 22. 1.

Hétfőn nyílik meg a Törzsszövetség Magyarok közhelyisége és munkaközvetítője. *Nemzeti Ujság*, 1939. január 19. 9.

Hibát jelző zörejek az OTI gépezetében. *Sorakozó*, 1940. április 12.

Hírek Kárpátalján. *Kárpáti Híradó*, 1941. május 11. 5.

Hírek. *8 Órai Ujság*, 1937. május 27. 8.

Hírek. *Magyarország*, 1944. május 12. 8.

Hírek. *Népszabadság*, 1976. október 20. 8.

Hivatalos rész. *Budapesti Közlöny*, 1941. szeptember 14. 3.

Hol van Prónay Pál és Osztentburg? *Magyarország*, 1938. május 15. 11.

Holnap tárgyalják a Kovács-testvérek ügyét. *Magyarország*, 1925. május 15. 9.

Honnan vette nevét a Sárkányos Mozgalom? *Sárkány*, 1. (1938), 1. 6.

Honnan, mikor és mennyi pénzt kapott a Szociáldemokrata Párt vezetősége? *Sorakozó*, 1939. szeptember 22. 3.

Honvédségi Közlöny, 1939. október 30. 52.

Honvédségi Közlöny, 1942. január 7. 4.

Horthy István emlékezete a Turáni Vadászok Országos Egyesületében. *Nemzeti Ujság*, 1937. november 10. 7.

Horváth Béla: Itthon vagyunk. *Sárkány*, 1. (1938), 1. 10.

Horváth Béla: Karácsonyi lecke. *Sárkány*, 1. (1938), 1. 11.

Horváth Béla: Törzsszövetség magyarok. *Esti Kurír*, 1938. november 19. 7.

Horváth Ferenc: A közép- és kisipar háborús nyersanyag gazdálkodási gondjai. *Sorakozó*, 1940. február 9. 3.

Hubay Kálmán augusztus 18-án feladott levélben válaszolt Palló Imre kérdésére a Magyar Újság ügyében. *Magyarország*, 1939. augusztus 23. 5.

Hubay Kálmán orcájához. *Sorakozó*, 1939. augusztus 4. 3.

Hubay Kálmán válasza a Magyar Újságnak. *Magyarország*, 1939. augusztus 25. 5.

Hubay Kálmán: „Állni szoktam, amit kijelentek, szeretném, ha mások is ugyanezt tennék!” *Magyarország*, 1939. augusztus 5. 3.

Hubay Kálmán: Hajsza. *Pesti Ujság*, 1939. augusztus 6. 3.

Hubay Kálmán: Hol vagytok, rongyosok? *Magyarország*, 1938. szeptember 21. 1.

Hubay Kálmán: Mi készül itt? Avagy Hitler és a magyar lovagiasság. *Magyarország*, 1938. november 10. 1.

Hubay Kálmánt könnyebb baleset érte. *Magyarország*, 1939. augusztus 9. 10.

Huszár Aladár érdekes előadása a magyar lélek történelmi jogairól. *Nemzeti Ujság*, 1938. november 9. 8.

Huszár Aladár törzsszövetség magyarjai. *Összetartás*, 1938. november 13. 3.

Ide figyeljen, Basch Úr! *Nemzeti Élet*, 1940. március 10. 4.

Ifj. Györgyi Lajos: 30.000 tagja van már a Magyar Parasztszövetségnek. *Orosházi Friss Hírek*, 1942. július 7. 2.

Ifj. Mélik Endre: Dél-Tirol... magyar svábkérdés... totális rendezés... *Sorakozó*, 1939. július 14. 3.

Ifj. Mélik Endre: Tájékoztatót és független „totális” horizontú magyar közvéleményt...!!! *Sorakozó*, 1939. július 28. 3.

Ifj. Somogyváry Gyula: Gyula diák centenáriuma. *Magyar Nemzet*, 1995. december 22. 9.

Imrédy Béla vasárnap Sopronban, Kőszegen és Szombathelyen bontja ki a MÉM zászlóját. *Budapesti Hírlap*, 1939. február 8. 2.

Imrédy miniszterelnök a Nepben ismertette a ma zászlót bontó Magyar Fajvédő Mozgalom célkitűzéseit. *Pesti Napló*, 1939. január 6. 1–3.

Imrédy miniszterelnök a tűzharcos eszme megbecsüléséről. *Pesti Hírlap*, 1938. június 14. 5.

Inflexible, indomitable és irresistible a budai pártpincében. Avagy: pártszolgálat, mint gerinc. *8 Órai Ujság*, 1944. január 20. 5.

Irka-fírka. *Pesti Hírlap*, 1939. november 14. 7.

Ismeretlen részletek a hungarista mozgalom történetéből. A szegedi szervezet fegyveres akciója a felvidéki szabadcsapatokban. *Út és Cél*, 44. (1992), 4. 8–9.

Ismét elkobozták a »Békés«-t. *Orosházi Friss Hírek*, 1939. január 21. 3.

„Istenen kívül csak magunkban bízhatunk!” A Kormányzó Urat ünnepezték a szabadkai Turáni Vadászok zászlószentelésén. *8 Órai Ujság*, 1943. október 18. 5.

Jelentkeznek – a régiek. *Népszava*, 1938. április 14. 2.

Jeremiás: A magunk örök útja. *Sorakozó*, 1940. augusztus 16. 1–2.

Jeremiás: Békeffi és a pódium. Művészet vagy agitáció? *Sorakozó*, 1940. március 8. 5.

Jeremiás: Bizalmas zsidó szervezkedés a zsidótörvény határozatai ellen.... *Sorakozó*, 1940. június 28. 2.

Jeremiás: Levél a póstához. *Sorakozó*, 1939. július 21. 8.

Jeremiás: Statisztika, ohh... *Sorakozó*, 1940. január 19. 2.

Jeremiás: Strand, disszimiláció és egyéb betyárságok. *Sorakozó*, 1939. július 7. 8.

Jobboldali mozgalom. *Magyarság*, 1938. július 28. 4.

Jobboldali mozgalom. *Magyarság*, 1938. július 3. 6.

Johann Kuhn: Turan-Schwaben. *Deutscher Volksbote*, 1939. augusztus 20. 6.

Jönnék a „Turáni Vadászok”. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. november 30. 1.

k. gy.: József Attila-est. *Népszava*, 1942. február 8. 8.

K.: Komáromi János kurucregénye. *Nemzeti Ujság*, 1922. november 26. 6.

Kacsó Sándor: Erdélyi szemmel Magyarországon. 7. A „sárkányos törzsökösök”. *Brassói Lapok*, 1939. május 22. 3.

Kádár László: Belpolitikai helyzetkép karácsonyra... *Sorakozó*, 1939. december 22. 4.

Kállai Gyula: A tömeg és költője. Petőfi-est a Vigadóban. *Népszava*, 1941. december 16. 4.

Kállay Miklós: „Határainkat minden ellenséggel szemben feltétlenül megvédjük, belső rendünket minden eszközzel biztosítjuk”. *Pesti Hírlap*, 1944. február 22. 1.

Karácsonyest a Turáni Vadászoknál. *A 8 Órai Ujság*, 1941. december 22. 7.

Kardos Albert: Levél Zilahy Lajoshoz. *Ujság*, 1940. október 1. 4.

Kassakürthy Károly: Segítség!!! *Sorakozó*, 1939. december 15. 7.

Katona Jenő: A Márciusi Fiatalok történetpolitikai szemináriuma. *Szabadság*, 1932. november 6. 4.

Katonai gyázpompával temették el Kecskeméten Koncz Józsefet, a munkácsi hőst. *Budapesti Hírlap*, 1939. január 12. 7.

Kecskeméti Közlöny, 1939. január 4. 8. (cím nélkül).

Kecskeméti Közlöny, 1941. március 13. 6. (cím nélkül).

Kegyelettel áldozott az ország a hősök emlékének. *8 Órai Ujság*, 1941. május 26. 3.

Kegyelettel ünnepelte meg Budapest október 6-át. *Népszava*, 1943. október 8. 10.

Kenessey Péter: Mi az a Törzsökös Magyarok mozgalom? Elmondja: Huszár Aladár. *Az Est*, 1938. november 23. 3.

Kerecseny János: A magyar katona. A kétezerezstendős harcos magyar katona. Visszapillantás népünk eredetére. Az ország biztonsága. *Nemzetvédelmünk Szemléje*, 1943. 7–10.

Kerek Mihály: Érvek-ellenérvek. Szemelvény, a szerzőnek most megjelent Magyar földkérdés című könyvéből. *Sorakozó*, 1939. március 18. 6.

Kerekes Béla: Nekem már a rongyos is jó... *Összetartás*, 1938. november 20. 3.

Kern Aurél előadása. *Szabadság*, 1939. október 5. 3.

Kern Aurél: Asszimiláció és disszimiláció. *Ujság*, 1940. október 6. 4.

Két és félmilliós vagyonváltságos földet visszaajándékozott az állam. *Sorakozó*, 1939. április 1. 1–2.

Kétségbeesett harc a nyilasok ellen az alsólendvai kerületben. *Pesti Ujság*, 1939. május 24. 5.

Kétszáz főnyi tömeg várta tegnap este az Otthon előtt a „Turáni Vadász Egyesület” helyi csoportjának alakuló gyűlését. *Kecskeméti Közlöny*, 1930. április 25. 2.

Kétszáz terítékes vacsora az új képviselő tiszteletére. *Mohácsi Hírlap*, 1939. június 18.

Ki lehet tagja a Turáni Vadászok nemzetvédelmi egyesületének? *Reggeli Ujság* (Marosvásárhely), 1942. április 3. 2.

Kijelölték a Turáni Vadászok szakosztályainak vezetőit. *8 Órai Ujság*, 1942. február 5. 7.

Kikérdezte a vizsgálóbiztos a felfüggesztett Turáni Vadászok vezetőit. *Magyarság*, 1932. január 5. 6.

Kilépett a Szálasi-pártból Csomoss Miklós dr. pártigazgató. *Ujság*, 1938. augusztus 12. 5.

Kisnémedi ki akarja tiltani a nyilasokat. *8 Órai Ujság*, 1941. május 21. 5.

Kiss Antal: Az én utam. *Sorakozó*, 1940. augusztus 30. 1.

Kiss Ferenc „vállalati igazgató” pisztolyt fogott az Elektromos Művek pénzbeszedőjére. *Nemzeti Tábor*, 1944. február 4. 2.

Kiss Zoltán: Nemzeti Front, előre! Bajtársak, szürkeingesek, jelentkeztek! *Nemzeti Élet*, 1940. december 1. 1.

„Kitartás! Éljen Szálasi!” – kiáltotta a vádlott a bíróság előtt, mire nyomban új eljárást indítottak ellene. *Magyarság*, 1938. szeptember. 3. 7.

Klein Antal megrendítő beszéde Műhlék aknamunkájáról. *8 Órai Ujság*, 1939. augusztus 8. 5–6.

Klein Antal Pakson a mentelmi jog védelme nélkül megismételte vádjait Műhl Henrik ellen. *Hétfő Reggel*, 1939. augusztus 7. 5.

Kóbor Tamás: A második számarány. *Ujság*, 1939. március 12. 5.

Kodolányi-est lesz a jövő héten. *Sorakozó*, 1940. február 2. 4.

Kolozs Pál: Aki nem marad a kaptafánál, – ha hívja az igaz ügy. *Új Nemzedék*, 1940. december 24. 9.

Kolozsváron is megalakult a Turáni Vadászok Egyesülete. *Ellenzék*, 1942. március 16. 4.

Komlóssy Artúr: Hubertus-nap. *Magyar Nyelv*, 7. (1911). 470–471.

Koroda Miklós: „Istenen kívül csak magunkban bízhatunk!” *8 Órai Ujság*, 1943. október 18. 5.

Kossuth Lajos és az örök magyar politikai stílus. *Nemzeti Ujság*, 1941. április 17. 7.

Kószó Mihály megdicsőülése és hazatérése. *Makói Ujság*, 1943. március 18. 3.

Kószó Mihály honvéd temetése szülőföldjén. *Esti Ujság*, 1943. március 18. 4.

Kovács Alajos: Kik magyarosították meg Budapestet? *Új Magyarság*, 1939. március 8. 1.

Kovács Imre: A felvidéki parasztság nagy politikai seregszemléje Miskolcon. *Magyar Nemzet*, 1943. szeptember 14. 5.

Kovács Imre: A magyar földkérdés. *Sorakozó*, 1939. június 23. 4.

Kovács Miklós: Emeljük magasba Turán zászlaját! *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. december 8. 1.

Kovrig Béla: A legmélyebb magyar. *Nemzeti Élet*, 1942. június 8. 1–2.

Könyvajánlás. *Néptanítók Lapja*, 73. (1940), 3. 124.

Könyvek a Rongyos Gárdáról. *Sorakozó*, 1939. szeptember 15. 6.

...Kötél általi halálra ítélem... Az Erzsébetvárosi Kör elleni bombamerénnyel megvádolt Márffy József tizenöt éves üldöztetésének története XIV. *Esti Újság*, 1944. június 15. 5.

Közelharcban leszúrta a menekülő kommunistavezért egy cserkészfiú. *Délmagyarország*, 1942. július 22. 4.

Központi Értesítő, 1940. november 15.

Központi Értesítő, 1941. február 6.

Kratochwill altábornagy a Turáni Vadászok Országos Egyesületének felfüggesztéséről. *Magyarság*, 1931. december 29. 4.

Krisztinkovich István: A törzssőkös magyarok. *Pesti Napló*, 1939. március 19. 29.

Különös nyilas törvényjavaslat Magyarország nemzetiségi átrendezéséről. *Függetlenség*, 1940. június 8. 3.

Ledermüller Olivér: Karácsony Illaván... *Hídő Könyvtár*, 10. (1975). 41–48.

Lefoglalandó sajtótermékek. *Posta és Távirat Rendeletek Tára*, (1938), 33. 268–269.

Légből kapott kósza hírek magyar szabadcsapatok alakulásáról. *Pesti Napló*, 1938. szeptember 25. 6.

Lentiben megrongálták a hősi emlékműre tett koszorút. Kik haragusznak a Rongyos Gárdára, és miért? *Zalamegyei Újság*, 1939. május 26. 1–2.

Levél Nomádhoz, egy fajvédő „mártírról”. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 5. 4.

Leveldi Kozma Miklós kitüntetése. *Sorakozó*, 1939. április 8. 8.

Lovagias elégtételt kért Hubay Kálmántól és több nyilas képviselőtől vitéz Somogyi Béla a Rongyos Gárda vezetője. *Esti Újság*, 1939. augusztus 4. 3.

Lőcsei Pál: Munkásárulók, parasztárulók. *Szabad Nép*, 1948. március 4. 3.

m. e.: Jeltelen sírok. *Szózat*, 1923. október 12. 7.

M. M.: Néppel a népért. *Sárkány*, 2. (1939), 2. 7.

Ma délelőtt: statáriális tárgyalás. Tíz fegyveres, kézigrántos vádlott felett ítélt a bíróság. *Esti Újság*, 1940. november 11. 1–2.

Madarské bandy dostalty Príučku. *Slovenský denník*, 1938. október 15. 2.

Magyar arcvonal. *Keleti Újság*, 1943. augusztus 5. 5.

Magyar estet rendeznek a Turáni Vadászok. *8 Órai Újság*, 1942. május 28. 4.

Magyar fajvédő gondolat diadalútja az országban. *Sorakozó*, 1939. május 19. 1–2.

Magyar gyermeknek magyar nevet! *Szentesi Napló*, 1942. február 13. 6.

Magyar Közlöny, 1949. december 1.

Magyar Nemzet, 1941. január 17. 7. (cím nélkül).

Magyar Nemzet, 1943. augusztus 15. 15. (cím nélkül).

Magyar–bolgár testvériségi ünnepély. *Esti Újság*, 1940. szeptember 23. 6.

Magyarország, 4. (1967), 12. 2. (cím nélkül).

„Magyarország a magyaroké legyen és valamennyien magyarok maradhassunk.” A Turáni Vadászok egyesülete szövetséggé alakult át. *Magyar Jövő*, 1942. március 31. 5.

Magyarország tiszti cím- és névtára, 47. (1940).

Magyarország tiszti cím- és névtára, 51. (1944).

Magyarság és fajvédelem. *Sorakozó*, 1939. október 20. 5.

Május 9. *Új Magyarság*, 1939. május 9. 6.

Makay László: Törzssőkösök, árjak és zsidók a főváros iparában és kereskedelmében. *Sárkány*, 1, (1939), 3. 11–12.

Makay Miklós: A keletközépeurópai államrendszer problémája. *Századunk*, 3. (1928). 593–608.

Makay Miklós: Az egyetlen út a numerus hungaricus. *Sárkány*, 2. (1939), 2. 3–4.

Makay Miklós: Világgazdasági Szemle. *Külügyi Szemle*, 9. (1932), 2. 191–194.

Makay Miklós: Világgazdasági Szemle. *Külügyi Szemle*, 9. (1932), 3. 328–329.

(Vitéz) Makay Miklós: A nagy megtiszteltetés. Szekfü Gyula intelmei. *Sárkány*, 2. (1939), 3. 7–8.

(Vitéz) Makay Miklós: A sárkányos fiúk. *Sárkány*, 2. (1939), 1. 1–2.

(Vitéz) Makay Miklós: A Sárkányos Mozgalom kérése a zsidó vállalatokhoz. *Esti Kurír*, 1939. január 15. 4.

(Vitéz) Makay Miklós: Hideg fejfel... *Újság*, 1938. május 1. 5.

Márai Sándor: Horthy Miklós felszabadította Kassát. *Pesti Hírlap*, 1938. november 12. 1–2.

Március 15. ünneplése a nagy Március szellemében. A Törzssőkös Magyarok Táborának márciusi szabadságvacsorája. *A Csonkamagyarország*, 1940. március 25. 1.

Márciusi üzenet a magyar asszonyokhoz! *8 Órai Újság*, 1942. március 14. 5.

Márciusi üzenet a Magyar Asszonyokhoz. *Nemzeti Újság*, 1942. március 13. 4.

Maros Miklós: Német–lengyel háború a világpolitika tükrében. *Sorakozó*, 1939. szeptember 22.

Marosvásárhelyen is megkezdte szervezkedését a Gömbös Gyula és vitéz Horthy István tábornok által alapított Turáni Vadászok Nemzetvédelmi Szervezete. *Reggeli Újság* (Marosvásárhely), 1942. március 5. 6.

Maróthy-Meizler sajtópere Kertész Róbert ellen. *Magyar Nemzet*, 1941. szeptember 25. 7.

Marton és Scheftsik a NMK éléről való eltávolítását kéri a munkások egy része. *Az Est*, 1937. augusztus 29. 5.

Marton Károly: A Rongyos Gárdát ünnepelte a zalai végvidék. *Sorakozó*, 1939. május 19. 5–6.

Másfél évi fegyházza ítélte a tábla a kispesti „sasok” vezérét, akit nyomban le is tartóztattak. *Magyar Hírlap*, 1929. december 25. 23.

Másfélezer főnyi tömeg előtt bontott zászlót Kispesten a Hungarista Mozgalom. *Magyarság*, 1938. június 25. 9.

Máté-Törék Gyula: Ébredj magyar faj! *Sorakozó*, 1939. október 7. 2.

Máté-Törék Gyula: Magyar életet! *Sorakozó*, 1939. október 27. 5.

Máté-Törék Gyula: Teljes magyarságot! *Sorakozó*, 1939. szeptember 15. 7.

Mattyasovszky Kornél: Együtt hamisítanak. Baráti Huszár Aladár és a Pesti Újság. *Magyarság*, 1941. október 19. 11.

Megalakul a Turáni Vadászok szegedi hölgyecsoportha. *Délmagyarország*, 1940. október 1. 2.

Megalakult a Magyar Munkások önálló Gazdasági Szervezete. *8 Órai Újság*, 1938. január 14. 10.

Megalakult a Törzssőkös Magyar Nemzetségek Szövetsége. Baráti Huszár Aladár helyet követelt a magyaroknak Magyarországon. *Magyar Nemzet*, 1939. január 17. 9.

Megalakult a Törzssőkös Magyar Ügyvédpolitikai Szervezet. *Esti Kurír*, 1939. február 14. 4.

Megalakult a Turáni Vadászok Országos Egyesületének Kulturális Bizottsága. *Magyar Nemzet*, 1939. május 31. 14.

Meghalt Oroszlány Gábor, volt maroshelyi [sic!] lapszerkesztő. *Magyar Szó*, 1939. október 24. 2.

Meghívó a Turáni Vadászok közgyűlésére. *Magyar Jövő*, 1944. március 19. 10.

Megindult a bomlás a Turáni Vadászok miskolci csoportjában. *Magyar Élet*, 1943. szeptember 18. 3.

Megint letartóztattak egy álhírlapíró. *Az Újság*, 1939. augusztus 16. 8.

Megjelent Falusy Nándor és Csonka Demeter újabb két nótás füzet. *Reggeli Újság*, 1943. július 11. 6.

Megkezdődött a megállással tüntető autóbuszalkalmazottak ügyének tárgyalása. *Magyarország*, 1938. november 15. 4.

Megsemmisítették a Turáni Vadászok egyesületének a választását. *Ellenzék*, 1942. május 1. 4.

Méhely: Vér és faj. *Sorakozó*, 1940. július 5. 6.
 Méhely (sic) professor válaszol a rádió fajvitájára. *Sorakozó*, 1940. március 8. 5.
 Mélik Szabó Endre: Külpolitikánk útja. *Nemzeti Tábor*, 1944. március 3. 4.
 Mérey Viktor: Történelmi idők. *Sorakozó*, 1940. július 5. 4.
 Merjünk igazán magyarok lenni! Huszár Aladár a Turáni Vadászok miskolci közgyűlésén. *8 Órai Ujság*, 1943. szeptember 18. 3.
 Mester Kálmán: Fajvédelmi eszme a gyakorlatban. *Nemzeti Élet*, 1940. február 25. 3.
 Mesterséges méregkeverés a „Rongyosok” körül. *Magyarság*, 1939. augusztus 4.
 Mezey Lajos mond beszédet a Turáni Vadászok serlegvacsoráján. *Függetlenség*, 1943. április 8. 4.
 Mi történt a pécsi Gau-Ball-on. *Sorakozó*, 1939. február 25. 6.
 Mi újság a színházi világban? *Magyar Nemzet*, 1939. szeptember 3. 13.
 Mi újság Magyarországon? *Bérmunkás* (Cleveland), 1938. november 26. 2.
 Mi újság Magyarországon? *Bérmunkás* (Cleveland), 1938. december 31. 3.
 Miféle „bűnügyi vizsgálat” is az, amit elrendeltek vitéz Szabó Sándor ellen? *Magyar Jövő*, 1944. január 18. 2.
 Mikes Ferenc: „Anbiederung!” *Esti Ujság*, 1939. augusztus 8. 12.
 Milotay István: A magyar „semlegesség”. *Uj Magyarság*, 1940. április 21. 1–2.
 Milotay István: A ruszinszkói rongyosok. *Uj Magyarság*, 1938. október 21. 1.
 Milotay István: Egység Kapnikházán. *Uj Magyarság*, 1944. június 25. 1–2.
 Minden egyesület nemzeti munkát is végezzen – határozták el a „Százszázalékosok” gyűlésén. *Magyar Nemzet*, 1941. február 18. 5.
 Minden forradalomnak a története az előzményben egy fejezetet tartalmaz, amelyre ez van ráírva: Későn! *Népszava*, 1930. május 24. 3–4.
 Mit akar a „Sárkányos mozgalom”? *Magyar Nemzet*, 1938. november 20. 17.
 Mit akar a törzsökös magyarok tömörülése? *Sárkány*, 1. (1938), 1. 3–4.
 Mit akarnak a „Turáni Vadászok”? *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. december 2. 1.
 Mit akarnak csinálni a nyilasok az ezeréves Magyarországból? *Nemzeti Ujság*, 1940. június 8. 3.
 Mit követel a törzsökös magyar nép? *Sárkány*, 2. (1939), 2. 1.
 Mit követelnek a törzsökös magyarok? *Az Est*, 1939. február 25. 10.
 Mivel vádolják a Kovács-testvéreket. *Magyar Jövő*, 1923. július 4. 4.
 Molnár Béla: A Rongyos Gárda. *Félegyházi Hírek*, 1990. szeptember 4. 5.
 Molnár Farkas: Magyar gazda háza, falva. *Országépítés*, 1. (1939), 3. 400–409.
 Mondjunk ítéletet pártokról és politikusokról. *8 Órai Ujság*, 1941. október 18. 4.
 MOVE hírek. *Halasi Ujság*, 1942. július 3. 5.
 Mozgalmi hírek. *Magyarság*, 1938. november 29. 8.
 Müller János: „Nálunk csak nemzetvédelemről lehet szó”. *Magyar Nemzet*, 1939. február 8. 4.
 Müller János: „Törzsökös” mozgalom helyett „lélekmagyarosító” mozgalmat. *Magyar Nemzet*, 1939. március 11. 6.
 Müller János: Furor magyarizandi. *Magyar Nemzet*, 1939. február 17. 4.
 N. K.: Két gazdasági téma. *Sorakozó*, 1940. január 19. 2.
 Nagy Tibor: A zsidóság és a lelkek germanizálása. *Sorakozó*, 1939. július 21. 6.
 Nagy Tibor: Egy „német falu” magyar népe nem akar német lenni. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 3.
 Nagy Tibor: Hogyan gazdagodtak meg a budakörnyéki svábok? *Sorakozó*, 1939. augusztus 18. 9.
 Nagy Tibor: Mátyás király. *Sorakozó*, 1939. július 28. 4.

Nagy viharok közben fogadta el a ház az állampolgársági javaslatot. *Magyarság*, 1939. augusztus 2. 1–3.
 Nagybaconi Nagy Vilmos vezérezredes: Aki nem vállal mindent ezért a hazáért, az ne mondja magát magyarnak! *Reggeli Ujság* (Marosvásárhely), 1942. április 8. 2–3.
 Napról-napra. *Szabad Szó*, 1939. március 19. 1.
 Ne azok prédikáljanak, akik Haynauval jöttek ide! *8 Órai Ujság*, 1939. január 28. 5.
 Ne játssz a fegyverrel! *Nemzeti Ujság*, 1929. április 4. 11.
 Négy belpolitikai hírecske. *Magyarság*, 1940. május 8. 3.
 Nem látjuk biztosítva a magyar lelkeség szupremáciáját – mondta Huszár Aladár. *Magyar Nemzet*, 1938. november 9. 6.
 Nem lehet szó intézményes egészségvédelemről, amíg hárommillió ember legelemibb gyógyel-látása nincs biztosítva. *Sorakozó*, 1940. február 23. 2.
 Német tervek – angol beállításban. 25. *Sorakozó*, 1939. augusztus 4. 5.
 Német tervek az irodalomban. Szemelvény dr. Lajos Iván könyvéből. *Sorakozó*, 1939. július 14. 8.
 Németh György: Háromszáz magyar fiú sportszerűen tanulja az ejtőernyőugrást. *Uj Magyarság*, 1940. december 25. 14.
 Némethy Béla: A magyar mithosz. I. Hadak útja. *Nemzeti Élet*, 1942. május 31. 3.
 Némethy Béla: A magyar mithosz. II. Nagyboldogasszony. *Nemzeti Élet*, 1942. június 7. 2.
 „Nem szabad ebben az országban még egy felfordulásnak jönni...” Kecskeméten zászlót bontott a Magyar Fajvédők Szövetsége. *8 Órai Ujság*, 1938. május 10. 5.
Nemzeti Élet, 1940. július 28. 2. (cím nélkül).
Nemzeti Tábor, 1943. december 24. 3. (reklám).
Nemzeti Ujság, 1939. december 6. 9. (cím nélkül).
Nemzeti Ujság, 1940. január 30. 7. (cím nélkül).
 Nemzetiségi izgatás miatt 7 hónapi börtönre ítélte az ötös tanács ifj. Huber Mátyást, a pécsi Gau-ball főrendezőjét. *Pécsi Napló*, 1939. június 2. 3.
 Nemzetvédelem. *Sorakozó*, 1939. december 29. 1.
 Nemzetvédelmi Munkaközpont alakul. *Sárkány*, 2. (1939), 2. 13.
 Nemzetvédelmi munkaközpontot alakítanak a törzsökös magyarok. *Magyar Nemzet*, 1939. február 16. 10.
 Nemzetvédelmi nap Zomborban. *8 Órai Ujság*, 1943. október 7. 5.
Néptanítók Lapja, 1942. július 15. 705. (cím nélkül).
 Neuer Sturm im Parlament wegen des Volksbundes. *Deutscher Volksbote*, 1939. január 29. 4.
 NINCSENEK és sohasem voltak Rongyosgárdisták Lengyelországban! *Esti Ujság*, 1939. augusztus 3. 1.
 Nomád levele a Nekudah fajvédőjéről. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 11. 4.
 Nomád levele kárpátaljai dolgokról. *Magyar Nemzet*, 1939. július 18. 4.
 Nomád levele mint utóirat. *Magyar Nemzet*, 1939. július 29. 4.
 Nomád: A régi bajtárs. *Magyarság*, 1938. április 15. 5.
 Nomád: Nyugatmagyarország hősei és az új világ. *Magyarság*, 1936. szeptember 19. 8.
 Növekvő tiltakozás a nyilasok állambontó tervezete ellen. *Ujság*, 1940. június 15. 5.
 Ny. K.: Az internálásokról. *Sorakozó*, 1939. július 21. 5.
 Nyékhegyi Géza a Nemzeti Tábor első hősi halottja halálának körülményei és kitüntetései. *Nemzeti Élet*, 1943. január 17. 3.
 Nyerges András: A törvény szigora meg a bajtársak. *Magyar Hírlap*, 2001. november 17. 27.
 Nyikos Kálmán: „Testvér! Vigyázat!” *Magyar Nemzet*, 1939. május 24. 12.

Nyikos Kálmán: A fényes-újság homályos gazdája. *Sorakozó*, 1939. szeptember 29. 4.

Nyikos Kálmán: A külügyminiszter a németellenes hangulatcsinálásról. *Sorakozó*, 1939. július 21. 5.

Nyikos Kálmán: Márffy József kálváriája. *Sorakozó*, 1939. június 23. 7.

Nyikos Kálmán: Mindegy-e: ki a vezér? *Magyar Nemzet*, 1938. szeptember 11. 10.

Nyikos Kálmán: Mühl Henrik nem maradhat képviselő, ha Klein Antal bizonyítja súlyos vádjait. *Sorakozó*, 1939. június 23. 1–2.

Nyikos Kálmán: Világnézeti külpolitika? *Sorakozó*, 1939. augusztus 18. 2.

Nyilas „nyomozók” különös „falujárása” Kisnémediben. *8 Órai Ujság*, 1941. május 24. 2.

Nyilas támadás. *Népszava*, 1939. február 28. 4.

Nyilaskeresztes Párt. *Magyarság*, 1940. június 2. 10.

Nyilasvilág Budapest uccáin. *Egyenlőség*, 1938. augusztus 18. 2.

Nyilatkozat. *8 Órai Ujság*, 1943. október 8. 5.

Nyilatkozat. *Magyar Élet*, 1944. március 14. 3.

Nyilatkozat. *Magyarság*, 1939. november 3. 6.

Nyilatkozat. *Sorakozó*, 1939. augusztus 25. 6.

Nyilatkozatok az Esti Kurír hazug cikkeire. *Magyarság*, 1938. július 14. 9.

Nyíregyházán kibontották a területi integritás harcos zászlaját. *Nyírvidék*, 1932. október 26. 4.

O demonstratie „patriotică” la Budapesta. *Universul*, 1939. december 22. 1.

O. G.: A sárkány. *Békésmegyei Közlöny*, 1938. december 8. 1.

Ocskay Rudolf előadása a törzsökös családok védelméről. *Magyar Nemzet*, 1939. április 4. 6.

Odahaza. *Szabad Szó* (Párizs), 1938. május 7. 5.

Oláh György: A magunk igazáról. *Uj Magyarság*, 1940. július 21. 3.

Oláh György: Héjjas Iván visszatér. *Magyarság*, 1938. május 1. 5.

Oláh György: Legifjabb Pathó Pál magánnézetei: 1. A tagozatok feltűnő sikeréről. 2. Egy nagyon susogó híradóról. *Egyedül Vagyunk*, 1943. szeptember 24. 7.

Olcsó különvonat Kassára. *Nemzeti Ujság*, 1939. június 17. 10.

Óvás. *Húsipari Munkások Lapja*, 1930. április 1. 4.

Önkéntes gabonavédelmi őrséget szerveznek a Turáni Vadászok. *Magyar Jövő*, 1942. július 10. 6.

„Önzetlenségre és bátor önfeláldozásra” nevelnek a Turáni Vadászok. *8 Órai Ujság*, 1942. február 3. 7.

Öreg kuruc: Válasz a „Bácskai sváb”-nak. *Magyar Nemzet*, 1939. január 20. 10.

Összetűzött két szélsőjobboldali pártcsoport a budai Vigadóban. *Magyarság*, 1938. január 22. 3.

Palasovszky Béla: Új nemzeti dal. *Sorakozó*, 1940. március 15. 4.

Palló Imre levele Hubay Kálmánhoz melyre válasz nem érkezett. *Magyar Ujság*, 1939. augusztus 20. 3.

Papíros-sárkányok. *Magyarság*, 1938. november 22. 5.

Parragi György előadása. *Magyar Nemzet*, 1941. február 12. 7.

Parragi György: Levelek a bonyhádi választókerületből I. *Magyar Nemzet*, 1939. május 16. 9.

Parragi György: Levelek a bonyhádi választókerületből III. *Magyar Nemzet*, 1939. május 18. 7.

Parragi György: Levelek a bonyhádi választókerületből V. *Magyar Nemzet*, 1939. május 23. 7.

Parragi György: Levelek a bonyhádi választókerületből VI. *Magyar Nemzet*, 1939. május 24. 7.

Parragi György: Levelek a bonyhádi választókerületből VIII. Utóirat. *Magyar Nemzet*, 1939. június 3. 5–6.

Parragi György: Paksi vasárnap. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 8. 7.

Paulini Béla előadása a Turáni Vadászoknál. *8 Órai Ujság*, 1941. március 4. 3.

Pavelics horvát államvezető levele a Fajvédő Szövetség községi csoportjához. *Függetlenség*, 1941. június 19. 2.

Pécsett is megalakult a Törzsökös Magyarok csoportja. *Magyar Nemzet*, 1940. október 16. 7.

Pedagógiai szemináriumok Kulán. *Néptanítók Lapja*, 1942. július 15. 695.

Perczel Béla nyílt levele Tolna vármegye választóíhoz. *Magyar Nemzet*, 1939. május 27. 5.

Pergőtűzben. *Magyarság*, 1939. augusztus 11. 8.

Pervy Péter (Gábor Andor): TMT, vagy Szeder, a Kapisztrán. *Uj Hang (Moszkva)*, (1940), 3. 110–111.

Pethő Sándor előadása a Turáni Vadászoknál. *Magyar Nemzet*, 1939. november 15. 7.

Pethő Sándor: A második zsidótörvény után. *Magyar Nemzet*, 1939. április 30. 1.

Pikó Döme: A svábság és a zsidóság becsületes, nemzethű rétegei maguk is szervezkednek. *Sárkány*, 2. (1939), 1. 13–14.

Pikó Döme: Törzsökös miniszterelnök „kereszténynemzeti” árja programmal. *Sárkány*, 2. (1939), 2. 3.

Plágium-per Kodolányi János ellen. *Sorakozó*, 1939. június 9. 8.

Politikai élet. *Ujság*, 1939. január 13. 8.

Politikai élet. *Ujság*, 1941. február 1. 4.

Politikai posta. *Nemzeti Ujság*, 1939. augusztus 24. 7.

Pro Patria. Nyékhegyi Géza. *Nemzeti Élet*, 1942. október 4. 3.

Próbarendőrök. *Rendőrségi Zsebkönyv*, 19. (1939). 119–120.

Rádióvilág. *Kis Ujság*, 1939. március 3. 11.

Rágalmazási per egy Habsburgellenes röpirat miatt. *Budapesti Hírlap*, 1934. május 31. 7.

Rajkay László: Illava és ami mögötte van. *Összetartás*, 1939. január 15. 1.

Ráttkay R. Kálmán: Egy pohár tiszta víz. *Magyarság*, 1942. augusztus 15. 2.

Rendeletek Tára a Magyar Királyi Posta részére, (1941), 10.

Rendet akarnak a Turáni Vadászok! *Nemzeti Ujság*, 1942. február 1. 4.

Réti Sándor: Beszélgetés Gyulai-Molnár Ferencsel a titokzatos Turáni Vadász Szövetségről, melynek egyik szervező ülésén rajtaütött a mátyásföldi rendőrség. *Magyar Hírlap*, 1928. április 20. 1–2.

Roykó Viktor: Magyarság, kereszténység, zsidóság. *Az Ország Útja*, 2. (1938), 5. 328–335.

Rongyos kurucok. *A Nép*, 1922. január 4. 6.

»Rongyosok«. *Az Óslakó*, 1939. május 28. 4.

Rozs József: Kend az Alvinczi...? *Vecsés és vidéke*, 1938. augusztus 10. 7.

S. K.: Kész. Mehet – Alföldi Géza versei. *Sorakozó*, 1939. augusztus 25. 6.

S. M.: Földindulás. *Sorakozó*, 1939. január 19. 6.

Sajtóper, amelyre detektívvel kell előállítani a sértettet. *Magyarország*, 1934. június 29. 8.

Salló János dr.: Amíg Magyarországon zsidó van, addig a zsidókérdés meg nem szűnik. *Magyar Ujság*, 1939. augusztus 15. 5.

Salló János: „A Turul pártokon felül álló szerepét a megbékélés szolgálatába kívánom állítani.” Az új Turul-fővezér nyilatkozata. *Virradat*, 1944. június 26. 3.

Salló János: A mi németbarátságunk. *Magyar Ujság*, 1939. augusztus 20. 1.

Salló János: Eb ura fakó! *Magyar Ujság*, 1939. augusztus 6. 1.

Salló János: Egység! *Magyar Ujság*, 1939. augusztus 27. 3.

Sárkány 1. (1938), 1. 9. (reklám).

Sárközi Sándor: Plattky Pál tábornokra emlékezünk. *Magyar Honvéd*, 1991. november 15. 43.

Sárközy: Tovább kutatunk Kertész-Vasmacsakovácshajóskönyvében az idézőjelek után, hiába... *Egyedül Vagyunk*, 1944. február 11. 9.

Sárközy: Végre egy idézőjellel! Újabb kisadag a Kertész Róbert–Van Loon pörben folytatott nyomozásunkból. *Egyedül Vagyunk*, 1944. március 10. 12–13.

Sashalmi hírek. *Rákos Vidéke*, 1930. március 23. 9.

Schilling István: A „törzssőkös magyarok”. *Magyar Nemzet*, 1939. március 16. 6.

Semmi jogtalanság nem érte Vásárhelyen Erdélyi Józsefet és Sinka Istvánt. *Vásárhelyi Új Hírek*, 1939. május 24. 2.

Sértő Kálmán: A hősegről. *Sorakozó*, 1939. augusztus 18. 4.

Sértő Kálmán: Aki a hazáját... *Sorakozó*, 1939. augusztus 18. 10.

Sértő Kálmán: Álló komédia. Erdélyi Józsefnek. *Sorakozó*, 1939. augusztus 25. 4.

Sértő Kálmán: Az én miniszterelnökségem. *Sorakozó*, 1939. május 19. 2.

Sértő Kálmán: Dühöng az ígéretes. *Sorakozó*, 1939. május 12. 7.

Sértő Kálmán: Felemelni a parasztságot! *Sorakozó*, 1939. február 25. 8.

Sértő Kálmán: Kubikos kongresszus. *Sorakozó*, 1939. március 4. 4.

Sértő Kálmán: Kutyák és emberek. *Sorakozó*, 1939. szeptember 8. 3.

Sértő Kálmán: Október 6. *Sorakozó*, 1939. október 6. 1.

Sértő Kálmán: Rákóczi pincéjében. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 4.

Sértő Kálmán: Répát kapálók között. *Sorakozó*, 1939. április 28. 2.

Sértő Kálmán: Részesaratók a Tél előtt. *Sorakozó*, 1939. szeptember 1. 6.

Sinka István: Budapest jeremiája. *Sorakozó*, 1939. szeptember 1. 8.

Sinka István: Gondok a Ferencvárosban. *Sorakozó*, 1939. szeptember 8. 3.

Sipos Gyula: Somogyország és az egyke. *Sorakozó*, 1940. május 10. 3.

Sok hűhó semmiért: egyetlen nyilas képviselőt sem provokáltak ezideig. *Pesti Újság*, 1939. augusztus 5. 5.

Sorakozó, 1939. április 21. 8. (cím nélkül).

Sorakozó, 1939. augusztus 11. 6. (cím nélkül).

Sorakozó, 1939. február 25. 2. (cím nélkül).

Sorakozó, 1939. október 13. 4. (cím nélkül).

Sorakozó, 1940. április 19. 6. (impresszum).

Sorakozó, 1940. szeptember 6. 5. (cím nélkül).

Sorozatos kilépések a Turáni Vadászok miskolci csoportjából. *Új Magyarország*, 1943. szeptember 22. 4.

Sorozatos váltócsalások miatt három letartóztatás. *Népszava*, 1939. július 11. 11.

Sorra kilépnek a Turul-ból a nyilas dominusok. *Magyarország*, 1940. június 21. 6.

Súlyos fegyházra ítélték, letartóztatták és Budapestről kitiltották a Gömbös-idők hírhedt fezőrjét, dr. „vitéz” Oláh Bélát. *Kossuth Népe*, 1947. március 31. 7.

Súlyos gondokkal küzdenek a vecsési „Ganz-telep” lakói. Egy házhelyparcellázás különös története. *Magyarország*, 1938. augusztus 9. 5.

Súlyos vádak a hungarista mozgalom vezetői ellen. *8 Órai Újság*, 1938. augusztus 28. 7.

Sz. E.: Voith György munkácsi író bajtársunknak elégtételt...!!! *Sorakozó*, 1939. július 28. 5.

Szabadságvacsorát tartottak a Törzssőkös Magyarok. *Újság*, 1940. március 17. 9.

Szabó Dezső a magyar irodalom legnagyobb élő szellemisége nyilatkozik a »Sorakozó«-nak. *Sorakozó*, 1939. május 12. 5.

Szabó Gyuláék sorsa és a kassai rádió. *Magyarország*, 1938. október 25. 5.

Szabó Gyulát, a Turul Bajtársi Szövetség propagandafőnökét kizárják a Turulból. *Magyar Nemzet*, 1938. szeptember 11. 21.

Szabó Lajos: Rongy és rongyosok. *Magyar Jövő*, 1939. augusztus 13. 7.

Szabó Pál: Három kívánság. *Sorakozó*, 1939. június 23. 7.

Szállasi Ferenc Észak-Bácskában. *Összetartás*, 1943. szeptember 30. 3.

Számok szava. *Sárkány*, 1. (1938), december. 5–6.

Szász Zoltán: Az én gondjaim. *Pesti Napló*, 1939. május 14. 15.

Szaszko József: Újra felszínen a „Rongyos Gárda”. *Nemzeti Élet*, 1942. december 13. 2.

Százezer magyar hűségfelvonulása Budavárában a kormányzó előtt. *Esti Újság*, 1940. december 16. 1–2.

Szeged szelleme kötelez. *Sorakozó*, 1940. május 10. 1.

Szegedi törzssőkös magyarok. *Délmagyarország*, 1940. november 21. 1.

Székely Artúr a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara új főtítkára. *Népszava*, 1945. július 14. 2.

Székely Molnár Imre riportja: A nemzet hálája, a nemzet vére a népligeti kopasz fák alatt. *Sorakozó*, 1939. március 4. 6.

Székely Molnár Imre: Magyarokat a végekre! *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 1.

Székely Molnár Imre: Titkos választás – nyílt színváltás. A jobboldali összefogás diadala. *Sorakozó*, 1939. június 2. 1–2.

Szekfű Gyula: A mai világban egy őszinte könyv. *Magyar Nemzet*, 1941. június 11. 9.

Szekfű Gyula: A szabadság fogalma. *Népszava*, 1941. december 25. 17.

Szekfű Gyula: Időszerű történeti munkák. *Magyar Szemle*, 35. (1939), 3. 222–230.

Szele Alajos: Miért nem jut föld a magyar parasztnak? Idegen földbirtokosok az urak a magyar élet terén. *Sorakozó*, 1939. június 9. 1–2.

Szemelvény dr. Lajos Iván Könyvéből. Német tervek az irodalomban. *Sorakozó*, 1939. július 21. 7–8.

Szemle. *Verőfény*, 2. (1936) 2. 11–12.

Szentes János: Még egy válasz a „Bácskai sváb”-nak. *Magyar Nemzet*, 1939. január 20. 10.

Szentimrei Jenő: Ki a magyar most? *Brassói Lapok*, 1939. április 16. 6.

„Szent István palástját szagatják.” *Újság*, 1940. június 14. 6.

Szepesváraljai Haendel Vilmos: Rongyos dicsőség – magyar vitézség. *Magyar Élet*, 1940. december 25. 1.

Szerkesztői üzenetek. *Sorakozó*, 1939. augusztus 11. 8.

Szerkesztői üzenetek. *Sorakozó*, 1939. március 11. 10.

Szerkesztői üzenetek. *Sorakozó*, 1940. augusztus 23. 6.

Szervezkednek a törzssőkös magyar ügyvédek. *Magyar Nemzet*, 1939. február 7. 7.

Szervezőbizottság alakult Derecskén. *Szabadság*, 1933. január 12. 5.

Szidor: Furor magyarizandi? *Magyar Nemzet*, 1939. február 14. 1–2.

Szidor: Veszedelemes fejlemények. *Magyar Nemzet*, 1939. február 22. 1–2.

Szili Bálint válasza vitéz Csoré Áronnak, arról, hogy történt-e hiba és mulasztás a Kisgazda Párt megszervezése és fegyelme körül. *Szabadság*, 1939. október 5. 6.

Szilárd János: Végre megfogtam!... *Új Magyarország*, 1944. július 30. 6.

Színes hírek. *A Pesti Hírlap rádiómelléklete*. 1940. február 25. – március 2. 2.

Szittyá Attila Bendegúz él... *Új Szó*, 1992. július 29. 12.

Szociáldemokrata munkások megtámadták az ébredő sasok egy csoportját. *Magyarország*, 1928. június 15. 5.

Szokatlanul éles szélsőjobboldali támadás Szolnokon a kormány ellen. *Magyar Hirlap*, 1930. november 7. 2.

Szokoly Endre: „Koronázó” Turáni Vadászok. *Pest Megyei Hirlap*, 1971. október 17. 6.

Szólt a magyar sors élő prófétája... Szabó Dezső a Sorakozóról. *Sorakozó*, 1939. szeptember 1. 7.

Szövetségbe tömörülnek a volt illavai foglyok. *Budapesti Hirlap*, 1939. január 29. 12.

Sztranyavszky Sándor kegyelmes képviselő úr és a nyomorgó választó kerület... *Sorakozó*, 1939. március 25. 3.

Szüllő Géza beszéde a Széll-nemzetség vacsoráján. *Magyar Nemzet*, 1939. május 23. 9.

Szüllő Géza felszólalása az erdélyi szellemről a Törzsökös Magyarok vacsoráján. *Magyar Nemzet*, 1940. november 16. 6.

Szüllő Géza: Sohasem hajoltunk meg az erősebb előtt és sohasem üttöttük meg a gyengébbet. *Magyar Nemzet*, 1940. január 20. 5.

Szülők köszönete a Turáni Vadászoknak. 8 *Órai Ujság*, 1943. szeptember 11. 2.

Szűts Iván: „Csak a Volksbund-nemzetiszocializmust ismerem el Magyarországon”. *Nemzeti Élet*, 1940. november 24. 1.

Szűts Iván: Magyaroszocializmus. *Nemzeti Élet*, 1942. június 14. 1–2.

Szűts Iván: Napfényen. *Nemzeti Élet*, 1942. október 4. 3.

Szűts Iván: vitéz Somogyi Béla nagy beszéde a Felsőházban. *Nemzeti Élet*, 1942. december 25. 5.

Táborozás Vereckén. *Sorakozó*, 1939. június 9. 6.

Tagfelvételi zárlat a Turáni Vadászoknál. *Magyar Nemzet*, 1943. szeptember 1. 5.

Találkozó. *Magyarság*, 1938. október 8. 10.

Tanoss Dezső dr. körútja a nagykanizsai választókerületben. *Magyarság*, 1939. augusztus 17. 3.

Tanúkihallgatások Hubay perében. *Világ*, 1946. április 7. 2.

Tanúkihallgatások Prónay Pálnak a hadirokkantvezetők ellen tett feljelentése ügyében. *Esti Kurir*, 1931. január 27. 4.

Társasvacsoránk – a sajtóviszhang. *Sárkány*, 1 (1938), 1. 12.

Teleki Pál: Nemzetpolitikai Szolgálat. *Nemzeti Élet*, 1941. január 26. 1.

Teljesen tisztázta a nyomozás a puccskísérlet vezetőinek szerepét. *Kis Ujság*, 1931. december 5. 4.

Temesváry és társai, a puccsügy polgári vádlottai is visszavonták beismerő vallomásaikat. *Esti Kurir*, 1932. február 28. 5.

Terorizmus maghiar. *Universul*, 1940. október 15. 5.

Thám Tivadar hatalmas programnyitója a „Turáni Vadászok” alakuló nagy gyűlésén. *Kárpáti Magyar Hirlap*, 1942. december 10. 2.

Tisztújítás a Turáni Vadászoknál. 8 *Órai Ujság*, 1932. június 7. 2.

Tisztul a politikai helyzet Miskolcon is... *Magyar Élet*, 1943. szeptember 16. 5.

Tisztul a politikai helyzet Miskolcon. *Egyedül Vagyunk*, 1943. szeptember 24. 11.

Tizennégy pécsi diák kínos kalandja a sváb bálon. *Esti Kurir*, 1938. február 18. 9.

Totem. *Hétfő*, 1939. január 23. 1.

Tóth Ferencné elkeseredett vallomása a puccstárgyaláson. *Az Est*, 1932. március 2. 6.

Tovább tart a bomlása Turáni Vadászok miskolci csoportjában. *Függetlenség*, 1943. szeptember 30. 3.

Történelmi tanúvallomások a Történelmi Emlékbizottságról. *Magyar Nemzet*, 1967. március 12. 11.

Törzsökös magyar fajvédelmet! A Törzsökös Magyarok Táborának emlékirata a magyar országgyűlés felsőházának tagjaihoz a zsidótörvényjavaslat tárgyalása alkalmából. *Sárkány*, 2. (1939), 3. 2.

Törzsökös Magyar Ügyvédpolitikai szervezet alakult. *Sárkány*, 2. (1939), 2. 11–12.

Törzsökös magyar-lengyel kulturális munkaközösség alakul. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 20. 23.

Törzsökös magyarok tiltakozása tőzsdei tanácsstagok kinevezése ellen. *Magyar Nemzet*, 1939. április 5. 4.

Törzsökös magyarok vacsoráznak... *Magyarság*, 1939. december 3. 14.

Törzsökös, totális fajvédelmet! *Sárkány*, 1 (1938), 1. 2.

Törzsökösök. *Magyarság*, 1940. január 20. 1–2.

Tud-e az OTI elnöke a tisztviselői túlórázásokról? *Sorakozó*, 1940. március 8. 3.

Tudjuk: honnan fúj a szél. *Népszava*, 1939. szeptember 24. 3.

Turán, 25. (1942), 2. (hátsó borító)

Turáni vadászok a Dunántúlon. *Nemzeti Ujság*, 1938. szeptember 7. 9.

Turáni vadászok alakuló gyűlése Kovásznán. *Székely Nép*, 1941. augusztus 12. 5.

Turáni vadászok alakuló közgyűlése Kökössön. *Székely Nép*, 1942. május 5. 4.

Turáni vadászok Csík vármegyében. *Nemzeti Élet*, 1941. július 27. 3.

Turáni Vadászok felhívása. *Magyar Nemzet*, 1944. január 11. 7.

Turáni vadászok Háromszék megyei szervezkedése. *Székely Nép*, 1941. július 30. 4.

Turáni Vadászok közgyűlése. *Pesti Hirlap*, 1938. március 23. 10.

Turáni Vadászok kulturális előadása. *Nemzeti Ujság*, 1943. december 8. 7.

Turáni Vadászok Nagyváradon. *Esti Ujság*, 1942. június 25. 4.

Turáni Vadászok nemzetvédelmi előadása. *Friss Ujság*, 1939. március 29. 5.

Turáni vadászok név alatt újabb titkos társaság alakult Budapesten. *Reggeli Hirlap*, 1927. december 25. 4.

Turáni Vadászok ószivácsi és sztapári zászlóbontása. 8 *Órai Ujság*, 1943. november 10. 5.

Turáni vadászok seregszemléje Dunakisvársányon és Csepelen. *Nemzeti Ujság*, 1938. július 14. 7.

Turáni vadászok szervezkedése Kézdivásárhelyen. *Székely Nép*, 1942. július 15. 7.

Turáni vadászok táncestje. *Nemzeti Ujság*, 1939. február 4. 14.

Turáni vadászok Temerinben és Magyarkanizsán. 8 *Órai Ujság*, 1942. november 12. 5.

Turáni vadászok. *Pesti Hirlap*, 1932. június 8. 4.

Új erővel indul meg a törzsökös magyarok szervezkedése. *Az Est*, 1939. augusztus 5. 6.

Új honfoglalásra van szükség! – mondotta Atzél Ede báró a kolozsvári bajtársi egyesületek nemzetvédelmi ünnepségén. *Keleti Ujság*, 1943. november 16. 4.

Új mozgalmat indított egy volt nyilas-vezér, aki a nyilas nemzeti szocializmus sürgős feloszlását követeli. 8 *Órai Ujság*, 1940. október 5. 5.

Uj Nemzedék, 1937. szeptember 8. 4: (cím nélkül).

Uj Nemzedék, 1940. szeptember 23. 4. (cím nélkül).

Új tisztikart választott a Turáni Vadászok Országos Szövetsége. *Keleti Ujság*, 1942. április 9. 5.

Uj Vetés, 9. (1938), 7. (cím nélkül).

Uj Vetés, 10. (1938), 7. (cím nélkül).

Uj Vetés, 10. (1938), 8. (cím nélkül).

Újvidék „turáni vasárnapja”. Kétezer turáni vadász vonult fel a Délvidék végvárában. 8 *Órai Ujság*, 1942. november 19. 2.

Újvidék. *Magyar Élet*, 1941. október 23. 7.

Ungarische Gendarmerie als Deutschenschreck. *Völkischer Beobachter*, 1939. június 2. 5.

Ungewöhnliche „Maßnahmen”. *Deutscher Volksbote*, 1939. május 28. 5.

Utat mutat a turáni szellem. Ne tagadjuk meg a felvidéki szellemet. *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1942. december 21. 12.

Utcái támadás Vázsonyi Vilmos ellen. *Budapesti Hírlap*, 1926. február 17. 5.

Üzen a finn lották tábornok-asszonya a 8 Órai Újság két év előtti „Testvér a testvérért”-mozgalom magyarjainak. *8 Órai Újság*, 1942. január 24. 7.

V. K.: Szobrot állít a „Rongyosoknak” Kecskemét városa. *Esti Újság*, 1939. augusztus 20. 4.

v. m.: Hadat üzennek a törzsökös magyar családok „az idegen szellemiség szálláscsinálóinak”. *8 Órai Újság*, 1938. november 10. 7.

V. T.: Egy törvénytervezet margójára. *Sorakozó*, 1940. június 14. 1–2.

Vajna Gábor: Béke Párt. *Összetartás*, 1943. szeptember 26. 3.

Válasz a Nemzetőrnek. *Sorakozó*, 1939. november 10. 6.

Válasz a Pesti Újságnak. *Sorakozó*, 1939. május 26. 6.

Válasz egy nyilaskeresztes párttagnak. *Magyarság*, 1941. október 29. 4.

Válasz Hubaynak. Az utolsó szó jogán.... *Sorakozó*, 1940. június 21. 1–2.

Választások. *Magyar Gyáripár*, 1942. május 20. 8–9.

Vallomások a puccsisták szervezkedéséről. *8 Órai Újság*, 1932. március 4. 2.

Van-e magyar faj és kinek érdeke a tagadás? *Sorakozó*, 1940. március 1. 5.

Vannay „ökölrázó hangulatáról” és fantasztikus terveiről vallott ma a puccsügyben Tóth vívómester. *Magyarország*, 1932. március 1. 1–2.

Vásárhelyi Ferenc: Hatalmas beszédet mondott Klein Antal bonyhádi ünneplésén a magyarországi németiség lázítói ellen. *Az Est*, 1939. augusztus 8. 5–6.

Vasárnap megalakult a törzsökös magyar munkásmozgalom. *Hétfő Reggel*, 1939. február 27. 6.

Vasárnapi notesz. *Kecskemét és Vidéke*, 1938. november 14. 4.

Véget ért az ötödik országos diák kongresszus. Vitéz Oláh Béla lett a MEFHOSz új elnöke. *Szózat*, 1924. január 22. 2.

Végre egyedül. *Sorakozó*, 1940. június 21. 2.

Véres kimenetelű enyelgés egy kispesti kocsmában. *Friss Újság*, 1928. október 17. 8.

Verlauf der Wahl im Bonyhader Bezirk. *Deutscher Volksbote*, 1939. június 4. 2.

Viator Turanicus: A szegedi gondolat: A fajvédelem az egyedüli magyar koreszme. *Sorakozó*, 1940. augusztus 16. 3–4.

Vidéki napló. *Függetlenség*, 1942. február 7. 5.

Vidéki napló. *Függetlenség*, 1943. május 21. 4.

Vigyázat, Rongyosok! *Sorakozó*, 1939. március 25. 3.

Világnézeti külpolitika? *Sorakozó*, 1939. augusztus 25. 7.

Vincze Péter: Szabad harcos Lovagkereszttel. *Magyar Hírlap*, 1984. április 4. 12.

Visszaélés a Turáni Vadászok nevével. *Esti Újság*, 1942. szeptember 11. 4.

Vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre: Osztrák–magyar Locarno? *Magyarság*, 1927. december 7. 1.

Vitéz Borbély-Maczkó Emil: Az alkotó fajvédelemről. *Sorakozó*, 1939. április 14. 1–2.

Vitéz Héjjas Iván „Rongyos Gárdájának” szilveszteri őrsegváltása az Ereklés Országzászlónál. *Nemzeti Újság*, 1939. június 3. 11.

Vitéz Horthy István a Turáni Vadászok Egyesületének vezetőségében. *8 Órai Újság*, 1939. október 28. 5.

Vitéz Horthy István lett a „Turáni Vadászok” új vezetője. *Uj Nemzedék*, 1937. május 21. 4.

Vitéz ivánskai Sobotich Emil: MAM. *Magyar Nemzet*, 1939. március 25. 6.

Vitéz kisbaconi [sic!] Nagy Vilmos vezérőrnagy is Marosvásárhelyre érkezik a Turáni Vadászok ünnepélyes alakuló közgyűlése alkalmából. *Reggeli Újság* (Marosvásárhely), 1942. április 5. 7.

Vitéz Klaniczay Tibor: A finnugor néprokonsági eszme. *Turán*, 23. (1940), 3. 141–143.

Vitéz Kolosváry-Borcsa Mihály kormánybiztos újabb lapbetiltásokat rendelt el. *Reggeli Magyarország*, 1944. április 17. 3.

Vitéz Makay utcai támadója a bíróság előtt. *Újság*, 1938. november 29. 9.

Vitéz Sipos Árpád: A szent nemzeti eszmény. *Nemzeti Élet*, 1941. június 15. 1–2.

Vitéz Somogyi Béla érdekesítő felszólalása a felsőházban. *Nemzeti Tábor*, 1944. január 6. 2.

Vitéz Somogyi Béla felsőházi beszéde. *Nemzeti Élet*, 1943. január 10. 3–4.

Vitéz Szabó Sándor ny. altábornagy politikai okokból lemondott miskolci törvényhatósági tagságáról. *Magyar Jövő*, 1936. április 30. 3.

Vizsgálat a Turáni Vadászok Egyesülete ellen. *Az Est*, 1931. december 29. 12.

Vörös Antal: Néhány szó a magyar fajvédelemről. *Sorakozó*, 1939. december 15. 4.

Wahlterror in Bonyhad. *Neues Wiener Tagblatt*, 1939. május 27. 5.

Z. B. J.: Legenda a hét „rongyos”-ról, aki meg akarta támadni Németországot. *Magyar Nemzet*, 1939. augusztus 3. 6.

Zalai Szalay László: Zord idők. *Sárkány*, 2. (1939), 1. 7–8.

Zalai Szalay Lászlót felmentették. *Sárkány*, 2. (1939), 3. 3.

Zárjuk le a vitát. *Magyarság*, 1939. augusztus 6. 1–2.

Zászlót szenteltek az újvidéki turáni vadászok. *Délvidéki Magyarság*, 1942. november 16. 5.

Zilahi Farnos Eszter: Őszi gondolatok. *Összetartás*, 1943. október 8. 7.

Zilahy Lajos Erdélyről és a magyar népiség fogalmáról beszélt a Törzsökös Magyarok vacsoráján. *Magyar Nemzet*, 1940. szeptember 28. 7.

Zilahy törzsökös zsidai. *Magyarság*, 1940. október 2. 3.

Zum Kampf der Deutschen Abgeordneten im Ungarischen Parlament. *Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt*, 1939. július 13. 1.

Zsabka Kálmán: A vak ablak mögött... *Sorakozó*, 1939. június 9. 7.

Zsidó volt-e vagy sem? *Sárkány*, 2. (1939), 2. 7–8.

Zsikó Gyula: Egy baranyai sváb faluban politikai okokból félholtra vertek egy magyar földbirtokost. A csendőrség tizenegy embert őrizetbe vett. *Magyar Nemzet*, 1939. június 11. 5.

Zsilinszky Endre: Fajvédelem. *Nógrádi Hírlap*, 1922. március 5. 1.

Felhasznált irodalom

A bácskossúthfalvai [sic] szervezet zászlószentelése. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 96–97.

A Debreceni Kereskedő Társulat Kereskedelmi Iskolájának évkönyve, 1942–1943. Debrecen, (k. n.), 1942.

A hibásbeszédűk budapesti állami intézetének évkönyve az 1938–1939. iskolai évről. Budapest, Schulmann Adolf, 1939.

A Marosvásárhelyi M. Kir. Állami Kereskedelmi Középiskola értesítője, 1941–1942. Marosvásárhely, (k. n.), 1942.

A mezőtelegi Turáni Vadászok zászlószentelési ünnepélye. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 222–223.

A Nagyvárad Magyar Királyi Állami Szakirányú Iparostanonciskola és Tanoncotthon évkönyve, 1941–1942. Nagyvárad, (k. n.), 1942.

A szamosújvári M. Kir. Állami 4osztályos Fiúgimnázium és Koed. Kereskedelmi Középiskola évkönyve, 1941–1942. Szatmárnémeti, (k. n.), 1942.

A Szatmárnémeti M. Kir. Áll. felső ipariskola évkönyve, 1942–1943. Szatmárnémeti, 1942.

A T. V. O. E. tisztikara. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 146–147.

A T. V. O. Sz. vezetősége. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 70–71.

A Turáni Vadászok hősi halottai. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 107–108.

A turáni vadászok lelkes szervezői. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1943*. Budapest, TVOE, 1943. 173.

A Turáni Vadászok nevezetesebb eseményei a közelmúltban. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 92–94.

A Turáni Vadászok Országos Egyesületével kapcsolatos tudnivalók. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 158–165.

A Turáni Vadászok térfoglalása az országban. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 88–91.

A TVOE alapszabályai. Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1930.

A zombori zászlószentelés. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 100–103.

A zsidókérdés Magyarországon. A Huszadik Század körkérdése. Budapest, Társadalomtudományi Társaság, 1917.

A. Sajti Enikő: *Délvidék 1941–1942*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1987.

A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2004.

Ablonczy Balázs: *Teleki Pál*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

Ablonczy Balázs: A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések. *Múltunk*, 53. (2008), 1. 29–56.

Ablonczy Balázs: *Keletre magyar! A magyar turanizmus története*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2016.

Ablonczy Balázs: Rettenetes év. A párizsi békekonferencia és Magyarország, 1919–1920. *Rubicon*, 28. (2017a), 7–8. 4–13.

Ablonczy Balázs: *A visszatérti Erdély 1940–1944*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2017b.

Ablonczy Balázs: *Száz év múlva lejár? Újabb Trianon-legendák*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2022.

Ábrahám Dezsőné: Asszonyok az egyesületben. In Sütő Nagy (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 65–66.

Ádám T. István: *Soprontól – Munkácsig*. Budapest, Róna Ferenc, 1939.

Antoniewicz Roland József: A szabadságért lengyel földön. *Élet és Tudomány*, 27. (1972), 29. 1347–1352.

Az antifasiszta, háborúellenes tömegtüntetésről három szervező: Dancs József, Koós Béla, Vida Ferenc. *Társadalmi Szemle*, 37. (1982), 3. 83–94.

B. Stenge Csaba: Lengyel diverziós műveletek Magyarország támogatására 1938. október–novemberében. 1. rész. *Hadtudomány*, 27. (2017), e-szám. 52–60.

B. Stenge, Csaba: *A Rongyos Gárda bevetése Kárpátalján, 1938–1939. 1. rész. Seregszemle*, 16. (2018a), 2. 93–106.

B. Stenge, Csaba: *A Rongyos Gárda bevetése Kárpátalján, 1938–1939. 2. rész. Seregszemle*, 16. (2018b), 3–4. 112–120.

B. Stenge Csaba: Fejezetek a Rongyos Gárda kárpátaljai bevetésének történetéből. I. A salánki megadás. *Limes*, 7. (2020a), 15–43.

B. Stenge Csaba: Fejezetek a Rongyos Gárda kárpátaljai bevetésének történetéből. II. Térképhelyesbítők a „vízkeresztí csatában”, 1939. január 6-án. *Limes*, 7. (2020b), 43–59.

Bajcsy-Zsilinszky Endre: *Német világ Magyarországon*. Budapest, Korunk Szava, 1937.

Bálint István János (szerk.): *Az erő útján. A rongyos gárda küzdelmei 1919–1939*. Budapest, Magyar Ház Kiadó, 2000.

Balogh Ferentz (szerk.): *Sinka István bibliográfia*. Békéscsaba, Megyei Könyvtár, 1987.

Balogh Sándor – Gergely Jenő – Izsák Lajos – Jakab Sándor – Pritz Pál – Romsics Ignác: *Magyarország a XX. században*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1985.

Bandi István: A román titkosszolgálatok intézménytörténeti áttekintése az első világegyéztől a királyság bukásáig. In Székér Nóra – Kávássy János – Nagymihály Zoltán (szerk.): *Utak a Teleki térről. Esszék és tanulmányok a 75 éves M. Kiss Sándor tiszteletére*. Lakitelek, Antológia Kiadó, 2018. 23–47.

Baracsi Erzsébet: Mi a magyar? A magyarság fogalmának meghatározása 1939-ben. *Valóság*, 46. (2003), 1. 16–25.

Bárany Ferenc: *A viharsarki munkásmozgalom az ellenforradalmi rendszer első évtizedében*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

Baráti Huszár Aladár: *Küzdelem a magyarságért*. Budapest, Hungária, 1941.

Bárdi Nándor: *Otthon és haza Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2013.

Baross Endre – Takács József (szerk.): *Magyarország közhivatalainak cím- és adattára*. Budapest, Magyarország Közhivatalainak Cím- és Adattára Kiadóhivatal, 1942.

Bartha Ákos: Egy mélytengeri hal szárazon. Sértő Kálmán – az „urbánus”, a népi, a hungarista. *Metszetek*, 4. (2015), 2. 28–50.

Bartha Ákos: Egy lovagiatlan ügy. Bajcsy-Zsilinszky Endre és Szabó Dezső afférja(i). *Új Nézőpont*, 4. (2017a), 3. 51–78.

Bartha Ákos: Határátlépés. Sértő Kálmán és Hatvany Lajos kapcsolata. *BBC History*, 12. (2022), 3. 23–27.

Bartha Ákos: Nácivadászat „kasszafűrökkel” és „léleklátókkal”. Az 1936-os Rajniss-ügy I. *Kommentár*, (2017b), 2. 29–41.

Bartha Ákos: Nácivadászat „kasszafűrökkel” és „léleklátókkal”. Az 1936-os Rajniss-ügy II. *Kommentár*, (2017c), 3. 32–44.

Bartha Ákos: *Populizmus, népiség, modernizáció: Fejezetek a kelet-közép-európai politikai gondolkodás 20. századi történetéből*. Budapest, MTA BTK TTI, 2017d.

Bartha Ákos: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és utóélet*. MTA BTK TTI, 2019.

Bartha Ákos – Pócs Nándor – Szécsényi András: Egy hosszan „ébredő” túlélőművész. Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971). I. rész. *Múltunk*, 64. (2019a), 2. 138–180.

Bartha Ákos – Pócs Nándor – Szécsényi András: Egy hosszan „ébredő” túlélőművész. Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971). II. rész. *Múltunk*, 64. (2019b), 3. 234–276.

Bartha Ákos: Az 1944-es ellenállások budapesti sajtója. In Klestenitz Tibor – Paál Vince (szerk.): *Médiatörténeti tanulmányok 2020*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2020. 89–109.

Bartha Ákos: *Véres város. Fegyveres ellenállás Budapesten, 1944–1945*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2021.

Bartha János: A Turáni Vadászok szervezeteinek térfoglalása az országban. In Sütő Nagy (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 69–72.

Bartha János: A Turáni Vadászok 1941. esztendejének története. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1942*. Budapest, TVOE, 1942. 152–155.

Bartha János: Turáni Vadászok a nemzetvédelem szolgálatában. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1943*. Budapest, TVOE, 1943. 140–141.

Bartha János: A nemzetvédelem göröngyös útja. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 52–57.

Beke Margit: *A katolikus Budapest 2. Általános Történeti szempontok – Plébániák*. Budapest, Szent István Társulat, 2013.

Békés Márton: A legitimisták és a legitimizmus. In Romsics Ignác (szerk.): *A magyar jobboldali hagyomány*. Budapest, Osiris Kiadó, 2009. 214–234.

Bencsi Zoltán: A történelemhamisításokról. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1943*. Budapest, TVOE, 1943. 69–72.

Berekméri Árpád-Róbert – Nemes Gyula: „Becsülettel viselje!” Maros-Torda vármegye vitézeinek albuma (1940–1944). Marosvásárhely, Lector Kiadó, 2020.

Bicsák Péter: A Rongyos Gárda harcai Kárpátalján 1938-ban. In Zubánics László (szerk.): *A magyar–ukrán közös múlt és jelen: összekötő és elválasztó „fehér foltok”*. Beregszász–Ungvár, KMMI, 2011. 40–51.

Bihari Péter: *Lövészárkok a hátszágban: középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2008.

Bodó Béla: *A fehérterror. Antiszemita és politikai erőszak Magyarországon 1919–1921*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2022.

Bodó, Béla: Faith, Family and Fatherland. Conservatism and Right Radicalism in Interwar Hungary. In Marco Bresciani (szerk.): *Conservatives and Right Radicals in Interwar Europe*. (H. n.), Routledge, 2021.

Bodó, Béla: Oppression, Terror, and “Split Delegitimization”: The Troubled Relationship Between the Conservative Authoritarian State and Its Right-Wing Critics In Hungary Between 1919 and 1945. In Johannes Dalfinger – Moritz Florin (szerk.): *A Transnational History of Right-Wing Terrorism*. (H. n.), Routledge, 2022. 42–70.

Boér Tibor: Egészséges család – egészséges nemzet. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1942*. Budapest, TVOE, 1942. 64–68.

Bognár Bulcsu: *A népies irányzat a két háború között: Erdei Ferenc és a harmadik út képviselői*. Budapest, Loisir Kiadó, 2012.

Bóka László: *Arcképvázlatok és tanulmányok*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1962.

Bokor Péter: *Zsácutca. A Századunk sorozat interjúi*. Budapest, RTV–Minerva, 1985.

Bondor Vilmos: *Messze van a nyíregyházi kaszárnya – katonai pályafutásom története*. Barót, Tortoma Könyvkiadó, 2013.

Borhi László: *Nagyhatalmi érdekek hálójában: az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig*. Budapest, Osiris Kiadó – MTA BTK TTI, 2015.

Boros Lajos: A Bolyai Kollégium. *Új Látóhatár*, 34. (1983), 3. 314–329.

Bosnyák Zoltán: *A magyar fajvédelem úttörői*. Budapest, Stádium, 1942.

Braham, Randolph L.: *The Destruction of Hungarian Jewry. A Documentary Account*. II. New York, Pro Arte for the World Federation of Hungarian Jews, 1963.

Braham, Randolph L. (szerk.): *Tanulmányok a holokausztról*. II. Budapest, Balassi Kiadó, 2002.

Bruckmüller, Ernst: *Österreichische Geschichte. Von der Urgeschichte bis zur Gegenwart*. Wien–Köln–Weimar, Boehla, 2019.

Brunszvik István: A magyar munkáskérdés nemzeti megvilágításban. In Sütő Nagy (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 96–99.

Budaváry László: *Zöld bolsevizmus. A nemzetietlen nyilas-mozgalom hűsége és döbbenetes képe*. Budapest, Nemzeti Élet, 1941.

Buruma, Ian: *Year Zero. A History of 1945*. London, Atlantic, 2013.

Buza Péter: *A kalapdoboz. Élet a határon*. Budapest–Balatonfenyves–Vámosmikola–Párkány, Ráday Könyvesház, 2009.

Cholnoky Jenő: Mit köszönhet a nagyvilág a magyarságnak. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 144–147.

Csaplár Ferenc: Gáspár Zoltán (1901–1945). *Tiszatáj*, 25. (1971), 12. 1145–1149.

Csapody Tamás: Gátföldy Egon ezredes visszaemlékezései. *Hadtörténelmi Közlemények*, 122. (2009), 3. 849–862.

Cseh Géza: Szemet szemért. In Nagy Szabolcs (szerk.): *Vörös és fehér. A vörös és a fehér uralom hátszágja 1919 vidéken*. Veszprém, Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 2013. 95–112.

Cserjési Sándor: *Szabadcsapat*. Budapest, Paulovits Imre, 1940.

Cseszka Éva: *Gazdasági típusú perek, különös tekintettel az FM-perre (1945–1953)*. Budapest, Gondolat Kiadó – MTA-ELTE Pártok, pártrendszerek, parlamentarizmus kutatócsoport, 2012.

Csokonai Vitéz Mihály: Marosvásárhelyi gondolatok (1798). In Csokonai Vitéz Mihály: *Versek. Válogatott versek*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2000. 39–44.

Csorba Béla: Egy ez idáig lappangó adalék Sinkó Ervin kecskeméti tevékenységéhez. *Híd*, 66. (2002), 3. 408–412.

Csóré Áron: A magyar parasztság a nemzeti eszme szolgálatában. In Sütő Nagy (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 107–110.

Csóré Áron: Zsilinszky és Derecske. In Vigh Károly (szerk.): *Kortársak Bajcsy-Zsilinszky Endréről*. Budapest, Magvető Kiadó, 1984. 82–89.

Daskalov, Roumen – Diana Mishkova (szerk.): *Entangled Histories of the Balkans*. Leiden, Brill, 2014. 355–469.

Dénes Iván Zoltán: *A történelmi Magyarország eszménye. Szekfü Gyula a történetíró és ideológus*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 2015.

Dessewffy Gyula: *Tanúvallomás*. Budapest, Agroinform, 1997.

Diós István – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. XIV. Títel–Veszk. Budapest, Szent István Társulat, 2009.

Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. XVI., pótkötet. Budapest, Szent István Társulat, 2013.

Dobrovits Sándor: *Budapest egyesületei*. Budapest, 1936.

Dombrády Lóránd – Tóth Sándor: *A Magyar Királyi Honvédség, 1919–1945*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1987.

Dombrády Lóránd: *Katonapolitika és hadsereg 1920–1944*. Budapest, Ister Kiadó, 2000.

Dominik Rigoll – Yves Müller: Zeitgeschichte des Nationalismus. Für eine Historisierung von Nationalsozialismus und Rechtsradikalismus als politische Nationalismen. *Archiv für Sozialgeschichte*, 60. (2020). 323–352.

Domonkos László: *Francia Kiss Mihály élete és halála*. Budapest, Püski Kiadó, 2011.

Domonkos László: *A Héjjas-nyárfa árnyékában*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2018.

Dósa Rudolfné: *A MOVE – egy jellegzetes magyar fasiszta szervezet. 1918–1944*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

Drucza Attila: Politikus és forradalmár: Dudás József és 56. *Valóság*, 49. (2006), 11. 83–112.

Egry Gábor: Regionalizmus, erdélyiség, szupremácia. Az Erdélyi Szövetség és Erdély jövője, 1913–1918. *Századok*, 147. (2013), 1. 3–31.

Egy rongyos: *A rongyos gárda harcai*. Budapest, MFOSZ, 1939.

Egyedy Balázs Dénes: *Rongyosok*. Budapest, Szittya, 1939.

Egyedy Balázs Dénes: *Harminckettesek előre*. Budapest, a szerző kiadása, 1943.

Egyházszegi Kiss Imre: *A zsidó tehetség titka*. Budapest, Lócsey, 1939.

Eiler Ferenc – Tóth Ágnes (szerk.): *A magyarországi németek elmúlt 100 éve. Nemzetiségpolitika és helyi közösségek*. Budapest, TTK – Argumentum Kiadó, 2020.

Eöry Áron: „A pestújhelyi pogromhős”, majd „detronizált apostol” Budaváry László képviselő-sége Rákospalota, Pestújhely és környéke országházi küldötteként 1920–21. *Helyem, házam, palotám*, 4. (2018), 1. 20–28.

Erdélyi József: *A harmadik fiú. Önéletrajz*. Budapest, Turul Kiadó, 1942.

Erdélyi József: *Fegyvertelen*. Budapest, Turul Kiadó, 1942.

Eröss Zsolt: A martonizmus felszámolása: A Nemzeti Egység Pártjának átszervezése 1936-ban. *Századok*, 145. (2011), 1. 161–196.

Fábián Dániel: A résztvevő szemével (Adatok a Bartha Miklós Társaság történetéhez). *Párttörténeti Közlemények*, 25. (1979), 2. 196–212.

Fábián Máté: *Egy fajvédő főispán a Horthy-korszakban. Borbély-Maczkó Emil 1887–1945*. Pécs–Budapest, Kronosz Kiadó – MTT, 2020. 204.

Farkas Gyula: *Az asszimiláció kora a magyar irodalomban 1867–1914*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1939.

Fătu, Mihai – Mircea Mușat – Ion Ardeleanu – Vasile Arimia: *Teroarea Horthysto-fascistă în nord-vestul României: septembrie 1940–octombrie 1944*. București, Editura Politică, 1985.

Faust Imre visszaemlékezése a nem hivatalos magyar fegyverszüneti delegáció moszkvai útjáról. Közli: Pintér István. *Párttörténeti Közlemények*, 27. (1981), 2. 191–207.

Fedinec Csilla: „Kívánt emlékezet”. In Fedinec Csilla (szerk.): *Kárpáti Ukrajna: Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 2014. 7–23.

Fedinec Csilla: *A Magyar Szent Koronához visszatért Kárpátalja*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2015.

Fegyő János: Adalékok a szélsőjobboldal fokozódó szervezkedésének történetéhez a gazdasági világválság éveiben. In *A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Évkönyve, 1967–1968*. Budapest, Népművelési Propaganda Iroda, 1969. 261–291.

Feitl István (szerk.): *A főváros élén. Budapest főpolgármesterei és polgármesterei 1873–1950*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2008.

Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve. Felvidéki irodalmi emlékkönyv. Budapest, MEFHOSZ, 1940.

Ferkai András: *Molnár Farkas*. Budapest, Terc Könyvkiadó, 2011.

Fitos Vilmos: Erdélyi József „Tücsök” szövetkezete. *Hunnia*, 7. (1995), 5. 52–55.

Fiziker Róbert: Egy fiókban maradt alternatíva. Királykérdés a Külügyminisztériumi Levéltár fennmaradt irataiban (1922–1938). *Századok*, 155. (2021), 5. 959–978.

Fiziker Róbert: *Leleplezett történelem – 39 história a huszadik századból*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2015.

Fogarassy László: Bevezetés a burgenlandi kérdés forrásaiba és irodalmába. I. Magyar eredetű források és feldolgozások. *Soproni Szemle*, 25. (1971), 2. 138–165.

Forgács Balázs: *Gerillák, partizánok, felkelők. Az irreguláris hadviselés elméletének története – korunk kihívásai*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2020.

Forró Lajos – Molnár Tibor: *Tragikus emberi sorsok 1944-ből a partizániratok tükrében*. Szeged–Zenta, MNL CSML – ZTL, 2013.

Frank, Tibor: The “Anglo-Saxon” Orientation of Wartime Hungarian Foreign Policy: The Case of Antal Ullein-Reviczky. *Diplomacy & Statecraft*, 26. (2015), 4. 591–613.

Gárdonyi Jenő (szerk.): *Budapesti hivatali útmutató*. Budapest, A Budapesti Napilapok Fővárosi Rovatvezetőinek Szervezete, 1947.

Garzó István Endre (szerk.): *Magyar egyesületek címtára*. Budapest, Hornyánszky, 1943.

Gazdag István: Debrecen várostörténeti kronológiája, 1942. In Radics Kálmán (szerk.): *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve*. XXXI. Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, 2009. 431–461.

Gazsi József: A két Huszár. In Szvircsek Ferenc (szerk.): *A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve*. XIII. Salgótarján, Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1987. 361–372.

Gazsi József: A magyar ellenállási mozgalom lexikona. In *Az 1944. év története. História évkönyv*. Budapest, Lapkiadó Vállalat, 1984. 75–81.

Gerencsér Tibor – Marcin Grad – Mitrovits Miklós: *Magyar zászló a Visztula felett. Magyar–lengyel kapcsolatok a magyar diplomácia szemével*. Budapest, Országház Könyvkiadó, 2019.

Gergely Jenő: *Gömbös Gyula: politikai pályakép*. Budapest, Vince Kiadó, 2001.

Gergely Jenő: *A Keresztény Községi (Wolff) Párt 1920–1939*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2010.

Gergely Jenő – Glatz Ferenc – Pölöskei Ferenc (szerk.): *Magyarországi pártprogramok 1919–1944*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1991.

Glatz Ferenc (szerk.): *Az 1944. év története. História Évkönyv*. Budapest, Lapkiadó Vállalat, 1984.

Godinek Ibolya: Fajvédő eszme A Cél című folyóiratban. *Valóság*, 57. (2014), 2. 40–58.

Godó Ágnes: *Magyar–lengyel kapcsolatok a második világháborúban*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1976.

Godzsák Attila: Hubay Kálmán ifjúkora és miskolci újságírói pályája. *Széphalom*, 25. (2015). 463–474.

Gombos Gyula: *Szabó Dezső*. München, Molnár József (Auróra könyvek), 1966.

Gonda Gábor: *Kítaszítva. Kényszermigráció, nemzetiségpolitika és földreform németek által lakott dél- és nyugat-dunántúli településeken 1944–1948*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2014.

Gosztonyi Péter: A magyar ellenállási mozgalom történetéből (1944). *Új Látóhatár*, 8. (1965), 2. 99–119.

Gosztonyi Péter: *Légiveszély, Budapest! Szemelvények Magyarország második világháborús történetéből (1939–1945)*. Budapest, Népszava, 1989.

Gönczy Lajos: Ha békét akarsz, készülj a háborúra! In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 77–80.

Görgey György: A társadalmi egyesületek jelentősége. In Sütő Nagy (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 43–45.

Görömbei András: *Sinka István*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977.

Guba Mihály: Hazánk biztonsági ereje a magyar parasztságban van. In Sütő Nagy (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 110–111.

Gutenberg Nagy Lexikon. I. kötet. Budapest, 1931.

Györkei Jenő: Stefán Valér és a Rongyos Gárda – 3. rész. *Köztársaság*, 2. (1993), 12. 60–64.

Györkei Jenő: *Vae victis. Tábornokok meghurcolása 1945–1948*. Budapest, Accordia, 2002.

Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszméletörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001.

Gyurgyák János: *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története.* Budapest, Osiris Kiadó, 2007.

Gyurgyák János: Szélsőjobboldaliság a népi mozgalomban. In Romsics Ignác (szerk.): *A magyar jobboldali hagyomány.* Budapest, Osiris Kiadó, 2009. 449–474.

Gyurgyák János: *Magyar fájvédők. Eszmetörténeti tanulmány.* Budapest, Osiris Kiadó, 2012.

Halasi László (szerk.): *Budapesti közéleti névmutató 1945–1950.* II. kötet. Budapest, BFL, 1988.

Halász Aladár: A felvidéki szabads csapatok és a soproni harcáták története. Soproni egyetemisták az önkéntes szabads csapatokban 1938-ban. *Soproni Szemle*, 60. (2006), 1. 55–74.

Halász Aladár: *Erdészettörténet a visszacsatolt országrészekről 1938–1944.* Budapest, Országos Erdészeti Egyesület Erdészettörténeti Szakosztály, 2007.

Hámori Péter: Kísérlet egy „Propagandaminisztérium” létrehozására: a Miniszterelnökség V. Társadalompolitikai Osztályának története 1938–1941. *Századok*, 131. (1997), 2. 353–382.

Haraszi György – Kovács Zoltán András – Szita Szabolcs (szerk.): *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései.* Budapest, ÁBTL – Corvina Kiadó, 2007.

Harkai Ágnes: A végső harc órájában: Bosnyák Zoltán Harc című hetilapjának bemutatása. *Pro Minoritate*, (2015), 4. 177–198.

Hatos Pál: *Rosszfiúk világforradalma. Az 1919-es magyarországi Tanácsköztársaság története.* Budapest, Jaffa Kiadó, 2021.

Heltai Jenő: *Négy fal között – Naplójegyzetek 1944–1945.* Budapest, Magvető Kiadó, 2017.

Hetényi Rezső: A magyar fajvédelem új útja: az egyke elleni küzdelem. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944.* Budapest, TVOE, 1944. 167–170.

Hidvégi István: Az átöröklés. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1943.* Budapest, TVOE, 1943. 66–69.

Hollós Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF 2.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1971.

Hont Ferenc: *Költészet a dobogón. Egy irodalmi előadássorozat tanulságai.* Budapest, (k. n.), 1942.

Hornyák Csaba: A kárpátaljai akció (1938). *Aetas*, 1. (1988), 1. 5–27.

Hortobágyi Jenő (szerk.): *Keresztény magyar közéleti almanach 1. A–L.* Budapest, Pátria Rt., 1940a.

Hortobágyi Jenő (szerk.): *Keresztény magyar közéleti almanach 2. M–Zs.* Budapest, Pátria Rt., 1940b.

Horváth Csaba: Katonai akciók az első bécsi döntés árnyékában. In Molnár Jenő (szerk.): *Magyarság és a Kárpát-medence. Az első bécsi döntés című nemzetközi konferencia tanulmányai.* Veszprém, Laczkó Dezső Múzeum, 2015. 105–125.

Horváth Julianna – Szabó Éva – Szűcs László – Zalai Katalin: *Pártközi értekezletek. Politikai érdekegyeztetés, politikai konfrontáció 1944–1948.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2003.

Horváth Miklós (szerk.): *Budapest története V. A forradalmak korától a felszabadulásig.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980.

Hubai László: *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000.* I. kötet. Budapest, Napvilág Kiadó, 2001a.

Hubai László: *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000.* II. kötet. Budapest, Napvilág Kiadó, 2001b.

Hubai László: *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000.* III. kötet. Budapest, Napvilág Kiadó, 2001c.

Hudanych, Vasyi: Mi volt a Kárpáti Szics? In Fedinec Csilla (szerk.): *Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történeti közelítés.* Budapest, Teleki László Alapítvány, 2004. 37–53.

Huszár Tibor (szerk.): *Bibó István (1911–1979). Életút dokumentumokban.* Budapest, 1956-os Intézet – Osiris Kiadó – Századvég Kiadó, 1995.

Illésfalvi Péter: „Édes Erdély itt vagyunk...” Az erdélyi bevonulás során történt atrocitásokról. *Pro Minoritate*, (2004), 2. 58–77.

Iordachi, Constantin: Fascism in Southeastern Europe: A Comparison between Romania's Legion of the Archangel Michael and Croatia's Ustaša. In Roumen Daskalov – Diana Mishkova (szerk.): *Entangled Histories of the Balkans.* Leiden, Brill, 2014. 355–468.

Ján Stanislav – Stanislav Mičev: *The Legacy of Freedom. A Baedeker on Anti-Fascist Resistance and Slovak National Uprising.* Museum SNP, Banská Bystrica, 2019.

Jaskóné Gácsi Mária (szerk.): *Komáromi János írói világa és a regényforma lehetőségei.* Doktori (PhD-) értekezés. Piliscsaba, 2013.

Jobbágy Károly: Tanítások három postai levelezőlapon – Emlékezés Veres Péterre. *Kortárs*, 17, (1973), 6. 980–986.

Johancsik János: A Magyar Nemzet „szellemi honvédelme” és az antifasiszta függetlenségi mozgalom, 1938–1939. *Századok*, 104. (1970), 1. 97–117.

Joó András (szerk.): „...a háború szolgálatában.” Főszerkesztői értekezletek, 1942. szeptember 22. – 1943. augusztus 25. Budapest, Napvilág Kiadó, 2007.

Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája. Magyarország és a háborús diplomácia.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2008.

Juhász Gyula (szerk.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945.* V. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

Juhász Gyula: *Uralkodó eszmék Magyarországon 1939–1944.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1983.

K. Balog János (szerk.): *Évszázadokon át – Tolna megye történetének olvasókönyve III.* Szekszárd, Tolna Megyei Levéltár, 1990.

K. Farkas Claudia: Ravasz László és a magyarországi zsidótörvények. *Századok*, 133. (1999), 4. 795–822.

K. Farkas Claudia: *Jogok nélkül. A zsidó lét Magyarországon.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2010.

Kacsó Sándor: *Nehéz szagú iszap felett. Önéletrajzi visszaemlékezések.* III. kötet. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1993.

Kádár Gyula: *A Ludovikától Sopronkőhidáig.* Budapest, Magvető Kiadó, 1978.

Kállai Gyula: *Életem törvénye.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1980.

Kállay Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam, 1942–1944.* II. kötet. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2012.

Kántás Balázs (szerk.): *A bombavető nyomában.* Budapest, Hungarovox Kiadó, 2020a.

Kántás Balázs (szerk.): *A Duna–Tisza közti dosszié: három alapvető forrás a Duna–Tisza-közi paramilitáris erőszak történetéhez, 1919–1924.* Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2020b.

Kántás Balázs: *A haza önkéntes (titkos)szolgálatában? A Kettőskereszt Vérszövetség, egy furcsa titkos katonai alakulat az ellenforradalmi rendszer első éveiben.* Budapest, Horthy-korszak Történetének Kutatásáért Társaság, 2020c.

Kapronczay Károly: Lengyel professzor Magyarországon. *História*, 11. (1989), 4–5. 6–7.

Karácsony Sándor: *A magyar észjárás és közoktatásügyünk reformja.* Budapest, Exodus kiadás, 1939.

Karády Viktor – Kozma István: *Név és nemzet. Családnév-változtatás, névpolitika és nemzetiségi erőviszonyok Magyarországon a feudalizmustól a kommunizmusig.* Budapest, Osiris Kiadó, 2002.

Karády Viktor: A magyar nemzetiségi statisztika a „zsidó térfoglalásig” és az „örségváltásig”. *Socio.hu*, 5. (2015). 6–16. Online: <https://socio.hu/index.php/so/article/view/507>

Kardos József: *Legitimizmus. Legitimista politikusok Magyarországon a két világháború között*. Budapest, Korona Kiadó, 1998.

Kardos László (szerk.): *Sej, a mi lobogónkat fényes szelek fújják... Népi kollégiumok, 1939–1949*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977.

Karsai Elek (szerk.): *Vádirat a náciizmus ellen. Dokumentumok a magyarországi zsidóüldözés történetéhez 3. 1944. május 26. – 1944. október 15.* Budapest, Magyar Izraeliták Országos Képviselőlete, 1967.

Karsai László: *Szálasi Ferenc. Politikai életrajz*. Budapest, Balassi Kiadó, 2016.

Kelemen Egon – Kunszt György – Szabó-Pelsőczy Miklós: Csipkés György és a HÖKK: egy nemzedék élménye és tragédiája. *Valóság*, 37. (1994), 9. 73–84.

Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon*. I. A–K. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1978–1991*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.

Keöpe Viktor: Kulturális osztályunk működése. In Sütő Nagy (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 62–65.

Keöpe Viktor: Kulturális osztályunk működése. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1942*. Budapest, TVOE, 1942a. 17–172.

Keöpe Viktor: Ünnepi beszéd. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1942*. Budapest, TVOE, 1942b. 82–86.

Kerecseny János: *Kárpátaljai Legendák*. Budapest, Országos Magyar Ifjúsági Társadalmi Egyesület, 1939.

Kerepeszki Róbert: Debrecen és a Volksbund. Adalékok a debreceni Volksbund megalakulásának körülményeihez. *Múltunk*, 52. (2007), 4. 255–282.

Kerepeszki Róbert: *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*. Máriabesnyő, Attraktor Kiadó, 2012.

Kerepeszki Róbert: *A Vitézi Rend 1920–1945*. Máriabesnyő, Attraktor Kiadó, 2013.

Kerepeszki Róbert: *Darányi Kálmán. Pályakép, személyiség, korrajz*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2018.

Kertész Róbert: *Ne felejtset!* Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1955.

Kertész Róbertné: Az Asszonytábor munkája. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1943*. Budapest, TVOE, 1943. 73–75.

Kertész Róbertné: A délvidéki TV. asszonyok példája. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 84–86.

Kézdy-Vásárhelyi Béla: A propaganda. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 74–76.

Kirk, Tim: Nazi Plans for a New European Order and European Responses. In Johannes Dafinger – P. Dieter Pohl (szerk.): *A New Nationalist Europe Under Hitler. Concepts of Europe and Transnational Networks in the National Socialist Sphere of Influence, 1933–1945*. (H. n.), Routledge, 2019. 71–92.

Kiss Dávid: A Magyar Királyi Honvédség ejtőernyős csapatnemének története 1937 és 1945 között. *Haditechnika*, 52. (2018), 6. 14–20.

Kiss János: A szervezés. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944a. 72–73.

Kiss János: Magyar katona. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944b. 175–182.

Kiss Sándor: *Emlékeim Kiss János altábornagyról*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1979.

Klestenitz Tibor: „A rendes mederben javul a miniszterelnök állapota.” A KSV-lapok, az Esti Újság és Gömbös Gyula utódlásának kérdése. *Médiakutató*, 15. (2014), 2. 87–95.

Klestenitz Tibor: *Fejezetek az egyházi sajtó történetéből*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2020a.

Klestenitz Tibor: *Pajzs és kard. Bangha Béla élete és eszmeisége*. Budapest, Századvég Kiadó, 2020b.

Kolling Oszkár: A mi gabonavédelmi őrségeink! In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1943*. Budapest, TVOE, 1943. 146–150.

Kolta László: *Perczel Béla és a Hűséggel a hazához mozgalom*. Szekszárd, Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára, 1992.

Komáromi János: *Rongyos Gárda. Tizenhat elbeszélés*. Budapest, Pallas Rt., 1921.

Kóródi Máté: *Adattár a Magyar Nemzeti Hadsereg tiszti különítményes csoportjai és más fegyveres szervek által elkövetett gyilkosságokról 1919. augusztus 3. – 1921. október 23.* Budapest, Clio Intézet, 2020.

Kósa László (szerk.): *Magyar művelődéstörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2006.

Kovács Alajos: A nevek és névváltoztatások statisztikája. *Statisztikai Szemle*, 8. (1930), 3. 228–240.

Kovács Alajos: Városaink egymásközi népcseréje. *Városi Szemle*, 23. (1937), 5. 642–676.

Kovács Imre: *Magyarország megszállása*. Toronto, Vörösváry Publishing Co. Ltd., 1979.

Kovács Sándor: Kodolányi János és Simándy Pál levelezése. In Sulyok Bernadett (szerk.): *Krízistől a feloldásig. Konferenciakötet Kodolányi János születésének 120. és halálának 50. évfordulója alkalmából*. Budapest, MMA, 2021. 112–139.

Kovács Szabolcs: *A nagysármási zsidók meggyilkolása (1944. szeptember 16–17.) Magyarok, románok és zsidók a magyar katonai megszállás időszakában*. Budapest, Clio Intézet, 2021.

Kovács Tamás: *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról, 1932–1943*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2009.

Kováts Tivadar: Nemzetvédelem – Önvédelem. In Vitéz Magasházy László – vitéz Faragó Ede – Kováts Tivadar – Dr. Bartos Dezső – Nagy László (szerk.): *Nemzetvédelem – Országvédelem*. Budapest, ONSz, 1943. 272–375.

Körtvélyes Géza: Bekötő út – Emlékeim a 40-es évtized első feléből. In Kaposi Edit – Kövágó Zsuzsa (szerk.): *Táncművészeti dokumentumok*. (H. n.), Magyar Táncművészek Szövetsége, 1985. 19–29.

Köszegfalvi Ferenc: Erdélyi József és Sinka István vészőfutása Vásárhelyen. In Lengyel András (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. Szeged, Móra Ferenc Múzeum, 2004. 165–167.

Kövágó József: *Emlékezés a Náci-ellenes Magyar Katonai Ellenállásra*. Budapest, Püski Kiadó, 1994.

Krajcsír Lukács: Menedék a laboratóriumban. In Czókos Gergely – Kiss Réka – Máthé Áron – Szalai Zoltán: *Magyar hősök. Elfeledett életutak a 20. századból*. Budapest, MCCA-NEB-Mandiner, 2020. 41–45.

Kund Attila: Méhely Lajos és a magyar fajbiológiai kísérlete (1920–1931). *Múltunk*, 57. (2012), 4. 239–289.

Kunszt György: Önéletrajzi vázlat (részlet). *Tekintet*, 12. (1999), 4–5. 63–71.

L. Nagy Zsuzsa: A liberális polgári ellenzék 1943–44-ben. *História*, 4. (1982), 3. 17–19.

L. Nagy Zsuzsa: *Liberális pártmozgalmak, 1931–1945*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986.

L. Nagy Zsuzsa: A liberális pártok nemzetfelfogása a két háború között. *Világosság*, 35. (1994), 5–6. 190–203.

Lackó Miklós: *Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955.

Lackó Miklós: *Nyilasok, nemzetiszocialisták. 1935–1944*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1966.

Laczó Ferenc: *Felvilágosult vallás és modern katasztrófa közt. Magyar zsidó gondolkodás a Horthy-korban*. Budapest, Osiris Kiadó, 2014.

Laczó Ferenc: The Foundational Dilemmas of Jenő Lévai: On the Birth of Hungarian Holocaust Historiography in the 1940s. *Holocaust Studies*, 21. (2015), 1–2. 93–119.

Liptai Ervin (főszerk.): *A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom*. Kislexikon. Budapest, Kossuth Kiadó, 1987.

Lőrincz Zsuzsa (szerk.): *A madridi követségtől Mauthausenig. Andorka Rudolf naplója*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1978.

Lukács Gyula: A Teleki Pál Munkaközösség története, 1941–1947. *Valóság*, 39. (1996), 4. 42–56.

Macartney, Carlile Aylmer: *October Fifteenth: A History of Modern Hungary*. I. kötet. Edinburgh, Edinburgh University Press, 1956–1957a.

Macartney, Carlile Aylmer: *October Fifteenth: A History of Modern Hungary*. II. kötet. Edinburgh, Edinburgh University Press, 1956–1957b.

Magyar gondolatok. Budapest, TMT, 1942.

Magyar kötelesség – magyar munka. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 160–161.

Marczinka Csaba: A mindenség summáslegénye és az eltévedt garabonciás: József Attila és Sértő Kálmán összehasonlító sors- és motívumelemzése, *Tekintet*, 16. (2003), 5. 83–91.

Márfi Attila (szerk.): *Vörös Vince irathagyatéka a Baranya Megyei Levéltárban*. Pécs, BML, 2009.

Margittai Linda: „Zsidókérdés” a Délvidéken 1941–1944. PhD-értekezés. Szeged, 2019.

Margittai Linda: Zsidó ellenállás a Délvidéken, 1941–1944. *Múltunk*, 64. (2019), 4. 12–53.

Markos György: *Vándorló fegyház*. Budapest, Magvető Kiadó, 1971.

Márkus László – Szinai Miklós – Vásárhelyi Miklós (szerk.): *Nem engedélyezem! A cenzúra bizottság dossziéjából*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1975.

Márkus László: *A Károlyi Gyula-kormány bel- és külpolitikája*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968.

Máté-Törék Gyula: Magyaroknak magyar hazát! In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1943*. Budapest, TVOE, 1943. 111–113.

Máté-Törék Gyula: A magyar zsoldár. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 210–212.

Máthé Áron: *A nyilaskereszt árnyéka. A magyarországi nemzetiszocializmus elmélete és gyakorlata*. Máriabesnyő, Attraktor Kiadó, 2019.

Mécs Előd (szerk.): *Nagyasszonyunk emlékének*. Budapest, Turáni Egyistenhívők, 1936.

Medvigy Endre (szerk.): *Magányos csillag. In memoriam Erdélyi József*. Budapest, Nap Kiadó, 2006.

Medvigy Endre: Egy vers háttéréről: Erdélyi József és Boda Gábor. *Alföld*, 35. (1984), 12. 56–59.

Méhely Lajos: *Vér és faj*. Budapest, Bolyai Akadémia, 1940.

Mester Kálmán: *A felvidéki szabadságharc története*. Budapest, Centrum Kiadóvállalat Rt. nyomdája, 1939.

Mészáros Sándor: Újvidéki hideg hetek 1944-ben. *Regio*, 5. (1994), 1. 77–95.

Michal Kšiňan (szerk.): *Communists and Uprisings. Ritualisation of Remembrance of the Anti-Nazi Uprisings in Central Europe (1945–1960)*. Kraków, Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2012.

Milotay István: *Egy élet Magyarorszáért. Ami Horthy emlékirataiból kimaradt*. Budapest, Gede Testvérek, 2001.

Mód Aladár: *400 év küzdelem az önálló Magyarorszáért*. Budapest, Szikra Könyvkiadó, 1951.

Mohácsi Endre: „Rongyosok” Szabolcs-Szatmárban. Adatok a Felvidék visszacsatolásának előtörténetéhez. In Bene János (főszerk.): *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve*, 55. Debrecen, Jósza András Múzeum, 2013. 303–311.

Molnár János: Kiszagdák és az állambiztonság a hatvanas évek végétől a rendszerváltásig. In Ungváry Krisztián (szerk.): *Búvópatakok. A jobboldal és az állambiztonság 1945–1989*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2013. 143–183.

Murányi Gábor: *Egy epizodista főszerepe. Lajos Iván történész élete és halála*. Budapest, Noran Kiadó, 2006.

Nagy Árpád: Fordulóponton: adalékok a kőszegi értelmiség 1938-as politikai háttérrajzához. *Vasi Szemle*, 41. (1987), 3. 369–398.

Nagy József: *Békeévek Mars árnyékában. A Székely Határvédelmi Erők története (1940–1944)*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Kriterion Könyvkiadó, 2021.

Nagy László: *Az Ipolytól Dachauig – Baráti Huszár Aladár élettörténete*. Budapest, Rozetta Stúdió Kft., 2018.

Nagy Péter: *Szabó Dezső*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964.

Nagy Tibor: Élettér és földzárlat. In Sütő Nagy (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 137–141.

Nagy Vilmos: A magyar ifjú, magyar férfi mintaképe. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 170–175.

Nagybaconi Nagy Vilmos: Ünnepi beszéd az alakuló közgyűlésen. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1943*. Budapest, TVOE, 1943. 34–37.

Nagybacsoni Nagy Vilmos: *Végzetes esztendő 1938–1945*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1986.

Nagy-Talavera, Nicholas M.: *The Green Shirts and the Others. A History of Fascism in Hungary and Rumania*. Iasi–Oxford–Portland, The Center for Romanian Studies, 2001.

Natkó Anna: „Erdély! Sikolt e szó és sírni kényszerít.” A Magyar Élet nemzetpolitikai szemle Erdély-diskurzusa, 1936–1944. *Pro Minoritate*, (2021), 3. 73–93.

Natkó Gyula: A magyar gazdasági élet erőforrásai és jövő [sic!] feladatai. In Sütő Nagy (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 113–116.

Natkó Nyula: *Mi lesz az angol gyarmatokkal?* Budapest, Voluntas Hungarica, 1940.

Natkó Gyula: *Mondjunk ítéletet! Pártokról és politikusokról*. Budapest, Voluntas Hungarica, 1941a.

Négyesy László: A Vitézi Rendről. 2. rész. In Zádorné Zsoldos Mária (szerk.): *Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve*, Szolnok, (k. n.), 2000. 187–269.

Nemes Dezső: *A biatorbágyi merénylet és ami mögötte van...* Budapest, Kossuth Kiadó, 1981.

Nemes Dezső: Matuska, a „magányos merénylet”. *Párttörténeti Közlemények*, 27. (1981b), 2. 56–112.

Némethy Béla: *Hol vagy magyar Hitler? Röpirat a nemzeti szocialista magyar államról*. Budapest, (k. n.), 1932.

Nyékhegyi Géza: A magyar falu a világ sodrában. In Sütő Nagy (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 101–103.

Nyemcsok Attila: Egy rágalmazási per tanulságai: a Kelemen-Szakáts-vita. *Aetas*, 32. (2017), 1. 160–169.

Nyerges András: *Makó szomszédja Jeruzsálem. Történelem, politika, sajtó, irodalom 1993–2013.* Pécs, Kronosz Kiadó, 2014.

Olasz Lajos: *A kormányzóhelyettesi intézmény története, 1941–1944.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007b. 236.

Olasz Lajos: A kormányzói család. *Rubicon*, 18. (2007b), 10. 22–35.

Ormos Mária: *Merénylet Marseille-ben.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1984.

Ormos Mária: *Nácizmus – fasizmus.* Budapest, Magvető Kiadó, 1987.

Ormos Mária: *Magyarország a két világháború korában.* Debrecen, Csokonai Kiadó, 1998.

Ormos Mária: *Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós.* II. kötet. Budapest, PolgArt, 2000.

Ormos Mária – Incze Miklós: *Európai fasizmusok, 1919–1939.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1976.

Ormos Mária – Majoros István: *Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás, 1814–1945.* Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

Paál Vince: Sajtószabályozás és sajtószabadság a Horthy-korszakban. In Paál Vince (szerk.): *Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989.* Budapest, Média tudományi Intézet, 2013. 7–20.

Paksa Rudolf: Fajvédők, nyilasok, hungaristák a nemzetiségi kérdésről. *Limes*, 23. (2010). 2. 31–38.

Paksa Rudolf: *A magyar szélsőjobboldal története.* Budapest, Jaffa Kiadó, 2012.

Paksa Rudolf: *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója.* Budapest, Osiris Kiadó – MTA BTK TTI, 2013.

Paksa Rudolf: Zsidókérdéskutató Magyar Intézet, avagy a „tudományos antiszemitizmus” Magyarországon. *Múltunk*, 63. (2018), 1. 4–49.

Paksy Zoltán: A nemzetiszocialista mozgalmak megszerveződése, párt- és regionális struktúrája Magyarországon az 1930-as években. *Múltunk*, 54. (2009), 3. 202–238.

Paksy Zoltán: *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932–1939.* Budapest, Gondolat Kiadó, 2013.

Pallos Lajos: Magyar kormányzati propaganda, 1938–1941. *Limes*, 23. (2010), 53–64.

Papp István: A magyar Jud Süß – Kádár Lajos Ártatlanok? című színdarabjának története. I. rész. *Betekintő*, (2014), 3. Online: <http://ludovika.lnkiy.in/6yh5E>

Papp István: *A népi kollégiumi mozgalom története 1944-ig. Népi tehetségek gondozása, vagy tudatos elitnevelési kísérlet?* Budapest, Napvilág Kiadó, 2008.

Papp István: *Fehér Lajos. Egy népi kommunista politikus pályaképe.* Budapest–Pécs, ÁBTL – Kronosz Kiadó, 2017.

Páva István: *Jelentések a Harmadik Birodalomból. A magyar diplomácia a II. világháborúban.* Budapest, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2001.

Payne, Stanley G.: *A History of Fascism, 1914–1945.* (H. n.), Routledge. 2003.

Pelle János: Zsidók és arisztokraták a negyvenes években. *Valóság*, 56. (2013), 11. 91–103.

Perneki Mihály (szerk.): *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1983.

Péter Ernő: A magyar földért. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1942.* Budapest, TVOE, 1942. 99–101.

Péterfi Gábor: *Szabó Dezső és Féja Géza Trianon-reflexiója és külpolitikai nézetei.* Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2011.

Péterfi Gábor (szerk.): *Trianon és a revízió. A népi írók tanulmányai, cikkei és feljegyzései (1920–1944).* Budapest, Osiris Kiadó, 2021.

Pethő Tibor: *A Magyar Nemzet története, 1938–2018.* Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.

Petrik Béla: Kívül mindenben. *Hitel*, 14. (2001), 12. 23–39.

Pintér István: *Magyar antifasizmus és ellenállás.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1975.

Pintér István: Iliás Ferenc életútja. *Pedagógiai Szemle*, 27. (1977), 2. 154–160.

Pintér István: A Szakszervezeti Tanács 1940. januári nyilatkozatához. *A Politikai Főiskola Közleményei*, 9. (1979), 1. 71–96.

Pócs Nándor: *Varjúserég. Kováts Tivadar és a magyar fajvédelem láthatatlan útjai.* Pécs – Budapest, Kronosz Kiadó – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Magyar Történelmi Társulat, 2022.

Pomogáts Béla: *A tárgyias költészettől a mitologizmusig. A népi líra irányzatai a két világháború között.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981.

Pritz Pál: A fajvédők külpolitikai nézetei, 1918–1936. *Századok*, 124. (1990), 5–6. 617–669.

Pritz Pál: Lajos Iván élete és halála. *Múltunk*, 52. (2007), 3. 276–284.

Püski Levente: A parlamenti politizálás nyilvánossága a Horthy-korszakban. *Múltunk*, 56. (2011), 3. 64–82.

Püski Levente: *A Horthy-korszak szürke eminenciása – Károlyi Gyula (1871–1947).* Pécs–Budapest, Kronosz Kiadó – MTT, 2016.

Ránki György: Adatok a magyar külpolitikához a Csehszlovákia elleni agresszió idején, 1937–1939: a német és angol külügyminisztérium iratai alapján. *Századok*, 93. (1959), 1. 117–158.

Ránki György: *1944. március 19. Magyarország német megszállása.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1978.

Ránki György (szerk.): *Magyarország története tíz kötetben.* 8/II. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.

Ránki György – Pamlényi Ervin – Tilkovszky Loránt – Juhász Gyula (szerk.): *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933–1944.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1968.

Ravasz István: *Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség a XX. századi világháborúban, 1914–1945.* Debrecen, Püldo Kiadó, (é. n.). Online: <http://ludovika.lnkiy.in/YXEoV>

Reé László: A magyar gyalogság fényképcarnoka. In Doromby József – Reé László (szerk.): *A magyar gyalogság. A magyar gyalogos katona története.* Budapest, Reé László Könyvkiadó és Terjesztővállalat, 1943. 1–93.

Reszegi Lajos: A Turáni Vadászok a nemzetvédelem szolgálatában. In Sütő Nagy (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941.* Budapest, TVOE, 1941. 73–74.

Reszegi Zsolt: *Légi huszárok. Az ejtőernyős csapatnem kialakulása és harcai 1938 és 1945 között.* Budapest–Pápa, HM HIM – MNL VML, 2013.

Révai Nagy Lexikona. XXI. Kiegészítés A–Z. Budapest, Révai Testvérek, 1935.

Richly Gábor: Magyar katonai segítségnyújtás az 1939–40-es finn–szovjet háborúban. *Századok*, 130. (1996), 2. 403–445.

Rokolya Gábor: Leszámolás a polgári közjegyzőkkel (1945–1956). *Acta Universitatis Szegediensis: Forum: Acta Juridica et Politica*, 7. (2017), 1. 83–99.

Romsics Gergely: *Nép, nemzet, birodalom. A Habsburg Birodalom emlékezete a német, osztrák és magyar történetpolitikai gondolkodásban, 1918–1941.* Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2010.

Romsics Gergely: Reform a keresztény nacionalizmus jegyében: egy neokatolikus kísérlet transznacionális vonatkozásai. *Aetas*, 34. (2019), 4. 27–48.

Romsics Ignác: A bethleni konszolidáció állam- és kormányzati rendszere. *Társadalmi Szemle*, 40. (1985), 12. 63–72.

Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Budapest, Osiris Kiadó, 1999.

Romsics Ignác: A Horthy-rendszer jellegéről. Historiográfiai áttekintés. In Ormos Mária (szerk.): *Magyar évszázadok. Tanulmányok Kosáry Domokos 90. születésnapjára*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 207–219.

Salamon Konrád: *A Márciusi Front*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980.

Sallay Gergely Pál: „A székely hadosztály tagjai érdemeinek elismerése tárgyában”. *Hadtörténelmi Közlemények*, 132. (2019), 3. 685–689.

Saly Dezső: *Szigorúan bizalmas! Fekete könyv: 1939–1944*. Budapest, Anonymus, 1945.

Sárándi Tamás (szerk.): *Levezényelt visszacsatolás. A magyar katonai közigazgatás Észak-Erdélyben, 1940*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2016.

Sárkány Jenő: A céllövészet jelentősége. In Sütő Nagy (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 53–56.

Sárközi Sándor: *A Nagymező utcai riadóközpont*. Budapest, MN Módszertani Központ, 1990.

Sárközy Miklós: A szittya Zarathustrától a gudzsárokon keresztül az ind Jézusig. Zajti Ferenc mint orientalista. In Bakró-Nagy Marianne (szerk.): *Okok és okozat. A magyar nyelv eredetéről történeti, szociálpszichológiai és filozófiai megközelítésben*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2018. 77–111.

Sebestyén Mihály (szerk.): *Időtár 3. Marosvásárhely történeti kronológiája 1919–1944*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2011.

Sértő Kálmán: *Gyászjelentés*. Budapest, Püski Kiadó, 1940.

Sipos Árpád: Székfoglaló a Turáni Vadászok Országos Egyesületének 1938. évi közgyűlésén. Szacsavay József: *Emlékezés nagybányai vitéz Horthy István arcképének leleplezése alkalmából*. Budapest, Filó János, 1938.

Sipos Árpád: Emlékezés gróf Teleki Pálra. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1942*. Budapest, TVOE, 1942. 38–39.

Sipos Árpád: Bizalommal, hűséggel... In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944*. Budapest, TVOE, 1944. 35–40.

Sipos Balázs: Szovjetbarát és szovjetellenes nyilas propaganda 1939–1941. *Múltunk*, 41. (1996), 2. 107–132.

Sipos Balázs: *Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban (Politika- és társadalomtörténeti vázlat)*. Budapest, Argumentum Kiadó, 2011.

Sipos Péter: *Imrédy Béla és a Magyar Megújulás Pártja*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970.

Sipos Péter – Stier Miklós – Vida István: Változások a kormánypárt parlamenti képviselőjének összetételében, 1931–1939. *Századok*, 101. (1967), 3–4. 602–620.

Sipos Péter (főszerk.): *Magyarország a második világháborúban. Lexikon*. Budapest, Petit Real Kiadó, 1997. Online: <http://lnkiy.in/UN1q3>

Sipos Péter (szerk.): *Imrédy Béla a vádlottak padján*. Budapest, Osiris Kiadó, 1999.

Sőregi János: *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 1942*. Debrecen, (k. n.), 1943.

Sőregi Zoltán: Egy felemás diverzánsakció – szabadcsapatok Kárpátján, 1938 őszén. *Felderítő Szemle*, 8. (2009), 4. 148–157.

Spannenberger Norbert: *A magyarországi Volksbund Berlin és Budapest között*. Budapest, Lucidus Kiadó, 2005.

Standeisky Éva: Erdélyi József pere és költői rehabilitálása. 2000, 13. (2001), 6. 49–63.

Stratulat, Mihail: *Serviciul Special de Informații. Frontul de Vest Ungaria. Organizațiuni iredentiste și formațiuni paramilitare (februarie 1943)*. București, Ed. Publiferom, 2000.

Szabó Ágnes – Varga Lajos: Garbai Sándor (1879–1947). *Párttörténeti Közlemények*, 25. (1979), 3. 174–219.

Szabó Miklós: *Csendes háború*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1984.

Szabó Miklós: Az antifaszizmus revíziója. *Mozgó Világ*, 26. (2000), 1. 71–78.

Szabó Miklós: *Az újkonzervativizmus és a jobboldali radikalizmus története 1867–1918*. Budapest, (k. n.), 2015.

Szabó Péter: Adalékok a magyar királyi honvédség megszálló alakulatainak tevékenységéről a keleti hadművelleti területen (Rejmentarovka, 1941. december 21.). *Hadtörténelmi Közlemények*, 124. (2011), 2. 481–489.

Szakál Imre: „Bár különös, de ez egyszer, úgy látszik, mégis a magyaroknak van igazuk.” A vízeresztli csata és a magyar diplomácia. *Közoktatás*, (2019), 1. 29–31.

Szakály Sándor: Nagybaczoni Nagy Vilmos: Végzetes esztendő. *Hadtörténelmi Közlemények*, 33. (1986), 3. 619–621.

Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés, 1938–1945. Lexikon és adattár*. Budapest, Ister Kiadó, 2001.

Szakály Sándor: Forrásközlés, illetlen nagyvonalúsággal. *Fons*, 16. (2009), 3. 397–405.

Szakály Sándor: Nyugállományú altábornagy a magyar katonai ellenállási mozgalom élén: vitéz Kiss János (1883–1944). In Anka László – Kovács Kálmán Árpád – Ligeti Dávid – Makkai Béla – Schwarzwölder Ádám (szerk.): *Natio est semper reformanda. Tanulmányok a 70 éves Gergely András tiszteletére*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2016. 496–503.

Szálkai Tamás: Nem életpályamodell: temetkezési vállalkozóból megbízott levéltárvezető – Reszegi Lajos „életei”. *Levéltári Szemle*, 68. (2018), 2. 35–51.

Számvéber Norbert: Magyarország német megszállása és szovjet elfoglalása (1944–1945). In Horváth Miklós (szerk.): *Magyarország hadtörténete. IV. 1919-től napjainkig*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2018. 147–221.

Szanyi M. József: *Kárpátalja visszacsatolása Magyarországhoz (1938–1939). Autonómia, biróktöbbség, katonai akciók*. Doktori (PhD-) értekezés, PPTÉ, 2017.

Szécsényi András: A Turul Szövetség kettészakadása 1943-ban. Adalékok a Horthy-kor második felének ifjúsági-értelmiségi törésvonalainak megértéséhez. *Múltunk*, 58. (2013), 1. 65–100.

Szécsényi András – Kerepeszki Róbert: „Ellenzék” a Turulban: A Turul Szövetségről. *Századok*, 146. (2012), 1. 171–204.

Szedes János (szerk.): *MOVE 1918–1943*. Budapest, MOVE Nyomda, 1943.

Székely Molnár Imre: A Rongyos Gárda felvidéki harcai. In *Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve. Felvidéki irodalmi emlékkönyv*. Budapest, MEFHOSZ, 1940.

Szekér Nóra (szerk.): *Zsindely Ferenc naplója, 1941. február 25. – 1946. március 9.* Budapest – Pécs, ÁBTL – Kronosz Kiadó, 2021.

Szekér Nóra: *Tükör Társaság: a Magyar Testvéri Közösség története*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2017.

Szele Áron: *The Arrow Cross. The Ideology of Hungarian Fascism. A Conceptual Approach*. Budapest, CEU, 2015. 99–100.

Széll Sándor: *A kettős kereszt hétszázötvenéves jubileuma*. Budapest, Turáni Vadászok, 1942.

Szendrei László: *A turanizmus. Máriabesnyő–Gödöllő*. Attraktor Kiadó, 2010.

Szent-Iványi Domokos: *Visszatekintés: 1941–1972*. Budapest, Magyar Szemle Könyvek, 2016.

Szentkirályi Gábor: *A Rongyos Gárda története és az Országos Fajvédő Szövetség politikai nézetei 1938–1944*. Budapest, 48-as Kiadó, 2017.

Szeredi Pál: *A Parasztpárt két évtizede. A Nemzeti Parasztpárt két évtizede 1939–1960*. Pilis-szentkereszt, Barangoló Kiadó, 2014.

Szűjártó István: *Sipos Gyula*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983.

Szijj Jolán (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs.* Budapest, Petit Real Kiadó, 2000.

Szita Szabolcs: *A Gestapo tevékenysége Magyarországon 1939–1945.* Budapest, Corvina Kiadó, 2014.

Szokolay Endre: *...és Gömbös Gyula a kapitány. Korrajz és krónika.* Budapest, Gondolat Kiadó, 1960.

Szölösi Nóra: Kozma Miklós és Kárpátalja, 1939–1941. In Antal Gábor – Háda Béla – Hevő Péter – Madarász Anita (szerk.): *Hindi istenek, sziámi tigrisek – Balogh András 70 éves.* Budapest, ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, 2014. 531–539.

Szűcs László: *Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) Minisztertanácsa jegyzőkönyvei 1944. december 23. – 1945. november 15. A kötet.* Budapest, MOL, 1997.

Szűcs Tamás – Rémiás Tibor: A miskolci 10-es honvéd gyalogezred I. világháború alatti utolsó parancsnoka: Szabó Sándor (1880–1944) életpályája. In Pusztai Tamás (főszerk.): *A Herman Ottó Múzeum évkönyve.* LIII. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, 2014. 461–465.

Szűts Iván: *A Nemzeti Tábor magyar szocialista mozgalom politikai programja.* Budapest, (k. n.), 1940.

Tamáskas Péter: Tacitusi szemmel. A rongyosok elleni perekről. *Börtönügyi Szemle*, 19. (2000), 1. 123–127.

Thirring Gusztáv: *Budapest főváros demográfiai és társadalmi tagozódásának fejlődése az utolsó 50 évben.* I., I. rész. Budapest, Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 1936–1937.

Tilkovszky Loránt: A nyilasok törvényjavaslata a nemzetiségi kérdés rendezéséről. *Századok*, 99. (1965), 6. 1247–1258.

Tilkovszky Loránt: *Volksdeutsche Bewegung und ungarische Nationalitätenpolitik (1938–1941).* *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungarica*, 12. (1966), 1–2. 59–112.

Tilkovszky Loránt: *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon, 1938–1941.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

Tilkovszky Loránt: A magyar kormányzat „társadalompolitikája” 1938–1942-ben. *Párttörténeti Közlemények*, 17. (1971), 4. 72–104.

Tilkovszky Loránt: *Ez volt a Volksbund. A német népcsoportpolitika és Magyarország, 1938–1945.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1978.

Tilkovszky, Loránt: *Ungarn und die deutsche „Volksgruppenpolitik”, 1938–1945.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981.

Tilkovszky Loránt: Irányelvek a nemzetiségi kérdés kezeléséhez a magyar hadseregben, 1941–1944. *Hadtörténelmi Közlemények*, 103. (1990), 4. 151–170.

Tilkovszky Loránt: Kiss János nyugalmazott altábornagy tanulmánya Magyarország honvédelmi helyzetéről 1942 novemberében. *Vasi Honismereti Közlemények*, 18. (1991), 1. 11–21.

Tóth Imre: *Egy polgári arisztokrata. Kánya Kálmán (1869–1945).* Pécs–Budapest, Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat, 2016.

Tóth Imre: *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig.* Pécs, Kronosz Kiadó, 2020.

Tóth Pál Péter: *Messiasok.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987.

Tóth Pál Péter: Két interjú Jónás Pállal. I. Börtönökben – szabadon. *Mozgó Világ*, 15. (1989), 6. 73–86.

Tóth-Bartos András: Adatok Kézdivásárhely 1940–1944 közötti történetéhez. In Kinda István (szerk.): *Acta Siculica. A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve.* Sepsiszentgyörgy, Székely Nemzeti Múzeum, 2011. 355–371.

Trencsényi Balázs: *A nép lelke: Nemzetkarakterológiai viták Kelet-Európában.* Budapest, Argumentum Kiadó, 2011. 355–371.

Turáni Vadászok kulturális előadásai. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944.* Budapest, TVOE, 1944. 197.

Turáni Vadászok seregszemléje Szabadkán. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944.* Budapest, TVOE, 1944. 104–105.

Turbucz Dávid: *Horthy Miklós.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2014.

Turbucz Dávid: Vezérképek, vezérkultuszok a Horthy-korszakban. In Klestenitz Tibor – Sz. Nagy Gábor (szerk.): *Médiatörténeti tanulmányok 2014.* Budapest, MTA BTK, 2015. 235–260.

T. V. hírek. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1944.* Budapest, TVOE, 1944. 234–241.

Új Idők Lexikona. XXIII–XIV. kötet. Budapest, Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., 1942.

Ullein-Reviczky Antal: *Német háború – orosz béke. Magyarország drámája.* Budapest, Európa Könyvkiadó, 1993.

Ungváry Sándor: *Mit láttam az Andrássy-úti nyilasházban? A hungarizmus élete és bukása.* Kaposvár, Új Somogy, 1939.

Ungváry Krisztián: *Budapest ostroma.* Budapest, Corvina Kiadó, 2005.

Ungváry Krisztián: *A Horthy-rendszer mérége. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1919–1944.* Pécs–Budapest, Jelenkor, 2013.

Ungváry Krisztián: A szociálpolitika etnicizálása. In Ablonczy Balázs – Gyáni Gábor – Gyurgyák János – Paksa Rudolf – Püski Levente – Romsics Ignác – Sipos József – Tomka Béla – Tökécski László – Ujváry Gábor – Ungváry Krisztián – Zeidler Miklós: *Gróf Bethlen István és kora.* Budapest, Országgház Könyvkiadó, 2014. 167–185.

Ungváry Krisztián: A magyar katonai elhárító szolgálatok vezetői. In Drusza Tamás (szerk.): *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről, jövőjéről.* Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 13–71.

Ungváry Krisztián: *Horthy Miklós: a kormányzó és felelőssége, 1920–1944.* Budapest, Jaffa Kiadó, 2020.

Ungváry Rudolf: *A láthatatlan valóság. A fasisztoid mutáció a mai Magyarországon.* Pozsony, Kalligram Kiadó, 2014.

Vági Zoltán: Endre László. Fajvédelem és bürokratikus antiszemitizmus a közigazgatási gyakorlatban 1919–1944. In Randolh L. Braham (szerk.): *Tanulmányok a holokausztról.* II. Budapest, Balassi Kiadó, 2002. 81–155.

Varga E. László: Részlet Jan Emisarski, volt budapesti lengyel katonai attasé emlékirataiból, 1938–1940. *Hadtörténelmi Közlemények*, 114. (2001), 4. 662–689.

Varga E. László: Orłowski Leó budapesti lengyel követ visszaemlékezései II. kötet. *Századok*, 137. (2003), 6. 1389–1420.

Varga Rózsa – Patyi Sándor: *A népi írók bibliográfiája. Művek, irodalom, mozgalom 1920–1960.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

Varga Sándor: A Szabad Szó című hetilap könyves-akciói 1939–1943. *Magyar Könyvszemle*, (1968), 4. 305–320.

Vargyai Gyula: *A hadsereg politikai funkciói Magyarországon a harmincas években.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983.

Vargyai Gyula: *A biatorbágyi merénylet. Merénylet a merénylet ellen.* Budapest, Hadtörténelmi Levéltár – Paktum Nyomdaipari Társaság, 2002. 9–35.

Veres Péter levelei Vörös Vincéhez (Közli: Juhász Béla). *Alföld*, 32. (1981), 10. 67–73.

Veszprémy László Bernát: Keresztsharc a nyilasok ellen. Bangha Béla nyilasellenes publicisztikája, 1936–1940. *Aetas*, 31. (2016), 2. 121–132.

Veszprémy László Bernát: A másik Lendvai. Lendvai István publicisztikája 1936 és 1944 között. In Ujváry Gábor (szerk.): *Veritas Évkönyv 2016*. Budapest, Magyar Napló, 2017. 185–203.

Veszprémy László Bernát: „Zöld bolsevizmus”. Budaváry László nyilasellenességének ellentmondásai. *Kommentár*, (2021), 1. 44–52.

Vida Ferenc: *A Független Kisgazdapárt politikája, 1944–1947*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976.

Vida István: Meg nem történt találkozók. *História*, 9. (1987), 5–6. 57–59.

Vida István (főszerk.): *Magyarországi politikai pártok lexikona 1846–2010*. I. kötet. Budapest, Gondolat Kiadó – MTA–ELTE Pártok, Pártrendszer, Parlamentarizmus Kutatócsoport, 2011.

Vitári Zsolt (szerk.): *Volksbund és ifjúság. Dokumentumok a magyarországi német ifjúság történetéből 1925–1944*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2015.

Vitéz Faragó Ede: Öntudatos magyarság. In Vitéz Magasházy László – vitéz Faragó Ede – Kovács Tivadar – Dr. Bartos Dezső – Nagy László (szerk.): *Nemzetvédelem – Országvédelem*. Budapest, ONSz, 1943. 15–81.

Von Klimó, Árpád: *Remembering Cold Days: The 1942 Massacre of Novi Sad and Hungarian Politics and Society, 1942–1989*. Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 2018.

Vonyó József: *Gömbös Gyula és a hatalom: egy politikussá lett katonatiszt*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2018.

Vonyó József: *Jobboldali radikálisok Magyarországon, 1919–1944*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2021.

Vörös Vince: A falu fejlődése. In Sütő Nagy László (szerk.): *A turáni vadászok évkönyve 1941*. Budapest, TVOE, 1941. 102–103.

Vörös Vince: Az aranykalászos gazdamozgalom Baranyában. In Szita László (szerk.): *Baranyai helytörténetírás*. Pécs, Baranya Megyei Levéltár, 1989. 190–234.

Vörös Vince: *Politikai utam*. Pécs, MTT–PHA, 1995.

Weidlein, Johann: *A magyarországi németek küzdelme fennmaradásáért. Dokumentáció: 1930–1950*. Heidelberg, Suevia Pannonica, 1996.

Wieviorka, Olivier: *The Resistance in Western Europe, 1940–1945*. New York, Columbia University Press, 2019.

Zajti Ferenc: India és kultúrnépének bölcsője Magyarország területe volt. In Keöpe Viktor (szerk.): *Turáni Vadászok évkönyve 1943*. Budapest, TVOE, 1943. 83–86.

Zakar József: Fajvédők az 1920-as évek Magyarországon. In Braham, Randolph (szerk.): *Tanulmányok a holokausztról*. V. kötet. Budapest, Balassi Kiadó, 2011. 52–113.

Závodszy Géza: *A kolozsvári alma matertől a Magyar Nemzet rostrumáig. Pethő Sándor (1885–1940)*. Budapest, Kronosz–MTT, 2019.

Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Pozsony, Kalligram Kiadó, 2009.

Zinner Tibor: Adatok a szélsőjobboldali egyesületek megalakulásának körülményeihez. *Történelmi Szemle*, 22. (1979), 3–4. 562–577.

Zinner Tibor: *Az ébredők fénykora, 1919–1923*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.

Zsemley Oszkár (szerk.): *Magyar városok és vármegyék monográfiája 24. Rákospalota és Rákosvidék*. Budapest, A Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala, 1938.

Névmutató

A

Ablonczy Balázs 20, 43, 48, 54, 133, 140, 154, 161, 165, 178, 206, 209, 223
 Ablonczy Bálint 99
 Adorján Gábor 207
 Ady Endre 30, 52, 81, 267
 Aján László 207
 Ajtay Endre 250
 Alföldi Géza 97
 Almásy József 46
 Ambrózy György 244
 Ambrus József 49, 52
 Andics Erzsébet 258
 Andorka Rudolf 63, 74, 115, 128, 230
 Andreánszky István 44
 Anka László 184
 Antal Gábor 68
 Antal István 160, 178, 227, 239
 Antoniewicz Roland József 113, 119
 Aradszky Géza 49
 A. Sajti Enikő 215, 216, 220, 222, 223
 Asztalos István 252
 Attila 54
 Atzél Ede 137, 145, 148, 247, 248

Á

Ábrahám Dezső 35, 39, 40, 41, 136, 182, 187, 189, 215, 246
 Ábrahám Dezsőné 189
 Ábrahám János 213
 Ádám T. István 73, 78
 Ákom Lajos 52
 Árvay György 201

B

Baán Kálmán 26
 Babits Mihály 46, 98
 Bagi Péter 214
 Bajcsy-Zsilinszky Endre 10, 11, 12, 13, 15, 20, 21, 30, 32, 33, 37, 38, 88, 125, 136, 137, 160, 168, 173, 184, 193, 215, 220, 223, 224, 235, 237, 242, 245, 252, 253
 Bajcsy-Zsilinszky Endréné 242
 Bajkay Lajos 203
 Bakay Pál 213
 Bakay Szilárd 249

Bakics Gábor 111
 Bakó Ferenc 96
 Bakos István 210
 Bakró-Nagy Marianne 186
 Bakó László 8, 40, 104, 105, 138, 153, 217, 228, 245, 246
 Bakó Marica 54
 Balás Károly 23
 Balás P. Elemér 103
 Balázs József 166, 167, 214
 Bálint István János 56
 Bálint Vince 205
 Balla Antal 28, 188
 Balogh Bálint 196
 Balogh Ferenc 98
 Balogh István 76
 Balogh Márton 206
 Balogh Sándor 260
 Bandi István 208
 Bangha Béla 13, 176
 Bánhegyi József 111
 Baracsi Erzsébet 46
 Barankovics István 23
 Baranyai Lipót 179
 Bárány Ferenc 135
 Bárdi Nándor 205
 Bárdossy László 153, 188, 229, 240
 Barkóczi János 201, 206
 Baross Endre 131
 Baróthy József 142
 Bartha Ákos 9, 11, 13, 21, 42, 53, 54, 58, 74, 83, 89, 91, 94, 109, 125, 135, 136, 145, 148, 149, 166, 173, 179, 215, 227, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 256, 257, 258, 261, 263
 Bartha Albert 40
 Bartha Ferenc 205
 Bartha János 158, 159, 160, 163, 164, 166, 173, 174, 176, 179, 183, 185, 188, 195, 196, 199, 202, 203, 204, 205, 206, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 222, 226, 230, 248, 249, 257, 268
 Bartha Jánosné 189
 Bartha Lajos 170
 Barthou, Louis 173
 Basch Ferenc 105, 106, 152, 234
 Batta Lajos 221
 Bay Zoltán 179
 Bednárz Róbert 170

Békeffi László 143
 Beke Margit 51
 Békés Márton 172, 182
 Béldi Béla 106
 Bély Kálmán 206
 Bell Miklós 13
 Bem József 36
 Bencsi Zoltán 77, 140, 141
 Benedek Sándor 207
 Bene János 57
 Beneš, Edvard 233
 Beniczky Ferenc 114
 Berekméri Árpád-Róbert 205
 Berlász Jenő 252
 Bethlen István 12, 13, 20, 46, 55, 162, 177, 184, 224, 247, 259
 Bevilacqua Borsodi Béla 125
 Bibiti Gedeon 32
 Bibó István 27, 263
 Bicsák Péter 60
 Bihari Péter 10
 Bihary István 198
 Bihary László 76, 85, 116, 121, 131, 135
 Bíró Gyula 207
 Bódi Béla 251
 Bodó Béla 16, 60, 242, 262
 Bodor István 213
 Boér Tibor 179, 183
 Bogár Németh Géza 196
 Boglyas Márton 102
 Bognár Bulcsu 263
 Bognár Elek 54
 Boics Péter 111
 Bóka László 142, 256
 Bokányi László 213
 Bokor Pál 197
 Bokor Péter 247, 248
 Bondor Vilmos 57, 252
 Borbély Andor 68
 Borbély-Maczky Emil 12, 48, 55, 83, 90, 197, 224, 225
 Borhi László 218
 Bornemissza Géza 227
 Boros Lajos 90
 Bosnyák Zoltán 9, 10, 16, 139, 226
 Braham, Randolph L. 57, 243, 244, 245
 Breyer Károly 208
 Bródy Lili 98
 Bruckmüller, Ernst 171
 Brunszvik István 173

B. Stenge Csaba 56, 59, 60, 61, 67, 74, 77, 88, 122, 128, 129, 131
 B. Szabó Zoltán 207
 Budaházy Miklós 13
 Budaváry László 13, 79, 152, 153, 154, 199, 240
 Budinszky László 198
 Buják Pál 212
 Bujdosó Antal 112
 Bujtár Károly 212
 Buricescu, Ion F. 261
 Buruma, Ian 255
 Bustya Frigyes 207
 Buza Péter 245
 Buzogány Mihály 184

C

Canaris, Wilhelm 74
 Cholnoky Jenő 178
 Chorin Ferenc 50
 Cichoracki, Piotr 121
 Cillei Hermann 37
 Czethoffer István 221
 Czibók Iván János 75
 Czibók János 75
 Czibur Andor 192
 Czókos Gergely 179

Cs

Csáky István 69, 117, 118, 124, 135, 136, 138
 Csaplár Ferenc 39
 Csapody Tamás 220
 Csécsy Imre 28, 39
 Csécsy Nagy Imre 182
 Cseh Géza 83
 Csehi Árpád 207
 Cseh István 205
 Csekonics Iván 170, 176, 180, 182, 183, 185, 198, 243, 268
 Cseres Tibor 252
 Cserjési Sándor 79
 Cseszka Éva 256
 Csifó Emil 115, 118, 121
 Csikesz Lajos 198
 Csiky Sándor 207
 Csiky Sándor, ifj. 207
 Csipkés (Clement) György 230
 Csizmás Lajos 246
 Csokonai Vitéz Mihály 19, 229
 Csomoss Miklós 49, 66, 75, 247
 Csonka Demeter 187

Csonka Miklós 102
 Csorba Béla 81
 Csóré Áron 193, 194, 202
 Csutak Ferenc 205

D

Dabosfalvy Illés 61, 62
 Dąbrowski, Dariusz 121
 Dafinger, Johannes 17, 262
 Dallos György 179
 Dánér Béla 13
 Darányi Kálmán 17, 99, 166
 Darvas János 188
 Daskalov, Roumen 258
 Deák Ferenc 33
 Deák Leó 221
 Dębowski, Jerzy 114, 115, 267
 Decleva Zoltán 70, 71, 87
 Dekkert Gyula 214
 Demény Pál 227, 248
 Demjén Károly 170
 Dénesfay Dinich Győző 61, 70, 82, 102, 103, 104, 121, 122, 125, 146, 267
 Dénesfay Dinich Vidor 103, 121, 131, 146, 244
 Dénes István 135, 198
 Dénes Iván Zoltán 46
 Dessewffy Gyula 22, 23
 Dessewffy Sándor 23, 25
 Diós István 7, 170, 175, 203
 Dobos Ferenc 206
 Dobrovits Sándor 175, 204
 Dóka Tamás 30
 Dolinszky János 230, 231
 Dombrády Lóránd 57, 218
 Domonkos László 63, 244
 Dormán László 222
 Dósa Rudolfné 16, 68, 175
 Dörögdy Antal 176
 Dövényi Nagy Lajos 139
 Drucza Attila 248
 Drusza Tamás 147
 Dudás József 248
 Dunay Ákos 172

E

Eckhardt Tibor 10, 12, 13, 16, 112, 194
 Egrý Gábor 7
 Egyedy Balázs Dénes 55, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 110, 120, 121, 131, 149, 221, 242, 251

Egyény Károly 149
 Eiler Ferenc 105
 Eitner Ákos 103, 104
 Emisarski, Jan 113
 Endre László 57, 79, 138, 226
 Enyedy Andor 198, 223
 Enyedy Samu 207
 Eöry Áron 152
 Eötvös Pál 206
 Erdei Ferenc 263
 Erdélyi József 65, 91, 95, 96, 97, 98, 99
 Erdmannsdorf, Otto von 123
 Erdődi Mihály 85
 Erney Károly 169
 Erős Péter 205
 Eröss Zsolt 174
 Esterházy Tamás 170
 Eszes Ferenc 223
 Eszes István 154

É

Ékes Sándor 214

F

Fábián Dániel 78
 Fábián László 205
 Fábián Máté 83, 225
 Falusy Nándor 187
 Fankovics Emil 114
 Faragó Ede 145, 146, 200
 Faragó Elemér 224
 Farkas Ferenc 203, 257
 Farkas Gyula 45, 46
 Farkas Szabó Géza 182
 Fătu, Mihai 209
 Fáy Aladár 23
 Fazekas Mária 52
 Fazekas Mihály 201
 Fedinec Csilla 59, 68, 74, 121
 Fegyő János 167
 Fehér Gabriella 52
 Fehér Kálmán 214
 Feitl István 20
 Féja Géza 15, 28, 30, 33, 45, 54, 88, 89, 91, 99, 135, 182, 187, 261
 Felczak, Wacław 243
 Fenczik István 121
 Ferdinandy Mihály 22, 28
 Ferencz Ferdinánd 153
 Ferenczi József 251, 252

Ferenczy Ferenc 182
 Ferkai András 85
 Fernbach Péter 214
 Festetich Pál 170
 Festetich Sándor 63
 Festetics Sándor 106, 191, 198
 Fiala Ferenc 91, 92
 Figus-Illinyi Albert 201
 Fikker Ferenc 206
 Fitos Vilmos 43, 96, 142
 Fiziker Róbert 168, 171, 172
 Florin, Moritz 262
 Fogarassy László 81
 Forgács Balázs 253
 Forró Lajos 223
 Földes Dezső 176
 Földes László 250
 Földvári Miklós 251
 Földváry Miklós 76, 251
 Francia Kiss Mihály 48, 52, 63, 87, 148, 166, 257
 Frank Tibor 149
 Fridrik Mihály 212
 Futó András 184
 Fülön Péter 201

G

Gaál Elemér 207
 Gábor Andor 39
 Galambos András 214
 Galántay-Glock Tivadar 170
 Gál Imre 157
 Gál Tibor 114
 Garbai Sándor 166
 Gárdonyi Jenő 255
 Garzó István Endre 175
 Gáspár Zoltán 39
 Gátaljai János 215
 Gawdzik, Tadeusz 114, 115, 267
 Gazdag István 197
 Gazsi József 203, 229, 244, 245, 248, 249
 Gérecz László 61, 62
 Gerencsér Tibor 69
 Gerezsdi István 257, 262
 Gergely Jenő 12, 20, 167
 Gerő Ernő 227
 Ghyczy Jenő 192
 Gidófalvy Lajos 249, 250
 Gilicz László 115
 Glatz Ferenc 12, 244, 249
 Glósz Károly 224

Godinek Ibolja 10, 28
 Godó Ágnes 179
 Godzsák Attila 125
 Goldschmidt, Georg 112
 Gombos Gyula 13
 Gonda Gábor 106, 109
 Gortvay Tibor Tihamér 49, 50, 51, 70, 71, 80, 81, 145
 Gosztönyi Péter 188, 244
 Gödér Hajnal 267
 Gödér Pál 9, 53, 54, 76, 115, 117, 119, 120, 121, 122, 126, 251, 257, 258
 Gömbös Gyula 8, 10, 11, 12, 13, 17, 20, 42, 52, 55, 66, 76, 99, 100, 101, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 167, 168, 169, 181, 207, 226, 227, 259
 Gömbös Miklós 110, 235
 Göncz Árpád 230, 231
 Gönczy Lajos 192
 Görey István 210
 Görgey György 23, 37, 47, 49, 145, 159, 182, 184, 185, 219, 226, 249, 261
 Görgey László 198
 Görgey Vince 226
 Görömbei András 98
 Grad, Marcin 69
 Grozdics Milán 221
 Gruber Lajos 133
 Guba Mihály 195
 Gubi János 214
 Guelminó Sándor 213
 Gunda Béla 188
 Guzsány János 212
 Gübel Lajos 214

Gy

Gyalog Ödön 116, 250
 Gyenes Antal 197
 Györgyi Lajos, ifj. 194
 Györke György 182
 Györkei Jenő 58, 61, 63, 71, 74, 87
 Györki Imre 168
 Gyulai Molnár Ferenc 71, 80, 82, 83, 125, 157, 158, 166, 167
 Gyurgyák János 10, 14, 29, 95, 172, 187, 246, 260

H

Habsburg Albrecht 165, 169
 Habsburg József 73
 Habsburg József Ferenc 169
 Habsburg Ottó 170, 171

Hadházy Zsigmond 182, 196, 197
 Hadik János 162
 Hajdú András 215
 Halasi László 27, 243, 256
 Halász Aladár 57, 63
 Halász Károly 213
 Halász Sándor 213
 Haller Gábor 182, 234
 Halmos Károly 165
 Hamary Géza 198
 Hámosi Péter 48
 Haraszi György 55, 57, 76, 228
 Haray Béla 207
 Harkai Ágnes 226
 Hatos Pál 10, 20
 Hatvany Lajos 91
 Haynal Alajos 62, 111
 Hegedüs Gyula 138
 Hegedüs Sándor 212, 215
 Hehs Aladár 149, 152
 Hein Gyula Ernő 203
 Héjjas Aurél 59
 Héjjas Iván 9, 12, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 69, 72, 73, 77, 80, 81, 82, 85, 87, 88, 89, 91, 93, 100, 112, 113, 114, 120, 124, 130, 140, 145, 147, 148, 159, 164, 209, 234, 241, 242, 244, 251, 257, 258, 261, 262, 267
 Héjjas Jenő 49, 70, 72, 81, 87, 101, 102, 104, 124, 125, 139, 143, 144
 Heltai Jenő 244
 Herczeg Ferenc 43, 45, 46, 73, 98
 Herkély Tibor 182
 Herpai Sándor 247
 Hetényi Rezső 195
 Hidvégi István 31, 40, 182
 Hirohito 166
 Hitler, Adolf 13, 14, 15, 17, 21, 48, 69, 73, 134, 152, 165, 198, 218, 235, 236, 243, 255, 260, 261
 Holló Ferenc 202
 Hollós Ervin 148, 149
 Hóman Bálint 37, 81
 Homlok Sándor 56, 57, 58, 60, 63, 80
 Hont Ferenc 9, 229, 230
 Hordóssy Iván 182
 Hornyák Csaba 58, 59, 127
 Horthy István (a kormányzó fia) 182, 183, 207, 239, 240
 Horthy István (a kormányzó unokája) 240

Horthy István (a kormányzó bátyja) 162, 165, 166, 170, 175, 176, 181
 Horthy Miklós 20, 21, 30, 55, 56, 60, 63, 72, 77, 80, 83, 87, 92, 93, 110, 124, 128, 132, 134, 137, 146, 147, 148, 150, 154, 162, 164, 165, 172, 181, 182, 201, 216, 218, 220, 243, 244, 248, 262
 Horthy Miklós, ifj. 148, 240
 Hortobágyi Ernő 185
 Hortobágyi Jenő 176, 183, 191
 Horváth Árpád 250
 Horváth Béla 28, 40
 Horváth Csaba 58
 Horváth Ferenc 89
 Horváth János 46
 Horváth József 212
 Horváth József, ifj. 213
 Horváth Julianna 256
 Horváth Lajos 197, 212
 Horváth Miklós 173, 243
 Horváth Tivadar 250
 Horváth Vilmos 202
 Hory András 103, 117
 Hrubaň, Anton 122
 Hubai László 96, 102, 104, 107, 193
 Hubay Kálmán 17, 24, 28, 43, 52, 54, 57, 58, 62, 64, 65, 74, 77, 113, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 130, 131, 133, 134, 139, 152, 153, 234, 236, 237, 267
 Hudanych, Vasyl 74
 Hunyady József 169
 Huszár Aladár 9, 13, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 88, 153, 155, 177, 178, 179, 182, 185, 187, 188, 196, 198, 199, 207, 216, 217, 223, 224, 225, 226, 229, 234, 239, 245, 246, 256, 260, 261, 267, 268
 Huszár Károly 245
 Huszár Tibor 27
 Huszka Imre 59
 Hüttl Hümér 175

I

Igmándy-Hegyessy Géza 145, 216
 Iliás Ferenc 196, 229, 247, 263
 Illésfalvi Péter 209, 220
 Imrédy Béla 7, 8, 17, 26, 32, 33, 43, 48, 55, 56, 68, 72, 83, 84, 97, 99, 103, 112, 145, 153, 176, 177, 199, 217, 223, 225, 228, 235, 240, 248, 262, 268

Inczédi-Joksman Nándor 207
Incze Miklós 259
Iván Imre 67, 74

J

Jambrich József 36
Jánky Kocsárd 167
Janovics András 212
Ján Vrba 122
Jaross Andor 217, 228, 245, 246
Jaskóné Gácsi Mária 14
Jászay Lajos 154
Jászi Oszkár 19
Jénáky Jakab 201, 206
Jeney Endre 197
Jeszenszky Ferenc 110, 111, 116, 117, 234
Jobbágy Károly 39
Johancsik János 35
Joó András 41, 218, 226
József Attila 121, 229
Juhász Béla 194
Juhász Gyula 16, 29, 46, 88, 99, 123, 142, 209, 259

K

Kabdebó Kálmán 208
Kacziány Géza 14
Kacsó Sándor 45
Kádár Gyula 56, 78, 148, 184, 242, 243, 263
Kádár János 227
Kádár Lajos 96, 187
Kádár László 133
Kadlec Árpád 111, 142, 143
Kállai Gyula 25, 229
Kállay Miklós 20, 73, 146, 147, 154, 155, 185, 217, 218, 219, 220, 226, 240, 243, 262
Kállay Zoltán 182
Kálmánfi Ferenc 249
Kánitz Jenő 250
Kántás Balázs 49, 137, 159, 164
Kántor Béla 52
Kánya Kálmán 75, 113
Kápolnásy Tamás 203
Kaposi Edit 231
Kapotsffy Imre 249, 257
Kapronczay Károly 243
Kapsz László 111, 115, 120
Karácsony Sándor 135, 183
Karády Viktor 10, 19
Kardos Albert 43
Kardos József 16

Kardos László 197
Karniol Dénes 206, 207
Károlyi Gyula 173, 174
Károlyi Mihály 12, 39, 182, 246
Károly, IV. 14, 171
Karsai László 66, 70, 198, 261
Kása Ernő Tibor 214
Kassakürthy Károly 77, 125, 132
Kassakürthy Pál 77, 82, 125
Kasztovszky Jenő 80, 81, 110, 111, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 267
Katona Jenő 28, 137
Kávássy János 208
Keck Antal 106
Kelemen Egon 230
Kelemen Kornél 215
Kelemen Krizosztom 25
Kelemen Sándor 202
Kelemen Zoltán 205, 206
Kemény Győző 182
Kémeri Nagy Imre 53, 63, 82, 125, 132, 133, 267
Kenessey Péter 23, 27
Kenessey Pongrácz 25
Kenyeres Ágnes 73, 177
Keöpe Viktor 31, 140, 141, 177, 179, 183, 186, 189, 195, 196, 199, 200, 203, 205, 206, 211, 212, 215, 219, 221, 222, 239, 268
Kerecseny János 73
Kerekes Béla 57
Kerék József 196
Kerék Mihály 30, 89
Kerepeszki Róbert 28, 68, 90, 132, 166, 198
Keresztes-Fischer Ferenc 53, 58, 68, 73, 111, 113, 115, 166, 167, 169, 216, 228, 230, 235, 237, 239, 243, 246
Kern Aurél 43, 186
Kertész Róbert 177, 178, 180, 199, 224, 225, 226, 268
Kertész Róbertné 189, 190
Keserű Mózes 205
Kesserű Gyula 196
Kézdy-Vásárhelyi Béla 182, 257
Kézdy Vásárhelyi Zoltán 183
K. Farkas Claudia 35, 112
Kinda István 205
Kirk, Tim 17
Kiss Antal 144
Kiss Dávid 57
Kiss Ferenc 183, 202, 216, 244, 246, 247, 248, 249, 257

Kiss Gábor 213
Kiss Gyula 212
Kiss Imre 84, 154
Kiss János 148, 176, 177, 184, 185, 188, 204, 217, 218, 220, 221, 223, 226, 244, 248, 252, 253, 256, 268
Kiss Jánosné 220
Kiss Lajos 202
Kiss Sándor 218, 252
Kiss Zoltán 153, 182, 207, 208
Klaniczay Tibor 230, 231
Klein Antal 106, 107, 108, 110, 111, 112, 153, 233, 234, 235
Klestenitz Tibor 13, 92, 162, 176, 263
Klima József 198
Klimó, Árpád von 184
Kóbor Tamás 45, 46
Kodolányi János 28, 33, 89, 90, 97, 98, 99, 187
Kókay Pál 214
Koleszár Gábor 212
Koleszár Pál 212
Kolling Oszkár 219, 221, 222, 239
Kolosváry-Borcsa Mihály 102, 225
Kolozs Pál 116
Kolta László 109, 234, 235
Komáromi János 14
Komjáthy Miklós 252
Komlóssy Artúr 160
Koncz János 173
Koncz József 130
Kontra Aladár 12
Koreň, Ludovit 122
Korláth Endre 128
Koribaň, Severín 122
Koroda Miklós 217
Kóródi Máté 103
Korpás József 111, 116, 120, 121, 126
Kósa László 99
Kószó Mihály 213
Kovách Antal 182, 196
Kovács Alajos 19, 20
Kovács Árpád 206, 207, 208
Kovács Benedek 190, 208
Kovács Endre 258
Kovács Imre 91, 99, 135, 195, 218, 224, 242, 252
Kovács József 197, 213
Kovács Lajos 196
Kovács Sándor 8
Kovács Szabolcs 209
Kovács Tamás 57, 58, 61, 69, 70, 77, 131, 216

Kovács Tivadar 261
Kovács Zoltán András 55
Kovarcz Emil 198
Kováts Miklós 210, 211
Kováts Tivadar 49, 51, 56, 72, 136, 145, 146, 164, 238, 245, 257
Kovrig Béla 48, 153, 238
Kozma György 63, 182
Kozma István 10, 19
Kozma Lajos 194
Kozma Miklós 27, 34, 48, 59, 60, 62, 63, 64, 68, 78, 87, 121, 127, 129, 130, 132, 145
Kőrösi Csoma Sándor 186
Körtvélyes Géza 231
Kőszegfalvi Ferenc 95
Kővágó József 220
Kővágó Zsuzsa 231
Krajcsár Lukács 179
Krajnai Hudolin Lajos 211
Krajnay Lajos 212
Krämer Jakab 216
Krasznay István 111, 235
Kratóchvil Károly 162, 165, 167, 169
Krepuska Gyula 188
Kristó Nagy István 66, 130
Krisztinkovich István 44
Kšňan, Michal 255
Kuhn, Johann 235
Kumor Károly 212
Kun Béla 12
Kund Attila 11
Kund Zsigmond 186
Kunéry István 58, 115
Kunszt György 230
Kun Zsigmond 40

L

Lackó Mihály 258
Lackó Miklós 184, 256, 258, 259
Laczó Ferenc 19, 258
Lajos Balázs 205
Lajos Iván 75, 76, 134, 143
Lakatos Géza 248
Láncz László Jenő 206
László Imre 197
Lázár Károly 249
Ledermüller Olivér 58, 67
Lendvai István 10, 13, 20, 26, 39, 47, 52, 53, 66, 133, 233, 237
Lengyel András 95

Lengyel József 201
 Lenin, Vlagyimir Iljics 253
 Lévai Jenő 165, 258
 Liptai Ervin 259
 Ilovszky János 170
 L. Nagy Zsuzsa 28, 40, 41, 45, 46
 Lontay Hajner László 52
 Lovas Sándor 36, 120
 Lőcsei Pál 256
 Lőrincz János 207
 Lőrincz Zsuzsa 64, 68, 69, 74, 115, 128, 230
 Ludendorff, Erich 14
 Lukachich Géza 170
 Lukács Béla 102
 Lukács Gyula 230
 Luukkonen, Fanni 189
 Luxemburgi Zsigmond 37

M

Macartney, Carlile Aylmer 119, 167, 247
 Maczák János 61, 62, 67, 77, 78, 130
 Madzsar József 10, 166
 Magasházy László 145, 146, 147
 Magyar László 71
 Magyary Ferenc 248
 Magyar Zoltán 190, 197
 Majoros István 219
 Makay László 20, 30, 36, 42
 Makay Miklós (református lelkész) 27
 Makay Miklós (TMT) 25, 26, 27, 28, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 39, 41, 42, 46, 120, 243, 255, 256, 260, 261, 263
 Makay Miklós (vegyészmérnök) 27
 Makkai János 124, 142
 Malasits Géza 163
 Mányoky Vilma 187
 Márai Sándor 15
 Marczell Ágoston 23
 Marczinka Csaba 95
 Márffy József 137, 138
 Márfi Attila 194
 Margittai Linda 213, 219, 226
 Márkházay Ferenc 194
 Markos György 41
 Márkus Jenő 170
 Márkus László 56, 158, 162, 168, 170, 178, 186, 236
 Maros Miklós 139
 Maróthy Károly 177, 227, 229
 Marsay Ernő 197

Marsovszky Györgyné 54
 Martin Albert 170
 Martinkó Ibolya 189
 Marton Károly 103
 Marton László 182
 Mátéffy Géza 102
 Máté József 52
 Máté-Törék Gyula 140, 141
 Máthé Áron 77
 Máthé Kálmán 76
 Matolcsy Mátyás 91, 95, 96
 Mátray Máthé Ferenc 251
 Matuska Szilveszter 168
 Mattyasovszky Kornél 153
 Mécs Előd 77
 Medvigy Endre 96
 Méhely Lajos 10, 11, 84
 Melik Endre 136, 137, 149
 Mérey Viktor 142
 Mérő Jenő 215
 Meskó Zoltán 8, 129, 133, 191, 234
 Mester Géza 171
 Mester Kálmán 56, 58, 61, 68, 71, 73, 78, 79, 80, 115, 122, 191
 Mester Miklós 137
 Mészáros Gyula 170
 Mészáros Sándor 197, 223
 Mészöly Dénes 213
 Mezey Lajos 188
 Mičev, Stanislav 119
 Mihailović, Draža 219, 220
 Mihály Péter 206
 Mikes Ferenc 123
 Miklós Gergely 205
 Mikó László 207, 208
 Mikó Zoltán 231, 250, 252
 Mikus-Csák András 115, 117, 118, 119, 121, 250
 Millok Sándor 39, 229
 Milotay István 14, 34, 50, 67, 80, 172, 225, 235, 244, 246
 Mindszenti Ödön 52
 Mischung Konrád 106
 Mishkova, Diana 258
 Miskovszky Vilmos 223
 Mitrovits Miklós 69
 Mód Aladár 24, 181
 Mohácsi Endre 57
 Moldoványi Jenő 197
 Molnár Béla 58
 Molnár Dénes 205

Molnár Elek 212
 Molnár Farkas 85, 267
 Molnár János 194, 197
 Molnár Jenő 58
 Molnár Tibor 223
 Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics 16, 42, 65, 139, 204
 Mondák Béla 197
 Móricz Zsigmond 33
 Mórítz Jenő 207
 Morvay Károly 52
 M. Szabó Endre 237
 Munkácsy István 184
 Murányi Gábor 76, 134
 Mussolini, Benito 21, 48, 128, 260, 261
 Mühl Henrik 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 152, 233, 235
 Müller János 44, 45, 46
 Müller, Yves 243

N

Nagy Árpád 193
 Nagy Béla 196
 Nagy Ferenc 28, 31, 32, 89, 119, 221, 228, 252
 Nagy Ferencné 194
 Nagy György 14
 Nagy Imre 30, 252
 Nagy Iván 182, 187
 Nagy János 102
 Nagy Jenő 205, 253
 Nagy József 205, 206
 Nagy Lajos 206, 221
 Nagy László 13, 20, 21, 42, 44, 147, 245
 Nagylucskay Sándor 215
 Nagymihály Zoltán 208
 Nagy Miklós 214
 Nagy Péter 13
 Nagy Sándor Kászón 197
 Nagy Szabolcs 83
 Nagy-Talavera, Nicholas M. 258
 Nagy Tibor 135, 136, 188, 198, 199
 Nagy Vilmos 183, 184, 201, 208
 Nánay Csaba 212, 215
 Náray Gyula 213
 Natkó Anna 255
 Natkó Gyula 149, 153, 198, 199, 201
 Négyesy László 239
 Nehéz-Posony József 41
 Nemes Dezső 76, 163, 258
 Nemes Gyula 205

Nemes Pál 212
 Németh György 191
 Németh Lajos 212
 Németh László 46, 91
 Némethy Béla 255, 256
 Nosek Broniszlav 170
 Novák László 207, 208
 Novoth József 214
 Nowak, Jerzy Robert 120
 Nyékhegyi Géza 182, 193, 194, 195
 Nyemcsok Attila 197
 Nyerges András 27, 169
 Nyerges Gyula 205
 Nyikos Kálmán 112, 137, 138, 139, 140

O

Ocskay Rudolf 23, 24, 25, 181
 Oláh Árpád 149
 Oláh Béla 160, 164
 Oláh György 43, 50, 54, 236
 Olasz Lajos 162, 219, 240
 Onderka Nándor 74
 Opris Oszkár 147
 Orbán Péter 206
 Orbók Kálmán 201
 Orłowski, Leon 121, 128, 192
 Ormos Mária 59, 68, 78, 173, 219, 258, 259, 260
 Oroszlány Gábor 7, 16
 Ortutay Géza 210
 Ortutay Gyula 28
 Ortutay Tivadar 210

Ó

Óbis Gyula 74
 Óváry Elemér 207

P

Paál Vince 87, 263
 Pados Jenő 170, 182
 Páger Antal 89
 Paksa Rudolf 8, 17, 53, 54, 64, 65, 66, 75, 76, 84, 132, 134, 135, 149, 152, 153, 165, 226, 237, 247, 260
 Paksy Zoltán 11, 75, 260
 Palánkai István 212
 Palasovszky Béla 94
 Pálffy Fidél 64, 103, 153
 Pálffy-Österreicher György 179
 Pallavicini György 169

Palló Imre 64, 217
 Pallos Lajos 48, 85
 Pálóczi Horváth Lajos 82, 83, 263
 Pálos József 210
 Pándi (Pölcz) Antal 43, 44, 236
 Pap Lajos 102
 Papp Frigyes 213
 Papp István 96, 187, 196, 197, 229
 Papp Károly 208
 Parragi György 76, 79, 107, 110, 112, 185, 234, 235
 Pataky Tivadar 224
 Péter Hegyi Péter 207
 Patyi Sándor 30, 91
 Paulini Béla 188
 Páva István 57
 Pavelić, Ante 144, 145
 Payne, Stanley G. 258
 Payr Hugó 170
 Péchy László 25, 29
 Peczkó Gábor 68
 Pekár Gyula 109
 Pelle János 243
 Perczel Béla 106, 110, 111, 234, 235
 Pereszlényi Ernő 210
 Perneki Mihály 239
 Pervy Péter 39
 Pesthy Gyula 215
 Péter Ernő 195
 Péterfi Gábor 15, 54, 69, 88
 Pethő Sándor 22, 44, 52, 55, 75, 106, 109, 113, 138, 172, 185
 Pethő Tibor 39, 138
 Petőfi Sándor 229
 Petrichevich György 185
 Petrik Béla 95, 96
 Peyer Károly 45
 Pikó Döme 34
 P. Imets Károly 207
 Pintér István 36, 38, 39, 87, 196, 229, 230, 248
 Pintér Sándor 201
 Pisky Zoltán 58, 68, 209
 Pisztray Géza 145
 Placsintár János 207
 Plathy Pál 220
 Pócs Nándor 9, 49, 54, 66, 133, 136, 145, 146, 159, 166, 173
 Pohl, Dieter 17
 Polyák Jenő 163
 Pomogáts Béla 96

Pongrácz Jenő 23, 25
 Popé József 212
 Popovich Emilné 190
 Pölöskei Ferenc 12
 Prém József 61, 62, 67, 74
 Pritz Pál 15, 134
 Proketz Elek 213
 Prónay Pál 47, 55, 59, 63, 78, 138, 164, 165, 252
 Pusztai Tamás 223
 Püski Levente 126, 174
 Püski Sándor 91, 94

R

Raad Árpád 49, 50, 52, 67, 165, 167, 257, 267
 Rácz István 207
 Rácz Valéria 52
 Radics Kálmán 197
 Radó Botond 71
 Radó György 250
 Rádulescu-Motru, Constantin 261
 Raffay Antal 106
 Raffay István 207
 Rajkay László 80, 127
 Rajk László 235, 256
 Rajky Jenő 169
 Rajniss Ferenc 64
 Rákóczi Ferenc, II. 191
 Rákosi Mátyás 42, 227
 Ránki György 69, 146, 243, 259
 Rassay Károly 16, 28, 30, 62
 Ráttkay R. Kálmán 178
 Rátvay Imre 182, 192
 Rátz Kálmán 42, 62, 113, 120, 122, 124, 126, 199
 Ravasz István 243
 Ravasz László 46
 Reé László 250
 Rémiás Tibor 223
 Resóczki István 222
 Reszegi Lajos 182, 197
 Reszegi Zsolt 192
 Réti Sándor 157, 158
 Révai József 227
 Révay György 206
 Révész Dénes 111
 Ribbentrop, Joachim von 16, 42, 65, 139, 204
 Richly Gábor 132
 Rigoll, Dominik 243
 Riskó Elemér 111
 Rokolya Gábor 242
 Romsics Gergely 15, 101

Romsics Ignác 95, 172, 258, 259, 260
 Róna Ferenc 78
 Rotyis Péter 111
 Roykó Viktor 23
 Rozs József 73, 128, 129, 130, 131, 267
 Rupprecht Olivér 52
 Rydz-Śmigły, Edward 138

S

Ságvári Endre 36
 Sajgó Győző 242
 Salamon Konrád 27
 Sallay Gergely Pál 162
 Salló János 52, 64, 65, 95, 123
 Saly Dezső 16, 67, 120, 147, 215
 Samu Gyula 102
 Sándor, I. 173
 Sántha Ferenc 208
 Sántha Gábor 114
 Sárándi Tamás 208
 Sári Antal 215
 Sárkány Jenő 182, 185, 192
 Sárkány Sándor 223
 Sárközi Sándor 220
 Sárközy Miklós 186
 Scheber Antal 212
 Schill Ferenc 165, 168
 Schilling István 44
 Schittenhelm Ede 46
 Schönherz Zoltán 21, 229
 Schulmann Adolf 49
 Schultz János 212
 Sebestyén Mihály 208
 Seidl József 212
 Séra István 205
 Serényi Miklós 199
 Sértő Kálmán 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 112, 123
 Seybold Jenő 87, 127, 234
 Sigray Antal 16, 169, 170
 Siménfalvy Tihamér 159
 Simonovits András 212
 Simontsits Aladár 147, 251
 Sinka István 95, 96, 98, 99
 Sipos András 257
 Sipos Árpád 153, 177, 180, 181, 185, 190, 191, 192, 201, 203, 219, 226, 239, 249, 261, 268
 Sipos Balázs 16, 87
 Sipos Gyula 90
 Sipos Péter 17, 48, 62, 112, 147, 159, 217, 245

Siposs Géza 182
 Slachta Margit 250
 Sobotich Emil 44
 Sólyom László 179
 Sombor-Schweinitzer József 118, 120, 147
 Somogyi Béla 47, 48, 49, 52, 55, 56, 59, 68, 80, 82, 83, 110, 126, 127, 145, 146, 148, 184, 239, 240, 241, 242, 261, 268
 Somogyváry Gyula 48, 52, 55, 56, 78, 145, 243
 Somogyváry Gyula, ifj. 243
 Soód József 212
 Soód Márton 212
 Soos Géza 8, 154
 Soós Károly 47, 145
 Soós Sándor 102
 Sóta András 212
 Sőregi János 196
 Sőregi Zoltán 70
 Spalle, Swiatoslaw 116, 118, 119
 Spannenberger Norbert 106, 107, 110, 235
 Spannenberg Norbert 105, 246
 Spolarics Károly 170
 Srzednicki-Kollataj, Jan 179
 Ständeisky Éva 97
 Stanislav, Ján 119
 Stefán Valér 57, 58, 60, 61, 63, 64, 71, 73, 74, 252
 Stier Miklós 112
 Stiff Károly 207
 Stolte István 149
 Stratulat, Mihail 208
 Suba Károly 207
 Sulyok Bernadett 8
 Sulyok Dezső 32
 Sütő Éva 98
 Sütő Nagy László 26, 115, 119, 141, 159, 160, 173, 177, 178, 179, 182, 183, 184, 185, 188, 189, 190, 192, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 208, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 222, 226, 227, 238, 239, 268

Sz

Szabó Ágnes 166
 Szabó Dezső 13, 15, 20, 30, 33, 69, 88, 90, 91, 155, 237
 Szabó Ervin 19
 Szabó Ferenc 201
 Szabó Garbai Sándor 215
 Szabó Géza 197
 Szabó Gusztáv 38
 Szabó Gyula 67, 127, 207

Szabó István 213
 Szabó József 223
 Szabóky Jenő 102
 Szabó Lajos 125, 213
 Szabó Miklós (történész) 14, 260
 Szabó Miklós (ügynök) 248
 Szabó Pál 28, 31, 32, 86, 91, 99, 135, 252
 Szabó-Pelsöczy Miklós 230
 Szabó Péter 76
 Szabó Sándor 102, 197, 223, 224, 225, 226
 Szabó Zoltán 28, 39, 44, 91
 Szacsay József 170, 181
 Szakál Imre 128
 Szakály Sándor 76, 147, 183, 184, 220
 Szakasits Árpád 38, 248
 Szalárdi András 111
 Szálasi Ferenc 8, 42, 53, 54, 59, 64, 65, 66, 77, 92, 133, 141, 144, 153, 154, 190, 216, 217, 234, 237, 247, 260
 Szalay István 213
 Szalay Sándor 73, 247, 248
 Szálkai Tamás 197
 Számadó Ernő 98
 Számvéber Norbert 243
 Szántay-Szémán István 198, 223
 Szanyi M. József 61, 67
 Szappanos József 102
 Szarka István 131
 Szász Béla 75, 85
 Szaszko József 146
 Szász Lajos 144
 Szász Zoltán 45
 Százi Péter 222
 Széchenyi Lajos 70
 Szécsényi András 9, 54, 68, 90, 131
 Szeder Ferenc 38, 39, 45, 229, 256
 Szeder János 15
 Szegedi Mihály 213
 Székely Jenő 185, 268
 Székely Molnár Imre 70, 81, 104, 122, 135, 140
 Székely Vladimir 136
 Székér Nóra 8, 137, 145, 208, 239, 247, 248
 Szekfü Gyula 14, 39, 45, 46
 Szele Alajos 135
 Szele Áron 134
 Széll Sándor 159
 Szemere Béla 52, 102, 234, 235
 Szemere István 51, 165
 Szemere Miklós 51
 Szendrei László 206
 Szent-Györgyi Albert 179, 220
 Szentimrei Jenő 45
 Szent István 21, 41, 43, 236
 Szent-Iványi Domokos 178, 247
 Szentiványi Lajos 235
 Szentkereszt Béla 205
 Szentkirályi Gábor 63, 67, 73, 244
 Szepesváraljai Haendel Vilmos 81
 Szép Ilonka 188
 Széplaki Béla 71
 Szépvízi Balás Béla 205, 206
 Szerbák László 58
 Szerdahelyi Ferenc 182
 Szeredi Pál 99, 195
 Szigethy Béla 212
 Sziártó István 90
 Szijj Jolán 49
 Szilágyi Imre 213
 Szilágyi Sándor 44
 Szilárd János 246
 Szilassy (Vall) Ottó 250
 Szinai Miklós 56, 178, 236
 Szinyey-Merse Jenő 23
 Szita László 194
 Szita Szabolcs 55, 227, 243, 244
 Szívós Sándor 111
 Sz. Nagy Gábor 92
 Szokolay Béla 85
 Szokoly Endre 166, 167
 Szolnoky János 203
 Szombathelyi Ferenc 148, 218, 240, 243
 Szöllösi Jenő 202, 214, 217, 228
 Szőlősi Nóra 68
 Szőnyi Sándor 223
 Szőry István 115
 Sztójay Döme 149
 Sztranyavszky Sándor 113, 161
 Sztuhlik Lajos 214
 Szuchovszky Lajos 203
 Szurmay Sándor 170
 Szűcs Ervin 196
 Szűcs László 256
 Szűcs Tamás 223
 Szüllő Géza 38
 Szűts Iván 75, 76, 77, 79, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 193, 240, 247, 261, 268
 Szvircsek Ferenc 229
 T
 Taby Árpád 104

Tagore, Rabindranath 186
 Takách-Tolvay József 145, 149
 Takács István 102
 Takács József 131
 Takaró Károly 203
 Tamási Áron 252
 Tamáska Péter 258
 Tarján János 212
 Tartsay Vilmos 253
 Tasnádi Ákos 211
 Tatay Sándor 96
 Técsői Móríz István 182
 Téglássy Béla 102
 Teleki Pál 34, 38, 48, 49, 68, 71, 72, 86, 101, 111, 113, 125, 132, 135, 139, 141, 145, 153, 176, 177, 200, 230, 236, 238, 262
 Teleki Sándor 184
 Temesváry Ede 79, 191, 192
 Temesváry László 52, 54, 64, 85, 165
 Terescsényi Gyula 98
 Thaly Kálmán 13
 Thám Tivadar 210
 Theodorovits István 63, 66, 67, 166
 Thirring Gusztáv 19
 Thurszky Pál 213
 Tildy Ferenc 248
 Tildy Zoltán 32
 Tildy Zoltánné 194
 Tilkovszky Loránt 48, 105, 106, 122, 148, 183, 184, 186, 236, 238
 Tiso, Jozef 122
 Tito, Josip Broz 218, 219, 220, 223, 235, 242
 Tombor Jenő 41, 186
 Tompa József 208
 Tormay Cécile 20, 21
 Tóth Ágnes 105, 135
 Tóth András 127
 Tóth Balázs 205
 Tóth-Bartos András 205
 Tóth Béla 223, 224
 Tóth Ferenc 165, 166, 206
 Tóth Imre 17, 57, 75
 Tóth János 196, 251
 Tóth József 49, 67, 102, 104, 214
 Tóth Pál 111
 Tóth Pál Péter 90, 194, 199, 244
 Tóth Sándor 57
 Tőkés Ottó 197
 Török András 149
 Török Gizella 52

Török János 184
 Török Sophie 95
 Törs Tibor 124
 Tóttösy Aladár 76
 Trencsényi Balázs 261
 Turbucz Dávid 92, 162

U

Ugray Gábor 246
 Ujszászy István 55
 Ujvárossy Sándor 208
 Ujváry Gábor 13
 Ulain Ferenc 10, 13
 Ullein-Reviczky Antal 41, 149, 178, 179, 186, 188
 Umlauff Szigfrid 164
 Ungváry Sándor 66
 Ungváry Krisztián 14, 43, 83, 147, 194, 260
 Ungváry Rudolf 46
 Urmánczy Nándor 170
 Utassy Ferenc 213

Ú

Újhelyi Péter 25

V

Váczy József 198
 Vági Zoltán 57
 Vágó Pál 43, 133, 236
 Vajda Géza 223, 224
 Vajna Gábor 202, 227
 Vajtaffy Ottó 147
 Vákár Artúr 7, 8, 190, 233, 234, 245, 261
 Vámbéry Ármin 142
 Vámbéry Rusztem 27
 Vannay László 58, 74, 82, 83, 115, 157, 163, 165, 167, 168, 169, 173, 237, 239, 250
 Varga E. László 117, 118, 119, 120, 192
 Varga Gyula 215
 Varga József 36
 Varga Lajos 166
 Varga Mihály 182
 Varga Rózsa 30, 91
 Varga Sándor 193, 196
 Vargha József 102
 Vargha Károly 121
 Vargyai Gyula 166, 168
 Varjú Ákos 194
 Varsányi Géza 199
 Vásárhelyi Ferenc 122, 234

Vásárhelyi János 207
 Vásárhelyi Miklós 56, 178, 236, 250
 Vásáry István 32, 37, 38, 235
 Vass Jenő 169
 Vay László 102
 Vázsonyi Vilmos 157
 Veessenmayer, Edmund 245
 Veres Péter 28, 33, 91
 Veress Lajos 247
 Verhovay Gyula 14
 Verseggy Nagy Elek 182
 Vértessy Károly 182
 Vértess Zoltán 115
 Veszprémy László Bernát 13, 154, 176
 Viczián János 7, 175, 203
 Vida Ferenc 227
 Vida Gyula 207
 Vida Imre 213
 Vida István 64, 65, 79, 112, 135, 235
 Vigh András 222
 Vigh Károly 184, 193
 Vikárius Ferenc 207
 Vincze Péter 249
 Vischer János 205
 Voith György 233
 Vonyó József 8, 13, 14, 17, 99, 104, 153, 158, 162, 167, 261
 Vörös Antal 100, 101
 Vörös Vince 182, 194, 195, 227, 229, 263

W

Weidlein, Johann 108
 Weissshaus Aladár 136, 248
 Weltner Jakab 171, 172
 Werth Henrik 62, 110, 118, 120, 191, 209
 Wieviorka, Olivier 16
 Winkelmann, Otto 244
 Wirth Károly 198
 Witz Béla 230
 Wolff Károly 20
 Wolff Károlyné 194

Z

Zádomé Zsoldos Mária 239
 Záhorszky Gyula 197, 223
 Zajti Ferenc 186
 Zakar József 242
 Zakó András 147
 Zalai Szalay László 32
 Zalay Károly 163, 192, 227
 Závodszy Géza 39, 44
 Zeidler Miklós 24
 Zichy János 176
 Zichy Nándor 184
 Zilahi Farnos Eszter 52, 183, 188
 Zilahy Lajos 33, 42, 43, 242
 Zinner Tibor 49, 137
 Zrínyi Miklós 15, 88
 Zubánics László 60

Zs

Zsabka Kálmán 10, 50, 51, 52, 53, 55, 58, 70, 74, 80, 98, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 130, 131, 133, 146, 166, 236, 250, 251, 252, 258
 Zsemley Oszkár 176
 Zsidó Sándor 104
 Zsikó Gyula 106
 Zsilinszky István 182
 Zsindely Ferenc 137
 Zsirkay János 13
 Zsoldos Gusztáv 212, 214

V 363483

Milyen szálak fűzik össze a nyilas uralom alatt kivégzett Kiss János altábornagyot, a dachau koncentrációs táborban elpusztított baráti Huszár Aladárt (Budapest egykori főpolgármesterét) és a szélsőjobboldali utcai bajkeverőből a Horthy-kori államrendészet ügynökévé avanzsáló Zsabka Kálmánt? Volt fajvédő ellenállás Magyarországon 1944-ben? Bartha Ákos többek között ezekre a kérdésekre keresi a válaszokat legújabb könyvében, amely a németellenes magyar fajvédelem főbb szervezeteinek szövevényes történetét tekinti át 1938 és 1945 között. A kiterjedt forrásbázison megírt munkából betekintést nyerhetünk a törzsökös magyarok szerveződéseibe, megismerhetjük a turáni vadászok történetét és a rongyos gárda kései históriáját.

Bartha Ákos (1982) történész, az ELKH BTK Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa, a Századok szerkesztője. Könyve jelent meg a sárospataki falukutatásról (2013), a népi mozgalomról (2017), Bajcsy-Zsilinszky Endréről (2019) és a német megszállás alatti magyar ellenállásról (2021).

9 789635 319152

2.583